

Universitat Autònoma de Barcelona

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi queda condicionat a l'acceptació de les condicions d'ús establertes per la següent llicència Creative Commons: http://cat.creativecommons.org/?page_id=184

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis queda condicionado a la aceptación de las condiciones de uso establecidas por la siguiente licencia Creative Commons: <http://es.creativecommons.org/blog/licencias/>

WARNING. The access to the contents of this doctoral thesis it is limited to the acceptance of the use conditions set by the following Creative Commons license: <https://creativecommons.org/licenses/?lang=en>

Tesi doctoral

Mitjans de comunicació i dret a l'habitatge:

El discurs informatiu sobre habitatge des dels inicis de la crisi econòmica de 2008 fins a l'actualitat i la incidència mediàtica de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca

Autora: Irene Peiró i Compains

Dirigida per Pedro Molina Rodríguez-Navas i Núria Simelio Solà

Departament de Periodisme i Ciències de la Comunicació

Facultat de Ciències de la Comunicació

Universitat Autònoma de Barcelona, 2021

Agraïments

A l'Amparo Moreno Sardà, per dirigir aquesta tesi doctoral fins a l'any 2019.

Al Pedro Molina Rodríguez-Navas, per estar codirigint aquesta tesi des dels seus inicis, i a la Núria Simelio Solà, per codirigir-la en la seva fase final.

A la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH). Moltes gràcies a les set persones entrevistades per a aquesta investigació com a activistes de la PAH de Barcelona: Lucía Delgado, Luis Sanmartín, José Antonio Quiles, Marta Salgot, Alba Benavent, Lucía Navarro i Ricardo Dubcek. També vull agrair el suport del Sindicat de Llogateres, especialment de Daniel López, Adrià Ral i Irene Sabaté.

A les persones i organitzacions que m'han ajudat a resoldre dubtes concrets de la recerca: Marta Corcoy i Alexandre Lavado, professora i doctorant de Periodisme a la UAB; l'Observatori DESC i la seva directora, Irene Escorihuela; i Javier Burón, expert en dret urbanístic.

A les persones i organitzacions que m'han permès compartir els meus coneixements sobre habitatge i seguir-ne aprenent, a través d'articles, informes o d'altres treballs. Gràcies a Catalunya Plural, i especialment a Josep Carles Rius i João França; a l'Institut Municipal de l'Habitatge i Rehabilitació de Barcelona; i a la Fundació Habitat 8 Impuls i a l'arquitecte Toni Solanas.

A les persones que m'han donat suport personal per fer la tesi i trobar els necessaris espais de descans per agafar forces. D'entre totes elles, dedico aquesta tesi a la meva mare, Mercè Compains. També vull donar les gràcies al Francesc i al Joan, per la seva paciència infinita a l'hora de donar-me suport informàtic, i a totes les meves famílies: la de la mare, la del pare, la de les amigues i amics. Moltes gràcies a Patty Ortín, Empar Góngora, Quim Cornelles, Alberto Lumbreras, Elisa Vilches, Nereida Carrillo i Jordi Roggia, pel suport que m'heu donat en diversos moments i de diferents maneres durant el camí recorregut al llarg d'aquesta tesi.

“La financiarización del arrendamiento residencial cuenta con la enorme participación -y protagonismo- de los Estados nacionales en la promoción de la desregulación regulada. (...) Personas afectadas por las recurrentes violencias de este proceso y defensores del derecho a la vivienda y a la ciudad son, de este modo, desafiadas a desarrollar formas de resistencia, haciendo frente a la oscuridad y a la abstracción inherentes al mundo de las finanzas, formulando narrativas críticas y desarrollando nuevas estrategias de acción y movilización”¹

(Raquel Rolnik, exrelatora especial de les Nacions Unides sobre el dret a un habitatge adequat)²

¹ Rolnik, 2017, p. 398.

² Raquel Rolnik és urbanista, arquitecta i pensadora pel dret a la ciutat. Va ser relatora especial de les Nacions Unides sobre el dret a un habitatge adequat entre 2008 i 2014.

Índex

1. Introducció	14
1.1. Objecte d'estudi	14
1.2. Justificació de la investigació	18
1.3. Les motivacions de la recerca	23
1.4. Introducció al marc teòric	27
1.5. Estructura de la tesi	29
2. Objectius, preguntes i hipòtesis d'investigació	34
2.1. Objectius i preguntes	34
2.2. Hipòtesis d'investigació	37
3. Fonaments teòrics de la recerca: model no androcèntric i teories de la comunicació en xarxa	39
3.1. La perspectiva androcèntrica/no androcèntrica	39
3.2. Teories sobre els nous models comunicatius que faciliten les TIC	47
3.3. Models teòrics sobre mitjans alternatius	60
3.4. Teories del context històric d'actuació dels moviments socials	67

3.5.	Antecedents d'investigació sobre comunicació i habitatge	71
3.5.1.	Tractament informatiu del boom immobiliari i la crisi hipotecària	71
3.5.2.	La incidència de la PAH en el tractament informatiu dels desnonaments, la ILP estatal i els <i>escraches</i>	74
3.5.3.	L'estratègia comunicativa de la PAH a la xarxa	77
3.5.4.	Recerques sobre la PAH d'altres disciplines acadèmiques	81
4.	Metodologia i mostra	86
4.1.	Metodologia	86
4.1.1.	Metodologia documental	86
4.1.2.	Metodologia per analitzar el discurs mediàtic	87
4.1.2.1.	Procés de l'anàlisi de contingut	88
4.1.2.2.	La tipologia de variables examinades	89
4.1.2.3.	Variables de les quals es fa anàlisi diacrònica	106
4.1.3.	Metodologia d'anàlisi de l'estratègia comunicativa de la PAH	107
4.1.3.1.	Anàlisi de contingut a <i>Twitter</i> de @PAH_BCN	108
4.1.3.2.	Entrevistes qualitatives semiestructurades	119
4.2.	Mostra	122
4.2.1.	Mostra de l'anàlisi de contingut de mitjans	122
4.2.1.1.	Tria dels mitjans de comunicació inclosos a la mostra	122
4.2.1.1.1.	La Vanguardia	124
4.2.1.1.2.	El Periódico de Catalunya	125
4.2.1.1.3.	La Directa	127
4.2.1.2.	Selecció de les unitats comunicatives (UC)	131
4.2.1.2.1.	Selecció de dates dels exemplars analitzats	131
4.2.1.2.2.	Selecció de les seccions analitzades	140
4.2.1.2.3.	Selecció de les UC analitzades	142
4.2.1.3.	Resum dels exemplars i UC analitzades	144

4.2.2. Mostra d'anàlisi de la PAH	144
4.2.2.1. Mostra de tuits analitzats	146
4.2.2.2. Mostra d'activistes entrevistats	150
4.2.3. Resum de la mostra de la investigació	152
5. El dret a l'habitatge: evolució històrica a Catalunya i Espanya i marc jurídic	153
5.1. Què és el dret a l'habitatge?: marc jurídic	153
5.1.1. L'origen dels drets econòmics, socials i culturals (DESC)	155
5.1.2. La protecció del dret a l'habitatge en l'àmbit internacional	156
5.1.3. La protecció del dret a l'habitatge a Europa	162
5.1.4. La protecció del dret a l'habitatge a l'ordenament jurídic de l'Estat espanyol	166
5.1.5. Les competències estatals, autonòmiques i municipals en matèria d'habitatge	168
5.2. L'evolució històrica del dret a l'habitatge a Catalunya i l'Estat espanyol	172
5.2.1. De la primera onada migratòria del segle XX a la II República	173
5.2.2. La dictadura franquista: el període autàrquic	177
5.2.3. La dictadura franquista: el desenvolupisme	180
5.2.4. De la transició als inicis del boom immobiliari	190
5.2.5. El boom immobiliari	195
5.2.6. La crisi econòmica i hipotecària	206
5.2.6.1. La resposta institucional a l'emergència habitacional	209
5.2.6.2. La resposta social a l'emergència habitacional	219
5.2.7. Reptes actuals per garantir el dret a l'habitatge	227
5.2.7.1. Encariment dels lloguers i agreujament de la gentrificació	227
5.2.7.1.1. La resposta social front a la crisi dels lloguers	240
5.2.7.1.2. La resposta institucional front a la crisi dels lloguers	244
5.2.7.2. L'impacte de la crisi de la covid sobre l'habitatge	254

5.3.	Els moviments socials en defensa del dret a l'habitatge: antecedents històrics de la PAH	259
5.3.1.	El moviment veïnal del tardofranquisme i la transició: la defensa del dret a l'habitatge i la dignificació dels barris	260
5.3.1.1.	La participació de les dones i del moviment feminista en la lluita veïnal	264
5.3.1.2.	L'estratègia de comunicació del moviment veïnal i la premsa dels barris	268
5.3.2.	El moviment okupa	274
5.3.2.1.	Dones, moviment feminista i okupacions	281
5.3.2.2.	L'estratègia comunicativa del moviment okupa: la contrainformació	282
5.3.3.	La influència de la lluita alterglobalització en el moviment pel dret a l'habitatge digne	285
5.3.4.	La lluita contra l'especulació i l'assetjament immobiliari a principis del segle XXI	287
5.3.5.	L'origen del moviment pel dret a l'habitatge: V de Vivienda	290
5.3.6.	Interrelacions entre el 15M i el moviment pel dret a l'habitatge	293
5.4.	Conclusions sobre l'evolució històrica del dret a l'habitatge	297
5.4.1.	Factors històrics que segueixen condicionant l'accés al dret a l'habitatge en l'actualitat	298
5.4.2.	Canvis en les tendències històriques del model d'accés a l'habitatge en l'etapa més recent	310
6.	El tractament informatiu de l'habitatge: anàlisi de contingut de La Vanguardia, El Periódico i la Directa	316
6.1.	Resultats globals de l'anàlisi de contingut	316
6.1.1.	Les fonts informatives primàries	317
6.1.1.1.	Nombre mitjà de fonts informatives primàries	317
6.1.1.2.	Rol social de les fonts primàries	318

6.1.1.2.1. Rol social de la primera font primària	318
6.1.1.2.2. Rol social de la segona font primària	324
6.1.2. Protagonistes principals	326
6.1.2.1. Nombre mitjà de protagonistes	326
6.1.2.2. El rol social dels protagonistes principals	326
6.1.2.2.1. El rol social del primer protagonista principal	326
6.1.2.2.2. El rol social del segon protagonista principal	332
6.1.2.3. Presència d'humans i no humans entre protagonistes principals	335
6.1.2.3.1. Presència d'humans i no humans entre els primers protagonistes principals	335
6.1.2.3.2. Presència d'humans i no humans entre els segons protagonistes principals	339
6.1.2.4. Sexe dels protagonistes principals	340
6.1.2.4.1. Sexe del primer protagonista principal	340
6.1.2.4.2. Sexe del segon protagonista principal	342
6.1.2.5. Presència de protagonistes principals amb i sense nom propi	343
6.1.2.6. Presència de protagonistes principals actius/passius	348
6.1.2.6.1. Presència de primers protagonistes actius/passius	348
6.1.2.6.2. Presència de segons protagonistes actius/passius	351
6.1.2.7. Valoració del protagonista principal	353
6.1.2.8. Relacions del primer i segon protagonista principal	358
6.1.2.9. Relació entre protagonistes i fonts principals	359
6.1.3. Tema de les unitats comunicatives	363
6.1.3.1. L'habitatge com a dret social: subcategories	366
6.1.3.2. L'habitatge com a bé de mercat: subcategories	368
6.1.4. Escenari de l'acció	369
6.1.4.1. La funció social dels escenaris	369
6.1.4.2. La localització dels escenaris en l'espai urbà	370
6.1.4.3. Municipi, província i comunitat autònoma en què transcorre l'acció	371

6.1.5. Jerarquitzaçió i classificació de les UC sobre habitatge	375
6.1.5.1. Distribució de les UC per seccions	376
6.1.5.2. Freqüència d'aparició de temes d'habitatge a la portada	379
6.1.5.3. Ubicació de les UC sobre habitatge en pàgines parells o imparells	380
6.1.5.4. Gèneres periodístics	381
6.1.5.4.1. Gèneres d'opinió i habitatge: anàlisi i valoració	383
6.1.5.5. Extensió dels textos	387
6.1.6. Autoria de les unitats comunicatives	388
6.1.6.1. Tipologia d'autor/a	388
6.1.6.2. Sexe de l'autor/a	389
6.1.6.3. Lloc des d'on l'autor/a elabora la informació	389
6.1.7. Elements audiovisuals	392
6.1.7.1. Presència d'elements audiovisuals a les UC	392
6.1.7.2. Tipologia i funcions dels elements audiovisuals emprats	393
6.2. Evolució diacrònica del discurs mediàtic sobre habitatge	397
6.2.1. Evolució dels temes tractats	398
6.2.1.1. Evolució dels temes a La Vanguardia i El Periódico	398
6.2.1.2. Evolució dels temes a la Directa	413
6.2.2. Evolució del rol social de les fonts primàries principals	421
6.2.2.1. Evolució del rol social de les fonts primàries a La Vanguardia i El Periódico	421
6.2.2.2. Evolució del rol social de les fonts primàries a la Directa	427
6.2.3. Evolució del rol social dels protagonistes principals	430
6.2.3.1. Evolució del rol social dels protagonistes principals a La Vanguardia i El Periódico	430
6.2.3.2. Evolució del rol social dels protagonistes principals a la Directa	436

6.2.4. Evolució de la funció social dels escenaris	440
6.2.4.1. Evolució de la funció social dels escenaris a La Vanguardia i El Periódico	440
6.2.4.2. Evolució de la funció social dels escenaris a la Directa	445
6.2.5. Evolució de la distribució de les UC per seccions	448
6.2.6. Evolució de la presència en portada de les UC d'habitatge	456
6.2.6.1. Evolució de la presència en portada de les UC d'habitatge a La Vanguardia i El Periódico	456
6.2.6.2. Evolució de la presència en portada de les UC d'habitatge a la Directa	461
6.2.7. Evolució de l'extensió de les UC sobre habitatge	464
6.3. Conclusions de l'anàlisi de contingut	465
7. Anàlisi de l'estratègia d'acció i comunicació de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca	478
7.1. Relacions entre el model organitzatiu i l'estratègia comunicativa de la PAH	478
7.1.1. Naixement i fases de la PAH	479
7.1.2. El perfil dels activistes	484
7.1.3. L'estructura i organització	488
7.1.3.1. L'articulació de la xarxa de nodes locals	488
7.1.3.2. Organització interna, model de participació i finançament dels nodes locals: la PAH de Barcelona	490
7.1.3.3. L'organització de la comunicació als nodes locals de la PAH: la comissió de comunicació	495
7.1.4. Eines i mètodes d'acció i mobilització	497

7.2.	El relat de la PAH en defensa del dret a l'habitatge	500
7.2.1.	Un relat connectat amb els problemes quotidians	501
7.2.2.	Un llenguatge i estil de comunicació senzill, modern i inclusiu	504
7.2.3.	Un relat que s'expandeix per les sinergies de la PAH amb d'altres moviments socials	506
7.2.4.	Un relat secundat per dades i estudis sobre habitatge	507
7.2.5.	Un relat que s'adapta a l'evolució del context social a partir de diferents campanyes	508
7.2.5.1.	Campanya de la dació en pagament	509
7.2.5.2.	Campanya <i>Stop desnonaments</i>	511
7.2.5.3.	Campanya <i>Romper por abajo</i>	513
7.2.5.4.	Campanya <i>Obra Social la PAH</i>	513
7.2.5.5.	Campanya de la ILP hipotecària estatal	515
7.2.5.6.	Campanya <i>Hi ha vides en joc</i> (o dels <i>escraches</i>)	517
7.2.5.7.	Campanya de la ILP catalana	520
7.2.5.8.	Campanya <i>Las 5 de la PAH</i> i <i>Ley Vivienda PAH</i>	525
7.2.5.9.	Altres campanyes més recents (2020-2021)	527
7.3.	Els principals canals de comunicació de la PAH	528
7.3.1.	L'estratègia d'incidència als mitjans de comunicació	528
7.3.2.	L'estratègia de comunicació a les xarxes socials	537
7.3.2.1.	Presència de la PAH a les xarxes socials	537
7.3.2.2.	Funcions amb què la PAH emprava les xarxes socials	543
7.3.2.3.	Formació dels activistes en l'ús de les TIC	549
7.4.	Anàlisi de contingut del perfil de <i>Twitter @PAH_BCN</i>	551
7.4.1.	Resultats sobre les característiques del relat	551
7.4.1.1.	Característiques dels protagonistes principals	552
7.4.1.1.1.	Característiques del primer protagonista principal	552
7.4.1.1.2.	Característiques del segon protagonista principal	558
7.4.1.2.	Temes tractats	562
7.4.1.3.	Escenaris de les accions	565

7.4.2. Resultats sobre l'ús del potencial de la xarxa	566
7.4.2.1. Els <i>hashtags</i> emprats	566
7.4.2.2. Les mencions emprades	566
7.4.2.3. Resultats sobre la interactivitat	579
7.4.2.3.1. Retuits que @PAH_BCN fa d'altres perfils	579
7.4.2.3.2. Retuits que d'altres perfils fan de @PAH_BCN	583
7.4.2.4. Resultats sobre la multimedialitat	585
7.4.2.5. Resultats sobre la hipertextualitat	588
7.4.3. Les funcions dels tuits propis	591
7.5. Conclusions sobre l'estratègia d'acció i comunicació de la PAH	595
7.5.1. Factors que contribueixen a la incidència de la PAH sobre els mitjans de comunicació	596
7.5.2. Funcions amb què la PAH fa servir les xarxes socials	605
8. Conclusions generals	609
8.1. Conclusions i resultats de la investigació	609
8.1.1. El context socioeconòmic i polític en matèria d'habitatge	610
8.1.2. L'anàlisi del discurs mediàtic sobre habitatge 2008-2019	619
8.1.3. L'estratègia d'acció i comunicació de la PAH	626
8.2. Conclusions i discussió	635
8.2.1. Aportacions de la tesi en relació a investigacions anteriors	636
8.2.2. Les limitacions de l'estudi	637
8.2.3. Consideracions finals i propostes de futures línies d'investigació sobre comunicació i habitatge	638
9. Referències bibliogràfiques	644

1. Quadre-resum de variables d'anàlisi de contingut dels mitjans
2. Quadre-resum de variables d'anàlisi de contingut del perfil de *Twitter* de la PAH de Barcelona
3. Relació de taules i figures
4. Guió de les entrevistes qualitatives semiestructurades a activistes de la PAH de Barcelona
5. Transcripció de les entrevistes realitzades a activistes de la PAH de Barcelona
6. Qüestionaris contestats per la PAH de Barcelona per correu electrònic per a l'actualització de la informació proporcionada a les entrevistes

1. Introducció

1.1. Objecte d'estudi

Aquesta investigació estudia el discurs mediàtic sobre habitatge i la seva evolució entre els anys 2008 i 2019. El període d'anàlisi comença després de la finalització del període conegut com a boom immobiliari a l'Estat espanyol (1997-2007) i coincidint amb l'inici de l'onada de desnonaments, que va portar a la gestació de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH), nascuda l'any 2009 a Barcelona per donar suport a les persones afectades per la situació d'emergència habitacional.

L'anàlisi es focalitza en analitzar la influència sobre els mitjans de comunicació dels diferents agents socials, econòmics i polítics involucrats en aquesta qüestió, des d'una perspectiva androcèntrica/no androcèntrica (Moreno Sardà, 2007). És a dir, l'anàlisi avalua el grau d'incidència sobre el discurs dels mitjans dels actors situats als centres de poder político-econòmic i dels més allunyats dels mateixos, com ara les persones afectades per desnonaments i els moviments socials que defensen els seus drets com la PAH.

També s'examina l'estratègia d'acció i comunicació de la PAH i la seva incidència mediàtica. A partir de 2017, es té en compte, a més, la incidència en el discurs informatiu del Sindicat de Llogateres, que des d'aleshores s'està mobilitzant front a la problemàtica més recent de l'encariment del preu dels arrendaments, si bé la recerca es focalitza en el cas de la PAH.

Per comprendre la situació del dret a l'habitatge a Catalunya en el context de l'Estat espanyol, i per tant en quin context se circumscriu el discurs informatiu sobre aquesta matèria, s'han analitzat fonts documentals per conèixer l'estat de la qüestió en l'actualitat i els antecedents històrics més rellevants (Betrán, 2002; Camino et al., 2011; Gaja, 2005; Kothari, 2008; Leal, 2004; Rodríguez Alonso, 2010; Tatjer i Larrea, 2008).

Això ha comportat l'estudi dels factors que han condicionat aquest dret des de principis del segle XX, amb especial atenció en l'etapa de la dictadura franquista, ja que durant el període desenvolupista del règim, iniciat a mitjans dels anys 50, es van gestar algunes de les tendències que han marcat el model d'accés a l'habitatge a Espanya fins a l'època contemporània. En aquest sentit, cal destacar l'aposta per la liberalització del sòl per a la construcció de l'habitatge de règim lliure per a la seva venda en propietat a través del crèdit hipotecari, en detriment del lloguer (Betrán, 2002), o la manca de programes socials d'habitatge públic i assequible com els que sí es van desenvolupar en d'altres països de l'entorn europeu (Rodríguez Alonso, 2010).

Dins d'aquesta anàlisi dels factors que condicionen el dret a l'habitatge, també s'han consultat fonts documentals per estudiar el seu marc legal i jurídic (Escalona Martínez, 2004; Gialdino, 2013; Jiménez Quesada, 2011; o Maqueda, 2004). Primerament, s'emmarca l'habitatge entre els drets econòmics, socials i culturals (DESC), o de segona generació, que van començar a ser reconeguts pel dret internacional a mitjans del segle XX, en finalitzar la II Guerra Mundial i coincidint amb el naixement del denominat Estat del Benestar, i no a finals del segle XIX com les llibertats fonamentals i els drets civils i polítics (Escalona Martínez, 2004). Posteriorment, s'exposa com es regula el dret a l'habitatge en tractats internacionals com el PIDESC (Pacte Internacional de drets econòmics, socials i culturals) (art. 11); europeus, com la Carta de Drets Fonamentals de la UE recollida pel Tractat de Lisboa (2007) (art. 34); o l'ordenament jurídic estatal a partir de la Constitució espanyola de 1978 (art. 47) o l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 2006 (art. 26), entre d'altres textos normatius.

En definitiva, l'objectiu general d'aquesta recerca és estudiar l'evolució de l'enfocament de les informacions periodístiques relacionades amb el dret a l'habitatge entre 2008 i 2019, des d'una perspectiva no androcèntrica i valorar el nivell d'incidència en el discurs mediàtic dels diferents agents implicats en aquesta matèria des de diferents posicions socials. D'aquest objectiu general, es deriven els tres objectius específics d'aquesta recerca adreçats a examinar el context socioeconòmic, polític, històric i legal del dret a l'habitatge a Catalunya i l'Estat

espanyol, el tractament periodístic del tema i l'estratègia comunicativa de la PAH, així com les tres hipòtesis de la recerca que es deriven de cadascun d'ells (detallades al capítol 2).

Per desenvolupar els objectius de la recerca, s'ha realitzat una investigació social, amb caràcter descriptiu i explicatiu. La recerca és descriptiva, en tant que investiga els trets que caracteritzen el tractament mediàtic sobre aquest tema, així com l'estratègia comunicativa de la PAH. D'altra banda, és explicativa, perquè estudia quins són els factors socioeconòmics i polítics que condicionen el discurs mediàtic i l'estratègia de la plataforma. A més, la tesi parteix d'una perspectiva diacrònica, perquè, més enllà d'estudiar el discurs informatiu sobre habitatge en la globalitat del període d'anàlisi (2008-2019), també n'analitza la seva evolució.

Per desenvolupar la recerca, s'ha seguit la metodologia documental, principalment a partir de l'examen de fonts secundàries (referències bibliogràfiques, legislació, jurisprudència...). També s'ha emprat la metodologia de l'anàlisi de contingut per valorar el discurs sobre habitatge tant als mitjans de comunicació com a les xarxes socials de la PAH, partint dels criteris metodològics de Moreno Sardà (1998) i Moreno Sardà et al. (2008).

En el cas de les xarxes socials, concretament s'han analitzat continguts compartits al perfil de *Twitter* de la PAH de Barcelona, cosa que ha requerit adaptar la metodologia anterior, concebuda inicialment per a la premsa impresa, als trets dels mitjans digitals i d'aquesta xarxa en particular. Per fer aquesta adequació, s'han tingut en compte les aportacions de diversos autors en relació al potencial d'interactivitat, hipertextualitat i multimedialitat de les TIC -i específicament de *Twitter*- i el seu ús per part dels moviments socials (Alonso-Muñoz, 2016; Bruns i Burgess, 2011; Cammaerts et al., 2013; Casero-Ripollés, 2014; Fernández-Armendáriz, 2013; Fondevila-Gascón, 2014; Masip i Suau, 2014; Salaverría, 2005 i 2009; Scolari, 2008).

Una altra metodologia emprada han estat les entrevistes qualitatives semiestructurades, amb temes i preguntes predefinides però amb un ordre o mode

de formulació adaptable al desenvolupament de les mateixes, a set membres de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH) de Barcelona per conèixer la seva trajectòria, característiques i estratègia comunicativa.

La mostra de la recerca, sobre la qual s'aplica la metodologia anterior, està conformada per dos mitjans de comunicació convencionals, La Vanguardia i El Periódico de Catalunya; un mitjà alternatiu, la Directa; i la pròpia Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH), particularment en el cas de la ciutat de Barcelona, però emmarcant la seva anàlisi en el moviment de la PAH d'arreu de Catalunya i l'Estat espanyol.

La mostra de mitjans de comunicació s'ha cenyit a la premsa impresa, fonamentalment per raons de viabilitat, ja que l'hemeroteca digital d'aquest tipus de publicacions és la que més facilita la recuperació d'informacions d'un període de més de 10 anys i que es remunta a l'any 2008. En el cas de la premsa impresa, s'han triat els dos diaris amb major nombre de lectors i lectores a Catalunya (EGM, 2008) i que presenten diferents línies editorials, més conservadora en el cas de La Vanguardia (Ansón, 2016) i més progressista en el cas de El Periódico de Catalunya (De Miguel i Pozas, 2009).

Pel que a la tria del mitjà independent, s'ha optat per la Directa, pels motius següents. És l'únic dels mitjans independents editats des de Catalunya que s'ha estat publicant des de l'inici del període d'anàlisi d'aquesta investigació (2008-2019) -va néixer el 2006- i que ha comptat des d'aleshores amb una edició impresa periòdica (Costa, 2020). Això la feia més idònia que d'altres mitjans independents per ser inclosa en una anàlisi comparativa amb les versions en paper de La Vanguardia i El Periódico. A més, cal tenir en compte que els activistes socials que van gestar el projecte de la Directa estaven vinculats al moviment de l'okupació, que té la lluita contra l'especulació immobiliària i per l'ús social de l'habitatge i l'espai urbà al centre de les seves reivindicacions (Costa, 2020).

En total, s'han analitzat 657 unitats comunicatives, 285 de La Vanguardia, 267 de El Periódico i 105 de la Directa, escollides d'acord amb els criteris exposats a l'apartat 4.2.

Pel que fa a la mostra de moviments socials, aquesta recerca se centra en el cas de la PAH, formada per 234 plataformes o nodes locals a tot l'Estat, 72 a Catalunya (Afectados por la Hipoteca, n.d.b). Particularment, la mostra es focalitza en el node local de Barcelona, el primer que va néixer el febrer de 2009 i encara un dels més influents en l'actualitat. La metodologia de l'anàlisi de contingut s'ha aplicat concretament sobre el perfil de *Twitter* de la PAH de Barcelona (@PAH_BCN). S'ha escollit *Twitter*, d'una banda perquè és la xarxa informativa per excel·lència dels moviments socials per estendre els seus missatges cap a l'exterior (Bernal Triviño, 2015, p. 193), cap a l'opinió pública i els mitjans de comunicació. En el cas de la PAH de Barcelona, també és aquella amb què compta amb més seguidors encara avui (29.000 seguidors³). En total, s'han analitzat 307 tuits de @PAH_BCN.

Finament, s'inclouen a la mostra les set persones activistes de la PAH de Barcelona entrevistades per a aquesta recerca: Lucía Delgado, Luis Sanmartín, José Antonio Quiles, Marta Salgot, Alba Benavent, Lucía Navarro i Ricardo Dubcek.

1.2. Justificació de la investigació

Si bé garantir el dret a l'habitatge digne és un repte global, en el cas de Catalunya i el conjunt de l'Estat espanyol, les dificultats i mancances per garantir-lo es veuen agreujades pel nostre context històric, social i polític. L'habitatge de lloguer públic, social i assequible segueix representant menys del 2% del parc immobiliari residencial tant a Catalunya com arreu de l'Estat (Observatori DESC i Institut de Recerca TransJus, 2018), molt per sota del 33% d'Holanda o el 24% d'Àustria (Scanlon et al., 2015).

³ Recuperat el 16 de maig de 2021 de https://twitter.com/PAH_BCN

Com expliquem en aquesta recerca, algunes de les principals causes d'aquest endarreriment en polítiques d'habitatge social respecte a d'altres països de l'entorn europeu són herència de la dictadura franquista. El règim va afavorir els interessos del sector immobiliari i la cultura de la propietat en l'accés a l'habitatge, especialment durant el període conegut com a desenvolupisme (Gaja, 2005). Va promoure la liberalització del sòl per a la construcció d'habitatge per a la venda en propietat a través del crèdit hipotecari, aleshores concedit per l'entitat pública *Banco Hipotecario Español*, una solució només a l'abast de les persones amb certa capacitat adquisitiva, però que relegava a l'exclusió residencial moltes d'altres (Betrán, 2002). L'expansió del fenomen del barraquisme en ciutats d'arreu de l'Estat, especialment durant la dècada dels 60, coincidint amb l'onada migratòria més important del segle XX del camp a la ciutat i la incapacitat de les autoritats franquistes de garantir un allotjament digne a les persones que es traslladaven als nuclis urbans per treballar (Camino et al., 2011), n'és una bona mostra.

A l'herència del franquisme, s'hi afegeix la incapacitat de revertir les bases del model gestat durant la dictadura després de la transició, de la qual cosa el període conegut com a boom immobiliari (1997-2007), també conegut com a neodesenvolupisme, n'és l'exemple més paradigmàtic. La inèrcia de la liberalització del sòl per a la construcció d'habitatges destinats a la venda, iniciada durant el franquisme, es va veure accelerada durant aquest període després de la incorporació de les entitats financeres privades al mercat hipotecari (Gaja, 2005).

Durant el boom immobiliari, es van construir a Espanya prop de 6 milions d'immobles -més que Alemanya, França i el Regne Unit junts-, molt per sobre de les necessitats de creixement demogràfic, cosa que explica l'elevat volum de pisos buits al conjunt de l'Estat. L'any 2011, un 13,7% del total del parc residencial d'Espanya estava desocupat (Amnistia Internacional, 2015, pp. 37-38). Tot i això, els moviments especulatius van comportar que els preus de l'habitatge es dobles en ciutats com Barcelona i Madrid, generant alts nivells d'endeutament hipotecari (Betrán, 2002, pp. 47-48). En aquesta situació, Espanya incomplia les condicions per fer efectiu el dret a l'habitatge digne, entre elles que el seu cost no representés més d'un terç de les rendes familiars, com recomanen les Nacions Unides. Així ho

va alertar l'aleshores relator de l'ONU pel dret a l'habitatge, Miloon Kothari, en el seu informe sobre Espanya posterior a la visita que va fer per diagnosticar la situació al país en aquesta matèria l'any 2006 (Kothari, 2008).

Tenint en compte els antecedents d'Espanya en matèria d'habitatge, no és estrany, doncs, que la crisi financera i hipotecària l'impactés amb especial virulència. Entre 2008 i 2015, es van produir 446.917 desnonaments arreu de l'Estat, 1 de cada 5 a Catalunya, una de les comunitats autònomes que en van resultar més afectades, segons dades del Consell General del Poder Judicial (CGPJ, n.d.).

La resposta ciutadana davant d'aquest fenomen es va articular a l'entorn de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH), que va néixer a Barcelona l'any 2009, abans d'expandir-se arreu de l'Estat, especialment a partir de la irrupció del moviment 15M el maig de 2011 (Barranco et al., 2018). Així doncs, focalitzar l'anàlisi del discurs informatiu sobre el dret a l'habitatge a Catalunya és pertinent, no només perquè és una de les comunitats autònomes amb major incidència dels desnonaments, sinó també on va néixer la PAH l'any 2009 i el Sindicat de Llogateres l'any 2017, en aquest cas segon cas gairebé de forma simultània al *Sindicato de Inquilinas e Inquilinos* de Madrid. Catalunya ha estat, doncs, punta de llança del moviment pel dret a l'habitatge digne al conjunt de l'Estat.

L'emergència habitacional s'ha cronificat i encara perdura en l'actualitat, si bé les seves causes han variat des del naixement de la PAH front als desnonaments hipotecaris. Segons dades referides a l'any 2019, la majoria de desnonaments són en l'actualitat per impagament de lloguer, concretament més del 67,5% del total tant a Catalunya com arreu de l'Estat (CGPJ, n.d.). A Barcelona, els preus dels arrendaments van pujar un 36,4% entre 2013 i 2018 (Observatori Metropolità de l'Habitatge de Barcelona [O-HB], 2019). Entre principis de 2019 i l'abril de 2020, el preu de l'oferta de lloguers va continuar pujant en ciutats com Barcelona, fins arribar al màxim de 1.600 euros al mes de mitjana (OH-B, 2020) i, posteriorment, en el context de la pandèmia de la covid, els preus dels arrendaments han baixat en grans ciutats com Barcelona -un 20% durant el 2020- (AMB, 2021), si bé encara no

s'ha consolidat una tendència a la baixa al conjunt de Catalunya i de l'Estat i caldrà valorar si els efectes de la pandèmia són conjunturals o es mantenen en el temps.

Fins al moment, els elevats preus dels lloguers i la resposta ciutadana articulada a l'entorn del Sindicat de Llogateres des de l'any 2017 han fet arribar al nostre país el debat sobre la regulació dels preus dels arrendaments, amb més de quatre dècades d'endarreriment respecte a d'altres països d'Europa i del món. De fet, a Alemanya, Àustria o estats dels EUA com Massachusetts o Califòrnia ja s'havien implementat mesures d'estabilització dels preus del lloguer des dels anys 70 (Pastor et al., 2018), si bé, a partir de l'onada neoliberal dels anys 80 i la dècada dels 90, es van rebaixar o eliminar (García Almirall et al., 2016, pp. 22-39) i no s'han tornat a recuperar i reforçar fins a la segona dècada del segle XXI (Gigling, 2019).

Això no obstant, malgrat l'endarreriment d'Espanya en polítiques d'habitatge, que es manifesta en l'escassetat del parc residencial social i assequible, especialment de lloguer, en l'àmbit de la comunicació escassegen les investigacions dedicades a aquesta matèria. Mentre que en d'altres països, com els Estats Units, el Regne Unit o Irlanda, s'han realitzat diverses investigacions sobre la responsabilitat dels mitjans en la gestació del boom immobiliari (Glynn i Huges, 2008; Mercille, 2014; Roush, 2008; Starkman, 2009; i Tulloch, 2009), a l'Estat espanyol tan sols s'han realitzat algunes recerques puntuals sobre el tema (Müller, 2010; o Vara-Miguel, 2012), tot i ser un dels llocs on aquest problema ha adquirit majors dimensions. Perramon Ayza (2012) també ha dedicat una recerca a analitzar la responsabilitat de les informacions econòmiques dels mitjans de comunicació en la gestió de bombolles financeres. Si bé la investigació no està específicament centrada en la bombolla financera que es va gestar durant el boom immobiliari (i hipotecari) a Espanya del període 1997-2007, aquest sí que apareix entre els exemples citats en la seva recerca.

Com s'explicarà en detall a l'apartat sobre investigacions anteriors sobre comunicació i habitatge (3.5), des de l'esclat de la bombolla immobiliària el 2008 i el naixement de la PAH l'any següent, sí que s'han desenvolupat a l'Estat espanyol diverses investigacions sobre l'estratègia de comunicació de la Plataforma

d'Afectats per la Hipoteca a través de les xarxes socials (Alonso González, 2014; Alonso-Muñoz, 2016; Larrinaga, 2016; Sanz, 2015) i, en menor mesura, de la seva relació amb els mitjans. Fins al moment, les investigacions acadèmiques sobre el tractament informatiu de les campanyes de la PAH (Albizu, 2016; o Alonso-Muñoz i Casero-Ripollés, 2016) s'han centrat principalment en la Iniciativa Legislativa Popular (ILP) de la dació en pagament i el lloguer social, que es va debatre al Congrés l'any 2013, o els *escraches* per pressionar els diputats i diputades contraris a aquesta ILP perquè hi votessin a favor amb accions de protesta desenvolupades davant dels seus domicilis. També s'han dedicat algunes recerques al tractament periodístic de la crisi dels desnonaments (Chavero, 2014) o als diferents actors socioeconòmics i polítics que han incidit sobre l'estat d'opinió pública a l'entorn d'aquest tema (Quintana Pujalte et al., 2018). Des d'altres disciplines acadèmiques com la sociologia, l'antropologia i les ciències polítiques també s'han dedicat diverses recerques a la PAH per analitzar la seva organització interna i el perfil dels seus activistes, així com els factors que expliquen la seva incidència social i política (Barranco et al., 2018; Parcerisa, 2014; o Sanmartín, 2019).

Això no obstant, escassegen les investigacions que, com la present tesi doctoral, analitzin el discurs mediàtic sobre habitatge en la seva globalitat durant la primera dècada posterior a la crisi de 2008, contemplant no només les campanyes més destacades de la PAH sinó qualsevol fenomen vinculat a l'habitatge residencial.

En l'anàlisi de contingut dels mitjans de comunicació realitzada per a aquesta tesi, les subtemàtiques que s'han identificat en relació a aquesta qüestió són múltiples: habitatge social, desnonaments, lloguers, ocupacions, persones sense llar i infrahabitatge, pobresa energètica, assetjament immobiliari, activitat de les empreses immobiliàries i entitats financeres en relació al mercat de compra, lloguer i hipotecari, etc. S'han englobat tant les informacions que consideren l'habitatge com a dret social com aquelles que ho fan com a bé de mercat i inversió, justament per comparar la preponderància d'unes i altres, clau per determinar-hi l'enfocament androcèntric/no androcèntric. A més, dins de les primeres, s'hi han inclòs una gran diversitat de temes, partint de la definició àmplia i garantista que fan les Nacions Unides del dret a l'habitatge, que va més enllà de comptar amb un sostre i implica

moltes altres qüestions, com ara unes condicions adients d'espai i accessibilitat, segons el nombre i perfil de membres de la llar, la seguretat en la tinença, l'accés als subministraments bàsics o disposar d'un entorn adequat i segur que faciliti l'accés als serveis i equipaments per cobrir necessitats bàsiques de la vida quotidiana (ONU-Habitat, 2010).

En resum, la principal aportació d'aquesta recerca és analitzar el discurs periodístic sobre habitatge de forma àmplia i global, anant més enllà de l'estudi del tractament informatiu de campanyes concretes dels moviments socials o dels desnonaments, com a manifestació més visible de l'emergència habitacional. L'anàlisi de contingut inclou totes les informacions relacionades amb l'habitatge residencial, que contempen la seva doble vessant com a bé de mercat i com a dret social, entenent aquest segon en un sentit ampli i garantista. A més, aquesta tesi doctoral posa en relació el tractament informatiu de l'habitatge amb el context socioeconòmic, polític, històric i legal que condiciona aquest dret a Catalunya en el context espanyol. Per tant, també contribueix a examinar, des d'una perspectiva androcèntrica/no androcèntrica, com els diferents agents socials, polítics i econòmics, tant els ubicats als centres de poder com els més allunyats dels mateixos, incideixen sobre les condicions d'accés a l'habitatge i sobre el tractament informatiu d'aquesta matèria, per tal d'estendre i legitimar el discurs que afavoreix els seus interessos.

1.3. Les motivacions de la recerca

Les motivacions per desenvolupar aquesta tesi doctoral neixen de la preocupació per la manca de democràcia real i de qualitat en un context de globalització econòmica neoliberal, en què les decisions dels governants estan més supeditades als interessos de grans corporacions econòmiques i financeres transnacionals que a la protecció dels drets de la ciutadania que representen, com es va posar especialment de manifest amb les mesures d'ajust estructural i els rescats a la banca en molts països europeus després de la crisi de 2008 (Torres López, 2013).

Les reflexions a l'entorn d'aquest tema van créixer especialment arran de la crisi econòmica de 2008, després de la qual s'han destinat a l'Estat espanyol més de

65.000 milions d'euros a rescatar el sistema financer, dels quals tan sols 5.225 han estat retornats segons dades de finals de 2018 (Banco de España, 2019), cosa que va en detriment de la possibilitat de desenvolupar polítiques socials. L'Estat espanyol tampoc no va aprofitar els rescats a les entitats bancàries per incrementar les seves obligacions de donar un ús social als habitatges que restaven a les seves mans (Cano i Etxezarreta, 2014), procedents d'immobiliàries que havien fet fallida i que prèviament havien rebut préstecs bancaris per a la construcció de les seves promocions.

Les interrelacions entre el sector financer i immobiliari a escala global i el seu impacte sobre el dret a l'habitatge han estat analitzats des de diverses disciplines (l'arquitectura, l'urbanisme, la sociologia...). Així per exemple, l'arquitecta i urbanista Raquel Rolnik -que va ser relatora pel dret a l'habitatge de les Nacions Unides entre 2008 i 2014- considera que la transformació de l'habitatge en un bé financer és un dels principals acceleradors de la gentrificació en ciutats d'arreu del món (Rolnik, 2017), que propicia l'expulsió de les persones amb menys recursos econòmics de les seves llars i barris i el seu reemplaçament per col·lectius amb major poder adquisitiu (González, 2011; Janoschka i Sequera, 2014).

Per la seva banda, la catedràtica de Sociologia de la Universitat de Colúmbia i professora de la *London School of Economics*, Saskia Sassen, també alerta de les complicitats del poder econòmic global amb les elits locals per tal de posar les ciutats al servei dels interessos dels primers i no dels drets de les persones que habiten el territori. La sociòloga trenca així la dualitat entre el poder global i nacional, segons la qual el primer creix en detriment del segon, desvetllant les complicitats i interrelacions entre ambdós (Sassen, 2003).

També Leilani Farha, relatora de les Nacions Unides en matèria d'habitatge entre 2014 i abril de 2020 i actualment impulsora del moviment global *The Shift* per a la defensa d'aquest dret, veu en l'habitatge "el major camp de batalla del segle XXI", perquè el seu caràcter de dret humà es veu amenaçat per la seva consideració com a bé d'inversió als mercats financers globals (ONU, 2019, par. 1).

Com constaten les anàlisis anteriors, drets humans tan bàsics com l'habitatge, així com l'acció dels governants en múltiples àmbits polítics i socials, estan supeditats als interessos dels poders econòmics i financers globals. Són aquestes reflexions les que han motivat la realització d'aquesta tesi doctoral, així com de les recerques, publicacions i treballs que havia desenvolupat anteriorment durant la meua trajectòria acadèmica i professional.

Inicialment, aquestes reflexions em van portar a analitzar la crisi de la socialdemocràcia europea en el context de globalització econòmica neoliberal i el sorgiment de la denominada Tercera Via. Concretament, vaig analitzar els casos del Partit Socialdemòcrata alemany (SPD) i del Partit Laborista Britànic al treball final del màster d'anàlisi política que vaig finalitzar l'any 2010.

Més enllà de l'impacte de la globalització econòmica i financera sobre la política partidista i institucional, posteriorment vaig centrar els meus treballs en les alternatives que ofereix l'economia social, solidària i cooperativa front a la lògica de maximització de beneficis del neoliberalisme. Concretament, vaig estudiar l'alternativa que plantegen, front a la banca tradicional, les denominades finances ètiques, que només realitzen inversions amb impacte positiu sobre la societat, tema sobre el qual vaig publicar un llibre de caire divulgatiu l'any 2012.

Durant els anys de màxima mobilització social arran de la irrupció del moviment 15M, les finances ètiques i moltes altres alternatives defensades per l'economia solidària o pels moviments socials, fins aleshores escassament divulgades entre la ciutadania, van guanyar visibilitat pública, coincidint amb un moment de deslegitimació del poder polític i econòmic per la seva responsabilitat i gestió de la crisi iniciada l'any 2008. En el camp de l'habitatge, l'acció de la PAH va contribuir a donar a conèixer i legitimar opcions com la dació en pagament. Enquestes com la de *Metroscopia* ja indicaven l'any 2013 que un 90% de la ciutadania donava suport a aquesta opció (El País, 2013).

És en aquest context, quan les reivindicacions de la PAH per defensar el dret a l'habitatge guanyen influència i visibilitat, quan vaig començar la investigació acadèmica sobre el dret a l'habitatge.

Prèviament a aquesta tesi, vaig realitzar un màster de drets humans, amb què vaig assolir coneixements legals, particularment de la regulació del dret a l'habitatge a escala internacional, estatal, catalana i local, a la qual vaig dedicar el treball final d'aquesta titulació. Finalitzat aquesta màster oficial l'any 2016, vaig accedir als estudis de doctorat del meu àmbit principal d'especialització, el periodisme, per iniciar aquesta tesi dedicada al discurs informatiu de la temàtica de l'habitatge i la influència sobre els mitjans de comunicació de moviments socials com la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH), així com dels diferents actors econòmics, polítics i socials involucrats en aquest àmbit, naturalment també del sector immobiliari i financer, de les institucions públiques i de les organitzacions polítiques.

Els nivells d'incidència sobre els mitjans de cadascun d'aquests actors està clarament relacionat amb una qüestió abans apuntada: com es visualitza en major mesura l'habitatge als mitjans, com a bé de mercat/inversió o com a dret social? Respondre aquesta pregunta i si l'acció dels moviments socials com la PAH han propiciat un viratge del primer enfocament cap al segon és un dels aspectes clau d'aquesta tesi.

Per analitzar el tractament informatiu del dret a l'habitatge, parteixo del model androcèntric/no androcèntric, definit per la catedràtica de Periodisme, Amparo Moreno Sardà (1988, 1991, 2007), després de conèixer i entrar en contacte amb el grup d'investigació que aleshores dirigia, el Laboratori de Periodisme i Comunicació per a la Ciutadania Plural (LPCCP) de la Universitat Autònoma de Barcelona. Partint d'aquest model, una de les hipòtesis de partida de la recerca és que els mitjans tradicionals mantenen un discurs androcèntric sobre habitatge, proper als centres de poder, que en el cas de l'habitatge correspon al sector immobiliari i financer i a les institucions i grups polítics afins als seus interessos.

Però la investigació no volia limitar-se a examinar fins a quin punt el tractament informatiu del tema als mitjans convencionals està influït pels actors situats als centres de poder, sinó també donar respostes sobre com articular un discurs més plural sobre habitatge. En el moment inicial d'aquesta investigació, la PAH ja havia aconseguit que el seu discurs sobre habitatge incidís sobre l'opinió pública, especialment després de l'esclat del moviment 15M, que va propiciar l'augment de la seva influència social i territorial (Barranco et al., 2018). Per això, la investigació inclou també l'anàlisi de l'estratègia de comunicació de la PAH i particularment el seu ús d'Internet i les xarxes socials, per comprendre com aconsegueix estendre el seu relat contrahegemònic entre els mitjans i l'opinió pública.

En la línia d'examinar alternatives al discurs sobre habitatge que emana dels centres de poder, la recerca també inclou l'anàlisi del tractament d'aquest tema als mitjans independents o contrahegemònics, que neixen amb la vocació de visualitzar aquelles qüestions i posicionaments amb escassa presència als mitjans tradicionals, en aliança amb els moviments socials i de contrapoder ciutadà (Downing, 2001). S'inclouen a la recerca perquè el període d'anàlisi de la tesi (2008-2019) coincideix amb un moment d'auge i expansió del periodisme independent arran de la crisi del model dels mitjans tradicionals, tant pel que fa a la seva sostenibilitat econòmica com a la seva credibilitat informativa (Rius, 2019; Rusiñol 2013).

Amb aquestes motivacions, vaig emprendre aquesta tesi doctoral l'any 2016 per tal d'examinar el tractament informatiu de l'habitatge i determinar si els mitjans contribueixen en major mesura a visualitzar-lo com a dret social o com a bé de mercat.

1.4. Introducció al marc teòric

El marc teòric d'aquesta investigació parteix principalment de la perspectiva androcèntrica/no androcèntrica definida per la catedràtica de periodisme Amparo Moreno Sardà (1988, 1991 i 2007). El model androcèntric (descriu més àmpliament al capítol 3) considera essencialment que la societat està dominada pels centres de

poder, ocupats pel denominat Arquetip viril, i que la resta de col·lectius se situen més o menys lluny dels mateixos depenent del seu nivell d'accés als recursos econòmics i al poder. La posició de cadascú dins d'aquest model social vindria determinada pel creuament d'una complexitat de factors (sexe, origen, lloc de residència, procedència familiar, etc.).

En aquest sentit, la composició i distribució d'usos del teixit urbà i les condicions dels habitatges que es troben en posicions més centríques o perifèriques dels municipis són una plasmació clara d'aquestes desigualtats entre les persones amb més accés als recursos econòmics i al poder i aquelles més empobrides. Els moviments socials com la PAH defensen els interessos de les persones afectades per desnonaments ubicades en posicions perifèriques i que són excloses d'un dret tan bàsic com l'habitatge. Per contra, el sistema immobiliari i financer i els sectors polítics afins als seus interessos representen els centres de poder, que defineixen les condicions que influeixen en l'accés a l'habitatge.

Entre els molts elements d'anàlisi que plantegen els paradigmes de la història de la comunicació no androcèntrica de Moreno Sardà (2007), figura el paper del sistema comunicatiu. L'autora considera que, juntament amb el sistema educatiu, és un dels principals instruments del poder per legitimar i seguir reproduint el model que afavoreix els interessos dels centres de poder per la via de la persuasió, més enllà de la força de la repressió que representen les institucions de control social. La importància que té el sistema comunicatiu per legitimar el model androcèntric està estretament relacionada amb l'objectiu general d'aquesta recerca, dedicada justament a analitzar fins a quin punt els mitjans tradicionals reproduïen o no la visió dels centres de poder a l'entorn de la qüestió de l'habitatge i si això ha variat durant els darrers anys, quan s'ha reforçat el contrapoder ciutadà amb moviments com la PAH.

Precisament per generar alternatives al sistema comunicatiu dominant, al servei dels interessos dels centres de poder, Moreno Sardà també planteja la necessitat d'articular un model de relacions socials i comunicatives horitzontal, plural, cooperatiu i en xarxa (Moreno Sardà, 2007). En aquest sentit, considera que els

mitjans digitals, en facilitar la comunicació en xarxa i no unidireccional, poden contribuir a la generació d'aquest model plural de comunicació. Això entronca amb l'altra part principal del marc teòric d'aquesta recerca, que té en compte les aportacions de diversos autors que han estudiat els models de comunicació reticulars que potencien els mitjans digitals (Castells, 1998; Massey, 2004; Scolari, 2008). Així, les Tecnologies de la Informació i la Comunicació (TIC) permeten fugir de models comunicatius unidireccionals, on només s'emeten missatges des de mitjans vinculats al poder polític i econòmic, per passar a un sistema multinodal, on és possible difondre missatges des de múltiples posicions socials, incloent les més perifèriques i llunyanes al poder.

Així doncs, els fonaments del marc teòric de la recerca són el model androcèntric/no androcèntric (Moreno Sardà, 1988, 1991 i 2007) i els models de comunicació reticulars que faciliten les TIC (Castells, 1998; Massey, 2004; Scolari, 2008) i que ofereixen oportunitats als moviments socials per difondre les seves reivindicacions des de múltiples posicions perifèriques sense la mediació dels mitjans tradicionals. També es prenen com a referència teories d'anàlisi dels mitjans independents, alternatius o contrahegemònics (Downing, 2001; Pelegrini i Browne Sartori, 2013) i sobre com ha variat l'acció dels moviments socials urbans des dels anys 80 fins a l'actualitat, atenent a la globalització econòmica neoliberal i la irrupció i expansió de la societat de la informació (Castells, 1980, 1986 i 1998).

1.5. Estructura de la Tesi

Per finalitzar la introducció, exposem com s'organitzen a continuació els continguts de la tesi, que es divideixen en els capítols següents:

- **Objectius, preguntes i hipòtesis d'investigació**

En aquest capítol, es detalla l'objectiu general de la tesi i els tres objectius específics per a l'anàlisi del context socioeconòmic i polític del dret a l'habitatge, el tractament periodístic del tema i l'estratègia comunicativa de la PAH. Així mateix, s'enuncien les tres hipòtesis d'investigació.

- **Fonaments teòrics de la recerca: model no androcèntric i teories de la comunicació en xarxa**

En aquest capítol, es fa una àmplia descripció del model androcèntric/no androcèntric i dels paradigmes de la història de la comunicació no androcèntrica definits per Moreno Sardà (1988, 1991 i 2007). També s'exposen les teories sobre els nous models comunicatius que faciliten les TIC i de l'ús intensiu dels mitjans digitals per part dels nous moviments socials des de finals del segle XX. A més, s'expliquen models teòrics sobre mitjans alternatius i teories del context històric d'actuació dels moviments socials. En aquest darrer punt, prenen especial rellevància les reflexions de Castells a l'entorn de l'evolució dels moviments socials urbans des dels anys 80 fins a l'actualitat (Castells, 1980, 1986 i 1998). Aquest capítol finalitza amb una revisió de les investigacions anteriors a aquesta tesi dedicades al discurs informatiu sobre habitatge i a l'estratègia d'acció i comunicativa de la PAH.

- **Metodologia i mostra**

Pel que fa a la metodologia, en primer lloc, s'explica com s'ha dut a terme l'anàlisi de contingut de les informacions sobre habitatge als mitjans de comunicació de la mostra. També s'exposa com s'ha adequat aquesta metodologia d'anàlisi de contingut a l'hora d'examinar els missatges de la PAH de Barcelona a *Twitter*, tenint en compte les característiques dels mitjans digitals i d'aquesta xarxa social. D'altra banda, s'exposa la metodologia de les entrevistes qualitatives semiestructurades aplicada sobre activistes de la PAH de Barcelona. Pel que fa a la mostra, s'exposen els criteris concrets per triar les capçaleres analitzades (La Vanguardia, El Periódico de Catalunya i la Directa), les dates concretes dels exemplars que s'hi han inclòs i les unitats comunicatives examinades de cadascun d'elles. A més, s'exposen els motius que han portat a examinar concretament el node local de la PAH de Barcelona i a examinar el contingut dels seus missatges, particularment a la xarxa social *Twitter*.

- **El dret a l'habitatge: evolució històrica a Catalunya i Espanya i marc jurídic**

Capítol on s'estudia com han evolucionat històricament els factors socials, polítics i econòmics que han condicionat l'accés a l'habitatge des de principis del segle XX, i particularment des de l'inici de la dictadura franquista fins a l'actualitat. L'examen històric es divideix atenent a criteris d'ordre cronològic en apartats corresponents als períodes següents: de la primera onada migratòria als anys 20 del segle XX a la II República (1931-1939); el període autàrquic de la dictadura franquista (1939-1955); el període desenvolupista de la dictadura (1955-1974); de la transició als inicis del boom immobiliari (1975-1996); el boom immobiliari (1997-2007); la crisi econòmica i hipotecària (2008-2016); i els reptes actuals per garantir el dret a l'habitatge (2017-actualitat), que inclouen l'encariment dels lloguers i l'agreujament del fenomen de la gentrificació. A més, tot i que el període d'anàlisi de la recerca finalitza l'any 2019, aquest capítol acaba amb algunes referències a l'impacte socioeconòmic de la crisi de la covid sobre l'habitatge a partir de 2020. De forma transversal als diferents subperíodes històrics, també s'examinen els moviments socials que han precedit la PAH en la defensa del dret a l'habitatge, des dels anys 60 fins a principis del segle XXI, començant pel moviment veïnal del tardofranquisme i la transició i finalitzant amb els col·lectius que van lluitar contra l'especulació immobiliària durant la dècada dels 90 i fins a principis del segle XXI. Prèviament a l'examen històric, es fa una anàlisi del marc jurídic del dret a l'habitatge d'àmbit internacional, europeu, estatal, català i local.

- **El tractament informatiu de l'habitatge: anàlisi de contingut de La Vanguardia, El Periódico de Catalunya i la Directa**

En aquest apartat, s'exposen els resultats de l'anàlisi de contingut de La Vanguardia, El Periódico de Catalunya i la Directa, que consta d'un total de 159 taules de resultats i 17 figures i la corresponent explicació i interpretació de les dades. Són resultats referits a un total de 59 variables, relacionades amb l'anàlisi de les fonts primàries i els protagonistes principals, les seves accions i l'escenari en què transcorren, l'enfocament general de les unitats

comunicatives (principalment pel que fa a la consideració de l'habitatge com a dret social o com a bé de mercat, entre d'altres), la temàtica concreta, l'autoria de les informacions o la seva jerarquitització dins de cada publicació (segons si apareixen en portada o no, la secció en què s'emmarquen, etc.), entre d'altres. En primer lloc, es presenten els resultats per al conjunt del període d'anàlisi (2008-2019) i posteriorment la seva evolució diacrònica al llarg del temps, establint comparacions entre les tres capçaleres examinades.

- **Anàlisi de l'estratègia d'acció i comunicació de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca**

Aquest capítol exposa les característiques organitzatives de la PAH que condicionen la seva estratègia de comunicació. Posteriorment, s'analitza la seva estratègia de comunicació, primer amb l'examen de les característiques del seu relat sobre habitatge i, posteriorment, amb l'estudi dels canals que fa servir per transmetre'l, fonamentalment Internet i les xarxes socials i la seva relació directa amb els mitjans. El capítol acaba amb l'exposició dels resultats de l'anàlisi de contingut del perfil de *Twitter* de la PAH de Barcelona, com a exemple de la difusió del seu relat a través d'un mitjà digital. Al llarg del capítol, es van exposant declaracions de les persones activistes de la PAH entrevistades per a aquesta recerca, que tenen relació amb diferents dels aspectes tractats.

- **Conclusions generals**

En aquest capítol, s'exposen les conclusions generals en relació als objectius i hipòtesis de la investigació i els resultats obtinguts amb les anàlisis realitzades a partir de les metodologies aplicades a la recerca. Les conclusions s'exposen en tres subapartats segons es refereixin al primer objectiu específic (context social i antecedents), al segon (discurs mediàtic sobre habitatge) o al tercer (estratègia de comunicació de la PAH) d'aquesta recerca. Posteriorment, s'exposen les principals aportacions i limitacions de la recerca, seguides de les consideracions finals i propostes de futures línies d'investigació sobre comunicació i habitatge.

- **Referències bibliogràfiques**

S'hi poden trobar totes les referències bibliogràfiques emprades i citades, segons el sistema APA 2019 (7a edició).

- **Annexos**

En els annexos, es poden trobar taules descriptives de les diferents variables emprades per a l'anàlisi de contingut dels mitjans i del *Twitter* de la PAH de Barcelona, la llista de les taules i figures que exposen els seus resultats i el guió de les entrevistes qualitatives semiestructurades realitzades a activistes de la PAH de Barcelona i la transcripció de les mateixes. Finalment, s'inclouen qüestionaris respostos per la PAH de Barcelona per actualitzar la informació sobre aspectes concrets de la seva estratègia de comunicació des de la realització de les entrevistes el novembre de 2017 fins a l'actualitat.

2. Objectius, preguntes i hipòtesis d'investigació

2.1. Objectius i preguntes

Objectiu general

L'objectiu general d'aquesta recerca és conèixer com ha evolucionat el tractament mediàtic sobre el dret a l'habitatge entre 2008 i 2019, des d'una perspectiva no androcèntrica, amb un enfocament que tingui en compte tant el que succeeix als centres de poder com a les posicions perifèriques més allunyades dels mateixos i les relacions que s'estableixen entre els diversos col·lectius socials. Es pretén valorar quina incidència han tingut en el discurs sobre habitatge dels mitjans de comunicació els diferents agents que hi estan implicats, tant per interessos econòmics i polítics com per la defensa dels drets de la ciutadania. En aquest sentit, s'analitzarà l'estratègia d'acció i comunicació de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH) i la seva incidència mediàtica.

Objectius específics

L'objectiu general se subdivideix en els següents **objectius específics**.

Objectiu específic 1

Conèixer quins són els actors socials, econòmics i polítics que han incidit sobre l'accés a l'habitatge durant el període d'anàlisi (2008-2019), així com els antecedents històrics més rellevants per explicar la situació actual d'aquest dret a Catalunya en el context de l'Estat espanyol, especialment des dels inicis de la dictadura franquista. Es pretén identificar i avaluar el paper dels diversos agents que incideixen sobre el dret a l'habitatge, vinculats no només als centres de poder econòmic i polític, sinó també als diversos col·lectius socials involucrats en aquesta qüestió i les relacions que s'han anat establint entre ells al llarg del temps i que han desembocat en la situació actual. D'aquesta manera, es vol conèixer en profunditat el context en què se circumscriu el discurs dels mitjans de comunicació sobre aquesta matèria.

Les preguntes d'investigació corresponents a l'objectiu específic 1 són:

- Quins són els actors socioeconòmics i polítics que han influït sobre el dret a l'habitatge des de la dictadura franquista fins a l'actualitat a Catalunya en el context de l'Estat espanyol i com han variat les seves relacions i el seu nivell d'incidència en aquest àmbit al llarg del temps?
- Quines són les pervivències i canvis en el model d'accés a l'habitatge a Catalunya i Espanya des dels inicis de la dictadura franquista fins a l'actualitat?
- Com han variat les estratègies i discursos dels actors socioeconòmics i polítics involucrats en la qüestió de l'habitatge al llarg del temps?
- Després de la crisi econòmica i hipotecària de 2008, com han variat les tendències en les condicions d'accés a l'habitatge que existien prèviament?

Objectiu específic 2

Conèixer l'evolució del tractament i l'enfocament del discurs periodístic sobre el dret a l'habitatge a Catalunya entre 2008 i 2019. S'analitzarà el tractament informatiu del tema als mitjans de comunicació de masses i també als denominats mitjans alternatius, independents o contrahegemònics, per avaluar com aquests han contribuït a la pluralitat informativa en relació al dret a l'habitatge.

Les preguntes d'investigació corresponents a l'objectiu específic 2 són:

- Quins són els actors econòmics, polítics i socials que incideixen globalment en major mesura sobre el discurs periodístic a l'entorn de la qüestió de l'habitatge durant el període d'anàlisi (2008-2019)?
- Es produeixen variacions en el discurs periodístic sobre habitatge, pel que fa a la pluralitat de punts de vista de diferents actors socials, polítics o econòmics, des de l'inici de la crisi econòmica de 2008 fins a l'actualitat?
- El tractament i l'enfocament de les informacions sobre habitatge varien segons la línia editorial del mitjà?

- Quina contribució han fet a la pluralitat informativa sobre la qüestió de l'habitatge els mitjans independents o alternatius des de la crisi econòmica de 2008 fins a l'actualitat?

Objectiu específic 3

Conèixer l'estratègia de comunicació i acció de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH) a Catalunya. S'analitzaran els seus propis canals de comunicació i la seva influència sobre d'altres mitjans.

Les preguntes d'investigació corresponents a l'objectiu específic 3 són:

- Amb quin discurs i estratègies d'acció i de comunicació, la PAH ha estat capaç d'incidir sobre el discurs periodístic convencional sobre habitatge?
- Com ha utilitzat els mitjans digitals per incidir sobre els mitjans tradicionals?
- Com ha utilitzat els mitjans digitals per comunicar les seves accions i reivindicacions, organitzar les seves accions, mobilitzar la ciutadania o facilitar les relacions entre els propis activistes?
- Quines relacions ha mantingut la PAH amb els mitjans de comunicació i en quina mesura li han servit per incidir sobre el seu discurs informatiu sobre habitatge?
- Quines semblances i diferències es detecten entre l'estratègia d'acció i comunicació de la PAH respecte als moviments socials que havien defensat el dret a l'habitatge amb anterioritat, des del tardofranquisme fins a principis del segle XXI?

2.2. Hipòtesis d'investigació

Aquesta recerca parteix de les tres hipòtesis següents.

Hipòtesi 1

Els actors econòmics, financers, polítics i mediàtics situats als centres de poder han promogut des de la dictadura franquista fins a l'actualitat un model que considera l'habitatge com a bé de mercat i no com a dret social, que ha fomentat principalment l'endeutament hipotecari de les famílies per a la compra de pisos en propietat.

En aquesta primera hipòtesi, relacionada amb l'objectiu específic 1 de la investigació, es parteix del supòsit que aquest model d'accés a l'habitatge hauria nascut durant la dictadura franquista i s'hauria accelerat durant l'etapa desenvolupista del règim. Durant aquest període, que comença durant la segona meitat de la dècada dels 50, el règim hauria començat a incentivar l'accés a l'habitatge en propietat entre les denominades classes mitjanes, coincidint amb la irrupció de la societat de consum a l'Estat espanyol.

Després de la transició, aquest model hauria viscut el seu punt més àlgid durant l'etapa del denominat boom immobiliari (1997-2007). Això no obstant, amb l'esclat de la bombolla immobiliària de l'any 2008 i l'inici de la crisi econòmica, s'haurien articulats moviments de contrapoder ciutadà, que haurien aconseguit algunes fites socials, polítiques i legals, però no la transformació del model d'accés a l'habitatge, que seguiria prioritant la seva consideració com a bé de mercat per sobre de la seva protecció com a dret social. Aquests moviments de contrapoder ciutadà s'haurien reforçat a partir de la irrupció del moviment 15M l'any 2011, al qual està vinculada la PAH, nascuda dos anys abans, que es mobilitza contra la falta de garanties del dret a l'habitatge.

Hipòtesi 2

Des de l'inici de la crisi econòmica fins a l'actualitat, el discurs dels mitjans tradicionals sobre habitatge ha reflectit de forma predominant el punt de vista dels centres de poder econòmic, financer i polític i, en menor mesura, el d'aquells col·lectius i persones que reclamen major garanties pel dret a l'habitatge.

Aquesta segona hipòtesi, relacionada amb l'objectiu específic 2 de la recerca, considera que els mitjans de comunicació tradicionals haurien mantingut globalment un discurs androcèntric sobre habitatge, sense reflectir la pluralitat de punts de vista dels diferents actors socials involucrats en aquesta qüestió, des de l'inici de la crisi econòmica de 2008 fins a l'actualitat. Tot i això, en l'època més intensa de la crisi econòmica, que coincideix amb el cicle alcista de mobilitzacions (2011-2013) posterior a l'esclat del 15M el maig de 2011, el discurs mediàtic hauria guanyat en pluralitat i reflectit en major mesura el punt de vista dels moviments de protesta ciutadana com la PAH. En l'actualitat, estaria tornant a retrocedir la pluralitat de les informacions.

Hipòtesi 3

Mitjançant una estratègia horitzontal i en xarxa, que fa un ús intensiu d'Internet i les xarxes socials i l'organització d'accions de protesta al carrer, la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca aconsegueix visualitzar als mitjans tradicionals les seves accions en defensa del dret a l'habitatge.

Aquesta tercera hipòtesi, vinculada a l'objectiu específic 3 de la tesi, considera que la PAH mobilitza les persones afectades per desnonaments i processos d'execució hipotecària, apoderant-les i fent-les passar d'afectades a activistes, així com totes aquelles que hi donen suport. Per organitzar aquestes mobilitzacions, segueix una estratègia horitzontal i en xarxa, en què l'ús de les Tecnologies de la Informació i la Comunicació (TIC) és fonamental. L'ús d'Internet i les xarxes socials també és una eina bàsica per a la convocatòria d'accions al carrer i perquè tinguin ressò mediàtic, visualitzant així les seves reivindicacions també als mitjans tradicionals.

3. Fonaments teòrics de la recerca: model no androcèntric i teories de la comunicació en xarxa

El marc teòric d'aquesta investigació parteix de la perspectiva androcèntrica/no androcèntrica (Moreno Sardà, 2007) per analitzar el discurs informatiu dels mitjans de comunicació en matèria d'habitatge, així com el rol dels moviments socials que defensen aquest dret des de posicions perifèriques, allunyades dels centres de poder. També s'han considerat les teories sobre els models de comunicació descentralitzats, en xarxa i reticulars que faciliten els mitjans digitals (Scolari, 2008), per analitzar si aquests permeten generar discursos informatius més plurals i no androcèntrics.

Així mateix, s'han examinat models teòrics sobre mitjans independents, que mantenen un discurs alternatiu al dels mitjans tradicionals, perquè en aquesta recerca també s'analitza en quina mesura aquests contribueixen a generar un discurs més plural en matèria d'habitatge; i les aportacions teòriques sobre com l'eficàcia de l'estratègia d'acció i comunicació dels moviments socials es veu condicionada pel context de cada període històric. Finalment, s'han estudiat els antecedents d'aquesta recerca, examinat les investigacions acadèmiques realitzades fins ara sobre comunicació i habitatge.

3.1. La perspectiva androcèntrica / no androcèntrica

El model androcèntric és una forma d'organització de les relacions socials i comunicatives, dominada pels actors situats als centres de poder, on es troba el denominat arquetip viril. Si representéssim la societat en forma de cercles concèntrics, l'arquetip viril se situaria al cercle nuclear i, al seu voltant, s'anirien ubicant la resta de col·lectius socials en funció del seu nivell de possessió/despossessió de recursos materials i de poder (Moreno Sardà, 2007, pp. 115-116). Si apliquéssim aquest esquema de distribució social als diferents agents que interactuen actualment en relació al dret a l'habitatge, al cercle nuclear hi trobaríem els agents dels sector financer i immobiliari i dels sectors polítics afins als

seus interessos, mentre que en les posicions més perifèriques hi hauria les persones desnonades o en situació d'exclusió residencial, a més dels moviments socials que defensen els seus drets, entre d'altres.

La posició de les diferents persones i col·lectius en aquest model d'organització social depèn del creuament de diferents factors de discriminació (sexe, edat, classe social, raça, origen, lloc de procedència...), que s'articulen de forma complexa en els models de comportament que afecten cadascun d'ells. Segons Moreno Sardà (2007), a les diferents persones i grups se'ls atribueixen diferents comportaments segons la posició que ocupen en l'espai social, un concepte que no identifica exclusivament amb una localització geogràfica, sinó amb totes aquelles condicions que influeixen en les formes de vida de la població: l'habitatge (i la seva forma de tinença: propietat, lloguer...), el barri, la localitat o qualsevol altre dels múltiples factors que incideixen sobre un determinat entorn. Aquest concepte d'espai social entronca amb l'expressat per Massey (2004), que es refereix a la complexitat de xarxes, vincles, pràctiques i intercanvis interns o externs que incideixen sobre cada territori (p. 79).

Cal tenir en compte que el model androcèntric també condiciona la ubicació dels diferents col·lectius socials en l'espai públic, reservant les ubicacions centrals i privilegiades a aquells que s'identifiquen amb l'arquetip viril i les més perifèriques a la resta de grups en funció del seu nivell de possessió/despossessió (Moreno Sardà, 1988, p. 126). Traslladat a la qüestió de l'habitatge, això estaria directament relacionat amb la denominada segregació residencial, per la qual les persones amb menys recursos solen viure en habitatges que s'ubiquen en barris més empobrits i perifèrics i aquelles amb major capacitat adquisitiva ocupen en major mesura el centre de les ciutats.

Per explicar la conformació i evolució del model androcèntric, Moreno Sardà (1988, 1991 i 2007) ha definit dos paradigmes de la història de la comunicació no androcèntrica. Tots dos parteixen de considerar la vida social des del punt de vista unitari amb l'activitat comunicativa humana, seguint els plantejaments de la cibernètica (Wiener, 1965). De la mateixa manera que Morin (1974) entén que tota

activitat humana és activitat comunicativa i cal prescindir de la dicotomia que separa allò material d'allò ideològic o espiritual, Moreno Sardà (1988) entén que, per entendre la història de la comunicació social, cal comprendre la història de les relacions socials en el seu conjunt (p.14). Dit d'una altra manera, les relacions comunicatives, que inclourien també el rol exercit pels mitjans de comunicació, no es poden entendre sense circumscriure-les a la societat de la qual formen part.

El primer d'aquests paradigmes planteja que la gènesi històrica de la societat és producte del procés d'assimilació/no-assimilació personal de la memòria col·lectiva i de la reproducció de les pautes de comportament de les generacions anteriors (Moreno Sardà, 1991, p. 63). Parteix de la base de la importància que té la transmissió de la memòria col·lectiva de generació en generació per a la socialització de les persones. Aquest paradigma permet comprendre el paper de les institucions i els mitjans de comunicació en la transmissió d'aquesta memòria personal i col·lectiva a mig, curt i llarg termini (Braudel, 1970, pp. 60-97) i en les pervivències i els canvis generacionals.

El segon paradigma es proposa comprendre els factors que condicionen aquest procés d'assimilació/no-assimilació de la memòria col·lectiva, tenint en compte la transformació històrica de les relacions socials, enteses com a relacions comunicatives (Moreno Sardà, 1988). Aquestes relacions s'han articulats històricament a partir del model androcèntric, descrit abans en termes generals i en el qual aprofundirem a continuació.

L'elaboració teòrica d'aquest model parteix de l'anàlisi crítica de Moreno Sardà (1988) sobre com el discurs acadèmic ha interpretat històricament el model d'organització social definit per Aristòtil al s. IV a.C. a la seva obra *La Política*, a la qual cosa va dedicar la seva tesi doctoral. D'aquesta tesi, *La otra 'Política' de Aristóteles*, i de treballs posteriors de l'autora, es deriven les característiques del discurs androcèntric, que es detallen tot seguit.

D'acord amb el model androcèntric, hi ha col·lectius que exerceixen el seu domini sobre d'altres, com a part de la seva estratègia d'expansió de beneficis, que

històricament s'ha articulada a través de la guerra i la conquesta territorial. Mitjançant aquesta estratègia expansiva, aconseguixen ampliar els seus béns, a costa de reduir els recursos disponibles per als col·lectius dominats per a la seva vida quotidiana i la seva supervivència. Així doncs, els col·lectius dominats són desposseïts de béns, que passen a formar part dels beneficis privats i públics acumulats pels dominants. Aquesta dinàmica afecta les pervivències i els canvis generacionals de la vida social i s'ha vist legitimada per l'organització de societats amb projectes de domini expansiu com les de la Cultura Occidental, entre d'altres.

Al llarg de la història, aquest model s'ha fet més complex a mesura que les formes de domini s'han estès per un nombre de societats cada vegada més gran fins a cobrir gairebé tot el planeta, generant xarxes de relacions de domini/supeditació diverses fins arribar a l'actual societat en xarxa global (Moreno Sardà, 2007).

Per desenvolupar aquesta estratègia expansiva, els col·lectius dominants han hagut de generar una jerarquia social entre les persones que formen part dels centres de poder per contribuir a l'assoliment dels seus objectius. En aquest sentit, Aristòtil es refereix a les repercussions que té la dinàmica d'expansió territorial en les transformacions internes de la pròpia societat, tenint en compte que l'expansió exigeix ampliar el col·lectiu viril. Per això, remarca que calen les jerarquies internes i l'establiment d'antagonismes i complicitats entre les persones que es troben als nuclis de poder (Moreno Sardà, 1988, p.86).

Aquests centres de poder es jerarquitzen internament entorn als homes adults que assumeixen el model de l'arquetip viril, que són els que exerceixen el poder en els escenaris públics, on es defineixen les noves estratègies expansives i el repartiment dels beneficis. Però, d'aquests nuclis de poder, també en formen part les dones adultes i els nens i nenes de les seves famílies, que, des de rols diferents als de la vida pública reservada als homes adults, també contribueixen a mantenir i fer perdurar el model androcèntric.

Per mantenir aquest ordre social, Aristòtil remarca les connexions de l'espai privat i familiar (el que anomena en grec *Oikonomia*) amb l'organització de les relacions

socials a l'espai públic. Aquestes connexions són obviades pel discurs androcèntric, que esdevé també públic-cèntric, cosa que suposa un "reduccionisme separatista de la noció aristotèlica d'*Oikonomia* i facilita una visió acrítica del paper que la família juga en la conservació, creixement i transmissió patrimonial dels béns" (Moreno Sardà, 1988, p. 38). De fet, Aristòtil posa de relleu la importància de l'organització de les relacions patrimonials entre dones i homes adults i no adults. Les dones dels col·lectius dominants serien les encarregades de gestionar els béns acumulats als àmbits privats i de tenir cura de la seva transmissió als fills considerats legítims (Moreno Sardà, 1988, p. 81).

Un altre factor clau per a la pervivència del model androcèntric és legitimar-lo entre el conjunt de col·lectius que formen part de la societat. A més de la força repressiva, els actors ubicats als centres de poder promouen que la població adopti l'ordre social imperant mitjançant la persuasió i, fonamentalment, a través del sistema educatiu i el discurs comunicatiu. D'aquesta manera, els actors ubicats als centres de poder aconsegueixen imposar la seva versió racional del món, presentant-la com a natural, quan en realitat és fruit del sistema de classificació social que respon als seus interessos (Moreno Sardà, 2007, p.117-121).

Mitjançant el discurs comunicatiu, Moreno Sardà considera que els actors situats als centres de poder volen supeditar la producció de béns i la reproducció de la vida als seus propòsits expansius (Moreno Sardà, 2007, pp. 117-121). Els membres dels centres hegemònics de poder impulsen aquesta lògica d'expansió territorial per tal d'incrementar els béns que posseeixen per al seu gaudi privat i tradueixen després simbòlicament a la racionalitat pública les seves ambicions privades (Moreno Sardà, 2007, p. 304).

En definitiva, per tal de mantenir el poder i el control social de l'arquetip viril, el discurs androcèntric presenta com a naturals conductes antihumanes, així com la jerarquització de les relacions socials i la voluntat de dominar el món (Moreno Sardà, 2007, p. 126), tot i que això va en contra de l'aspiració humana a la convivència harmònica (Moreno Sardà, 1991, p. 48).

Si apliquem aquesta descripció general de la funció del sistema comunicatiu dins del model androcèntric a un dels canals per on es reproduïx el discurs que emana dels centres de poder, els mitjans de comunicació, cal fer algunes consideracions específiques en el cas de la publicitat. Especialment des de la irrupció de la societat de consum a mitjans del segle XX, el discurs publicitari ha contribuït a l'estratègia d'expansió de beneficis dels centres de poder econòmic i empresarial.

Això no obstant, si bé respon als interessos del sector empresarial i industrial, que a través dels anuncis vol incrementar la venda dels seus productes i serveis per tal d'aconseguir majors beneficis econòmics, el discurs publicitari no es construeix a partir d'un pensament "andro-públic-logo-cèntric" (Moreno Sardà i Molina, 2012, pp. 178-180).

En tant que vol mobilitzar la demanda cap a determinades marques i alhora generar noves necessitats, desitjos i somnis de públics diversos, en funció del producte a promocionar, la publicitat no pot basar-se únicament en els punts de vista de les persones que ocupen els centres de poder i els escenaris públics, majoritàriament homes, ni basar-se únicament en la raó. El discurs publicitari també apel·la a les emocions i té en compte les necessitats, perfils i itineraris vitals de dones i homes de diferents posicions socials, amb diferents nivells d'accés als recursos econòmics i al poder i amb major o menor presència als escenaris públics i domèstics/privats, segons el producte que vulgui comercialitzar en cada cas. Així doncs, la complexitat del discurs publicitari radica en el fet que es construeix a partir dels interessos, perfils i punts de vista dels grups socials que són públic objectiu de cada anunciant (de la demanda), però amb la finalitat d'afavorir els interessos del sector empresarial (de l'oferta) (Moreno Sardà i Molina, 2012, pp. 180-182).

Així per exemple, el sector immobiliari i financer han emprat la publicitat per incentivar el desig i necessitat de convertir-se en propietari d'un pis -i presentar-ho com a model d'èxit social-, per tal de promoure la venda d'habitatge en propietat a través del crèdit hipotecari i així afavorir els seus interessos econòmics. Així es va posar clarament de manifest durant el període del boom

immobiliari (1997-2007), especialment a Espanya (Fernández Rincón et al. 2016), on la cultura de la propietat està molt arrelada per herència de la dictadura franquista, que va començar a incentivar-la especialment a partir dels anys 60 (Betrán, 2002).

Més enllà del relat transmès a través dels mitjans de comunicació i de les especificitats de la publicitat, Moreno Sardà també es refereix al discurs acadèmic. Des del seu punt de vista, el discurs acadèmic es construeix a partir d'una visió androcèntrica, però presentant-la com a objectiva o neutral, quan en realitat no ho és, perquè respon als punts de vista dels actors situats als centres de poder. Aquestes reflexions entronquen amb l'anàlisi de l'ordre del discurs de Foucault (1980), segons el qual en tota societat la construcció dels discursos públics està regida per un conjunt de procediments, que persegueixen evitar l'aleatorietat dels missatges i garantir que la seva producció i distribució no comporti riscos per als interessos dels centres de poder. Aquests procediments operen a través de diferents mecanismes, com per exemple l'exclusió, per presentar determinats missatges com a no acceptables, de manera que s'identifica amb la irracionalitat i la bogeria allò que no entra dins dels paràmetres del discurs socialment convingut. El discurs dominant també es presenta com a veritable, presentant com a fals allò que no entra dins de les seves lògiques.

Amb el referent de l'ordre de discurs de Foucault (1980), Moreno Sardà (1988) considera que els procediments que dominen el discurs acadèmic operen de forma poc transparent, en tant que construeixen un relat que presenta com a humà i universal allò que en realitat respon a l'experiència i interessos de les minories dominants en el poder. A partir de la seva anàlisi de *La Política* d'Aristòtil, l'autora considera que s'ha malinterpretat l'autor grec, estenent les pautes de comportament que ell atribuïa únicament al grup restringit i privilegiat d'homes grecs identificats amb els valors de la virilitat (excloent totes les dones i també la majoria d'homes: els esclaus, als artesans i tots aquells que, en general, necessiten treballar per viure) amb les del conjunt de la humanitat, amb el concepte d'allò humà (Moreno Sardà, 1988, p. 48). El discurs acadèmic és opac, perquè es construeix a

partir d'aquesta noció parcial del que és humà sense aclarir la seva parcialitat (Moreno Sardà, 1988, p. 21).

En aquest sentit, l'opacitat del discurs androcèntric advertida per Moreno Sardà entronca amb les reflexions de la filòsofa i biòloga Donna Haraway, per a la qual existeixen lluites per imposar com a objectives determinades "versions racionals del món" (Haraway, 1991, p.333). El "jo cognoscent" adoptat pel discurs acadèmic i públic a l'hora d'interpretar la realitat estaria adoptant com a versió racional la del model androcèntric (Moreno Sardà, 1988, p. 21).

Des de la seva experiència en el món de la biologia, Haraway (1991) estén aquesta reflexió més enllà de les ciències socials i considera que el coneixement científic i tecnològic també amaga la seva parcialitat, ja que les investigacions estan condicionades per la posició social de les persones que les porten a terme. Així doncs, l'autora nega l'objectivitat del mètode científic. Partint del constructivisme social, que considera que les persones elaborem el coneixement a partir d'allò que ja sabem i aprenem a partir de les relacions socials, i de posicions feministes, Haraway assegura que el coneixement científic està marcat per una "especificitat històrica radical" (Haraway, 1991, p.319).

Tot i no acceptar l'objectivitat del mètode científic, lluny de caure en el relativisme, Haraway aposta per arribar al "coneixement racional" a partir de les "converses compartides" en l'àmbit de l'epistemologia, que connectin coneixements parcials i localitzables. Per a l'autora, "l'objectivitat feminista significa, senzillament, coneixements situats" (Haraway, 1991, p. 338).

El procés definit per Haraway per arribar al coneixement racional a partir de converses compartides presenta paral·lelismes amb el paradigma no androcèntric plantejat per Moreno Sardà, que té en compte les relacions entre els agents que es troben als centres de poder i els situats en posicions perifèriques. En definitiva, és un model que té en compte el paper del conjunt de la societat i no únicament d'un centre hegemònic considerat com a quelcom superior (Moreno Sardà, 2007, p. 53). Es caracteritza per ser un model de relacions socials i comunicatives "horitzontal,

plural, cooperatiu i en xarxa”, cosa que permet formular un “humanisme plural” tant en l’àmbit del discurs comunicatiu com en l’acadèmic i polític (Moreno Sardà, 2007, p.23). Moreno Sardà et al. (2011) també es refereixen a la possibilitat d’articular un periodisme per a una ciutadania plural, que contempli tant el punt de vista dels actors situats als centres de poder com aquells situats en posicions perifèriques i allunyades dels mateixos.

En la recerca que es desenvolupa en aquesta tesi doctoral, s’adopta aquesta perspectiva plural i no androcèntrica, que resulta fonamental per analitzar quins agents socials, econòmics o polítics incideixen sobre el dret a l’habitatge, com ha variat el seu nivell d’incidència al llarg del temps i en quina mesura l’habitatge ha format part del projecte expansiu dels béns i la riquesa dels col·lectius identificats amb l’arquetip viril en la història contemporània. Així mateix, s’examina el paper que tenen els nous moviments socials com la Plataforma d’Afectats per la Hipoteca en el context contradictori i complex de la societat en xarxa global, per promoure un model social que situï al centre el benestar de les persones -i en concret el seu accés al dret a l’habitatge- front a la voluntat de maximització de beneficis del mercat immobiliari-financer.

3.2. Teories sobre els nous models comunicatius que faciliten les TIC

En aquesta segona part del marc teòric, s’analitzen les aportacions de diversos autors sobre el model de comunicació reticular i en xarxa que faciliten els mitjans digitals, per determinar si poden contribuir al paradigma no androcèntric definit per Moreno Sardà (2007).

Abans d’analitzar el potencial de les Tecnologies de la Informació i la Comunicació (TIC) per a la construcció d’un periodisme plural i no androcèntric, cal fer una consideració prèvia en relació a la perspectiva que adopta aquesta recerca en relació a les TIC. Prenent com a referència la classificació definida als anys 60 per Umberto Eco (1968) per definir les postures oposades enfront de la cultura de

masses, que dividia entre els apocalíptics -que només en destaquen les amenaces- i els integrats -que només en destaquen les virtuts-, aquesta investigació adopta una postura intermèdia. Es parteix d'un enfocament situat en un estadi intermedi entre tecnòfobs i tecnòfils, que considera que els mitjans digitals tenen potencial per promoure nous models de comunicació més plurals, però des d'una perspectiva crítica, que també té en compte com es veu condicionat l'ús de les TIC pel context social, econòmic i polític de la societat global (Sfez, 2005).

Aquesta postura entronca amb el que, ja als anys 70, el pensador alemany Hans Magnus Enzensberger va avançar en relació als mitjans més moderns de l'època com el vídeo o la fotografia. Amb una visió molt avançada al seu temps, va assegurar que la tecnologia no era el motor del canvi social, però que sí hi podia contribuir (Enzensberger, 1971, pp. 50-56).

Entre els potencials d'aquests mitjans per contribuir al canvi social, el pensador alemany en destacava el seu caràcter descentralitzador, enfront de la premsa burgesa. Assegurava que la possibilitat de control de sistemes de comunicació per una autoritat central no pertanyia al futur, sinó al passat. Per això, considerava que el problema de la censura estava entrant en un nou estadi històric (Enzensberger, 1971, pp. 14-17).

De tradició socialista, l'autor també destacava el potencial emancipador d'aquests mitjans, orientats a l'acció i no a la contemplació, però advertia que fer-los servir de forma individual només serviria per a l'entreteniment, però no per a la transformació social. Segons l'autor, tota estratègia socialista dels mitjans havia de tendir a l'eliminació de l'aïllament dels individus en el procés social d'aprenentatge i a fomentar la seva autoorganització (Enzensberger, 1971, pp. 28-31).

També a la dècada dels 70, McLuhan i Nevitt (1972) van avançar el potencial dels mitjans tecnològics perquè els consumidors d'informació poguessin ser-ne alhora productors, una tendència que s'ha accentuat a partir de l'expansió i els avenços de les TIC, entre finals del segle XX i principis del segle XXI. La capacitat potenciada per les TIC de rebre i produir informació alhora ha donat lloc a dues

concepcions diferents sobre el paper de la ciutadania en la generació de continguts, que s'expressen amb els termes de prosumidor (Toffler, 1980) i emirec (Cloutier, 1973).

El primer concepte, el de prosumidor, parteix d'una lògica econòmica. Toffler (1980) descriu aquest concepte a la seva obra *The third wave*, on el vincula a la relació entre consum i producció de l'era post-industrial, l'inici de la qual situa a mitjans del segle XX. Si a l'era industrial (segona onada), les funcions de consum i producció estaven netament diferenciades, en aquesta tercera onada poden recaure en els mateixos subjectes. El concepte de prosumidor que va plantejar als anys 80 ha estat actualitzat més modernament per autors com Tapscott (2009), per a qui el prosumidor 2.0 és aquell que col·labora amb les marques per al disseny, producció o renovació continuada dels seus productes i serveis d'acord amb les seves necessitats i que, a partir de la seva llibertat d'elecció, compara les diferents opcions existents al mercat abans d'efectuar les seves compres.

Això no obstant, la relació entre els consumidors i les marques -en el camp del periodisme i la comunicació, els mitjans i grups mediàtics- són jeràrquiques i verticals. El contingut generat pels prosumidors només serveix per “reforçar el missatge dels grans actors de la comunicació o per seguir les tendències de la majoria, exercint un escàs nivell d'apoderament i capacitat crítica” (Aparici i García-Marín, 2018, p. 74). En aquest sentit, tècniques com el *crowdsourcing* són emprades per les empreses i grups mediàtics per vincular emocionalment els consumidors amb les seves marques, incentivant-los a produir voluntàriament continguts que els resultin favorables (Marchionni, 2013). Així doncs, els consumidors esdevindrien subjectes alienats que treballarien gratuïtament per reproduir les lògiques del mercat. En definitiva, les tecnologies informacionals no contribueixen a l'apoderament de la ciutadania, en tant que prosumidora, ans al contrari: contribueixen a la seva alienació i a la reproducció del model existent (Aparici i García Marín, 2018, p. 77).

Per contra, el concepte d'emirec, terme d'origen francès que fusiona les paraules *émetteur* i *récepteur* encunyat per Cloutier (1973), descriu aquells subjectes que

són alhora emissors i receptors d'informació i que, a través dels mitjans tecnològics, estableixen una relació entre iguals (isonomia). A diferència del prosumidor, està concebut des de la lògica comunicativa i no des de l'econòmica i fa referència als subjectes que aprofiten el potencial d'apoderament que les tecnologies ofereixen en el camp de la comunicació. En aquest sentit, el concepte de l'emirec entronca amb el paradigma de la comunicació no androcèntrica (Moreno Sardà, 2007) o amb el potencial emancipador dels mitjans tecnològics d'Enzensberger (1971).

Des que Cloutier (1973) va definir l'emirec a principis de la dècada dels 70, diversos autors (Rheingold, 2004; Scolari, 2009) han actualitzat el concepte a partir dels importants avenços de les TIC de les darreres dècades. Subratllen com els nous mitjans digitals poden potenciar en major mesura nous models de connectivitat, interactivitat, participació i coproducció en xarxa. Scolari han descrit el model comunicatiu que promouen les TIC com una estructura descentralitzada, que abandona l'esquema vertical i unidireccional ("un-a-molts") dels mitjans de comunicació tradicionals i segueix un model reticular ("molts-a-molts") (Scolari, 2008, pp. 78-105).

Entre les comunitats de subjectes que es relacionen a partir d'aquests models de comunicació, és fonamental també l'afinitat. Les relacions que s'estableixen entre emirecs no parteixen d'un mitjà que difon continguts a grans audiències, sinó de grups que comparteixen interessos comuns en temàtiques específiques, sobre les quals reben i produeixen continguts alhora (Lange, 2009). En definitiva, l'emirec, a diferència del prosumidor, és un subjecte apoderat, que participa en xarxes de comunicació per aportar i rebre els continguts que decideix lliurement, i no des de les lògiques imposades pel mercat (Aparici i García Marín, 2018, pp. 75-76).

Des de la perspectiva intermèdia que adopta aquesta investigació respecte a les oportunitats i amenaces que representen els mitjans tecnològics (Sfez, 2005), podem considerar que la contraposició del concepte de prosumidor i emirec mostra que el potencial i característiques de les TIC es poden utilitzar tant per promoure l'apoderament de la ciutadania i els missatges crítics amb els centres hegemònics

de poder com per amplificar els discursos que serveixen als interessos d'aquests últims.

Les oportunitats que ofereixen les TIC, que poden servir a aquestes diverses finalitats i interessos, estan directament relacionades amb les característiques dels mitjans digitals: la interactivitat, o capacitat per relacionar-se en xarxa amb diferents actors; la hipertextualitat, o possibilitat de connectar i vincular diferents continguts en línia; i la multimedialitat, o generació de continguts en diferents formats (text, fotografia, vídeo, àudio...) (Fondevila-Gascón, 2014; Masip i Suau, 2014; Salaverría, 2005 i 2009).

Pel que fa a la interactivitat, Masip i Suau (2014) en distingeixen tres tipologies, a l'hora de referir-se a les aplicades pels mitjans de comunicació: la selectiva, la participativa i la productiva. La interactivitat selectiva implica poc esforç per part de l'usuari i s'expressa en opcions com els sistemes RSS, les alertes del correu, la possibilitat de contactar amb els autors de la informació, la personalització dels continguts del web a les preferències particulars, etc. En el cas de la interactivitat participativa, es permet que els seguidors interactuïn amb el mitjà dins dels paràmetres prefixats per cada canal (votacions on-line, marcar preferències, m'agrada o no m'agrada, crear comentaris...). Finalment, la interactivitat productiva es produeix quan els seguidors del mitjà s'impliquen en la creació de continguts, de manera que fan un esforç creatiu (Masip i Suau, 2014, par. 11).

Pel que fa a la hipertextualitat, presenta cert potencial per fomentar la pluralitat del discurs informatiu, en tant que permet vincular els continguts del mitjà amb d'altres informacions que poden oferir d'altres punts de vista. En aquest sentit, és especialment rellevant tenir en compte si els enllaços vinculats a una informació s'adrecen al web del mateix grup de comunicació/mitjà que elabora la informació principal, o bé a un web extern al mateix (Fondevila-Gascón, 2014, p.63). Des del punt de vista de la informació plural i no androcèntrica, tindrien més valor els enllaços d'aquest segon grup.

Pel que fa a la multimedialitat, si bé no és un atribuït propi dels mitjans digitals (també la televisió combina imatges, veu i text; i la premsa en paper, text i fotografia), és evident que Internet presenta un major potencial per combinar diferents llenguatges i articular noves narratives multimèdia (Salaverría, 2009, p.11).

Les noves narratives multimèdia també poden contribuir a informar de forma més gràfica, entenedora i accessible a la ciutadania. Aquesta és també una de les característiques del periodisme per a la ciutadania plural, ja que per ser-ho també ha de proporcionar informació “intel·ligible i assimilable, al servei d’una participació ciutadana efectiva” (Moreno Sardà et al., 2011, pp. 25-26). Difícilment els lectors i lectores podran interactuar amb un contingut per aportar-hi el seu punt de vista o fiscalitzar el poder, si la informació que se’ls proporciona no els resulta comprensible.

No només els mitjans de comunicació, sinó també els moviments socials, que compten amb els seus propis canals digitals, han aprofitat el potencial de les TIC per difondre les seves reivindicacions. El caràcter reticular i multinodal de la comunicació en xarxa, que permet emetre missatges des de qualsevol posició sense dependre dels mitjans tradicionals propers als centres de poder, facilita la difusió de discursos contrahegemònics per part dels actors ubicats en posicions perifèriques. Els moviments socials deuen una part fonamental del seu èxit al seu maneig de la tecnologia informacional (Castells, 1998).

L’ús de les TIC per part dels activistes socials es va començar a estendre especialment entre finals del segle XX i principis del segle XXI, coincidint amb la irrupció del moviment alterglobalització, que va poder difondre les seves reivindicacions arreu del món gràcies al potencial de la xarxa. Des d’aleshores, Internet s’ha convertit en un entorn d’acció i comunicació essencial per als moviments socials, que ha redimensionat el seu àmbit territorial d’influència (Castells, 2001a).

L'ús de les TIC ha transformat, no només les formes de comunicació dels moviments socials, sinó també la seva pròpia cultura organitzativa i la seva estratègia d'acció, així com el seu discurs, llenguatge i simbologia, que difereixen de la comunicació analògica. Per això, es denominen nous moviments socials (NMS) als sorgits en el context de la societat en xarxa global, per diferenciar-los dels moviments socials tradicionals previs a la irrupció i l'extensió d'Internet (Castells, 2012; Candón-Mena, 2013; Casero-Ripollés, 2015; Haro i Sampedro, 2011; Lago i Mariotas, 2007).

Els NMS fan servir les xarxes socials amb tres funcions principals: la comunicació, per difondre les seves reivindicacions cap a l'opinió pública; l'organització, com a vehicle de comunicació interna entre activistes per facilitar el treball col·lectiu; i la mobilització, per fomentar que la ciutadania en general s'impliqui en les seves accions de protesta (Cammaerts et al., 2013, p.13). A aquestes tres funcions, s'hi afegeix una quarta, la monitorització del poder, per controlar i fiscalitzar les seves actuacions, que és complementària i es pot donar de forma simultània a les tres anteriors (Feenstra i Casero-Ripollés, 2014, p. 2462).

Pel que fa a la funció comunicativa, els canals digitals permeten als moviments socials l'automediació, és a dir, la transmissió directa dels seus missatges a la ciutadania sense intermediaris, reduint la seva dependència dels mitjans tradicionals. Internet permet així trencar amb el monopoli informatiu dels mitjans tradicionals i facilita la difusió de discursos contrahegemònics (Lago i Mariotas, 2007).

Alhora, Internet facilita la interacció entre activistes socials, de manera que poden col·laborar en xarxa en processos de creació de relats contrahegemònics, a través del que Castells (2008) denomina "producció interactiva de significats" (p.184). Baudrillard (2004) considera que la construcció i extensió d'aquest discurs contrahegemònic és actualment una condició fonamental per a l'obtenció d'objectius socials emancipadors.

També contribueixen a explicar com es construeix i s'expandeix el discurs contrahegemònic dels moviments socials les denominades teories del *framing*, que essencialment consideren que la realitat social s'interpreta a partir de determinats marcs o enquadraments mentals (Goffman, 2006). Parteixen de la base que els mitjans de comunicació tenen la capacitat d'estendre determinats marcs cognitius (o *frames*) entre l'opinió pública, que condicionen la seva percepció i interpretació de la realitat social (Sádaba, 2001, p. 154). Per això, diferents agents socials tenen el propòsit de promoure determinats marcs mentals (*frames*) entre la ciutadania, per legitimar la seva interpretació de la realitat social. Perquè els moviments socials puguin estendre els seus *frames*, en contra dels promoguts pels centres de poder, és fonamental que connectin el seu discurs amb els climes d'opinió preexistents en cada context social concret (Snow et al., 2006).

Aconseguir que canviïn aquests marcs, a partir dels quals la ciutadania contextualitza la informació rebuda, és més important que el propi contingut del discurs. Una vegada un *frame* s'ha convertit en hegemònic, les idees enunciades pels seus promotors poden ser percebudes com a fets objectius per part dels receptors (Balsa, 2006).

Difícilment un *frame* serà dominant si no es reproduït pels mitjans tradicionals de major audiència. Per tant, si bé els moviments socials potencien especialment la seva comunicació a través de les xarxes socials, no poden renunciar a incidir sobre l'agenda mediàtica. De fet, els moviments socials poden aspirar a captar l'atenció dels mitjans de comunicació tradicionals a partir dels seus missatges a Internet i les xarxes socials, quan aquests siguin compartits per un elevat nombre de persones, seguint lògiques virals (Casero-Ripollés, 2015, p. 536).

A l'expansió de les reivindicacions o crides a la mobilització dels moviments socials, contribueix el fet que Internet possibilita comunicar els seus missatges molt més enllà del seu àmbit territorial d'actuació. Sassen (2003) considera que la xarxa conjuga una nova lògica espacial, que conjuga l'àmbit local amb el global. En la mateixa línia, Doren Massey (2004) es refereix al "sentit global del lloc" i subratlla que les noves tecnologies permeten als moviments socials difondre els seus

missatges a escala global, mitjançant patrons virals, de manera que el seu discurs pot tenir incidència més enllà del seu àmbit local. De la mateixa manera, el que succeeix en d'altres llocs del món també pot afectar el context local d'actuació dels moviments socials (Massey, 2004, p. 79).

Gràcies a les xarxes, les crides a la mobilització també es poden difondre seguint un "model de comunicació en cadena", és a dir, des del nucli activista més implicat cap als seus cercles de confiança i des d'aquests cap al conjunt de la ciutadania que pugui simpatitzar amb el moviment social. La capacitat de compartir les convocatòries entre un cercle cada vegada més ampli de persones a través d'aquest model també permet arribar a amplis sectors de la ciutadania (Haro i Sampedro, 2011, pp. 166-168).

Un altre dels factors que contribueix a l'èxit de les mobilitzacions dels nous moviments socials és que no estiguin estrictament vinculats a un corrent polític o ideològic concret. D'aquesta manera, persones amb diferents sensibilitats i ideologies, però que comparteixen la causa defensada pel moviment social en qüestió, poden sentir-se interpel·lades a participar-hi. Dit d'una altra manera, no tenen una identitat excloent, sinó la voluntat d'integrar totes les persones que comparteixin els objectius del moviment (Candón-Mena, 2010, p. 274).

D'altres autors com Hardt i Negri (2004) s'han referit a les persones mobilitzades pels nous moviments socials (NMS) a través de la xarxa com a "multitud", en contraposició al tradicional concepte de poble. Ambdós autors defineixen la multitud com a plural, en tant que no té una identitat homogènia, i com a altament racional (p.16). Per la seva banda, Lasén i Martínez (2008) es refereixen a les persones mobilitzades pels moviments socials com a "masses híbrides polititzades", en considerar que són col·lectius heterogenis i plurals que no tenen una identitat col·lectiva ni una organització estable en el temps (p. 254). Així doncs, a l'hora de mobilitzar la ciutadania per a les seves accions de protesta, els NMS s'adrecen a un perfil de població que es caracteritza per una major diversitat de perfils i condicions de vida que en el cas dels moviments socials tradicionals.

Pel que fa a la incidència de les TIC en les dinàmiques internes de funcionament dels nous moviments socials, cal destacar que han comportat canvis importants sobre la seva organització. L'aparició de les TIC ha comportat l'aparició d'un "nou perfil de moviment social" que aposta pel treball en xarxa com a forma d'organització i coordinació, per dinàmiques més flexibles i descentralitzades i per l'acció col·lectiva (Haro i Sampedro, 2011, p.161).

Aquests són els atributs dels NMS, l'organització dels quals està fortament condicionada pel context de la societat en xarxa que els ha vist néixer, segons exposa Castells (2001b):

Si la fábrica fue la infraestructura que resultó en una forma organizativa concreta, la base de los movimientos obreros contemporáneos, Internet lo ha sido para las formas de contrapoder en la sociedad red. (pp. 181-182)

Finalment, pel que fa a la funció fiscalitzadora, també es veu facilitada per Internet, ja que la xarxa permet i agilitza l'accés a un gran volum d'informació, més enllà de la difosa pels mitjans tradicionals. Per això, els mitjans digitals permeten controlar en major mesura als actors ubicats als centres de poder i poden esdevenir eines de control democràtic (Keane, 2009).

Les noves tecnologies poden contribuir a millorar la qualitat democràtica i constituir un nou tipus de govern, la "ciberdemocràcia". La capacitat d'accés a la informació que ofereix Internet facilita que qualsevol moviment social o ciutadà o ciutadana pugui controlar l'agenda pública i l'acció dels seus representants i incidir-hi per provocar canvis, proposant temes a tractar o polítiques a impulsar. Això es veu facilitat pel caràcter gratuït de la major part dels continguts en xarxa, si bé no podem oblidar la barrera econòmica que suposa la compra d'un dispositiu i la contractació d'Internet, entre d'altres causes de l'escletxa digital (Fernández-Armendáriz 2013, pp. 45-48).

També afegeix que la ciberdemocràcia permet avançar en la participació efectiva de la ciutadania i dels moviments socials en les polítiques públiques, ja que les TIC poden contribuir a agilitzar els processos perquè puguin expressar el seu punt de vista sobre les mateixes (Fernández-Armendáriz, 2013, pp. 45-48).

A l'Estat espanyol, existeix una àmplia literatura acadèmica sobre l'ús de les TIC per part dels NMS, especialment a partir de l'esclat del moviment 15M l'any 2011 (Candón-Mena, 2013; Haro i Sampedro, 2011; Mico i Casero-Ripollés, 2014; Toret, 2013), en el qual es va integrar l'acció de la PAH, nascuda dos anys abans.

El 15M va promoure una intensa comunicació dels seus missatges a través de les xarxes, amb múltiples nodes i canals per difondre els seus continguts de forma descentralitzada. De fet, autors com Serrano (2014) consideren que el moviment 15M podria ser considerat "com a mitjà de comunicació" en si mateix (p.124). Toret (2013) utilitza l'expressió de "comunicació distribuïda" (p.83) per referir-se al model de comunicació descentralitzada i multinodal dels col·lectius socials que participaven del 15M i considera que el moviment va contrarestar el monopoli de l'agenda informativa dels mitjans tradicionals. Sampedro (2014) també es refereix a la gestació d'un "quart poder en xarxa" per definir la xarxa de comunicació alternativa vertebrada a partir del 15M (p.13).

El fet de considerar si la praxi comunicativa del 15M es pot equipar amb la d'un mitjà de comunicació té relació amb al debat acadèmic sobre el periodisme ciutadà, sobre el qual hi ha posicions divergents. Són múltiples les definicions que s'han fet del periodisme ciutadà, però una de les més habituals és la Bowman i Willis (2003), que el descriuen com "l'acte d'un ciutadà o grup de ciutadans que juguen un paper actiu en el procés de recollir, redactar, analitzar i difondre la informació" (p.9). Els autors consideren que té la voluntat d'aportar informació independent, fiable i rellevant per al debat democràtic. Des d'aquesta perspectiva, podríem considerar que el 15M va exercir el periodisme ciutadà.

Front a les virtuts del periodisme ciutadà de la definició anterior, d'altres autors adverteixen dels seus riscos. José María Perceval (2008) considera que l'expressió

periodisme ciutadà és un oxímoron, “ja que el periodisme està inclòs en la ciutadania i no al contrari” (p. 84). En la mateixa línia, d’altres autors com Puente i Grassau (2011) asseguren:

Los ciudadanos no tienen ni el deber, ni el compromiso ni las posibilidades de acceso a la información que les permitan cumplir a cabalidad con la responsabilidad social que define al periodismo. Se trata de una misión que el periodista asume como su razón de ser y que no puede ser delegada si esperamos que las personas tengan la información que necesitan de su entorno para tomar decisiones con libertad y vivir en democracia. (p.152)

Almirón (2006) també adverteix que, darrere de molts blogs, s’amaga “un suport, i fins i tot un finançament d’ideologia gens neutre”, promogut per aquells que tenen interessos en difondre determinats posicionaments. Fins i tot en absència de finançament, tampoc es pot pressuposar equanimitat, objectivitat o equitat (p.7).

Per la seva banda, Canga-Laregui (2001) considera que “els nous mitjans vinculats a capçaleres consolidades ofereixen, almenys en principi, una garantia major per als usuaris en comptar a la seva plantilla amb professionals acreditats” (p.46). Això no obstant, adverteix que, per preservar la seva credibilitat i seguir sent fonts informatives de referència, hauran d’esforçar-se a oferir informacions de qualitat i contrastades, per tal que la ciutadania no deixi de considerar-los una font fiable a l’hora d’informar-se, i més encara en un context on es pot trobar abundant informació en xarxa (Canga-Laregui, 2001, p. 46).

Més enllà de les divergències que suscita la qüestió del periodisme ciutadà, sí que hi ha major consens a l’hora de considerar les pràctiques informatives impulsades per la ciutadania o els moviments socials com a “dinamitzador del debat democràtic” (Sorrentino, 2013, p.21) o com a expressió del dret humà a la comunicació (Declaració universal dels drets humans [DUDH], 1948, art. 19).

Vinculades a aquesta qüestió també estan les consideracions sobre el rol que han d'exercir els professionals del periodisme en l'actualitat per facilitar el debat plural a l'entorn de la realitat social i política. Per a Fernández-Armendáriz (2013), s'ha de partir de la base que la informació és patrimoni de tots i totes i no exclusivament dels periodistes i gestionar les dinàmiques comunicatives que sorgeixin a la comunitat. L'elaboració de continguts informatius per part de la ciutadania i la seva interacció amb els continguts dels mitjans, si està ben canalitzada i aporta continguts de qualitat, pot ajudar a enriquir les informacions elaborades pels periodistes (p. 44).

A més, les característiques de les TIC faciliten que diferents persones i col·lectius puguin treballar i interactuar conjuntament en xarxa, de manera que els continguts dels mitjans puguin ser enriquits amb aportacions de qualitat tant de la ciutadania com de persones expertes, entre d'altres actors. La informació a Internet també es regeix per la lògica del codi obert (*open access*), és a dir, per la possibilitat de compartir obres i coneixements en xarxa, perquè estiguin disponibles per a qualsevol persona que estigui interessada, no només en consultar-les i reproduir-les, sinó també en complementar-les i enriquir-les (Capel, 2010).

Ramonet (2011) també es refereix a la lògica del *work in progress*, és a dir, a la possibilitat de "llançar una notícia en brut (en ocasions, fins i tot, aproximada) per després corregir-la, modificar-la o enriquir-la de forma permanent i en qualsevol moment", procés del qual també poden ser participants la ciutadania, els moviments socials i d'altres actors que complementin la tasca dels periodistes. L'autor oposa aquesta lògica de treball a la "fordista de l'era industrial", consistent en elaborar productes amb una forma delimitada i no modificable, després del procés de producció (Ramonet, 2011, pp. 12-14).

No només en l'àmbit del periodisme, sinó també en el món científic i acadèmic, aquesta doble lògica del *work in progress* i del codi obert representa un enorme potencial per interrelacionar coneixements d'experts i investigadors de diferents disciplines. Com assenyala Thomas Samuel Kuhn en el camp de la cibernètica, això podria suposar una autèntica revolució de les ciències humanes i socials, en

superar les fragmentacions entre les diferents disciplines del coneixement, per arribar a una noció unitària d'informació (Moreno Sardà et al., 2017, p. 90).

En definitiva, les TIC, no només faciliten l'acció comunicativa dels moviments socials, sinó que també ofereixen noves eines als mitjans, així com al món acadèmic i científic, per integrar informacions, dades, coneixements i aportacions de diferents sectors (la ciutadania, els moviments socials, els experts, etc.) a través de models de comunicació en xarxa. En el camp de la comunicació, això pot contribuir a un model d'audiència més activa, que no sigui merament subjecte passiu de la informació. Des de la perspectiva androcèntrica/no androcèntrica, podem considerar que les TIC poden contribuir a la generació d'un periodisme per a la ciutadania plural (Moreno Sardà et al., 2011).

3.3. Models teòrics sobre mitjans alternatius

Més enllà del potencial de les TIC per a la difusió dels missatges i posicionaments dels nous moviments socials, cal destacar un altre canal que ha contribuït a la difusió del seu discurs, els mitjans independents o alternatius. Downing (2001) destaca l'estreta relació dels mitjans alternatius amb els moviments i els projectes de transformació social. Considera que els mitjans independents són una eina més per a l'estratègia d'acció dels moviments socials, que fan servir per difondre els seus posicionaments i accions. De fet, posa de relleu que els moments de major proliferació de mitjans alternatius coincideixen precisament amb les etapes de major vigor dels moviments socials.

El que defineix els mitjans independents és la seva línia editorial i continguts, la seva estructura organitzativa i el seu finançament. Pel que fa a la seva línia editorial i continguts, la comunicació alternativa és aquella que vol oferir enfocaments informatius que s'oposen o divergeixen dels mitjans tradicionals, en considerar que aquests no reflecteixen els punts de vista de determinats sectors de la societat (Lewis, 1995, p.12). Així doncs, si els mitjans tradicionals han estat històricament més alineats amb els interessos dels centres de poder, d'acord amb el model androcèntric (Moreno Sardà, 2007), podem considerar que els alternatius neixen

amb la voluntat de reflectir en major mesura els punts de vista dels col·lectius situats en posicions perifèriques.

La gran majoria de teòrics comparteixen que els mitjans independents tenen la voluntat de combatre el discurs hegemònic dels centres de poder. Per a Fleischman et al. (2009), un mitjà només pot ser considerat alternatiu si el seu enfocament informatiu incorpora “una perspectiva de canvi de les estructures socials hegemòniques” (p. 259). Per això, diversos autors els defineixen com a mitjans contrahegemònics (Pelegri i Browne Sartori, 2013) o qualifiquen de contrainformació la seva pràctica periodística (Vinelli i Rodríguez Esperón, 2004). Front a la definició majoritària d'aquests mitjans com a contrahegemònics, Martín Barbero (1987) matisa que el discurs dels mitjans alternatius forma part d'un entramat molt més complex, ja que, tot i tenir la voluntat d'oposar-se al dels mitjans tradicionals, tampoc no es pot aïllar del context de la cultura de masses.

A banda de confrontar el seu discurs amb el dels mitjans tradicionals, la majoria de teòrics també comparteixen que el periodisme alternatiu vol promoure una relació amb la seva audiència diferent de l'establerta pels primers, que alhora pot incentivar nous processos de generació d'informació. Els mitjans independents potencien la participació dels seus seguidors i seguidores en la definició dels objectius i continguts del projecte periodístic, en major o menor grau segons el model de cada capçalera. En termes generals, volen que l'audiència deixi de ser un subjecte passiu i passi a ser un subjecte actiu del procés informatiu (Corrales García i Hernández Flores, 2009).

Relacionats amb la diferent vinculació de l'audiència amb el projecte periodístic, també estan els models organitzatius dels mitjans alternatius, que es diferencien de les estructures tradicionals. El periodisme alternatiu està associat a una àmplia diversitat de mitjans que es caracteritzen per models d'organització i finançament no convencionals (cooperatives, fundacions amb aportacions de socis i sòcies...) (Rusiñol, 2013). També cal remarcar que el seu finançament no depèn de la publicitat -o almenys aquesta no és la seva principal font d'ingressos- i compten amb aportacions econòmiques dels socis i sòcies o subscriptors i subscriptores dels

mitjans (Albert, 1997).

Si bé els atributs anteriors són compartits per la majoria de teories sobre mitjans independents, cal tenir en compte que hi ha múltiples definicions i models per descriure les seves característiques i també diverses denominacions segons l'element diferenciador en què cadascuna d'elles posa l'accent. Aquesta tesi s'ha basat principalment en la teoria dels mitjans alternatius radicals de Downing (2001), que expliquem a continuació, comparant-la amb un altre dels principals models, la dels mitjans alternatius d'Atton (2002), per comprendre en què posa l'accent la primera en oposició a la segona.

Downing (2001) considera que els mitjans radicals són impulsats per moviments sociopolítics o per cultures populars i que persegueixen el canvi social. Amb el seu discurs, volen sensibilitzar i conscienciar la ciutadania perquè s'involucri en la lluita social i volen impulsar la seva participació en la pròpia generació de continguts informatius. Des del punt de vista organitzatiu, els descriu com a mitjans amb una estructura i pressupost modest i un sistema de funcionament democràtic i horitzontal. Qualifica els seus membres de comunicadors activistes per a la generació de contrainformació.

Per la seva banda, Atton (2002) engloba dins dels mitjans alternatius, no només aquells que procedeixen de moviments de protesta social, sinó tots aquells que comparteixen la necessitat de canviar la praxi informativa dels mitjans tradicionals, sigui quin sigui el seu origen o motivació. Sí comparteix amb Downing (2001) la necessitat d'apoderar la ciutadania perquè generi continguts informatius. Considera que, precisament, una de les praxis que promouen els mitjans alternatius és precisament que la ciutadania es converteixi en subjecte actiu de la informació.

Tenint en compte que aquesta tesi vol analitzar especialment les relacions entre els mitjans independents i els moviments socials, s'ha adoptat principalment la perspectiva de Downing (2001), que és la que parteix d'una major interrelació entre els primers i els segons. En menor mesura, s'han tingut en compte les aportacions d'Atton (2002) (mitjans alternatius), Rodríguez (2003) (mitjans ciutadans),

Gumucio-Dagron i Tufte (2008) (mitjans per al canvi social) o Calleja i Solís (2005) (mitjans comunitaris). Rodríguez (2003) emfasitza la capacitat i l'apoderament de la ciutadania per proposar, construir i emprar aquests mitjans com a canal d'expressió propi. Gumucio-Dagron i Tufte (2008) posen l'accent en els processos que desencadenen aquests mitjans a l'hora d'establir processos de participació i diàleg a la comunitat sobre quins són els missatges que volen transmetre d'acord amb les seves necessitats. Calleja i Solís (2005) accentuen la capacitat dels mitjans comunitaris tant de facilitar la llibertat d'expressió dels col·lectius més allunyats dels recursos i del poder i el seu dret a la informació com d'exigir transparència i rendició de comptes a les autoritats.

Des de la perspectiva de Downing (2001), aquesta tesi doctoral també ha tingut en compte els principals antecedents històrics pel que fa a les relacions entre els moviments socials i els mitjans alternatius. En l'àmbit internacional, la irrupció del periodisme independent es produeix entre finals dels anys 60 i principis dels 80 del segle XX, per oferir visions alternatives a les dels mitjans tradicionals sobre els importants esdeveniments i tendències socials i polítiques que van coincidir durant aquesta època: la Guerra del Vietnam (novembre de 1955 - abril de 1975), els cops d'estat a l'Amèrica Llatina (com el que va derrocar el govern de Salvador Allende a Xile el 1973 o el que va posar fi al mandat d'Isabel Perón a l'Argentina el 1976), el Maig del 68 que es va iniciar a París, el context de la Guerra Freda, la crisi del petroli (1973) o l'inici de l'onada neoliberal a finals dels anys 70 (Corrales i Hernández, 2009), entre d'altres.

En el cas espanyol, aquest període coincideix amb el final de la dictadura franquista i la transició, quan també van sorgir mitjans alternatius, especialment de la mà del moviment veïnal, en forma de revistes, fulletons o butlletins on s'exposaven les seves reivindicacions per a la millora dels barris i d'altres de caràcter sociopolític. La denominada premsa dels barris, fenomen d'especial rellevància a Barcelona, va sorgir com a reacció a la censura informativa i la manca de llibertat d'expressió dels mitjans oficials de la dictadura (López, 1994). Durant els primers anys del règim democràtic, també van sorgir en diferents llocs de l'Estat les denominades ràdios lliures, en alguns casos impulsades des dels moviments de barri i, en d'altres, per

part de grups de joves vinculats a l'incipient moviment okupa, que tot just als anys 80 arribava a Catalunya i arreu de l'Estat procedent d'altres llocs d'Europa. Per això, a Espanya, s'ha estès la qualificació de mitjans lliures per denominar els projectes de comunicació alternativa (Pérez Martínez, 2018).

En l'àmbit internacional, també va començar a la dècada dels 80 l'estudi acadèmic dels mitjans alternatius, posant particular èmfasi en la seva relació amb les necessitats comunicatives dels moviments socials i les organitzacions populars (Rodríguez, 2003). L'interès per l'estudi de la comunicació alternativa va seguir creixent durant la dècada dels 90 i principis del segle XXI, a mesura que es desenvolupaven nous projectes d'informació independent, alguns d'ells de ressò internacional. En aquest sentit, Corrales i Hernández (2019) citen, com a exemple de la dimensió mundial que va adquirir la comunicativa alternativa, la practicada pel moviment zapatista a Mèxic durant la segona meitat dels anys 90, començant a fer ús d'Internet per globalitzar les seves reivindicacions, de defensa dels pobles indígenes o d'oposició al Tractat de Lliure Comerç, ratificat el 1994 per part dels Estats Units, Canadà i Mèxic. Anys més tard, a partir de la irrupció del moviment alterglobalització, Rodríguez (2003) també destaca la creació de mitjans independents com *Indymedia*, amb un discurs informatiu contrari al neoliberalisme.

El moviment alterglobalització va arribar a Catalunya i arreu de l'Estat espanyol entre finals del segle XX i principis del segle XXI, com mostra la contracimera de Barcelona de 2001 en oposició a la trobada del Banc Mundial prevista a la capital catalana a finals de juny d'aquell any. Sota l'impuls de les protestes del moviment alterglobalització, també es van veure incentivades capçaleres alternatives, com ara Diagonal -nascuda el 2005 i editada des de Madrid- o la Directa -nascuda el 2006 des de Catalunya-, ambdues combinant la versió impresa amb el format digital. Són projectes que segueixen el camí iniciat pels mitjans alternatius que ja s'havien començat a impulsar des del moviment okupa i l'esquerra alternativa, des de finals dels anys 80 en no trobar espai als mitjans convencionals per difondre els seus posicionaments antisistema. La xarxa de contrainformació promoguda pel moviment okupa i l'esquerra alternativa va créixer especialment durant la segona meitat de la dècada dels 90, coincidint amb el seu moment més àlgid. També, en

aquella època, ja van començar a aprofitar les oportunitats que oferien els mitjans digitals per donar major difusió a les seves informacions (Maristany i Musons, 2002).

L'ús de les TIC s'ha fet cada vegada més freqüent entre els mitjans alternatius. Internet s'ha convertit en un canal prioritari per publicar informacions escassament presents a l'agenda mediàtica tradicional. A partir d'un estudi exploratori dels principals mitjans independents on-line de l'Estat espanyol, Fleischman et al. (2009) determinen que els seus continguts solen estar vinculats amb la desigual distribució de la riquesa i la manca d'equitat que això genera i d'altres qüestions com l'ecologisme, els drets humans, la igualtat de gènere i els drets de les minories. Destaquen que, quan els mitjans alternatius tracten les mateixes temàtiques que els tradicionals, ho fan des d'altres perspectives.

L'extensió dels mitjans alternatius també es veu facilitada per les TIC, entre d'altres motius, perquè simplifiquen el procés i abarateixen els costos de posar en marxa un mitjà de comunicació (Lago i Mariotas, 2007). De fet, la majoria de mitjans independents creats durant la darrera dècada són nadius digitals i ja no compten amb edició en paper.

Més enllà de les oportunitats que ofereixen les TIC per a l'expansió dels mitjans independents, molts d'ells han sorgit com a resposta al debilitament del model i de la credibilitat dels mitjans tradicionals, que ha coincidit alhora amb la pèrdua de legitimitat dels centres de poder polític i econòmic per la seva responsabilitat i gestió de la crisi econòmica i financera de 2008. La confiança en els mitjans tradicionals ha caigut per la seva "condició d'extensió i portaveu de formes de poder en crisi" (Díaz Nosty, 2013, p.5).

Els problemes econòmics soferts per diversos mitjans tradicionals (per la pèrdua d'ingressos publicitaris, de lectors i lectores de la premsa en paper...) han provocat processos de concentració de la propietat que han reduït la pluralitat del panorama informatiu espanyol (Rusiñol, 2013) i han provocat l'entrada del món financer als consells d'administració de diversos mitjans (Almirón, 2010).

Per a Rius (2018), la crisi econòmica i financera de 2008 i les seves conseqüències socioeconòmiques sobre amplis sectors de la ciutadania va posar de manifest que els mitjans tradicionals havien abandonat la seva funció social de vigilància del poder. Es va evidenciar que no havien informat dels riscos que implicava el model de creixement econòmic que s'havia seguit durant els anys del boom immobiliari ni havien fiscalitzat la gestió dels responsables tant de les institucions públiques com del sector financer, econòmic i empresarial, dels quals van sortir a la llum pública posteriorment diversos casos de corrupció (Rius, 2018, pp. 8-9).

Per tal de restablir la confiança perduda, l'autor argumenta que els mitjans progressistes -model en què emmarca els mitjans independents- han de seguir un seguit de valors, que resumeix en 10 punts principals: "rigor (veracitat), independència, credibilitat, vigilància del poder, coherència, profunditat, transparència, pluralitat, continguts propis i participació" (Rius, 2018, p. 30). Més enllà de guiar-se per aquests principis, considera que el repte del periodisme independent és restablir la confiança dels lectors i aconseguir que estiguin disposats a traduir aquest compromís en la necessària col·laboració econòmica per garantir la sostenibilitat financera dels mitjans que aposten per aquests valors. Considera que cal trencar amb el model de gratuïtat dels mitjans digitals, que els fa dependents de la publicitat i resta independència als seus continguts. És a partir d'una aliança entre el periodisme i una societat activa que es poden vertebrar "fórmules empresarials que garanteixin la independència, la llibertat i la credibilitat de la premsa" (Rius, 2018, pp. 23-30).

Arreu de l'Estat, s'han creat diversos mitjans independents des de la crisi econòmica de 2008 arran de la pèrdua de credibilitat de les capçaleres convencionals. Per exemple, després del tancament de Público el 2012, professionals procedents d'aquest diari van fundar diversos projectes periodístics alternatius com La Marea, elDiario.es (al qual està vinculat Catalunya Plural), Mongolia, Infolibre o Alternativas Económicas (Barranquero Carretero i Meda González, 2015, p.147). Aquests mitjans serien considerats alternatius des de la perspectiva d'Atton (2002), però no des de la perspectiva de Downing (2001), ja que el seu origen i motivació inicial no està lligada als moviments socials, si bé

aquests poden col·laborar i contribuir a la generació dels seus continguts. En aquest sentit, cal recordar que molts d'aquests mitjans van néixer arran del període més intens de mobilització del 15M i que activistes dels diferents col·lectius del moviment hi van iniciar una estreta relació de col·laboració.

En definitiva, podem concloure que els mitjans independents contribueixen a generar discursos alternatius als dels centres de poder i, per tant, afavoreixen la pluralitat de les informacions periodístiques, cosa que alhora es veu facilitada per les TIC, que redueixen els esforços i costos per a la posada en marxa i funcionament d'aquestes capçaleres.

3.4. Teories del context històric d'actuació dels moviments socials

Si bé els mitjans digitals ofereixen eines per a l'articulació i extensió de discursos més plurals, recordem que aquesta tesi parteix d'un enfocament intermedi entre tecnòfobs i tecnòfils (Sfez, 2005), que té en compte com es veu condicionat el disseny i l'ús de les TIC pel context socioeconòmic i polític de cada període històric. Per això, finalitzem aquest apartat exposant teories sobre com l'eficàcia de l'estratègia d'acció i comunicació dels moviments socials -en què s'emmarca el seu ús de les TIC o la seva relació amb els mitjans independents i tradicionals- es veu condicionada pel context històric de cada període. En aquest sentit, s'han tingut especialment en compte les aportacions de Manuel Castells sobre els moviments socials urbans (1980, 1986 i 1998).

Quan Castells (1980) va encunyar el terme de moviments socials urbans (MSU), els va definir com aquells que lluitaven i assolien transformacions estructurals del sistema urbà, tot combatent les polítiques de planificació urbana impulsades pels centres de poder. Inicialment, va considerar únicament com a tals aquells que aconseguien canvis efectius de la planificació urbana i considerava que era fonamental que mantinguessin aliances amb sindicats i partits d'esquerra per assolir transformacions urbanes efectives (Castells, 1980, p. 317). El cas xilè durant

el govern de Salvador Allende (1970-1973) n'és l'exemple paradigmàtic, ja que durant aquest període diversos moviments socials en aliança amb el govern socialista van promoure accions per millorar les condicions d'habitabilitat de les persones amb menys recursos. Per contra, diversos investigadors han estès el concepte de MSU al conjunt de moviments socials que defensen transformacions urbanes, independentment del grau de consecució de les seves reivindicacions (Fainstein i Hirst, 1995).

Posteriorment, a la seva obra *La ciudad y las masas*, Castells (1986) va acotar més el concepte de MSU, al qual va atribuir tres característiques principals. En primer lloc, que s'autodefinís com a urbà o ciutadà; en segon lloc, que estigués vinculat a un àmbit territorial o localitat concreta; i, en tercer lloc, que es mobilitzés a l'entorn de l'ús col·lectiu de la ciutat front a la seva mercantilització, la defensa de la identitat, l'autonomia cultural i les xarxes de comunicació horitzontals i l'autogestió política local (Castells, 1986, p. 438). A partir d'aquesta definició de moviments socials urbans de Castells, Martí i Bonet (2008) resumeixen així les principals qüestions a què s'enfronten els MSU:

Así pues, la consecución simultánea de estos objetivos, generaría un cambio en el significado de la ciudad, al representar los principales puntos de oposición a la lógica dominante: el capitalismo, el informacionalismo y el estatismo. (p. 29).

Amb l'extensió del moviment veïnal durant el tardofranquisme i la transició a Espanya, que va néixer als barris més perifèrics, empobrits i amb habitatges més precaris però que es va estendre progressivament a diferents zones urbanes, Castells (1986) considera que aquest va adquirir un caràcter cada vegada més interclassista. En aquesta obra, ja comença a perfilar la pèrdua de capacitat dels MSU de provocar transformacions socials en l'espai urbà (Castells, 1986, pp. 438-439), que desenvoluparia més abastament a *El Poder de la identidad* (1998).

Castells (1998) redefineix el seu concepte de MSU, atenent als canvis que s'havien començat a derivar del procés de globalització capitalista neoliberal en els entorns urbans. Diverses ciutats començaven a afrontar en l'àmbit local les conseqüències d'aquest procés (com l'especulació financera i immobiliària, la contaminació o el canvi climàtic, entre d'altres), en molts casos reptes compartits per municipis d'arreu del món. En aquest context, l'autor considera que els moviments socials urbans tenen unes funcions més restringides i que ja no poden protagonitzar transformacions socials i impulsar models alternatius. Els atribueix un caràcter reactiu i comunitari, en tant que poden reforçar l'autogestió i el control veïnal en entorns de proximitat, però sense impulsar canvis estructurals (Castells, 1998, pp. 87-88). A més, a diferència del que postulava en la fase inicial, estableix que els MSU han de mantenir una forta autonomia respecte als partits polítics, però relacionant-se amb ells des del respecte mutu.

Segons Castells (1998), en aquesta fase, els MSU poden arribar a influir sobre els governs locals, però no sobre els estatals i encara menys en l'esfera internacional. També afegeix que poden contribuir a transformar el significat urbà des d'una dimensió cultural i comunicativa, però no generar canvis estructurals des de l'àmbit local. Això no obstant, matisa aquestes reflexions, obrint la possibilitat que la capacitat transformadora dels MSU pugui provocar canvis més profunds si, més enllà dels seus contextos locals, són capaços d'establir aliances amb d'altres moviments socials d'altres contextos urbans.

Si posem en relació l'anàlisi de Castells (1980, 1986 i 1998) amb el model androcèntric/no androcèntric (Moreno Sardà, 2007), podem determinar que el que succeeix, arran del procés de globalització neoliberal, és que els centres de poder econòmics i financers s'internacionalitzen, mentre que el contrapoder ciutadà segueix actuant principalment en l'àmbit local, de manera que disminueix fortament la seva capacitat de contrarestar els interessos dels primers. Només la coordinació i aliances de diferents contrapoders locals de diversos entorns territorials podrien confrontar-se de forma efectiva a centres de poder globals.

A més de l'anàlisi de Castells sobre els moviments socials urbans, s'han contemplat les aportacions d'altres teories per a l'anàlisi de l'eficàcia de l'estratègia d'acció i comunicació dels moviments socials, que s'exposen breument a continuació.

D'una banda, s'ha tingut en compte la teoria de l'estructura d'oportunitats polítiques (EOP) (Tarrow, 1994), segons la qual les mobilitzacions no es donen necessàriament en aquells moments en què la qualitat de vida de la població es veu més minvada, sinó quan existeix la percepció que l'acció col·lectiva serà més efectiva per reivindicar els drets de la ciutadania. Entre els factors que generen oportunitats polítiques, figuren la millora de les condicions de participació de nous actors, les situacions d'inestabilitat del sistema polític i electoral i de reconfiguració de les condicions del mateix, l'existència de fissures en els centres de poder o el creixement dels aliats potencials dels moviments socials en les seves reivindicacions (Tarrow, 1994, p.156).

D'altra banda, s'ha contemplat la teoria de les hegemonies de Gramsci (1971). Segons la teoria de les hegemonies, les classes subordinades activen processos contrahegemònics, als quals contribueixen actors com els moviments socials, per contrarestar els perjudicis que els generen els contextos de crisi econòmica i política i qüestionar els fonaments del propi sistema capitalista. Schlesinger (2010) actualitza la teoria de Gramsci i l'aplica sobre la crisi econòmica i financera de principis del segle XX. Considera que la crisi econòmica i financera internacional que va esclatar als Estats Units l'any 2006 va suposar una oportunitat perquè els moviments socials -entre d'altres forces socials i polítiques- poguessin vèncer l'hegemonia del neoliberalisme, estenent el seu relat contrahegemònic. Des d'aquest punt de vista, considera que el context post-crisi podia ser analitzat en termes neo-gramscians.

En definitiva, connectant aquestes aportacions teòriques amb el model androcèntric/no androcèntric (Moreno Sardà, 2007), podem concloure que els moviments socials situats en posicions perifèriques tenen més oportunitats d'estendre el seu discurs contrahegemònic, i impulsar avenços cap a un model que prioritzi les necessitats de la ciutadania per sobre dels interessos dels actors situats

als centres de poder, quan aquests es veuen afeblits i viuen moments de crisi i deslegitimació social.

Al llarg d'aquesta recerca, analitzem si la PAH va aprofitar el context de la crisi econòmica i financera, iniciada a Catalunya i arreu de l'Estat espanyol l'any 2008, per estendre el seu discurs contrahegemònic i com van contribuir a fer-ho els seus propis canals digitals o la seva relació amb els mitjans de comunicació, tant tradicionals com independents.

3.5. Antecedents d'investigació sobre comunicació i habitatge

Amb anterioritat al desenvolupament i finalització d'aquesta tesi doctoral, s'han realitzat diverses anàlisis i recerques sobre el tractament informatiu de temàtiques relacionades amb l'habitatge des de diferents perspectives, tal com exposem a continuació.

3.5.1. Tractament informatiu del boom immobiliari i la crisi hipotecària

En primer lloc, trobem estudis sobre el tractament informatiu del boom immobiliari i la posterior crisi hipotecària en diferents països del món. Als Estats Units, són especialment rellevants els estudis de Chris Roush (2008), professor de periodisme de la *University of North Carolina*, titulat *Unheeding Warnings*, i el de Dean Starkman (2009), ex periodista del *Wall Street Journal* i editor sènior del Consorci Internacional de Periodistes d'Investigació, titulat *Power Problem*.

Pel que fa a l'estudi de Roush (2008), conclou que els mitjans de comunicació sí van donar prou senyals d'alerta sobre els riscos financers existents durant el període de bonança econòmica, que, en canvi, no va ser tinguts prou en compte per part de la ciutadania. En quant a l'estudi de Starkman (2009), és contrari a les tesis de Roush i conclou que els mitjans de comunicació no van exercir

adequadament la seva funció de control al poder durant el període de bonança econòmica, a partir d'un estudi de les publicacions econòmiques més influents del país: *The Wall Street Journal*, *The New York Times*, *Los Angeles Times*, *The Washington Post*, *Bloomberg News*, *Financial Times*, *Fortune Business Week* i *Forbes*.

També Carroll J. Glynn i Michael E. Huges, de la *Ohio State University*, i Lindsay H. Hoffman, de la *University of Delaware* (2008), conclouen que els marcs (o *frames*) informatius emprats pels mitjans per informar sobre el mercat immobiliari són determinants en la percepció ciutadana sobre la situació d'aquest sector, a l'article *Did the media help inflate the housing bubble? Media coverage of real estate markets in times of change*. També exposen que es detecten variacions importants d'aquests *frames* informatius entre la situació anterior i posterior a la crisi hipotecària: si abans de la crisi, tendien a presentar positivament la situació del mercat immobiliari i les seves perspectives de futur, després van adoptar un to més negatiu, marcat per la incertesa de la situació econòmica, i, fins i tot, dramàtic, a l'hora de descriure el seu impacte en diferents sectors i les economies familiars.

En aquest sentit, el britànic John Tulloch (2009), fundador de la *Lincoln School of Journalism*, explica que els mitjans van passar de l'amnèsia a l'apocalipsi pel que fa als riscos financers, que van minimitzar durant l'època de bonança i van magnificar durant la crisi, a l'article *From amnesia to apocalypse: Reflections on journalism and the credit crunch*.

L'acadèmic de la *University College Dublin* Julien Mercille (2014), especialitzat en l'anàlisi del rol dels mitjans de comunicació en matèria de política econòmica, també ha analitzat la responsabilitat dels mitjans tradicionals en la gestació de la bombolla immobiliària a la República d'Irlanda. En el seu article *The Role of the Media in Sustaining Ireland's Housing Bubble*, exposa que les informacions periodístiques van reflectir majoritàriament els punts de vista dels sectors empresarials i governamentals durant el període conegut a Irlanda com a *Celtic Tiger* (entre mitjans dels anys 90 i principis del segle XXI), pel seu accelerat ritme de creixement econòmic i immobiliari.

Per contra, Clive B. Walker (2014) de la *Queen's University de Belfast* atribueix menor responsabilitat als mitjans en la pujada del preu de l'habitatge al Regne Unit a principis del segle XXI. En l'article *Housing booms and media coverage*, s'exposa que el tractament mediàtic, fins i tot, hauria pogut ajudar a frenar la pujada de preus del sector immobiliari.

En el cas espanyol, els estudis i debats acadèmics que analitzen específicament la responsabilitat social dels mitjans de comunicació en la gestació del boom immobiliari (1997-2007) i la crisi econòmica posterior són escassos (Illueca, 2014, pp. 81-82), tret d'algunes excepcions. Tan sols existeixen alguns estudis puntuals relacionats amb aquest tema com el de Stefanie C. Müller (2010), que ha exercit com a corresponent a Espanya de la publicació alemanya *WirtschaftsWoche* i jutja de forma molt severa el paper de la premsa espanyola durant el boom immobiliari; o el d'Arrese i Vara-Miguel (2012), que la valoren de forma més positiva.

Més enllà de les anàlisis específiques sobre la responsabilitat dels mitjans en la gestació del boom immobiliari a l'Estat espanyol, també cal destacar l'obra de Joaquim Maria Perramon Ayza (2012), titulada *Bombolles financeres i confusió informativa*. L'autor considera que les informacions econòmiques dels mitjans tenen una influència rellevant en la gestació de bombolles financeres, perquè contribueixen a generar un estat d'opinió pública que influeix sobre les decisions dels inversors, a partir d'informacions més basades en les estratègies de comunicació empresarial que en dades contrastades sobre la seva evolució econòmica real, degut a la manca d'independència dels periodistes que elaboren aquestes notícies respecte dels gabinets de comunicació empresarials (Perramon Ayza, 2012, pp. 187-193).

En aquest sentit, destaca que aquelles empreses de majors dimensions solen tenir més capacitat per desenvolupar estratègies de comunicació empresarial amb incidència sobre els mitjans i l'opinió pública. A més, explica que, entre les empreses més influents sobre els mitjans, trobem les de sectors regulats per l'administració com la banca o el sector immobiliari, en tant que volen mantenir la seva reputació per poder continuar gestionant-los. El fet que molts inversors

prenguin decisions a partir de discursos informatius que no mostren objectivament la situació de les empreses, sinó que estan condicionats pels múltiples interessos d'aquestes amb els seus *stakeholders* (mitjans de comunicació, administració pública, proveïdors, consumidors, empleats, accionistes, entitats financeres...), pot provocar que hi hagi molta diferència entre el valor real dels actius financers i la seva cotització borsària. Aquesta diferència és precisament el que caracteritza una bombolla financera (Perramon Ayza, 2012, pp. 194-196).

3.5.2. La incidència de la PAH en el tractament informatiu dels desnonaments, la ILP estatal i els *escraches*

A més dels estudis sobre la responsabilitat dels mitjans en la gestació de bombolles financeres i immobiliàries, en segon lloc, trobem anàlisis de la incidència comunicativa de la PAH sobre els mitjans en el tractament de temes com els desnonaments, la Iniciativa Legislativa Popular (ILP) per defensar la dació en pagament que es va debatre al Congrés el 2013 i els *escraches* contra els diputats i diputades contràries a la ILP. En aquest sentit, cal destacar la recerca de Laura Alonso-Muñoz i Andreu Casero-Ripollés (2016) de la Universitat Jaume I, exposada a l'article *La influencia del discurso sobre cambio social en la agenda de los medios. El caso de la Plataforma de Afectados por la Hipoteca*. Concretament, els autors estudien com la PAH fa servir les xarxes socials, i particularment *Twitter*, per incidir sobre l'agenda mediàtica a partir de l'exemple de la campanya de la ILP estatal. Constaten que, especialment les publicacions digitals, fan servir *Twitter* com a font informativa sobre aquest tema.

També se centra en els *escraches* una altra investigació de Ramon Ezequiel (2019) de la Universitat Autònoma de Barcelona, que compara el discurs dels missatges sobre aquesta qüestió difosos a través del canal de *Youtube* de la PAH amb les d'un mitjà convencional. En l'article *La batalla de los escraches de la PAH llevada a la pantalla: YouTube vs. RTVE*, explica que l'enfocament informatiu de *Radio Televisión Española* va respondre en major mesura a la visió dels partits polítics majoritaris, que consideraven l'*escrache* com una forma de protesta violenta. Per contra, la PAH defenia, com mostra el seu discurs a *Youtube*, la legitimitat d'aquesta

forma de mobilització per apel·lar a la responsabilitat dels representants polítics per aturar la crisi dels desnonaments.

Per la seva banda, Xavier Albizu (2016) de la Universitat del País Basc també analitza el tractament informatiu dels *escraches*, en el seu cas als diaris El País i La Vanguardia. Els resultats de la seva recerca, explicats a l'article *Interpretando los escraches: la prensa española en el proceso de opinión pública*, també confirmen que l'enfocament informatiu d'ambdós diaris respon majoritàriament a la visió de les elits en el poder.

En una línia similar, Raquel Seijas (2016) de la *Universidad de Málaga* confirma el discurs criminalitzador cap a aquesta forma de protesta per part dels mitjans de comunicació tradicionals, en aquest cas de la premsa conservadora espanyola. En la investigació exposada al seu article titulat *Criminalización de los movimientos sociales a través del discurso de la prensa liberal y conservadora: el caso de la Plataforma de Afectados por la Hipoteca*, aplica la metodologia de l' anàlisi crítica del discurs sobre la representació de la PAH en les informacions de La Razón, Libertad Digital i ABC durant el desenvolupament de la campanya *Hi ha vides en joc* de la plataforma, durant la qual es van desenvolupar els *escraches*. Seijas (2016) conclou que els tres mitjans empenen recursos lèxics per valorar negativament els activistes de la PAH que desenvolupen els *escraches* i un llenguatge emocional, que divideix els protagonistes de les informacions entre bons (els polítics que són objecte de l'*escrache* i el pateixen) i dolents (els activistes que realitzen els *escraches*). Considera que els mitjans incorren en una mala praxi periodística, en barrejar informació i opinió i posicionar-se clarament a favor dels polítics objecte dels *escraches*, enlloc de reflectir de forma més plural els diferents punts de vista.

D'altra banda, diversos estudis es dediquen al tractament informatiu dels desnonaments i a la incidència de la PAH sobre el mateix. Quintana Pujalte, Castillo Esparcia i Carretón (2018) analitzen quins van ser els actors que van influir sobre l'opinió pública a l'entorn d'aquesta problemàtica entre els anys 2011 i 2013. L'estudi *Relaciones Públicas ciudadanas. Actores, discursos y construcción de*

identidad de movimientos contra los desahucios en España conclou que el discurs hegemònic de l'opinió pública, fortament influït pel discurs mediàtic, va estar marcat per dos actors oposats. D'una banda, destaquen la influència del testimoni de les persones afectades pels desnonaments defensades per la PAH i d'activistes del moviment dels indignats en el seu conjunt; però, de l'altra, també la incidència mediàtica de la banca. Així doncs, la visió dels col·lectius afectats i els moviments socials que els defensen hauria exercit de contrapès del discurs dels centres de poder.

Palmira Chavero (2014), col·laboradora honorífica del departament d'Opinió Pública i Cultura de Masses de la *Universidad Complutense de Madrid*, també dedica l'article *Los desahucios en la prensa española: distintos relatos sobre los asuntos públicos* a analitzar, a partir de la teoria del *framing*, l'enfocament informatiu d'aquesta qüestió a la premsa tradicional, concretament a El País i El Mundo. L'anàlisi es basa en portades i editorials dedicades a aquest tema d'ambdós diaris durant el darrer trimestre de 2012. Conclou que el nivell de presència informativa dels desnonaments no respon principalment a la freqüència amb què es produeixen, sinó a la confluència de diversos factors de noticiabilitat que tenen a veure especialment amb l'alarma social o l'espectacularització del drama que suposen per a les persones que els pateixen. També detecta diferències del tractament informatiu segons la línia editorial dels mitjans: El País atribueix major responsabilitat al govern espanyol (el 2013, del PP) i El Mundo a l'oposició (el 2013, encapçalada pel PSOE) davant d'aquesta problemàtica social. Finalment, afegeix que l'impacte mediàtic dels desnonaments, juntament amb la pressió social i l'exercida per algunes institucions jurídiques sobretot d'àmbit europeu, és un dels factors que empeny els poders públics a prendre decisions i mesures per fer front a l'emergència habitacional.

Finalment, cal destacar un estudi d'Ángeles Feliu i Carla Moltó (2016) de la Universitat d'Alacant que analitza la representació de la PAH als mitjans de comunicació tradicionals durant l'any 2014. En l'article *Los movimientos sociales en las agendas mediáticas y políticas en España*, s'analitza el tractament de la PAH com a moviment social a El País, El Mundo i ABC, a més d'examinar com i en quina

mesura les diferents formacions polítiques amb representació parlamentària es refereixen a la PAH en les seves intervencions al Congrés. L'estudi conclou que la presència mediàtica de la PAH s'incrementa especialment en els moments més durs de la crisi dels desnonaments, per exemple quan la plataforma tracta d'aturar un llançament d'especial duresa, o davant de qüestions que generen controvèrsia social i política, com el debat de la ILP hipotecària al Congrés i la campanya dels escraches de l'any 2013. Pel que fa a les diferències del tractament informatiu segons la línia editorial, conclou que El País transmet una visió més favorable a la PAH que les capçaleres més conservadores de El Mundo i ABC. Quant a la incidència de la PAH sobre el discurs de les forces polítiques parlamentàries, destaca que incideix en major mesura en el dels partits progressistes, especialment del grup Izquierda Plural, i escassament en el dels partits en conservadors com el PP.

3.5.3. L'estratègia comunicativa de la PAH a la xarxa

En tercer lloc, trobem un major nombre d'estudis que analitzen l'estratègia comunicativa de la PAH, però focalitzant-se en el seu ús de les xarxes socials. Laura Alonso-Muñoz (2016), en l'article titulat *La estrategia comunicativa de la Plataforma de Afectados por la Hipoteca en las redes sociales*, examina especialment l'ús que la PAH fa de *Twitter*, analitzant les piulades del seu compte estatal (@LA_PAH) tant des d'un punt de vista qualitatiu com quantitatiu. L'anàlisi conclou que, si bé la PAH va néixer l'any 2009 i va començar a tenir presència en diverses xarxes socials aquell mateix any, no va potenciar i optimitzar el seu ús fins a l'esclat del moviment 15M l'any 2011. Això no obstant, en el cas concret de *Twitter*, adverteix que la plataforma no el fa servir amb funcions tan definides com *Facebook*, que li serveix principalment per generar llaços i comunitat entre activistes i persones afins a la PAH; o *Youtube*, que empra per mostrar de forma visual les seves accions i com a repositori de vídeos. En el cas de *Twitter*, Alonso-Muñoz (2016) considera que les funcions amb què la PAH fa servir la xarxa no estan tan clarament delimitades i que es detecta manca de planificació en l'ús dels *hashtags* (o etiquetes), en tant que és freqüent que n'utilitzi molts en un mateix missatge, quan això resta viralitat i impacte als tuits. Tot i això, conclou que les funcions

principals dels missatges de la PAH a *Twitter* són la comunicació (de les seves reivindicacions i accions a l'opinió pública) i la mobilització (de la ciutadania en general), mentre que no s'acaba d'optimitzar el potencial de la xarxa per a la fiscalització del poder polític, econòmic i financer i per a l'organització interna entre activistes.

També Marián Alonso González (2014) de la *Universidad de Sevilla* analitza com la PAH ha aprofitat les xarxes socials per difondre el seu discurs contrahegemònic, amb l'objectiu d'impulsar transformacions socials i polítiques en matèria d'habitatge. A *Redes Sociales y Ciberactivismo: el poder de las plataformas antidesahucio*, subratlla com els diferents nodes de la PAH al territori fan ús d'Internet i les xarxes, especialment de *Facebook* i *Twitter*, a més dels webs i blogs. D'aquesta manera, forgen una xarxa associativa amb un model de comunicació horitzontal, en què els diferents nodes contribueixen a expandir els missatges de la resta i a la inversa, amplificant la capacitat de comunicació de la plataforma.

També Irkus Larrinaga (2016) de la *Universidad de Cantabria* dedica la seva tesi a analitzar com la PAH fa servir les xarxes socials per estendre discursos contrahegemònics, concretament sobre la temàtica dels *escraches*. Sota el títol *La formación del discurso contrahegemónico en contextos de emergencia social: análisis crítico del discurso en redes sobre el fenómeno de los escraches*, l'autor mostra com la PAH legitima a través de les xarxes aquesta forma de protesta, front als discursos criminalitzadors de la mateixa que emanen dels centres de poder.

D'altres articles tracten de quina manera l'ús de les TIC i, en general, el desenvolupament de l'estratègia de comunicació de la PAH han contribuït a l'apoderament de les persones afectades per la crisi habitacional i activistes de la plataforma. Aquest és el tema central de l'article *From victims to activists: The role of communication for the empowerment and impact of the PAH anti-evictions movement in Spain* de Mariona Sanz (2015). Una de les conclusions és que l'apoderament dels activistes en l'ús de les eines digitals, entre d'altres habilitats comunicatives, ha estat necessari perquè la PAH tingués impacte informatiu.

Alhora, aquest impacte hauria reforçat encara més l'apoderament de les persones que són activistes, generant així un cercle virtuós.

Així mateix, cal tenir en compte les aportacions de Pedro Luís Pérez Díaz, Celia Berná i Enrique Arroyas (2013) en l'article *La interpretación simbólica de los desahucios en España a través del frame: un análisis semántico de la conversación en Twitter*. No és un estudi pròpiament centrat en la influència de la PAH en aquesta xarxa social, però sí en un element essencial de la seva lluita: els desnonaments. Els autors aprofundeixen en els marcs simbòlics (*frames*) dels missatges més rellevants sobre aquest tema compartits a través de *Twitter* a l'Estat espanyol per part dels diferents agents que hi estan involucrats, entre ells moviments socials com la PAH, però també mitjans de comunicació, polítics, líders d'opinió, ciutadania, etc. L'estudi conclou que els mitjans de comunicació segueixen marcant les pautes del debat i els enfocaments majoritaris de les piulades, a través dels missatges que comparteixen a la xarxa, si bé *Twitter* contribueix a impulsar la incidència dels punts de vista de la ciutadania, dels líders d'opinió o dels moviments socials.

Les anàlisis sobre l'ús i la incidència de la PAH a les xarxes socials s'emmarquen en l'ampli ventall d'estudis sobre la utilització de les TIC per part dels moviments socials, que han proliferat a Espanya, especialment des de la irrupció del 15M l'any 2011. Alguns d'aquests estudis també es refereixen al moviment pel dret a l'habitatge digne, iniciat per V de Vivienda el 2006 i continuat per la PAH a partir del 2009, com a precursor de l'estratègia digital que després perfeccionaria el 15M. Bona mostra d'això és l'article de Carmen Haro i Víctor Sampedro (2011), titulat *Activismo político en Red, del Movimiento por la Vivienda Digna al 15M*. Ambdós autors destaquen com el 15M, i ja abans el moviment pel dret a l'habitatge digne, es van convertir en referents de les accions col·lectives a l'espai públic amb finalitat política convocades per canals digitals, conegudes amb termes com *smart mob* o *ciberturba*, segons els termes encunyats per Howard Rheingold (2004) i Juan Urrutia (2003).

Tenint en compte que, no només la PAH ha influït sobre el 15M sinó també a la inversa, és fonamental tenir en compte els estudis que analitzen l'estratègia

comunicativa del conjunt del moviment dels indignats. En aquesta línia, cal destacar l'article *Estrategias y prácticas comunicativas del activismo político en las redes sociales en España* d'Andreu Casero-Ripollés (2015). L'article conclou que els moviments socials espanyols han modificat les seves estratègies de comunicació per difondre els seus missatges entre la ciutadania, a partir de la incorporació de les xarxes socials en la seva praxi comunicativa, especialment des del 15M.

També Andreu Casero-Ripollés, conjuntament amb Josep Lluís Micó (2014), constaten, a l'article *Political activism online: organization and media relations in the case of 15M in Spain*, que el moviment dels indignats no només ha fet un ús intensiu de les TIC, sinó que també ha treballat en la seva relació directa amb els mitjans de comunicació tradicionals per estendre la seva influència entre l'opinió pública.

Per la seva banda, Candón-Mena (2013) de la *Universidad de Sevilla* determina que l'ús de les TIC condiciona, no només l'estratègia comunicativa del moviment 15M, sinó la seva pròpia cultura política i organitzativa, en l'article *Comunicación, internet y democracia deliberativa en el 15M. Redes, Movimientos y TecnoPolítica*. Des del punt de vista polític, destaca com l'ús de les TIC s'integra en algunes de les seves propostes, per exemple en la promoció de la transparència i la democràcia participativa fent ús de mitjans digitals. Des del punt de vista organitzatiu, considera que l'ús de les TIC potencia l'horitzontalitat i la descentralització en la presa de decisions, en col·lectius que potencien l'assemblearisme i s'allunyen de les formes clàssiques d'organització política. També constaten diferències rellevants en l'ús de les xarxes socials per part dels nous moviments socials i dels partits clàssics María Jesús Fernández Torres i Francisco Javier Paniagua (2012) de la *Universidad de Málaga*, en l'article *El poder de las redes sociales en la política y en los movimientos sociales*.

Des de la vessant organitzativa, altres recerques remarquen la importància de l'estratègia comunicativa del moviment dels indignats per al propi apoderament de la ciutadania. L'article *Communication Activism as a School of Politics: Lessons from Spain's Indignados Movement* d'Ángel Barbas i John Postill (2017) destaca l'orientació política i pedagògica de l'estratègia de comunicació i acció dels

col·lectius vinculats al 15M, que situa la ciutadania no com a mera espectadora passiva de les campanyes institucionals, sinó com a subjectiu actiu i generador dels seus propis processos polítics i comunicatius.

Altres estudis es refereixen al concepte de tecnopolítica per referir-se a la integració de l'ús de les TIC en la praxi política dels moviments socials vinculats al 15M. A *Tecnopolítica: la potencia de las multitudes conectadas. El sistema-red 15M como nuevo paradigma de la política distribuida* (Toret, 2013), s'exposa com l'ús dels mitjans digitals per part del 15M forma part d'una estratègia d'acció i comunicació global, per a la qual també són cabdals les mobilitzacions a l'espai públic, la canalització del sentiment d'indignació social vers les elits en el poder, l'apoderament ciutadà i la pròpia acció, comunicació i organització de les denominades multituds connectades.

Per la seva banda, Eunete Serrano (2012) aborda el tractament mediàtic del 15M durant els inicis del moviment en l'article *Social movements and new media: New technologies, social networks and media: Spanish Revolution*. El seu estudi contraposa l'escassa cobertura que la premsa tradicional va donar al 15M els primers dies de les mobilitzacions amb l'àmplia difusió de les mobilitzacions a les xarxes socials, que considera claus per al seu èxit de convocatòria.

3.5.4. Recerques sobre la PAH d'altres disciplines acadèmiques

Finalment, entre els antecedents d'aquesta investigació, cal tenir en compte que, més enllà dels estudis realitzats des de l'àmbit de comunicació, la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH) ha estat analitzada des de moltes altres disciplines, especialment des de la sociologia, l'antropologia i les ciències polítiques. Com que aquesta tesi parteix de la base que les relacions comunicatives s'han de comprendre i interpretar d'acord amb les relacions socials en el seu conjunt (Moreno Sardà, 1988), també s'han considerat les aportacions d'altres disciplines per interpretar l'anàlisi de l'estratègia de comunicació de la PAH d'acord amb el seu context social. A més, molts dels estudis realitzats des d'altres

disciplines també aborden, entre d'altres, la dimensió comunicativa de la PAH, en tant que és essencial per al conjunt de la seva estratègia d'acció.

En l'àmbit de la sociologia, cal destacar l'estudi *La PAH: un moviment social contrahegemònic* de Lluís Parcerisa (2014). A partir de l'anàlisi de premsa, programes electorals o entrevistes a activistes, determina que la PAH ha tingut impacte en diferents àmbits com el comunicatiu, el social o el polític. Des de l'àmbit de la sociologia, Lluís Mangot Sala (2013) també constata l'impacte social, polític i comunicatiu de la PAH a *La Plataforma de Afectados por la hipoteca. De la crisis a la estafa. Del Prozac al empoderamiento*. En aquest estudi, combina l'anàlisi estructural, per conèixer els factors socioeconòmics i polítics que expliquen el seu naixement i l'impacte de les seves accions, amb l'anàlisi de l'estratègia del propi moviment per construir un *framing* (o enfocament del discurs) alternatiu.

Més recentment, l'article *La PAH y la emergencia habitacional* (Barranco et al., 2018) ha analitzat des de la perspectiva de la sociologia la incidència de la plataforma, des del punt de vista de la influència del seu discurs en l'opinió pública, en les diferents fases per les quals ha passat des dels seus orígens. L'article distingeix una primera fase prèvia al 15M (2009-2010), en què la PAH té una incidència limitada, una segona fase (2011-2013), en què aquesta arriba al seu moment més àlgid d'influència; i una tercera fase (des de 2014), en què aquesta comença a disminuir.

D'altra banda, des de l'àmbit de l'antropologia, Irene Sabaté Muriel (2016) aborda com, arran de la crisi econòmica i financera de 2008, la PAH ha contribuït a trencar el consens socials a l'entorn del model que legitimava l'accés a un pis en propietat a través del crèdit hipotecari com a forma preferent d'accés a l'habitatge durant els anys del boom immobiliari. En el seu article *La ruptura de una economía moral y la deslegitimación de las deudas hipotecarias*, analitza com el canvi de les percepcions ciutadanes a l'entorn d'aquesta qüestió pot fer trontollar l'estabilitat d'aquest model.

Des d'aquesta mateixa disciplina, Luis Sanmartín (2019) ha elaborat la tesi doctoral *PAHWER. Análisis etnográfico de la Plataforma de Afectados por la Hipoteca*. Analitza sobretot dues de les principals campanyes de la PAH: la corresponent a la Iniciativa Legislativa Popular (ILP) hipotecària, debatuda al Congrés el 2013, i els *escraches* que es van desenvolupar durant la mateixa; i la de la ILP catalana contra els desnonaments i la pobresa energètica, aprovada al Parlament el juliol de 2015. A més, s'analitzen les principals accions de pressió sobre les entitats financeres realitzades per la PAH entre 2013 i 2014. Es determina la incidència social, política i jurídica d'aquestes campanyes i accions, així com el seu impacte en la pròpia organització interna de la PAH.

Des de les ciències polítiques, Matías Gabriel Durán Quintanar (2016) també dedica a la PAH la seva tesi, titulada *La red de política de vivienda en Cataluña: transformación de las relaciones de poder entre la Plataforma de Afectados por la Hipoteca, la banca y los poderes públicos*. Quant a la importància de la comunicació dins de l'estratègia política de la PAH, destaca com la visualització de la problemàtica habitacional ha estat clau per promoure un canvi en les relacions de poder dels diferents actors en conflicte en aquesta matèria, que ha possibilitat posteriorment avenços per a la protecció d'aquest dret social.

Dins d'aquesta estratègia comunicativa, hi ha estudis que posen l'accent en la performativitat de les accions de la PAH per fer-se visible entre l'opinió pública. Des d'una perspectiva general, aborda aquest tema l'estudi sociològic de Gemma Puig (2017) titulat *Sí se se puede!: en busca de la reparación civil: la Plataforma de Afectados por la Hipoteca de Barcelona como performance cultural*. L'estudi conclou que la *performance*, com a forma de representació de les accions de la plataforma, és fonamental tant en l'organització interna de la PAH, en tant que les dinàmiques de les reunions, assemblees o comissions contribueixen a l'apoderament i vinculació emocional dels activistes amb el col·lectiu, com en el seu impacte comunicatiu en l'opinió pública.

Per la seva banda, Maka Suárez (2019) centra la seva anàlisi en la forma de representació i desenvolupament dels *escraches*, com exposa a l'article *Objetos*

desobedientes: escraches y la lucha por la vivienda en la PAH des de l'àmbit de l'antropologia. Aquesta anàlisi se centra en els cercles gegants verds i vermells, identificats com a objectes desobedients, que els activistes de la PAH empren en el desenvolupament dels *escraches*. L'autora conclou que són objectes fonamentals per visualitzar les accions i les reivindicacions que volen transmetre: la defensa de la ILP de la PAH per protegir més els drets de les persones amb contractes hipotecaris front a les entitats financeres. Considera que aquests globus contribueixen també a congregar més persones a l'entorn d'aquestes accions de protesta en visualitzar-les a l'espai públic.

A més, diverses disciplines s'han interessat pels canvis que la participació en la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH) provoca sobre els propis activistes, promovent el seu apoderament. Aquesta temàtica és abordada per l'estudi *El uso de la imagen como eje de cambio de poder* d'Eduard Sala i Aritz Tutor (2016). L'article aborda com la PAH reuneix en una mateixa organització persones que han passat per situacions traumàtiques similars, facilitant que no ho visquin com un drama personal i individual, sinó com una problemàtica social i col·lectiva. L'autor considera que les persones afectades somatitzen de forma compartida les seves emocions al respecte, establint un vincle afectiu o corporal més enllà de compartir racionalment un mateix diagnòstic de la problemàtica. Per això, es refereix a la imatge dels cossos dels activistes com a expressió d'aquest vincle emocional.

També aborda l'impacte de la PAH sobre les persones afectades que hi participen l'estudi *Crisis hipotecaria, capital social y empoderamiento: una exploración a partir del caso de la Plataforma de Afectados por la Hipoteca (PAH)* de Bálint Ábel Bereményi i Elena Montero-Díaz (2019). L'anàlisi constata que la participació dels activistes a la PAH i les seves relacions amb d'altres persones afectades atorguen capital social a les famílies que en prenen part (en forma de suport, apoderament, accés a recursos...). Específicament en l'impacte de la participació a la PAH sobre les dones, se centra l'estudi de Rosana Montalbán (2017), titulat *Procesos de cambio: la huella de las mujeres en la Plataforma de Afectadas por las Hipotecas de Valencia*. Montalbán (2017) exposa com les dones han tingut un paper clau en

l'organització i coordinació de la PAH i com la seva participació a la plataforma ha contribuït al seu apoderament social i emocional.

En definitiva, tant des de l'àmbit de la comunicació com des de moltes altres disciplines, s'han dedicat diversos estudis a la PAH, especialment des de l'any 2011, quan la irrupció del moviment 15M va multiplicar l'impacte social de la plataforma. Això no obstant, la majoria d'elles s'han centrat en el tractament mediàtic de qüestions concretes vinculades al dret a l'habitatge i a la PAH (com els desnonaments, la ILP hipotecària o els *escraches*) i a l'estratègia de comunicació de la plataforma, principalment a través de les xarxes socials.

Per això, aquesta recerca vol complementar i enriquir l'anàlisi acadèmica sobre el tractament informatiu del dret a l'habitatge i la incidència mediàtica de la PAH, examinant, des de la perspectiva androcèntrica/no androcèntrica, informacions de qualsevol temàtica relacionada amb l'habitatge residencial, que inclouen les dedicades als desnonaments, la ILP hipotecària i els *escraches*, però també un ventall de qüestions molt més ampli (entre elles, també les relacionades amb el lloguer, l'habitatge social, les ocupacions, l'infrahabitatge, les persones sense llar, la pobresa energètica, l'activitat del sector immobiliari-financer al mercat de compra, de lloguer i hipotecari, etc.). En les informacions relacionades amb qualsevol temàtica vinculada a l'habitatge residencial, s'analitza en quina mesura han influït en el discurs mediàtic agents de diferents posicions socials, tant els actors més propers als centres de poder (del sector financer o immobiliari i de sectors polítics afins als seus interessos) com els situats en posicions perifèriques, com les persones en situació d'exclusió residencial i els moviments socials que defensen els seus drets. També s'analitza l'evolució de la incidència informativa de cadascun d'aquests agents socials en el període que comprèn el període d'anàlisi de la recerca, des de l'inici de la crisi econòmica i financera de 2008, fins a l'any 2019.

4. Metodologia i mostra

En aquest apartat, exposarem en primer terme les metodologies emprades durant aquesta investigació i, en segon terme, la mostra sobre la qual s'han aplicat cadascuna d'elles.

4.1. Metodologia

Per al desenvolupament dels diferents objectius d'aquesta recerca, s'han emprat les metodologies següents: la metodologia documental per examinar el context social, econòmic, polític, legal i històric del dret a l'habitatge; la de l'anàlisi de contingut tant per analitzar el tractament informatiu de l'habitatge als mitjans de comunicació com els missatges compartits per la PAH de Barcelona a *Twitter*; i les entrevistes qualitatives semiestructurades per recollir el testimoni d'activistes d'aquesta plataforma local. A continuació s'expliquen més detalladament cadascuna d'aquestes metodologies.

4.1.1. Metodologia documental

Per tal d'examinar el context social, econòmic, polític, legal i històric en què se circumscriu el discurs mediàtic sobre habitatge, objecte d'estudi central d'aquesta tesi, s'ha recorregut a fonts secundàries que analitzen aquesta qüestió des de diverses disciplines acadèmiques. Entre elles, figuren la història, el dret, la sociologia, les ciències polítiques, l'urbanisme, l'arquitectura, la geografia i l'economia, a més de fonts secundàries de l'àmbit de la comunicació i el periodisme que estudien la responsabilitat social dels mitjans de comunicació en la construcció del model d'accés a l'habitatge a Catalunya i el conjunt de l'Estat espanyol.

Concretament, s'han consultat fonts secundàries de les següents tipologies:

- Referències bibliogràfiques
- Informes d'organismes públics d'àmbit nacional o internacional, ONG o entitats socials
- Legislació
- Jurisprudència
- Bases de dades d'informació estadística
- Mitjans de comunicació

Per tal d'analitzar les característiques de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH) i les seves estratègies d'acció i comunicació, també s'ha recorregut a fonts primàries com les pròpies informacions compartides als webs de la plataforma i alguns dels seus protocols de comunicació i de les seves principals campanyes.

4.1.2. Metodologia per analitzar el discurs mediàtic

L'anàlisi de contingut dels mitjans de comunicació s'ha basat en la metodologia descrita per les obres *La mirada informativa* (Moreno Sardà, 1998) i *De quién hablan las noticias. Guía para humanizar la información* (Moreno Sardà et al., 2008). Essencialment aquesta metodologia es basa en respondre les següents preguntes de cada unitat comunicativa (UC) analitzada: qui enfoca?, a qui?, fent què?, ens quins escenaris? i utilitzant quines fonts?.

A partir d'aquestes preguntes, s'han definit les 59 variables en què es basa l'anàlisi de contingut dels mitjans (veure apartat 1 dels annexos). En termes generals, aquestes 59 variables s'agrupen en les següents famílies: identificació de cada exemplar i UC analitzada; temàtica general o específica de cada UC; posicionament/jerarquització de la UC sobre habitatge en cada publicació (en quina pàgina o secció, en quant d'espai...); autoria de la UC; ús i tractament dels elements audiovisuals; fonts primàries principals utilitzades; protagonistes principals de les informacions; escenaris on es desenvolupen les seves accions; i

presència (o no) dels conceptes vinculats a les cinc reivindicacions bàsiques de la PAH (dació en pagament, lloguer assequible, *Stop desnonaments*, habitatge social i subministraments garantits) en les informacions.

4.1.2.1. Procés de l'anàlisi de contingut

Per tal de recollir la informació necessària per analitzar cadascuna d'aquestes 59 variables, es va dissenyar un model de fitxa en format *Excel* (amb les variables que figuren a l'apartat 1 dels annexos). En cada filera, es recollia la informació corresponent a una unitat comunicativa (UC) i, al llarg de les diferents columnes de la mateixa, hi constaven les diferents variables analitzades. Així, en emplenar les diferents columnes d'una filera, s'estava o bé recopilant informació literal del text de la UC per analitzar la variable corresponent, o bé categoritzant la mateixa. En una primera fase de l'anàlisi, es van emplenar únicament les columnes relatives a les variables amb informació literal, per després elaborar la llista de categories en funció dels resultats i, finalment, aplicar-les a les columnes previstes a tal efecte (contigües a les que recullen la informació literal de la mateixa variable).

Una vegada definides les categories d'una variable, es va emprar el sistema de llistes d'*Excel* per aplicar-les a les columnes corresponents. Aquest sistema garanteix que una mateixa categoria d'una mateixa variable sempre es denomini exactament amb la mateixa terminologia (i que no hi hagin lleugeres variacions per errors tipogràfics, expressions similars però no idèntiques, etc.).

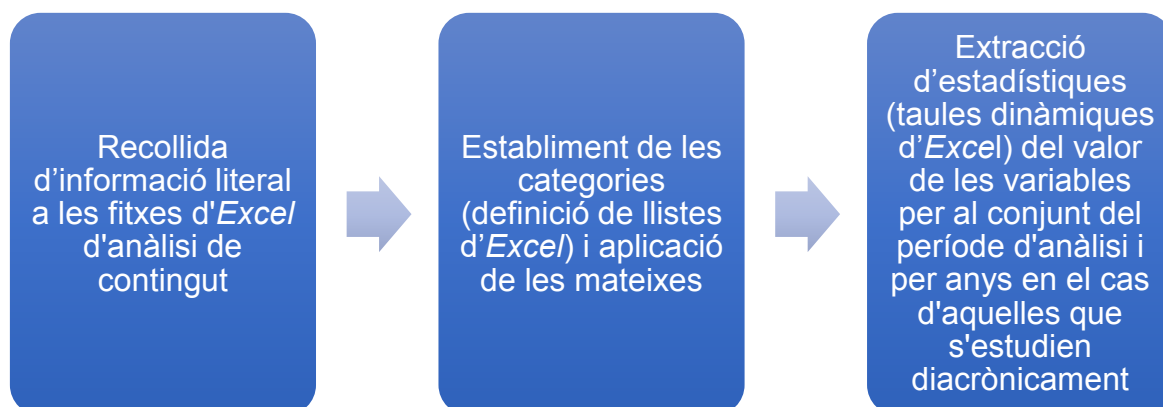
Posteriorment, en base a la categorització de les variables de les diferents UC analitzades, es van extreure resultats estadístics a partir del sistema de taules dinàmiques d'*Excel*. Així per exemple, a través d'aquest sistema, es calcula automàticament quantes vegades apareix la categoria *Humà individual* en el cas del protagonista 1.

A l'hora d'extreure informació estadística, també s'han diferenciat els resultats per anys d'aquelles variables de les quals s'ha estudiat l'evolució diacrònica, més enllà de conèixer els seus valors per al conjunt del període d'anàlisi (2008-2019). Així

doncs, podríem resumir el procés de recollida d'informació i anàlisi amb la figura 1.

Figura 1

Procés de recollida d'informació i anàlisi de contingut a través de les fitxes d'Excel

4.1.2.2. La tipologia de variables examinades

A continuació, s'expliquen els objectius i criteris generals d'anàlisi de les variables de cadascuna de les famílies detallades a la introducció d'aquest apartat. La informació detallada sobre cadascuna de les 59 variables d'anàlisi i de les categories/subcategories amb què s'ha classificat la informació recollida es troba a l'apartat 1 dels annexos.

- **Variables identificatives (variables 1-5 de l'apartat 1 dels annexos)**

Són variables de registre, per identificar a quina publicació i exemplar concret de la mateixa correspon cada Unitat Comunicativa (UC) analitzada i en quin ordre s'han examinat les diferents UC d'una mateixa edició. Per això, es recullen dades sobre el nom de la publicació (La Vanguardia, El Periódico de Catalunya o la Directa), la data de l'exemplar corresponent, l'ordre d'anàlisi dels exemplars i l'ordre d'anàlisi de les UC de cadascun d'ells.

- Variables sobre la temàtica general i específica de les UC (variables 6-8 de l'apartat 1 dels annexos)

Amb aquest grup de variables, es vol determinar quin és l'enfocament general de les UC sobre habitatge, tenint en compte la perspectiva androcèntrica/no androcèntrica, és a dir, examinant si respon més als punts de vista dels centres de poder o als actors més allunyats dels mateixos. Dins de cada enfocament general, també es volen determinar les temàtiques específiques a què estan dedicades cadascuna de les UC.

Per determinar la temàtica i enfocament predominant en cada informació -ja que en alguns casos conviuen diferents temes, però donant diferent rellevància a cadascun d'ells-, s'ha tingut en compte el destacat en el titular. De fet, en dues de les variables analitzades (veure fileres 6 i 7 de l'apartat 1 dels annexos) es recull literalment el text del titular i es determina si hi tenen presència un o més protagonistes.

Pel que fa als enfocaments o temàtiques generals, les categories predominants estan vinculades a les qüestions següents:

- **La consideració de l'habitatge com a dret social:** quan s'aborda des del punt de vista de les condicions i les dificultats de la població per a l'exercici d'aquest dret, un enfocament més proper als punts de vista de la ciutadania, especialment de la que pateix situacions d'emergència habitacional, i dels moviments socials i més allunyat dels centres de poder polític-econòmics. Per determinar quines UC formen part d'aquesta categoria general i establir les subcategories pertinents, s'ha tingut en compte la definició garantista que fa del dret a l'habitatge ONU-Hàbitat (2010), que es detalla a l'apartat 5.1.

Partint d'aquesta consideració garantista del dret a l'habitatge, en aquesta primera categoria general, s'han inclòs subcategories de temàtiques específiques com les següents: els desnonaments, les persones sense llar, la pujada del preu dels lloguers o la gentrificació, l'assetjament immobiliari, la pobresa energètica, l'habitatge social i els ajuts o polítiques públiques

d'habitatge, o les campanyes dels moviments socials en defensa del dret a l'habitatge, com ara les corresponents a les Iniciatives Legislatives Populars (ILP) estatal (debatuda al Congrés el 2013) i catalana (aprovada al Parlament el 2015), impulsades per la PAH, conjuntament amb d'altres col·lectius. També s'hi inclouen dues categories diferents sobre ocupacions, segons la seva finalitat: les ocupacions de pisos en cas de necessitat per part de famílies amb dificultats econòmiques o les que tenen finalitats delictives com en el cas dels narcopisos del Raval. Respecte a aquestes últimes, només s'ha considerat que parteixen de l'enfocament de l'habitatge com a dret social quan se centren en les implicacions dels narcopisos per a la convivència, la seguretat i les condicions de vida del veïnat, en tant que un entorn segur també és requisit fonamental per a la garantia d'aquest dret. Si s'aborden des d'una perspectiva policial, centrant-se en operatius contra els narcopisos, s'han inclòs en una altra de les categories d'enfocament o temàtica general, com explicarem tot seguit.

- **La consideració de l'habitatge com a bé de mercat:** quan s'aborda l'habitatge principalment com a bé immobiliari (o com a bé de mercat i inversió) i no com a dret social, des d'una perspectiva més propera als interessos del sector immobiliari-financer que als de la ciutadania. Són informacions on s'aborda la situació i evolució d'aquest bé al mercat immobiliari i hipotecari o d'empreses del sector immobiliari-financer amb interessos en aquest mercat. S'han inclòs informacions que tenen a veure amb béns immobles dedicats a l'habitatge residencial i no a d'altres usos (oficines, comerç...).

Dins d'aquesta categoria general, s'han inclòs subcategories temàtiques específiques de qüestions com les següents: la situació del mercat immobiliari, quan s'aborden les tendències i l'evolució de preus del mateix o d'empreses del sector; la situació del sector financer, quan s'informa de l'impacte del sector immobiliari sobre la situació de les entitats financeres (pels actius immobiliaris de què disposen, pel crèdit hipotecari, etc.); i l'impacte de la crisi del sector immobiliari sobre d'altres àmbits socials o econòmics o sobre el conjunt de l'economia. En aquesta darrera categoria, s'han contemplat informacions

centrades en les repercussions de la crisi del sector immobiliari (de construcció d'habitatge residencial) sobre l'atur, la recessió econòmica, etc.

- **Escrache:** són informacions sobre els *escraches* de la PAH, les accions de pressió que va fer davant dels domicilis particulars dels polítics contraris a les seves demandes, posats en pràctica durant la campanya de la ILP hipotecària l'any 2013. Les UC incloses en aquesta categoria general no aborden l'habitatge com a dret social, ja que no se centren en les demandes de la ILP (dació en pagament, lloguer social, aturada de desnonaments...) sinó en l'*escrache* com a forma de mobilització, un tipus de protesta que va suscitar força polèmica.
- **Actuacions policials contra usos delictius dels habitatges:** es tracta d'informacions centrades en operatius policials per fer front als usos delictius dels habitatges, especialment sobre els narcopisos del Raval de Barcelona. Com hem exposat anteriorment, en la categoria general d'informacions que aborden l'habitatge com a dret social, s'hi han inclòs UC sobre narcopisos que es focalitzen en les seves conseqüències per a la convivència i seguretat a l'entorn del barri. En aquesta altra categoria general, s'inclouen les que es focalitzen en operatius policials, sense destacar la dimensió social i de convivència, per tant des d'una perspectiva més vinculada a la força de l'autoritat institucional, exercida a través dels cossos de seguretat.
- **Okupacions (del moviment okupa):** donat que les okupacions protagonitzades per aquest moviment tenen objectius que van molt més enllà de la defensa del dret social a l'habitatge (denúncia contra l'especulació immobiliària, contra la mercantilització de la ciutat, contra el capitalisme...), s'han considerat com una categoria general diferenciada. Això no obstant, cal tenir en compte que les informacions sobre aquest tema incloses a la mostra d'aquesta investigació són aquelles que tenen alguna relació amb la defensa de l'ús dels immobles okupats per a habitatge social, encara que aquest no sigui l'objectiu principal de l'okupació. Per exemple, això succeiria si es reivindica dedicar una part de l'espai okupat a habitatge social, però la resta a usos diversos, com generar espais socials, culturals o comunitaris.

- **Millores de les condicions dels habitatges:** iniciatives per millorar les condicions de les llars (insonorització, aïllament, eficiència energètica, comoditat, rehabilitació...). Es tracta normalment d'accions promogudes o executades pel sector immobiliari per cercar noves vies de creixement a banda de la construcció de nous habitatges, després que aquesta entri en crisi a partir de 2008, però que repercuteixen favorablement sobre les condicions d'habitabilitat dels pisos. En tenir implicacions favorables tant per al sector immobiliari com a per a les condicions d'habitabilitat dels pisos, aquest grup d'informacions es troben a cavall entre la condició de l'habitatge com a bé de mercat i com a dret social. Per això, s'han identificat amb una categoria general pròpia.
 - **Impacte del sector immobiliari sobre el medi ambient:** informacions que aborden les conseqüències negatives de la construcció de promocions d'habitatge sobre el medi ambient, normalment des de la perspectiva de moviments socials o d'altres sectors que s'oposen al seu desenvolupament.
 - **Repressió dels moviments socials:** són informacions referides a moviments socials que defensen el dret a l'habitatge, o bé s'oposen a promocions immobiliàries que posen en perill el medi ambient, però que no estan centrades en el contingut de les seves reivindicacions, sinó en la repressió que pateixen per part de les autoritats i cossos policials. Parteixen normalment d'una perspectiva antirepressiva més propera a la visió dels moviments socials
 - **Altres enfocaments:** quan estan relacionades amb l'habitatge i no es poden incloure en cap de les categories anteriors.
- **Jerarquització de la informació (variables 9-10 i 19-22 de l'apartat 1 dels annexos)**

Aquest grup de variables vol determinar quina és la rellevància informativa que els diferents mitjans de comunicació analitzats atorguen a la qüestió de l'habitatge, en funció de com posicionen les UC sobre aquest tema dins de cada exemplar (pàgina,

secció, aparició o no en portada...) i quant d'espai ocupen. Des de la perspectiva androcèntrica/no androcèntrica, és rellevant posar en relació aquest grup de variables amb les referides a la temàtica general exposades anteriorment, per valorar si, en funció de l'assumpte tractat, se li dona una major o menor jerarquia informativa a la UC dins de l'exemplar corresponent.

Quant a la jerarquitització de la informació, es recullen variables relatives als aspectes següents:

- **Les seccions:** s'ha analitzat amb quina freqüència es troben les UC sobre habitatge a cada secció. Les categories són els noms que reben les seccions a cada mitjà (detallades a l'apartat 1 dels annexos, filera 10). Aquesta variable permet conèixer el marc en què es troben més habitualment les informacions sobre habitatge (fonamentalment en seccions d'economia, societat, opinió i política). Que les UC sobre habitatge es trobin amb major freqüència en seccions de societat, o bé en seccions d'economia, també és rellevant des de la perspectiva androcèntrica/no androcèntrica, ja que el marc informatiu està estretament relacionat amb l'enfocament.
- **Sumari:** és una variable pertinent només en el cas de La Vanguardia, l'única de les tres capçaleres analitzades que compta amb aquesta secció. Amb aquesta variable, es pretén determinar si s'han destacat o no a l'índex de continguts del sumari de La Vanguardia els temes sobre habitatge que després es desenvolupen a l'interior. Cal tenir en compte que el sumari, a més de l'índex de continguts, compta amb articles desenvolupats a la mateixa pàgina (pàgina 2 de La Vanguardia). Normalment, es tracta de breus articles d'opinió (editorials signats per redacció). Quan a l'hora de classificar les informacions per seccions s'inclouen al sumari és perquè estan desenvolupades a la pàgina 2, no perquè estiguin merament enunciades a l'índex de continguts. La inclusió en aquest índex és el que mesura aquesta variable del sumari, mentre que la secció en què s'emmarca la UC correspon a la variable anterior.

- **Portada:** s'ha analitzat si les UC sobre habitatge apareixen o no en portada per determinar la freqüència amb què aquest tema apareix en primera plana. En aquest cas, és especialment rellevant posar en relació aquesta variable amb l'enfocament general de la informació, per saber quin és el tractament de les UC sobre habitatge que predomina més a les portades.
- **Número de pàgina (pàgines parells/imparells):** s'ha registrat el número de pàgina en què es publiquen les UC sobre habitatge, per posteriorment classificar-les entre aquelles que apareixen en pàgines parells i imparells (en cas que ocupin una sola pàgina). Des del punt de vista de la jerarquització de la informació, aquesta és una variable rellevant perquè es considera que les pàgines més ben valorades, també en termes publicitaris, són les situades a la dreta, perquè en llegir la mirada del lector es desplaça en aquesta direcció (d'esquerra a dreta). En premsa, aquestes són les pàgines imparells, tenint en compte que la portada és la pàgina 1 i que la numeració de l'interior comença a la pàgina 2.
- **Extensió:** variable per analitzar la profunditat amb què es tracta la temàtica de l'habitatge en cada unitat comunicativa, en funció de l'espai que se li dedica. S'ha mesurat amb caràcters amb espais.
- **Gèneres periodístics:** variable que analitza el gènere periodístic (informatiu/interpretatiu, opinió, entrevista...) de cada UC sobre habitatge, en tant que el gènere escollit també condiciona el tractament que es fa de la matèria. Pel que fa als gèneres periodístics, no s'ha diferenciat entre informatius i interpretatius, donada la dificultat i el grau de subjectivitat en què s'hagués pogut incórrer a l'hora de classificar una unitat comunicativa en una o altra categoria. Concretament, les categories de la variable gèneres periodístics són: informatius/interpretatius, breus, entrevistes, opinió i altres. Específicament dels gèneres d'opinió, s'han distingit les subcategories següents: article d'opinió (signat per autor), carta del lector, editorial (signat per la redacció o el director/a de la publicació), semàfor (de valoració de protagonistes) i tira còmica.

- Autoria de les unitats comunicatives (variables 11-18 de l'apartat 1 dels annexos)

Les variables sobre l'autor/a de les unitats comunicatives (UC) pretenen analitzar el perfil i posició de qui elabora cadascuna d'elles, cosa que també pot incidir en el seu enfocament. En primer lloc, s'ha analitzat el sexe de l'autoria (si correspon a una persona i no a una organització) de totes les UC en general i específicament dels gèneres d'opinió, per valorar a qui es concedeix més espai per expressar el seu punt de vista en matèria d'habitatge, si a dones o a homes.

En segon lloc, s'ha recollit literalment el lloc des d'on elabora la informació, per després classificar-lo a partir de diferents variables (que es refereixen a la ciutat, comarca -només s'ha considerat pertinent si la informació s'escriu des de Catalunya-, província, comunitat autònoma i estat) i les categories corresponents a cadascuna d'elles (detallades a l'apartat 1 dels annexos). Per tal d'extreure informació estadística sobre la freqüència amb què els autors/es elaboren la informació des de cada ubicació, s'han hagut d'establir variables relatives als diferents àmbits territorials. Cada variable és pertinent o no segons el nivell de precisió amb què s'esmenti la ubicació en cada UC. Per exemple, podem tenir mencions a Catalunya en general, on només seran pertinents les variables comunitat autònoma i estat, o d'altres en què totes siguin pertinents, perquè coneixem el municipi des d'on escriu la informació, a partir del qual es desprèn tota la resta.

En tercer lloc, s'ha analitzat la tipologia d'autor, segons es tracti d'un periodista, lector/a, opinador/a, dibuixant, o bé correspongui a la redacció de la publicació, a una agència de notícies o a d'altres mitjans referenciats per la capçalera que publica la informació.

- Tractament dels elements audiovisuals (variables 23-29 de l'apartat 1 dels annexos)

Les variables sobre els elements audiovisuals volen estudiar en quina mesura i com es fa ús de les imatges en les informacions sobre habitatge. L'ús dels elements audiovisuals pot contribuir a una de les característiques que ha de tenir el periodisme plural: oferir una informació "intel·ligible i assimilable" a la ciutadania (Moreno Sardà et al., 2001, p. 25). Bona mostra d'això és l'ús d'infografies per facilitar la correcta interpretació de les dades per part dels lectors i lectores.

Concretament, es registra el nombre d'elements audiovisuals de cada UC i, en cas que n'hi hagi un o més d'un, s'analitzen les característiques d'un màxim de dues imatges per unitat comunicativa, aquelles amb major rellevància (Element audiovisual 1 i 2). En una de les variables, es fa una descripció general de la imatge i, a partir de la mateixa, se la classifica d'acord amb dues variables i les corresponents categories: la tipologia de l'element audiovisual segons la seva forma (fotografies, gràfics o infografies i il·lustracions) i segons la seva funció. Pel que fa a les funcions de les imatges, partint i adequant la classificació que fan al respecte Levin (1981), Mayer i Gallini (1990) i Villafaña (2006) a les característiques d'aquesta recerca, s'han distingit les següents categories:

- **Il·lustrativa (o decorativa):** quan les imatges acompanyen el text però sense aportar cap valor afegit més enllà del decoratiu.
- **Simbòlica:** quan transmeten o suggereixen emocions o valors.
- **Organitzativa/interpretativa:** quan serveixen per organitzar les dades i per fer comprensible la informació al lector (fonamentalment es tracta de gràfics o infografies).
- **Informativa:** quan aporten informació addicional que no s'explica en el text.
- **Humorística:** quan estan en fetes en clau d'humor, fonamentalment en el cas dels dibuixos de les tires còmiques.

D'altra banda, es registra qui és l'autor/a de cadascun dels elements audiovisuals (nom i cognom i organització al qual està vinculat). A partir d'aquesta informació,

posteriorment es classifica l'autoria de les imatges segons el seu sexe, si corresponen a una persona; i segons la seva organització de pertinença (el propi mitjà, un altre mitjà, una agència, una entitat del tercer sector, una institució pública, una empresa, un ciutadà/ana o d'altres).

- **Fonts informatives primàries (variables 30-32 de l'apartat 1 dels annexos)**

Examinar la diversitat i tipologia de les fonts emprades per les UC és fonamental per determinar el nivell de pluralitat de les informacions i quin és el punt de vista predominant a les mateixes, si el de les persones que pateixen l'emergència habitacional i els moviments socials que defensen els seus drets o el dels centres de poder polític-econòmics.

Per analitzar les variables relatives a aquesta qüestió, s'han tingut en compte únicament les fonts primàries, és a dir, aquelles d'on deriva originàriament la informació i no les secundàries, que reproduïxen dades obtingudes per les primeres. També cal tenir en compte que, només s'ha considerat pertinent analitzar les fonts com a indicador de la pluralitat de les informacions, en el cas dels gèneres informatius i interpretatius (notícies, cròniques, reportatges...). En el cas de les entrevistes i els gèneres d'opinió, no s'ha considerat pertinent recollir aquesta variable, donat que les fonts citades per les persones entrevistades o els articulistes tendeixen a secundar el seu propi punt de vista.

S'han establert diferents tipologies de fonts, atenent al seu nivell de proximitat o llunyania amb els centres de poder polític i econòmic, que corresponen a les següents categories i subcategories:

- Fonts amb rol econòmic, corresponent al món empresarial i financer. Presenten les següents subcategories:
 - Món financer
 - Sector immobiliari
 - Empreses privades d'altres sectors

- Fonts amb rol institucional, vinculades als poders públics, l'administració o les diferents formacions polítiques que s'han identificat com a font primària principal. Les subcategories són:
 - Govern municipal
 - Govern autonòmic
 - Govern estatal
 - Parlament autonòmic
 - Parlament estatal
 - Partit PP
 - Partit Socialista
 - Partit Units Podem
 - Diversos partits (quan es fan referències genèriques als partits de l'oposició, als partits del govern, etc.).
 - Poder judicial
 - Organismes d'estadística oficial
 - Policia
 - Altres institucions públiques
 - Organisme internacional
 - Altres fonts amb rol institucional

- Fonts amb rol social, corresponents a persones a títol particular o a col·lectius i organitzacions socials de diferent signe. Les subcategories són:
 - Moviment social
 - Persona afectada per problemàtiques habitacionals (només afectada, no activista d'un moviment social organitzat)
 - Activista (si la persona és alhora afectada i activista d'un moviment social organitzat, se l'ha categoritzada com a activista)
 - ONG
 - Comunitat (comunitat de veïns/es, comunitat de propietaris...)

- Ciutadania
 - Sindicat
 - Moviment okupa
 - Economia social, solidària i cooperativa
 - Altres fonts amb rol social
- Fonts amb d'altres rols, que no es poden identificar en cap de les categories anteriors. Les subcategories són:
- Acadèmic/expert
 - Col·legi professional
 - Mitjà de comunicació
 - Advocat/ada
 - Agent del món artístic/cultural
 - Altres

En termes quantitius, s'han recollit dades no només del total de fonts primàries emprades per cada UC, sinó també d'aquelles amb rol social diferent (social, econòmic, institucional o d'altres). Podria donar-se el cas que una informació tingués un elevat nombre de fonts primàries, però que totes elles tinguessin el mateix rol (per exemple si se citen 10 entitats bancàries diferents). Per tant, el que s'ha considerat més rellevant com a indicador de pluralitat és el nombre de fonts primàries amb rol social diferent.

Des del punt de vista quantitiu, no s'ha registrat el nombre de fonts dels breus, que majoritàriament tenen una única font, ja que això hagués pogut alterar a la baixa els resultats globals dels gèneres informatius i interpretatius.

- Protagonistes principals (variables 33-46 de l'apartat 1 dels annexos)

Examinar la diversitat i tipologia dels protagonistes principals que es destaquen en les informacions també és una de les variables més rellevants, juntament amb les fonts primàries, per determinar l'enfocament de les UC.

A diferència de les fonts, l'anàlisi dels protagonistes principals s'ha fet sobre el conjunt d'UC analitzades. En aquest cas, sí és rellevant des del punt de vista de la pluralitat informativa conèixer a quina tipologia de protagonistes es dona més visibilitat a les entrevistes i als articles d'opinió, a més dels destacats pels gèneres informatius i interpretatius.

Quantitativament, s'ha registrat el nombre de protagonistes principals de cada UC (categoritzats en 1, 2, 3 o més) per valorar si es concentra el protagonisme en un nombre més reduït o més ampli d'actors. Qualitativament, s'han analitzat variables per determinar el perfil d'un màxim de dos protagonistes principals per UC. Únicament, s'han registrat els valors d'una variable per a un tercer protagonista (en cas que hi hagin 3 o més), concretament la relativa al seu rol social.

Per examinar detalladament el perfil dels protagonistes principals, s'han analitzat variables relatives als aspectes següents:

- **Rol social general i específic:** variable rellevant per determinar si els protagonistes principals desenvolupen rols més propers als centres de poder o a posicions perifèriques. Donada la seva rellevància per determinar l'enfocament androcèntric/no androcèntric de les informacions, aquesta variable es posa en relació amb d'altres que s'exposen a continuació, per comprovar si els seus valors varien atenent al rol social dels protagonistes. La classificació dels rols socials dels protagonistes principals (el general i els específics) ha seguit els mateixos criteris que en el cas de les fonts primàries, exposats anteriorment (es pot consultar amb detall la categorització del rol social dels protagonistes a l'apartat 1 dels annexos, filera 35).

- **Si els protagonistes es designen o no amb nom propi:** el fet d'identificar-los amb nom propi els situa en una posició de major rellevància que si són designats amb un nom comú. Per exemple, donaríem major rellevància a un activista de la PAH del qual citéssim el seu nom i cognom que a una persona afectada per un desnonament que no identifiquéssim.
- **Si els protagonistes són humans o no humans:** variable que analitza si els protagonistes principals són identificats com a persones o grups de persones (protagonistes humans, individuals i col·lectius, respectivament), o bé com a organitzacions o institucions (protagonistes no humans). Els protagonistes no humans també poden ser conceptuals (per exemple, habitatge, hipoteca, atur...). D'aquesta manera, es vol determinar si els protagonistes es presenten de forma més humanitzada o deshumanitzada.
- **Sexe:** variable per analitzar si els protagonistes principals són dones o homes, només pertinent en el cas dels protagonistes humans individuals. De la mateixa manera que el rol social, aquesta variable també s'ha posat en relació amb d'altres, per analitzar si els valors d'aquestes varien en funció del sexe del protagonista.
- **Posició jeràrquica:** variable per examinar la posició que el protagonista principal ocupa dins de la seva organització (en cas que en pertanyi a alguna). S'han distingit dues categoritzacions segons es tracti de models organitzatius tradicionals més verticals o models organitzatius assemblearis més horitzontals, com en el cas de la PAH o d'altres moviments o entitats socials (com es pot veure a la filera 39 de l'apartat 1 dels annexos).
- **Acció principal del protagonista de la qual és agent actiu o passiu:** es recull de forma literal el verb o expressió verbal que mostra l'acció que desenvolupa o de què és objecte el protagonista. Posteriorment, se'l classifica com a agent actiu o passiu en funció de si realitza o rep passivament els efectes de l'acció.

- **Valoració dels protagonistes:** amb aquesta variable, es vol determinar si un determinat perfil de protagonista és millor o pitjor valorat que d'altres. Per això, els resultats de les valoracions dels protagonistes (favorables/desfavorables/neutres) es posen en relació tant amb el seu rol social com amb el seu sexe. També s'analitza específicament la valoració dels protagonistes dels gèneres d'opinió atenent al seu rol social, per valorar el sentit de les opinions expressades. Per determinar quina valoració es fa del protagonista (si favorable, desfavorable o neutra), s'han tingut en compte adjectius, qualificatius i expressions en relació al mateix presents en cada UC. En els casos en què la descripció del protagonista no sigui determinant -ni cap a una valoració favorable ni cap a una de desfavorable-, se li ha atribuït la categoria neutra.
- **Edat:** primer s'han recollit literalment les expressions emprades referents a l'edat/etapa vital del protagonista, en cas que sigui humà individual, per posteriorment categoritzar-les en diferents trams (veure filera 42 de l'apartat 1 dels annexos).
- **Procedència:** primer es recullen literalment les expressions emprades que facin referència a l'origen/procedència del protagonista, en cas que sigui humà individual, per després categoritzar-les en diferents grups (que es concreten a la filera 43 de l'apartat 1 dels annexos).
- **Relació entre protagonista i font principal:** es pretén analitzar des de quin punt de vista (font) s'informa del protagonista principal. Com més propera sigui la relació entre protagonista i font principal, més favorable als interessos del primer estarà enfocada la informació. Això es dona al màxim nivell quan la font és el propi protagonista i s'informa del mateix a partir del seu propi punt de vista (relació d'identitat). La resta de categories són: l'antagonisme, quan font i protagonista són actors amb posicions o interessos contraris; l'afinitat, quan comparteixen interessos, demandes o punts de vista; la complementarietat, quan són actors que col·laboren per a un determinat objectiu, sense ser necessàriament afins; i analista-analitzat, quan la font és una actor (acadèmic,

institució estadística...) amb la funció d'estudiar el protagonista de forma objectiva. També s'ha reservat la categoria altres per a les relacions entre font i protagonista que no poden ser identificades amb cap de les tipologies anteriors. Aquesta variable també s'ha posat en relació amb el rol social del protagonista per determinar si s'informa des d'un punt de vista més proper o més llunyà al mateix segons si ocupa un rol més o menys proper als centres de poder.

- **Relacions entre els protagonistes principals:** en el cas de les informacions amb dos o més protagonistes, aquesta variable estudia el tipus de relació entre els dos principals. Aquestes relacions s'han classificat a partir dels mateixos criteris de categorització exposats anteriorment per definir la relació entre protagonista i font principal.

- Escenaris principals de les accions (variables 47-54 de l'apartat 1 dels annexos)

Entenem els escenaris no únicament com a espais geogràfics on transcorren les accions, sinó des d'un punt de vista més ampli, que també incorpora la funció social dels mateixos i la seva proximitat o no amb els centres de poder polític i econòmic. Després de recollir literalment les referències a l'escenari on transcorren les accions de cada UC, s'ha procedit a analitzar variables sobre els aspectes següents:

- **La funció social:** variable per determinar la funció de l'escenari segons a quin agent en correspongui el seu ús o propietat. Entre les categories (que s'especifiquen a la filera 48 de l'apartat 1 dels annexos), trobem espais institucionals, que pertanyen al sector públic; entorns econòmics i empresarials; espais públics com carrers i places; privats, com ara domicilis particulars; espais naturals; entorns acadèmics i experts; o espais corresponents a moviments i organitzacions socials, entre d'altres. També es distingeixen tres categories diferents d'espai ocupat segons l'ús que se'n faci: com a alternativa habitacional de persones amb dificultats econòmiques; com a espai del moviment okupa; o com a espai per desenvolupar activitats delictives majoritàriament vinculades al tràfic de drogues (narcopisos).

- **La posició cèntrica o més perifèrica dels escenaris:** donada la dificultat per determinar on comença la zona perifèrica d'una localitat de forma objectiva, s'ha optat per simplificar en dues categories principals aquesta variable: centre (corresponent als districtes de les ciutats que són estrictament el centre, per exemple, en el cas de Barcelona s'han considerat a tal efecte l'Eixample i Ciutat Vella) i no centre, tota la resta. També s'ha diferenciat una categoria més per a les zones residencials, reservada per a domicilis que es troben a les afores de les ciutats, però on les condicions de vida són acomodades, i una altra per a entorns naturals i paisatgístics, a més d'una categoria per a d'altres casuístiques.
- **Variables per identificar la localització geogràfica dels escenaris:** s'han contemplat fins a cinc variables (ciutat, comarca, província, comunitat autònoma i estat) per determinar on està ubicada geogràficament l'acció principal dels protagonistes, amb les seves corresponents categories, seguint els mateixos criteris que s'han exposat anteriorment en relació al lloc des d'on l'autor/a de la UC elabora la informació.

- Les cinc principals reivindicacions de la PAH (variables 55-59 de l'apartat 1 dels annexos)

Amb aquest grup de cinc variables, es pretén examinar la presència de les cinc reivindicacions bàsiques de la PAH en el discurs informatiu dels mitjans analitzats. Conegudes com *Las 5 de la PAH*, es tracta de les reivindicacions següents: dació en pagament, *Stop desnonaments*, lloguer assequible, habitatge social i subministraments garantits. El resultat d'aquestes variables només s'ha analitzat des del punt de vista diacrònic, en tant que el que és rellevant per a l'anàlisi és valorar com evoluciona el seu nivell de presència a les informacions periodístiques atenent a la fortalesa de la PAH i dels moviments socials pel dret a l'habitatge en general i a les reivindicacions en què van posant més èmfasi en cada moment.

En examinar aquestes variables, s'ha considerat que aquests conceptes estan inclosos a les UC analitzades tant si la informació hi fa referència explícita com

implícita. Així per exemple, consideraríem que es fa referència explícita al concepte Stop desnonaments en una informació que mencioni directament una acció de la PAH amb aquest objectiu davant del domicili amenaçat de llançament. Consideraríem que la menció és implícita si a la informació es fa referència a la necessitat de fer una moratòria dels desnonaments per no deixar més persones en situació d'exclusió residencial.

4.1.2.3. Variables de les quals es fa anàlisi diacrònica

Per valorar com evoluciona l'enfocament informatiu sobre la temàtica de l'habitatge al llarg del temps i la incidència dels diferents agents que intervenen sobre aquesta qüestió en el discurs mediàtic (sector immobiliari, món financer, institucions públiques, moviments socials...), algunes de les variables anteriors s'han analitzat diacrònicament. Com exposàvem a l'hora de descriure el procés de l'anàlisi de contingut (veure Figura 1), això ha estat possible extraient informació estadística a partir del sistema de taules dinàmiques d'*Excel* del valor d'aquestes variables per anys, per comparar posteriorment la seva evolució al llarg del temps. Donat que el nombre d'UC analitzades per any no és el mateix, la comparació s'ha fet principalment a partir dels valors relatius (no absoluts). Dit d'una altra manera, s'han comparat els percentatges que cada categoria representa respecte al total de cada any.

L'anàlisi diacrònica s'ha cenyit a aquelles variables més rellevants per determinar quina és la influència dels diferents actors que incideixen sobre el dret a l'habitatge (amb rol econòmic, social, institucional...) en cada etapa del període d'anàlisi. Es tracta fonamentalment de les variables que analitzen l'enfocament i temàtica de les informacions, el rol social de les fonts i dels protagonistes principals, i la funció social dels espais on transcorren les seves accions. També s'ha analitzat diacrònicament l'evolució de la presència informativa de les cinc reivindicacions bàsiques de la PAH, exposades anteriorment, com a indicador de l'evolució de la incidència mediàtica de la plataforma.

D'altra banda, per valorar com evoluciona l'espai dedicat a aquest tema i la seva jerarquització informativa, també s'analitzen diacrònicament variables com l'extensió de les informacions analitzades, la secció en què s'emmarquen i la freqüència amb què apareixen a la portada.

Concretament, les variables analitzades diacrònicament són les següents:

- L'enfocament o temàtica general de les informacions
- La temàtica específica de les UC (en relació a cada temàtica o enfocament general)
- Les UC que fan referència a alguna de les cinc principals reivindicacions de la PAH
- Rol social general de les fonts primàries principals als gèneres informatius i interpretatius (incloent els breus)
- Rol social general dels protagonistes principals
- Funció social dels escenaris principals
- Distribució de les UC per seccions
- Presència de la temàtica de l'habitatge en portada
- Presència de la temàtica de l'habitatge en portada segons l'enfocament general adoptat
- Extensió dedicada a les informacions sobre habitatge (en caràcters amb espais)

4.1.3. Metodologia d'anàlisi de l'estratègia comunicativa de la PAH

Per tal d'analitzar l'estratègia de comunicació de la PAH, s'ha realitzat una anàlisi de contingut del perfil de *Twitter* @PAH_BCN i entrevistes qualitatives semiestructurades a activistes d'aquest node local de la plataforma, que s'han complementat amb la metodologia documental exposada inicialment. A continuació, concretem com s'ha aplicat i adequat la metodologia de l'anàlisi de contingut al perfil de la PAH de Barcelona a *Twitter*, per després detallar la composició dels qüestionaris en què s'han basat les entrevistes qualitatives, així com el nom i responsabilitats de les persones entrevistades.

4.1.3.1. Anàlisi de contingut a *Twitter* de @PAH_BCN

L'anàlisi de contingut dels tuits de la PAH de Barcelona ha pres com a punt de partida la mateixa metodologia seguida en el cas dels mitjans de comunicació, a partir dels criteris definits per Moreno Sardà (1998) i Moreno Sardà et al. (2008). Però, com que aquesta metodologia va ser concebuda per a l'estudi de premsa impresa, ha calgut realitzar diverses adaptacions per tal d'adequar-la a les característiques dels mitjans digitals i específicament de *Twitter*. Per això, s'han tingut en compte aportacions de diversos autors en relació a les característiques dels mitjans digitals i de les funcions amb què són emprats pels nous moviments socials (Alonso-Muñoz, 2016; Bruns i Burgess, 2011; Cammaerts et al., 2013; Casero-Ripollés, 2014; Fernández-Armendáriz, 2013; Fondevila-Gascón, 2014; Masip i Suau, 2014; Salaverría, 2005 i 2009; Scolari, 2008).

També s'ha adequat la metodologia als propis objectius de la investigació, emmarcats en el tercer objectiu de la tesi (anàlisi de l'estratègia de comunicació de la PAH). En el marc d'aquest objectiu, hi ha variables de l'anàlisi que estan adreçades a examinar el relat de la PAH de Barcelona a *Twitter*, però també d'altres que volen analitzar el seu ús del potencial dels mitjans digitals o les funcions amb què fa servir la xarxa en el marc de la seva estratègia d'acció i comunicació. Les adequacions de la metodologia de l'anàlisi de contingut s'han fet des de les quatre vessants, que s'exposen a continuació.

En primer lloc, tenint en compte que @PAH_BCN comparteix tant tuits propis com d'altres perfils (retuits), ha estat necessari establir algunes diferències entre les variables analitzades en el primer i el segon cas. Per exemple, s'han analitzat en ambdós casos les variables relatives a les temàtiques dels tuits, entenent que és rellevant analitzar tant aquells als quals dedica més missatges propis com aquells que més comparteix.

Les variables només reservades als retuits són sobretot aquelles que analitzen el perfil dels autors de qui la PAH de Barcelona comparteix missatges, per conèixer més a fons la comunitat d'usuaris de la xarxa amb qui interactua. Les variables

reservades als tuits propis estan més relacionades amb les característiques del relat de la PAH de Barcelona, per exemple les referides als protagonistes o als escenaris de les seves accions principals; les funcions amb què tuiteja; o el seu ús del potencial de la interactivitat, la hipertextualitat o la multimedialitat en aquesta xarxa social. L'examen d'aquests atributs en tuits no elaborats per @PAH_BCN no era escaient als objectius de l'anàlisi de contingut, focalitzat en el relat i estratègia de comunicació de la PAH de Barcelona a *Twitter*.

En segon lloc, s'han simplificat i adequat les variables d'anàlisi de contingut dels missatges, comparativament a les emprades en el cas dels mitjans de comunicació, per adequar-les a la brevetat dels tuits (fins a finals de 2017, podien tenir un màxim de 140 caràcters amb espais, que s'han ampliat a 280 d'aleshores ençà) i d'altres característiques del llenguatge de *Twitter*, com exposem tot seguit.

Per exemple, s'ha reservat una variable per recollir el contingut íntegre del tuit (enlloc de les variables dedicades al resum o al titular de les informacions periodístiques). També s'ha prescindit de la variable que mesura els caràcters amb espais dels textos, en conèixer amb antelació que tots són inferiors a 140/280 caràcters amb espais segons siguin anteriors o posteriors al canvi d'extensió.

Tampoc trobem variables relatives a la font principal, donat que aquesta és equivalent al propi autor del tuit (@PAH_BCN o el perfil retuitat). Tot i que l'autor del tuit cités alguna font en el seu missatge, aquesta seria per argumentar el seu propi punt de vista (per exemple, si la PAH cita dades de desnonaments del Consell General del Poder Judicial en un tuit sobre la necessitat d'aturar-los), de manera que no s'ha considerat rellevant tenir-ho en compte.

Quant als escenaris dels tuits propis, també s'ha prescindit de variables relatives a la ciutat, província, comarca, comunitat autònoma o estat. Com que els tuits propis corresponen a la PAH de Barcelona, la majoria estan ambientats a la capital catalana, de manera que aquestes variables tenen escassa rellevància. Sí s'ha mantingut en canvi la variable relativa a la funció social dels escenaris (públic, privat, institucional, econòmic/empresarial, etc.).

Pel que fa a l'estudi dels protagonistes, cal considerar una particularitat rellevant de l'anàlisi del perfil @PAH_BCN. Amb freqüència, @PAH_BCN se situa com a protagonista principal dels seus propis tuits (per exemple al tuit "Anem, no tenim por"). Per això, l'anàlisi contempla una variable per determinar si la PAH de Barcelona, als seus tuits propis, és alhora o no protagonista principal del missatge. A banda de la PAH de Barcelona (com a autora o autora-protagonista), s'analitzen les característiques d'un màxim de dos protagonistes més, sense analitzar el rol social d'un tercer, com succeeix en el cas de l'anàlisi de mitjans.

També s'ha tingut en compte una altra característica pròpia del llenguatge de *Twitter*, l'ús de *hashtags* (o etiquetes), tant pel que a la seva freqüència d'ús com a la seva funció, tenint en compte les aportacions de Bruns i Bruggess (2011), segons els quals aquests serveixen per coordinar converses entre grups d'usuaris d'aquesta xarxa social.

En tercer lloc, s'han incorporat variables específiques per valorar quin ús fa la PAH de Barcelona del potencial d'interactivitat, hipertextualitat i multimedialitat del llenguatge digital (Salaverría 2005 i 2009).

Quant a la primera, s'han mesurat quantitativament les interaccions d'altres perfils de *Twitter* amb PAH de Barcelona, atenent a dues de les grans tipologies d'interactivitat definides per Masip i Suau (2014) per als mitjans de comunicació digitals, també extrapolables a les xarxes socials. D'una banda, s'ha tingut en compte la interactivitat participativa, que permet interactuar amb un canal des d'altres perfils sense que això impliqui la generació de continguts propis (en el cas de *Twitter* a través de retuits, m'agradaes, mencions...). De l'altra, s'ha tingut en compte la interactivitat productiva, que implica la producció de continguts per part de l'usuari que interactua amb un canal (en el cas de *Twitter*, a través dels comentaris).

Com en d'altres recerques prèvies sobre l'ús de *Twitter* per part dels moviments socials i d'altres actors (Alonso-Muñoz, 2016; Pérez Díaz et al., 2013), es combina l'anàlisi quantitativa i qualitativa dels tuits i particularment de les seves interaccions.

Des d'un punt de vista quantitatiu, la recerca inclou variables per mesurar les interaccions, recollint el nombre de retuits, m'agrafes o comentaris als tuits generats per la PAH de Barcelona.

Des d'un punt vista qualitatiu, s'estudia el perfil dels usuaris dels missatges retuitats per la PAH de Barcelona, per conèixer més a fons la comunitat amb què interactua a la xarxa. Amb un objectiu similar, també s'analitzen les mencions que fa la PAH de Barcelona als seus tuits propis, per determinar a quins usuaris interpel·la per aquesta via. Les mencions permeten citar dins del contingut d'un tuit un usuari de la xarxa, de manera que el missatge li arriba automàticament. Així per exemple, el missatge de @PAH_BCN "Estamos en St. Jaume 2 pidiendo una solución a @bancosantander para #YolivsUCI #UCIestafa" apareixerà directament al compte de *Twitter* de *Banco de Santander*.

Quant a la hipertextualitat, s'han inclòs variables per analitzar si els tuits de la PAH de Barcelona incorporen o no algun *link*. No només s'examina la presència o no d'enllaços, sinó que, tenint en compte les aportacions de Fondevila-Gascón (2014), es valora si els *links* s'adrecen a algun web del moviment de la PAH, o bé a d'altres organitzacions o particulars. Recordem que Fondevila-Gascón (2014) considera que, si els hipervincles s'adrecen a webs externes i alienes al propi autor del missatge, contribueixen en major mesura a amplificar la pluralitat del contingut, mentre que si corresponen a *links* del mateix grup o organització tendeixen a redundar i amplificar el text principal (p.63). Així doncs, la inclusió d'aquesta variable té la finalitat de valorar en quina mesura la PAH dona cabuda a d'altres punts de vista sobre habitatge (d'experts, d'altres moviments socials...) a través dels hipervincles.

Quant a la multimedialitat, cal tenir en compte que *Twitter*, com a canal digital, permet l'ús d'un ventall d'elements audiovisuals més ampli que el suport imprès. Així doncs, la categorització del format dels elements audiovisuals consta d'una llista més àmplia que en el cas de l'anàlisi de les publicacions periodístiques. Si en el cas de la premsa, es classificaven en fotografies, gràfics/infografies i il·lustracions, a *Twitter* ha calgut incorporar el vídeo, la galeria fotogràfica (donat

que en ocasions es comparteixen simultàniament diverses imatges d'una acció en un sol tuit) i les imatges adequades al format de *cards* de *Twitter*, que a mode de cartell o anunci virtual volen ressaltar determinats missatges (per exemple el dia, lloc i hora d'una convocatòria de mobilització).

Pel que fa als elements audiovisuals dels tuits propis, també s'ha prescindit d'algunes variables que sí s'havien tingut en compte en el cas dels mitjans convencionals, com ara l'autoria de les imatges, que sol correspondre al perfil autor del tuit (@PAH_BCN als tuits propis), o la seva funció. En analitzar a través d'una altra variable la funció general del tuit, no s'ha considerat rellevant analitzar la funció de l'element audiovisual de forma separada.

En quart lloc, s'han inclòs d'altres variables per analitzar les funcions dels tuits propis de @PAH_BCN en el marc de la seva estratègia d'acció i comunicació. La funció dels tuits s'ha classificat en tres categories: comunicativa (quan un missatge pretén incidir sobre públics externs (ciutadania, mitjans de comunicació...), organitzativa (quan vol incentivar l'organització o motivació dels propis activistes de la PAH per al desenvolupament d'una acció) i de mobilització (quan pretén mobilitzar qualsevol persona afí a les seves reivindicacions, per a alguna acció de protesta). Aquesta classificació parteix de les aportacions de Cammaerts et al. (2003), exposades en el marc teòric de la recerca, i s'ha complementat amb d'altres de Casero-Ripollés (2014) i Fernández-Armendáriz (2013), relatives a una quarta funció de fiscalització i control del poder, també facilitada per Internet i les xarxes socials. En ser aquesta funció complementària a les anteriors (es pot comunicar externament o mobilitzar i fiscalitzar alhora), no s'ha mesurat i categoritzat en termes quantitativs, però sí s'ha tingut en compte a l'hora d'analitzar qualitativament el contingut dels missatges.

Finalment, cal afegir que, d'entre les diverses tipologies de variables mencionades, únicament s'ha fet l'anàlisi de la diacrònica d'aquelles que valoren l'ús del potencial de la interactivitat, la hipertextualitat i la multimedialitat per part de la PAH de Barcelona. Entenem que això és rellevant per valorar si, amb el pas del temps, es fa o no un ús més intensiu de les opcions que dona el suport digital en aquest sentit.

Per contra, no s'ha considerat necessari fer aquesta anàlisi diacrònica de les variables relatives al relat de la PAH, en tant que, per la seva pròpia naturalesa de moviment social, manté de forma permanent un discurs contrahegemònic. Així doncs, a diferència de l'anàlisi de contingut dels mitjans de comunicació, no s'ha considerat rellevant valorar l'evolució del discurs informatiu de la PAH amb el pas del temps, atenent a la seva major proximitat o llunyania amb els interessos dels centres de poder. També s'ha descartat analitzar diacrònicament la funció dels tuits, considerant que els resultats globals d'aquesta variable ja són prou significatius per determinar les finalitats amb què la PAH de Barcelona utilitza aquesta xarxa social i que desglossar els resultats per anys no aportaria informació rellevant.

En conjunt, l'anàlisi del *Twitter* de la PAH de Barcelona consta de 37 variables. Per recollir la informació necessària per estudiar cadascuna d'elles, s'han elaborat també fitxes d'anàlisi en format *Excel*, seguint un procés de treball assimilable al dels mitjans de comunicació descrit a la figura 1. A continuació, s'expliquen en termes generals i per famílies les 37 variables analitzades en el cas del perfil de *Twitter @PAH_BCN*, la descripció concreta de les quals es detalla a l'apartat 2 dels annexos.

- Variables d'identificació (variables 1-7 de l'apartat 2 dels annexos)

Són el conjunt de variables per identificar el tuit analitzat a mode de registre. Serveixen per recollir dades com la data i hora de publicació, el *link* del tuit, el text del seu contingut o si es tracta d'un missatge propi o d'una compartició (retuit), entre d'altres.

- Variables sobre les característiques del relat de la PAH de Barcelona (variables 8, 10, 14-17 i 21-30 de l'apartat 2 dels annexos)

Pel que fa a aquest grup de variables, en la majoria de casos, s'han analitzat únicament en el cas dels tuits propis de la PAH de Barcelona, entenent que és en aquests missatges on es visualitzen les característiques del seu relat. Les variables d'aquest grup es refereixen als aspectes següents.

- **Els protagonistes principals (variables 10,14,15 i 21-29 de l'apartat 2 dels annexos)**

Pel que fa a aquest grup de variables, cal tenir en compte que la PAH de Barcelona és alhora autora i protagonista de molts dels tuits que realitza, referint-se a les seves pròpies accions i reivindicacions. En cas que sigui així, només s'analitza una variable més de la PAH de Barcelona com a protagonista, referida a l'acció principal que desenvolupa i si l'exerceix com a subjecte actiu o rep passivament els efectes de l'acció d'altri.

En canvi, quan s'analitzen protagonistes citats per la PAH de Barcelona dins del contingut dels seus missatges (se n'examinen un màxim de dos), s'estudien altres variables sobre els mateixos, a més de la seva acció principal i si s'exerceix de forma activa o passiva. Concretament, s'examinen variables sobre si se'ls designa o no amb nom propi; el seu rol social; si són humans, individuals o col·lectius, o no humans; el seu sexe, en cas que siguin humans individuals; i la seva valoració, favorable, desfavorable o neutra. També s'examina la relació que s'estableix entre la PAH de Barcelona com a autora del tuit i els protagonistes que menciona en el mateix, així com la relació entre els dos protagonistes principals (en cas que n'hi hagi dos més a part de la PAH de Barcelona si és autora-protagonista).

Quant al rol social dels protagonistes, no se segueix el mateix criteri de categorització que en el cas de les informacions periodístiques. El motiu és que, en el cas dels tuits de la PAH de Barcelona, la gran majoria de protagonistes tenen un perfil social (són organitzacions o moviments socials, activistes, persones afectades...). Per tant, en aquest cas, la classificació desglossa en un major nombre de subcategories els protagonistes amb rol social. També es contemplen els rols de protagonistes institucionals o econòmico-empresarials, presents en alguns dels tuits. Es pot consultar la categorització de forma detallada a l'apartat 2 dels annexos (filera 23).

A més, cal tenir en compte que la valoració dels protagonistes principals també es posa en relació amb el seu rol social. L'objectiu és determinar si els d'un determinat rol acumulen un major o menor percentatge de valoracions favorables, desfavorables o neutres. La valoració de cada protagonista es determina a partir dels adjectius qualificatius i expressions utilitzades per caracteritzar els mateixos (veure variable 27 de l'apartat 2 dels annexos).

Quant a les relacions entre la PAH de Barcelona com a autora del tuit i els protagonistes principals que menciona, s'ha analitzat per valorar el nivell de proximitat (afinitat) o distància (antagonisme) entre la plataforma i els actors als quals fa referència. Pel que fa a la variable que analitza la relació entre els dos protagonistes principals a part de la PAH de Barcelona (si és autora-protagonista), pretén delimitar si el relat dels tuits de @PAH_BCN estableix en major o menor mesura relacions entre actors afins o antagònics. A més de l'afinitat i l'antagonisme, tant la primera variable (relació autor-protagonista) com la segona (relació entre protagonista 1 i 2) consta de categories per d'altres tipus de relació (neutra o altres) (veure variables de les fileres 28 i 29 de l'apartat 2 dels annexos).

- **Temes tractats (variable 8 de l'apartat 2 dels annexos)**

El tema tractat pels tuits ve determinat en gran mesura pels fets destacats en matèria d'habitatge a partir dels quals s'ha conformat la mostra (veure taula 6): la manifestació pel dret a l'habitatge simultània en diferents ciutats de l'Estat el 25 de setembre de 2011; l'admissió a tràmit de la ILP de la dació en pagament al Congrés el 12 de febrer de 2013; l'aprovació al Parlament de Catalunya de la Llei 24/2015 contra l'emergència habitacional i la pobresa energètica el 23 de juliol de 2015; i la manifestació sota el lema *Barcelona No està en venda* contra la pujada dels preus dels lloguers el 10 de juny de 2017.

Això no obstant, durant els mateixos dies inclosos a la mostra a l'entorn d'aquests fets, també s'han identificat tuits d'altres temàtiques: la lluita contra la banca i els desnonaments, les ocupacions en el marc de la campanya *Obra*

Social PAH (per garantir, a través de l'ocupació, alternatives habitacionals a famílies amb dificultats socioeconòmiques), el suport a d'altres moviments socials, les trobades amb experts, la vida associativa de la PAH o la reclamació de polítiques pel dret a l'habitatge (veure llistat complet de categories temàtiques a la variable de la filera 8 de l'apartat 2 dels annexos).

Aquesta variable s'ha analitzat tant el cas dels tuits propis com dels retuits, en considerar que és rellevant estudiar tant els temes sobre els quals més missatges propis elabora la PAH com aquells que més comparteix.

- ***Hashtags* (o etiquetes utilitzades) (variables 16 i 17, apartat 2 dels annexos)**

L'anàlisi qualitativa s'ha focalitzat en el *hashtag* (o etiqueta) principal, amb major rellevància a cada tuit. Però també s'ha comptabilitzat el nombre de tuits que compten amb una etiqueta o amb dues o més, en termes estadístics. Així doncs, a efectes de recompte quantitatiu, també s'ha recollit el *hashtag* secundari.

Dels *hashtags* principals, se s'han analitzat les funcions que compleixen dins del discurs de cada tuit propi. Després de la recollida de tots els *hashtags* principals, s'han establert categories sobre les funcions de les etiquetes vinculades als aspectes següents: expressar el tema principal de la campanya o reivindicació; recordar la data o el lloc d'una acció; remarcar l'oposició amb algun actor antagonista de la PAH; motivar els activistes; donar suport a les persones afectades per l'emergència habitacional, etc. (veure llistat complet de categories a la variable 16 de l'apartat 2 dels annexos).

També s'han posat en relació els *hashtags* principals dels tuits propis amb els temes dels mateixos (segons les categories exposades anteriorment per a la variable tema). D'aquesta manera, s'examina amb quina freqüència es fa servir cada etiqueta en els missatges d'un determinat tema i com se sintetitza el relat de cadascun d'ells a través dels *hashtags*.

- **Els escenaris (variable 30 de l'apartat 2 dels annexos)**

Aquesta variable serveix per determinar en quins escenaris transcorren les accions principals dels tuits propis de la PAH de Barcelona. A més de recollir literalment l'escenari on transcorre l'acció, s'han classificat els espais atenent a la seva funció social (espais públics, institucionals, socials, econòmics i empresarials, etc.). Cal tenir en compte que una de les categories és l'espai virtual, ja que algunes de les accions es desenvolupen directament a Internet. Bona mostra d'això, són els *escraches* virtuals, amb què s'interpel·len a través de mencions els perfils de *Twitter* de les persones o organitzacions que són objecte de l'acció de protesta.

- **Variables sobre l'ús que fa la PAH de Barcelona del potencial de *Twitter* com a canal digital (variables 3, 11-13, 18-20 i 31-37, apartat 2 dels annexos)**

Aquest grup de variables estudien l'ús que fa la PAH de Barcelona a *Twitter* del potencial d'interactivitat, multimedialitat i hipertextualitat dels canals digitals.

- **Variables per mesurar la interactivitat**

Pel que fa la interactivitat, les diferents variables d'anàlisi l'han examinada tant des d'un punt de vista quantitatiu com qualitatiu.

Quantitativament, una de les primeres variables a considerar és la relació entre el nombre de tuits propis i retuits de @PAH_BCN en el conjunt dels missatges que comparteix (veure variable 3 de l'apartat 2 dels annexos).

També s'ha registrat el nombre de retuits, m'agrades i comentaris de cadascun dels tuits propis de la PAH de Barcelona, per tal de mesurar el nivell d'interaccions que aquests reben per part d'altres usuaris de la xarxa. Així mateix, s'ha registrat el nombre de mencions que @PAH_BCN fa en els seus tuits propis per tal d'interpel·lar directament d'altres perfils de *Twitter* (variables 34-37 de l'apartat 2 dels annexos).

Des d'un punt de vista qualitatiu, s'ha analitzat el perfil d'aquells comptes de *Twitter* de qui la PAH de Barcelona retuita missatges, per conèixer més a fons la comunitat d'usuaris amb què es relaciona a través d'aquesta xarxa. Això s'ha fet fonamentalment analitzant les característiques de l'autor/a dels retuits (variables 11-13 de l'apartat 2 dels annexos), concretament el seu rol social, si són persones (humans) o organitzacions (no humans) i el seu sexe en cas que siguin humans. En aquest cas, entenem que tots els autors humans són individuals, perquè els grups de persones comuniquen des de perfils d'organitzacions o col·lectius (considerades no humans).

A més, s'han analitzat qualitativament les mencions. Concretament, s'ha classificat el rol social dels perfils mencionats als tuits propis, per determinar la tipologia d'usuaris que són interpellats per la PAH de Barcelona a través d'aquesta xarxa social. Aquesta anàlisi s'ha fet amb posterioritat a la recollida de les dades a partir de la fitxa d'*Excel*, a partir dels textos íntegres dels tuits recopilats (variable 7 de l'apartat 2 dels annexos), on figuren les corresponents mencions.

- **Variables per mesurar la multimedialitat (variables 18-20 de l'apartat 2 dels annexos)**

Pel que fa als elements audiovisuals emprats per la PAH de Barcelona en els seus tuits propis, s'han mesurat dos tipus de variables. En primer lloc, s'ha registrat si el tuit compta o no amb algun element audiovisual i, en segon lloc, quin és el tipus de recurs utilitzat (*card*, fotografia, galeria fotogràfica, gràfic/infografia i vídeo).

A propòsit de la inclusió o no d'elements audiovisuals als tuits, cal fer dues consideracions. D'una banda, en incloure enllaços en un tuit, poden visualitzar-se automàticament imatges en el mateix. Les imatges visibles per la introducció d'un *link* també s'han comptabilitzat com a elements audiovisuals, en tant que són visualitzades com a tals pels usuaris de *Twitter*. D'altra banda, amb el pas

del temps, hi ha imatges que deixen de visualitzar-se a *Twitter* per raons tècniques, de manera que apareix enlloc seu un requadre negre o sense contingut. Per aquest tipus d'incidències, s'ha establert la categoria "imatge no visible".

- **Variables per mesurar la hipertextualitat (variables 31-33 de l'apartat 2 dels annexos)**

Quant a la hipertextualitat, també s'han mesurat dues variables: en primer lloc, si el tuit propi compta o no amb un enllaç que amplii o contextualitzi la informació; i, en segon lloc, si aquest *link* s'adreça a un web vinculat a la pròpia PAH (ja sigui del node local de Barcelona o de qualsevol altre perfil de la PAH) o a webs d'altres organitzacions o particulars. Amb aquesta segona variable, es vol mesurar en quina mesura, a partir dels hipervincles, la PAH amplia les seves pròpies informacions o punts de vista i obre el focus a mirades externes.

- **Funcions dels tuits (variable 9 de l'apartat 2 dels annexos)**

Les categories d'aquesta variable, aplicada a tots els tuits propis de la PAH de Barcelona, es basen en les principals funcions amb què els nous moviments socials poden fer servir les xarxes exposades en l'apartat anterior, principalment comunicar, mobilitzar i organitzar (Cammaerts et al., 2013) i les subcategories corresponents en cada cas (veure variable 9 de l'apartat 2 dels annexos).

4.1.3.2. Entrevistes qualitatives semiestructurades

Per tal d'examinar l'estratègia d'acció i comunicació de la PAH, també s'aplica la metodologia de les entrevistes qualitatives semiestructurades. És a dir, es parteix d'un qüestionari elaborat prèviament (que es pot consultar a l'apartat 4 dels annexos), adequant durant el decurs de les mateixes entrevistes la forma de les preguntes i el seu ordre de formulació en funció de les respostes que van proporcionant els activistes.

Les entrevistes als activistes de la PAH es van dividir dues sessions. La primera d'elles, que va tenir lloc el 2 de novembre de 2017, es va centrar en conèixer la trajectòria i característiques de la PAH de Barcelona, posant-la en relació amb la de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca arreu de Catalunya i l'Estat. Amb aquesta primera entrevista, es van examinar les característiques organitzatives de la PAH que incideixen sobre les seves formes i estil de comunicació, com a pas previ a la segona entrevista, focalitzada en la seva estratègia comunicativa.

Aquesta primera entrevista va ser individual i va recollir el testimoni d'una de les fundadores de la PAH a Barcelona, Lucía Delgado. Se li van formular preguntes relacionades amb les temàtiques següents:

- Perfil dels activistes de la PAH de Barcelona i la seva evolució des del naixement de la plataforma l'any 2009
- Principals campanyes d'acció i comunicació de la PAH
- Principals reivindicacions de la PAH i com han variat des de l'any 2009
- Elements que la PAH considera estratègics per incidir sobre l'opinió pública
- Col·lectius i moviments socials amb qui la PAH ha establert aliances
- Col·lectius i agents sociopolítics i econòmics que la PAH considera antagonistes
- Característiques de l'estil i llenguatge de comunicació de la PAH
- Formes de finançament de la PAH
- Moviments socials i pràctiques d'activisme que la PAH ha pres com a referència per desenvolupar les seves accions de protesta (tant de Catalunya i l'Estat espanyol com d'àmbit europeu/internacional i ja siguin contemporànies o d'altres èpoques històriques)
- Mecanismes d'organització i presa de decisió del node local de la PAH i de coordinació entre els nodes locals de la plataforma arreu de Catalunya i de l'Estat

La segona entrevista, realitzada el 30 de novembre de 2017, es va adreçar a set membres de la comissió de comunicació de la PAH de Barcelona, entre ells la pròpia Lucía Delgado, a més de Luis Sanmartín, José Antonio Quiles, Marta Salgot,

Alba Benavent, Lucía Navarro i Ricardo Dubcek. Els temes tractats en aquesta entrevista va ser els següents:

- Presència i influència de la PAH a les xarxes socials (en quines xarxes està present, nombre de seguidors/ores que tenen, evolució del nivell d'influència a les xarxes al llarg de temps...)
- Funcions generals amb què la PAH de Barcelona fa servir les xarxes socials i funcions específiques de cadascuna d'elles
- Model de gestió de les xarxes socials (nombre de persones implicades, model de treball per a la generació de continguts...)
- Estratègies de comunicació a les xarxes socials perquè els missatges compartits per la PAH tinguin incidència
- Disseny i continguts de l'espai web de la PAH de Barcelona i canvis que ha experimentat al llarg del temps
- Rellevància dels testimonis de les persones afectades per problemàtiques habitacionals i activistes de la PAH perquè el seu discurs incideixi sobre l'opinió pública
- Estratègies seguides per la PAH de Barcelona perquè les seves accions i reivindicacions tinguin incidència sobre els mitjans de comunicació
- Rellevància de la figura del/la portaveu de la PAH en el conjunt de la seva estratègia comunicativa
- Ús dels mitjans digitals per a la comunicació interna entre activistes de la PAH
- Formacions, aprenentatge i apoderament dels activistes en l'ús de les xarxes socials i els mitjans digitals

Ambdues sessions d'entrevistes van tenir lloc a la seu de la PAH de Barcelona al districte de Sants-Montjuïc, al carrer de Leiva 44, al novembre de 2017. Per a la preparació d'aquestes entrevistes, es van consultar fonts bibliogràfiques sobre estudis previs de la PAH tant de l'àmbit de la comunicació (Alonso-Muñoz, 2016; Alonso-Muñoz i Casero-Ripollés, 2016; Haro i Sampedro, 2011; Pérez Díaz et al., 2013) com d'altres disciplines com la sociologia, les ciències polítiques o l'antropologia (Barranco et al., 2018; Mangot Sala, 2013; Parcerisa, 2014).

Més recentment, entre setembre i novembre de 2020, s'han actualitzat algunes de les informacions aportades en aquestes entrevistes, a través de qüestionaris on-line adreçats a la PAH de Barcelona, per tal de tenir en compte els canvis en la seva estratègia de comunicació i organització des de finals de l'any 2017 fins a l'actualitat (veure apartat 5 dels annexos). Són preguntes relacionades principalment amb l'evolució de les campanyes, l'estratègia d'acció i comunicació i l'organització la PAH des de finals de 2017 fins a l'actualitat, tenint en compte especialment l'impacte de la crisi de la covid sobre el dret a l'habitatge i sobre les formes de relació i coordinació dels propis activistes de la plataforma.

4.2. Mostra

Pel que fa a la mostra, està formada, d'una banda, per mitjans de comunicació dels quals s'analitza el seu discurs informatiu sobre habitatge i la seva evolució entre els anys 2008 i 2019 en el marc del segon objectiu de la recerca; i, de l'altra, pel moviment social en defensa del dret a l'habitatge amb major trajectòria durant aquest període, la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH), en el marc de l'objectiu 3.

4.2.1. Mostra de l'anàlisi de contingut de mitjans

4.2.1.1. Tria dels mitjans de comunicació inclosos a la mostra

En aquesta investigació, s'analitza l'enfocament informatiu sobre la temàtica de l'habitatge dels tres mitjans de comunicació següents: La Vanguardia, El Periódico de Catalunya i la Directa. A continuació, exposem els criteris que s'han considerat a l'hora d'incloure aquestes tres capçaleres a la mostra d'aquesta tesi doctoral.

L'anàlisi s'ha delimitat a la premsa, principalment perquè la realització d'una anàlisi de contingut amb perspectiva diacrònica del període 2008-2019 requeria recuperar informacions de més d'una dècada i les hemeroteques digitals de les publicacions impreses són les que fan més viable i accessible l'accés a les mateixes.

Per escollir els diferents mitjans de la mostra, també s'ha tingut en compte que les capçaleres representessin diferents línies editorials, cosa que és especialment rellevant per dos motius. En primer lloc, en matèria d'habitatge, conflueixen interessos de diferents sectors socials (sector immobiliari i financer, administració, ciutadania, moviments socials...), que poden ser reflectits en major o menor mesura segons la línia editorial del mitjà. En segon lloc, cal considerar que, en el cas de l'Estat espanyol, els mitjans es caracteritzen per una elevada politització partidista (Hallin i Mancini, 2008), de manera que el seu tractament informatiu sobre el tema pot presentar marcades diferències per aquesta qüestió.

A més de contemplar les tendències editorials més influents, s'ha considerat rellevant tenir en compte el model de mitjans independents o alternatius als tradicionals. En l'etapa democràtica, aquest model va agafar embranzida especialment des de finals de la dècada dels 90 a partir de les xarxes de contrainformació impulsades pel moviment okupa i l'esquerra alternativa, que van veure la necessitat d'impulsar capçaleres pròpies front a les dificultats que tenien perquè els mitjans tradicionals mostressin els seus punts de vista (Maristany i Musons, 2002). Prèviament, també trobem un precedent en la premsa dels barris impulsada pel moviment veïnal durant el tardofranquisme i la transició, especialment a Barcelona, que s'erigeix com a alternativa a la premsa oficialista de la dictadura (López, 1994).

Més recentment, la crisi econòmica de 2008 ha suposat paradoxalment un impuls per al periodisme independent, front al debilitament dels mitjans tradicionals. A causa de la crisi, aquests van patir fortes pèrdues econòmiques i es van produir processos de concentració de la propietat al sector comunicatiu. Com a reacció a la pèrdua de pluralitat informativa que se'n va derivar, es van impulsar i estendre més projectes de periodisme independent, que no només adoptaven una línia editorial alternativa als mitjans tradicionals, sinó també d'altres formes d'organització, en forma de cooperatives i fundacions; i de finançament, en no basar-se en la publicitat com a principal font d'ingressos (Rusiñol, 2013). En aquesta etapa, els mitjans independents ja van ser impulsats per col·lectius d'orígens diversos, molts d'ells formats per periodistes procedents de la premsa

tradicional que apostaven per recuperar l'esperit crític del periodisme, la credibilitat o el rigor de les informacions en un moment de descrèdit dels mitjans convencionals (Rius, 2018).

Així doncs, considerant tant el model del periodisme independent com diferents línies editorials de la premsa tradicional, s'han escollit les capçaleres de La Vanguardia, El Periódico de Catalunya (de la premsa tradicional) i la Directa (del periodisme independent), també tenint en compte d'altres motius relacionats amb l'audiència, i la trajectòria i característiques d'aquests mitjans, com s'abordarà amb més profunditat tot seguit en la descripció de cadascun d'ells.

4.2.1.1.1. La Vanguardia

En l'any en què s'inicia el període d'anàlisi d'aquesta recerca, el 2008, La Vanguardia era el segon diari editat des de Catalunya en format imprès amb més lectors arreu de l'Estat (715.000 lectors en paper diaris) (Estudi General de Mitjans [EGM], 2008), per darrere de El Periódico de Catalunya. Segons dades més recents, publicades a l'abril de 2021 i corresponents a la primera onada de l'EGM d'aquest any, La Vanguardia és el diari editat des de Catalunya més llegit arreu de l'Estat, amb 472.000 lectors en paper diaris (EGM, 2021). Tot i això, l'evolució del seu nombre de lectors des de l'any inicial del període d'investigació fins a l'actualitat mostra la caiguda dels lectors de premsa impresa.

La Vanguardia és la capçalera amb més recorregut històric de Catalunya i Espanya, ja que es va fundar l'any 1881. Segons el Grupo Godó, propietari del diari, va ser fundat pels germans Carles i Bartolomé Godó (Grupo Godó, n.d.a), tot i que hi ha historiadors com Jean Michel Desvois, Joan Torrent o Rafael Tasis, que sostenen que la capçalera hauria estat impulsada pel periodista Jaume Andreu (i posteriorment comprada per la família Godó) (Desvois, 1977). Originàriament fundada com a òrgan del Partit Liberal per a la província de Barcelona, ben aviat se'n va desvincular. Tot i això, tant La Vanguardia com el Grupo Godó del qual forma part han mantingut tradicionalment un perfil ideològic liberal-conservador (Ansón, 2016).

Durant la major part de la seva història, La Vanguardia s'ha editat únicament en castellà, però des de 2011 també compta amb una versió en català. Per a l'anàlisi de contingut d'aquesta recerca, s'han examinat exemplars de l'edició en castellà de La Vanguardia.

Des de 1995, La Vanguardia també compta amb edició digital i, des de 2019, estan fusionades la redacció del diari imprès i del digital (Grupo Godó, n.d.b). Durant el període d'anàlisi d'aquesta investigació (2008-2019), La Vanguardia ha tingut dos directors: José Antich (2000-2013) i Màrius Carol, des de desembre de 2013 fins al febrer de 2020. Des de l'1 de març de 2020, ja fora del període d'anàlisi, n'és director Jordi Juan (La Vanguardia, 2020).

4.2.1.1.2. El Periódico de Catalunya

L'any 2008, a l'inici del període d'anàlisi d'aquesta investigació, El Periódico era el primer diari imprès editat des de Catalunya en nombre de lectors arreu de l'Estat (788.000 lectors diaris) (EGM, 2008). Això no obstant, segons dades més recents corresponents a la primera onada de l'EGM de 2021 publicada l'abril d'aquest any, se situa en segona posició (amb 248.000 lectors en paper diaris), per darrere de La Vanguardia (EGM, 2021). Com en el cas de La Vanguardia, l'evolució del seu nombre de lectors també mostra la caiguda de l'audiència de la premsa en paper.

El Periódico és una publicació més moderna que La Vanguardia, que va ser fundada per Antonio Asensio l'any 1978, sota l'impuls del Grupo Zeta, amb un perfil ideològic de centre-esquerra (De Miguel i Pozas, 2009). En el context de la transició, va néixer amb una línia editorial progressista i des dels seus inicis va tenir molt bona acollida entre les classes treballadores i populars i les persones joves i va donar gran cobertura informativa a la ciutat de Barcelona i el seu entorn (Grupo Zeta, n.d.). Inicialment, es publicava exclusivament en castellà, però des de 1997 compta també amb una edició en català. L'any 1994, va posar en marxa la seva edició digital (Gordillo, 2014). L'anàlisi de contingut d'aquesta recerca s'ha realitzat a partir de l'examen de l'edició impresa en castellà de El Periódico de Catalunya.

Tot i que les empreses editores de La Vanguardia i El Periódico són les que declaren més ingressos a Catalunya, de 98.167.418 i 60.083.886 euros respectivament, segons dades del Registre Mercantil de 2016, des de l'esclat de la crisi econòmica i el descens del nombre de lectors de premsa impresa han patit dificultats econòmiques. També durant l'exercici de 2016, el nivell d'endeutament -la proporció que representa el deute sobre el total d'ingressos- d'aquests mitjans va arribar al 82% en el cas de La Vanguardia i al 92% en el cas de El Periódico de Catalunya (Laboratori de Periodisme i Comunicació per a la Ciutadania Plural [LPCCP], 2018).

A més, en aquest context de dificultats econòmiques, han vist reduïdes les aportacions que reben per part de les institucions públiques. Si bé són les dues capçaleres que reben més recursos públics en nombres absoluts, entre els anys 2016 i 2017, el finançament públic de El Periódico va passar de 7.327.798 a 5.392.673 euros, i el de La Vanguardia de 5.495.974 a 5.392.673 euros. Això es va produir tot i que, entre aquests dos anys, el finançament públic destinat a mitjans de comunicació es va incrementar en 455.374 euros. Els principals beneficiaris d'aquest increment van ser El Punt Avui, TV3 i el diari Ara (LPCCP, 2018).

Alguns informes i experts també alerten que la debilitat econòmica i l'endeutament de les publicacions han augmentat la seva dependència o vinculació amb les entitats financeres, especialment amb "la Caixa" en el cas de La Vanguardia i El Periódico de Catalunya, entre d'altres mitjans (Rusiñol, 2013). A propòsit d'aquest tema, cal recordar que el president del Grupo Godó, Javier Godó, és el vicepresident segon del Consell d'Administració de Criteriacaixa (Criteriacaixa, n.d.).

En el cas de El Periódico de Catalunya, les dificultats econòmiques també s'han traduït en successius i ràpids canvis en l'accionariat, propietat i direcció del diari durant els darrers anys. L'any 2015, la família Lara (propietària de Planeta) va adquirir un 5,75% del capital de la publicació. També cal destacar que l'any 2019 Grupo Zeta va ser adquirit per Prensa Ibérica, amb un perfil ideològic més centrista (De Miguel i Pozas, 2009). Durant el període d'anàlisi d'aquesta recerca (2008-2019), el diari ha tingut tres directors i directores: Rafael Nadal (2006-2010), Enric

Hernández (2010-2019) (El Periódico de Catalunya, 2010) i Anna Cristeto (maig de 2019-abril de 2020). Des de maig de 2020, ja fora del període d'anàlisi, n'és director Albert Sáez (El Periódico de Catalunya, 2020).

4.2.1.1.3. La Directa

Pel que als mitjans independents, s'ha escollit la Directa. Nascuda l'any 2006, va ser precursora del model de periodisme independent a Catalunya (Sulé, 2011), que, tal com s'ha exposat anteriorment, es va veure impulsat a partir de l'any 2008, arran de la crisi que va patir la premsa tradicional.

El procés de creació de la Directa es va començar a gestar molt abans del seu naixement. Ja l'any 1999, diversos col·lectius socials vinculats a l'esquerra alternativa van veure la necessitat d'unir esforços per generar un mitjà de comunicació independent, en considerar que el moviment okupa estava sent objecte d'una forta criminalització als mitjans convencionals, sobretot arran del tractament informatiu que van donar a la manifestació antifeixista del 12 d'octubre d'aquell any i als disturbis que s'hi van produir. A partir d'aquells fets, es van començar a organitzar jornades i grups de treball sobre contrainformació per desenvolupar el projecte d'un mitjà alternatiu, que encara hauria de madurar i fer diversos intents per veure la llum. El projecte aniria evolucionant en el marc de les protestes que va suposar el moviment alterglobalització, sobretot durant la contracimera de Barcelona de 2001, i tres anys després a l'entorn de les manifestacions contra el Fòrum de les Cultures (Costa, 2020).

A l'entorn d'aquests dos esdeveniments, es van impulsar publicacions, que es poden considerar antecedents de la Directa, especialment a l'entorn de les protestes contra el Fòrum de les Cultures de 2004. Aquell any, es va iniciar la publicació d'Altaveu, nom de la capçalera que després es convertiria en la Directa. Els impulsors d'aquesta publicació van començar a cercar suports i finançament per formalitzar la creació d'un mitjà de comunicació independent i van organitzar el maig de l'any següent a Can Vies, al barri de Sants de Barcelona, l'acte per formalitzar l'Associació per la Difusió Sense Límits (ADSL), com a artífex d'una nova

capçalera, que inicialment s'havia de dir Altaveu, però que finalment es va denominar Setmanari de Comunicació Directa. A partir d'aquell moment, ja al 2005, es va publicar un primer número 0 per donar a conèixer el projecte a través de diferents actes socials i culturals i anar creixent en nombre de subscriptors i subscriptores. En paral·lel, també es va començar a articular la xarxa de corresponsals del Setmanari Directa arreu del territori. El setmanari defineix el seu àmbit de difusió, englobant tots els territoris on es parla la llengua catalana, als denominats Països Catalans (Costa, 2020).

El primer número del setmanari va veure la llum el 19 d'abril de 2006, i, a partir d'aleshores, es va començar a publicar amb regularitat. D'aleshores ençà, cal destacar que l'any 2009 la Directa va adoptar una mesura pionera en l'àmbit del periodisme: la inclusió al seu llibre d'estil de l'ús del llenguatge no androcèntric (Costa, 2020). També cal destacar que l'any 2010 la Directa es va fusionar amb la revista Illacrua, d'anàlisi i pensament crític (Sulé, 2011).

Entre els anys 2009 i 2011, la Directa va iniciar la seva presència a les xarxes socials, primer a *Facebook* i després a *Twitter*, a més d'estrenar una nova pàgina web a finals de 2011, però amb el mateix domini que a l'inici: *setmanaridirecta.info*. El 15M i la seva cobertura informativa per part de la Directa també van contribuir a la renovació i intensificació de la seva estratègia digital. Posteriorment, les dificultats econòmiques per mantenir la publicació en paper van portar a reduir la seva periodicitat de setmanal a quinzenal, a partir de setembre de 2015. Dos anys després, la Directa es constituïa en cooperativa de consumidores i usuàries i el 2019 es va traslladar a La Comunal, un clúster cooperatiu de Sants que aplega diferents entitats vinculades a l'economia social i solidària (Costa, 2020). En l'actualitat, compta amb 3.200 subscriptors i subscriptores (la Directa, comunicació personal, 9 de febrer de 2021). A diferència de La Vanguardia i El Periódico de Catalunya, els estudis de l'EGM no recullen dades d'audiència d'aquest mitjà.

Com la resta de mitjans independents, la línia editorial de la Directa posa èmfasi en la defensa dels drets humans i dels drets socials i dona visibilitat als moviments socials, a més de fomentar el periodisme d'investigació, posant un particular accent

en la denúncia de la repressió dels moviments socials i els abusos de poder (Directa, n.d.).

A Catalunya, altres mitjans independents destacats, però creats amb posterioritat a la crisi de 2008 amb l'impuls de periodistes amb experiència prèvia en mitjans tradicionals, són la capçalera Catalunya Plural, vinculada al mitjà estatal elDiario.es i nascuda el 2013 (Catalunya Plural, n.d.); i Crític, creat el 2014 (Crític, n.d.). En ambdós casos, a diferència de la Directa, es publiquen principalment en format digital, si bé de forma puntual publiquen edicions en paper, normalment de temàtica monogràfica o especialitzada.

D'entre els diferents mitjans independents de Catalunya, la Directa també és la que dona major capacitat d'incidència a les persones que són sòcies del mitjà. La seva forma d'organització és assembleària i autogestionada. A l'assemblea de la Directa, les persones sòcies consumidores (lectors/ores) tenen el 51% dels vots de l'assemblea, mentre que les sòcies col·laboradores en tenen el 40% i les treballadores, el 9% (Directa, 2017). En canvi, Catalunya Plural s'organitza a l'entorn d'una fundació sense ànim de lucre, que depèn d'un patronat (Catalunya Plural, n.d.); i Crític està dirigit per una cooperativa de periodistes, on aquests tenen el 60% dels vots de l'assemblea (Crític, n.d.). Així doncs, l'alta capacitat d'incidència dels socis i sòcies en la conformació del projecte periodístic de la Directa és un tret distintiu d'aquest mitjà.

El seu model d'elaboració de continguts es basa en gran mesura en col·laboracions voluntàries i militants des dels seus orígens. Actualment, compta amb una xarxa d'un centenar de persones que col·laboren a diferents nivells, ja sigui de forma periòdica o més puntual. A la redacció de la Directa, hi treballen 12 persones, de les quals 5 estan destinades específicament a l'elaboració dels continguts web (la Directa, comunicació personal, 9 de febrer de 2021).

El finançament de la Directa depèn en un 75% dels subscriptors i subscriptores, a diferència dels mitjans tradicionals, que tenen major dependència de la publicitat i de les subvencions públiques (Directa, n.d.). La Directa és el mitjà que menys

subvencions públiques rep d'entre els 42 analitzats per l'informe *El finançament públic dels Mitjans de comunicació a Catalunya* (LPCCP, 2018). Segons aquest informe, el 2016 va rebre tan sols 605 euros de finançament públic, import que es va elevar a 4.495 euros el 2017, procedents de publicitat institucional de l'Ajuntament de Barcelona.

Atenent a tot l'exposat anteriorment, si s'ha optat per incloure la Directa a la mostra d'aquesta investigació, d'entre els diferents mitjans independents editats des de Catalunya, és principalment per tres motius. En primer lloc, és l'únic que ha existit al llarg de tot el període d'anàlisi d'aquesta tesi (2008-2019) i, en segon lloc, també l'únic que compta amb una edició periòdica en paper, primer setmanal i després quinzenal a partir de setembre de 2015. Aquests dos atributs la fan més comparable amb els dos diaris tradicionals de la mostra: La Vanguardia i El Periódico.

En tercer lloc, cal destacar que la Directa encaixa amb la definició de mitjans radicals de Downing (2001), que s'ha tingut en compte en el marc teòric d'aquesta recerca. Recordem que, segons aquesta definició, els mitjans alternatius radicals són els que estan directament impulsats per moviments sociopolítics que volen promoure el canvi social a partir de la seva tasca de contrainformació. Aquest és el cas de la Directa que, a diferència de Catalunya Plural o Crític, no neix per l'impuls de professionals del periodisme que volen promoure informació alternativa als mitjans tradicionals, sinó directament per la necessitat dels moviments socials de comptar amb una publicació que expressi els seus punts de vista i reivindicacions. A més, en el procés de gestació de la Directa, estan involucrats activistes del moviment okupa, que, entre d'altres qüestions, lluita contra l'especulació immobiliària i contra la mercantilització de l'habitatge i l'espai urbà.

En definitiva, en aquesta tesi, es compara el tractament informatiu de la qüestió de l'habitatge de dos mitjans tradicionals de diferent línia editorial (La Vanguardia, més conservadora; i El Periódico de Catalunya, més progressista) amb el d'un mitjà alternatiu com és la Directa, que encaixa amb el model de mitjans radicals de Downing (2001) en estar directament impulsat per activistes socials, que procedeixen del moviment okupa, entre d'altres col·lectius.

4.2.1.2. Selecció de les unitats comunicatives (UC)

En aquest subapartat, explicarem els criteris pel quals s'han escollit els exemplars i unitats comunicatives (UC) analitzades dels tres mitjans de la mostra, que descriurem com un procés en tres fases, atenent als diferents factors que s'han considerat: les dates dels exemplars analitzats, les seccions revisades de cadascun d'ells i com s'ha delimitat què és una UC sobre habitatge (en revisar les seccions dels exemplars de les dates corresponents). Després de descriure les diferents fases, resumim a la taula 5 el nombre d'exemplars i unitats comunicatives analitzades per mitjà.

4.2.1.2.1. Selecció de dates dels exemplars analitzats

En una primera fase, a partir de la consulta de fonts documentals i bibliogràfiques (Adell et al., 2017; Barranco et al., 2018; Cano i Etxezarreta, 2014; Haro i Sampedro, 2011; López Gay, 2018; Mir i Prat, 2013), es va dividir el període global d'anàlisi (2008-2019) en diferents etapes, que marquen diferents tendències pel que fa a l'evolució del context social, polític i econòmic en matèria d'habitatge. Concretament, es tracta de les etapes següents:

- **Etapa 1 (2008-2010):** correspon a l'inici de la crisi econòmica, que coincideix amb l'esclat de la bombolla immobiliària i desemboca en l'onada d'execucions hipotecàries. Enfront d'aquesta situació, l'any 2009, neix la PAH.
- **Etapa 2 (2011-2013):** és el període de major mobilització social, arran de la irrupció del moviment 15M l'any 2011, que va contribuir a l'extensió territorial de la PAH i al creixement de la seva influència social i política. Aquest període culmina amb l'admissió a tràmit de la Iniciativa Legislativa Popular (ILP) per a la dació en pagament i el lloguer social, presentada per la PAH i d'altres moviments socials i debatuda al Congrés l'any 2013, però finalment no aprovada.

- **Etapa 3 (2014-2016):** és una etapa en què retrocedeixen els nivells de mobilització social als carrers, coincidint amb la millora d'algunes dades macroeconòmiques i la recuperació del sector immobiliari, però durant la qual els moviments en defensa del dret a l'habitatge aconseguen major influència sobre les institucions. L'any 2015, aconseguen el seu primer èxit legislatiu, amb l'aprovació de la ILP contra l'emergència habitacional i la pobresa energètica al Parlament de Catalunya. El mateix any, l'exportaveu de la PAH Ada Colau es converteix en alcaldessa de Barcelona.
- **Etapa 4 (2017-2019):** etapa en què s'intensifica l'encariment dels preus del lloguer i el fenomen de la gentrificació. L'any 2017, neix un nou moviment social, el Sindicat de Llogateres, en defensa d'uns lloguers justos.

Les taules 1-4 indiquen els exemplars de La Vanguardia (LV), El Periódico de Catalunya (ELP) i la Directa (LD) inclosos a la mostra de la investigació per a cadascuna de les etapes anteriors. Després de les taules 1-4, exposem els criteris que s'han seguit a l'hora d'elegir les dates concretes dels exemplars analitzats.

Taula 1

Dates dels exemplars inclosos a la mostra de l'etapa 1

Any	Motiu dates escollides	LV i ELP	LD	Exemplars
2008	El 18 de gener, el Ministeri d'habitatge publica dades sobre els preu dels pisos, que indiquen la seva moderació al darrer trimestre (T) de 2007. A més, el gener, va ser el primer mes en què va disminuir la contractació d'hipoteques (fins a un 25%).	14-20/01/08	9/01/08 16/01/08 23/01/08 30/01/08	18
2009	La PAH va néixer el 22 de febrer i una de les primeres accions en què es va fer visible va ser el 21 d'abril, quan va forçar una reunió amb l'aleshores ministra d'habitatge, Beatriz Corredor.	20-26/04/09	1/04/09 15/04/09 22/04/09 29/04/09	18
Total	---	---	---	36

Taula 2

Dates dels exemplars inclosos a la mostra de l'etapa 2

Any	Motiu dates escollides	LV i ELP	LD	Exemplars
2011	El 7 de juny, es publiquen dades de desnonaments del 1r T, que arriben a un màxim històric. El 14 de juny, la PAH para el seu primer desnonament a Barcelona.	7-15/06/11	1/06/11 8/06/11 16/06/11 22/06/11 29/06/11	23
	El 25 de setembre es fa en diferents ciutats una manifestació pel dret a l'habitatge.	19-26/09/11	7/09/11 14/09/11 21/09/11 28/09/11	20
2013	El 12 de febrer, s'admet a tràmit la ILP hipotecària al Congrés.	11-17/02/13	6/02/13 13/02/13 20/02/13 27/02/13	18
	El març, la PAH inicia els <i>escraches</i> per pressionar els diputats contraris a la ILP. El 25 de març, l'aleshores delegada del govern a Madrid, Cristina Cifuentes, vincula la PAH a grups "filoetarres". El PP anuncia el 5 d'abril la seva reforma hipotecària. Segons la PAH, segueix sent contrària als drets de les persones afectades per desnonaments.	25/03- 6/04/13*	3/04/13 10/04/13 17/04/13 24/04/13	28
	El 14 de maig, s'aprova la reforma hipotecària proposada pel PP. S'acaben la campanya dels <i>escraches</i> .	13-19/05/13	2/05/13 8/05/13 15/05/13 22/05/13 29/05/13	19
Total	----	----	---	108

*Es publica un únic exemplar per als dies 28 i 29/3/13 als dos diaris.

Taula 3

Dates dels exemplars inclosos a la mostra de l'etapa 3

Any	Motiu dates escollides	LV i ELP	LD*	Exemplars
2015	El 17 de juliol, Ada Colau, ja com a alcaldessa de Barcelona, acaba una ronda de contactes amb entitats financeres per mobilitzar pisos buits per al lloguer social. El 23 de juliol, el Parlament de Catalunya aprova la Llei 24/2015 contra els desnonaments i la pobresa energètica, fruit de la ILP de la PAH, l'Observatori DESC i l'Aliança Contra la Pobresa Energètica, entre d'altres entitats.	17-24/07/15	16-29/6/15 30/6-13/7/15 14-27/07/15 28/07-7/9/15	20
	El 8 de setembre, l'INE publica dades sobre l'increment del 4% dels preus dels pisos al 2n T de 2015, el major augment des del 3r T de 2007.	7-13/09/15	8-21/09/15 22/09-6/10/15 6-19/10/15	17
Total	---	---	---	37

*La Directa ja ha començat a editar-se en paper de forma quinzenal. A l'agost interromp la publicació.

Taula 4

Dates dels exemplars inclosos a la mostra de l'etapa 4

Any	Motiu dates escollides	LV i ELP	LD	Exemplars
2017	El recent creat Sindicat de Llogateres promou una manifestació sota el lema <i>Barcelona no està en venda</i> el 10 de juny.	5-11/06/17	17-30/05/17 31/5-13/6/17 14-27/6/17 28/6-11/7/17	18
	Durant l'octubre, conflueixen diferents esdeveniments: l'Acampada Hospitalet contra els desnonaments, la protesta contra Bankia de la PAH o el <i>Barcelona Meeting Point</i> (saló de la construcció).	13-21/10/17	20/9-3/10/17 4-17/10/17 18/10-1/11/17 2-14/11/17	22
2018	Es presenten dues campanyes dels moviments socials: el 13 de febrer, la campanya conjunta <i>Volem el 30</i> per destinar almenys el 30% de les noves promocions privades/ grans rehabilitacions a habitatge protegit. El dia 20, es presenta la campanya <i>Ens quedem</i> perquè els inquilins rebutgin pujades abusives.	13-21/02/18	24/01-6/2/18 7-20/02/18 21/2-6/03/18 7-20/03/18	22
2019	El Parlament tomba la primera proposta de decret català de regulació del preu del lloguer el 26 de juny.	21-27/06/19	15-28/05/19 29/5-11/06/19 12-25/06/19 26/06-9/07/19	18
Total	---	---	---	80

Com s'observa a les taules 1-4, no s'analitzen exemplars de tots els anys de cada etapa, sinó que s'han escollit aquells on es produeixen fets rellevants que permeten comprendre els principals canvis del context socioeconòmic i polític en matèria d'habitatge.

Del període inicial de la investigació (2008-2010), s'ha considerat necessari incloure exemplars dels dos primers anys (2008 i 2009), perquè són aquells en què es produeixen canvis socials i econòmics més significatius en relació a l'habitatge. L'any 2008, es va començar a manifestar la crisi del sector immobiliari, com mostra el fet que el primer semestre de 2008 disminuís un 27,62% el nombre d'habitatges venuts (Colegio de Registradores, n.d.) per primera vegada des de 1997.

L'any 2009, es va estendre l'impacte social de la crisi, més enllà dels seus efectes sobre l'economia, i va començar una forta onada d'execucions hipotecàries. Se'n van produir 93.319 només l'any 2009 (CGPJ, n.d.). Enfront d'aquesta situació, va néixer la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH) a Barcelona el 22 de febrer de 2009.

Del segon període de la investigació (2011-2013), s'ha optat per analitzar exemplars del primer i l'últim any, perquè són els que representen l'inici i la finalització del creixement de les mobilitzacions socials als carrers, que va suscitar la irrupció del moviment dels indignats (15M), que va començar amb les concentracions a les places de grans ciutats com Barcelona o Madrid el 15 de maig de 2011. Si l'any 2008 es van comunicar al Ministeri de l'Interior 8.760 manifestacions arreu de l'Estat, aquesta xifra va ascendir a 21.297 el 2011 i va continuar a l'alça fins a l'any 2013, quan se'n van produir 43.170, moment a partir del qual van començar a disminuir (Ministerio del Interior, n.d.). Va ser també el 2013 quan va culminar el procés de la Iniciativa Legislativa Popular (ILP) per la dació en pagament, la paralització dels desnonaments i el lloguer social amb el seu debat al Congrés dels Diputats. La ILP arribava al Congrés després que els moviments socials haguessin recollit 1.402.854 signatures des d'abril de 2012 i, paral·lelament al seu debat a la Cambra Baixa, la PAH va impulsar la campanya *Hi ha vides en joc*, practicant *escraches* contra diputats i diputades del Congrés,

majoritàriament del PP, per tractar de forçar el seu vot favorable a la iniciativa (Barranco et al., 2018).

Del tercer període (2014-2016), l'anàlisi dels exemplars s'ha cenyit únicament al 2015, ja que els fets succeïts durant aquest any són prou representatius de les tendències generals d'aquesta etapa. D'una banda, durant el 2015 es va posar de manifest la major influència institucional dels moviments socials en defensa del dret a l'habitatge, tot i la finalització del moment més àlgid de les protestes del 15M als carrers. El juliol d'aquest any, el Parlament de Catalunya va aprovar la Iniciativa Legislativa Popular (ILP) contra els desnonaments i la pobresa energètica, presentada per la PAH, l'APE (Aliança contra la Pobresa Energètica) i l'Observatori DESC, amb el suport d'altres moviments socials (Sanmartín, 2019). Dos mesos abans, l'exportaveu de la PAH Ada Colau arribava a l'alcaldia de Barcelona, després de guanyar les eleccions municipals. D'altra banda, també durant aquest any, es van publicar indicadors que mostraven la recuperació del sector immobiliari. Durant el segon trimestre de 2015, es va produir el major creixement de preus del sector immobiliari (+4,2%) des del tercer trimestre de 2007 (Instituto Nacional de Estadística [INE], n.d.b).

Del quart període (2017-2019), s'ha optat per incloure exemplars de tots els anys, per analitzar de forma gradual i detallada com evoluciona el discurs informatiu sobre habitatge en el període més recent, especialment en matèria de lloguers. Cal tenir en compte que el debat públic sobre l'encariment dels preus del lloguer ha passat per diferents fases durant aquests tres anys. Si el 2017 va néixer el Sindicat de Llogateres i els moviments socials en defensa del dret a l'habitatge van intensificar la seva incidència sobre aquest tema, el 2018 es va consolidar aquesta estratègia d'acció. No és fins al 2018 que el Sindicat de Llogateres va presentar la seva primera campanya, *Ens quedem*, per animar els llogaters a no acceptar increments abusius del preu dels arrendaments i quedar-se al mateix pis pagant el mateix que abans (Anzano, 2018). Finalment, el 2019 representa l'arribada del debat sobre la regulació del preu del lloguer a l'àmbit institucional, tant a Catalunya com al conjunt de l'Estat. Al Parlament de Catalunya, es va debatre aquest any la primera proposta de decret de la Generalitat per a la regulació del preu del lloguer (Decret Llei 9/2019,

de 21 de maig), que no va prosperar, a diferència de la llei sí aprovada per la Cambra catalana el setembre de 2020 (Llei 11/2020, de 18 de setembre), contra la qual el PP ha presentat un recurs d'inconstitucionalitat. Aquest recurs ha estat admès a tràmit pel Tribunal Constitucional (TC) (TC, 28 de gener de 2021a). En l'àmbit estatal, l'acord del govern de coalició del PSOE i Unidas Podemos (2019) també inclou la proposta de regular el preu del lloguer, si bé aquesta mesura no s'ha arribat a implementar fins al maig de 2021.

Una vegada delimitats els anys dels quals s'analitzen exemplars, es procedeix a l'elecció de les dates concretes. Concretament, s'opta per seleccionar sèries de diversos números seguits d'una publicació fixant prèviament unes dates, partint de la metodologia de l'obra *La Mirada informativa* (Moreno Sardà, 1998, pp. 50-52). Aquestes dates s'escullen a partir de fets, tendències o canvis rellevants en matèria d'habitatge. Les sèries d'exemplars són almenys de set dies consecutius en el cas de La Vanguardia i El Periódico de Catalunya, tot i que en alguns casos s'han allargat més quan la durada de l'esdeveniment així ho requeria. En el cas de la Directa, les sèries consten d'entre tres i cinc exemplars consecutius (del setmanari o de la publicació quinzenal des que adopta aquesta periodicitat, a partir del 30 de setembre de 2015). Els exemplars de la Directa són de dates el més coincidents o properes possibles a les dels dos mitjans anteriors.

Respecte al nombre de sèries d'exemplars analitzades de cada any, hi ha certes variacions atenent a la durada, la rellevància dels fets ocorreguts en cada moment i l'interès de l'anàlisi de contingut per determinar si els moviments socials en defensa del dret a l'habitatge, principalment la PAH, tenen incidència sobre el discurs mediàtic. Atenent a aquests criteris, dels dos primers anys del període analitzat (2008 i 2009), que són previs a la consolidació de la PAH (que va néixer el 2009, però no es va consolidar i estendre fins a la irrupció del 15M l'any 2011), s'ha inclòs a la mostra únicament una sèrie d'exemplars per any. S'ha considerat una mostra prou representativa per valorar com era el discurs informatiu dels tres mitjans abans de l'expansió de la PAH, per poder comparar si, després de la seva consolidació, es registren canvis en el tractament informatiu sobre la qüestió de l'habitatge.

Posteriorment, els anys 2011, 2013, 2015 i 2017, s'ha optat per analitzar almenys dues sèries d'exemplars per any, de mesos diferents. Durant aquest període, es produeixen fets rellevants relacionats amb l'habitatge, vinculats a les mobilitzacions socials als carrers, debats polítics i legislatius rellevants en matèria d'habitatge i la irrupció de problemes emergents com l'encariment dels lloguers. El període 2011-2017 és fonamental per comprendre la transformació de les causes de l'emergència habitacional. Si l'any 2011, el principal problema són els desnonaments hipotecaris front als quals la PAH encapçala les mobilitzacions socials; l'any 2017, ja són majoritàriament els causats pel lloguer, cosa que propicia la irrupció del Sindicat de Llogateres.

També cal destacar que, en el cas de 2013, donada la rellevància social i política del debat de la ILP de la dació en pagament i el lloguer social i la seva prolongació en el temps, s'han analitzat tres sèries d'exemplars diferents, enlloc de dues.

Finalment, els dos darrers anys de la mostra (2018 i 2019) s'han inclòs per valorar com evoluciona el discurs informatiu sobre habitatge, principalment pel que fa als lloguers. Però, com aquesta ja era una tendència iniciada l'any 2017, s'ha considerat únicament necessari analitzar una sèrie d'exemplars per any.

4.2.1.2.2. Selecció de les seccions analitzades

També s'han delimitat les seccions de les publicacions a examinar de cada exemplar analitzat. Concretament, s'han cenyit a aquelles seccions en què és més recurrent tractar informacions sobre habitatge. Així, en el cas de La Vanguardia, s'han analitzat les següents seccions: la portada, el sumari, les seccions d'*Economia*, *Tendències*, *Política* i *Opinió*, a més del suplement *Viure* i *La Contra*. A efectes de classificar les informacions per seccions, *Viure* s'ha considerat una secció més, si bé es tracta formalment d'un suplement. En el cas de El Periódico, les seccions analitzades són: la portada, el *Tema del Dia*, a més de les seccions d'*Economia*, *Societat*, *Gran Barcelona*, *Política*, *Opinió* (incloent *Opinió Entre tots*, que inclou les cartes al director) i la contraportada.

En el cas de la Directa, a diferència de La Vanguardia i El Periódico de Catalunya, no se segueix la classificació tradicional dels diaris per seccions i, per tant, no era possible preveure en quines d'elles es podrien trobar informacions sobre habitatge amb major probabilitat. Per això, s'ha optat per revisar la totalitat de seccions de cada exemplar.

Les seccions de la Directa responen a lògiques diferents de les dels mitjans tradicionals i no són exactament les mateixes en tots els números, segons els temes tractats. Així per exemple, en seccions anomenades *De dalt a baix*, *A fons* o *Estirant el fil* es publiquen temes destacats de cada exemplar mitjançant un reportatge en profunditat. A la secció *Així està el pati*, hi podem trobar informacions amb orientació política, però tractats des d'una vessant social i no únicament institucional o partidista. En la secció *Cruïlla*, hi podem trobar temes socials tractats en profunditat i a *Què és cou?* aquells que són especialment innovadors. *Expressions* presenta similituds amb la secció de cultura dels mitjans tradicionals, però tampoc s'hi ajusta exactament, perquè entén la cultura com un concepte més ampli, que també inclou diferents fenòmens de la vida social. *Impressions* seria més assimilable a la secció d'opinió.

La secció *Roda el món*, on s'inclouen informacions d'altres països, no s'ajusta exactament al que entendríem com a secció d'internacional als mitjans tradicionals, perquè també incorpora notícies de l'Estat espanyol. També cal tenir en compte el suplement *Quaderns d'Illacrua*, que aborda temes en profunditat de diferent índole (social, cultural...) i *La Indirecta*, que és el nom de la seva contraportada, que sol incloure entrevistes, normalment a activistes de diferents moviments socials o experts en diferents matèries, amb enfocaments crítics amb les estructures de poder.

Les seccions de la Directa, així com les examinades de La Vanguardia i El Periódico de Catalunya es poden trobar a l'apartat 1 dels annexos (filera 10).

4.2.1.2.3. Selecció de les UC analitzades

A la mostra d'unitats comunicatives (UC) analitzades, s'han inclòs totes aquelles que tenen l'habitatge com a tema principal, tenint en compte els criteris següents:

- Aborden qüestions relacionades amb l'habitatge residencial. No s'inclouen a la mostra UC centrades en immobles destinats a d'altres usos (comercials, oficines, turístics...), tret que exposin com això impacta sobre el dret a l'habitatge digne. Així per exemple, si la informació explica com l'augment dels pisos d'ús turístic pressiona a l'alça el preu del lloguer residencial sí s'inclou a la mostra. No s'inclou, en canvi, una informació centrada en les normatives que regulen els edificis d'oficines.
- L'habitatge és la temàtica central de la informació, no un tema complementari o secundari.
- S'inclou a la mostra qualsevol informació relativa a l'habitatge sigui quin sigui l'escenari on tingui lloc. Si bé la mostra de publicacions està formada per capçaleres editades des de Catalunya, les UC seleccionades no es refereixen únicament a la qüestió de l'habitatge en aquest àmbit territorial. Prioritàriament, es tracta d'informacions situades a Catalunya i l'Estat espanyol, però quan, de forma més puntual, els mitjans de la mostra dediquen informacions a qüestions relatives a l'habitatge d'altres llocs d'Europa i del món també s'inclouen a la mostra.
- S'han considerat informacions sobre habitatge tant aquelles que el tracten com a dret social i exposen les condicions i dificultats per garantir-lo entre la ciutadania com aquelles que el tracten com a bé de mercat i tenen a veure amb el sector immobiliari-financer. També s'han recollit informacions sobre els moviments socials que defensen el dret a l'habitatge i de l'impacte del sector de la construcció (d'habitatge residencial) sobre el medi ambient.

- A l'hora de considerar si una informació està dedicada a l'habitatge com a dret social, s'ha tingut en compte la definició àmplia que fa d'aquest dret l'agència de les Nacions Unides ONU-Habitat. Essencialment, aquesta definició considera que, per garantir el dret a l'habitatge digne, cal comptar amb unes bones condicions d'espai, habitabilitat i accessibilitat, seguretat en la tinença i accés als subministraments bàsics. També afegeix que s'ha de poder costejar l'habitatge a un preu raonable i que ha d'estar situat en un entorn segur amb accés proper als serveis essencials (ONU-Habitat, 2010).

- Pel que fa a les informacions que tracten l'habitatge com a bé de mercat, s'hi han inclòs UC sobre preus i tendències del mercat immobiliari tant de compra com de lloguer i del crèdit hipotecari. També s'hi inclouen informacions sobre la situació de les empreses del sector immobiliari i financer relacionada amb la seva activitat en l'àmbit de l'habitatge residencial o hipotecari. Finalment, s'han analitzat UC que situen el sector de la construcció com a motor de l'economia i expliquen com la seva davallada provoca, en conseqüència, perjudicis sobre d'altres esferes socials i econòmiques (provocant un augment de l'atur, generant problemes per al conjunt de l'economia...).

- Pel que a les informacions moviments socials, s'han inclòs UC tant dedicades a aquells que tenen el dret a l'habitatge com a principal reivindicació, com en el cas de la PAH, com a d'altres col·lectius que el defensen, sense tenir-lo com a eix central de la seva estratègia d'acció, com en el cas del moviment okupa. Pel que fa al moviment okupa, no s'han inclòs totes les informacions, sinó només aquelles en què l'okupació té alguna relació amb la defensa de l'ús social dels habitatges. No s'han inclòs informacions d'okupacions d'espais per generar-hi projectes socials i comunitaris, si no incorporaven la defensa del dret social a l'habitatge. També s'han inclòs informacions sobre moviments socials vinculades a l'habitatge, focalitzades en les pròpies formes de protesta i no tant en la causa que defensen. És el cas de les UC sobre els *escraches* de la PAH, on es valora la pertinença o no d'aquesta forma de mobilització, o sobre la repressió del moviment okupa o de col·lectius que protesten contra projectes immobiliaris en defensa del medi ambient.

4.2.1.3. Resum dels exemplars i UC analitzades

Atenent a tots els criteris exposats anteriorment, s'han identificat un total de 657 UC sobre habitatge als tres mitjans de la mostra, distribuïdes tal com mostra la taula 5.

Taula 5

Nombre d'UC i d'exemplars (Ex.) analitzats de cada mitjà de la mostra

Mitjà		2008	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019	Total
La Vanguardia	UC	25	30	40	82	28	36	32	12	285
	Ex.	7	7	17	26	15	16	9	7	104
El Periódico	UC	25	21	20	104	18	28	28	23	267
	Ex.	7	7	17	26	15	16	9	7	104
La Directa	UC	17	23	19	21	9	10	3	3	105
	Ex.	4	4	9	13	7	8	4	4	53
Total	UC	67	74	79	207	55	74	63	38	657

4.2.2. Mostra d'anàlisi de la PAH

A més dels tres mitjans de comunicació mencionats, també forma part de la mostra de la investigació la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH). En aquest sentit, convé aclarir que el que es denomina generalment com a PAH és en realitat un conjunt de plataformes (o nodes locals) que actuen en la defensa del dret a l'habitatge des de la proximitat, en diferents localitats d'arreu de Catalunya i de l'Estat. Actualment, el moviment de la PAH compta amb 234 nodes a tot l'Estat, 72 d'ells a Catalunya (Afectados por la Hipoteca, n.d.b), la comunitat autònoma on la plataforma té major implantació territorial.

En aquesta recerca, focalitzem l'anàlisi en el cas del node local de Barcelona per diversos motius. D'una banda, Barcelona és la ciutat on va néixer la PAH el febrer

de 2009, és a dir, és on es va crear el primer node local de l'Estat abans d'estendre's a d'altres punts del territori, especialment arran del moviment 15M el 2011 (Barranco et al., 2018). A més, per la seva major trajectòria i per la gran implantació que la PAH té a Catalunya, la PAH de Barcelona continua sent en l'actualitat una de les més influents.

A Barcelona, la PAH va néixer fruit de la reorientació de l'estratègia d'un moviment social previ pel dret a l'habitatge digne, V de Vivienda, nascut el 2006 front a les dificultats de les persones joves per sufragar el cost d'un pis en ple boom immobiliari. Quan va esclatar la crisi econòmica, financera i hipotecària l'any 2008, davant del risc imminent d'una onada de desnonaments, les persones que integraven V de Vivienda van decidir avançar-se i començar a organitzar-se per donar resposta a la crisi hipotecària (Colau i Alemany, 2012). Aquest va ser el germen de la PAH, impulsada inicialment per activistes amb experiència prèvia en d'altres col·lectius socials com V de Vivienda (Ortega i Jabardo, 2018), però a la qual se sumarien cada vegada més persones afectades per processos de desnonament. La majoria d'elles eren dones, en tant que solen encapçalar la resposta de la crisi de la llar que implica un desnonament pel seu tradicional rol de cura de la família (Colau i Alemany, 2012).

Els objectius de la PAH es divideixen entre les demandes a curt termini, com l'aturada dels desnonaments o la consecució del lloguer social per a les persones en situació d'exclusió residencial; i les de mig i llarg termini, com aconseguir reformes polítiques i legislatives, entre elles la dació en pagament obligatòria o l'ampliació del parc d'habitatge públic i assequible, especialment de lloguer. Entre les seves demandes, també hi ha la garantia dels subministraments bàsics, entenent que tenir-hi accés també és requisit imprescindible pel dret a l'habitatge digne (Barranco et al., 2018).

La PAH es caracteritza, a més, per ser apartidista, és a dir, per no identificar-se amb cap tendència política concreta i aplegar persones de diferents sensibilitats que tenen en comú la seva defensa del dret a l'habitatge digne. A l'hora de donar suport a les persones afectades per desnonaments, també es distingeix per oferir

assessorament col·lectiu i no individual, perquè mitjançant sessions grupals (o assemblees col·lectives) vol facilitar que aquestes comparteixin inquietuds i s'adonin que el seu cas no respon a una problemàtica particular, sinó a causes estructurals vinculades al sistema polític, econòmic i financer, prenent consciència de la importància de lluitar per a la seva transformació. A partir d'aquesta presa de consciència, també es promou l'apoderament de les persones afectades, de manera que passin de ser subjectius passius a subjectius actius davant de l'emergència habitacional (Adell et al., 2013).

Si bé existeixen mecanismes de coordinació supralocals entre nodes, cadascun d'ells té autonomia pròpia. Tant la PAH de Barcelona com la resta de nodes locals presenten un funcionament assembleari i autogestionat. Les decisions es prenen a les assemblees de coordinació (les assemblees col·lectives estan més adreçades al suport mutu i apoderament de les persones afectades) i les tasques necessàries per portar-les a terme són desenvolupades per diferents comissions de treball, que varien segons les necessitats de cada node local, o les campanyes i accions que s'estiguin portant a terme en cada moment (Barranco et al., 2018). Entre elles, sol funcionar normalment una comissió de comunicació, encarregada de difondre els missatges, accions i reivindicacions prèviament acordats en assemblea ja sigui a través d'Internet i les xarxes socials o dels mitjans de comunicació (PAH Barcelona, n.d.a).

4.2.2.1. Mostra de tuits analitzats

D'entre les diferents xarxes socials en què la PAH té presència (principalment *Facebook*, *Twitter* i més modernament *Instagram*), en aquesta investigació s'ha escollit *Twitter*, en tant que és la xarxa informativa per excel·lència (Bernal Triviño, 2015, p. 193) per estendre els seus missatges cap a l'exterior de la pròpia organització, entre l'opinió pública i els mitjans de comunicació. Donat que l'anàlisi se centra en el cas de la PAH de Barcelona, pels motius exposats anteriorment, el perfil de *Twitter* que s'examinarà és el d'aquest node local: @PAH_BCN).

En l'actualitat, el perfil @PAH_BCN a *Twitter* compta amb 29.000 seguidors⁴, sent aquesta xarxa social aquella en què el node local te més seguidors. En el cas del perfil de *Facebook*, que es va obrir també el setembre de 2011, compta amb 15.100 seguidors⁵ i, en el d'*Instagram* (on està present des de 2016), 2.733⁶. Així doncs, encara en l'actualitat, *Twitter* és la xarxa amb més potencial comunicatiu per estendre els missatges i reivindicacions de la PAH de Barcelona entre un major nombre de persones.

Pel que fa a la composició de la mostra de tuits, cal tenir en compte que el període global de l'anàlisi de contingut del perfil @PAH_BCN (2011-2017) està més delimitat en el temps que el dels mitjans de comunicació (2008-2019) pels motius que s'exposen a continuació.

En primer lloc, la PAH va crear el perfil del node local de Barcelona el setembre de 2011. Tot i que la PAH de Barcelona va néixer l'any 2009, els perfils del node local a les xarxes socials no es van crear fins dos anys després. El motiu és que, en ser Barcelona la primera ciutat de l'Estat on es va crear la PAH, des de la capital catalana es van obrir en una primera fase (2009-2011) els perfils estatals de *Afectados per la Hipoteca*. No és fins després de l'embranchida que va agafar la plataforma arran del 15M, que es van començar a multiplicar els seus nodes locals al territori, creant els seus corresponents perfils locals a les xarxes socials (Alonso-Muñoz, 2016). El node de la PAH de Barcelona, ja existent des de feia dos anys, va aprofitar aquest procés per obrir els seus propis perfils locals.

En segon lloc, s'ha decidit finalitzar l'anàlisi de contingut del perfil de *Twitter* de la PAH de Barcelona l'any 2017. Fins a l'any 2017, la PAH va ser l'únic moviment social de referència per coordinar i articular la lluita pel dret a l'habitatge, també desenvolupada a escala de barri o territorial per d'altres col·lectius. Però, a partir de l'any 2017, ha cedit protagonisme a un nou actor en matèria de defensa del dret a l'habitatge, el Sindicat de Llogateres, que ha articular les lluites que es fan arreu del territori contra l'encariment dels arrendaments (Anzano, 2018).

⁴ Recuperat el 16 de maig de 2021 de https://twitter.com/PAH_BCN

⁵ Recuperat el 16 de maig de 2021 de <https://www.facebook.com/PAHBarcelona>

⁶ Recuperat el 16 de maig de 2021 de https://www.instagram.com/pah_barcelona/

En la mostra de tuits analitzats del període 2011-2017, la PAH de Barcelona ha fet una mitjana de 25,58 tuits diaris (incloent retuits). Aquesta xifra se situa molt per sobre dels 10,63 del període comprès entre el 25 de desembre de 2019 i el 18 d'octubre de 2020, segons la plataforma *Twitonomy*⁷, que proporciona estadístiques de *Twitter*. Durant el període d'anàlisi, el percentatge de missatges propis de la PAH retuits per d'altres usuaris també arriba al 74,58%, front al 48,5% del període més recent, segons *Twitonomy*⁷. Així doncs, s'ha optat per focalitzar l'anàlisi en aquell període en què la PAH de Barcelona ha estat l'únic moviment social de referència a Catalunya en matèria d'habitatge.

Dins del període d'anàlisi 2011-2017, s'ha optat per incloure a la mostra tuits de dates coincidents amb alguns dels exemplars analitzats dels mitjans de comunicació de la mostra, en què s'han produït fets rellevants en matèria d'habitatge amb la participació de la PAH de Barcelona. Concretament, s'han inclòs a la mostra els tuits del mateix dia d'un fet destacat, els del dia anterior i els del dia posterior, tal com resumeix la taula 6. En total, la mostra compta amb 307 tuits.

El fet que els tuits s'incloguin en la franja de dates en què s'han produït aquests fets rellevants en matèria d'habitatge no significa que tots els missatges compartits per la PAH de Barcelona en cada etapa estiguin dedicats exclusivament a aquests temes. La temàtica concreta de cadascun dels tuits es determina a partir d'una variable dissenyada a tal efecte per a l'anàlisi de continguts dels mateixos.

⁷ Recuperat el 19 d'octubre de 2020 de <https://www.twitonomy.com/>

Taula 6

Nombre de tuits de la mostra analitzada del perfil @PAH_BCN

Fet rellevant	Data del fet	Període analitzat	Tuits propis	Retuits	Total
Manifestació pel dret a l'habitatge simultània en diferents ciutats de l'Estat	25/09/11	24-26/9/11	25	4	29
Admissió a tràmit de la ILP estatal al Congrés	12/02/13	11-13/2/13	26	65	91
Aprovació al Parlament de Catalunya de la llei 24/2015, derivada de la ILP catalana	23/07/15	22-24/07/15	80	43	123
Manifestació <i>Barcelona No està en venda</i> contra la pujada dels lloguers	10/06/17	9-11/06/17	42	22	64
Total			173	134	307

Per poder analitzar els 307 tuits que conformen la mostra, s'han hagut de superar les dificultats derivades de la volatilitat dels missatges en aquesta xarxa, que deixen de ser accessibles per als usuaris quan ha passat un temps determinat (Pérez Díaz et al., 2013, p.11). Les aplicacions concebudes per analitzar els continguts i les estadístiques de *Twitter* d'un determinat perfil, com ara *Twitonomy* o *TweetReach*, no permeten recuperar els tuits d'un perfil concret més enllà dels darrers 3.200 o 5.000 missatges compartits pel compte corresponent, respectivament. Així per exemple, en el cas de *Twitonomy*, això equivaldria a un període molt inferior a un any, concretament la PAH de Barcelona va compartir 3.200 tuits només entre el 19 de gener i l'1 de novembre de 2020⁸.

⁸ Recuperat el 2 de novembre de 2020 de <https://www.twitonomy.com/>

Així doncs, aquestes aplicacions no són vàlides per accedir als *tuits* de la mostra, que es remunten a l'any 2011 i s'allarguen fins al 2017. Finalment, es va optar per sol·licitar a la PAH de Barcelona que pogués descarregar i facilitar per al desenvolupament d'aquesta recerca el seu informe de *Twitter Archive*, arxiu generat per la pròpia xarxa social que recull l'històric de tuits del compte corresponent des de la seva creació, però que només pot descarregar el titular de la mateixa. Així doncs, va ser necessària la col·laboració dels gestors del compte del perfil de *Twitter* de la PAH de Barcelona per poder accedir a aquest arxiu i extreure'n els tuits de la mostra analitzada.

4.2.2.2. Mostra d'activistes entrevistats

Les entrevistes qualitatives semiestructurades, aplicades com a part de la metodologia d'aquesta recerca com s'ha exposat a l'apartat anterior, s'han realitzat a set activistes de la PAH de Barcelona. A continuació, es detalla el nom de cadascun d'ells i les funcions que desenvolupaven a la comissió de comunicació de la PAH de Barcelona quan es van realitzar les entrevistes el novembre de 2017.

- **Lucía Delgado:** és una de les portaveus de la PAH de Barcelona i realitza diverses tasques a la comissió de comunicació (generació de continguts, planificació, coordinació amb d'altres comissions...). Va formar part del nucli d'activistes que van fundar la plataforma l'any 2009 a Barcelona, on va néixer el primer node local de Catalunya i l'Estat.
- **Luis Sanmartín:** ha desenvolupat diverses tasques, des de la generació de continguts per a diferents xarxes socials, fins a funcions d'enllaç i coordinació amb d'altres comissions o grups de treball de la PAH, com els encarregats de diferents campanyes. Forma part de la PAH des de 2012.
- **José Antonio Quiles:** és un dels impulsors del projecte *PAHPress*, que elabora material audiovisual per a la PAH de Barcelona, que després es difon a través de les diverses xarxes socials. Es va vincular a la PAH en la seva fase inicial,

entre 2009 i 2010, després va deixar de participar-hi activament i es va tornar a implicar a mitjans de l'any 2015.

- **Marta Salgot:** està centrada en la generació de continguts per a la xarxa social *Twitter* de la PAH de Barcelona. Es va vincular a la PAH l'any 2013.
- **Alba Benavent:** s'ocupa principalment de generar continguts per al *Facebook* de la PAH de Barcelona. Es va vincular a la PAH de Barcelona l'any 2015, si bé anteriorment ja havia col·laborat amb la PAH de Terrassa.
- **Lucía Navarro:** s'ocupa principalment de traduir, editar i corregir errades ortogràfiques en els continguts que comparteix la PAH de Barcelona a través dels seus diferents canals de comunicació. Realitza aquestes tasques des de l'any 2014 com a membre de la seva comissió de comunicació.
- **Ricardo Dubcek:** col·labora en la generació i edició de continguts de diferents xarxes socials de la PAH de Barcelona. Es va vincular a la PAH de Barcelona l'any 2014, després de començar a la PAH de Madrid 1 any abans.

4.2.3. Resum de la mostra de la investigació

En definitiva, la mostra d'aquesta investigació està formada per:

- 657 unitats comunicatives (UC) de mitjans de comunicació, sobre les quals s'ha aplicat la metodologia de l'anàlisi de contingut, corresponents a un total de 261 exemplars, amb la següent distribució per capçaleres:
 - La Vanguardia: 285 UC de 104 exemplars diaris
 - El Periódico de Catalunya: 267 UC de 104 exemplars diaris
 - La Directa: 105 UC de 53 exemplars setmanals fins al setembre de 2015 i quinzenals des d'aleshores i fins al final del període d'anàlisi el 2019

- 307 tuits de la PAH de Barcelona, sobre els quals s'ha aplicat la metodologia de l'anàlisi de contingut adequada a les característiques de *Twitter*. La mostra està formada per:
 - 173 tuits propis de la PAH de Barcelona
 - 134 retuits de la PAH de Barcelona (de tuits emesos per d'altres perfils)

- Set activistes de la PAH de Barcelona, membres de la seva comissió de comunicació, als quals s'han fet entrevistes qualitatives semiestructurades:
 - Lucía Delgado: també fundadora de la PAH l'any 2009
 - Luis Sanmartín: amb funcions d'enllaç de la comissió de comunicació amb comissions d'altres àmbits/ campanyes
 - José Antonio Quiles: elabora material audiovisual
 - Marta Salgot: gestora de *Twitter*
 - Alba Benavent: gestora de *Facebook*
 - Lucía Navarro: encarregada de tasques d'edició i traducció.
 - Ricardo Dubcek: col·laborador en la gestió i edició de continguts de diferents xarxes

5. El dret a l'habitatge: evolució històrica a Catalunya i Espanya i marc jurídic

En aquest capítol, s'examina el context social, polític, econòmic i jurídic que ha condicionat històricament l'evolució del dret a l'habitatge a Catalunya i l'Estat espanyol des de principis del segle XX fins a l'actualitat, en el marc del primer objectiu d'aquesta recerca.

Aquest capítol es divideix en tres apartats principals. En primer lloc, s'examina la definició jurídica del dret a l'habitatge, a partir de les principals normatives que el delimiten i el regulen en l'entorn català, espanyol, europeu i internacional. En segon lloc, s'examinen els antecedents històrics més rellevants per comprendre les actuals dificultats per garantir el dret a l'habitatge a Catalunya en el marc de l'Estat espanyol, així com els factors que el segueixen condicionant en l'actualitat. Donat que s'analitza un extens període històric, que es remunta a principis del segle XX, l'explicació se subdivideix en diferents apartats, seguint un criteri cronològic. En tercer lloc, es fa un examen històric dels moviments socials que han precedit la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH) en la defensa del dret a l'habitatge, des dels anys 60 durant el tardofranquisme fins a l'actualitat. D'aquesta manera, es vol estudiar la incidència que han tingut històricament els moviments socials per millorar les condicions d'accés a l'habitatge de la ciutadania i comprendre en quina mesura la PAH reproduceix o modifica les pautes d'acció i comunicació dels col·lectius que l'han precedida en la defensa d'aquest dret.

5.1. Què és el dret a l'habitatge?: marc jurídic

El marc jurídic sobre el dret a l'habitatge presenta una gran complexitat, perquè hi conflueixen múltiples normatives i lleis d'àmbit català, estatal, europeu i internacional, on no es fàcil dilucidar què significa exactament garantir-lo i protegir-lo de forma efectiva.

Sí que proporcionen una definició àmplia i garantista al respecte les Nacions Unides, a través del seu programa especialitzat en assentaments humans (ONU-Habitat, 2010), si bé aquesta no té valor jurídic per si mateixa i l'hem d'entendre des de l'àmbit de les recomanacions.

Perquè un habitatge pugui considerar-se adequat, l'ONU considera que ha de tenir bones condicions d'habitabilitat i accessibilitat, així com espai suficient, segons el nombre i perfil de membres de la llar, o que s'ha de garantir la seguretat en la seva tinença (que es veu vulnerada, per exemple, si els seus inquilins pateixen reiterades amenaces de desnonament) i l'accés als subministraments bàsics (llum, aigua, gas...). També remarca que ha de suposar unes despeses raonables, que impliquin com a màxim un terç de la renda familiar. Finalment, afegeix d'altres condicions com el fet que es tracti d'un habitatge segur, situat en un entorn adequat des del punt de vista social o ambiental, cosa que implica que tingui a una distància raonable serveis i equipaments essencials (escoles, hospitals...) i que no es vegi afectat per factors que puguin fer perillar la salut de les persones, entre d'altres (ONU-Habitat, 2010).

A diferència de l'àmplia definició de les Nacions Unides, la majoria de normatives i lleis sobre habitatge es limiten a enunciar que aquest dret s'ha de protegir, però sense concretar exactament què significa i què implica garantir-lo. Això queda subjecte a la interpretació més restrictiva o garantista que se'n faci.

A més, cal tenir en compte que el dret a l'habitatge forma part dels denominats DESC (drets econòmics, socials i culturals) (Pisarello, 2009) que, per les raons que s'exposaran tot seguit, tenen menys protecció jurídica que les llibertats individuals (com el dret a la vida, el dret a la propietat, la llibertat individual, etc.) o els drets civils i polítics (llibertat d'expressió, de reunió, de manifestació, el dret de vot...).

5.1.1.L'origen dels drets econòmics, socials i culturals (DESC)

El reconeixement jurídic dels drets econòmics, socials i culturals (DESC) -entre els quals figura l'habitatge i també el dret a la salut, al treball, a l'alimentació, a la salut o a l'educació- no es va iniciar fins a mitjans del segle XX. Va ser, doncs, molt més tardà que el de les llibertats fonamentals i els drets civils i polítics, que ja es va iniciar durant el segle XIX i principis del segle XX. D'aquí que els DESC també siguin denominats drets de segona generació, front als de primera generació que havien estat reconeguts amb anterioritat (Escalona Martínez, 2004, p.145).

El procés amb què es comencen a reconèixer de forma progressiva els drets humans (DH) comença amb el naixement de l'Estat Modern, l'inici del qual sol fixar-se a la Revolució Francesa (1789). En un primer moment, durant la major part del segle XIX, es reconeixen únicament les llibertats individuals com el dret a la propietat o la llibertat econòmica. És el que la catedràtica de Dret Constitucional Remedios Sánchez Ferriz (2004) considera la primera fase de l'Estat modern (o Estat liberal), que es caracteritza per un fort corrent individualista i per defensar els interessos de la burgesia. Posteriorment, en una segona fase (o Estat demoliberal), que comença a finals del segle XIX arran de les lluites del moviment obrer, sindical i socialista, es comencen a reconèixer els drets civils i polítics, entre ells el dret d'associació o reunió, cosa que facilita la consolidació dels partits polítics i dona major pluralitat als parlaments, i es va ampliant el dret de sufragi. Inicialment restringit a homes d'una determinada posició social (determinada pel nivell de renda, la professió, la instrucció o l'estat civil), el dret de sufragi actiu i passiu es va anar estenent progressivament, si bé no va començar a ser completament universal -masculí i femení- fins ben entrat el segle XX a molts països d'Europa i d'arreu del món (Maqueda, 2004).

No va ser fins a una tercera fase, amb posterioritat a la Segona Guerra Mundial (1939-1945), quan s'assenten les bases de l'Estat del benestar i comença el procés d'internacionalització dels DH -amb la creació de les Nacions Unides el 1945-, que es comencen a reconèixer jurídicament els drets econòmics socials i culturals (DESC). Un tret que diferencia aquesta segona generació de drets de la primera és

que, per garantir els DESC, els poders públics han de ser proactius i posar en marxa polítiques i inversions per garantir-los, per la qual cosa se'ls denomina també "drets de prestació". Per contra, s'entén que el paper dels poders públics per garantir els drets de primera generació es basa en la seva no-ingerència sobre la llibertat individual i en intervenir tan sols quan la conducta d'alguna persona pugui suposar la vulneració dels drets d'altri (Escalona Martínez, 2004, p.145).

5.1.2. La protecció del dret a l'habitatge en l'àmbit internacional

Si bé algunes constitucions estatals van reconèixer els drets econòmics, socials i culturals durant el primer terç del segle XX -aquest és el cas de la Constitució espanyola de 1931 o de la Constitució de Weimar a Alemanya de 1919-, el procés de reconeixement internacional dels DESC no es va iniciar fins a la Declaració universal dels drets humans (DUDH), aprovada per l'ONU l'any 1948. La declaració conté tant llibertats individuals i drets civils i polítics com DESC i, en aquest segon grup, hi figura també el dret a l'habitatge. La DUDH (1948) el menciona entre les condicions per garantir un nivell de vida adequat, tal com s'exposa a continuació:

Tota persona té dret a un nivell de vida que assegurï, per a ell i la seva família, la salut i el benestar, especialment quant a alimentació, vestir, habitatge, assistència mèdica i als serveis socials necessaris; també té dret a la seguretat en cas d'atur, malaltia, incapacitat, viduïtat, vellesa o una altra manca de mitjans de subsistència independent de la seva voluntat. (art. 25, ap. 1).

Més enllà de la DUDH, l'ONU va aprovar posteriorment diverses convencions de DH per protegir col·lectius específics, que contenen articles concrets que defensen el seu dret a l'habitatge. Aquest és el cas de la Convenció dels drets polítics de la dona de 1952 o de la Convenció internacional sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació racial de 1965, entre d'altres (Gómez Sánchez, 2004).

Després de la Segona Guerra Mundial, la protecció dels drets humans -i particularment el compromís de promoure els drets econòmics, socials i culturals- també es va incloure en textos constitucionals de diversos estats democràtics. Alguns dels primers exemples són la Constitució francesa de 1946 o la Constitució italiana de 1947. Dècades més tard, també van reconèixer els DESC les constitucions de Grècia (1974), Portugal (1976) o Espanya (1978) (Bon, 1992, pp. 50-51), entre d'altres.

En el cas espanyol, acabada la dictadura franquista, la Constitució de 1978 va incloure els DESC, a més dels drets fonamentals i les llibertats públiques, si bé la protecció normativa dels primers és inferior a la dels segons, com analitzarem amb més profunditat a continuació. Particularment, el dret a l'habitatge està protegit al seu article 47, amb l'enunciat següent:

Tots els espanyols tenen dret a gaudir d'un habitatge digne i adequat. Els poders públics han de promoure les condicions necessàries i establiran les normes pertinents per fer efectiu aquest dret, regulant la utilització del sòl d'acord amb l'interès general per impedir l'especulació. La comunitat participarà en les plusvàlues que generi l'acció urbanística dels ens públics. (Constitució espanyola [CE], 1978, art. 47).

Paral·lelament a la progressiva incorporació dels drets econòmics, socials i culturals als textos constitucionals d'un creixent nombre d'estats, l'ONU va anar ampliant la seva protecció jurídica. L'any 1966 es van aprovar dos pactes internacionals per part de l'ONU, que junts conformen la denominada Carta internacional dels drets humans. Un d'ells, el Pacte internacional dels drets econòmics, socials i culturals, reconeix explícitament l'habitatge, també com a requisit per garantir el dret a un nivell de vida adequat:

Els Estats part en aquest Pacte reconeixen el dret de tota persona a un nivell de vida adequat per a ella i per a la seva família, incloent-hi l'alimentació, el

vestit i l'habitatge. I una millora contínua de condicions d'existència. Els Estats part hauran d'adoptar mesures adequades que assegurin l'efectivitat d'aquest dret, reconeixent a aquest efecte la importància essencial de la cooperació internacional basada en el lliure consentiment. (Pacte internacional dels drets econòmics, socials i culturals [PIDESC], 1966, art.11).

L'altre acord és el Pacte internacional de drets civils i polítics (PIDCP) que, tot i estar dedicat als drets de primera generació, sí que protegeix indirectament alguns drets socials, vinculant-los amb el dret a la vida. El màxim garant del PIDCP, el Comitè de drets humans, ha fet una "interpretació social" del dret a la vida, per a la protecció del qual considera que s'han de garantir "quatre drets essencials", entre ells l'habitatge, l'alimentació adequada, la salut i l'accés a l'aigua potable (Gialdino, 2013, p. 45).

Des de l'aprovació del PIDESC, el Comitè de drets econòmics, socials i culturals (COM/DESC), que s'encarrega de supervisar el seu compliment, ha anat desenvolupant les denominades Observacions Generals (OG), que constitueixen la seva jurisprudència sobre el tema. Per tant, són font d'interpretació jurídica dels DESC. En matèria d'habitatge, dues OG (la 4 i la 7) aporten elements rellevants per interpretar el dret a l'habitatge (Pisarello, 2009, p.66).

L'OG 4 és la que recull els criteris generals per garantir un habitatge digne, desenvolupats posteriorment per ONU-Habitat, tal com s'ha exposat a l'inici d'aquest apartat. Pel que fa a l'OG 7 està centrada en els desallotjaments forçats (desnonaments), entenent com a tals aquells que es produeixen quan els inquilins han d'abandonar la seva llar provisionalment o permanentment sense tenir accés a mitjans adequats de protecció legal i considerant que només estan justificats en circumstàncies excepcionals i complint les normes internacionals de drets humans (ONU-Habitat, 2010).

El COM/DESC també ha fet referència en diverses de les seves Observacions Generals al principi de la possibilitat de costejar l'habitatge (OG 4, 8,12 i 13). Per al COM/DESC, els estats han de garantir que “el percentatge de despeses de l'habitatge siguin, en general, commensurades amb el nivell d'ingressos” (Oficina de l'Alt comissionat de l'ONU pels drets humans [OHCHR], 1991, p.3).

El COM/DESC considera que els poders públics han de prendre mesures per evitar que el preu de l'habitatge augmenti de forma desproporcionada. Entre els mecanismes proposats amb aquesta finalitat, planteja promoure lleis de control dels lloguers, que promoguin l'assequibilitat del seu preu; fomentar l'habitatge social; posar a disposició de la ciutadania vies per denunciar accions il·legals per part dels propietaris, entre elles les pujades desorbitades del preu dels arrendaments; donar subsidis d'habitatge per a les persones amb majors dificultats; o exercir control sobre les condicions dels contractes hipotecaris per evitar clàusules abusives, entre d'altres (Gialdino, 2013).

Pel que fa a les Nacions Unides, també cal destacar que des de l'any 2000 compten amb la figura del Relator especial sobre un habitatge adequat, que s'encarrega de fer estudis i informes sobre la situació d'aquest dret en diferents països del món i proposa als estats solucions per corregir-ne els dèficits (ONU, 2002). De fet, des dels anys 70, l'ONU ja encarregava estudis a experts sobre diferents temes, però no va ser fins a mitjans dels 90 que aquests es van començar a focalitzar en els drets socials. Com explicarem més endavant, informes d'aquests relators han alertat de les mancances per garantir de forma efectiva el dret a l'habitatge a Espanya (Amnistia Internacional, 2015).

També l'any 2000 es van establir els Objectius del mil·lenni (ODM) de les Nacions Unides per al període 2000-2015, amb què l'ONU es marcava un full de ruta i unes metes a assolir pel que fa a la millora en el grau de compliment de diferents drets a nivell internacional (ONU, 2000). Actualment, passat el període de venciment dels ODM, estan vigents els Objectius de desenvolupament sostenible (ODS) 2016-2030. Concretament, l'ODS número 11 fa referència al dret a l'habitatge i es fixa la següent fita per a aquest període: “assegurar l'accés de totes les persones a

habitatges i serveis bàsics adequats, segurs i assequibles i millorar els barris marginals". En aquest sentit, els ODS representen un avenç en relació als ODM, on no es feia referència explícita al dret a l'habitatge (ONU, 2015).

En el cas concret de l'Estat espanyol, cal recordar que va ingressar a l'ONU l'any 1955, en plena dictadura franquista. Tot i que inicialment se'n va denegar l'ingrés pel seu caràcter dictatorial i pel suport que havia donat a d'altres règims feixistes com l'Alemanya nazi, l'enfortiment de les relacions entre Espanya i els Estats Units, per a qui el territori espanyol tenia una posició geoestratègica per combatre el comunisme des d'Europa, va acabar precipitant el seu ingrés (Méndez i Marcu, 2010, p. 121).

Això no obstant, Espanya no va subscriure els pactes internacionals de drets civils i polítics (PIDCP) i de drets econòmics, socials i culturals (PIDESC) fins al 1977 (Instrumento de Ratificación de España del PIDCP, de 30 d'abril de 1977; i Instrumento de Ratificación de España del PIDESC, de 30 d'abril de 1977). Així doncs, si bé Espanya es va adherir a l'ONU formalment l'any 1955, no es pot considerar que ingressés plenament en el seu sistema de protecció dels drets humans fins al final de la dictadura franquista.

Pel que fa al nivell de subjecció dels estats als tractats i compromisos internacionals que han subscrit, existeixen diferents visions entre els juristes, més restrictives i més garantistes, com també passa a nivell europeu. Els primers consideren que els tractats internacionals no impliquen prescripcions rígides per als estats i, en relació als DESC, argumenten que el PIDESC contempla el denominat principi de progressivitat. Aquest principi estableix que els estats tenen el deure de destinar "tots els mitjans apropiats" per garantir l'efectivitat dels drets econòmics, socials i culturals recollits al pacte, però deixant subjecte aquesta obligació a allò que considerin viable en cada moment (art. 2 PIDESC, 1966).

Per contra, les visions més garantistes posen l'accent en d'altres aspectes dels tractats internacionals. Pel que fa al PIDESC, en primer lloc, remarquen que el pacte exigeix que, independentment de les condicions socials i econòmiques que

hi hagi en cada moment, els estats mai no poden vulnerar el contingut essencial dels drets. A propòsit d'aquest tema, el Consell de drets humans de les Nacions Unides ha determinat que l'habitatge, entre d'altres drets socials, "no pot subordinar-se a l'aplicació de les polítiques d'ajustament estructural, els programes de creixement i a les reformes econòmiques empreses a causa del deute" (ap. 20 Resolució 11/5, de 17 de juny de 2009).

En segon lloc, cal recordar que, si bé el PIDESC no exigeix que els estats permetin presentar recursos judicials contra la vulneració dels drets socials, sí que els exigeix que demostrin que això no és necessari per garantir-los de forma efectiva (art. 2, ap.1, PIDESC, 1966).

En tercer lloc, no podem oblidar els principis d'interdependència i indivisibilitat dels drets humans, als quals fan al·lusió els preàmbuls tant del PIDESC com del PIDCP. A la pràctica, són dos principis que impliquen el mateix: que la garantia i protecció d'un dret també pot impactar positivament sobre un altre, o a la inversa: que la seva vulneració pot anar en perjudici d'altres. Tot i això, hi ha matisos teòrics entre el significat d'interdependència, que suposa que els drets diferents depenen mútuament entre ells; o indivisibilitat, que entén que tots els drets conformen una sola unitat. Sota aquests principis, hauríem d'entendre que, per garantir la igualtat en l'exercici dels drets civils i polítics reconeguts pel PIDCP, també cal protegir de forma efectiva drets socials com l'habitatge. Sense aquesta segona condició, la igualtat en l'exercici dels primers es veuria vulnerada (Vázquez i Serrano, 2011, pp. 152-145).

Revisat el principal marc jurídic del dret a l'habitatge en l'àmbit internacional, així com les recomanacions i objectius que les Nacions Unides estableixen en aquesta matèria, passem ara a examinar la protecció del mateix en l'entorn europeu.

5.1.3. La protecció del dret a l'habitatge a Europa

En l'àmbit europeu, conviuen dos sistemes de protecció de drets humans diferents, a més de les constitucions dels diferents estats que en formen part. D'una banda, estan les normatives al respecte de la Unió Europea (UE) i, de l'altra, les corresponents al Consell d'Europa, organisme internacional nascut l'any 1949 per promoure els DH i la democràcia i un espai polític i jurídic comú a partir de la cooperació dels diferents estats del continent, que és aliè a les estructures de la UE (Martín-Retortillo Baquer, 2010). Cal tenir en compte que l'Estat espanyol ha ratificat pactes i acords corresponents a ambdós sistemes de protecció dels DH. A la Comunitat Econòmica Europea (CEE), el precedent de la posterior UE, l'Estat espanyol s'hi va adherir l'any 1985 (Instrumento de Ratificación del Tratado relativo a la adhesión del Reino de España y de la República Portuguesa a la CEE y a la Comunidad Europea de la Energía Atómica, d'1 de gener de 1986) i al Consell d'Europa, el 1977 (Instrumento de Adhesión de España al Estatuto del Consejo de Europa, d'1 de març de 1978).

En l'àmbit de la UE, el Tractat de Lisboa (2007) incorpora la Carta de drets fonamentals de la Unió (CDFUE), que, en el seu article 34, es refereix a la qüestió de l'habitatge. Això no obstant, aquest article no protegeix el dret a l'habitatge com a tal, sinó el de percebre "una ajuda per a l'habitatge per a les famílies amb menys recursos econòmics", el desenvolupament de la qual està, a més, subjecte a les legislacions i practiques nacionals. Així doncs, la UE protegeix de "forma restrictiva" l'accés a l'habitatge i ho fa de forma tardana, ja que, fins a l'any 2007, la Carta de drets fonamentals no es va incorporar al Tractat de Lisboa, quatre dècades més tard de l'aprovació de la Carta internacional de DH de les Nacions Unides de 1966 (Pisarello, 2009, pp. 4-8).

El fet que la Unió Europea reconegui de forma més tardana i restrictiva que les Nacions Unides drets socials com l'habitatge està relacionat amb els propis orígens i tradició històrica de la UE. Cal recordar que la UE deriva de l'originària Comunitat Econòmica Europea, que es va fundar l'any 1958 a partir del Tractat de Roma i que inicialment era estrictament una unió econòmica. Fins als anys 70, l'ordenament

comunitari no va incorporar drets humans (inicialment llibertats fonamentals i drets civils i polítics) i, no va ser fins als anys 90, que s'hi van començar a incloure tímidament els DESC, sobretot quan es va iniciar el debat del projecte fallit de la denominada Constitució europea. Finalment, la CDFUE es va aprovar l'any 2001, si bé no es va incorporar al Tractat de la UE fins al 2007 (Gómez Sánchez, 2011).

Tot i que el reconeixement del dret a l'habitatge a la Carta de drets fonamentals de la UE sigui restrictiu, tampoc no s'ha de menystenir. Els tractats conformen el dret primari de la Unió, a partir del qual es desenvolupa el denominat dret derivat (directives, decisions, recomanacions...) (Jiménez Quesada, 2011).

El màxim garant de l'ordenament comunitari -i per tant del compliment de la CDFUE, entre d'altres normatives de la Unió- és el Tribunal de Justícia de la UE (TJUE). En la seva jurisprudència, es detecten dos grans corrents, un dels quals és més procliu a reconèixer els drets socials que l'altre, focalitzat en la protecció de les llibertats fonamentals i els drets civils i polítics.

Per posar un exemple de la seva vessant més garantista vers el dret a l'habitatge, la jurisprudència del TJUE ha considerat que la pèrdua de l'habitatge "no només pot lesionar greument els drets dels consumidors, sinó que també pot posar a la família del consumidor en una situació particularment delicada" (Kušionová, M. vs. Smart Capital. Sentència del TJUE en l'assumpte C-34/13, de 10 de setembre de 2014, par. 63). També ha establert que els estats membres han d'impulsar mesures apropiades, eficaces i proporcionals (incloses possibles sancions) per evitar les clàusules abusives als contractes hipotecaris, així com garantir el dret a la tutela judicial efectiva dels consumidors que se'n puguin veure afectats, en compliment de la Directiva 93/13 referida a aquesta qüestió. També estableix que els jutges dels diferents estats membres poden arbitrar mesures provisionals adequades i eficaces per acabar amb les clàusules abusives (Kušionová, M. vs. Smart Capital. Sentència del TJUE en l'assumpte C-34/13, de 10 de setembre de 2014, par. 5-29).

En l'àmbit del Consell d'Europa, la norma de referència en matèria de DH és el Conveni europeu de drets humans (CEDH) de 1950. El CEDH és un pacte de drets

humans, centrat en els de primera generació (llibertats fonamentals i drets civils i polítics), però, tot i això, protegeix de forma indirecta els DESC. El seu màxim intèrpret és el Tribunal Europeu de Drets Humans (TEDH), que en la seva jurisprudència ha protegit l'habitatge per connexió amb diversos drets de primera generació, especialment per la seva connexió amb el dret a la vida privada i familiar (art. 8 CEDH, 1950), a la tutela judicial efectiva (art. 6) o al dret a no ser sotmès a tractes inhumans o degradants (art. 3), entre d'altres (Jiménez Quesada, 2011).

Així per exemple, per connexió amb el dret a la vida privada i familiar, el TEDH considera que els desnonaments són "la forma més extrema d'ingerència" sobre el mateix (McCann vs. Regne Unit. Sentència Núm. 18984/91 del Tribunal Europeu de Drets Humans [TEDH], de 27 de setembre de 1995, par. 50).

En aquest sentit, considera que els desnonaments només s'ajusten al Conveni si són proporcionals a la finalitat perseguida. Sota aquestes premisses, el TEDH també ha establert la suspensió cautelar d'alguns desnonaments ordenats per la justícia espanyola a l'espera de poder garantir una alternativa habitacional a les persones afectades. Aquest és el cas, per exemple, de la sentència del TEDH de 31 de gener de 2013 sobre el desnonament d'un habitatge de la Cañada del Real de Madrid. El desnonament havia estat decretat pel Tribunal Superior de Justícia de Madrid, però va ser posteriorment aturat pel TEDH (Raji, M. i altres vs. Espanya. Sentència del Tribunal Europeu de Drets Humans [TEDH] en l'assumpte C-3537/13, de 31 de gener de 2013).

Dins del sistema de protecció de DH del Consell d'Europa, també trobem un altre pacte de referència, en aquest cas en matèria de drets socials: la Carta Social Europea (CSE). Això no obstant, en aquest cas, cal tenir en compte que l'Estat espanyol va subscriure l'any 1980 la seva primera versió, que datava de 1961. Per contra, no ha estat fins a finals de l'any 2020 (Moncloa, 2020a) que el govern espanyol ha autoritzat la ratificació de la CSE revisada de 1996, que és la que incorpora explícitament el dret a l'habitatge (art. 31).

En el cas de la Carta Social Europea, el seu màxim intèrpret és el Comitè europeu de drets socials (CEDS). Mitjançant la seva jurisprudència, promou una protecció efectiva dels drets socials recollits a la Carta i, en el cas del dret a l'habitatge, no només ho fet en base a l'article 31 de la CSE revisada de 1996. També ho ha fet en base a l'article 16 (CSE, 1961 i CSE revisada, 1996), que reconeix el dret a la protecció social, jurídica i econòmica de la família (Jiménez Quesada et al., 2004).

El govern espanyol també ha autoritzat a finals de 2020 la ratificació del protocol addicional a la CSE (Moncloa, 2020b), que es va aprovar l'any 1995 i que, entre d'altres qüestions, permet fer reclamacions col·lectives al CEDS si es considera que s'han vulnerat alguns dels drets reconeguts a la Carta, per exemple per part d'ONG, sindicats o d'altres organitzacions. Els dictàmens que el CEDS emet en resposta a aquestes reclamacions són les denominades decisions de fons (Jiménez Quesada, 2011).

Per posar un exemple, en una d'aquestes decisions de fons (Centro de Derechos Humanos para los Gitanos Europeos vs. Bulgaria. Cas Núm. 31/2005, de 18 d'octubre de 2006), el CEDS restringeix i delimita els supòsits en què es pot dur a terme un desnonament. Remarca que s'ha de fer en tot cas respectant la dignitat de les persones desallotjades de casa seva, garantint-los una alternativa habitacional (o una ajuda econòmica perquè puguin cercar-la) i avisant-les sempre de quan s'efectuarà el llançament amb un termini de temps raonable. El CEDS també prohibeix desnonar les persones de nit o durant l'hivern.

En definitiva, són múltiples les normatives tant d'àmbit europeu com internacional subscrietes per Espanya que protegeixen directament o indirectament el dret a l'habitatge. Als compromisos internacionals subscrits per Espanya, cal afegir-hi també el propi ordenament jurídic estatal, així com l'específic de les diferents comunitats autònomes, que repassarem tot seguit.

5.1.4. La protecció del dret a l'habitatge a l'ordenament jurídic de l'Estat espanyol

Si comparem el nivell de reconeixement jurídic del dret a l'habitatge en diferents ordenaments constitucionals, podem distingir quatre grans grups d'estats i, de major a menor protecció en l'àmbit estrictament normatiu, Espanya es trobaria en el segon. Segons Golay (2007), en el primer grup, trobem els estats que reconeixen l'habitatge com a dret fonamental i li donen màxima protecció jurisdiccional, fins al punt que, en cas que sigui vulnerat, pot ser objecte de denúncia davant d'un tribunal.

En segon lloc, es troben els estats que, com Espanya, consideren el dret a l'habitatge com un principi rector que ha d'orientar l'acció dels poders públics per garantir-lo. Però, en aquest segon grup, no es dona a l'habitatge la màxima protecció jurisdiccional, com sí succeeix amb els drets fonamentals (per exemple el dret a la propietat o la llibertat d'expressió), ni tampoc es permet denunciar la seva vulneració davant d'un tribunal, si bé el desenvolupament normatiu del mateix en una llei podria obrir la porta a fer-ho. Tot i això, a la pràctica, resulta complex demostrar fins a quin punt els poders públics han pres o no mesures suficients per garantir-lo.

Menor protecció normativa que aquests dos grups tenen els estats que no reconeixen directament el dret a l'habitatge a les seves constitucions. En un tercer grup, hi figuren els estats que, sense reconèixer-lo de forma explícita, ho fan indirectament per vinculació amb d'altres drets constitucionals (per exemple el dret a la vida digna). Finalment, en un quart grup, es troben els estats que no reconeixen ni directament ni indirectament aquest dret als seus ordenaments constitucionals i que únicament ho fan a partir de lleis ordinàries (Golay i Özden, 2007, pp. 3-28).

Tal com exposàvem anteriorment, l'Estat espanyol es troba en el segon grup i considera el dret a l'habitatge un principi rector. De fet, l'article 47 de la Constitució espanyola (CE) de 1978, el que reconeix el dret de l'habitatge, forma part dels denominats principis rectors de la política social i econòmica, que conformen el

capítol III del títol I de la CE. Tots els drets que formen part dels principis rectors (entre ells, també la salut, la cultura o l'accés a prestacions socials) tenen menor protecció jurisdiccional que els denominats drets fonamentals i llibertats públiques (secció I, capítol II, títol I de la CE). Aquest segon grup drets són els que tenen màxima protecció jurisdiccional i els únics que poden donar lloc a recursos d'empara davant del Tribunal Constitucional (TC) (CE, 1978, art. 53, ap. 2). Per contra, la presumpta vulneració d'un dels principis rectors només pot ser denunciada davant de la justícia ordinària d'acord amb les lleis que el desenvolupin (CE, 1978, art. 53, ap.3).

Això no obstant, com succeeix en el cas del dret internacional i europeu, també hi ha interpretacions més restrictives i més garantistes sobre com protegeix la CE el dret a l'habitatge. Les més restrictives, a partir de la literalitat del text constitucional, neguen que els drets socials com l'habitatge tinguin validesa jurídica per ells mateixos si no són desenvolupats legalment i els redueixen estrictament al seu caràcter de principis orientadors de l'acció dels poders públics (Jiménez Campos, 1999, pp. 23-24).

Per contra, les més garantistes sí que reconeixen cert valor jurídic al contingut constitucional dels drets socials, entenent que s'han d'interpretar com a part del marc normatiu general de la CE i en connexió amb d'altres articles que també reforcen la seva protecció (García de Enterría, 1993, pp. 29-42). Així per exemple, la Constitució defineix Espanya com a "Estat social i democràtic de dret" (CE, art. 1, ap. 1) i estableix que els poders públics han de promoure la "igualtat real i efectiva" (CE, art. 9, ap. 2).

Així mateix, i en relació als tractats europeus i internacionals a què fèiem referència anteriorment, cal recordar l'obligació dels estats d'interpretar els drets fonamentals recollits pels seus ordenaments constitucionals i les lleis que els desenvolupin d'acord amb els compromisos internacionals que han ratificat, també recollida a la Carta Magna (CE, art. 10, ap. 2).

També està relacionada amb el dret a l'habitatge la funció social de la propietat. La Constitució estableix que s'ha de delimitar el dret a la propietat per garantir la seva funció social (CE, art. 33) i subordina el primer a l'interès general (CE, art. 128, ap. 1). En aquest sentit, és de gran rellevància per garantir el dret a l'habitatge regular qüestions com la propietat del sòl, les condicions que han de complir els propietaris de pisos per a la seva venda o lloguer i les empreses del sector immobiliari que en vulguin construir, etc. A més, la Constitució preveu la possibilitat d'expropiar propietats per garantir la seva funció social, però únicament per "causa justificada d'utilitat pública o interès social, mitjançant la corresponent indemnització i de conformitat amb el que disposin les lleis" (CE, art. 33, ap.3).

Més enllà de la funció social de la propietat, hi ha diversos articles de la CE que també reconeixen d'altres drets fortament vinculats amb la necessitat d'accedir a un habitatge digne. Aquest és el cas de l'article 35, que dona protecció social, jurídica i econòmica a les famílies; l'article 39, que estableix els drets dels treballadors i treballadores a percebre una remuneració suficient per cobrir les seves necessitats bàsiques; o els articles 49 i 50, que defensen l'accés i l'adequació de l'habitatge a les necessitats de col·lectius vulnerables com les persones amb diversitat funcional i la gent gran, respectivament.

5.1.5. Les competències estatals, autonòmiques i municipals en matèria d'habitatge

La combinació de normatives i la divisió de competències en matèria d'habitatge entre les institucions de diferents àmbits territorials (estatals, autonòmiques, municipals...), dedicades als diferents aspectes que incideixen sobre aquest dret (regulació del sòl, drets d'edificació, venda i lloguer d'habitatges, normativa hipotecària, habitatges de protecció oficial, ajuts per accedir a l'habitatge, etc.), presenta una gran complexitat. Als mencionats factors, cal afegir que les normes sobre habitatge vigents en l'actualitat són hereves en molts casos de lleis que daten de molts anys enrere, que s'han anat refonent i reformant successivament (Espínola Orrego, 2010, pp. 191-192).

Si bé la Constitució espanyola concedeix a les comunitats autònomes la competència exclusiva en “l’ordenació del territori, l’urbanisme i l’habitatge” (CE, art. 148, ap. 1, subap. 3a), reserva a l’estat diverses competències de gran rellevància en aquesta matèria. D’una banda, com amb molts d’altres drets i deures, l’estat també pot intervenir en matèria d’habitatge per garantir la “igualtat de tots els espanyols en l’exercici dels drets i en compliment dels drets constitucionals” (CE, art. 149, ap. 1). D’altra banda, la CE reserva a l’estat competències exclusives pel que fa a establir “les bases i la coordinació de la planificació general de l’activitat econòmica” (CE, art. 149, ap. 1, subap. 13). Això no obstant, algunes lleis de competència autonòmica, entre elles les d’obra pública, poden incidir indirectament sobre la propietat privada (López, 1988, pp. 111-112).

Delimitar les competències entre administracions pel que fa a l’habitatge també és una qüestió altament complexa, donat que és un tema en què s’imbriquen de forma transversal diferents factors. No és estrany, doncs, que s’hagin produït nombrosos conflictes de competències en matèria d’habitatge entre estats i comunitats autònomes i que s’hagi desenvolupat una àmplia jurisprudència sobre el tema (Pisarello, 2009, p.7).

A més, en relació a aquest tema, cal recordar que, al reconeixement constitucional del dret a l’habitatge, s’hi ha afegit més modernament la seva protecció als estatuts d’autonomia de diferents comunitats. Va ser a les acaballes del període del boom immobiliari (1997-2007) quan algunes comunitats autònomes, entre elles Catalunya, van començar a incorporar aquest dret als seus textos estatutaris. També el trobem a l’Estatut de València (2006) o al de les Illes Balears (2007) (López Menudo, 2009). Concretament, l’Estatut d’autonomia de Catalunya (2006) estableix el següent respecte al dret a l’habitatge:

Les persones que no disposen dels recursos suficients tenen dret a accedir a un habitatge digne, per a la qual cosa els poders públics han d’establir per llei un sistema de mesures que garanteixi aquest dret, amb les condicions que determinen les lleis. (art. 26).

A propòsit de la incorporació del dret a l'habitatge als textos estatutaris, Ruiz-Rico (2008) considera que, a diferència del seu reconeixement constitucional, aquests no condicionen l'exigibilitat d'aquest dret al seu posterior desenvolupament legal. Això no obstant, el Tribunal Constitucional nega la possibilitat de demanar directament la vulneració del dret estatutari a través de diferents sentències, com ara la referent a l'Estatut de Catalunya de 2006 (Tribunal Constitucional [TC]. Sentència 31/2010, de 28 de juny) o a l'Estatut del País Valencià de 2006 (TC. Sentència 247/2007, de 12 de desembre).

Això no obstant, cal recordar que l'article 26 de l'Estatut de Catalunya (2006), que contempla el dret a l'habitatge, s'ha desenvolupat mitjançant diferents lleis, el compliment de les quals sí que és exigible davant d'un tribunal. Algunes d'aquestes normatives s'explicaran en apartats posteriors en abordar el període del boom immobiliari, la crisi econòmica i la situació d'emergència habitacional generada des d'aleshores.

Finalment, pel que fa l'administració local, la Constitució estableix, al mateix article que defineix les competències de les comunitats autònomes (CCAA) en matèria d'habitatge (CE, 1978, art. 148, ap. 1, subap. 3), que els ajuntaments també poden col·laborar en les funcions atribuïdes a les CCAA en matèria d'ordenació del territori, urbanisme i habitatge segons el que delimitin els respectius estatuts.

També la Llei 7/1985 de 2 d'abril Reguladora de les Bases del Règim Local (LBRL) atorga un paper rellevant als governs municipals en matèria d'habitatge i urbanisme. Concretament estableix que el municipi exercirà competències en els termes que estableixi la llei estatal i autonòmica pel que fa a l'urbanisme, en les matèries següents: "planejament, gestió, execució i disciplina urbanística; protecció i gestió del patrimoni històric; promoció i gestió de l'habitatge de protecció pública amb criteris de sostenibilitat financera; i conservació i rehabilitació de l'edificació" (art. 25, ap.2, sup.a, LBRL, de 2 d'abril de 1985).

Pel que a les competències dels ajuntaments, també són rellevants els denominats patrimonis municipals del sòl. Mitjançant aquesta figura, els ajuntaments poden

obligar els propietaris d'un sòl urbanitzable a cedir un percentatge determinat del mateix a l'administració local, que el podrà destinar a així a l'interès general. En d'altres casos, a través del valor que reporti el sòl a l'administració, aquest es pot destinar a sufragar despeses públiques d'actuacions urbanístiques o, excepcionalment, a eixugar deute municipal (Federación Española de Municipios y Provincias [FEMP], n.d.). La figura del patrimoni municipal del sòl ve d'antic i ja estava recollida per les primeres lleis del sòl aprovades durant la dictadura franquista (Gaja, 2005).

Finalment, cal destacar que, quan s'estava gestant el boom immobiliari (1997-2007), es va aprovar una reforma legal de la llei del sòl de gran envergadura. Si fins aleshores tot el sòl era per defecte no urbanitzable i s'havia de qualificar com a tal per poder-hi construir, a partir d'aleshores aquesta relació es va invertir. La llei 6/1998 de 13 d'abril sobre el règim del sòl i valoracions va establir que tot el sòl era urbanitzable, tret que se'l qualificués en sentit contrari, i també va atribuir importants funcions als ajuntaments en aquesta matèria. Concretament, els va atorgar la competència de qualificar i requalificar sòl, convertint-los així en una peça clau del sistema sobre el qual es va vertebrar el boom immobiliari (Vinuesa Angulo et al., 2009, p. 509). En l'actualitat, segueixen tenint competències delimitades en la matèria després de successives reformes de la llei del sòl.

A propòsit del paper del món local en la garantia del dret a l'habitatge, cal posar en valor dues iniciatives impulsades per diferents ciutats d'Europa i del món en matèria de DH. La primera és la Carta europea de salvaguarda dels drets humans a la ciutat (2000), que menciona el dret a l'habitatge al seu article 16. La Carta es va aprovar arran de la 1a Conferència europea de ciutats pels drets humans, que va tenir lloc a Barcelona el 1998 en el marc de la celebració dels 50 anys de la DUDH, per tal d'afrontar els reptes que implica el creixement urbà. La segona és la Carta-Agenda mundial dels drets humans a la ciutat (2011), que reconeix el dret a l'habitatge a l'article 10. Va ser aprovada a Florència després d'un procés de participació a escala global en què van prendre part ciutats i governs locals d'arreu del món.

Sens dubte, és rellevant que diferents ciutats del món es coordinin per afrontar i

cercar respostes conjuntes als reptes urbans, que són locals i alhora globals, si bé cal tenir en compte que la seva importància és fonamentalment de caire polític, ja que les cartes de drets humans mencionades no tenen valor jurídic.

En definitiva, un complex entramat de normatives protegeixen el dret a l'habitatge a escala local, autonòmica, estatal, europea i internacional, les quals, a més, es veuen reforçades, en l'àmbit de les recomanacions, amb d'altres declaracions de drets humans com les mencionades al llarg d'aquest apartat.

Una altra qüestió és preguntar-se pel nivell d'implementació i eficàcia d'aquest marc normatiu. Per examinar aquesta segona qüestió en el cas català i espanyol, farem a continuació un examen de l'evolució històrica del dret a l'habitatge des de principis del segle XX fins a l'actualitat.

5.2. L'evolució històrica del dret a l'habitatge a Catalunya i l'Estat espanyol

Espanya segueix encara actualment a molta distància d'altres països europeus com Holanda, Àustria o Dinamarca pel que fa a polítiques d'habitatge social. Mentre que a Espanya menys d'un 2% del parc d'habitatges correspon a lloguer públic i social, en aquests països aquest percentatge s'eleva fins al 33%, el 24% i el 19%, respectivament (Scanlon et al., 2015). Aquest dèficit segueix dificultant que es puguin garantir alternatives habitacionals a les persones en situació d'exclusió residencial. La situació actual, en què Espanya presenta un major nivell de desprotecció del dret a l'habitatge que d'altres països europeus del nostre entorn, s'explica per raons històriques. Per això, en els apartats següents, exposarem l'evolució històrica dels factors socioeconòmics i polítics que han condicionat l'accés a l'habitatge des dels anys 20 del segle XX fins a l'actualitat en l'entorn català i espanyol.

5.2.1. De la primera onada migratòria del segle XX a la II República

Entre finals del segle XIX i principis del segle XX, moltes ciutats no només de Catalunya i del conjunt de l'Estat espanyol, sinó d'arreu d'Europa i del món, es van enfrontar a un repte compartit en matèria d'habitatge: garantir un allotjament digne als milers de persones que van migrar del camp a la ciutat a la recerca de feina en ple procés d'industrialització.

A Espanya, aquesta primera onada migratòria, que va començar als anys 20 del segle XX i es va prolongar fins als inicis de la Guerra Civil (1936-1939), va estar protagonitzada per persones procedents de petites explotacions agrícoles, que vivien en condicions d'extrema precarietat. Per contra, les persones que treballaven per a latifundistes encara conservaven en aquells moments l'esperança de lluitar per millorar les seves condicions de vida al camp i, per això, van immigrar en menor mesura a les ciutats. Els principals pols d'atracció dels migrants van ser Catalunya, Euskadi i Madrid, les zones on més va créixer l'activitat industrial (Collantes, 2004).

A Catalunya, on es va desenvolupar fortament la indústria tèxtil, la població va passar de 2,2 a gairebé 3 milions d'habitants entre 1910 i 1936 i la major part d'aquest creixement demogràfic s'explica per l'arribada de persones migrades (concretament, en van arribar 600.000). Barcelona i també els municipis de l'entorn van acollir gran part de les persones novingudes a Catalunya (Burbano Trimiño, 2013, p. 52).

Un dels treballs periodístics més destacats que relata aquesta primera onada migratòria va ser el realitzat el 1932 per Carles Sentís, dedicat concretament al trasllat de la població murciana a Barcelona i als municipis de l'entorn. Recollit per l'obra *Viatge en transmiserià*, Sentís (1994) relata en aquesta obra tant les dificultats socials i econòmiques dels migrants al seu lloc d'origen, particularment del terme municipal de Llorca, com les condicions d'amuntegament en què viatgen a l'autobús amb què es traslladaven a Barcelona, que denomina irònicament *transmiserià* en al·lusió al luxós transsiberià. La descripció d'aquest viatge, que fa a partir de la seva infiltració en el trajecte, constitueix la part nuclear de l'obra. Així

mateix, descriu la precarietat de les condicions de vida a què s'enfronten els immigrants també en arribar a Barcelona, tant pel que fa a la manca d'allotjaments dignes i a la proliferació del barraquisme com als seus problemes de salut -molts d'ells es contagien de tracoma, una malaltia ocular- o d'integració a la societat catalana.

A més de Múrcia, les procedències més freqüents de les persones que immigraven a Barcelona i a les localitats de l'entorn eren el País Valencià, l'Aragó o Andalusia. Fruit d'aquesta onada migratòria, els habitants de la ciutat comtal van passar de 600.000 a 1.062.157 entre 1910 i 1936. Si als habitants de Barcelona hi afegim els d'altres municipis propers (com Badalona, L'Hospitalet de Llobregat, Santa Coloma de Gramenet, Sant Adrià del Besòs, Sant Just Desvern i Esplugues de Llobregat), la suma arribava a 1,6 milions de persones, el 40% de tota la població catalana ja abans de l'inici de la Guerra Civil (Burbano Trimiño, 2013, pp. 51-52).

L'arribada de les persones nouvingudes a aquests nuclis urbans va venir aparellada a un augment de les necessitats habitacionals. Lluny de respondre adequadament, les autoritats espanyoles van permetre que, front a una oferta escassa d'habitatge per atendre un nombre creixent de persones, afloressin pràctiques especulatives i el preu dels pisos anés a l'alça. En elevar-se el cost de l'habitatge, la major part de les persones migrades, amb escassos recursos, no els podien pagar i van recórrer a alternatives com les barraques o els habitatges d'autoconstrucció, o bé a dividir els pisos o a viure rellogats amb d'altres famílies o en pensions en condicions molt precàries. Les barraques es caracteritzen per estar construïdes amb materials de baixa qualitat, per les seves reduïdes dimensions i per estar mancades dels serveis més bàsics (Tatjer i Larrea, 2010).

En aquella època, el fenomen del barraquisme es va estendre especialment a l'entorn de grans ciutats com Barcelona i Madrid. Les zones on es van ubicar les barraques, a la perifèria de les grans ciutats, delimitarien la ubicació espacial de les futures generacions de migrants -de la segona onada dels anys 60-, així com dels polígons d'habitatge que promouria la dictadura franquista per real·lotjar els xabolistes, com explicarem posteriorment.

En el cas de Barcelona, durant les dues primeres dècades del segle XX, el barraquisme es va expandir especialment a Montjuïc i al front marítim, una zona en què a finals del segle XIX ja s'hi havien començat a implementar les primeres xaboles de picapedrers que treballaven a la muntanya i de pescadors. Així doncs, una zona de barraques prèviament existent va experimentar un fort creixement a principis del segle XX, per l'arribada a Barcelona de persones procedents del camp per treballar a la indústria i també en els treballs necessaris per muntar el recinte del pavelló de l'Exposició universal de 1929, celebrada a la capital catalana (Tatjer i Larrea, 2008, pp.171-179).

En aquella època, les autoritats eren, fins i tot, permissives amb l'expansió del barraquisme, donada la seva incapacitat per garantir alternatives habitacionals a la població. Només hi van posar impediments quan, en motiu de l'Exposició universal, volien ocultar a ulls del món les barraques que se situaven a la falda de la muntanya de Montjuïc, on paradoxalment hi vivien algunes persones que, amb la seva feina, havien contribuït a muntar el recinte firal. Inicialment, van tractar de real·lotjar els barraquistes a cases barates, però, com no van poder reubicar-los a tots, van adoptar la solució d'aixecar un mur per tal de separar les xaboles de la zona de l'exposició (Tajter i Larrea, 2008, p.172).

Més enllà de l'entorn del recinte firal, les barraques estaven disperses en diferents punts de l'entorn de la muntanya de Montjuïc en barris com la Cadena, la Font de la Mamella, l'Animeta, la Magòria o el Polvorí, entre d'altres. Alhora, es van anar forjant nuclis més densos de barraques, els més importants dels quals van ser Can Valero i els Tres Pins. El nombre de barraques de Montjuïc va passar de 1.055 el 1922 fins a prop de 3.500 el 1928 (Burbano Trimiño, 2013, p.12).

Mentre gran part de la població nouvinguda es veia obligada a allotjar-se en infrahabitats, mancats de les condicions i serveis més bàsics, les autoritats espanyoles, encara durant el període de la Restauració borbònica, es van limitar a aprovar un decret per congelar els preus del lloguer -el Decret Bugallal de 1920-, amb què volien contenir l'alça de preus (Burbano Trimiño, 2013, p.109).

Aquesta mesura està alineada amb les adoptades per d'altres països d'Europa i per diversos estats nord-americans durant la mateixa època. És durant el primer terç del segle XX quan es va començar a aplicar la coneguda com a primera generació de la regulació dels preus del lloguer (o congelació de preus). Especialment després de la I Guerra Mundial (1914-1919), que va suposar la destrucció d'una part important del parc d'habitatges, i amb l'augment dels fluxos migratoris del camp a la ciutat per treballar a la indústria, diversos estats van afrontar un greu problema d'escassetat d'oferta, que va propiciar un augment dels preus del lloguer per inèrcies especulatives. La congelació dels preus del lloguer va ser la resposta que es va donar en diferents països i també va continuar implementant-se després de la Segona Guerra Mundial (1939-1945), que tornaria a fer minvar de nou el parc immobiliari (Leal, 2004).

A diferència de molts països europeus, a Espanya, la congelació dels preus del lloguer no va venir acompanyada del desenvolupament de polítiques d'habitatge social i públic. Ja a principis del segle XX, països del nord d'Europa, com Holanda, Suècia, Àustria, Dinamarca, Alemanya o el Regne Unit, van engegar els seus primers programes d'habitatge social. Tot i que el seu desplegament va patir interrupcions pels conflictes bèl·lics i per la crisi econòmica suscitada pel *crack* del 29, iniciar aquests programes els va permetre, ja durant la primera meitat del segle XX, dotar-se d'un parc d'habitatge social considerable (Rodríguez Alonso, 2010, p.129).

Per contra, a Espanya, a principis del segle XX, es va continuar amb les inèrcies del segle anterior, prioritant la urbanització i el rendiment del mercat privat del sòl per sobre de les necessitats d'habitatge de la ciutadania. Cal recordar que va ser a mitjans del segle XIX quan es van iniciar els plans de desenvolupament urbà a Espanya, en l'època en què es van dissenyar els eixamples i reformes interiors de grans ciutats com Barcelona (Burbano Trimiño, 2013, p. 109), de la qual cosa el Pla Cerdà (1880) -artífex de l'Eixample de Barcelona- n'és un dels principals exponents.

Per garantir alternatives habitacionals a la població, a principis del segle XX, tan sols es va aprovar la llei de cases barates (de 1911 i reformada el 1922), que va ser del tot insuficient per respondre a les necessitats existents. Només el període de la II República (1931-1939) va representar un punt d'inflexió en aquesta matèria, tot i que les iniciatives posades en marxa per garantir el dret a l'habitatge de la població no van tenir temps de reeixir abans de l'esclat de la Guerra Civil el juliol de 1936. Durant el període republicà, es va promoure la construcció de residències obreres, de la qual cosa n'és un exemple la Casa Bloc de Sant Andreu, que va ser concebuda com a bloc d'habitatges obrers, tot i que durant la Guerra Civil va acabar tenint usos militars. A més, el govern republicà va crear el Patronat de política social immobiliària de l'estat amb la voluntat de fomentar les polítiques d'habitatge, que es va marcar, entre d'altres objectius, revisar les normatives anteriors de cases barates, per tal de millorar la qualitat dels allotjaments que es proporcionaven als obrers. Però aquest projecte de reforma no va poder seguir el seu curs, després que la llei de cases barates anterior tot just fos derogada el 1939, el mateix any en què es va esclatar la Guerra Civil (Pérez del Hoyo i Gutiérrez Mozo, 2013).

5.2.2. La dictadura franquista: el període autàrquic

Ja des dels inicis de la dictadura franquista, el règim no va tenir la capacitat de respondre a les necessitats d'allotjament de la població ni tampoc de reconstruir el parc d'habitatges que s'havia destruït durant la Guerra Civil. En la primera etapa de la dictadura i, fins a mitjans de la dècada dels 50, es va instaurar a Espanya un règim autàrquic, que es va mantenir aïllat políticament i econòmicament de la resta de països del seu entorn. Una de les conseqüències d'aquest aïllament internacional va ser la manca d'entrada de capitals estrangers a Espanya (Fernández Navarrete, 2010, p. 161), que va dificultar, entre d'altres qüestions, la construcció d'habitatges i la reconstrucció d'aquells que s'havien destruït durant el conflicte bèl·lic.

Una resposta ben diferent van donar molts països de l'entorn europeu a la pèrdua d'habitatges que va suposar la II Guerra Mundial (1939-1945), en la qual no va participar formalment la dictadura franquista. Després del conflicte, molts països

van promoure polítiques d'habitatge públic i social, especialment de lloguer, que els van permetre recuperar i ampliar el seu parc al llarg de les dècades següents. Paral·lelament, en molts d'aquests països, es van mantenir les polítiques de congelació dels preus del lloguer fins a principis dels anys 60. En la dècada dels 50, també es va iniciar la construcció massiva d'habitatge social a França, país on aquesta aposta no havia començat durant el primer terç del segle XX (Rodríguez Alonso, 2010, p.129), a diferència dels països del nord d'Europa mencionats anteriorment.

Mentre gran part dels països d'Europa fomentaven programes d'habitatge social, a Espanya, bona part de la població seguia tenint dificultats per accedir a un allotjament digne. A més, la capacitat adquisitiva de molts treballadors i treballadores es va veure reduïda -i en conseqüència també les seves possibilitats de costejar un habitatge- quan molts empresaris van optar per reduir els seus salaris i endurir les condicions d'explotació laboral. El règim es va mostrar permissiu amb aquestes pràctiques, amb què els empresaris volien compensar les pèrdues de beneficis que els van suposar les nacionalitzacions de sectors estratègics impulsades per la dictadura, que va derivar en la creació de grans d'empreses públiques a l'entorn de l'Institut nacional d'indústria (SEAT, Iberia, Banc Exterior, Endesa, etc.) (Riquer, 2010, p. 259).

Durant el període autàrquic, algunes de les escasses iniciatives que el règim va emprendre amb el teòric objectiu de facilitar allotjament a les persones amb menys recursos van ser la llei d'habitatges protegits (1939) i la posterior llei d'habitatges bonificables (1944). Tot just a l'inici de la Dictadura, aquestes normatives ja van començar a marcar un tret diferencial entre les característiques de l'habitatge públic d'Espanya i de la gran majoria de països europeus. A Espanya, es promouen habitatges públics en propietat, destinats a la venda, i no s'aposta pels de lloguer. Aquest tret marca una rellevant diferència històrica d'Espanya respecte a l'entorn europeu, que s'ha heretat fins als nostres dies (Leal, 2004, pp. 70-71). Una altra qüestió que caracteritza l'habitatge protegit espanyol i que es va iniciar durant la dictadura és la caducitat del període de qualificació dels pisos. Passat aquest

període, retornen al mercat privat (Gómez Jiménez, 2004), de manera que es perd la inversió pública.

Durant el període autàrquic, també es van començar a desenvolupar els primers plans i programes d'habitatge de la dictadura, si bé no es desplegarien més abastament fins als anys 60. Al període autàrquic, correspon el pla d'habitatge (1944-1954) -no considerat encara pla nacional com els que es desplegarien durant el desenvolupisme- i el Programa d'habitatges de renda limitada (1954-1955). En els habitatges de renda limitada, l'Estat garanteix el 60% del seu finançament, amb la condició de limitar els preus de venda. La Llei d'habitatges de renda limitada de 1954 va reforçar el model segons el qual l'administració finança empreses privades per a la construcció d'habitatges protegits destinats a la venda (condicionant-ne el preu). La promoció directa d'habitatges per part dels poders públics, seguida en major mesura durant els primers anys de la dictadura, cada vegada seria més marginal (Parreño, 2003).

Si bé aquests plans i programes preveïen la construcció d'habitatges amb algun tipus de protecció, no es van arribar a assolir els objectius fixats. Dels previstos al primer pla d'habitatge (1944-1954), que contemplava la construcció d'un màxim de 619.064 i d'un mínim de 259.064 habitatges protegits (entre un total de 1.396.257), tan sols es van arribar a fer 154.000 en règim de protecció (Dávila Linares, 1991, p.109).

La manca d'habitatge social i assequible, que ja es va fer notar durant el període autàrquic, s'agreujaria encara més durant el conegut com a període desenvolupista, a partir de la dècada dels 60. Durant l'autarquia, els problemes d'habitatge a les ciutats no van arribar a tenir la mateixa magnitud que en l'etapa següent, donat que, a la dècada dels 40, els fluxos migratoris del camp a la ciutat, que s'havien iniciat abans de la Guerra Civil, encara no s'havien reprès. A més, durant aquesta època, la dictadura va voler contenir aquests moviments de població i, per això, la propaganda franquista fins i tot va arribar a idealitzar la vida al camp. Tot i això, els seus esforços no van aconseguir aturar completament l'aspiració de les persones

que vivien en condicions de precarietat al camp de migrar del camp a la ciutat (González et al., 2016).

5.2.3. La dictadura franquista: el desenvolupisme

La segona etapa del franquisme, que va arrencar durant la segona meitat de la dècada dels 50 i es va prolongar fins al final de la dictadura, és coneguda com a desenvolupisme, donat que es caracteritza per l'acceleració del desenvolupament industrial en algunes zones urbanes, principalment a Catalunya, Euskadi, Madrid, València i Alacant. Aquest desenvolupament industrial va propiciar alhora que s'intensifiquessin els moviments de població del camp a la ciutat i que es desencadenés la segona gran onada migratòria del segle XX, cosa que va suposar un augment de les necessitats d'habitatge als nuclis urbans, a les quals, un cop més, les autoritats no van donar una resposta adequada (Betrán, 2002).

El desenvolupament industrial no es pot entendre sense la fi del període autàrquic i, per tant, de l'aïllament internacional d'Espanya tant políticament com econòmicament. Des del punt de vista polític, durant la dècada dels 50, els greus problemes econòmics que travessava el país i la pressió de la patronal van forçar el règim a obrir-se a l'exterior, cosa que va venir aparellada al canvi dels equilibris de les diferents famílies del franquisme dins del govern. El sectors més aperturistes (coneguts també com a tecnòcrates), entre els quals hi havia personalitats vinculades a l'Opus Dei com el propi Carrero Blanco, es van imposar als més immobilistes, molts d'ells procedents del falangisme. Pel que fa a la política exterior, cal destacar l'enfortiment de les relacions dels Estats Units amb Espanya, per l'interès dels nord-americans de comptar amb un aliat a Europa per combatre el comunisme (Méndez i Marcu, 2010, p. 121).

Des del punt de vista econòmic, el nou context va permetre l'entrada de capitals estrangers, que també es van veure atrets per la mà d'obra barata i l'escassa conflictivitat laboral d'Espanya en plena dictadura. La liberalització de l'economia espanyola va estar marcada pel Pla d'estabilització de 1959, a partir del qual es va eliminar la intervenció del govern sobre l'economia. Just un any després de la seva

aprovació, es van iniciar els denominats Plans nacionals de desenvolupament, amb l'objectiu de fomentar el teixit industrial i econòmic en diferents llocs d'Espanya. De fet, almenys en el pla teòric, pretenien equilibrar el nivell de desenvolupament de diferents parts del país, si bé a la pràctica no van ser efectius (Fuentes Quintana, 1988, p. 24) i tan sols van fomentar el creixement industrial en aquelles zones que ja comptaven amb una tradició industrial prèvia com ara Barcelona, Madrid o Bilbao. En d'altres zones, com Saragossa, València, Cadis, Sevilla, Ferrol o Vigo, els objectius de desenvolupament industrial tan sols es van assolir parcialment (Capel, 1967, pp. 83-85).

Als pols industrials, es van dirigir centenars de milers de persones procedents de zones rurals. Aquesta segona gran onada migratòria del segle XX, va ser d'una magnitud molt superior a la primera dels anys 20 per diverses raons. D'una banda, la industrialització va avançar a major velocitat, generant un major nombre de llocs de treball i propiciant la despoblació creixent de les zones rurals, que alhora es va veure accelerada pel procés de mecanització de les tasques agrícoles i ramaderes. D'altra banda, a aquesta segona onada immigratòria, s'hi van afegir també les persones procedents de zones latifundistes, que als anys 20 encara havien restat majoritàriament al camp per l'aspiració de millorar les seves condicions al món rural, esperança que, arribats els anys 60 i en el context de la dictadura, ja havien vist minvada. Finalment, un tercer factor que va accentuar els fluxos migratoris va ser la pròpia voluntat del franquisme d'incentivar-los, ja que, a diferència del període autàrquic, en aquesta segona etapa el règim tenia interès per promoure l'arribada de més persones als nuclis urbans, com a mà d'obra per afavorir els seus objectius de desenvolupament industrial (Burbano Trimiño, 2013, p.32).

En total, al llarg de la dècada dels 60, prop de 3,5 milions de persones van migrar de zones rurals d'Andalusia, Extremadura, Múrcia, Castella i Lleó, Castella-la Manxa o Galícia fins als pols industrials de Barcelona, Madrid, Euskadi, València i Alacant. Les migracions interiors també van conviure amb les exteriors, ja que el desenvolupament industrial de molts països europeus després de la II Guerra Mundial va propiciar els fluxos migratoris de població espanyola cap a Suïssa o

Alemanya, que enviaven remeses als seus familiars des de l'estranger (Rengifo Calderón i Oporto del Olmo, 2005).

Quant a les migracions internes, cal destacar que concretament a Catalunya van arribar entre 1950 i 1975 fins a 1.400.000 persones. Es tracta del període de "creixement demogràfic més fort de tota la història de Catalunya" i va tenir el seu punt més àlgid durant la dècada dels 60, durant la qual van arribar una mitjana de 72.000 persones migrades per any. Si als anys 50, la majoria dels migrants eren homes joves i solters, a partir dels anys 60 es va començar a diversificar el seu perfil. L'arribada de persones joves va reduir la mitjana d'edat de Catalunya, cosa que va contribuir al *baby boom* dels anys seixanta, que alhora va propiciar un creixement natural de la població (Sancho i Ros, 1998, pp. 109-110).

Això no obstant, l'impacte del fenomen migratori va ser desigual en les diferents parts del territori català. Algunes zones van patir un fort despoblament (el Berguedà, el Ripollès, la Garrotxa, les comarques lleidatanes o els Pallars), ja que moltes de les persones que hi vivien també van migrar cap a les grans ciutats industrials. Per contra, es van produir grans creixements de població a l'àrea metropolitana de Barcelona i també en d'altres punt del país, com ara Girona, Valls, Reus i Tarragona, entre d'altres. Una de les conseqüències del moviment de població cap a les zones urbanes va ser l'augment del nombre de municipis amb més de 20.000 habitants, que van passar d'11 a 34 entre 1950 i 1975. Tot i això, el nombre d'habitants de la ciutat de Barcelona es va reduir per la distribució de la població novinguda per d'altres localitats de l'entorn metropolità, com ara L'Hospitalet de Llobregat, el Prat, Cornellà, Sant Boi o Santa Coloma de Gramenet (Sancho i Ros, 1998, pp.109-110).

En generar majors fluxos de moviment de població, la segona onada migratòria encara va generar majors necessitats habitacionals a les grans ciutats que la transcorreguda durant el primer terç del segle XX. En aquesta matèria, una de les mesures adoptades per les autoritats franquistes van ser els Plans nacionals d'habitatge (el primer, entre 1956 i 1960; i el segon, entre 1961 i 1976). Emmarcats en els Plans nacionals de desenvolupament, contemplaven la construcció

d'habitatges en diferents règims de protecció, si bé no es van assolir els objectius marcats i van ser més eficaços per reduir l'atur i reactivar l'economia que no pas per respondre a les necessitats d'allotjament de la població (Leal, 2004).

El I Pla nacional d'habitatge, contemplava la construcció de 550.000 habitatges en cinc anys en diferents règims de protecció, "objectius que no poden considerar-se ambiciosos" (Pérez Barrasa et al., 2010, p. 12) i que tampoc no van arribar a assolir-se plenament, en complir-se en un 77% (Betrán, 2002, p. 37). Pel que fa al II Pla nacional d'habitatge, que contemplava la construcció de 3.173.900 habitatges, sí va suposar una important expansió a nivell quantitatiu del nombre de pisos. Per contra, la seva construcció va venir aparellada a notòries deficiències de qualitat (Tamames, 1994, p. 269) i tampoc no es van arribar a assolir els objectius pel que fa a habitatge protegit.

La manca de resposta del règim franquista a les necessitats d'habitatge de la ciutadania va provocar novament, i aquesta vegada amb major intensitat que a principis de segle, l'expansió del fenomen del barraquisme. Segons dades de l'Ajuntament de Barcelona, l'any 1956 hi havia a Barcelona 7.951 barraques on hi vivien fins a 37.593 persones, si bé existeixen dades contradictòries respecte a aquesta qüestió. El Patronat de l'habitatge xifrava en 14.000 el nombre de barraques en aquesta mateixa època. Un dels motius de la disparitat de les dades és la inclusió o no en el recompte de barraques dels edificis d'autoconstrucció (Camino et al., 2011, p. 55).

A Barcelona, entre els anys 60 i 70, els nuclis de barraques més importants es van situar a l'entorn de la Ronda de Sant Martí (denominat popularment La Perona), al Camp de la Bota, a Montjuïc (nucli de Jesús i Maria), al vessant del Turó de la Rovira (Francesc Alegre), a l'Hospital de Sant Pau, al Poblenou (amb nuclis com Somorrostro, Pequín i Transcementiri), al Carmel (Raimon Casellas) o a Horta (Camí de Cal Notari). A més, el barraquisme es va estendre per municipis de l'entorn de la ciutat comtal com L'Hospitalet, Badalona o Esplugues de Llobregat i d'altres de la segona corona metropolitana, especialment Sabadell o Mataró (Camino et al., 2011, pp.55-71).

A l'obra *Els altres catalans* de Francesc Candel, el periodista relata als anys 60 les característiques de la població migrada que viu en aquests barris de barraques, així com les seves condicions de vida, les relacions humanes que es teixeixen entre els seus veïns i veïnes i la seva integració a la societat catalana (Candel, 1964). Com mostra el títol de la seva obra, Candel també qüestiona les visions estàtiques i essencialistes de la identitat catalana, a partir d'un enfocament, innovador als anys 60, que entén que aquesta evoluciona en funció dels canvis socials com el que representa el fet migratori, entenent que les persones nouvingudes poden fer aportacions per enriquir la cultura catalana (Domingo, 2013).

Entre les reflexions de Candel sobre les condicions de vida de la població migrada, també n'hi ha que es refereixen a les seves problemàtiques habitacionals, com mostra el fragment següent de la seva obra: "Per la vida es perd la vida: una gran massa treballadora està perdent actualment la vida per uns simples estatges als quals denominen decorosos" (Candel, 1964, p. 207).

El fenomen del barraquisme es va estendre per moltes altres ciutats, més enllà de Barcelona. Les xaboles es van estendre abastament a la perifèria de Madrid, arribant a prop de 50.000 el 1960. Un dels nuclis més coneguts va ser el del *Pozo del Tío Raimundo*. El barraquisme també es va estendre àmpliament per Sevilla, València o Bilbao, ciutats on es van ubicar un total de 40.000 barraques el 1959 (González Portilla, 2009).

El barraquisme no és un fenomen exclusivament espanyol. Moltes altres ciutats europees van veure sorgir nuclis de barraques al seu entorn, arran del desenvolupament industrial posterior a la II Guerra Mundial. La diferència és que en moltes d'elles es van iniciar programes d'habitatge social per donar-hi resposta, a diferència d'Espanya (Camino et al., 2011, p.56), on, com veurem tot seguit, les autoritats seguien mantenint d'altres prioritats.

Mentre grans capes de població vivien en condicions d'extrema precarietat, el règim franquista situava les seves prioritats en matèria d'habitatge en d'altres fronts. L'any 1956, s'aprovava la llei del règim del sòl i ordenació urbana. Aquesta normativa és

“l'autèntic fonament de tot el sistema urbanístic espanyol”, establint les bases de les lleis en la matèria que s'han aprovat d'aleshores ençà (Gaja 2005, p.13).

Aquesta normativa va suposar l'inici de la regulació urbanística a Espanya, que fins aleshores era pràcticament inexistent i se circumscribia estrictament a l'àmbit local. La llei estableix que és el planejament urbanístic el que determina el dret a edificar, acabant així amb *Ius Aedificandi* heretat del dret romà que s'havia seguit fins aleshores i que donava el dret a edificar per sobre de qualsevol altra consideració (Gaja 2005, p. 14). També aquesta és la primera llei que recull la figura del Patrimoni municipal del sòl, amb l'objectiu d'ordenar el desenvolupament urbanístic en l'àmbit local, en poblacions de més de 50.000 habitants i capitals de província (Vinuesa Angulo et al., 2009, p. 511).

Alguns dels punts d'aquesta llei són innovadors i estableixen, entre d'altres qüestions, que s'ha de “procurar que el sòl s'utilitzi en congruència amb la utilitat pública i la funció social de la propietat” (art. 3, ap. 2, subap. 1, Ley sobre régimen del suelo y ordenación urbana, de 12 de maig de 1956).

Aquest precepte legal podria semblar poc congruent amb el context dictatorial en què es va aprovar la normativa. El cert és que, malgrat que la llei continguéssim formalment articles per combatre l'especulació immobiliària com aquest, això no es va portar a la pràctica, com es va posar de manifest tant amb la construcció d'habitatge residencial com amb el desenvolupament hotel·ler i d'apartaments turístics a les zones costaneres. Com exposa, Ramón Betrán (2002):

Cuando, tras el final de la autarquía, el régimen aborde una política de vivienda, su prioridad fundamental no será proporcionar alojamientos dignos a quienes se veían obligados a vivir en una penuria extrema, sino fortalecer los emergentes sectores financiero y de la construcción, y favorecer de paso, la especulación urbanística. (p. 29).

Durant la dictadura franquista, un element fonamental per promoure el desenvolupament del sector immobiliari va ser la liberalització del sòl, per posar-ne més a disposició de constructores privades. Aquesta tendència es va seguir durant tot el període desenvolupista fins a finals del franquisme, com mostra encara un decret aprovat a les acaballes de la dictadura. El decret llei 7/70 sobre actuacions urbanístiques urgents genera un procediment excepcional per posar més sol a disposició de la construcció d'habitatge residencial, al marge de la llei del sòl. L'argument és que, com més sòl es posi a disposició de la construcció d'habitatges, major serà l'oferta de pisos i més baixarà el seu preu (Betrán, 2002, p. 42).

El règim va promoure la construcció d'habitatges de règim lliure per sobre dels protegits. Ni tan sols els Plans nacionals d'habitatge van proporcionar l'habitatge públic necessari per satisfer les necessitats de la població ni tampoc es va incentivar l'alternativa del lloguer front a la propietat. També es va seguir apostant per la congelació dels preus del lloguer, contemplada per les lleis d'arrendaments urbans de 1946, 1955 i 1964 amb lleugeres variacions (Rodríguez Alonso, 2010, p.131). Tot i que el teòric objectiu de la mesura era impossibilitar el creixement de preus, no va servir per facilitar l'accés a l'habitatge a les persones amb menys recursos, ja que va provocar una "forta retracció de l'oferta d'habitatges en lloguer" (Betrán, 2002, p. 31).

A l'hora que es degradava l'alternativa del lloguer, es fomentava l'accés massiu de la població a l'habitatge en propietat. Un dels principals mecanismes per fer-ho va ser la llei de la propietat horitzontal de 1960. Aquesta normativa consolidava el model pel qual es construeixen grans blocs d'habitatge, amb un gran nombre de pisos situats horitzontalment uns sobre els altres, cosa que permet maximitzar el rendiment de l'edificació, ja que vendre molts pisos per separat representa més beneficis que comercialitzar-ne un nombre més reduït. Paral·lelament, es va seguir reforçant el model pel qual s'atorgava finançament públic a promotores privades per a la construcció de pisos sota règim de protecció, a través de la llei d'habitatges subvencionats de 1957 (Betrán, 2002, p.39).

Durant el desenvolupisme, el règim va fomentar la cultura de la propietat privada com a forma preferent d'accés a l'habitatge. La llei de la propietat horitzontal va contribuir a la consolidació i expansió d'aquest model amb l'objectiu "d'induir a àmplies capes de població a la inversió de capital" (Betrán, 2002, p.33) en l'adquisició de pisos en propietat. Per facilitar la compra d'aquests habitatges, el *Banco Hipotecario Español* -banc públic- atorgava crèdits hipotecaris a les famílies (Leal, 2004, p.73).

Durant la dictadura franquista, el règim també expressa una clara intencionalitat política amb el desenvolupament d'aquest model d'accés a l'habitatge. Si les famílies havien de pagar una quota hipotecària mensual, serien menys proclius a la revolta social i més a resistir dures condicions laborals per poder guanyar l'import necessari per sufragar-la. En aquest sentit, són molt eloqüents frases com les pronunciades per l'aleshores ministre d'habitatge (1957-1960), José Luis Arrese: "Volem un país de propietaris, no de proletaris" (Gaja, 2005, p. 11).

Durant la dictadura franquista, un altre factor que va facilitar que la cultura de la propietat com a model d'accés a l'habitatge es veiés legitimada socialment va ser el propi context social de l'època, caracteritzat per la irrupció de la societat de consum. En molts països de l'entorn europeu, el model de la societat de consum ja havia penetrat durant la dècada dels 50, incentivant que aquelles persones que havien assolit certes cotes de benestar -la denominada classe mitjana- adquirissin diferents productes per millorar el seu confort (cotxes, televisors, electrodomèstics, segones residències, etc.) (Sebastián Morillas, 2017). Espanya es va incorporar més tard a aquest model, degut a l'aïllament exterior que havia patit durant el període autàrquic. Els ingressos de les famílies també es van incrementar amb la incorporació de la dona al mercat laboral, que es va estendre especialment a partir dels anys 70 (Gil Pérez, 2012, p.10).

Això no obstant, el model d'accés a l'habitatge basat en la compra de pisos en propietat exclouïa tots aquells grups de població que, en no haver aconseguit certes cotes de benestar, no s'havien integrat en la denominada classe mitjana. Les persones amb menys recursos no podien accedir a pisos en propietat i, en molts

casos, tampoc als habitatges protegits. Tot i que el seu preu fos més reduït que el del mercat lliure, els seguia resultant encara inaccessible (Betrán, 2002, p.40), i, a més, tampoc hi havia prou pisos en règim de protecció per cobrir tota la demanda existent (Rodríguez Alonso, 2010, p. 144).

A més, cal recordar que, durant prop de quatre dècades, les diferents normatives d'habitatge protegit -des de la primera llei en aquesta matèria de 1939 fins al Reial Decret 2960/1976- no fixaven criteris econòmics i de renda per prioritzar-hi l'accés de les persones amb menys recursos. Així doncs, qualsevol persona podia adquirir a aquests habitatges de protecció oficial de promoció privada. Només s'establí com a criteri no comptar prèviament amb un pis de propietat i l'obligatorietat de destinar l'habitatge protegit a domicili habitual (Parreño, 2003).

Tenint en compte que l'habitatge protegit no va servir per resoldre les necessitats de les persones amb majors dificultats socioeconòmiques, encara a les acaballes del franquisme i fins ben entrada la democràcia, restaran encara a Barcelona i a moltes altres ciutats de l'Estat importants grups de població vivint en barraques i en condicions molt precàries. El règim franquista va anar erradicant progressivament el barraquisme, especialment a partir de la dècada dels 60, però no pas per la voluntat de millorar les condicions de la vida de la població, sinó més aviat perquè la ubicació d'alguns nuclis de barraques entorpia alguns dels seus plans d'expansió urbanística (Camino et al., 2011, p. 286).

A aquesta voluntat responia el Servei de control i repressió del barraquisme de l'Ajuntament de Barcelona, creat l'any 1949, si bé no va aconseguir impedir l'expansió del fenomen, degut a les necessitats de la població de proveir-se d'un allotjament davant de la manca de resposta dels poders públics. L'estratègia de control i erradicació del barraquisme es va intensificar a Barcelona amb l'arribada a l'alcaldia el 1957 de Josep Maria de Porcioles, que tenia entre els seus plans el desenvolupament d'ambicioses operacions immobiliàries i d'infraestructures a la ciutat (Camino et al., 2011, pp. 56-57).

Especialment a partir dels anys 60, la resposta de les autoritats franquistes per acabar amb els nuclis de barraques va ser real·lotjar les persones que hi vivien en polígons d'habitatge, que es van construir acceleradament i sense unes mínimes condicions de qualitat, a les perifèries urbanes de diferents ciutats. Van ser promocions impulsades per l'*Obra Sindical del Hogar* del govern franquista, amb la col·laboració dels ajuntaments (a Barcelona, a través del Patronat municipal de l'habitatge), també denominades unitats veïnals d'absorció. Estaven conformades per grans blocs d'habitatge, amb pisos de reduïdes dimensions amuntegats els uns sobre els altres i en zones absolutament mancades dels serveis més bàsics. Per això, també es denomina popularment aquest fenomen com a "barraquisme vertical" (Betrán, 2002, pp. 30-34).

Molts dels barris que coneixem avui es van gestar a partir del real·lotjament de barraquistes a aquests polígons d'habitatge, que es troben en zones perifèriques de Barcelona o de les localitats de l'entorn. A la zona del Besòs, trobem exemples com els barris de Sant Roc i Pomar (Badalona), la Pau (districte de Sant Martí de Barcelona) i la Mina (entre Sant Adrià del Besòs i Barcelona). També trobem al Baix Llobregat exemples com el barri de Sant Cosme (el Prat de Llobregat) o las Cinco Rosas (actualment, denominat Camps Blancs a Sant Boi de Llobregat). A Barcelona, també es van formar així altres barris com el de Canyelles, al districte de Nou Barris. Aquests són alguns dels indrets on es van desplaçar els antics barraquistes d'assentaments de Montjuïc, el Somorrostro o el Jesús i Maria (Can Tunis). Arran de l'esllavissament de terres a la muntanya de Montjuïc i de les inundacions que van patir diverses localitats catalanes, especialment del Vallès, durant la dècada dels 60, també es va accelerar el real·lotjament de les persones que hi vivien als nous polígons d'habitatge (FAVB, 2008, pp.13-26).

Malgrat això, encara a principis dels anys 70, quedaven a Barcelona fins a 3.474 barraques, segons dades del Patronat municipal de l'habitatge de Barcelona de 1971, que segons altres publicacions infravaloren les dimensions que tenia aleshores el fenomen. De fet, hi haurà alguns nuclis de barraques que perviuran fins a principis dels anys 90, fins que els preparatius i les obres de renovació urbana que van comportar els Jocs Olímpics de 1992 els fessin desaparèixer. Aquest és el

cas de les barraques de Transcamentiri al Poble Nou, el Camp de la Bota (l'actual Fòrum), la Perona (a la ronda de Sant Martí) i el Carmel (Camino et al., 2011, p.79).

De la darrera etapa del franquisme, cal recordar que tant als polígons d'habitatge com als nuclis de barraques encara existents, no només es van estendre iniciatives assistencials per cobrir les necessitats descobertes per les autoritats, per part de l'església o entitats socials, sinó que també van aflorar els primers signes d'organització veïnal per reivindicar millores de les condicions de vida als barris. Aquest va ser el germen del potent moviment veïnal que protagonitzaria importants reivindicacions durant aquella època (Domènech, 2008). En l'apartat 5.3, en examinar els moviments socials que han precedit la PAH en la defensa del dret a l'habitatge per contextualitzar la seva acció històricament, explicarem més detalladament com la defensa de la dignificació dels barris i de les condicions dels seus habitatges va ser un dels primers i principals fronts de lluita dels activistes veïnals durant el tardofranquisme i la transició.

A continuació, seguirem amb l'anàlisi dels factors socioeconòmics i polítics que han condicionat històricament l'accés a l'habitatge, examinant el període comprès entre la transició i els inicis del boom immobiliari a mitjans de la dècada dels 90.

5.2.4. De la transició als inicis del boom immobiliari

En el moment en què Espanya va iniciar la transició cap a la democràcia, el context europeu i internacional estava marcat per la crisi del petroli dels anys 70, que va comportar un període de recessió econòmica arreu del món, com a resposta al qual va emergir un fort corrent neoliberal que pretenia revertir alguns dels avenços en polítiques socials assolits des de mitjans del segle XX. Políticament, els màxims exponents d'aquesta corrent neoliberal van ser els governs de Margaret Thatcher al Regne Unit i el de Ronald Reagan als Estats Units (Huguet Santos, 2005).

Durant els anys 80 i la dècada dels 90, el neoliberalisme va anar en detriment de les polítiques per garantir el dret a l'habitatge en diferents països d'Europa i del món. Per exemple, durant el mandat de Margaret Thatcher, es va debilitar el parc

públic de lloguer social al Regne Unit. La primera ministra va oferir als inquilins d'aquests habitatges l'opció de comprar-los i moltes famílies van demanar crèdits hipotecaris per fer-ho. En d'altres països europeus, com Alemanya, la política d'habitatge també es va adequar més als interessos del mercat entre la dècada dels 80 i dels 90, amb un augment de les promocions en règim de propietat privada. A finals dels anys 90, també es va privatitzar bona part de l'estoc d'habitatge públic (García Almirall et al., 2016, pp. 22-39).

A la tendència desreguladora que afectava països d'arreu d'Europa i del món, en el cas espanyol, s'hi sumava un problema afegit. A diferència de molts països del seu entorn, ja partia d'una extrema debilitat pel que fa a l'habitatge social i públic que, en un context com aquest, lluny de desaparèixer, es va mantenir més enllà de la dictadura.

Tot i el canvi de règim polític de dictatorial a democràtic, en matèria de polítiques d'habitatge, es va mantenir moltes inèrcies heretades del desenvolupisme. En primer lloc, es va mantenir la tendència a la liberalització del sòl. La primera reforma de la llei del sòl de 1956 va arribar el 1975 (Llei 19/1975) i va respondre a la voluntat d'accelerar la urbanització del sòl a l'entorn de les grans ciutats, per agilitzar i facilitar el màxim les operacions del sector immobiliari. El propi preàmbul de la llei era tota una declaració d'intencions: "en només trenta anys, s'haurà d'urbanitzar més que en tota la Història" (Betrán 2002, p. 45).

Posteriorment, una segona reforma de la llei del sòl de l'any 1990 (Llei 8/1990) encara va aprofundir més en la liberalització del sòl per posar-lo a disposició de les promotores privades. Després que alguns ajuntaments haguessin mantingut una postura més restrictiva cap a la urbanització del sòl durant la primera meitat dels anys 80, aquesta normativa tractava de fer front a les limitacions establertes per aquests ens locals per facilitar legalment que s'hi pogués construir (Leal, 2004, p.74).

En segon lloc, es va seguir facilitant l'accés al crèdit a la població perquè pogués comprar habitatges en propietat i la llei 2/1981 de regulació del mercat hipotecari

va obrir la porta a atorgar aquests préstecs per part d'entitats financeres privades (Gaja, 2005, pp. 15-18).

En tercer lloc, els plans d'habitatge que es van desenvolupar durant els anys 80 (com el Pla triennal 1981-1983 o el pla quadriennal 1984-1987) van continuar sent ineficaços per facilitar l'accés a l'habitatge digne a la població amb menys recursos econòmics. A més, no existia una adequada planificació del volum d'habitatges que es necessitava a cada localitat, per la qual cosa, en alguns indrets, s'edificava per sobre d'allò que requerien les necessitats demogràfiques (Rodríguez Alonso, 2010). El segon d'aquests plans també es va proposar l'objectiu de promoure la rehabilitació i replicar el que ja s'estava fent en aquesta matèria en alguns països d'Europa, però aquests propòsits es van esvaïr després de l'entrada d'Espanya a la Comunitat Econòmica Europea (CEE) el 1986. Des d'aquell moment, i amb el pretext de promoure el desenvolupament del país, es va tornar a posar el focus en el sector de la construcció com a motor econòmic (Rodríguez Alonso, 2010). Així doncs, durant aquesta primera etapa, es va promoure molt escassament tant l'habitatge protegit com la rehabilitació.

En quart lloc, cal destacar que un dels canvis legals més importants en matèria d'habitatge d'aquests primers anys de democràcia va venir de la mà del denominat Decret Boyer de 1985 sobre mesures de política econòmica. Era un decret de caire general, que contenia diverses mesures per fomentar el consum i la inversió, promoure la generació de llocs de treball i el sector de la construcció, amb l'objectiu "d'assentar les bases per a un creixement estable i durador de l'economia espanyola com a condició necessària per crear ocupació" (Preàmbul Real Decreto-ley 2/1985, de 30 d'abril).

Una de les mesures més destacades del decret era la liberalització dels lloguers. Eliminava la congelació del preu que havia estat vigent durant tota la dictadura franquista i establia que la durada dels contractes de lloguer seria la que lliurament pactessin les parts contractants. En aquest sentit, el Decret Boyer representa un punt d'inflexió històrica en matèria de lloguers. Tot i això, no va comportar a la pràctica una millora de l'oferta d'arrendaments ni de la seva accessibilitat. Des de

la seva aprovació, es va produir una forta inflació de preus. Es van generalitzar els contractes d'arrendament per un any no prorrogables, de manera que els propietaris podien pujar el preu del lloguer cada 12 mesos (Betrán, 2002, pp. 50-51).

Arran de l'aprovació d'aquest decret, el mercat d'arrendaments es va anar segmentant en dos grups amb diferències molt marcades: el primer, el conformaven els lloguers de renda antiga (amb preus molt baixos); i el segon, el creixent grup dels nous lloguers amb preus canviants i més elevats. Amb una creixent esclatxa de preus entre els uns i els altres, es va començar a estendre el fenomen de l'assetjament immobiliari contra els inquilins amb lloguers de renda antiga, per l'interès dels propietaris d'extreure'n més beneficis, fent passar els seus habitatges del primer al segon grup (Pisarello, 2009, p. 9).

Si bé la descongelació dels preus del lloguer va ser una mesura generalitzada arreu d'Europa a partir dels anys 60, cal recordar que el punt de partida de molts països del nostre entorn, amb un ampli parc d'habitatge social i una forta cultura del lloguer tant de promoció pública com privada, no era el mateix que a Espanya. Bona prova d'això és que l'any 1989 el pes dels pisos en lloguer respecte al conjunt del parc d'habitatge residencial seguia sent molt superior en països com Alemanya (58%), França (38%) o el Regne Unit (37%) que a Espanya (11,80%) (Betrán, 2002, p. 51).

En el cas espanyol, no només l'encariment dels lloguers va desincentivar aquesta opció front a la compra. En el propi Decret Boyer, també s'establí que "l'adquisició d'habitatges de nova construcció, fos quin fos el seu destí, donaria dret a una deducció del 17 per 100 de la inversió en habitatge" (art. 7 Real Decreto-ley 2/1985, de 30 d'abril), és a dir, també si es quedaven buits. Això, estava clarament alineat amb els interessos del sector immobiliari: incentivava la construcció d'habitatges en facilitar que trobessin compradors al mercat. Aquest és un dels factors que va propiciar que, ja a finals dels anys 80, es gestés el primer boom immobiliari (1986-1990) del període democràtic (Gaja, 2005, pp. 15-18), com a preludi del segon (1997-2007), que va assolir una intensitat molt major.

Així doncs, paradoxalment, el decret que liberalitzava els lloguers, per contrarestar una inèrcia històrica de congelació de preus que havia anat en detriment de l'opció de l'arrendament, continuava degradant aquesta alternativa front a la compra d'habitatge en propietat.

La resposta de l'estat a l'augment dels preus dels lloguers propiciat pel Decret Boyer de 1985 no va arribar fins gairebé una dècada més tard. L'any 1994, s'aprovava una nova llei d'arrendaments urbans (LAU), que contribuïa a pal·liar parcialment aquesta pujada de les rendes del lloguer, establint que els contractes d'arrendament havien de tenir una durada mínima de 5 anys i que, durant el període de vigència dels mateixos, l'actualització de preus anual s'havia de fer d'acord amb l'IPC. Això va suposar una millora dels drets dels inquilins respecte a la situació anterior, però no va ser suficient per evitar que els preus seguissin a l'alça (Leal, 2004, p. 68).

També cal recordar que, pel que fa a la regulació del mercat privat de lloguer, Espanya també està endarrerida respecte a les iniciatives adoptades en molts d'altres estats d'Europa i del món. Mesures que les institucions catalanes i espanyoles ni tan sols s'havien plantejat fins a l'any 2017, com la regulació de les rendes del lloguer a partir de barems o sistemes d'estabilització de preus, ja s'havien estat aplicant en d'altres països com Alemanya, Dinamarca o l'Estat de Nova York als Estats Units des dels anys 70. En aquella època, diversos moviments socials van exercir pressió social sobre els governants d'aquests estats perquè adoptessin alguna forma de control dels preus del lloguer, davant de les tendències inflacionistes que es van produir arran de la crisi del petroli (Gigling et al., 2019; Gorrissen-Federspiel, 2017; Mironova, 2019; Pastor et al., 2018).

En els estats mencionats, entre d'altres, la resposta van ser sistemes de regulació de les rendes del lloguer molt més flexibles que la congelació de preus. Es tracta de la coneguda com a segona generació de la regulació dels lloguers (o sistemes d'estabilització de preus). Aquest sistema sol basar-se en uns barems de preus de referència -que es construeixen a partir del preu d'habitatges comparables en el mercat-, en què s'han de basar els propietaris a l'hora d'arrendar els seus pisos.

Els barems es van revisar periòdicament per ajustar-los a l'evolució de la inflació. A més, acostumen a incloure mesures que flexibilitzen la regulació de preus i mantenen fora del sistema d'estabilització certs tipus d'habitatges, per exemple els de nova construcció pensats per al lloguer per tal de no desincentivar l'increment de l'oferta d'arrendaments. També permeten que els propietaris que realitzin determinades reformes als seus pisos puguin superar els barems de referència dins d'uns marges preestablerts per poder repercutir en el preu les seves inversions (Arnott, 2003). A més, cal afegir que en alguns països la implementació d'aquest tipus de regulació es veu acompanyada per una major estabilitat dels contractes d'arrendament. Per exemple, a Alemanya, els contractes de lloguer són indefinits des de 1971 (Gigling et al., 2019).

Això no obstant, els sistemes d'estabilització de preus també es van veure debilitats per l'onada neoliberal durant els anys 80 i 90, fins al punt que van arribar a desaparèixer en alguns casos (Pastor et al., 2018). La necessitat de recuperar-los no ha tornat a emergir fins ben entrat al segle XXI, arran de la intensificació dels efectes del fenomen de la gentrificació als nuclis urbans.

En definitiva, l'endarreriment espanyol en matèria d'habitatge es dona tant en les dimensions del parc d'habitatge públic i social, especialment de lloguer, com en la regulació del mercat privat d'arrendaments. Com exposem tot seguit, durant l'etapa coneguda com a boom immobiliari (1997-2007), lluny de corregir-se aquests dèficits, es va accelerar el model de desenvolupament heretat de dècades passades, fins al punt que aquest període també és conegut com a "neodesenvolupisme", en suposar una adaptació i renovació del model gestat durant la segona etapa del franquisme (Gaja, 2005, p.18).

5.2.5. El boom immobiliari

Després que el sector de la construcció seguís expandint-se progressivament als anys 80, durant la segona meitat dels 90, la seva activitat va augmentar exponencialment i, durant la dècada compresa entre 1997 i 2007, Espanya va experimentar un boom immobiliari de grans dimensions. El sector de la construcció

va seguir sent un dels principals motors econòmics del país, com ho era durant l'etapa desenvolupista de la dictadura franquista. Més enllà de l'herència històrica del franquisme, són diversos els factors que van confluïr en la gestió del boom immobiliari, com exposarem tot seguit.

En primer lloc, durant aquesta dècada, cap govern espanyol no va ser capaç de promoure canvis estructurals del model econòmic, que fessin recaure menys pes en el desenvolupament immobiliari i situessin al capdavant d'altres sectors estratègics. Així doncs, la construcció va seguir tenint un pes molt rellevant en l'economia espanyola i com a sector generador d'ocupació, cosa que, al seu torn, va dificultar que es poguessin revertir els models immobiliaris desenvolupistes. Amb un enfocament a curt termini, degut als interessos electoralistes dels partits al govern, els diferents executius espanyols no van emprendre les necessàries mesures estructurals per assentar l'economia espanyola en d'altres pilars que no dependguessin del sector de la construcció (Vinuesa Angulo et al., 2009).

En segon lloc, l'entrada de l'Estat espanyol a la Comunitat Econòmica Europea l'any 1986 (Unió Europea des de 1992) i l'assumpció de les estrictes normes de la seva política monetària van implicar una baixada dels tipus d'interès. En aquest context, les entitats financeres van promoure un allargament dels terminis dels contractes hipotecaris. Estirant aquests terminis, podien compensar les pèrdues ocasionades per la baixada de tipus. En el marc d'aquesta estratègia, també es van començar a facilitar crèdits hipotecaris de major quantia -que justificaven l'allargament dels terminis de retorn-, fins i tot a persones amb escassa solvència, cosa que incentivava alhora l'increment dels preus dels habitatges (Gaja, 2005, p. 38).

En tercer lloc, es va seguir aprofundint en les mesures per a la liberalització del sòl. Durant el govern del PP, presidit per José María Aznar, les mesures liberalitzadores van arribar al seu clímax amb l'aprovació de la Llei 6/1998 sobre règim de sòl i valoracions. Aquesta normativa va convertir tot el sòl en urbanitzable tret que s'estipulés el contrari. Fins a l'aprovació d'aquesta llei, tot el sòl era per defecte no urbanitzable i s'havia de classificar com a tal per poder-hi construir (Pisarello, 2009, p. 9). L'antecedent immediat d'aquesta normativa estatal, coneguda com a "Llei del

tot urbanitzable”, va ser la llei autonòmica amb el mateix esperit liberalitzador de la Comunitat Valenciana de 1992 (Menéndez Rexach, 1994).

La llei del sòl de 1998 també va permetre que els ajuntaments poguessin requalificar terrenys, cosa que, sumada al dèficit històric de finançament dels ens locals, va propiciar el sorgiment de casos de corrupció urbanística en diversos municipis. A propòsit d'aquest tema, un informe de 2008 de l'aleshores relator de les Nacions Unides sobre un habitatge adequat, Miloon Kothari, centrat en la situació d'aquest dret a l'Estat espanyol, advertia de la proliferació de la corrupció urbanística.

L'informe, basat en la visita del relator al país entre novembre i desembre de 2006, assenyalava que 15 de les 24 denúncies per abusos urbanístics presentades a la UE el primer trimestre d'aquell any provenien de l'Estat espanyol. Un dels casos més paradigmàtics de corrupció urbanística en l'àmbit local d'aquest període va ser el de la ciutat de Marbella, que va donar lloc a les investigacions judicials i policials de la denominada Operació Malaya a finals de 2005, amb ramificacions també a d'altres ciutats (Màlaga, Granada, Sevilla, Còrdoba, Cadis, Huelva, Madrid, Múrcia o Pamplona), que l'any següent va derivar en procediments penals i la intervenció del Ministeri de Justícia (Kothari, 2008, p. 17).

En quart lloc, cal recordar que el mateix any en què s'aprojava la “llei del tot urbanitzable” (Menéndez Rexach, 1994) també s'eliminava l'opció de desgravar impostos pel lloguer d'habitatges, mentre que es mantenia i millorava el de compra a través de la llei 40/1998 de l'IRPF (Gómez de la Torre del Arco, 2011, p. 389). Els incentius fiscals per a la compra d'habitatges van arribar a Espanya a nivells molt superiors que a la majoria de països de la UE. Bona mostra d'això és que, a finals de la dècada dels 90, el 88% del total d'inversió en habitatge de l'Estat espanyol corresponia a aquests incentius fiscals, mentre que la mitjana de la UE era del 25%. A diferència dels ajuts per sufragar el cost de l'habitatge, aquests incentius són regressius i beneficien aquelles classes més adinerades, amb major capacitat de compra. D'altra banda, amb aquest sistema, existeix un elevat risc que, a l'hora de fixar el preu de venda d'un habitatge, també els promotors puguin elevar-lo per

sobre de les previsions inicials, coneixedors de la desgravació que la seva adquisició comportarà al comprador (Betrán, 2002).

En cinquè lloc, una altra peça fonamental del sistema és el discurs dels mitjans de comunicació de masses i de la publicitat comercial. El desenvolupament del sector de la construcció durant el període del boom immobiliari “es va veure acompanyat d’un creixement significatiu en la producció de publicitat destinada a la venda d’habitatges” (Fernández Rincón et al., 2016, p. 40).

Com a resultat de la confluència de tots aquests factors, es va desencadenar el període de major hiperproducció immobiliària de la història de l’Espanya contemporània. Segons dades de l’INE, entre 1997 i 2007, el nombre d’habitatges d’Espanya va augmentar en prop de 6 milions. Al llarg d’aquesta dècada, Espanya va ser el país de la UE on més va créixer el parc d’habitatges: es van fer 226 pisos per cada 1.000 habitants i any, front als 100 de Dinamarca, Suècia o el Regne Unit. Segons l’Observatori de la Sostenibilitat a Espanya, arreu de l’estat es van construir l’any 2005 fins a 812.294 habitatges, més que al Regne Unit, França i Alemanya juntes, cosa que també va tenir fortes repercussions quant a l’impacte mediambiental (Kothari, 2008, p.15).

L’edificació d’alts blocs d’edificis en zones costaneres, en molts casos fins a primera línia de mar, és un bon exemple dels perjudicis d’aquest model desenvolupista sobre el medi ambient. Segons l’organització Greenpeace, l’any 2007 es va arribar al nivell “més abusiu” de construcció d’edificis en zones costaneres. Aquell any, els ajuntaments van autoritzar la construcció de més de 3 milions de nous habitatges al litoral espanyol (Greenpeace, 2010, p.3).

El fet que el sector immobiliari es focalitzés en la construcció d’habitatges d’obra nova també va comportar que no s’esmercessin esforços suficients en la rehabilitació del parc ja existent. Entre els anys 2002 i 2007, mentre que el volum de negoci en construcció d’habitatges residencials d’obra nova es va incrementar d’un 70,61%, el corresponent a rehabilitació ho va fer tan sols en un 27,27% (Observatorio de Vivienda y Suelo, n.d.).

En el cas espanyol, també va ser el sector de la construcció d'habitatges d'obra nova el que va requerir major incorporació de mà d'obra durant la dècada del boom immobiliari, cosa que va ser possible en gran mesura per la immigració extracomunitària, provinent especialment de l'Àfrica subsahariana i de l'Amèrica Llatina. La població d'origen immigrant es va multiplicar per 6 a Espanya entre 2000 i 2009, passant de menys d'un milió a 5,6 milions. D'entre la població migrada, el sector de la construcció va contractar especialment homes, mentre que les dones es van incorporar en major mesura al servei domèstic o a la cura de persones amb dependència (Human Rights Watch, 2014, p. 32).

Malgrat que l'arribada d'immigrants a Espanya també va contribuir a pal·liar la tendència a l'envelliment de la població i a la davallada demogràfica, l'evolució del nombre d'habitants del país durant aquest període dista molt de justificar els nivells d'hiperproducció immobiliària que es van assolir. Segons l'informe de l'exrelator de les Nacions Unides pel dret a l'habitatge Miloon Khotari, l'any 2001 Espanya comptava amb un parc de 20,9 milions d'habitatges, mentre que el nombre de famílies era de 14,1 milions (Kothari, 2008, p. 11).

D'aquí que un altre dels llegats d'aquest període sigui un ampli parc d'habitatges buits. D'acord amb dades del cens oficial de població i habitatge de 2011, a Espanya hi havia en aquell moment 3,44 milions d'habitatges buits, el 13,7% del total del parc. Per contra, aquest percentatge se situava entre el 5 i el 10% en països com Alemanya, Dinamarca o Finlàndia (Amnistia Internacional, 2015, pp. 37-38). En ple boom immobiliari, l'any 2001 el nombre d'habitatges buits (3.091.596) doblava el de pisos de lloguer a Espanya (Kothari, 2008, p. 12).

Durant aquest període, la hiperproducció immobiliària també va venir aparellada a un augment exponencial del preu dels pisos, cosa que contravenia el dogma de l'oferta i la demanda, segons el qual, si la primera augmenta a major ritme que la segona, el cost dels habitatges hauria de baixar. Espanya va ser un dels països occidentals on més van créixer els preus dels pisos entre el 1997 i el 2007, per "l'especulació generalitzada" del mercat immobiliari (Kothari, 2008, p. 2).

El mencionat informe de l'exrelator de les Nacions Unides indica que el preu de l'habitatge va augmentar un 10% anual durant aquest període i molt més en grans ciutats com Barcelona o Madrid, on va arribar a doblar-se. També es refereix a dades del Banc d'Espanya, segons les quals el preu del sòl va augmentar d'un 500% i el de l'habitatge, un 150% entre 1998 i 2005. En aquest context, la majoria de famílies van haver de recórrer al crèdit hipotecari per poder comprar un habitatge. Les famílies amb crèdits hipotecaris van arribar a destinar de mitjana un 40% dels seus ingressos mensuals a les quotes corresponents l'any 2006. Particularment en el cas de les persones joves, havien de destinar de mitjana un 69% del seu salari a l'habitatge (Khotari, 2008, pp. 8-21).

Cal recordar que, en aquesta època, el govern espanyol va plantejar una proposta per facilitar l'accés a l'habitatge a diversos col·lectius amb dificultats i especialment als joves. Es tracta de la proposta dels minipisos, amb unes dimensions de 30 a 45 m², plantejada l'any 2005 per l'aleshores ministra d'habitatge, María Antonia Trujillo, que va ser durament criticada per basar-se en la precarització de les condicions d'habitabilitat. La proposta va ser recollida pel Pla estatal 2005-2008 per afavorir l'accés dels ciutadans a l'habitatge (Galindo, 2005).

Els poders públics van ser incapaços de frenar l'escalada dels preus de l'habitatge de règim lliure fins a l'esclat del boom immobiliari l'any 2007. Alhora, tampoc no van promoure que l'habitatge protegit donés resposta a les persones amb més dificultats. A propòsit del preu de l'habitatge de protecció oficial (HPO) a l'Estat espanyol, cal tenir en compte que, si bé és més baix que el de règim lliure, es fixa en funció d'aquest segon. Així doncs, l'increment exponencial del preu de l'habitatge del mercat privat també va comportar un augment del preu del de protecció oficial. Això va fer encara més inaccessible l'habitatge de protecció oficial per als sectors més empobrits de la població (Pisarello, 2009, p. 9).

D'altra banda, la producció d'habitatges protegits es va convertir en anticíclica, és a dir, les administracions van atorgar més finançament públic a les promotores privades a tal efecte en períodes en els quals descendia el mercat privat d'habitatge i menys quan aquest es trobava en un cicle alcista (Rodríguez López, 2002, p.580).

Dit d'una altra manera, l'habitatge protegit s'enfocava més a compensar les pèrdues de beneficis del sector de la construcció en cicles de contracció de la seva activitat que a garantir el dret a l'habitatge de la ciutadania.

En general, la inversió en habitatge protegit o social a Espanya se situa a nivells molt inferiors que la mitjana de la UE. A principis del segle XXI, la inversió pública en aquesta matèria era del 0,79% del PIB, enfront del 2% de mitjana de la UE dels 15 (prèviament a l'ampliació de 2004). Segons el Defensor del Poble, a Espanya hi havia 276.000 habitatges socials i protegits l'any 2011 i un parc total de 25,2 milions de pisos, és a dir, els primers representaven un 1,1% del total. Aquest percentatge arribava al 32% en el cas d'Holanda, al 23% a Àustria, al 18% al Regne Unit i al 17% a França (Amnistia Internacional, 2015, p. 34).

Un dels factors que ha dificultat històricament el manteniment i ampliació del parc d'habitatge protegit a Espanya és que té data de caducitat. Fins a l'aprovació del Pla estatal d'habitatge 2005-2008, els HPO podien desqualificar-se i passar al mercat privat passat un període de 15 anys. Aquest pla va elevar aquest període a un mínim de 30 anys, si bé les comunitats autònomes podien fixar un termini més llarg (art. 5 ap. 1 Real Decreto 801/2005, d'1 de juliol). Això implica que, passat aquest període, es privatitzi la inversió pública i que, de forma cíclica, es perdin habitatges protegits a Espanya. Euskadi va ser, a finals de l'any 2002, la primera comunitat autònoma que va posar fre a aquest procés, amb mesures per garantir que els HPO estiguin protegits de forma permanent (art. 9 Decreto 315/2002, de 30 de desembre). A Catalunya, es va replicar aquesta decisió més recentment, a finals de 2019 (art. 7 i 79 Decret Llei 17/2019, de 23 de desembre). Si bé bona part dels continguts d'aquest decret van ser suspesos pel Tribunal Constitucional el gener de 2021, la part referent a la protecció permanent de l'HPO segueix vigent (TC, 28 de gener de 2021b).

D'altra banda, els habitatges protegits presenten un problema de segregació residencial. Els promotors privats, a canvi de rebre subvencions públiques per fer habitatges protegits, han de vendre aquests pisos a un preu inferior al del mercat lliure, però igualment intenten extreure'n la màxima rendibilitat. Això ha propiciat,

entre d'altres qüestions, que els HPO tendeixin a construir-se allà on el sòl és més barat, que sol ser en les perifèries dels nuclis urbans, una tendència especialment marcada durant el període 1997-2007 i que encara no s'ha pogut revertir completament en l'actualitat (Antolín-Iria i Fernández-Sobrado, 2020).

Finalment, una altra problemàtica dels habitatges protegits, així com del mercat immobiliari de règim lliure, és l'escassetat de l'oferta de lloguer, com a conseqüència del foment de la cultura de la propietat a Espanya. A finals de la dècada del boom immobiliari, l'any 2008, un 85% de las famílies espanyoles vivien en pisos de propietat, mentre que la mitjana de la UE era del 73,1% i se situava en nivells molt més baixos en països com Suècia (38%), Alemanya i Dinamarca (46% en els dos casos). Això contrasta amb el baix percentatge de població espanyola que vivia de lloguer (un 13% el 2008), front a una mitjana de la UE del 22,7% i el 44% de Suècia, el 54% d'Alemanya o el 39% de Dinamarca (Eurostat, n.d.).

A partir de la creació del Ministeri d'habitatge l'any 2004, el govern espanyol va intentar fomentar en major mesura l'opció del lloguer. De fet, aquest va ser un dels principals objectius del nou ministeri, juntament amb la promoció de l'HPO, línies d'actuació recollides també al Pla estatal d'habitatge 2005-2008 (Real Decreto 801/2005, d'1 de juliol).

Tres anys després, el govern espanyol també va crear la Societat pública de lloguer per fomentar l'arrendament, promoure la mediació entre propietaris i inquilins i concedir ajuts econòmics a les dues parts. D'una banda, els ajuts als propietaris pretenien facilitar que poguessin rehabilitar i mantenir en bon estat els seus habitatges per posar-los al mercat de lloguer. D'altra banda, els ajuts als llogaters volien contribuir a facilitar-los el pagament de l'arrendament. Però, la posada en marxa d'aquestes mesures va deixar al descobert algunes de les seves mancances. Per exemple, els requisits per accedir als ajuts per al pagament del lloguer eren especialment favorables als joves, però en dificultaven d'accés a col·lectius més vulnerables. Una altra problemàtica que es va detectar era la manca de control sobre els ajuts concedits als propietaris per assegurar que es destinessin efectivament a la rehabilitació i no als seus interessos privats. A més, l'impacte

d'aquest paquet de mesures va ser limitat en un context amb un fort dèficit de lloguer social i amb una dèbil regulació sobre el mercat d'arrendaments (Pisarello, 2009, p. 10).

També l'any 2007, just abans que la crisi econòmica i financera deixés notar els seus efectes al nostre país, es van aprovar dues importants reformes legals tant d'àmbit estatal com autonòmic. A nivell estatal, es va aprovar la reforma de la llei del sòl, que va acabar amb el paradigma del tot urbanitzable. Aquesta reforma va arribar de la mà de la llei del sòl de 2007 (Llei 8/2007), que va promoure un model de desenvolupament territorial més sostenible, amb mesures per combatre l'especulació immobiliària i que fomentaven que la urbanització del sòl respongués a necessitats d'interès general. La llei estatal va seguir el camí marcat per d'altres reformes legals impulsades en comunitats autònomes com Euskadi (Llei 2/2006 del sòl i l'urbanisme) en favor d'un model de desenvolupament urbanístic més sostenible. La llei estatal també cita explícitament el dret de la ciutadania a un habitatge digne en un entorn ambiental adequat. La necessitat de conjugar el desenvolupament urbanístic i immobiliari amb la sostenibilitat mediambiental va prendre especial rellevància en el redactat d'aquesta normativa, que preveia diverses mesures a tal efecte. Per exemple, s'establien requisits d'avaluació de l'impacte mediambiental d'un projecte urbanístic abans de portar-lo a terme (Pisarello, 2009, p. 11).

A més, aquesta reforma de la llei del sòl també vetllava per la seva funció social i considerava prioritari destinar-ne a la construcció d'habitatge amb algun tipus de protecció. En aquest sentit, obligava a destinar almenys el 30% del nou sòl residencial a la seva construcció. D'altres mesures estaven adreçades a frenar la corrupció urbanística en l'àmbit local o a recuperar les plusvàlues que generessin els agents privats en processos de desenvolupament i reforma urbana impulsats i finançats pels poders públics (fins a un 20% de l'increment de capital). Així mateix, es plantejaven accions per millorar els nivells de participació ciutadana i transparència en els processos per decidir l'ordenació i els usos del sòl (Kothari, 2008, p. 13). Cal tenir en compte que aquesta llei va ser posteriorment reformada per una altra normativa de 2015, que manté la mateixa filosofia que la seva

predecessora, si bé permet excepcions en la reserva de sòl per a habitatges protegits en determinades localitats i supòsits (art. 20 Real Decreto 7/2015, de 30 d'octubre).

Pel que fa a les normatives aprovades a Catalunya, cal destacar en primer lloc la coneguda com a llei de barris (Llei 2/2004 de millora de barris, àrees urbanes i viles), que es va aprovar l'any 2004 sota el primer govern tripartit, presidit per Pasqual Maragall. Aquesta normativa pretenia lluitar contra l'exclusió social i la degradació dels barris més empobrits, mitjançant mesures de rehabilitació i conservació d'habitatges i de renovació urbana. La llei posava doncs en relació l'habitatge amb l'equilibri territorial i la cohesió social (García Ferrando, 2004).

Tres anys després, ja sota el segon govern tripartit, es va aprovar una normativa d'habitatge a Catalunya pionera a tot l'Estat. Es tracta de la llei del dret a l'habitatge de Catalunya de 2007 (Llei 18/2007 de 28 de desembre), que desplejava el que preveia l'Estatut d'autonomia (2006) en aquesta matèria (al seu article 26). Tal com s'ha exposat anteriorment, en fer revisió del marc jurídic sobre habitatge, el Tribunal Constitucional nega que els drets reconeguts estatutàriament siguin exigibles per ells mateixos davant d'un tribunal (TC. Sentència 31/2010, de 28 de juny). En canvi, sí que ho poden ser en cas de ser desplegats legalment, que és precisament el que fa la llei 18/2007 en relació a l'habitatge. El seu article 6 estableix:

Tots els ciutadans, en exercici de l'acció pública en matèria d'habitatge, poden exigir davant els òrgans administratius i davant la jurisdicció contenciosa administrativa el compliment de la legislació en matèria d'habitatge i de les disposicions i les mesures establertes pel planejament urbanístic referides a l'habitatge. (art. 6 Llei 18/2007, de 28 de desembre)

D'entre els continguts d'aquesta normativa, tenen especial rellevància els "objectius de solidaritat urbana" en matèria d'habitatge protegit, que es fixen per a un termini de 20 anys. Durant aquest període, la llei estableix que s'ha d'avançar

progressivament en aquesta matèria per tal que, al 2027, d'entre el total d'habitatges dels municipis amb demanda residencial forta i acreditada, un 15% es destinin a polítiques socials. Per tal d'avançar en la consecució d'aquest percentatge, s'establia que cada 5 anys s'avancés en un 25% de l'objectiu final (Llei 18/2007 de 28 de desembre, article 73). La determinació dels municipis amb demanda residencial forta i acredita, així com la concreció de les condicions i calendari d'execució d'aquests pisos, quedaven a expenses de l'aprovació del Pla territorial sectorial d'habitatge, que segons la normativa s'hauria d'haver aprovat en el termini d'un any (Llei 18/2007 de 28 de desembre, Disposició addicional primera), és a dir, abans de finals de 2008.

El problema és que aquest pla no es va arribar a aprovar després de l'esclat de la crisi econòmica. Un altre dels punts més rellevants i polèmics d'aquesta llei va ser l'expropiació de l'ús d'habitatges buits per destinar-los al lloguer, que posteriorment va ser derogat l'any 2011 sota el mandat d'Artur Mas (CiU) com a president de la Generalitat de Catalunya i que, fins llavors, tampoc no havia arribat a aplicar-se (Observatori DESC i Institut de Recerca TransJus UB [TransJus], 2018). La normativa també preveu incentius fiscals per promoure l'ocupació d'habitatges i de penalització per als pisos buits (Llei 18/2007 de 28 de desembre, art. 42). També es contempen sancions per habitatges en condicions d'amuntegament (art. 43), així com per als casos d'assetjament immobiliari (art. 123, ap. 2, subap. a).

El mateix any en què va entrar en vigor aquesta llei es va aprovar el Pacte nacional per l'habitatge de Catalunya (2007-2016), que van signar un ampli ventall d'agents polítics, econòmics i socials implicats en aquesta matèria (sindicats, tercer sector, associacions municipalistes, entitats del sector immobiliari i financer, col·legis professionals, administracions públiques...). El pacte tenia entre els seus principals objectius facilitar l'accés a l'habitatge, especialment als més joves; incrementar la qualitat i manteniment dels mateixos; millorar l'accés a l'habitatge de les persones amb diversitat funcional; i prevenir l'exclusió social o el sensellarisme (Generalitat de Catalunya, 2007).

Un altre projecte aprovat aquell mateix any van ser les àrees residencials estratègiques (ARE), recollides al Decret llei 1/2007 de mesures urgents en matèria urbanística. Les ARE pretenien promoure la construcció d'habitatge en aquelles zones amb major demanda residencial i amb escassetat d'oferta. Almenys el 50% d'aquests habitatges havien de ser protegits (Generalitat de Catalunya, 2010).

En definitiva, tot just al final d'aquest període (1997-2007), es van aprovar normatives tant a Catalunya com al conjunt de l'Estat amb la voluntat d'avançar en la protecció del dret a l'habitatge digne de la ciutadania i de cercar un equilibri entre els objectius de desenvolupament urbà i immobiliari i la necessitat de preservar el medi ambient. El problema és que molts d'aquests objectius, especialment pel que fa a l'ampliació del parc d'habitatge públic i social, es van veure interromputs dràsticament després de l'esclat de la crisi econòmica de 2008, com exposem a l'apartat següent.

5.2.6. La crisi econòmica i hipotecària

El detonant de l'esclat del boom immobiliari a Espanya va ser la crisi econòmica i financera d'àmbit internacional, que es va desencadenar als Estats Units i que es va traslladar després en cascada a països d'arreu del món. A finals de la dècada dels 90, també s'havia gestat el boom immobiliari als Estats Units, al qual havien contribuït les denominades hipoteques *subprime*, que es concedien a persones amb escassa solvència econòmica a tipus d'interès elevats. Aquests productes hipotecaris s'agrupaven posteriorment en paquets, que es venien a inversors d'arreu del món a través d'un complex entramat financer, que, en alguns casos, no eren coneixedors del nivell de risc real que assumien. A més, cal recordar que les agències avaluadores (agències de *rating*) van atorgar els màxims nivells de qualificació (la denominada triple A) a alguns d'aquests productes, cosa que incentivava l'optimisme dels inversors (García Montalvo, 2009, pp. 11-13). Això va gestar les bases per a la "primera crisi econòmica veritablement global" (García Montalvo, 2009 p. 1).

La crisi financera es va desencadenar l'any 2007 quan, en disminuir el nivell de compra d'habitatges, van pujar els tipus d'interès hipotecari i els prestataris, especialment els de les hipoteques *subprime*, van deixar de tenir capacitat per satisfer les quotes del crèdit. Un dels fets que va marcar l'inici de la crisi als Estats Units va ser la fallida del banc inversor *Lehman Brothers* el setembre de 2008. Aquest mateix mes, la Reserva federal americana decidia rescatar el grup *AIG* per evitar que també es declarés en bancarrota. D'altres grups financers, com ara *Goldman Sachs* i *Morgan Standley*, van decidir fusionar-se en grans *holdings* bancaris per afrontar les dificultats financeres conjuntament (Alamá i Fuertes, 2009, p. 3).

En el cas d'Espanya, els efectes de la crisi econòmica i financera internacional es van començar a manifestar clarament a partir del tercer trimestre de 2008. En termes generals, la recessió a l'Estat espanyol es va produir de forma similar que a Alemanya, França, Itàlia o el Regne Unit, però amb algunes particularitats pròpies. La caiguda del sector de la construcció, amb un pes tan important per a l'economia espanyola, va fer que la crisi econòmica revestís major gravetat que a d'altres països. Això es va traduir en una major destrucció de llocs de treball i en una menor capacitat de generació d'ocupació posteriorment (Alamá i Fuertes, 2009, p. 6), que va afectar greument altres sectors productius i les economies familiars.

A això, s'hi va afegir la menor entrada de capitals estrangers per compensar el dèficit d'estalvi de la balança de pagaments espanyola en relació als nivells d'inversió. Així doncs, la crisi financera i econòmica internacional va incidir sobre dos fonaments del creixement del model productiu a Espanya: "la revalorització continuada de l'habitatge i la disponibilitat de finançament internacional" (Alamá i Fuertes, 2009, p. 7).

Quan la crisi financera i la destrucció d'ocupació van començar a sacsejar les economies familiars, moltes persones van començar a tenir dificultats per pagar els crèdits hipotecaris que havien contret en anys anteriors. A més, de la mateixa manera que als Estats Units s'havien concedit les hipoteques *subprime*, a Espanya les entitats financeres havien atorgat préstecs per imports elevats a famílies amb

escassa solvència, fins que van tancar l'aixeta del crèdit després de l'esclat de la crisi. Aquests factors van propiciar un augment de l'índex de morositat hipotecària, que a Espanya havia estat històricament baix fins a l'esclat de la crisi. Si l'any 2006 aquest índex era del 0,3%, l'any 2013 ja superava el 5% (Human Rights Watch, 2014, p. 16).

En aquest context, va començar una forta onada d'execucions hipotecàries i posteriorment de desnonaments arreu de l'Estat espanyol. Durant els cinc primers anys de crisi econòmica, entre 2008 i 2013, es van produir arreu de l'Estat fins a 311.467 desnonaments, dels quals 45.075 (un 14,5%) corresponen a Catalunya (CGPJ, n.d.), una de les comunitats autònomes més afectades per l'emergència habitacional.

Respecte a les dades sobre desnonaments, els sistemes de càlcul han anat canviant i perfeccionant-se amb el pas del temps i, especialment durant els primers anys de crisi, no van recollir tot l'abast del fenomen. Les dades del període 2008-2012, que sumen un total de 244.278 desnonaments (CGPJ, n.d.), corresponen únicament a les dades dels serveis comuns de justícia (actes de comunicació i execució). A partir de l'any 2012, els jutjats de primera instància van començar a recollir les dades de desnonaments hipotecaris i, a partir de 2013, també a comptabilitzar els derivats del lloguer (Cano i Etxezarreta, 2014, p. 45).

Així doncs, les dades infravaloren les dimensions reals de l'onada de desnonaments, que va desbordar la capacitat de resposta de les institucions públiques, i més encara en un país com Espanya amb una mancança molt marcada d'habitatge públic i social, que dificultava encara més garantir alternatives habitacionals a les persones afectades per execucions hipotecàries.

A continuació, examinem la resposta a l'onada desnonaments tant per part dels poders públics com dels moviments socials i l'impacte d'aquests sobre les institucions.

5.2.6.1. La resposta institucional a l'emergència habitacional

Desbordat per la situació, el govern estatal no va tenir la capacitat de donar respostes immediates a les persones afectades per processos d'execució hipotecària. Les primeres mesures, i encara d'escassa rellevància, no van arribar fins a l'any 2009, quan es va aprovar una línia de préstecs de Institut de Crèdit Oficial (ICO) per a les persones amb deutes hipotecaris que es trobessin en situació d'atur o manca d'activitat si eren autònomes (Cano i Etxezarreta, 2014, pp. 46-47).

No va ser fins a l'any 2012, quan ja havien passat quatre anys des de l'inici de la crisi econòmica a Espanya, que el govern estatal, aleshores liderat pel PP, es va plantejar les primeres reformes de la normativa hipotecària. El Reial Decret-Llei 6/2012 de 9 de març va iniciar l'opció d'acollir-se a un Codi de bones pràctiques per part de les entitats financeres. Aquest codi era d'adhesió voluntària i s'hi van sumar la majoria d'entitats financeres (Amnistia Internacional, 2015, p. 26), ja que tampoc no comportava massa exigències addicionals respecte a les pràctiques que molts bancs ja estaven posant en pràctica.

Per a les persones que tinguessin dificultats econòmiques per pagar la quota hipotecària, el codi plantejava seguir tres fases. La primera consistia en una proposta de reestructuració del deute mitjançant carències, reducció dels tipus d'interès i ampliació dels terminis de retorn. La segona, si la primera no era viable, passava per valorar quites del deute, entre d'altres mesures complementàries. Només en la darrera fase, es podia valorar la dació en pagament o l'opció de continuar al mateix habitatge de lloguer durant dos anys. Per acollir-se al codi, també calia que la quota hipotecària representés més del 60% dels ingressos de la llar i que cap membre de la família pogués fer-se càrrec del deute, entre d'altres requisits (Cano i Etxezarreta, 2014, pp. 47-48).

Ja des dels seus inicis, aquest Codi de bones pràctiques va demostrar una limitada eficàcia, si bé les entitats financeres adherides gestionaven el 95% de les operacions del sector hipotecari. Segons un informe de balanç sobre la fase inicial de la seva aplicació, entre març i juny de 2012, aquestes entitats van rebre 568

sol·licituds, de les quals es van resoldre 278 (49%). D'aquestes 278 sol·licituds tramitades, la gran majoria, 226 (81,29%), van ser rebutjades per no ajustar-se als requisits establerts. Un 15,83% van derivar en una reestructuració del deute i un escàs 2,88% va acabar amb una dació en pagament (Cano i Etxezarreta, 2014, p. 48).

Les entitats financeres espanyoles han estat fortament reticents a acceptar la dació en pagament, una qüestió que ha estat advertida i denunciada per part de les Nacions Unides. En aquest sentit, el Comitè de drets econòmics, socials i culturals de les Nacions Unides va declarar el juny de 2012 estar "profundament preocupat" perquè els bancs no acceptessin portar-la en terme, davant de la gravetat de la crisi hipotecària a Espanya. Per revertir la situació, van recomanar al govern espanyol una reforma legal "que faculti la dació de l'habitatge en pagament del deute hipotecari, de manera que aquesta opció no depengui únicament de la discrecionalitat de les entitats bancàries" (COM/DESC, 2012, p.6). Segons la normativa espanyola, la dació en pagament és encara en l'actualitat una opció voluntària, però no obligatòria per evitar el sobreendeutament de persones en situació de vulnerabilitat.

Malgrat les advertències de l'ONU, l'Estat espanyol va seguir ometent la dació en pagament obligatòria en les successives reformes legals que va emprendre. El Reial Decret-Llei 27/2012 de 15 de novembre de mesures urgents per reforçar la protecció dels deutors hipotecaris també obviava aquesta qüestió. Incorporava una moratòria dels desnonaments de 2 anys per a aquelles famílies que es trobessin en situació d'especial risc d'exclusió i sota determinats barems econòmics i de renda i la creació d'un fons social d'habitatge. Sobre aquest segon punt, s'establia que el govern promogués, juntament amb el sector financer, un fons d'habitatges de propietat de les entitats bancàries, per donar garanties habitacionals a persones desnonades i que es trobessin en risc d'exclusió, que haurien d'abonar un lloguer social (Caballé, 2014, pp. 52-54).

Encara l'any 2012 es va aprovar una altra normativa que, si bé no està estrictament relacionada amb la situació de les persones afectades per processos de

desnonament, guarda una estreta relació amb la situació del sector immobiliari, financer i hipotecari. Ens tracta de la llei 9/2012 de reestructuració i resolució de les entitats de crèdit, la normativa que estableix quins instruments pot utilitzar el Fons de reestructuració ordenada bancària (FROB) per donar suport a les entitats de crèdit. Entre aquests instruments, es preveia la formació d'una societat per concentrar tots els actius tòxics de les entitats financeres i afrontar els riscos que això implica, cosa que es va traduir en la creació de la SAREB (Societat de Gestió d'Actius Procedents de la Reestructuració bancària), popularment coneguda com a "banc dolent". Gran part dels actius gestionats per la SAREB són immobiliaris, però, tal com denuncien Cano i Etxezarreta (2014), no se'n va planificar un ús social:

Estas medidas, que intentan gestionar la acumulación de viviendas derivadas de la especulación de los años de apogeo, no vienen acompañadas de ninguna especificación sobre las posibilidades de carácter social que, de la gestión conjunta del stock de viviendas en España, se podrían derivar. (p. 49)

Posteriorment, a partir de l'any 2013, el govern espanyol va impulsar reformes de la normativa hipotecària, que van suposar alguns avenços per als drets de les persones amb situacions de sobreendeutament. La llei 1/2013 fixava una moratòria dels desnonaments de fins a quatre anys en el cas de col·lectius en situació d'especial vulnerabilitat en determinats supòsits, a més d'incorporar el Codi de bones pràctiques per a les entitats financeres abans mencionat (Ley 1/2013, de 14 de maig).

Aquesta llei arriba després d'una sentència del Tribunal de Justícia de la Unió Europea (Aziz, M. vs. CatalunyaCaixa. Sentència del Tribunal de Justícia de la UE en l'assumpte C-415/11, de 14 de març de 2013), en què es dictamina que la normativa hipotecària espanyola no s'adequa a l'ordenament comunitari, que obliga a l'Estat espanyol a promoure determinats canvis legals. Es tracta de la sentència del TJUE sobre el cas de Mohamed Aziz, un veí de Martorell que tenia un contracte

hipotecari amb CatalunyaCaixa, del qual venia pagant regularment les quotes corresponents fins que, a causa de la crisi econòmica, va deixar de tenir la capacitat adquisitiva per fer-ho. Aleshores, l'entitat financera va iniciar un procés d'execució hipotecària per desnonar-lo del pis on vivia, demanant-li -en base a les clàusules de venciment anticipat del contracte- que pagués la totalitat de l'import de la hipoteca i no només les quotes que havia deixat de pagar.

Davant d'aquesta situació, Aziz va presentar una demanda per aturar el procés al Jutjat Mercantil número 3 de Barcelona, que, en considerar que algunes clàusules del mencionat contracte hipotecari podien ser abusives i vulnerar la Directiva europea 93/13 de protecció dels consumidors, va decidir plantejar dues qüestions prejudicials al TJUE.

En la seva sentència sobre el cas, el TJUE considerava que és contrari a l'ordenament comunitari que, durant un procés d'execució hipotecària, no es pugui al·legar el caràcter abusiu de clàusules contractuals i que el jutge no pugui prendre com a mesura cautelar la suspensió del desnonament fins que s'aclareixi si aquestes són o no conformes a dret i s'adopti una decisió final. El TJUE també recordava que el contracte hipotecari no pot deixar al consumidor en una situació jurídica menys favorable que la contemplada per la normativa estatal vigent i, en aquest sentit, dona més marge als jutges nacionals per determinar si això es produeix o no. Com a resultat d'aquest procés, el jutjat mercantil de Barcelona va declarar nul·les les clàusules de venciment anticipat de la hipoteca, de manera que Mohamed Aziz no va haver de tornar la totalitat del crèdit hipotecari (139.746,76 euros), sinó la suma les quotes impagades més els interessos (3.153,46 euros) (Aziz, M. vs. CatalunyaCaixa. Sentència del TJUE en l'assumpte C-415/11, de 14 de març de 2013).

Aquesta sentència del TJUE obligava a fer una mínimes reformes legals per adequar la normativa hipotecària espanyola a l'ordenament comunitari. Aquest és un dels motius pels quals el govern espanyol va promoure la llei 1/2013, cosa que va coincidir en el temps amb el seu rebuig als continguts de la Iniciativa Legislativa Popular (ILP) per la dació en pagament i el lloguer social, promoguda per la PAH i

debatuda al Congrés el primer semestre de 2013, com explicarem a l'apartat 5.2.6.2.

Tampoc amb la llei 1/2013, l'Estat espanyol va acabar d'adequar la seva normativa hipotecària a l'ordenament europeu, tal com assenyalen diverses sentències posteriors del mateix TJUE, que obligarien Espanya a emprendre successives reformes de la mateixa al llarg dels anys següents. Per citar alguns exemples, el TJUE va sentenciar el juliol de 2014 que la llei d'enjudiciament civil (LEC) espanyola -que també regula aspectes de la normativa hipotecària- era contrària a la Directiva europea 93/13 de protecció dels consumidors, en vulnerar el principi d'igualtat processal i situar al deutor hipotecari en situació d'inferioritat respecte a les entitats financeres (Sánchez Morcillo, J.C. i Abril García, M.C. vs. Banco Bilbao Vizcaya Argentaria. Sentència del TJUE en l'assumpte C-169/14, de 17 de juliol de 2014).

Posteriorment, l'octubre de 2015, el TJUE va considerar que la llei 1/2013 vulnerava el principi d'efectivitat. La llei contemplava un termini d'un mes perquè els deutors hipotecaris poguessin denunciar el caràcter abusiu de les clàusules del seu contracte, des de la seva publicació al Butlletí Oficial de l'Estat (BOE). El TJUE acceptava que el termini fos d'un mes, però no que comencés a comptar des de la seva publicació al BOE, sense comunicar-ho personalment a les persones afectades (BBVA vs. Peñalva, P., López, C. i Fernández, D. Sentència del TJUE en l'assumpte C-8/14, de 29 d'octubre de 2015).

Mentre la normativa hipotecària espanyola anava adequant-se a les exigències de la justícia europea, el mercat de l'habitatge del país també va començar a experimentar alguns canvis. Donat que les entitats financeres, van començar a restringir el crèdit hipotecari després de l'esclat de la crisi, cada vegada més persones es van decantar per l'opció del lloguer en no tenir capacitat de compra i, coincidint amb aquest canvi de tendència, es van començar a promoure reformes legals en detriment dels drets dels inquilins. L'any 2011, s'aprovava la llei 37/2011 de mesures d'agilitació processal que, entre d'altres qüestions, incorporava el denominat "desnonament express" als pisos de lloguer. Concretament, permetia que els propietaris poguessin desnonar els inquilins tan sols deu dies després de

notificar la demanda corresponent per impagament de les quotes de lloguer, sense necessitat d'un judici previ. Dos anys abans, la llei 19/2009 de mesures de foment i agilitació processal del lloguer ja havia contemplat accelerar el desnonament de pisos arrendats en cas d'impagament, però la normativa de 2011 encara va escurçar més aquests terminis (Cano i Etxezarreta, 2014, p. 47).

D'aquest període, sí que es pot destacar positivament, en tant que desincentiva la cultura de la propietat, l'eliminació de la desgravació per hipoteques d'habitatge a partir de l'1 de gener de 2013 (Human Rights Watch, 2014, p. 23). Ara bé, tampoc es pot obviar que aquesta mesura es va prendre justament quan la compra d'habitatges i la signatura de contractes hipotecaris havia començat a disminuir. Entre 2007 i 2014, el nombre de transaccions de compra-venda d'habitatge (tant d'obra nova com de segona mà) registrades es va reduir d'un 147%, passant de 788.518 a 318.928 (Observatorio de Vivienda y Suelo [OVS], n.d.). En aquest mateix període, el percentatge de població espanyola que vivia en pisos de propietat va disminuir del 80,1% al 78% (OVS, n.d.).

A l'Estat espanyol, la inversió pública en habitatge també es va seguir situant per sota de la mitjana de la Unió Europea. Segons els comptes de protecció social, a Espanya la despesa en habitatge de 2011 va ser de 2.436,7 milions d'euros, el 0,9% de la despesa social total i el 0,23% del PIB. La mitjana de la Unió Europea és lleugerament superior: aquests percentatges són del 2,1% i del 0,6%, respectivament (Trilla, 2014, p. 116).

En el cas concret de Catalunya, la inversió pública de Catalunya en habitatge també era substancialment inferior a la mitjana europea el 2011. Aquell any, s'hi van destinar 314,6 milions d'euros, el 0,73% de la despesa social total, cosa que equival al 0,15% del PIB (Trilla, 2014, p. 116).

Davant de l'impacte de la crisi hipotecària, la Generalitat va emprendre algunes mesures d'urgència per ajudar les persones afectades, però també tardanes i insuficients per fer front a l'emergència habitacional a Catalunya, una de les comunitats autònomes on l'onada de desnonaments ha revestit major gravetat. Així

per exemple, l'any 2010 el govern català va crear el Servei d'informació i assessorament sobre el deute hipotecari, Ofideute, per tal de facilitar la mediació entre les famílies i les entitats financeres a la recerca de solucions per evitar la pèrdua de l'habitatge. Altres comunitats autònomes com Euskadi i Andalusia també van posar en marxa serveis similars (Human Rights Watch, 2014, pp. 27-28).

Des de l'inici de la crisi econòmica de 2008 fins a l'actualitat, la Generalitat també ha comptat amb diversos programes socials d'habitatge, com ara línies d'ajut per al pagament del lloguer per a les persones amb escassos ingressos o prestacions econòmiques d'especial d'urgència amb la finalitat d'evitar desnonaments i possibilitar la continuïtat de les famílies a les seves llars. El Decret 75/2014 també va incloure la Xarxa de mediació per al lloguer social, per tal d'incentivar que els pisos buits nous o de segona mà es mobilitzessin per al lloguer a través de les borses d'habitatge. Aquestes borses gestionen els programes socials d'habitatge al territori, a través de l'administració local (Generalitat de Catalunya, n.d.).

En termes generals, des de l'esclat de la bombolla immobiliària i durant gairebé una dècada, les mesures de la Generalitat de Catalunya en matèria d'habitatge es van centrar en donar suport urgent a les persones afectades per desnonaments o d'altres problemàtiques d'exclusió residencial. Això no obstant, les necessàries mesures de caire estructural com les previstes a la llei del dret de l'habitatge de Catalunya de 2007 van caure en l'oblit. Les previsions d'ampliació del parc públic d'habitatge contemplades per aquesta normativa, aprovada en un escenari precrisi, s'han incomplert sistemàticament. Així ho indica l'estudi *La Llei del dret a l'habitatge de Catalunya: deu anys de vigència. Balanç i futur* de l'any 2018, que fa balanç de la seva implementació una dècada després de la seva aprovació (Observatori DESC i TransJus, 2018).

El percentatge d'habitatge públic i social segueix estancat a Catalunya en el 2% des de l'any 2011, incomplint els objectius de solidaritat urbana indicats per aquesta llei, exposats anteriorment. L'any 2014, es va estimar que a Catalunya faltaven almenys 230.000 habitatges socials i assequibles per arribar a l'objectiu de

solidaritat urbana del 15% (Bermúdez i Trilla, 2014, p. 10) en un estudi realitzat per a la Taula d'entitats del Tercer Sector Social de Catalunya.

Tenint en compte la situació de l'any 2014, per assolir els objectius de la llei del dret a l'habitatge de 2007, caldria ampliar el parc d'habitatge destinat a polítiques socials en 17.620 unitats per any. Però, la realitat és que els poders públics a Catalunya no tenen la capacitat per poder complir els objectius marcats per la llei de 2007. Segons l'Informe sobre el sector de l'habitatge de Catalunya de 2018 de la Generalitat de Catalunya, aquell any es va iniciar la construcció de 1.394 habitatges de protecció oficial. El mateix any 2018, el govern català va aconseguir 308 habitatges públics més a través del dret de tanteig i retracte i 3.000 més a través de convenis amb entitats financeres, que van fer efectiva la seva cessió a la Generalitat (Generalitat de Catalunya, n.d.). Però, si bé hi ha múltiples vies per a l'ampliació de l'habitatge públic, també ho és que la suma de totes elles no seria capaç d'assolir els objectius marcats per la llei de 2007, després de l'endarreriment acumulat des de la seva aprovació.

Segons un informe de la Societat Catalana d'Ordenació del Territori, "la paràlisi del sector residencial ha afectat també les àrees residencials estratègiques" (Castañer et al., 2014, p.18). Cal recordar que almenys el 50% dels habitatges construïts en aquestes zones han de ser de protecció. Així doncs, la seva paràlisi també ha anat en detriment de l'ampliació del parc d'habitatge protegit a Catalunya.

Pel que fa a l'incompliment dels objectius d'ampliació del parc d'habitatge públic i social a Catalunya previstos a llei de 2007, més enllà de la crisi econòmica i de la reducció dels nivells de despesa pública, cal tenir en compte d'altres causes. D'una banda, hi ha influït la llei de simplificació, d'agilitat i reestructuració administrativa i de promoció de l'activitat econòmica -coneguda com a *Llei Òmnibus*-, que va aprovar el Parlament de Catalunya l'any 2011. Entre d'altres qüestions, eliminava o rebaixava alguns dels continguts de la llei del dret a l'habitatge de 2007, per exemple reduïa les reserves de sòl per a la construcció de pisos protegits i eliminava la possibilitat d'expropiar l'ús d'immobles buits per destinar-los al lloguer (Observatori DESC i TransJus, 2018).

També cal tenir en compte que no es va arribar a aprovar el Pla territorial sectorial d'habitatge, que havia de planificar i calendaritzar el desenvolupament dels objectius establerts per aquesta llei, després de l'esclat de la crisi econòmica, encara que van existir alguns intents de tirar-lo endavant. El primer intent va ser el 2010, amb la presentació d'un avantprojecte per part del govern tripartit. Però, en canviar la composició política del govern de la Generalitat després de les eleccions catalanes del 28 de novembre de 2010, amb la victòria de CiU, va quedar apartat. Anys més tard, el 2017, també es va arribar a presentar un segon avantprojecte, que tampoc va tirar endavant després de la convocatòria de les eleccions catalanes del 21 de desembre de 2017 (Observatori DESC i Transjus, 2018). De fet, fins a la legislatura iniciada l'any 2017 i finalitzada amb la convocatòria d'eleccions catalanes del 14 de febrer de 2021, no es va reprendre l'objectiu d'elaborar el Pla territorial sectorial d'habitatge. En finalitzar aquesta legislatura, existia un projecte de decret, encara pendent d'aprovació (Projecte de decret pel qual s'aprova el Pla territorial sectorial d'habitatge, n.d.).

Pel que fa al pressupost en habitatge públic, cal recordar que la llei de 2007 també preveia la creació d'un fons de solidaritat que ajudés els ajuntaments a complir les seves obligacions en la matèria. Concretament, la llei fixava sancions per als municipis que no avancessin en l'objectiu de solidaritat urbana al ritme previst per aquesta llei i destinar la recaptació corresponent a aquest fons de solidaritat, que no es va arribar a crear (Observatori DESC i Transjus, 2018).

Davant de la manca d'una planificació i d'un pressupost suficient per a polítiques d'habitatge tant per part de la Generalitat com del govern de l'Estat, els ajuntaments han hagut d'incrementar els seus esforços per afrontar l'emergència habitacional des de la proximitat. Entre 2007 i 2017, fins a 90 ajuntaments catalans han aprovat un pla local d'habitatge -figura prevista per la llei del dret a l'habitatge de Catalunya de 2007- per establir els seus objectius en aquesta matèria i planificar la seva execució. Un 49,3% dels ajuntaments de la demarcació de Barcelona compta amb un pla específic d'habitatge i un 75,4% té una dotació pressupostària concreta en aquest àmbit. Així ho indica el darrer pànel de polítiques públiques locals d'habitatge, amb una mostra que inclou un total de 69 municipis de la demarcació,

entre els quals no figura la ciutat de Barcelona (Diputació de Barcelona [DIBA] i Fundació Carles Pi i Sunyer d'Estudis Autonòmics i Locals [Pi i Sunyer], 2018).

Per la gravetat de la situació d'emergència habitacional en moltes ciutats i pobles de Catalunya, la majoria d'ajuntaments han hagut de focalitzar els seus esforços en actuacions urgents per donar suport a les persones afectades i, en menor mesura, a polítiques estructurals. Encara l'any 2018, evitar la pèrdua de l'habitatge era l'objectiu que un major percentatge d'ajuntaments (27,5%) situaven com a prioritari de les seves polítiques en aquesta matèria. El 79,5% dels ajuntaments també consideraven aquell mateix any que les persones en situació de vulnerabilitat social o residencial eren les principals destinatàries de les seves polítiques d'habitatge (DIBA i Pi i Sunyer, 2018).

Des de la crisi econòmica de 2008, els ajuntaments també han preparat en major mesura la seva organització i estructura interna per reforçar les seves polítiques d'habitatge. Molts d'ells han creat una àrea o regidoria dedicada aquest tema -si no en disposaven anteriorment- o han enfortit la ja existent i han adequat el seu departament d'urbanisme i els serveis socials municipals als problemes d'exclusió residencial, fent en molts casos un important esforç pressupostari (Observatori DESC i TransJus, 2018).

Així doncs, l'administració local ha incrementat en molts casos els seus esforços per contenir l'emergència habitacional en el seu entorn més proper, tot i que també ha patit dificultats financeres durant la crisi i s'ha vist condicionada per normatives com la llei de racionalització i sostenibilitat de l'administració local (LRSAL) de 2013, coneguda com a llei Montoro, que limita el marge d'endeutament dels ajuntaments (Observatori DESC i TransJus, 2018). Tot i això, les dimensions de l'emergència habitacional han dépassat les capacitats de l'administració local, com mostra clarament el desbordament de les mesures d'emergència locals, les encarregades d'atendre els casos de persones desnonades i en situació d'exclusió residencial i de cercar-los una alternativa habitacional, amb llistes d'espera d'entre 5 o 6 mesos a la ciutat de Barcelona l'any 2017 (PAH Barcelona, 2017, p. 7).

En definitiva, l'acció de l'administració en cap dels seus nivells territorials ha estat suficient per contenir l'impacte de la crisi econòmica sobre el dret a l'habitatge.

5.2.6.2. La resposta social a l'emergència habitacional

Davant de la gravetat del fenomen i la manca d'una resposta efectiva dels poders públics, van sorgir múltiples iniciatives per donar suport a les persones afectades pels processos de desnonament des de la pròpia societat civil. Cal destacar especialment la creació de Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH) l'any 2009 a Barcelona (Colau i Alemany, 2012) per la seva rellevància social i política tant a Catalunya com al conjunt de l'Estat, tot i que també es van impulsar d'altres iniciatives des dels col·legis d'advocats, que van començar a oferir serveis de mediació gratuïts, o des del tercer sector. Així per exemple, Càritas va crear el Servei de mediació en habitatge, per a la prevenció de l'exclusió residencial. El servei fa mediació entre entitats financeres o propietaris i persones en risc de desnonament per cercar solucions que permetin que les famílies puguin continuar a les seves llars. També assessora les persones que vulguin signar un contracte hipotecari o de lloguer per garantir que les seves condicions siguin justes i no hi hagi clàusules abusives (Human Rights Watch, 2014, p. 27).

A més, organitzacions com Amnistia Internacional o Human Rights Watch han denunciat les mancances en el desglossament de les dades oficials sobre desnonaments, pel que fa al perfil de les persones afectades (per sexe, edat, procedència...). Corregir aquestes mancances permetria fer una anàlisi més acurada de l'impacte social dels desnonaments i dissenyar polítiques més ajustades per fer-hi front (Amnistia Internacional, 2015, p. 30; Human Rights Watch, 2014, p. 77).

La pròpia PAH també ha denunciat des de la seva fundació les insuficiències de les dades de desnonaments comptabilitzades per les autoritats espanyoles i ha arribat a fer els seus propis recomptes alternatius, sempre superiors a les xifres oficials. Per exemple, va calcular que, des de principis de 2008 fins al tercer trimestre de

2012, es van produir 362.776 desnonaments arreu de l'Estat , un 67% més que els 216.418 indicats per les dades oficials (Colau i Alemany, 2013a, pp. 2-4).

Catalunya és una de les comunitats autònomes més afectades pels desnonaments, particularment la seva capital. No és estrany, doncs, que la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH) nasqués a Barcelona l'any 2009, impulsada per activistes procedents d'un altre moviment social previ, V de Vivienda, que va centrar les seves reivindicacions en defensar el dret a l'habitatge digne dels joves durant els darrers anys del boom immobiliari i que va reorientar la seva principal línia d'acció cap a la lluita contra els desnonaments amb l'inici de la crisi econòmica i hipotecària posteriorment, cosa que va derivar en la creació de la PAH (Adell et al., 2013).

A continuació, examinem breument les principals accions de resposta social de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca front a la crisi dels desnonaments, explicació que es completa àmpliament al capítol 7 de la tesi, dedicat a l'anàlisi de l'estratègia d'acció i comunicació de la PAH.

Per fer front a l'emergència habitacional, la PAH ha impulsat des dels seus orígens diverses línies d'actuació, fonamentalment adreçades a donar suport a les persones afectades per processos de desnonament i a impulsar campanyes d'incidència social i política. Del primer grup, formen part les accions per aturar desnonaments, per ajudar les persones afectades en processos de mediació i negociació amb les entitats financeres a la recerca de solucions o per demandar a les administracions que els garanteixin una alternativa habitacional. Del segon grup, formen part campanyes per incorporar les reivindicacions de la PAH a l'agenda institucional per aconseguir tant reformes legals com l'aplicació de polítiques per garantir el dret a l'habitatge. Les principals reivindicacions de la plataforma, conegudes com *Las 5 de la PAH*, són l'aturada dels desnonaments, la dació en pagament retroactiva, l'habitatge social, el lloguer assequible i la garantia dels subministraments bàsics per evitar la pobresa energètica de les llars (Parcerisa, 2014).

En el període de la crisi econòmica, dues de les principals campanyes d'incidència política desenvolupades per la PAH són les corresponents a la Iniciativa Legislativa Popular (ILP) estatal de la dació en pagament, el lloguer social i la moratòria dels desnonaments, debatuda –però no acceptada- al Congrés l'any 2013; i la de la ILP catalana contra l'emergència habitacional i la pobresa energètica, aprovada pel Parlament de Catalunya el juliol de 2015.

Pel que fa a la ILP estatal, cal destacar que les organitzacions socials que la promovien (juntament amb la PAH, també l'Observatori DESC, la Confederació d'Associacions Veïnals de Catalunya, la Taula d'entitats del Tercer Sector Social de Catalunya, CCOO i UGT) van recollir fins a 1,4 milions de signatures entre març de 2012 i gener de 2013 a favor de la iniciativa. La pressió social, la gravetat de l'onada de desnonaments i la seva visibilitat entre l'opinió pública van forçar *in extremis* l'admissió a tràmit de la ILP al Congrés dels Diputats, a la qual era reticent el PP, aleshores el partit amb majoria a la Cambra baixa.

La pressió social va continuar durant tot el procés de debat parlamentari, durant el qual la PAH va realitzar la campanya dels *escraches* contra els diputats i diputades contraris a la ILP. Tot i això, la iniciativa no va acabar prosperant i el PP va presentar la seva proposta de reforma de la Llei hipotecària, que acabaria derivant en la Llei/2013 (Cano i Etxezarreta, 2014), normativa aprovada després de la sentència del Tribunal de Justícia de la UE que obligava l'Estat espanyol a modificar la seva normativa en la matèria per incomplir l'ordenament comunitari (Aziz, M. vs. CatalunyaCaixa. Sentència del TJUE en l'assumpte C-415/11, de 14 de març de 2013).

La Llei 1/2013 i el Codi de Bones Pràctiques de les entitats financeres que incorporava no van satisfer en absolut les aspiracions de la PAH, fins al punt que va redactar un recurs d'inconstitucionalitat contra la normativa, que va presentar a les diferents forces polítiques a la recerca de suports per poder-lo presentar (cal el suport d'un mínim de 50 diputats/ades per fer-ho). Finalment, arran de la pressió social, l'aleshores principal partit de l'oposició (PSOE) va presentar un recurs d'inconstitucionalitat en aquesta línia. Això no obstant, la PAH va acusar el PSOE

d'apropriar-se del recurs i excloure del procés la societat civil. Uns altres 24 diputats i diputades del grup de la Izquierda Plural (IU, ICV i CHA) i del grup mixt (Compromís, Amaiur, ERC, Geroa Bai i BNG) van secundar el recurs de la PAH (Afectados por la Hipoteca, 2013).

La campanya de la ILP finalitzava doncs sense èxit des del punt de vista legislatiu, si bé va contribuir a donar gran visibilitat a la PAH als mitjans de comunicació i a legitimar les seves reivindicacions entre l'opinió pública. En aquest sentit, cal destacar que l'any 2013 el 90% de les persones enquestades per *Metroscopia* estaven a favor de la dació en pagament (El País, 2013).

Enfortida socialment, la PAH no va renunciar al seu objectiu d'incidència política. En finalitzar el debat de la ILP estatal, va reimpulsar la seva estratègia *Romper desde abajo* per tractar d'aconseguir avenços legislatius a escala autonòmica i local. És en el marc d'aquesta estratègia, que s'inicia la campanya de la ILP de mesures urgents per fer front a l'emergència habitacional i a la pobresa energètica. Aquesta iniciativa va ser impulsada per la PAH, l'Aliança contra la Pobresa Energètica (APE) i l'Observatori DESC i va aconseguir recollir més de 150.000 signatures. Després de ser presentada i admesa a tràmit pel Parlament de Catalunya, en aquesta ocasió la ILP sí que va prosperar. El 23 juliol de 2015, va ser aprovada a la Cambra catalana amb el suport de tots els grups parlamentaris i la normativa resultat va ser la Llei 24/2015, que va entrar en vigor el 6 d'agost d'aquell any (ILP Habitatge, 2020).

Aquesta llei comptava tant amb mesures per fer front a l'emergència habitacional i donar suport a les persones afectades per desnonaments com per combatre la pobresa energètica i garantir l'accés als subministraments bàsics a tota la ciutadania (aigua, llum i gas), molt especialment als col·lectius vulnerables. Entre les mesures més destacades del primer bloc, figuren l'obligació dels grans tenidors d'oferir un lloguer social a les persones que es trobin en situació de vulnerabilitat abans d'executar un desnonament, així com de destinar els habitatges buits que siguin de la seva propietat a aquesta finalitat. Concretament, es permet l'expropiació de l'ús de pisos buits des de fa més de dos anys a mans de grans

tenidors (fonamentalment entitats financeres i fons d'inversió) durant un màxim de 10 anys, donant una indemnització econòmica al propietari (Llei 24/2015, de 29 de juliol).

Entre les mesures més destacades del segon bloc, destaca el denominat principi de precaució, que obliga les companyies energètiques a sol·licitar un informe dels serveis socials municipals per comprovar si una família que no paga les factures es troba en situació de vulnerabilitat i té dificultats econòmiques, abans de procedir a un tall de subministrament i no efectuar-lo en cas que així sigui. També es contempla que les administracions públiques puguin assolir els acords que calgui amb les companyies subministradores perquè atorguin ajuts a fons perdut o descomptes en la factura a les persones amb dificultats socioeconòmiques (Llei 24/2015, de 29 de juliol).

Això no obstant, els importants avenços de la llei per protegir els drets de les persones en situació d'exclusió residencial van tenir escàs recorregut. La llei va ser recorreguda pel govern estatal, aleshores presidit pel PP, al Tribunal Constitucional, que va declarar la suspensió cautelar de bona part dels seus continguts el 31 de maig de 2016 (Tribunal Constitucional [TC], 31 de maig de 2016). Els articles suspesos corresponen al primer bloc d'emergència habitacional i el segon, referent a la prevenció de la pobresa energètica, mai no ha deixat d'estar en vigor.

Del període inicial en què la normativa va estar plenament en vigor abans de la seva suspensió parcial per part del TC, en va fer balanç *l'Informe sobre emergència habitacional i pobresa energètica* (Observatori DESC et al., 2016). L'estudi fa una radiografia de la implementació de la llei als 12 municipis amb més habitants de Catalunya i que representen el 43% de la població del país: Badalona, Barcelona, Girona, L'Hospitalet, Lleida, Mataró, Sabadell, Sant Cugat del Vallès, Reus, Santa Coloma de Gramenet, Tarragona i Terrassa.

Segons aquest informe, entre agost de 2015 i maig de 2016, la llei va permetre aturar 10.000 desnonaments. En aquest mateix període, també es van aturar 4.399 talls de subministraments a famílies en situació vulnerable. Com que la part de la

normativa referent a la garantia dels subministraments no va ser suspesa, amb posterioritat al maig de 2016 i fins a principis de 2017, va permetre evitar més de 40.000 talls de subministraments, segons dades facilitades per la Generalitat de Catalunya recollides pel Grup Promotor de la Llei 24/2015 (ILP catalana, 2019).

De la mateixa manera que destaca els avenços que va suposar la Llei, l'informe també alerta d'algunes dificultats per implementar-la de forma efectiva. Per exemple, adverteix que, tot i que la normativa establia la mediació obligatòria entre entitats financeres i deutors hipotecaris abans de ser recorreguda al TC -actualment és voluntària-, el seu impacte per reduir els nivells de sobreendeutament de les famílies va ser molt limitat (Observatori DESC et al., 2016, p. 7).

A més, l'informe adverteix que el procés per mobilitzar pisos buits en favor del lloguer social es veu afectat per la manca de censos municipals d'habitatges desocupats i d'una metodologia comuna per fer-los. Sense tenir aquests pisos identificats prèviament, la implementació de la Llei es veu seriosament dificultada. En el moment de l'elaboració de l'informe de 2016, la meitat dels municipis analitzats disposaven d'un cens amb aquesta finalitat (Observatori DESC et al., 2016, p. 18). L'any 2019, encara persistien les mancances en aquest sentit, si bé s'havien produït alguns avenços. Per exemple, Barcelona, que l'any 2016 no disposava de cens d'habitatges buits, el va acabar de completar l'any 2019. Segons aquest cens, a la capital catalana hi ha 10.052 habitatges buits, un 1,22% del total del parc (Alcalá, 2019).

Si bé la Generalitat disposa del Registre d'habitatges buits i d'habitatges ocupats sense títol habilitant, cal tenir en compte que, perquè els pisos buits hi constin, són els mateixos propietaris els que els han d'inscriure. Legalment, els propietaris tenen l'obligació de notificar-ho, però, segons la PAH, no existeix un control suficient, de manera que la inscripció al registre acaba depenent de la seva voluntarietat. Segons les darreres dades disponibles, l'any 2018 va finalitzar amb 25.926 habitatges buits inscrits en aquest registre (Generalitat de Catalunya, n.d.), però, pels motius exposats, és previsible que el volum real sigui superior.

Quant als pisos buits, aquells que cedeixen les entitats financeres no sempre estan en condicions adequades per ser habitats. En exigir obres de rehabilitació, que l'administració no sempre pot assumir, no sempre es poden destinar al lloguer social. De fet, dels habitatges buits inscrits al registre de la Generalitat, es troben en condicions d'habitabilitat tan sols un 36% (Generalitat de Catalunya, n.d.). Per això, els moviments socials demanen que s'exigeixi a les entitats financeres que els habitatges que cedeixin reuneixin unes mínimes condicions i que això s'estableixi als convenis a què arribin amb l'administració i, en cas que de no complir amb els requisits acordats, se'ls apliquin les sancions corresponents (Observatori DESC et al., 2016, p. 19).

Pel que a la qüestió dels subministraments, l'informe posa de manifest que, sense exigents controls, hi ha un elevat risc que les companyies energètiques incompleixin el principi de precaució. Finalment, assenyala que l'administració no està donant resposta a la problemàtica emergent de les ocupacions en precari, de famílies que, davant de la manca de resposta de l'administració per garantir-los una alternativa habitacional, opten per aquesta opció com a última sortida. Això té una estreta relació amb la pobresa energètica, ja que moltes d'aquestes famílies punxen la llum, amb el corresponent risc que això comporta de sobrecàrrega elèctrica. A propòsit d'aquest tema, l'Aliança contra la Pobresa Energètica (APE) ha reclamat la instal·lació de comptadors socials als edificis ocupats tant per garantir l'accés als subministraments de les persones en situació de dificultat com la seguretat de tot el veïnat (Aliança contra la Pobresa Energètica [APE], 2017).

En definitiva, en el període en què la totalitat de la llei va estar en vigor entre agost de 2015 i maig de 2016, va demostrar ser un instrument útil per frenar l'onada de desnonaments i la pobresa energètica, si bé la seva implementació no va estar exempta de dificultats.

Després de la suspensió de molts dels articles de la llei 24/2015 corresponents a emergència habitacional, la Generalitat de Catalunya va promoure una segona normativa (Llei 4/2016 de 23 de desembre, de mesures de protecció del dret a l'habitatge de les persones en risc d'exclusió residencial) per intentar sortejar la

seva aturada, si bé els moviments socials la consideraven menys ambiciosa que la primera (Observatori DESC, 2017). Tot i això, la majoria dels seus continguts van ser novament recorreguts pel govern estatal al TC, que en va declarar també la suspensió cautelar, mitjançant la seva providència de 17 d'octubre de 2017, ratificada l'octubre de l'any següent (TC. Auto 101/2018, de 2 d'octubre).

La situació de bloqueig no va canviar fins que no va prosperar la moció de censura contra el govern espanyol liderat pel PP. Amb la formació d'un govern del PSOE el juny de 2018, el grup promotor de la Llei 24/2015 va decidir aprofitar la nova conjuntura estatal per demanar a l'executiu entrant la retirada del recurs que havia presentat l'anterior, a través de la campanya *Recuperem La 24*. Com que es tractava d'una llei catalana, els moviments socials també van pressionar la Generalitat de Catalunya, perquè traslladés aquesta sol·licitud a l'executiu estatal (PAH Barcelona, 2018).

Finalment, el govern del PSOE va retirar parcialment els recursos al TC tant de la Llei 24/2015 com de la Llei 4/2016, cosa que va posar fi a la suspensió de gran part dels articles bloquejats fins llavors. Dos dels principals articles de la Llei 24/2015, els que obligaven els grans tenidors a oferir un lloguer social a les famílies en situació vulnerable abans de procedir a un desnonament i a cedir els pisos buits dels quals fossin propietaris amb aquesta finalitat, van tornar a estar vigents a principis de 2019, si bé el TC va requerir la modificació de les condicions d'indemnització per a expropiar-ne l'ús. Per contra, no es va aixecar la suspensió de la mediació obligatòria entre bancs i famílies abans de portar el cas a la justícia, que recollia la Llei 24/2015. El que s'ha recuperat és la mediació voluntària, que establia la Llei 4/2016. Tampoc s'ha recuperat la dació en pagament retroactiva i obligatòria, històrica demanda de la PAH també inclosa a la Llei 24/2015 (TC. Sentència 13/2019, de 31 de gener).

En definitiva, després d'un llarg recorregut jurídic i més de quatre anys després de la seva aprovació, alguns dels principals articles de la llei -si bé no la seva totalitat- s'han pogut tornar a implementar a partir de l'any 2019. Al llarg d'aquest període, els moviments socials en defensa del dret a l'habitatge han portat a terme d'altres

reivindicacions socials i polítiques, entre d'altres qüestions, per afrontar problemes emergents en aquesta matèria, com la pujada del preu del lloguers, tal com s'abordarà en l'apartat següent.

5.2.7. Reptes actuals per garantir el dret a l'habitatge

Pel que fa als reptes per garantir el dret a l'habitatge que s'han agreujat en el període més recent, en aquest apartat examinem els que ha suposat l'encariment del lloguer i la gentrificació, que està comportant l'expulsió del veïnat d'alguns barris urbans, en no poder assumir l'augment dels preus de l'habitatge i del cost de la vida, així com la repercussió de la crisi sociosanitària de la covid en aquesta matèria.

5.2.7.1. Encariment dels lloguers i agreujament de la gentrificació

El debat públic sobre arrendaments es va centrar durant els anys posteriors a la crisi econòmica de 2008 en la necessitat de garantir el lloguer social a les persones amb més dificultats socioeconòmiques. La llei 24/2015, explicada en l'apartat anterior, va suposar avenços en aquesta direcció, en incrementar les obligacions dels grans tenidors a l'hora de garantir el lloguer social a les persones en situació vulnerable. Però, durant els darrers anys, el debat públic sobre aquest tema s'ha anat traslladant cap al concepte de lloguer assequible, ja que l'increment exponencial dels preus dels arrendaments, ja no només afecta als col·lectius més vulnerables, sinó que és un problema que s'està generalitzant cada cop entre més estrats socials.

Amb freqüència, la problemàtica de l'assequibilitat del preu del lloguer es posa en relació amb el fenomen de la gentrificació, que implica la substitució dels grups de població amb menys capacitat adquisitiva per d'altres grups amb major capital econòmic, fins al punt d'excloure els primers de determinades zones urbanes, cosa que està vinculada a l'augment del preu de l'habitatge (González, 2011; Janoschka i Sequera, 2014). En moltes de les grans ciutats europees, la gentrificació ha

comportat un increment de les desigualtats socials i econòmiques dins del seu teixit urbà (Musterd et al., 2017), cosa que es podria fer extensiva a grans capitals d'arreu del món.

Cal tenir en compte que, si bé a Catalunya i al conjunt de l'Estat espanyol, el fenomen de la gentrificació ha pres rellevància en l'agenda pública en l'etapa més recent, coincidint amb el debat sobre l'assequibilitat dels lloguers, aquest no és ni molt menys un concepte nou. De fet, en l'àmbit internacional, els estudis sobre gentrificació daten de fa més de 50 anys (López Gay, 2018, p. 81). Seria reduccionista confondre i assimilar la gentrificació amb la pujada de preus del lloguer, perquè aquesta és únicament una de les causes -i alhora una de les conseqüències- d'aquest fenomen multifactorial.

En aquest sentit, un dels factors més rellevants per comprendre les causes de la gentrificació és la conversió dels immobles en actius financers, que estan a expenses dels interessos del capital internacional, cosa que va en detriment de la seva consideració com a dret social. En convertir cada vegada un major nombre d'immobles de les grans ciutats en actius financers, el capital internacional està incidint de forma creixent en la conformació del teixit urbà des del punt de vista social, comercial, cultural o polític (Rolnik, 2017).

Condicionades pel sector financer i immobiliari, les polítiques urbanes de moltes ciutats del món s'han alineat amb els seus interessos, legitimant els processos de transformació d'alguns dels espais perquè tinguin major rendibilitat per al capital global (Weber, 2002).

Entre els planificadors urbans, també s'ha estès des de finals del segle XX la idea segons la qual les ciutats han de ser pols d'atracció del talent cultural, creatiu i científic, com a element essencial de la seva prosperitat econòmica (López Gay, 2018, p. 81). L'altra cara de la moneda d'aquests processos de transformació urbana és que, en revaloritzar el preu dels immobles situats en aquestes zones, també són un accelerador de la seva gentrificació i font generadora de desigualtats (Florida, 2017). Cal tenir en compte que aquest procés d'atracció de talent comporta

l'arribada a la ciutat de persones d'alta qualificació, amb salaris molt més elevats que la mitjana local, cosa que pot empènyer a l'alça el preu de l'habitatge en aquestes zones (López Gay, 2018, pp. 84-85).

Així doncs, el canvi del perfil demogràfic de les ciutats, generalment pel creixement dels joves amb alta qualificació procedents d'arreu del món i d'experts en sectors diversos, pot ser alhora causa i conseqüència del procés de gentrificació. A l'arribada de persones de múltiples procedències a les grans ciutats per motius professionals, hi hem d'afegir també el turisme, com a factor accelerador de la gentrificació.

En els últims anys, s'han usat en ocasions indistintament els termes gentrificació i turistificació. Però, de la mateixa que no podem assimilar la gentrificació amb l'encariment del preu del lloguer, tampoc no podem fer-ho amb el turisme. De fet, en la literatura acadèmica, els dos conceptes (gentrificació i turisme) no es van començar a vincular fins a finals del segle XX (Arias-Sans, 2018, p. 132).

Entre els primers autors que vinculen aquests dos conceptes, figuren Fainstein i Judd (1999), que subratllen la rellevància del turisme a l'hora de determinar la conformació del teixit urbà, de manera que algunes de les seves parts s'adeqüen i es conceben en major mesura per als visitants, especialment els de major poder adquisitiu, en detriment de la classe resident treballadora.

Un altre factor accelerador de la gentrificació és que el sector immobiliari, que tradicionalment ha tendit a construir en espais no urbanitzats, està optant de forma creixent per projectes que impliquen una redefinició dels usos d'edificis situats als centres de les grans ciutats. És a dir, hi ha una major tendència a reteixir les zones ja urbanitzades i a fer-ho en favor d'una major rendibilitat d'aquests espais per part del sector immobiliari i financer. La substitució d'habitatge residencial per lloguer turístic o per enclavaments hotelers n'és una bona mostra (Arias-Sans, 2018, pp. 132-133).

Barcelona és la ciutat catalana que està patint amb major intensitat el procés de gentrificació i també la més cara per llogar un habitatge de tot l'Estat espanyol, amb un preu de 16,30 €/m² (Fotocasa, 2019b). Per això, l'anàlisi de la repercussió d'aquests fenòmens en l'àmbit municipal se centrarà en el cas de la capital catalana.

A Barcelona, han confluït la pràctica totalitat dels factors citats anteriorment com a desencadenants de la gentrificació, però existeixen diferents visions sobre en quin moment històric s'ha de situar l'origen d'aquest procés.

Alguns autors situen l'inici d'aquest procés a principis de la dècada dels 90 i l'emmarquen en la tendència de planificació urbana que es va generalitzar en aquesta època en diferents ciutats d'arreu món, que considera la cultura com a element central per a la regeneració del teixit urbà, el desenvolupament econòmic i la inclusió social (Evans, 2001; García, 2004).

En el cas concret de Barcelona, els Jocs Olímpics de Barcelona 92 van suposar un punt d'inflexió en aquest sentit, a partir del qual es van accelerar les reformes urbanes, amb la transformació de tradicionals barris obrers en zones amb importants instal·lacions culturals, esportives i hoteleres, que van incrementar el valor dels seus immobles. L'esdeveniment també va accelerar la internacionalització de la capital catalana i l'atracció d'inversors estrangers. Aquest procés es va iniciar el 1986, quan es va conèixer que Barcelona era la ciutat escollida per acollir les Olimpíades de 1992. Va ser des d'aquell moment que va començar la reconversió urbana de molts barris del litoral barceloní, com la Barceloneta, el Poble Nou o Montjuïc (Vila, 2016, p. 288).

Arran de l'impuls dels Jocs Olímpics de 1992, durant la dècada dels 90 es va accelerar la gentrificació cultural de Barcelona i es van començar a desenvolupar diferents plans estratègics i clústers culturals o tecnològics en diferents zones de la ciutat. Alguns d'aquests plans han suposat una intensa transformació urbanística, i també socioeconòmica, de barris històricament empobrits i que concentraven nombroses problemàtiques socials. Ens referim al districte de Ciutat Vella, i més

específicament al barri del Raval, on s'han situat equipaments estratègics per a Barcelona i Catalunya, com són el CCCB (Centre de Cultura Contemporània de Barcelona), fundat el 1994; o el MACBA (Museu d'Art Contemporani de Barcelona), que va obrir l'any següent. Un altre exemple és el barri del Poblenou, on s'ha portat a terme des de l'any 2000 el projecte 22@, per atraure cap a aquesta antiga zona industrial empreses tecnològiques i del sector creatiu i cultural i convertir-la en un referent de la innovació i les TIC (Vila, 2016, pp. 288-289).

A prop del Poblenou, la zona del Besòs també ser l'epicentre l'any 2004 d'un dels darrers grans esdeveniments acollits per Barcelona: el Fòrum de les Cultures. Tot i que la celebració d'aquest esdeveniment es va vincular a la necessitat d'avançar en els debats sobre els grans reptes socials, culturals, mediambientals o en matèria de drets humans del segle XXI, en aquest sentit, el seu rol va ser altament qüestionat (Sánchez et al., 2012). Diversos col·lectius i moviments socials contraris a la seva organització qüestionaven la manca d'eficàcia de les propostes plantejades; que se seguís prioritant la promoció de Barcelona cap a l'exterior, per sobre de la resolució dels problemes interns de la pròpia ciutat; o que estigués patrocinat per empreses denunciades justament per no actuar d'acord amb els valors que el Fòrum deia defensar (Meléndez, 2006).

Per contra, es va estendre cert consens socials sobre la seva eficàcia a l'hora de promoure la remodelació urbana d'una zona tradicionalment abandonada, com l'entorn del riu Besòs. De tota manera, això no va apaivagar les crítiques cap a la gestió del Fòrum de les Cultures, que, com a gran esdeveniment, no va arribar a assolir en cap moment el nivells de suport i legitimació social que van assolir els Jocs Olímpics de 1992. En aquest sentit, el Fòrum també va marcar un punt d'inflexió pel que fa al debat sobre el model de ciutat. D'aleshores ençà, a mesura que s'han començat a manifestar més clarament els impactes negatius del procés de gentrificació, cada vegada més col·lectius i experts han començat a qüestionar el rumb que està prenent la conformació i els usos del teixit urbà de Barcelona (Vila, 2016, p. 291).

En aquest sentit, des de principis del segle XXI, són cada vegada més els autors que qüestionen el que consideren una estratègia de màrqueting en defensa del *model Barcelona*, com a referent urbà, i critiquen l'escassa participació de la ciutadania i dels agents socials en la definició de les transformacions que s'han portat a terme en diferents barris de la ciutat (Degen i García, 2012; Delgado, 2007). Alguns dels autors més crítics amb el denominat *model Barcelona*, com l'antropòleg Manuel Delgado (2007) adverteixen que els orígens d'aquesta estratègia de desenvolupament urbà no es troba en els Jocs Olímpics i en les reformes desencadenades a la ciutat per acollir aquest gran esdeveniment, sinó que són inclús anteriors i deriven de l'etapa de la dictadura franquista.

De la mateixa manera que Betrán (2002) considera que el model de desenvolupament immobiliari de l'Espanya contemporània troba les seves arrels en el període del desenvolupisme franquista, Delgado (2007) remarca que aquesta mateixa tendència s'ha donat a la ciutat de Barcelona, malgrat que determinades estratègies de màrqueting hagin volgut revestir de modernitat el model de transformació urbana desenvolupat a la ciutat des de finals dels anys 80. En la seva opinió, va ser durant l'alcaldia de Josep Maria de Porcioles (1957-1973) quan es va començar a instaurar el discurs pel qual calia derruir els edificis de la ciutat industrial i construir noves infraestructures i artèries urbanes per modernitzar-la (Delgado, 2007, p. 23). En aquest sentit, l'autor considera que existeix una línia de continuïtat entre els ajuntaments del tardofranquisme i els primers de la democràcia:

En otras palabras, la actual Barcelona no es, como se pretende, genuinamente posdemocrática en su concepción y en su diseño, sino que partió de la determinación, por parte de los ayuntamientos franquistas, de poner la ciudad a disposición de los intereses del capitalismo inmobiliario y financiero internacional. (Delgado, 2007, p.33)

Tant Delgado (2007) com Vila (2016) comparteixen que els processos de transformació urbana a partir de grans esdeveniments, com els Jocs Olímpics de

1992 o el Fòrum de les Cultures de 2004, responen a un model de desenvolupament de la ciutat que es remunta, fins i tot, a un període anterior a la dictadura i que el règim franquista va mantenir i potenciar. En aquest sentit, Vila (2016) es refereix a l'interès de les oligarquies catalanes de promoure Barcelona internacionalment des de finals del segle XIX, amb l'Exposició universal de 1888 i posteriorment amb la de 1929. Segons l'autora, aquest procés respon tant a l'interès de la burgesia catalana d'afavorir els seus interessos comercials com al "caire nacionalista" del territori i la voluntat d'aquestes oligarquies de posar-lo en valor arreu del món, més enllà de la imatge internacional d'Espanya (Vila, 2016, p. 288). De l'etapa franquista, Delgado també es refereix al Congrés eucarístic internacional de 1952, que considera el "primer gran èxit diplomàtic del règim franquista", els preparatius del qual també van incentivar la urbanització del contorn de la zona sud de la Diagonal (Delgado, 2007, p. 27).

Després de la transició, l'autor considera que només es van obrir perspectives de canvi d'aquest model de desenvolupament urbà durant els anys previs a conèixer la confirmació de la candidatura olímpica de Barcelona. Una vegada elegida com a seu del certamen, es va començar a accelerar l'entrada a la ciutat de capitals financers i immobiliaris d'arreu del món, com a impulsors de grans transformacions urbanes. Aquest procés només es va veure interromput després de la celebració de les Olimpíades, en aturar-se la inèrcia inversora dels anys previs, però es va tornar a accelerar i encara de forma més "pragmàtica" i "descarada" posteriorment, com va posar clarament de manifest el Fòrum de les Cultures de 2004 (Delgado, 2007, p. 35).

Això no obstant, hi ha d'altres autors que se situen a les antípodes d'aquestes visions crítiques del *model Barcelona*. Oriol Bohigas (1985), un dels artífexs del model de desenvolupament urbà de Barcelona -delegat de l'àrea d'urbanisme de l'Ajuntament de 1980 a 1984 i regidor de cultura entre 1991 i 1994-, destaca que els primers ajuntaments democràtics van contribuir a la democratització de l'espai públic. Si durant la dictadura es van restringir deliberadament els espais públics, aquesta tendència es va revertir des de l'arribada de les primeres alcaldies democràtiques, primer de Narcís Serra (1979 a 1982) i després de Pasqual

Maragall durant una etapa molt més prolongada (1982 a 1997). Els defensors del model també destaquen que ha comportat importants processos de millora urbana de zones històricament degradades, aconseguint una “sinèrgia positiva de cultura, arquitectura, urbanisme, ús democràtic i vida associativa”. Aquest model només hauria començat a donar senyals de fallida a principis del segle XXI, per la superposició dels interessos privats als públics en el desenvolupament de l'espai urbà (Pizza, 2012, p. 35).

Independentment del moment en què se situï l'origen del procés de gentrificació a Barcelona, el que és evident és que la ciutat ha viscut forts canvis tant en termes d'evolució demogràfica com pel que fa al turisme des de finals del segle XX. Si bé el nombre d'habitants de la ciutat ha crescut tan sols un 2,8% des de l'any 2010, fins arribar a un total de 1.664.182 persones a finals de 2020 (Idescat, 2021), sí que s'han registrat canvis més rellevants pel que fa al perfil de la població.

Tal com indica l'Observatori Metropolità de l'Habitatge de Barcelona (O-HB), l'any 2000 la població resident a la ciutat de procedència estrangera representava un 2% del total dels seus habitants, percentatge que s'havia incrementat fins al 24,2% a finals de 2018. A això també s'hi suma la tendència a la inversió de la piràmide d'edat, amb un marcat envelliment de la població. Entre 1996 i 2018, s'ha reduït d'un 5% el percentatge de població jove que viu a la ciutat, que ha passat del 20,4% al 15%. Ja l'any 2018, el percentatge de població de Barcelona major de 65 anys (21,54%) superava el de persones joves. Les dificultats de les persones joves, especialment de les autòctones, per costejar un habitatge és una de les causes per les quals disminueix la seva presència a la ciutat, mentre que les persones grans poden seguir-hi vivint, ja que normalment habiten en pisos de propietat (Trilla, 2019).

Per la seva banda, Antonio López Gay (2018), que ha analitzat els canvis en la composició social de Barcelona i la gentrificació de la ciutat, posa l'accent en l'alt nivell de qualificació de les persones joves que venen a viure a la ciutat procedents de l'estranger o d'altres llocs de l'Estat, en molts casos atretes pels clústers culturals, tecnològics, científics o empresarials que s'hi han instal·lat des de la

segona meitat de la dècada dels 90. Exposa que, entre els anys 2011 i 2016, tres de cada quatre persones que es traslladaven a Barcelona eren persones joves o de mitjana edat, d'entre 20 i 49 anys (sobretot d'entre 25 i 34). Afegeix que el 58% de la població de 25 a 39 anys que va arribar a la ciutat l'any 2016 tenia estudis universitaris, mentre que aquest percentatge se situava 20 punts per sota el 2001 (López Gay, 2018, p. 84).

En relació al perfil socioeconòmic de la població, aquest mateix autor subratlla que les probabilitats de marxar de la ciutat augmenten a mesura que baixa el nivell de renda del barri i disminueixen en cas d'invers. També afegeix que el canvi del perfil poblacional no afecta tots els barris per igual i identifica que les zones on s'han produït modificacions més profundes, entre els períodes 2011-2012 i 2014-2016, són les següents: el Raval i la Barceloneta, Sant Antoni i la Nova Esquerra de l'Eixample, Hostafrancs, Sants, el Poble-Sec, Sant Martí, el Poblenou, Sant Andreu, la Sagrera i l'eix que conformen el carrer de la Marina des del mar fins al Guinardó i Montbau. És a dir, es tracta de barris de rendes moderades o mitjanes, que poc a poc han estat ocupats per persones amb major poder adquisitiu, que han reemplaçat al tradicional veïnat d'aquestes zones amb menys recursos econòmics. D'altra banda, els barris que ja tenien una capacitat adquisitiva més alta l'han mantinguda o potenciada, però en menor mesura que els anteriors, i els més empobrits i perifèrics no han actuat amb la mateixa intensitat com a pols d'atracció de les noves classes urbanes (López Gay, 2018, p. 68).

Tot i això, Barcelona segueix presentant una elevada taxa d'autocontenció residencial, és a dir, que les persones que viuen a la ciutat i canvien de domicili tendeixen a fer-ho dins del mateix nucli urbà. L'any 2017 aquesta taxa encara es mantenia en el 72,7%, si bé l'any 2013 se situava gairebé 5 punts per sobre (77,6%), segons dades de l'Observatori Metropolità de l'Habitatge de Barcelona. Ara bé, si observem aquesta taxa per barris, se situa a un nivell molt inferior: l'any 2017, només el 36,4% de les persones que canviaven de domicili ho feien dins del mateix barri (front al 41,8% de 2013) (Trilla, 2019).

A més del canvi del perfil demogràfic de la població resident i dels canvis en la composició social dels diferents barris de la ciutat, Barcelona ha experimentat un creixement exponencial del turisme, exceptuant el període posterior a l'inici de la pandèmia de la covid el març de 2020, que ha suposat una alteració de les tendències registrades fins aquell moment tant pel que fa a l'afluència de visitants com pel que fa al mercat immobiliari, com exposarem al final d'aquest apartat.

Pel que al turisme, fins a l'arribada de la crisi de la covid, la tendència era clarament a l'alça. Si l'any 1990, abans de la celebració dels Jocs Olímpics, el nombre de visitants de la capital catalana se situava a l'entorn d'1 milió d'habitants per any (Ajuntament de Barcelona et al., 2017), l'any 2019 ja s'havia arribat als prop de 12 milions anuals de turistes allotjats a la ciutat (Ajuntament de Barcelona, 2020a).

Aquest augment del nombre de visitants ha anat aparellat a un increment tant dels allotjaments turístics com dels establiments hotelers. Per als propietaris i els inversors, la rendibilitat d'aquestes activitats és molt superior que la de l'habitatge residencial per a les persones que viuen a la ciutat. Segons Duatis et al. (2016), el lloguer turístic pot arribar a aportar quatre vegades més rendibilitat per als propietaris que el lloguer residencial de llarga durada. L'activitat hotelera també pot aportar als inversors el doble de beneficis que l'habitatge residencial, cosa que ha estimulat la transformació de grans edificis de propietat vertical en complexos hotelers.

Aquesta major rendibilitat, sumada a l'augment del nombre de visitants, va propiciar un augment del 220% del nombre d'hotels de Barcelona, de 187 a 410 (amb 68.000 places) entre 2000 i 2017. A més, només entre 2010 i 2014, es va multiplicar per quatre el nombre de llicències d'habitatges d'ús turístic a Barcelona, passant de 2.349 a 9.606. La proliferació dels allotjaments turístics també és un dels factors que empeny a l'alça el preu de l'habitatge residencial (Arias-Sans, 2018, pp. 134-135).

La pressió dels allotjaments turístics sobre el preus del mercat immobiliari ha coincidit, a més, amb un augment de la demanda de pisos de lloguer entre les

persones residents a la ciutat. Aquesta tendència s'ha donat al conjunt de Catalunya i d'Espanya, degut a la restricció del crèdit hipotecari que va comportar la crisi econòmica i financera de 2008.

El percentatge de llars barcelonines que viuen de lloguer es va incrementar 8,1 punts entre 2011 i 2017, passant del 30,1% al 38,2% (Trilla, 2019). Barcelona és la ciutat tant de Catalunya com de l'Estat amb major percentatge de persones vivint de lloguer (Anzano, 2018, p. 4). Això no obstant, cal tenir en compte que, encara avui, el percentatge de població que viu de lloguer a l'Estat espanyol (23,8%) se situa molt per sota que el d'altres països, sobretot del centre i nord d'Europa, com Alemanya (48,9%), Àustria (44,8%) o Dinamarca (39,2%), segons dades de 2019 (Statista, 2020). A més, tot i la caiguda del mercat hipotecari després de la crisi de 2008, des de 2014 aquest està tornant a remuntar: el nombre d'hipoteques constituïdes arreu de l'Estat ha passat de les 204.302 de desembre de 2014 fins a les 369.291 de finals de 2019 (INE, n.d.).

Arreu de l'Estat, doncs, continua predominant l'opció de la propietat, si bé l'alternativa del lloguer ha crescut durant la darrera dècada. Aquest augment del percentatge d'inquilins també ha anat aparellat a un increment dels preus dels arrendaments. Entre els factors que han propiciat aquest encariment, estan les diverses reformes legals promogudes per part de l'Estat espanyol. L'any 2013, es va aprovar una reforma de la llei d'arrendaments urbans, que escurçava de 5 a 3 anys la durada mínima dels contractes de lloguer. A més, desvinculava de l'IPC l'evolució del preu de l'arrendament durant la vigència d'un mateix contracte. Anteriorment, justament quan es començaven a manifestar els efectes de la crisi econòmica a l'Estat espanyol, es va crear la figura de les SOCIMI (Societats Anònimes Cotitzades d'Inversió Immobiliària), a través de la llei 11/2009. Aquestes societats es dediquen a la compra-venda i promoció de béns immobles per al lloguer, cercant la major rendibilitat per als seus accionistes, entre els quals reparteixen els dividendes corresponents (Palomera, 2018, pp. 159-160).

Especialment qüestionats per diferents sectors polítics i socials han estat els privilegis fiscals de les SOCIMI, que es van ampliar a partir de l'any 2012 sota el

govern del PP i que actualment les segueixen deixant exemptes de l'impost de societats (Palomera, 2018). Cal tenir en compte la importància que tant les SOCIMI (com *Merlin Properties*, *Hispania-Bay...*) i els fons d'inversió (com *Blackstone*, *KKH...*) tenen al mercat immobiliari espanyol, tant pel que a l'habitatge residencial com en l'activitat hotelera (Arias-Sans, 2018, p. 135). Durant els darrers anys, els fons d'inversió han tendit a la compra de grans blocs d'edificis de propietat horitzontal i, en cas que hi visquessin inquilins, han promogut pujades exponencials del preu dels lloguers, en molts casos inassumibles per a les famílies, propiciant l'expulsió de les seves llars (Palomera, 2018, p. 160).

La suma de tots aquests factors ha pressionat a l'alça el preu dels lloguers fins a principis de 2020. Els preus dels lloguer van augmentar un 57,72% a la ciutat de Barcelona entre 2014 i 2019 fins arribar a 14,4 euros/m², un increment superior a la mitjana catalana (+53%, 13,08 euros/m² el 2019) i molt per sobre de l'augment experimentat al conjunt de l'Estat (+33,63%, 9,14 euros/m² el 2019) (Fotocasa, n.d.).

L'O-HB també adverteix que, en els darrers temps, la pressió a l'alça sobre el preu del lloguer s'està traslladant des de Barcelona a d'altres ciutats de la primera i segona corona metropolitanes. També posa de relleu que l'increment del preu del arrendaments ha estat molt superior al del nivell d'ingressos de la ciutadania, cosa que ha provocat la seva pèrdua de poder adquisitiu. Entre els anys 2000 i 2018, el preu mitjà del lloguer a Barcelona va pujar un 127,7%, front a l'augment del 63,4% de la renda familiar disponible bruta (RFDB) (Trilla, 2019).

Un informe conjunt de Fotocasa i Infojobs també assenyalava que, l'any 2019, la població destinava un 34% del seu sou de mitjana al pagament mensual del lloguer arreu de l'estat i que aquest percentatge s'elevava fins al 49% a Catalunya i al 51% a Madrid (Fotocasa, 2019a).

Durant el 2019, es va mantenir encara un fort ritme de creixement dels preus del lloguer, del 5,1% arreu de l'Estat, fins arribar als 10,18 euros/ m² de mitjana. Aquest era el preu del lloguer més elevat a Espanya des de l'any 2006. Això no obstant, en

aquelles comunitats autònomes com Catalunya i Madrid, on s'havien produït forts increments dels arrendaments al llarg dels anys anteriors, durant el 2019 ja es va començar a moderar el seu ritme de creixement, que es va situar per sota de la mitjana estatal (+3,1% a Catalunya i +2,3% a Madrid) (Fotocasa, 2020).

El fort encariment del preu del lloguer també ha comportat un increment dels desnonaments per impagaments del mateix. Actualment, ja es produeixen més desnonaments per aquest motiu que per execucions hipotecàries. L'any 2019, es van produir 54.006 desnonaments arreu de l'Estat, dels quals un 67,5% corresponen a lloguers (36.467) i un 26,3% a execucions hipotecàries (14.193). El 6,2% restant correspon a d'altres causes. Catalunya continuava sent l'any 2019 la comunitat autònoma on s'havien produït més desnonaments (12.446 en total, el 23% del total estatal), derivats tant de l'impagament de lloguer (un 67,71% del total a Catalunya) com d'execucions hipotecàries (CGPJ, n.d.).

Així doncs, la situació d'emergència habitacional iniciada arran de la crisi econòmica i financera de 2008 continua, però les seves causes s'han modificat i la problemàtica del lloguer té ara una rellevància molt més destacada que fa una dècada.

De l'etapa més recent, cal tenir en compte que la pandèmia de la covid ha impactat en el mercat immobiliari, i molt especialment en el d'arrendaments. Això no obstant, Fotocasa (2021) indica que, en ple confinament, els preus del lloguer a Espanya es van incrementar un 12% interanual els mesos d'abril i maig de 2020, degut a la incorporació al mercat d'arrendament residencial de pisos procedents del lloguer turístic, amb preus superiors a la mitjana. Segons el portal immobiliari, un 64% dels propietaris de lloguers turístics va decidir passar a l'arrendament de llarga durada durant el període de confinament, la meitat dels quals han manifestat la voluntat de continuar permanentment en aquest sector. Això podria suposar la consolidació de l'augment de l'oferta de lloguer residencial a Espanya i comportar una tendència a la baixa dels preus de cara al futur (Fotocasa, 2021).

Al final de l'any 2020, tenint en compte les diferents tendències que segueixen els arrendaments arreu de l'Estat, el creixement global del preu del lloguer havia estat del 5% (Fotocasa, 2021), similar al del 2019, tot i l'impacte de la pandèmia. A Catalunya, on els preus havien pujat per sobre de la mitjana els anys anteriors, els preus del lloguer van caure tan sols un 0,1% el 2020 (Generalitat, 2021). En el cas de Barcelona, el preu mitjà de l'oferta de lloguer va baixar de 1.600 a 1.350 euros mensuals entre abril i juliol de 2020 (OH-B, 2020). Així doncs, tot i la pandèmia, encara no s'ha consolidat una tendència a la moderació de preus del lloguer ni a Catalunya ni al conjunt de l'Estat, que s'està produint en major mesura en aquelles zones de Barcelona i de l'àrea metropolitana on s'havien encarit més durant els darrers anys.

5.2.7.1.1. La resposta social front a la crisi dels lloguers

De la mateixa manera que l'onada d'execucions i desnonaments hipotecaris posterior a la crisi financera de 2008 va suscitar el naixement de la PAH l'any següent, la problemàtica dels lloguers va propiciar la irrupció l'any 2017 d'un nou moviment social. El maig d'aquell any, es presentava públicament el nou Sindicat de Llogateres a Barcelona i, paral·lelament, es gestava gairebé de forma simultània el *Sindicato de Inquilinas e Inquilinos* de Madrid.

El propòsit del Sindicat era defensar els lloguers justos, entenent com a tals els que són "estables, assequibles i dignes" (Palomera, 2018, p. 158). La seva posada en marxa a Barcelona, que s'havia començat a gestar des de l'any anterior, va estar impulsada per diferents col·lectius i activistes que ja estaven involucrats en la lluita pel dret a l'habitatge, procedents de l'Associació 500x20 (impulsada des de Nou Barris), la Federació d'Associacions de Veïns i Veïnes de Barcelona, l'Assemblea de Barris per un Turisme Sostenible, La Hidra Cooperativa (d'assessoria en transformació urbana) i el moviment Desllogades, a més d'activistes implicats a la PAH, l'Observatori DESC i investigadors i experts sobre el tema, entre d'altres (Anzano, 2018, p. 17).

Una de les particularitats del nou moviment social és que es va constituir com a sindicat, inspirant-se en experiències similars que ja existien en diversos països del món amb molta més cultura del lloguer i amb una llarga tradició pel que fa a l'organització dels inquilins i inquilines en la defensa dels seus drets, que en alguns països com Alemanya o Dinamarca es va originar entre finals del segle XIX i principis del segle XX (International Union of Tenants, n.d.).

En el cas de Catalunya i Espanya, també hi havia alguns precedents històrics pel que a la mobilització dels llogaters en la defensa dels seus drets. Un dels més significatius és vaga de lloguers de l'any 1931, que es va produir tot just a l'inici del II República Espanyola, quan, després de l'aturada del sector de la construcció posterior a l'Exposició internacional de 1929, molts obrers es van quedar sense feina i no podien assumir el cost de l'habitatge. Va ser aleshores quan el sindicat CNT va impulsar aquesta vaga, per la qual milers de famílies a Barcelona van deixar de pagar el lloguer durant uns mesos (Aisa, 2014).

A més de les vagues dels lloguers dels anys 30, han existit d'altres iniciatives puntuals per defensar els drets dels llogaters al nostre país, com la *Unión de Defensa de los Inquilinos* de 1919 -que va tenir escàs recorregut- o les impulsades per la Coordinadora d'habitatge vinculada a la FAVB durant la dècada dels 70 del segle XX. Però, cap d'aquestes iniciatives va tenir prou embranzida per situar els llogaters organitzats com a agent social rellevant en la defensa dels seus drets, mentre que els propietaris sí que han comptat històricament amb organismes per preservar els seus interessos (com la Cambra de la Propietat o el Col·legi d'Administradors de la Propietat). Per a Jaime Palomera, portaveu del Sindicat de Llogateres i doctor en Antropologia Social especialitzat en economia Política i habitatge, això constituïa una anomalia històrica comparativament a d'altres països:

Es tracta d'una anomalia a escala internacional, explicable en part per l'hegemonia política i cultural que la propietat com a forma socialment desitjable d'accés a l'habitatge ha tingut des dels anys 60. (Palomera, 2018 p.158).

Així doncs, el Sindicat de Llogateres tracta de revertir aquesta anomalia històrica, vertebrant i organitzant els interessos dels inquilins i inquilines i posicionant les seves reivindicacions a l'agenda pública. Des de l'any 2017, ha seguit principalment dues grans línies d'actuació: d'una banda, el suport social mutu entre els llogaters afectats per problemàtiques similars i l'assessorament legal i jurídic en la matèria; i, de l'altra, la incidència social i política per fer arribar les seves reivindicacions a les institucions públiques, al sector immobiliari i financer i al conjunt de la ciutadania. Per tal d'arribar al conjunt de l'opinió pública, la seva estratègia de comunicació ha estat també enfocada a incidir sobre els mitjans tradicionals i no únicament a difondre els seus missatges a través de les xarxes socials i als espais més activistes (Anzano, 2018, p. 18).

Des dels seus inicis, una de les seves principals reivindicacions ha estat la regulació del preu del lloguer. Gràcies a la pressió exercida pel Sindicat de Llogateres i d'altres moviments socials sobre les institucions amb aquesta finalitat, va ser possible el setembre de 2020 l'aprovació al Parlament de Catalunya d'una llei per regular el preu del lloguer (Llei 11/2020), pionera arreu de l'estat. Això no obstant, el seu recorregut és incert, pel recurs d'inconstitucionalitat presentat pel PP contra la mateixa i la seva admissió a tràmit per part del TC (TC, 31 de maig de 2016).

El Sindicat de Llogateres també aposta per allargar la durada dels contractes d'arrendament, per garantir-ne una major estabilitat, a 6 anys en el cas dels petits propietaris i a 12 anys en el cas dels grans tenidors (actualment aquests terminis són de 5 i 7 anys, respectivament). D'altra banda, demanden que l'administració promogui únicament habitatge públic destinat a l'arrendament i que es mobilitzin pisos buits per destinar-los al lloguer social, a més de penalitzar econòmicament aquells propietaris que els tinguin desocupats. També insten a desenvolupar amb més eficàcia les expropiacions de l'ús de pisos buits, que possibilita la llei 24/2015. Entre les reserves reivindicacions, també figura la derogació del desnonament *express* i l'eliminació de les SOCIMI, o almenys la supressió dels seus privilegis fiscals. Si l'administració no garanteix de forma efectiva el control de les rendes del lloguer i permet que els propietaris apliquin increments abusius del preu dels arrendaments a l'hora de renovar els contractes, el Sindicat dona suport a la

permanència als habitatges en precari, així com a l'ocupació de propietats verticals de grans tenidors que es trobin buides (Sindicat de Llogateres, n.d.).

El Sindicat de Llogateres s'organitza de forma assembleària i a través de diferents organismes de coordinació i comissions de treball i el seu finançament es basa en les quotes dels seus membres. Durant els seus inicis, també va llançar una campanya de micromecenatge per aconseguir recursos per a la seva posada en marxa i organització. Fins ara, una de les principals accions del Sindicat ha estat la campanya *Ens Quedem*, presentada el febrer de 2018, amb què insten les persones que pateixin pujades abusives del preu del lloguer (en molts casos il·legals, durant la vigència de la llei 11/2020) a no acceptar-les i romandre a les seves llars, tot seguint abonant el mateix import que pagaven fins a la notificació d'aquest increment per part del propietari (Anzano, 2018, pp. 17-30).

Palomera (2018) explica que un dels principals motius pels quals es va posar en marxa aquesta campanya l'any 2018 és que el 80% de les persones que es posaven en contacte amb el Sindicat ho feien justament per aquesta problemàtica: s'enfrontaven a una pujada del preu del lloguer o a l'amenaça de no-renovació per part del propietari en el moment de la finalització del seu contracte. En cas de no actuar, això dona lloc en moltes ocasions a "desnonaments invisibles", contra els quals no es poden organitzar accions per aturar-los com les que fa la PAH davant d'ordres de llançament amb data i hora concrets. D'aquí que s'organitzés una campanya adaptada a la situació del mercat de lloguers, que anima els llogaters i llogateres a quedar-se al pis davant de pujades abusives del preu, però pagant el mateix que abans (Palomera, 2018, p. 161).

El Sindicat de Llogateres es coordina i treballa en xarxa amb d'altres col·lectius per a la defensa del dret a l'habitatge al territori, entre ells la PAH, que també ha adaptat durant els seus anys la seva estratègia d'acció a la problemàtica del lloguer, i les moltes associacions i grups que desenvolupen la seva lluita en diferents barris i localitats. El que fa el Sindicat és coordinar l'acció dels molts moviments que ja existeixen al territori, buscant espais de col·laboració i aliances, sense replicar el que ja estan treballant d'altres col·lectius a escala local (Anzano, 2018, p. 19).

Només a Barcelona, existeixen una vintena de moviments i col·lectius en defensa del dret a l'habitatge, dels quals prop de la meitat estan vinculats a determinats barris com Gràcia, Vallcarca, la Salut, Sants, el Poble-Sec, la Marina-Zona Franca, Sant Antoni, l'Esquerra de l'Eixample, Poble Nou, la Barceloneta i el Gòtic. La resta són moviments que treballen al conjunt de la ciutat o en districtes sencers (a més del Sindicat de Llogateres i la PAH, el col·lectiu Obra Social, Associació 500x20, la Xarxa de Ciutat Vella i, més vinculada al turisme sostenible, l'ABTS), o bé col·lectius que lluiten en la defensa d'inquilins de blocs específics comprats per fons d'inversió (Sindicat de Barri del Poble Sec, 2017).

Finalment, cal destacar que, si bé tant el Sindicat de Llogateres com d'altres col·lectius en defensa del dret a l'habitatge tenen una presència més rellevant a la ciutat de Barcelona, progressivament la seva acció s'està estenent a d'altres municipis de l'àrea metropolitana, especialment a L'Hospitalet de Llobregat, i d'arreu de Catalunya. En l'àmbit estatal, a més de Madrid, també s'han començat a gestar sindicats d'inquilins en ciutats com Màlaga, Palma, València o Iruña i la voluntat és que cada vegada el moviment s'expandeixi per més punts del territori i aprofundir en la coordinació supralocal, per tal d'exercir pressió sobre els governs autonòmics i estatal, amb més competències en matèria d'habitatge que els ajuntaments (Anzano, 2018, pp. 20-21).

5.2.7.1.2. La resposta institucional front a la crisi dels lloguers

La pressió dels moviments socials va fer entrar el debat sobre la regulació del preu del lloguer a l'agenda política catalana i espanyola, especialment a partir de l'any 2018. La proposta ha aixecat una forta oposició entre el sector immobiliari i financer i diversos experts, especialment de l'àmbit de l'economia, i una gran divergència d'opinions entre les forces polítiques amb representació parlamentària tant al Parlament de Catalunya com al Congrés Espanyol. En termes generals, els arguments favorables i contraris a la proposta reproduïxen el debat que ja ha tingut lloc en d'altres països o ciutats del món, que ja han portat a terme la regulació del preu del lloguer, com és el cas d'Alemanya, França o alguns estats dels EUA (Nova York, New Jersey, Massachusetts...). Des dels anys 70, el debat sobre la regulació

en l'àmbit internacional es focalitza en el sistema d'estabilització dels preus, que suposa un fre a les rendes al lloguer però amb excepcions i condicions que permeten una flexibilitat molt major que l'antiga congelació, que es va portar a terme en diferents països del món fins als anys 60 (Gigling et al., 2019; Pastor et al., 2018) i a Espanya durant tota la dictadura franquista (Betrán, 2002).

El principal argument dels contraris a la regulació és que aquesta comportaria una contracció de l'oferta d'arrendaments, que provocaria justament un efecte contrari el desitjat: un increment del preu dels arrendaments. També adverteixen que aniria en detriment del manteniment dels habitatges, perquè, en perdre beneficis, els propietaris deixarien de tenir incentius per invertir-hi. Altres crítiques són que provocaria la permanència dels inquilins durant més temps a la mateixa llar, malgrat que les seves necessitats canviessin (per exemple, per canvis en la composició familiar, en la distància a la feina...), de manera que això generaria desajustos en la distribució dels habitatges i les necessitats de les famílies. També afegixen que, com els habitatges amb el preu regulat serien accessibles per al conjunt de la ciutadania, no servien per resoldre les necessitats de les persones amb més dificultats socioeconòmiques (Pastor et al., 2018).

Per contra, els defensors de la regulació del preu del lloguer, com els moviments en defensa del dret a l'habitatge, entre d'altres experts i sectors polítics i socials, consideren que els arguments dels detractors de la mesura són dogmes neoliberals. Adverteixen que no és cert que, quan hi ha més oferta d'habitatges, els seus preus baixin, com es va posar clarament de manifest durant el boom immobiliari a Espanya, quan es va produir un fort increment del cost dels pisos de compra (Kothari, 2008). A més, capgiren l'argument dels seus detractors i recorden que el que ha provocat una pujada exponencial del preu del lloguer és l'eliminació del sistema d'estabilització després d'haver-lo posat en marxa, com va succeir a mitjans de la dècada dels 90 a l'Estat de Massachusetts als Estats Units (Mironova, 2019, p.27).

També rebaten l'argument conforme el qual l'habitatge regulat no beneficiaria les persones amb menys recursos i recorden que hi ha estudis que demostren que els

llogaters d'aquests habitatges solen tenir baixos nivells de renda, com s'ha pogut provar per exemple a l'estat de New Jersey (EUA). A més, en facilitar que les persones amb nivells de renda baixa o moderada puguin romandre a les seves llars, la regulació del preu del lloguer contribueix al seu arrelament als barris i, en conseqüència, també a la cohesió social (Pastor et al., 2018, p.4), contrarestant així la gentrificació.

En el cas espanyol, on tradicionalment ha existit una forta cultura de la propietat, el debat sobre la regulació del preu del lloguer ha emergit amb més de 30 anys de retard respecte a d'altres països d'Europa i el món, després que el percentatge d'inquilins hagi començat a incrementar-se, especialment als nuclis urbans, i el preus dels arrendaments hagi començat a disparar-se. També ha aflorat en un context europeu i internacional en què, degut a l'agreujament del fenomen de la gentrificació, en diverses grans ciutats s'ha vist la necessitat de reforçar les mesures de regulació del preu del lloguer (Gigling, 2019) que ja s'havien portat a terme amb anterioritat en molts casos i que, des de la dècada dels 90, s'havien vist debilitades per l'onada neoliberal (García Almirall et al., 2016, pp. 22-39).

A l'Estat espanyol, la demanda de regular el preu del lloguer dels moviments socials es va començar a debatre al Congrés dels Diputats després de la moció de censura contra el govern del PP i l'arribada d'un nou executiu del PSOE a la Moncloa el juny de 2018. Concretament, va ser una de les propostes que es va emmarcar en el debat sobre els Pressupostos Generals de l'Estat de 2019, uns comptes que no van arribar a aprovar-se abans de la doble convocatòria d'eleccions generals d'aquell any (el 28 d'abril i el 10 de novembre). La impossibilitat d'aprovar els comptes, on els sistema d'estabilització de preus es va arribar a incloure (PSOE i Unidas Podemos, 2018), i els dubtes que generava la proposta entre alguns dels màxims responsables del PSOE han fet inviable tirar endavant aquesta proposta fins al moment en l'àmbit estatal. La ministra d'economia Nadia Calviño s'ha posicionat públicament en contra d'aquesta mesura en diverses ocasions (eldiario.es, 2020).

Tot i això, abans de la convocatòria d'eleccions generals del mes d'abril de 2019, sí va ser possible aprovar el Reial Decret-Llei 7/2019 d'1 de març de mesures

urgents en matèria de lloguer i habitatge. Tot i no regular el preu del lloguer (dels nous contractes), sí tornava a vincular a l'IPC l'evolució del cost dels arrendaments dins del període de vigència d'un mateix contracte. El decret també allargava de 3 a 5 anys la durada mínima dels lloguer dels pisos de particulars i de 5 a 7 anys els de les persones jurídiques, cosa que implicava retornar a condicions similars a les de la LAU de 1994 (Real Decreto-ley 7/2019, d'1 de març).

Un altre aspecte destacat del decret és que recull el compromís de crear un Sistema estatal d'índex de referència del preu de lloguer de l'habitatge. Aquest sistema permetria conèixer els preus de referència del mercat d'arrendaments, al marge de les dades facilitades pels portals immobiliaris, com a eina de transparència, que podria servir de base per a un eventual sistema d'estabilització de preus, si s'arribés a portar a terme. El decret també prohibeix els denominats desnonaments oberts (sense data i hora definides), dota les comunitats de propietaris d'instruments per limitar l'activitat dels pisos turístics del seu bloc de pisos i contempla mesures per promoure l'habitatge social i assequible, a través de la col·laboració públic-privada (Real Decreto-ley 7/2019, d'1 de març).

Després del parèntesi que va suposar la repetició de les eleccions generals i la formació d'un executiu de coalició entre PSOE i Unidas Podemos després dels comicis de novembre de 2019, va tornar a sorgir la proposta de regular del preu del lloguer, que va quedar recollida al pacte de govern entre les dues formacions polítiques. Concretament, en matèria d'arrendaments, el pacte recull que ajuntaments i comunitats autònomes puguin "regular les pujades abusives del preu del lloguer en les zones prèviament declarades tensionades". Aquesta regulació es basaria en el Sistema estatal d'índex de referència del preu de lloguer de l'habitatge i serien els propis ajuntaments els que podrien declarar temporalment i excepcionalment una zona de mercat tensionat. L'acord contempla que les comunitats autònomes puguin elaborar el seu propi índex a partir de la mateixa metodologia que l'estatal i estableix que es tindran en compte "els avenços" de les comunitats que, com Catalunya, ja en disposen d'un (PSOE i Unidas Podemos, 2019, pp. 17-18). Això no obstant, posteriorment a la signatura d'aquest acord, el PSOE ha tornat a rebutjar la regulació del preu del lloguer (El Periódico de

Catalunya, 2021) , que no s'ha arribat a implementar fins al final del primer semestre de 2021.

En el cas de Catalunya, el govern de la Generalitat va presentar la seva primera proposta de regulació del preu del lloguer el maig de 2019 (Decret Llei 9/2019, de 21 de maig). Però el decret va ser rebutjat pel Parlament de Catalunya, ja que hi van votar en contra tots els grups de l'oposició per motius divergents: per considerar-lo insuficient per garantir l'assequibilitat del preu del lloguer (Catalunya En Comú Podem i la CUP), per trobar-lo massa intervencionista sobre el mercat immobiliari (PP i C's) o per considerar que la Generalitat no té competències en aquesta matèria, que corresponen a l'Estat (PP, C's i PSC) (Baquero, 2019). A propòsit de la qüestió competencial, la Generalitat s'emparava en el Codi civil català, però cal tenir en compte que el Consell de Garanties Estatutàries va emetre un dictamen contrari -però no vinculant- del Decret 9/2019, on afirmava que aquesta competència correspon a l'Estat (Consell de Garanties Estatutàries. Dictamen 4/2019, de 21 de maig).

En el decret que no va prosperar, el govern proposava regular el preu del lloguer a partir de l'índex de referència de preus del lloguer de Catalunya. Aquest índex, que a Catalunya funciona des de l'any 2017, informa sobre el preu mitjà dels lloguers (marcant una forquilla de preus) en una zona determinada, a partir del registre de fiances de l'Incasòl. Concretament, es basa en les fiances dipositades en aquest registre durant els 3 anys anteriors. A partir d'aquest índex ja existent, el decret plantejava que el preu del lloguer d'un habitatge no podia superar en més d'un 10% el barem marcat per a una zona determinada, sempre i quan aquesta fos declarada de mercat tensionat (Decret Llei 9/2019, de 21 de maig).

Els moviments socials també es van oposar a aquest decret, que consideraven insuficient i dissenyat d'esquenes a les organitzacions que defensen el dret a l'habitatge (Sindicat de Llogateres, 2019). En primer lloc, els moviments socials qüestionaven el propi sistema de barems de referència del preu del lloguer. Consideren que no pot basar-se únicament en les fiances registrades a l'Incasòl, sinó que ha d'incorporar indicadors socioeconòmics (per exemple la renda de les

famílies). Aquesta seria una proposta innovadora, perquè, en cap dels països on s'ha regulat el preu del lloguer fins al moment, l'índex de preus de referència ha tingut en compte indicadors socials. Diversos experts favorables al sistema d'estabilització de preus adverteixen que això sí podria provocar una sortida de pisos del mercat del lloguer, per desplaçar-se cap al de la compra. Remarquen que, per evitar-ho, cal cercar un punt d'equilibri entre les necessitats dels inquilins i els objectius de rendibilitat dels propietaris (Molina Roig, 2018).

En segon lloc, encara pel que fa a la construcció de l'índex de preus de referència, criticaven que el Decret Llei 9/2019 es basés únicament en les fiances dipositades a l'Incasòl durant els 3 anys anteriors (en aquell moment, des de 2016), coincidint amb un període alcista del mercat d'arrendaments. Així, l'índex de la Generalitat estaria legitimant i institucionalitzant els preus del període de la bombolla, en opinió dels moviments socials (Sindicat de Llogateres, 2019).

En tercer lloc, un altre focus de les crítiques dels moviments socials són les excepcions a l'aplicació del sistema de regulació de preus, que deixarien, en la seva opinió, un gran nombre d'habitatge exempts de la mateixa. Segons la valoració del decret realitzada per l'Observatori DESC, el decret només podia aplicar-se en contractes d'arrendament de pisos de segona mà que, amb anterioritat, tinguessin un preu inferior a l'establert a l'índex (Observatori DESC, 2019).

En quart lloc, qüestionaven que la responsabilitat de denunciar els incompliments de la regulació de preus del lloguer recaigués en el llogater, que és la part dèbil de la relació contractual, i no fos promoguda d'ofici per l'administració, o que no es preveïessin mecanismes sancionadors al respecte (Observatori DESC, 2019).

Després d'aquest primer intent fallit per aprovar una regulació del preu del lloguer a Catalunya, els moviments socials van continuar pressionant i negociant amb el govern de la Generalitat i les forces polítiques catalanes per fer possible i viable una altra proposta que respongués a les seves demandes. Fruit d'un llarg procés negociador, finalment es va aprovar el 9 de setembre de 2020 la Llei 11/2020 de mesures urgents en matèria de contenció de rendes en els contractes

d'arrendament d'habitatge, impulsada pel Sindicat de Llogateres amb el suport de la PAH, entre d'altres moviments socials. Catalunya es convertia així en la primera comunitat autònoma de l'Estat a regular els preus dels lloguers.

Entre els principals continguts de la normativa, figuren la regulació de preus a partir de l'índex de referència de la Generalitat en les zones que hagin estat declarades prèviament de mercat tens, és a dir, allà on hi hagi el risc que l'oferta d'habitatge assequible no sigui suficient per cobrir les necessitats de la ciutadania. Si un pis que estava arrendat es torna a llogar, s'haurà de mantenir el mateix preu, si el contracte anterior s'havia signat en els cinc anys previs. En cas que es llogui per primer cop, el seu preu queda limitat al que estableixi l'índex de referència de la Generalitat. En alguns casos, la llei també pot implicar una baixada del preu del lloguer anterior, si aquest era superior a l'índex. En el nou contracte, s'ha de limitar el preu al del barem de referència (Llei 11/2020, de 18 de setembre).

La normativa també conté excepcions en què no es aplicable la regulació de preus, per exemple, en el cas d'habitatges d'obra nova o on es facin grans rehabilitacions, no es podrà aplicar aquesta regulació durant 3 anys per no desincentivar les inversions que suposen. En cas de fer reformes dels habitatges, es podran aplicar increments de preu al lloguer, però de forma acotada i degudament justificada. Tampoc no són regulats per aquesta llei habitatges amb règims especials de renda del lloguer (renda antiga, protecció oficial, habitatges socials i assistencials, etc.) (Llei 11/2020, de 18 de setembre).

Entre el primer intent fallit per a la regulació del preu del lloguer i l'aprovació de la llei 11/2020, la Generalitat també va aprovar un altre important decret en matèria d'habitatge, sota l'impuls dels moviments socials. Es tracta del Decret Llei 17/2019, de 23 de desembre, de mesures urgents per millorar l'accés a l'habitatge.

Si bé el nom del decret posa l'accent en les mesures urgents en matèria d'habitatge, més enllà d'aquestes, també conté actuacions de caire estructural. Una de les seves mesures més destacades és la protecció permanent dels nous habitatges de protecció oficial (HPO), de manera que no es podran vendre i retornar al mercat

privat passat un període d'entre 20 i 25 anys, com segueix passant a la resta de comunitats autònomes, excepte a Euskadi. El decret també augmenta del 30 al 40% les reserves de sòl per a HPO (en sòl urbanitzable i sol urbà no consolidat). Almenys la meitat de les reserves d'HPO s'han de destinar al lloguer. Especialment rellevant també és que s'estableix que, en el sòl residencial privat, els pisos dels blocs d'habitatges que s'hi construeixin s'hauran de destinar obligatòriament al lloguer (Decret Llei 17/2019, de 23 de desembre).

Pel que fa a les mesures urgents contra l'emergència habitacional, el decret amplia les obligacions pel que fa al lloguer social dels grans tenidors recollides en la Llei 24/2015. Concretament, amplia els supòsits en què els propietaris són qualificats de grans tenidors (ho són tots aquells que tinguin més de 15 habitatges) i també els casos en què han d'oferir lloguers socials a col·lectius en situació de vulnerabilitat. A més d'oferir-los a persones amb dificultats socioeconòmiques afectades per processos de desnonament, també ho han de fer si a un inquilí se li acaba el contracte de lloguer i no pot seguir pagant el mateix i en els casos de persones que haguessin estat ocupant un habitatge per necessitat durant més de 6 mesos abans de l'entrada en vigor del decret.

Això no obstant, ambdues normatives, tant el Decret Llei 17/2019 com la Llei 11/2020 de regulació de les rendes del lloguer han estat recorregudes pel PP al Tribunal Constitucional. En el cas del Decret Llei 17/2019, el Tribunal Constitucional ja va decidir el passat 28 de gener de 2021 anul·lar gran part dels seus continguts més substancials, en estimar parcialment el recurs d'inconstitucionalitat presentat pel PP. El principal argument del Tribunal Constitucional es refereix a qüestions formals, ja que assenyala que no es poden regular qüestions que afecten drets fonamentals, com la propietat privada, a través d'un decret llei, sinó que s'ha de fer a través d'una llei (TC, 28 de gener de 2021b). Això no obstant, segueix vigent la protecció permanent dels nous habitatges protegits, que no es troba entre els articles recorreguts.

En el cas de la llei de regulació de les rendes del lloguer, el TC també va admetre a tràmit el recurs d'inconstitucionalitat del PP el mateix dia que invalidava el decret

anterior. L'admissió a tràmit no té efectes immediats i no implica la suspensió automàtica de la normativa (TC, 28 de gener de 2021a), si bé obre molts interrogants sobre la seva possible implementació en el futur, en funció de la decisió final del Tribunal Constitucional.

Més enllà de les mesures polítiques i legals adoptades en l'àmbit estatal i autonòmic, des del món local també s'han adoptat mesures per promoure l'accés al dret a l'habitatge, si bé els ajuntaments tenen menys competències en la matèria que les institucions anteriors. Diversos ajuntaments han fet un important esforç econòmic en polítiques d'habitatge. L'any 2018, a la demarcació de Barcelona, el 62,8% dels recursos que es destinaven a les polítiques locals d'habitatge provenien del propi pressupost municipal i tan sols un 24,5% d'altres administracions, mentre que el 12,8% restant procedia d'altres fonts de finançament (DIBA i Pi i Sunyer, 2018).

Per posar un exemple concret, en el cas de la ciutat de Barcelona, el Pla pel dret a l'habitatge de l'Ajuntament vigent en l'actualitat (2016-2025) contempla una despesa anual en aquesta matèria de 166 milions d'euros. Això suposa un 77% més que en l'anterior pla municipal d'habitatge (Ajuntament de Barcelona, 2016, p.9). Barcelona també va ser la primera ciutat de Catalunya i de l'Estat en aprovar el setembre de 2018 l'obligació de destinar el 30% de les noves promocions immobiliàries privades i grans rehabilitacions (de superfícies superiors a 600 m²) a habitatge protegit, a proposta dels moviments socials. Les mesura del 30% s'aplica sobre els habitatges edificats en sòls adquirits abans de l'1 de juliol de 2016 amb l'objectiu inicial d'ampliar en 330 el nombre de pisos protegits a la ciutat cada any (Ajuntament de Barcelona, 2019a, p. 55).

Així mateix, per fer front als desnonaments i d'altres problemàtiques d'exclusió residencial, es va crear a Barcelona el Servei d'intervenció i mediació davant situacions de pèrdua d'habitatge i/o ocupacions de Barcelona (SIPHO) l'any 2015 (Hernández Falagán, 2019, pp. 182-183).

També cal destacar que, a la capital catalana, s'estan impulsant alternatives de cohabitatge assequible, en col·laboració amb l'economia social i cooperativa, fins ara principalment a través de la modalitat de cessió d'ús. L'Ajuntament cedeix el dret de superfície de solars municipals per a llargs períodes de temps -generalment 75 anys- a cooperatives d'habitatge, que hi construeixen blocs de pisos amb criteris de sostenibilitat social i ambiental i dissenyats per promoure la vida en comunitat. La cooperativa és la propietària del bloc i els socis i sòcies de la mateixa paguen un import mensual (molt per sota del preu del lloguer al mercat) i poden viure en un dels seus pisos a perpetuïtat. Aquest és un model híbrid entre l'opció de compra i de lloguer, perquè els inquilins són socis de la cooperativa, però no propietaris del seu pis, del qual tenen dret a clau (Ajuntament de Barcelona, 2019a, pp. 44-45). El primer bloc d'habitatges de cessió d'ús de Barcelona és La Borda, al recinte de Can Batlló de Sants, que es va acabar de construir a finals de 2018 (La Borda, n.d.).

Finalment, quant a la regulació dels apartaments turístics, l'Ajuntament de Barcelona va declarar l'any 2015 una moratòria en la concessió llicències de tot tipus d'allotjament turístic, com a pas previ a una posterior reforma del Pla especial urbanístic d'allotjament turístic (PEUAT), aprovada l'any 2017. El PEUAT⁹ impedeix que continuï creixent el nombre de llicències d'apartaments turístics a la ciutat -de manera que només pot obrir un de nou quan se'n tanca un altre-, promovent, a més, la seva redistribució al conjunt de la ciutat i no la seva concentració en unes determinades zones ja congestionades i limitant el creixement dels establiments hotelers al centre (Arias-Sans, 2018, pp. 134-135). D'altra banda, també s'ha reforçat la lluita contra els pisos turístics il·legals. Durant el mandat 2015-2019, els allotjaments turístics sense llicència publicitats en les diferents plataformes on-line es va reduir de 5.875 a 272. Però, amb posterioritat, ha tornar a ressorgir el problema, ja no només pels pisos turístics, sinó per les habitacions que es lloguen de forma separada als visitants (Blanchar, 2019).

⁹ El Tribunal Superior de Justícia de Catalunya (TSJC) va ratificar el maig de 2021 l'anul·lació del PEUAT de Barcelona de 2017, en considerar que diversos aspectes del pla, com l'obligatorietat de reduir un 20% les places dels hotels que fossin reformats al centre de la ciutat, no s'ajustaven a la legalitat vigent. Tot i això, segueix vigent la reforma del PEUAT aprovada per l'Ajuntament de Barcelona el gener de 2021, on s'eliminen aspectes que la sentència prèvia de 2019 del TSJC ja havia considerat no ajustats a la llei (Blanchar, 2021).

Els moviments socials valoren en termes generals positivament els avenços realitzats a la ciutat per avançar en la protecció del dret a l'habitatge, especialment mesures com les reserves del 30% per a habitatge protegit en noves promocions residencials privades o la creació del servei SIPHO per intervenir i mediar per prevenir desnonaments. Això no obstant, adverteixen que encara queden molts reptes pendents a la ciutat en matèria d'habitatge, per exemple el col·lapse de les meses d'emergència a les quals recorren les persones desnonades i en exclusió residencial a la recerca d'ajuda i alternatives habitacionals (PAH Barcelona, 2017, p.7). En la mesa d'emergència de Barcelona, el nombre de persones en llista d'espera per accedir a un habitatge ha experimentat un fort creixement en els darrers anys, passant de les 11 persones de finals 2015 a les 567 amb què es va tancar el 2020. Tot i això, entre 2019 i 2020, han començat a baixar lleugerament les persones en llista d'espera a la mesa d'emergència de Barcelona, passant de 598 a 567 (ConSORCI de l'Habitatge de Barcelona, 2021).

La solució temporal és la derivació d'aquestes persones a pensions, que segons els moviments socials no constitueixen una alternativa d'habitatge digne per a les famílies, i més encara si s'allarga en el temps (PAH Barcelona, 2017, p. 7). La raó no és altra que la manca d'habitatge social i públic a la ciutat. Per això, juntament amb la demanda de regular els preus del lloguer al mercat privat, l'altre gran reivindicació dels moviments socials en l'actualitat continua sent l'ampliació del parc d'habitatge públic.

5.2.7.2. L'impacte de la crisi de la covid sobre l'habitatge

La crisi sanitària de la covid i les seves conseqüències socioeconòmiques han tingut múltiples implicacions sobre la qüestió de l'habitatge i el model de ciutat en el seu conjunt, des de múltiples vessants. Una de les més evidents és que la repercussió de la crisi de la covid sobre les economies familiars, per la destrucció de llocs de treball que ha comportat l'impacte de la pandèmia sobre el teixit empresarial i comercial, pot incrementar el risc d'impagament de lloguer i d'hipoteca i, per tant, traduir-se posteriorment en un augment dels desnonaments (ONU-Habitat, 2020).

Fins al moment, les dades oficials no mostren un increment dels desnonaments en el context de la covid. Durant el 2020, es van produir 29.406 desnonaments arreu de l'Estat, prop de la meitat dels 59.006 de 2019 (CGPJ, n.d.). Això no obstant, els moviments socials alerten que, en l'àmbit estatal, les dades oficials no recullen els desnonaments que es produeixen quan, en renovar un contracte de lloguer, l'inquilí no pot assumir l'increment del preu de l'arrendament i es veu obligat a abandonar el pis (Afectados por la Hipoteca, 7 d'octubre de 2019). A més, els jutjats van interrompre la seva activitat durant tres mesos arran de la declaració de l'estat d'alarma del 14 de març de 2020, de manera que és possible que s'acumuli cert endarreriment en la recollida de dades (García, 2020). D'altra banda, com exposarem tot seguit, les administracions públiques han adoptat mesures temporals de moratòria dels desnonaments, entre d'altres, per frenar l'impacte de la crisi de la covid en matèria d'habitatge.

En l'àmbit estatal, es va adoptar el mes de març de 2020 el Reial Decret Llei 8/2020, del 17 de març de mesures urgents extraordinàries per fer front a l'impacte econòmic i social del Covid-19 i el Reial Decret Llei 11/2020 (de mesures urgents complementàries). Entre les més destacades en matèria d'habitatge, figuren la pròrroga automàtica dels contractes de lloguer que finalitzin en el context de la pandèmia -mantenint el mateix preu per evitar pujades inassumibles per als inquilins- i l'ajornament o la reestructuració dels deutes en concepte d'arrendament en el cas de pisos de grans tenidors o d'institucions públiques.

Una altra de les mesures és la moratòria hipotecària, adreçada a les persones que no puguin assumir les quotes corresponents per dificultats econòmiques derivades de la pandèmia. Aquestes mesures es van adoptar inicialment amb terminis que oscil·laven entre els tres els mesos -en el cas de la moratòria hipotecària- i els sis mesos -en el cas de les mesures dels lloguers-, però s'han anat ajornant en el temps, degut a la prolongació del context d'emergència sanitària. L'abril de 2021, el Govern espanyol va anunciar la seva darrera pròrroga de les mesures excepcionals de lloguers i per evitar desnonaments de persones en situació vulnerable, que s'estendrà fins a l'agost d'aquest any (Moncloa, 2021).

A més de les mesures preses pel govern estatal, l'executiu català va aprovar una línia d'ajuts específics per al pagament (total o parcial) del lloguer del domicili habitual per a persones amb dificultats econòmiques derivades de la pandèmia (Generalitat de Catalunya, 2020a). Els ajuts es van començar a demanar el 15 de maig de 2020, però el nombre de peticions va ser tan elevat (14.000 en dues setmanes) que la Generalitat de Catalunya va suspendre el període de sol·licituds el 4 de juny, davant de la incertesa sobre la suficiència del crèdit disponible per poder-los finançar. Moviments socials com la PAH van denunciar la manca de previsió i voluntat política de les administracions per ajudar les famílies en situació de vulnerabilitat en el context de la pandèmia (PAH Barcelona, 2020). A més d'aquesta línia d'ajuts, la Generalitat va aprovar una moratòria del pagament del lloguer del parc d'habitatges de la Generalitat entre abril i juny de 2020, que es va poder prorrogar durant tres mesos més en alguns casos, entre d'altres mesures (Generalitat de Catalunya, 2020b).

En l'àmbit local, diversos ajuntaments han aplicat moratòries en el pagament del lloguer del parc d'habitatges municipal o han facilitat la intermediació entre arrendadors i arrendataris. En el cas de l'Ajuntament de Barcelona, es va fer una moratòria de les rendes del lloguer del parc municipal d'habitatges, entre abril i setembre de 2020, a retornar posteriorment durant un període de 54 mesos (Ajuntament de Barcelona, 2021). Així mateix, tant l'Institut Municipal de l'Habitatge i Rehabilitació de Barcelona (IMHAB) com la Fundació Hàbitat 3 (que gestiona 250 habitatges a partir d'un conveni amb l'Ajuntament de Barcelona i la Generalitat) van revisar a la baixa les quotes de lloguer dels inquilins dels habitatges que gestionen si s'havien vist afectats econòmicament per la crisi de la covid. Així mateix, l'Ajuntament va contemplar ajuts econòmics per pagar el lloguer a les famílies que visquessin en pisos de la Borsa de lloguer social de Barcelona i patissin dificultats econòmiques a causa de la crisi generada per la pandèmia, entre d'altres mesures (Ajuntament de Barcelona, 2020b).

Més enllà d'aquestes mesures extraordinàries i conjunturals, les conseqüències socials i econòmiques que es deriven de la pandèmia plantegen interrogants sobre l'evolució dels plans previstos en matèria d'habitatge tant en l'àmbit estatal com a

Catalunya, per exemple pel que fa a l'ampliació del parc públic i assequible. També es plantegen interrogants sobre el futur del sector immobiliari. La compra-venda d'habitatges va disminuir d'un 30% durant el segon trimestre de 2020 i es va intensificar la desacceleració dels seus preus de compra, de manera que, després de la declaració de l'estat d'alarma, el preu dels pisos va baixar de mitjana un 9,8% (Raya, 2020). Per contra, en el cas dels pisos de lloguer, els preus van seguir pujant un 5% a Espanya durant el 2020 (Fotocasa, 2021), si bé s'han moderat en zones on s'havien encarat molt durant els anys anteriors. A la ciutat Barcelona, el 2020 es va tancar amb un preu mitjà d'oferta de lloguer de 1.203 euros al mes, un 20% menys que l'any anterior (AMB, 2021).

Finalment, cal afegir que la crisi de la covid ha fet emergir nous debats i reptes en aquesta matèria, no només pel que fa a l'habitatge sinó també pel que fa al model urbà en el seu conjunt. Situacions viscudes des l'inici de la covid -com el confinament domiciliari, les restriccions de la mobilitat o de les relacions socials, o l'augment del teletreball i de l'educació telemàtica- han suposat que la ciutadania passi més temps a la seva llar del que era habitual amb anterioritat. Així doncs, l'habitatge ha guanyat encara més centralitat en la vida quotidiana (Serrano-Martínez, 2021, p. 42), de manera que aspectes relacionats, no només amb la seva disponibilitat, sinó també amb la seva qualitat han guanyat importància en el debat social, polític i mediàtic.

Pel que fa a la disponibilitat d'habitatge, la pandèmia ha posat encara més de manifest la urgència de garantir aquest dret, donat que aquelles persones sense llar ni tan sols poden complir les mesures de confinament domiciliari dictades per les autoritats per a la prevenció dels contagis. En aquest sentit, Leilani Farha, que va ser relatora de les Nacions Unides pel dret a l'habitatge entre 2014 i 2020, ha assegurat: "l'habitatge s'ha convertit en la defensa de primera línia contra el coronavirus. L'habitatge mai no havia estat com en aquest moment una condició de vida o de mort" (ONU-Habitat, 2020, p. 1).

Pel que fa a la qualitat dels habitatges, ONU-Habitat (2020) remarca com el context de la covid ha posat de manifest la importància de comptar amb espais exteriors

dins dels domicilis (balcons, jardins...) o d'espai suficient per cobrir les necessitats dels inquilins, en funció del nombre de membres de la llar. En aquest sentit, Serrano-Martínez (2021) exposa com l'impacte psicosocial de la pandèmia sobre la població també depèn de les característiques del seu habitatge, en un context en què moltes persones han hagut de compaginar en el mateix espai el teletreball, les responsabilitats de criança i cura o el temps lliure:

La falta de espacios abiertos provoca sensaciones de ansiedad y angustia en sus componentes, frente a aquellos que disponen de estos lugares y tienen la posibilidad de destinar zonas para el trabajo, el descanso, el juego, etc. El encierro físico repercute de manera directa en la salud psíquica de aquellas personas con espacios muy reducidos para vivir (menos de 50m²).
(Serrano-Martínez, 2021, p.41)

Per extensió, i tenint en compte que les restriccions de la mobilitat han comportat que la ciutadania hagi de passar més temps al seu municipi i entorn més proper, també s'ha posat de manifest la importància de vertebrar ciutats sostenibles des del punt de vista social i ambiental, que equilibrin adequadament els diferents usos urbans (zones verdes, espais per als vianants i zones per a l'esbarjo i l'activitat física i esportiva amb zones urbanitzades o per l'ús de vehicles motoritzats) (Mardones Fernández de Valderrama et al., 2020).

També s'ha posat en valor la reducció dels nivells de contaminació que ha implicat el menor ús del cotxe privat durant la pandèmia -especialment durant el període de confinament domiciliari de l'estat d'alarma- o la reducció de l'activitat aeroportuària. Aquesta tendència a la baixa en l'emissió de gasos contaminants ha posat de relleu la necessitat de promoure un model de mobilitat més sostenible. En aquest sentit, també s'ha posat de manifest la necessitat de mesclar els usos en les diferents zones de la trama urbana, de manera que els diversos serveis, comerços i equipaments que es requereixen per satisfer les necessitats quotidianes estiguin redistribuïts per tota la ciutat i no concentrats en determinats barris, cosa que

genera desplaçaments habituals -també amb vehicle privat- cap a aquestes zones de les persones procedents d'altres indrets. Això entronca amb el concepte de “la ciutat del quart d’hora”, és a dir, un model de ciutat distribuïda en què des de qualsevol punt del municipi es pot accedir a aquests serveis quotidians i essencials en un màxim de 15 minuts (Mardones Fernández de Valderrama et al., 2020).

En definitiva, el context de la crisi sociosanitària de la covid ha fet guanyar centralitat al debat públic sobre l’habitatge, i per extensió sobre el model de ciutat en el seu conjunt, introduint nous elements i perspectives a tenir en compte de cara al futur a l’hora d’abordar la importància de la disponibilitat i de la qualitat de les llars per al benestar de les persones.

5.3. Els moviments socials en defensa del dret a l’habitatge: antecedents històrics de la PAH

Les lluites pel dret a l’habitatge contemporànies, com la desenvolupada per la Plataforma d’Afectats per la Hipoteca, estan influïdes per d’altres moviments socials i veïnals que històricament s’han implicat en la millora de les condicions d’habitabilitat en diferents ciutats i barris. En aquest apartat, s’examinen els diferents moviments socials que han precedit la PAH en la defensa del dret a l’habitatge, des del moviment veïnal del tardofranquisme i la transició fins al precedent més immediat de la plataforma: el col·lectiu V de Vivienda, nascut l’any 2006 per defensar el dret a l’habitatge dels joves front a l’encariment del seu preu a les acaballes del boom immobiliari (1997-2007).

S’ha optat per exposar l’evolució d’aquests moviments socials de forma diferenciada de l’anàlisi social, política i històrica de l’apartat anterior, per tal de posar el focus en les continuïtats i diferències dels diferents col·lectius que han defensat el dret a l’habitatge des dels anys 60 fins a l’actualitat. És en les conclusions finals del capítol 5 on s’interrelacionen ambdues qüestions, exposant el paper que han tingut els moviments socials històricament en els avenços polítics i legislatius en matèria d’habitatge.

5.3.1. El moviment veïnal del tardofranquisme i la transició: la defensa del dret a l'habitatge i la dignificació dels barris

La defensa del dret a l'habitatge i d'uns barris dignes està estretament lligada als orígens del moviment veïnal a la dècada dels 60 durant la dictadura franquista. Va ser justament als barris perifèrics, on les persones més empobrides vivien en barraques o infrahabitatges en zones mancades de les infraestructures més bàsiques, on es va gestar el germen del moviment veïnal. Tal com exposa Sequera (2011):

Una clase obrera que se encontraba en los perímetros de la exclusión social y que se organizó, desde estructuras primarias que practicaban el mutualismo de base hasta llegar a forjar grandes coordinadoras en lucha, por una mejor habitabilidad, consiguiendo así una reordenación urbana que contara con las personas que vivían ese espacio y que no querían ser expulsadas. (pp. 1-2)

Des de la gestació del moviment veïnal als anys 60 fins a la transició i els primers anys de democràcia, les seves reivindicacions i capacitat de mobilització van anar variant amb el pas del temps. Les reivindicacions inicials del moviment veïnal eren essencialment materials. Practicaven el sindicalisme veïnal, complementant les tradicionals reivindicacions del sindicalisme obrer lligades a la millora del sou i les condicions de treball i estenen-les a la millora de la qualitat de vida dels barris (Castells, 1974).

Denunciaven sobretot mancances urbanístiques, d'habitatge i d'infraestructures, per exemple relacionades amb el clavegueram, l'enllumenat, el paviment, les condicions de salubritat, els equipaments o els serveis bàsics (com ara escoles, hospitals, mitjans de transport, serveis d'atenció social...). Per a la defensa d'aquestes millores als barris, conflüïen i sumaven esforços una gran pluralitat d'agents (veïns i veïnes, moviment feminista, assistents socials, capellans, militants

antifranquistes d'alguns partits...) (Tejerina, 2018).

En molts casos, el moviment veïnal es va començar a organitzar a l'entorn de les denominades comissions de barri creades prèviament per partits i sindicats per poder difondre els seus missatges entre la ciutadania en la clandestinitat. No va ser fins a l'any 1968 que es van crear les primeres associacions de veïns i veïnes, després de l'aprovació de la llei d'associacions de 1964 (Alabart, 1998, pp. 11-14). En general, les associacions funcionaven de forma assembleària i a partir de l'autofinançament, comptant amb escassos recursos (Tejerina, 2018, p. 78). Amb el pas del temps, algunes d'elles van incorporar vocalies per ocupar-se de temes concrets, entre ells l'habitatge i l'urbanisme (Alabart 1998, p. 21).

Progressivament, les associacions veïnals van anar estenent la seva implantació, no només als barris més empobrits i perifèrics de ciutats com Barcelona, sinó al conjunt dels nuclis urbans, també en zones on no hi havia dèficits de serveis bàsics tan greus. L'extensió territorial del moviment veïnal també va comportar que es perfeccionés l'estructura organitzativa de les associacions i la coordinació entre elles. Aquest procés desembocaria en la creació l'any 1972 de la FAVB (Federació d'Associacions de Veïns i Veïnes de Barcelona) -i de federacions veïnals a d'altres ciutats- i, més endavant, de la CONFAVC (Confederació de Federacions d'Associacions Veïnals de Catalunya) l'any 1988 (Alabart, 1998, pp. 14-16).

A més, l'expansió del moviment veïnal per barris de composició més heterogènia també li va donar un caràcter més interclassista (Bordetas, 2011, p. 5). Aquest procés també va comportar que les seves reivindicacions anessin més enllà de les estrictament materials i s'estenguessin a les demandes de major participació, democràcia i solidaritat (Martínez Barceló, 1998).

El procés de creixement del moviment veïnal i també la seva implicació en les lluites per la democràcia va arribar al seu clímax en el període comprès entre la mort del dictador el 20 de novembre de 1975 i la celebració de les primeres eleccions democràtiques (les generals de 1977 i les municipals de 1979). El moviment veïnal també va adoptar la consigna *Llibertat, amnistia i Estat d'autonomia*, durant els anys

en què va funcionar l'Assemblea de Catalunya (1971-1977) com a espai unitari de la lluita antifranquista al país. Les seves reivindicacions es van diversificar i van englobar drets polítics i culturals, reivindicacions feministes o de drets socials i laborals, com també ho van fer les seves formes d'activisme (vagues, jornades, manifestacions, tancades conferències, ocupacions...) (Martínez Barceló, 1998, pp. 32-38).

Les reivindicacions del moviment veïnal, especialment en matèria d'habitatge i urbanisme, van tenir una influència rellevant sobre els ajuntaments de diverses ciutats, especialment fins a la primera meitat dels anys 80 i, fins i tot, abans de les primeres eleccions municipals democràtiques de 1979. En el cas de Barcelona, Andreu Acebal (2015) exposa que, en plena transició, la pressió social ja va aconseguir concessions importants pel que fa a les reserves de sòl públic per a equipaments i serveis durant el mandat del darrer alcalde franquista, Josep Maria Socias Humbert (1976-1979). En aquest sentit, conclou:

En definitiva, el moviment ciutadà de Barcelona va obtenir notables concessions d'un poder polític autoritari però feble -per ineficient i deslegitimat alhora per episodis de corrupció i la seva acció repressiva- i d'un capitalisme immobiliari, industrial i financer que, durant un període aproximat d'una dècada, va estar molt condicionat per la pressió social al carrer i per la por d'un incert futur polític democràtic (Andrea Acebal, 2015, p. 110).

En aquest sentit, el moviment veïnal d'aquesta època entronca amb el que Castells considerava moviments socials urbans a la dècada dels 70, una categorització que reservava exclusivament a aquells col·lectius que assolien de forma efectiva transformacions a les ciutats i no únicament a aquells que lluitaven i aspiraven a fer-ho (Castells, 1980).

Això no obstant, l'auge del moviment veïnal i el seu marcat caràcter reivindicatiu va anar disminuint progressivament durant la dècada dels 80. El moviment veïnal es

va veure abocat a un nou context d'actuació en què no tenia experiència prèvia, el marc democràtic, que el va portar a reorientar la seva relació amb l'administració local, cosa no exempta de conflictes (Alabart, 1998).

Amb el pas del temps, les reivindicacions del moviment veïnal al carrer van perdre força en favor d'una "progressiva institucionalització de l'esfera política" (Tejerina, 2018, p. 78). Diversos activistes socials van ser cooptats per les organitzacions polítiques per desenvolupar càrrecs de responsabilitat. Les associacions de veïns i veïnes van anar perdent influència social i política, cosa que també va coincidir amb una atenció mediàtica cada vegada menor a les seves accions i reivindicacions (Alabart, 98, pp. 24-25).

Això no obstant, autors com Contreras-Becerra (2012) matisen els efectes que va suposar la incorporació de diversos líders veïnals a les llistes electorals, fonamentalment dels partits socialista i comunista, i la seva posterior assumpció de càrrecs públics després dels comicis municipals de 1979. En el seu estudi sobre el moviment veïnal a Andalusia durant el tardofranquisme i la transició, argumenta que no tots els activistes veïnals "van passar als ajuntaments ni el moviment veïnal va perdre tota la seva capacitat d'actuació, ni molt menys la seva raó de ser" (p. 110). El que considera que es va produir és una "alentiment" o "reubicació" del moviment veïnal després de les primeres eleccions municipals.

Aquest autor posa més èmfasi en un altre factor que va anar en detriment de l'activisme veïnal posteriorment: la "partidització" de moltes associacions de veïns i veïnes, ja que les forces polítiques les volien tenir sota el seu control. Això va provocar, al seu torn, que les crisis internes dels partits també tinguessin repercussions negatives sobre les associacions veïnals (Contreras-Becerra, 2012, p. 111).

Més enllà del context català i espanyol, el moviment veïnal i la mobilització social en el seu conjunt es van veure debilitats per la conjuntura internacional. La transició espanyola es va produir en el context de la crisi del petroli dels anys 70, que va venir seguida de la fi de la Guerra Freda, la caiguda del mur de Berlín (1989) i la

irrupció de l'onada neoliberal arreu del món. En aquesta situació, el moviment veïnal va veure diluït el seu missatge anticapitalista més combatiu i els moviments de protesta social van debilitar-se (Alberich, 2012), si bé van continuar existint nuclis de resistència activista durant els anys 90.

Abans d'exposar com va evolucionar l'activisme social, particularment en matèria d'habitatge, entre finals dels anys 80 i la dècada dels 90, aprofundirem en dos aspectes rellevants del moviment veïnal del tardofranquisme i la transició, que es van manifestar transversalment al llarg de les seves diferents etapes: de gestació, expansió i declivi. D'una banda, abordarem l'important paper que van tenir les dones i el moviment feminista en les lluites veïnals i, de l'altra, l'estratègia de comunicació del moviment veïnal i com aquesta va desembocar en una etapa molt prolífica per a la premsa dels barris. Ambdós aspectes són rellevants a afectes comparatius, per poder valorar semblances i similituds de l'activisme veïnal d'aquesta època i de la PAH en una etapa més recent, pel que fa a la participació de les dones i les estratègies de comunicació d'ambdós moviments socials.

5.3.1.1. La participació de les dones i del moviment feminista en la lluita veïnal

Entre els factors que van propiciar la implicació de les dones en la lluita veïnal, està la pròpia discriminació que patien durant la dictadura franquista en múltiples àmbits (condicions laborals i econòmiques, drets polítics, relacions socials i familiars, drets sexuals i reproductius, etc.), contra la qual volien combatre per millorar les seves condicions de vida i avançar en igualtat de drets (Segura, 2013, pp. 30-31).

També cal tenir en compte que, en assumir majoritàriament les tasques domèstiques i de cura, les dones passaven més temps a la llar i en el seu entorn més immediat, el barri. Aquest és un altre dels motius que les va empènyer a implicar-se activament al moviment veïnal per millorar les condicions de vida de les seves famílies i les seves pròpies (Segura, 2011). Moviment veïnal i feminista presenten fortes interrelacions mútues, com mostra per exemple la creació de vocalies de dones a les associacions de veïns i veïnes (Alabart, 1998, p. 21).

En descriure el paper del moviment feminista durant la transició, Segura remarca, que en el procés de construcció del nou sistema democràtic, la seva principal prioritat va ser introduir a l'agenda política els drets de les dones en múltiples àmbits (polítics, socials, econòmics, dret al propi cos...) i també la importància de pensar col·lectivament com a societat com cobrir les necessitats vinculades a les tasques domèstiques i de cura, tradicionalment exercides per les dones en l'àmbit privat i no visualitzades. El lema feminista *Allò personal, és polític* expressa clarament el posicionament ideològic del qual parteixen aquestes reivindicacions (Segura, 2013, pp. 31-32).

Des d'aquest punt de vista, les demandes del moviment feminista també estaven clarament interrelacionades amb les liderades per les dones des del moviment veïnal, ja que justament lluitaven per uns barris més dignes i habitables, on hi hagués equipaments i infraestructures que permetessin atendre les necessitats de cura (escoles bressol, centres d'atenció primària, serveis socials...) i garantir el benestar de les persones (Segura, 2011, p. 63).

De fet, entre les dones que participaven al moviment feminista i al veïnal es van establir relacions de col·laboració mútua i moltes participaven en ambdós espais. Moltes dones van prendre consciència de la influència de la política sobre la vida personal i es van apropar a les idees feministes, precisament a partir dels debats que van sorgir espontàniament en cases particulars, bars o d'altres locals, inicialment de forma clandestina durant la dictadura. En molts casos, aquests debats tenien lloc entre petits col·lectius de dones que convivien al mateix barri, interessades en compartir i reflexionar sobre les seves preocupacions quotidianes i els problemes socials i polítics que afrontava al país a les acaballes de la dictadura i durant la transició. Les relacions de sororitat que es van anar teixint entre elles van fer que el feminisme anés guanyat espais (Escario et al., 1996).

Durant aquells anys, les reivindicacions del moviment feminista van agafar especial embranzida l'any 1975, coincidint amb la commemoració de l'Any Internacional de la Dona. El desembre d'aquell any, se celebraven a Madrid les Primeres Jornades d'Alliberament de la Dona, que, a partir del bagatge d'experiències anteriors, van

servir per assentar les bases del moviment feminista i com a punt de partida per als diferents corrents i grups feministes que es desenvoluparien posteriorment (Moreno Sardà, 1977).

El maig de 1976, també se celebrarien a Barcelona les Jornades Catalanes de la Dona, al Paraninfo de la Universitat de Barcelona. Amb més de 4.000 assistents d'arreu del país, les jornades van expressar la força del moviment i van contribuir a situar les seves reivindicacions a l'agenda pública i a iniciar nous espais de debat i treball conjunt (Segura, 2011, p. 64).

D'entre el gran ventall de temes que es van tractar en aquestes jornades, Segura (2011) també destaca les reivindicacions de les dones per a les millores de les condicions de vida dels barris. En un dels diversos itineraris històrics que ha dedicat al paper de les dones en diferents barris de Barcelona i d'altres municipis catalans, concretament al del districte de Gràcia, exposa a tall d'exemple que l'Associació de Veïns i Veïnes de la Vila de Gràcia va presentar una comunicació a la ponència "La participació de la dona en la vida ciutadana: la dona als barris" de les vocalies de dones. La ponència partia de la base que, en passar més hores a la llar per responsabilitzar-se de les tasques domèstiques i de cura, les dones patien en major mesura les mancances de serveis col·lectius. Segura (2011) resumeix així les seves conclusions:

Com a conclusions de la ponència, les vocalies de dones dels barris plantejaven, en primer lloc, la creació de serveis col·lectius i gratuïts - guarderies, bugaderies, menjadors públics- que facilitessin la compaginació del treball remunerat i del domèstic. I, en segon lloc, la implantació dels mecanismes per tal que la dona accedís a la vida ciutadana i ocupés càrrecs de responsabilitat en la vida de la comunitat. (p. 63).

Després de les jornades catalanes, el moviment feminista va continuar fent difusió de les seves reivindicacions en múltiples àmbits socials i a través de diferents formes d'acció i protesta. Entre finals dels 70 i la dècada dels 80, es van estendre les manifestacions pels drets les dones o la publicació de documents sobre la matèria i es van crear també llibreries i bars de dones com a punt de trobada i reflexió, a més de grups de debat o d'autoajuda, que en molts casos també es van situar als barris i es van interrelacionar amb el teixit veïnal (Escario et al., 1996).

L'any 1979, també es van celebrar les II Jornades Nacionals de la Dona de 1979, en què es va continuar aprofundint en el debat teòric sobre el feminisme, alhora que es començaven a visualitzar diferències entre els seus diferents corrents. S'hi van expressar postures especialment contraposades entre les partidàries de fer servir els canals institucionals dins del règim democràtic per fer avançar les seves demandes i aquelles que consideraven que això faria perdre el caràcter revolucionari del moviment i apostaven per la lluita social per exercir de contrapoder front a les institucions. Un debat que també es va expressar entre aquelles partidàries de la doble militància, que donava la possibilitat de compaginar l'activisme al moviment feminista i a un partit polític, i les que apostaven per la militància única al primer (Escario et al., 1996).

Malgrat les discrepàncies entre els diferents corrents, es va mantenir la unitat d'acció i als anys 80 es van obtenir les principals fites del moviment, com ara la suspensió de la llei que penalitzava l'adulteri (1978) i de la prohibició de la venda d'anticonceptius (1978), l'adopció de la llei del divorci (1981), la creació de l'Institut de la Dona (1983) o la despenalització de l'avortament en determinats supòsits (1985), entre d'altres. També es van estendre els primers centres de planificació familiar per barris d'arreu del país (Toboso, 2018). Això no obstant, després de fites tan importants com aquestes i de l'auge experimentat pel moviment feminista fins als anys 80, especialment a partir de la dècada dels 90 va començar a debilitar-se, front a una progressiva institucionalització de les seves demandes (Valiente 1996). El debilitament del moviment feminista coincideix, doncs, amb el declivi del moviment veïnal, que es va iniciar ja durant la segona meitat dels anys 80 en un context general de desmobilització.

5.3.1.2. L'estratègia de comunicació del moviment veïnal i la premsa dels barris

L'efervescència que va viure el moviment veïnal durant el tardofranquisme i la transició també es va expressar en l'àmbit comunicatiu i periodístic (Costa, 2009, p. 25). En un moment en què la premsa convencional -sota el control de la dictadura franquista fins a la seva liberalització durant la transició- no permetia l'expressió de les reivindicacions dels barris, la gran majoria d'associacions de veïns i veïnes (AAVV) van dotar-se de mitjans de comunicació propis, fonamentalment revistes, butlletins o fulletons. D'aquesta manera, la premsa dels barris servia per contrarestar la manca de llibertat d'expressió dels mitjans convencionals (López, 1994).

Des de l'aparició de les primeres associacions fins al moment de màxim auge del moviment veïnal el 1977, van néixer fins a 39 publicacions vinculades al moviment veïnal a la ciutat de Barcelona, on la premsa de barris va destacar per la seva gran riquesa i diversitat, en comparació amb el que succeïa a la resta de l'Estat, on aquest fenomen era molt menys comú. Aquesta particularitat barcelonina s'explica principalment per la llarga tradició de periodisme popular a Barcelona, on des del segle XIX diversos moviments socials i polítics previs, com el sindicalisme o l'anarquisme, ja havien fet ús de diaris o fulletons per difondre les seves reivindicacions (López, 1994, pp. 7-9).

Entre les publicacions veïnals més destacades del tardofranquisme i la transició a Barcelona, López (1994) destaca els exemples de les revistes Quatre Cantons (Poble Nou), Les Corts, Guinardó, Nueve Barrios (Nou Barris) i Vila de Gràcia. Considera que les publicacions de les associacions veïnals, més enllà de comunicar els posicionaments i activitats de les pròpies entitats, també van contribuir a recuperar la identitat dels barris i a fer visibles els problemes que patien, molts d'ells vinculats a l'urbanisme, l'habitatge o les infraestructures; a emetre un missatge de denúncia social contra la dictadura; o mobilitzar la població i cridar a la seva participació en les diferents accions de protesta i a les pròpies AAVV (pp. 9-11).

Aquestes publicacions transmetien fonamentalment valors “d’esquerres” i “anticapitalistes” (López, 1994, p. 120). També Jordi Borja (1976) considera que el moviment veïnal té una “lògica profunda de caràcter socialista”, en demandar una ciutat “igualitària, lliure, comunitària i autogovernada”. Si a l’inici va començar a demandar “nous drets socials” sobre qüestions concretes (urbanisme, habitatge, equipaments, cultura, gestió, etc.), posteriorment va estendre les seves reivindicacions a canvis estructurals i de caire més general com el control públic i la municipalització del sòl urbà, una nova política territorial o la reestructuració de la ciutat per a la ciutadania, comptant amb la seva participació (pp. 29-31).

Aquest discurs es posa de manifest en diversos textos de les publicacions veïnals. Aquest fragment de la tercera edició del Butlletí interior de l’Associació de Veïns del Barri d’Horta de 1975 n’és un exemple:

L'actual manca de zones verdes [...] respon amb exactitud al funcionament de la ciutat capitalista que, a través de l'especulació de terra, permet la contínua degradació dels barris ja que posa per davant dels interessos públics dels veïns que hi han de viure els interessos privats de les grans immobiliàries. (p. 10)

També trobem altres exemples del discurs anticapitalista del moviment veïnal als textos que critiquen o proposen alternatives al Pla comarcal d’ordenació urbana de 1973, aprovat encara sota la dictadura. Les associacions veïnals es va oposar fermament a aquest pla, en considerar que pretenia preservar els interessos dels industrials sobre el sòl urbà enlloc de posar-lo a disposició d’equipaments per a la ciutadania (Martínez i Muntada, 2011, p. 70).

Les alternatives als plans urbanístics de la dictadura es van concretar en diferents plans populars, com ara el Programa popular per un barri digne de l’Associació de Veïns del Carmel (1977), que reclamava a l’Ajuntament que apostés per la municipalització del sòl, també a partir de l’expropiació de terrenys privats,

especialment si els propietaris dels mateixos s'havien distingit pel seu comportament especulatiu. El programa considerava que l'Ajuntament i l'Estat tenien la responsabilitat de garantir que tota persona tingués un habitatge digne i que el seu cost no representés més del 10% del seu salari real (Martínez i Muntada, 2011, p. 85). Aquesta proposta anava, fins i tot, més lluny del que actualment es considera un cost raonable de l'habitatge per part de les Nacions Unides, que fixa aquest lílindar en un terç de la renda familiar (ONU-Habitat, 2010).

Això no obstant, Martínez i Muntada (2011) adverteix que el fet de trobar expressions anticapitalistes en les publicacions veïnals de l'època no significa que existís un projecte "revolucionari o simplement socialista" amb ampli suport social. Assenyala que moltes de les persones del teixit veïnal no eren plenament conscients d'estar defensant un discurs anticapitalista, en haver anat adquirint una "escala de valors alternativa a la dominant" amb el seu dia a dia i a partir del seu compromís amb la millora de les condicions de vida dels barris. També afegeix que, en el cas espanyol, hi havia una forta "identificació d'interessos entre la burgesia i la dictadura que va alimentar de forma recíproca el desprestigi de l'una i de l'altra" (Martínez i Muntada, 2011, pp. 87-90).

Més enllà del contingut del discurs del moviment veïnal, que s'expressa a través de la premsa dels barris, hi ha certs elements estilístics pel que fa a la forma i el llenguatge que caracteritzen les seves publicacions. Empraven "un llenguatge directe, viu, espontani i agressiu", que acompanyaven en diverses ocasions d'il·lustracions i dibuixos que recordaven els còmics, cosa que contribuïa a millorar la imatge gràfica de publicacions que, en general, tenien un format molt modest. Diverses de les publicacions veïnals van comptar amb la col·laboració de dibuixants i il·lustradors, que ja tenien o tindrien en el futur un gran reconeixement professional. Alguns dels referents són els coneguts com a *Fer*, *Joma* o *Alfons*, entre d'altres (López, 1994, p. 120).

Pel que fa al llenguatge, un altre element fonamental és l'ús creixent del català en aquestes publicacions, que van jugar un paper rellevant en la normalització lingüística. Guillaumet (1983) destaca que les publicacions que s'elaboraven sota el

paraigües de l'església van començar a fer ús del català amb anterioritat, en comptar amb majors facilitats per fer-ho, atenent a la protecció de la dictadura franquista a les autoritats eclesiàstiques (pp. 129-130).

En el cas del moviment veïnal, moltes de les persones que l'integraven desconeixen el català en haver immigrat a Catalunya des d'altres llocs de l'Estat. Tot i això, moltes de les publicacions de barri van incorporar el català de forma creixent, ja que el moviment veïnal va fer un esforç per fer cursets de català que facilitessin l'aprenentatge de la llengua a les persones novingudes, a més d'incorporar correctors lingüístics en diverses publicacions (López, 1994, p. 31).

Pel que fa al model organitzatiu de les AAVV que feia possible l'edició d'aquestes publicacions, cal destacar que es caracteritzava per l'autogestió, la independència respecte de grups polítics o econòmics i el seu funcionament democràtic i assembleari. Diverses de les publicacions comptaven amb un director, però aquest era considerat un membre més i no comptava amb major capacitat de decisió que la resta de persones de l'associació. Donada la importància de la comunicació per a l'estratègia d'acció global del moviment veïnal, les persones involucrades en la realització de les publicacions de les AAVV van anar guanyant reconeixement i pes dins de les associacions. Els primers grups en realitzar butlletins veïnals no van trigar en convertir-se en vocalia de les AAVV i, posteriorment, es van constituir com a redaccions o comitès de redacció. La redacció comptava amb un representant a la junta de l'associació de veïns. Normalment, les publicacions es feien ressò de les accions i campanyes de l'entitat, però les redaccions també van anar guanyant autonomia i, en ocasions, feien d'altaveu de problemes del barri encara no assumits per part de l'associació. En aquest sentit, podem considerar que algunes d'aquestes publicacions van desbordar les pròpies AAVV, convertir-se en premsa del barri, que feia periodisme, més enllà de comunicar al servei d'una associació. Això provocava de vegades certes tensions entre les juntes de les associacions i les redaccions de les publicacions (López, 1994, pp. 9-22).

Si bé la majoria de continguts d'aquestes publicacions eren elaborats de forma voluntària per veïns i veïnes dels barris, algunes d'elles van comptar amb la

col·laboració desinteressada de periodistes reconeguts o d'altres que ho serien posteriorment, després del seu pas per la premsa dels barris. Entre aquests periodistes, figuren Josep Maria Huertas Clavería, Maria Favà, Jaume Fabre, Sebastià Bernal, Josep Maria Casasús o Manolita Sanz, entre d'altres. Periodistes, juntament amb membres de sindicats i partits en la clandestinitat i d'altres professionals antifranquistes, es van apropar a la premsa dels barris per poder expressar lliurement allò que els era vedat a la premsa convencional i poder fer-ho en llengua catalana (Maristany i Musons, 2002, p. 81).

Si bé la pràctica totalitat de textos s'escriuen de forma voluntària, les AAVV havien d'afrontar les despeses d'impressió i distribució dels exemplars, tot i que, en el cas de la segona, també hi ha havia un alt component de voluntarisme. Pel que fa a la impressió, les associacions veïnals podien finançar-la, en gran mesura gràcies a l'aparició a Barcelona de diverses impremtes ràpides, que es conformaven amb escassos beneficis comercials. Amb el pas del temps, els avenços tecnològics també van anar facilitant que les publicacions tinguessin uns bons estàndards de qualitat sense que això suposés incrementar-ne la despesa. Un dels primers canvis va ser la substitució del ciclostil per l'*offset* com a tècnica d'impressió, cosa que va anar vinculada a millores en la maquetació i disseny i en l'ús del color i la fotografia (Maristany i Musons, 2002, p. 81).

Per sufragar les despeses necessàries per portar a terme les revistes o butlletins, a més dels ingressos obtinguts a partir de les quotes dels associats i de la venda de les pròpies publicacions a preus reduïts (al carrer, entitats culturals, parròquies, alguns quioscos...), algunes AAVV es van plantejar optar per la publicitat. Els principals anunciants va ser petits comerços, que en ocasions eren alhora socis i sòcies de l'associació veïnal corresponent. A les acaballes de la dictadura, algunes de les antigues caixes d'estalvi també van incloure publicitat a la premsa dels barris. Però, tot i els esforços de moltes associacions veïnals -que aleshores no comptaven amb subvencions de l'administració- per tirar endavant aquestes publicacions, les dificultats de finançament i la manca de professionalització de les redaccions van dificultar mantenir-ne la periodicitat i la continuïtat a mig i llarg termini (Costa, 2009, p. 26).

Una altra dificultat a què s'enfrontaven eren els entrebancs jurídics, ja que la gran majoria d'aquestes revistes es trobaven en una situació d'alegalitat. Mitjançant la denominada llei Fraga (Llei 14/1966 de premsa i impremta), el règim franquista va voler donar "l'aparença de liberalització" a la premsa, quan en realitat la normativa seguia preveient "mecanismes més subtils" de control, que adequaven la seva maquinària repressora "a les noves exigències socials, tot intentant alhora contrarestar-les" (Guillamet 1983, pp. 108-109). Se suprimia la censura prèvia de les publicacions, però aquesta es podia exercir amb posterioritat, i, quant a la premsa local i comarcal, la situava en un buit legal, ja que no tenia en compte aquest tipus de publicacions, que eren una particularitat catalana, amb poca rellevància a la resta de l'Estat. Tot i això, es van fer servir els mecanismes previstos en la llei per reprimir i censurar aquest tipus de publicacions (Guillamet, 1983, pp. 110-112).

Per sortejar la censura, la premsa dels barris exercia un cert "autocontrol" dels continguts de les seves publicacions. Procurava no publicar continguts que, de forma innecessària o gratuïta, poguessin comportar greus conseqüències legals, ja no només per a la publicació, sinó per al conjunt de l'associació que l'impulsava (López, 1994, p. 22).

Paradoxalment, l'arribada del sistema democràtic i la desaparició d'aquests entrebancs legals va suposar l'inici del declivi de la premsa dels barris, coincidint amb el debilitament general del moviment veïnal, exposat anteriorment. Les redaccions de les revistes veïnals van començar a perdre molts dels seus col·laboradors i col·laboradores, perquè molts d'ells van començar a centrar els seus esforços en la seva militància als partits polítics i l'exercici de càrrecs públics, després de les primeres eleccions democràtiques, o la seva tasca a la premsa liberalitzada després de la fi de la dictadura (Maristany i Musons, 2002, p. 82).

El ritme de creació de les publicacions de les AAVV es va anar alentint progressivament: si a la dècada dels 70, se'n van crear 69, als anys 80 se'n van generar únicament 40. També als anys 80, moltes revistes van començar a desaparèixer (Revista Les Corts, Quart de Casa de l'AV de La Barceloneta, Vila de Gràcia, El Carmelo, Tramvia Blau de Sant Gervasi o Sant Andreu) o van veure

interrompuda la seva publicació. Només trobem algunes excepcions, com la revista Sant Andreu de Cap a Peus, que va néixer l'any 1980 i va continuar sent un referent de la premsa veïnal durant dècades o la publicació que va crear la pròpia Federació d'Associació de Veïns i Veïnes de Barcelona (FAVB) el 1991, La Veu del Carrer, que encara perdura en l'actualitat (Maristany i Musons, 2002, p. 83-89).

Tret d'aquestes excepcions, la tendència general a partir de la segona meitat de la dècada dels 80 va ser el progressiu debilitament de la premsa dels barris, que va conviure amb l'aparició de nous fenòmens al panorama comunicatiu. Entre les tendències emergents, cal destacar-ne tres: en primer lloc, l'aparició de publicacions d'associacions de comerciants; en segon lloc, el sorgiment de capçaleres vinculades a associacions culturals; i, en tercer lloc, l'entrada del capital privat al sector de la premsa local i comarcal (Maristany i Musons, 2002, pp. 90-98) i, a mig i llarg termini, també de grans grups de comunicació, com ara el Grup Moll-Prensa Ibèrica (Costa, 2009, p. 59). Això es va produir en el marc de la liberalització de la premsa després de la fi de la dictadura. En aquest context, també van aparèixer els primers diaris en català com l'Avui i El Punt el 1976; es van impulsar les publicacions i ràdios municipals sota els primers ajuntaments democràtics; i, a partir de 1979 i la dècada dels 80, es van crear les primeres televisions locals (Costa, 2009, pp. 26-49).

En definitiva, en temes generals i llevat d'algunes excepcions, coincidint amb el declivi del moviment veïnal, la premsa local va deixar de ser a partir de la segona meitat dels anys 80 el principal vehicle de transmissió de les reivindicacions dels barris i va passar a estar mans d'altres interessos, principalment d'empreses privades i dels ajuntaments i ens locals.

5.3.2. El moviment okupa

El moviment okupa va arribar a Catalunya i al conjunt de l'Estat espanyol a mitjans dels anys 80 (González García, 2015), coincidint amb el declivi del moviment veïnal i amb un context de desmobilització generalitzada per factors d'ordre intern, com la fi de la dictadura franquista, i internacional, com la irrupció del neoliberalisme.

Després de la caiguda del mur de Berlín (1989), diversos autors postulen que no hi ha alternatives al capitalisme i a les denominades democràcies liberals (Fukuyama, 1992). En aquest context, segons Tomás Alberich (2012), es va produir “un desprestigi del debat ideològic i de tot el relacionat amb allò polític” (p. 12). En el món associatiu, això es va traduir en l’expansió d’associacions i entitats que portaven a terme accions concretes a curt termini, que en molts casos comptaven amb subvencions de les administracions públiques, i amb un creixement del voluntariat i del tercer sector, entre d’altres tendències. Això no significa que desaparegués l’activisme social més combatiu, però sí que aquells col·lectius que mantenien posicionaments de contrapoder, com el moviment okupa, fossin més minoritaris que aquells que van actuar durant el tardofranquisme i la transició, com el moviment veïnal.

En aquest sentit, s’arriba al que Manuel Castells (1998) considera un segon estadi dels moviments socials urbans, en què la seva incidència queda reduïda a l’àmbit comunitari i a un caràcter reactiu front a problemàtiques concretes. El moviment okupa es troba entre els principals moviments socials amb incidència comunitària d’aquesta època. Si bé els seus orígens coincideixen justament amb el moment de debilitament del moviment veïnal, cal aclarir que els inicis del primer estan desvinculats del segon, si bé hi ha moments concrets en què ambdues dinàmiques conflueixen a l’entorn de determinats espais i reivindicacions. En aquest sentit, Adell (2007) exposa:

No existe una continuidad orgánica o natural entre el movimiento vecinal y el movimiento okupa, sino más bien discontinuidades y trayectorias, pocas veces coincidentes. Parece más creíble entender el fenómeno como un reflejo de la contestación juvenil y estudiantil ante contextos de malestar cultural y falta de espacios propios. (p. 5).

A Catalunya i arreu de l'Estat, el moviment okupa es va implantar especialment a Barcelona i Madrid, on es van reproduir dinàmiques que ja es donaven en d'altres països europeus. Els principals referents eren els denominats *squatters* anglesos o berlinesos o els *krakers* d'Holanda (Adell, 2007, p. 3), que ja venien ocupant edificis buits als seus països des de la dècada dels 70. A Catalunya, aquest moviment va protagonitzar la seva primera ocupació a Gràcia a finals de 1984 (González García, 2015, p. 89).

Abans d'exposar la trajectòria del moviment okupa a Catalunya, convé aclarir que les ocupacions no només han estat practicades pel moviment okupa, sinó que d'altres col·lectius socials també han portat a terme aquesta forma de reivindicació amb finalitats diverses. La pròpia PAH defensa l'ocupació de blocs de pisos buits que són propietat de grans tenidors per part de famílies en situació d'exclusió residencial (Adell et al., 2013, pp. 7-9).

El sociòleg holandès Hans Pruijt (2004), que defineix l'ocupació com qualsevol acte que impliqui viure o fer d'altres usos d'immobles sense el permís del seu propietari, en distingeix fins a cinc modalitats. La més directament relacionada amb la defensa del dret a l'habitatge és l'ocupació realitzada per part de persones en situació de pobresa, que busquen una alternativa habitacional per aquesta via. També trobem les ocupacions conservacionistes, que es produeixen en edificis de zones amenaçades per processos especulatius, normalment al casc antic de les ciutats o en zones degradades a punt de remodelar-se, que poden propiciar l'expulsió de veïns i veïnes del barri. Són accions amb què es pretén reivindicar l'ús social d'aquests espais enfront de la seva mercantilització (Pruijt, 2004, p. 37-60).

Així mateix, hi ha ocupacions realitzades per col·lectius que cerquen formes alternatives d'habitatge, entre les quals hi ha una gran casuística de situacions personals; o d'altres més polítiques, amb què el moviment okupa vol expressar la seva oposició al capitalisme en general (i la defensa d'altres lluites històriques del moviment: l'antifeixisme, el feminisme, la solidaritat internacional...) i la seva aposta per la conquesta dels espais públics i l'autogestió. Una altre tipologia d'ocupació, no excloent de l'anterior, és l'emprenedora, que passaria per fer activitats

econòmiques als centres socials okupats per promoure l'autofinançament del moviment (Pruijt, 2004, pp. 37-60).

En el cas del moviment okupa a Catalunya i al conjunt de l'Estat, l'objectiu de les ocupacions ha anat variant segons cada època i context històric. Als anys 80, Espanya es trobava immersa en una situació de crisi econòmica i d'atur elevat i les primeres ocupacions d'habitatges buits sí tenien una estreta relació amb la defensa del dret a l'habitatge. A Barcelona, es va formar el col·lectiu *Squat*, que va estar en funcionament fins a l'any 1985 i que tenia entre els seus principals objectius la defensa de l'ús de cases desocupades per part de joves que no podien pagar un lloguer. El moviment okupa també volia coordinar els milers de famílies de Barcelona que vivien de forma il·legal en habitatges dels quals no eren propietaris (França, 2018, p. 44). Així doncs, en aquells moments, responia majoritàriament a la primera de les categories d'ocupació exposades per Pruijt (2004), que persegueix aconseguir alternatives habitacionals per a persones en situació de precarietat econòmica.

Cal tenir en compte que, durant la dècada dels anys 80, l'ocupació no estava tipificada com a delicte. Les ocupacions podien ser sancionades com a faltes i multades econòmicament. A més, els processos per desallotjar les cases ocupades solien dilatar-se en el temps i això facilitava que els okupes tinguessin temps per cercar ubicacions alternatives. Ara bé, existien molts vincles entre els moviments de l'okupació i el de la insubmissió i, en molts casos, els okupes eren detinguts pel segon motiu perquè militaven simultàniament en les dues lluites (Martínez López, 2007, p. 230).

Més endavant, entre finals dels anys 80 i principis dels 90, va començar un canvi de tendència pel que fa a les ocupacions, estenent-se les que tenien finalitats més comunitàries, per impulsar projectes autogestionats o expressar reivindicacions socials i polítiques, en molts casos lligades al barri on estaven situades. Són ocupacions que s'emmarcarien en les categories que Pruijt (2004) qualifica com a polítiques o emprenedores. L'ocupació de la Cros el 6 de juny de 1987 (al número 10 d'aquest carrer de Barcelona), on es va instal·lar l'Ateneu Alternatiu i Llibertari

de Sants, va obrir aquesta nova línia d'ocupacions a la ciutat. És considerat per molts "el primer centre social okupat de Barcelona" (França, 2018, p. 45).

En aquesta mateixa època, el moviment okupa també va prendre part activa de les lluites contra les transformacions urbanes que anaven associades a la nominació de Barcelona com a seu olímpica de l'any 1992 (Martínez López, 2007) i que, segons diversos autors, van accelerar el desenvolupament dels processos de gentrificació posteriors a la ciutat (García, 2004; Vila, 2016).

Després dels Jocs Olímpics, van disminuir dràsticament les mobilitzacions socials fins a mitjans dels anys 90, fins al punt que alguns activistes del moviment okupa, com Jesús Rodríguez, durant molts anys portaveu de l'Assemblea d'Okupes de Barcelona i actual periodista de la Directa, parlen de "ciutat morta" per referir-se al període comprès entre 1992 i 1995. Per a molts moviments socials, el procés de transformació urbana vinculat a la celebració dels Jocs Olímpics del 92 va suposar el triomf del "model capitalista de la ciutat aparador", per la qual cosa es va generar certa "frustració", que va portar a la desmobilització (França, 2018, pp. 47-48).

El punt d'inflexió, que va suposar la reactivació de l'activisme social a Barcelona després d'aquell parèntesi de 3 anys, van ser les acampades per demanar que el 0,7% del PIB fos destinat a cooperació internacional. Moltes de les persones que participarien en aquelles acampades s'involucrarien després en el moviment okupa (França, 2018, p. 42). Cal tenir en compte que la solidaritat amb lluites internacionals sempre ha format part de l'ADN del moviment okupa i que, en aquells moments, moltes lluites es barrejaven entre elles, de manera que hi havia activistes que participaven en diversos espais simultàniament (insubmissió, feminisme, ecologisme, contrainformació...) (Martínez López, 2007).

A partir de la segona meitat dels anys 90, el moviment okupa es va trobar amb més obstacles a les seves accions: a finals de 1995, una reforma del Codi Penal va tipificar com a delictes les ocupacions. Per a Martínez López (2007), això va representar un "clar gir polític destinat a perseguir específicament" els moviments socials alternatius (p. 229). Tot i això, "l'estratègia de repressió del moviment per

part de les institucions suposà paradoxalment la seva revitalització” (González García, 2015, p. 90).

Després d'aquesta reforma del Codi Penal, es va expandir el nombre d'ocupacions. D'una banda, en un context legal més desfavorable, els okupes van perfeccionar els seus mecanismes de coordinació, procés que va desembocar en la creació i funcionament efectiu de l'Assemblea d'Okupes de Barcelona, així com els contactes entre okupes de diferents localitats per impulsar accions conjuntes (França, 2018, p. 42).

A Barcelona, el cas més paradigmàtic de com la repressió del moviment va acabar suposant tot el contrari va ser el de l'ocupació del cinema Princesa de la Via Laietana el 1996. Vuit mesos després de ser ocupat, va ser desallotjat per la Policia Nacional, mitjançant una actuació que va ser qualificada de desproporcionada per diverses forces polítiques d'esquerra, organitzacions socials i sindicats. El cas va tenir un fort ressò mediàtic i va acabar per generar més simpaties i afinitats cap al moviment okupa entre l'opinió pública (Martínez López, 2007, p. 230). A més, després de les crítiques rebudes, es va evitar la duresa de les actuacions policials fins a finals dels 90, si bé sempre es va seguir mantenint de forma continuada la vigilància del moviment okupa per part de les autoritats (França, 2018, p. 54).

L'efervescència del moviment okupa entre els anys 1996 i 1999 també es va expressar a Barcelona amb el cas de l'ocupació de la fàbrica Hamsa a Sants, que simbolitza també un altre camí que prendria el moviment okupa a partir de la segona dècada dels 90, que és el seu arrelament amb el teixit veïnal. Al mateix districte de Sants, l'any 1997 va començar a funcionar Can Vies, centre social okupat en instal·lacions abandonades per part de TMB, que acabaria acollint activitats de diverses entitats del barri (González García, 2015, p. 90).

L'època daurada del moviment okupa va començar a esvaïr-se entre finals dels anys 90 i principis del segle XXI. Segons Martínez López (2007), algunes autoritats polítiques van iniciar llavors una estratègia de “criminalització i persecució” del moviment, vinculant-lo a grups armats com ETA, en una conjuntura en què s'havien

incrementant els atacs a mobiliari urbà o a empreses en algunes manifestacions, cosa que va estigmatitzar la seva imatge als mitjans tradicionals (p. 231).

D'aquesta etapa, també cal destacar l'oposició al Fòrum de les Cultures de 2004 del moviment okupa, que el considerava un accelerador del procés de gentrificació de la ciutat, entre d'altres qüestions. Just després de les mobilitzacions contra el Fòrum de 2004, es va organitzar el Taller contra la violència immobiliària i urbanística (Taller VIU), a partir del qual va néixer un col·lectiu que va realitzar un diagnòstic del model immobiliari espanyol, que després serviria com a base teòrica per a moviments en defensa del dret a l'habitatge digne com V de Vivienda, al seu torn predecessora de la PAH. Al Taller VIU, hi van coincidir activistes com Ada Colau o Gala Pin, que anys més tard participarien a la PAH (França, 2018). Gala Pin, que també havia estat involucrada en d'altres lluites socials com el moviment veïnal de la Barceloneta, acabaria sent regidora de Ciutat Vella en el primer mandat d'Ada Colau com a alcaldessa (2015-2019).

Paral·lelament al sorgiment de noves experiències com el Taller VIU, el moviment okupa va començar a experimentar signes de debilitat des de principis del segle XX. França (2018) exposa que, arran del procés d'organització del Fòrum de les Cultures de 2004, es van desallotjar la majoria dels grans centres socials okupats de Barcelona. La coordinació entre les cases okupades va anar minvant i es va anar accentuat la identitat particular de cadascuna d'elles (González García, 2015, p. 90). A més, el moviment okupa va anar perdent centralitat i capacitat d'articular al seu entorn d'altres lluites socials (feminisme, ecologisme, antimilitarisme...). Aquest paper l'aniria assumint cada cop més l'emergent moviment alterglobalització al tombant de segle, alhora també influït per l'experiència i innovació social acumulada pel moviment okupa (Martínez López, 2007).

Examinades les diferents etapes per les quals ha passat el moviment okupa des dels anys 80 fins a principis del segle XXI, analitzem a continuació quina estat la participació de les dones en el mateix i les seves interrelacions amb el moviment feminista, així com l'estratègia comunicativa desenvolupada pel moviment en el seu conjunt per transmetre les seves reivindicacions.

5.3.2.1. Dones, moviment feminista i okupacions

Des d'un punt de vista quantitatiu, l'okupació ha estat històricament un moviment més masculí que femení, si bé les dones okupes hi han tingut un paper qualitativament molt rellevant. La radicalitat que implica l'estil de vida okupa en una societat patriarcal ha implicat que les dones que formen part d'aquest moviment hagin estat més subjectes a l'estigmatització que els homes (Marinas, 2004). D'altra banda, cal destacar les interrelacions entre el moviment okupa i el feminisme autònom. González García (2010) considera que l'ocupació d'habitatges, en tant que implica recuperar béns privatitzats per a un ús social, "es pot entendre com un moviment per la vida, fet que emfasitza la perspectiva femenina i feminista". També afegeix que és un moviment que trenca amb la idea d'allò que tradicionalment s'ha considerat com a masculí i femení, de manera que genera una subcultura i codis alternatius. Així ho posen clarament de manifest les dones okupes que als anys 90 van adoptar una estètica identificada tradicionalment amb allò masculí (González García, 2010, p. 12).

L'autor també exposa casos d'okupacions protagonitzades exclusivament per grups de dones, entre els quals destaca *l'Eskalera Karakola* de Madrid, edifici ocupat que portava més de dues dècades en desús al carrer d'Embajadores de la capital espanyola. En el cas català, també van proliferar als anys 90 okupacions de dones, de la qual cosa en són exemples *La Morada*, *La Fresca* i *Les Bruixes* a Sants o *La Gatada* al Guinardó, entre d'altres (Palomares i García, 2012, p. 27). Aquestes okupacions van servir per fomentar dinàmiques pròpies des de la perspectiva feminista dins del col·lectiu okupa, que es van manifestar en els continguts de la pròpia d'okupació (per exemple es van treballar activitats a l'entorn de la violència masclista, l'alliberament sexual, l'art i la cultura feminista, etc.), en l'estètica o en les formes d'organització (González García 2010, p. 13).

Palomares i García (2012) també es refereixen al nexa entre les dones okupes i el feminisme autònom. De la mateixa manera que el moviment autònom qüestiona les organitzacions polítiques i sindicals clàssiques i aposta per l'autoorganització i cooperació ciutadanes, les feministes autònomes també rebutgen la

institucionalització del moviment feminista que es comença a manifestar especialment a partir dels anys 90 i aposten per mantenir la radicalitat de la lluita social. En el marc del moviment okupa, troben un marc de lluita radical contra el sistema polític i econòmic establert, particularment contra l'especulació immobiliària i la privatització dels espais. El seu cas és una bona mostra de les múltiples formes que prenen els feminismes a partir dels anys 90, que van integrar múltiples sensibilitats (també lesbianes, insubmises, antimilitaristes, *queers*, transsexuals, migrants, universitàries, treballadores precàries...) (Palomares i García, p. 24).

Així doncs, el feminisme autònom, estretament vinculat a les dones del moviment okupa, contribueix especialment als anys 90 a eixamplar la diversitat del moviment feminista, que ja s'havia començat a intensificar durant la dècada anterior.

5.3.2.2. L'estratègia comunicativa del moviment okupa: la contrainformació

Des del seu naixement a Catalunya a mitjans de la dècada dels 80, el moviment okupa va començar a articular una xarxa de contrainformació, especialment als barris de Barcelona i d'altres municipis de l'entorn on tenia major implantació. Ja als anys 80, trobem els primers *fanzines* impresos impulsats pel col·lectiu okupa. La publicació La Cabra de l'Ateneu Popular de Nou Barris n'és una bona mostra (Maristany i Musons, 2002, pp. 108-109). En el text següent, que correspon a un article del col·lectiu *Squatter* de Barcelona publicat a La Cabra el 4 de gener de 1985, es posa de manifest el discurs que mantenien llavors els okupes:

Convocamos a toda la gente consciente de sus necesidades de espacio vital y de vivienda. A toda la gente que está harta de la alienación e incomunicación que padece, a unirse para la formación de un colectivo de *squats* de barrio y de bascas para conseguir algo que en Barcelona es una utopía, siendo posible simplemente si nos los proponemos. (La Cabra, 1985, citada per Maristany i Musons, 2002, pp. 108-109).

Juntament amb les primeres publicacions impreses, també van anar apareixent les denominades ràdios lliures i alternatives, amb freqüència impulsades per grups de joves vinculats al món okupa, com ara Ràdio Pica o Ràdio Línia IV. Aquestes ràdios “sense lligams ni servituds polítiques transmeten missatges de canvi i de renovació cultural” (Costa, 2009, p. 43).

El sistema de contrainformació impulsat pel moviment okupa es va expandir especialment durant la segona meitat de la dècada dels 90, coincidint amb l'època daurada d'aquest col·lectiu (1996-1999). Així per exemple, en aquesta etapa, sorgeix el col·lectiu Zitzània el 1998, que, més enllà d'impulsar una publicació i un programa de ràdio, va desenvolupar un projecte de comunicació assimilable a una agència de notícies del col·lectiu de l'esquerra autònoma i revolucionària. La tasca de Zitzània també va acabar desembocant en l'aparició del butlletí Contra-Infos, que es va començar a repartir per tota la ciutat de Barcelona des de 1998 i es va convertir en una “poderosa font de contrainformació dels barris” (Maristany i Musons, 2009, pp.109-110).

També cal destacar que el moviment okupa també va començar a fer un ús inicial d'Internet per comunicar els seus posicionaments durant els anys 90, a través de llistes de correu o mitjans alternatius on-line, a més de defensar i utilitzar el *software* lliure (Martínez López, 2007, p. 237). De fet, la publicació Contra-Infos també s'enviava per correu electrònic a més de 3.000 adreces de mail en la seva edició castellana i a més de 1.000 en la seva edició catalana. Exemples com aquest mostren com, gràcies a l'ús de les TIC, des de finals del segle XX, l'articulació de xarxes de comunicació alternativa va ser “cada vegada més senzilla” (Maristany i Musons, 2002, pp. 109-111).

En paral·lel, també van aparèixer d'altres projectes i mitjans de contrainformació en diferents barris de Barcelona, de la qual cosa en són exemples La Burxa de Sants, El Borinot de Gràcia o Masala de Ciutat Vella. Aquestes publicacions solien combinar informació del barri o sector amb notícies del conjunt del moviment okupa i de l'esquerra alternativa. La Burxa de Sants és la que va acabar concentrant un major nombre de redactors i redactores, entre 15 i 20 persones, i amb el temps

s'acabaria obrint a d'altres entitats i espais del barri, més enllà dels moviments okupes i alternatius (Maristany i Musons, 2002, pp. 111-112).

Relacionant l'estratègia comunicativa del moviment okupa amb les dones que hi han pres part a què fèiem referència anteriorment, també cal destacar que l'any 1998 es va posar en marxa a Barcelona la publicació *Mujeres preokupando*, revista feminista itinerant, els diferents números de la qual es van anar editant des de diferents ciutats de l'Estat. Va servir com a nexa d'unió entre dones okupes d'arreu del territori i com a espai per a l'expressió dels seus punts de vista dins del moviment (González García, 2010, p. 15).

Així mateix, tal com exposàvem a l'apartat 4.2.1.1.3, col·lectius vinculats al moviment okupa i a l'esquerra alternativa van començar a proposar-se a partir de 1999 la creació d'un mitjà de comunicació potent que reflectís les seves reivindicacions i posicionaments, davant de l'estigmatització que patien a la premsa convencional. Això semblaria la llavor del que acabaria desembocant en la creació de la Directa l'any 2006 (Costa, 2020), que, des del seu naixement fins a l'actualitat, ha donat visibilitat a moltes d'altres reivindicacions socials de l'esquerra alternativa i dels moviments socials en general, més enllà del col·lectiu okupa.

En definitiva, el moviment okupa va articular una xarxa de comunicació alternativa durant la dècada dels 90 i principis del segle XXI per poder expressar els seus posicionaments. Tot i néixer després de la transició, no considera realment democràtic el règim sorgit de la Constitució de 1978 i els seus posicionaments antisistema difícilment troben cabuda a la premsa convencional. Això el porta a desenvolupar la seva pròpia xarxa de contrainformació. La Directa, mitjà inclòs a la mostra d'aquesta investigació, neix en el marc d'aquesta xarxa de contrainformació i beu d'aquesta cultura, si bé, com a capçalera consolidada amb més d'una dècada d'història, ha donat visibilitat a un ampli ventall de moviments socials, que van molt més enllà d'aquells que van propiciar el seu naixement.

5.3.3. La influència de la lluita alterglobalització en el moviment pel dret a l'habitatge digne

Entre finals del segle XX i principis del segle XXI, quan els col·lectius okupes ja començaven a debilitar-se, va emergir el moviment alterglobalització a Catalunya, que va assumir durant aquells anys el rol de centralitat de la protesta social. Repassarem breument la seva trajectòria a Catalunya, en tant que va condicionar la cultura política de diversos activistes pel dret a l'habitatge, que anys més tard s'involucrarien a la PAH i al conjunt del moviment 15M.

El moviment critica les conseqüències de la globalització capitalista neoliberal, que impliquen més desigualtats econòmiques i pobresa, una crisi energètica o una homogeneïtzació dels estàndards culturals. Per expressar les seves reivindicacions, el moviment alterglobalització ja comença a fer un ús més freqüent dels mitjans digitals (Alberich, 2012, pp. 14-17), que el col·lectiu okupa ja havia començat a incorporar als anys 90 de forma primerenca. Des d'aquest punt de vista, diversos autors situen en el moviment alterglobalització de principis del segle XXI l'origen dels nous moviments socials (NMS), amb models de funcionament en xarxa i condicionats per les TIC (Casero-Ripollés, 2015; Castells, 2008; Haro i Sampedro, 2011).

A més, l'escenari descrit per diversos teòrics (Castells, 1997; Massey, 2004), segons el qual les ciutats havien començat a enfrontar-se des de la proximitat a les conseqüències de reptes globals (canvi climàtic, especulació financera internacional, desigualtats econòmiques, migracions...), també comença a penetrar en la cultura dels moviments socials. De fet, un dels lemes dels moviments alterglobalització és *Pensa globalment, actua localment* (Parratt, 2005).

Amb el moviment alterglobalització, també van començar a enfortir-se de nou els moviments socials i la seva capacitat per difondre posicionaments contraris als de les elits en el poder -legitimadors de la globalització capitalista neoliberal-, després d'una dècada dels 90 en què els relats contrahegemònics havien tingut escassa incidència. Així doncs, el moviment alterglobalització prefigura el que va succeir

després de la crisi econòmica i financera de 2008, quan, en assistir a les conseqüències negatives d'aquest model, més persones descontentes amb el sistema polític, econòmic i financer i amb els governs dels seus respectius països es van sumar a un cicle de protestes global, del qual el 15M seria el màxim exponent a l'Estat espanyol (Alberich, 2012).

De fet, entre el moviment alterglobalització i el 15M, existeixen diversos paral·lelismes, com ara el treball en xarxa i horitzontal, amb la reducció dels personalismes; la praxi de la desobediència civil pacífica; l'ús "adequat i massiu" de les TIC, però mantenint un punt de vista crític amb els avenços tecnològics; o una "ideologia més oberta i igualitària que admet la diferència". El moviment alterglobalització també comença a impulsar noves formes de mobilització, així com d'estètica i llenguatge dels moviments socials. En molts casos, col·lectius artístics i culturals col·laboren en la visualització i imatge del moviment i cerquen formes més innovadores de fer-ho (Alberich, 2012, pp. 17-18).

A Barcelona, el moviment alterglobalització va prendre embranzida amb les mobilitzacions de la campanya contra el Banc Mundial el juny de 2001. Qui seria portaveu de la PAH anys més tard, Ada Colau, va començar el seu activisme social amb aquesta campanya. En aquestes mobilitzacions, va conèixer un altre dels fundadors de la PAH, Ernest Marco, i ambdós van prendre part de la creació del Moviment de resistència global de Catalunya (MRG) l'any 2000. Això no obstant, el MRG només va mantenir la seva activitat durant tres anys, perquè, després de la forta repressió de la contracimera alterglobalització a Gènova el juliol de 2001, moltes persones van optar per abandonar el moviment. En paraules de l'activista Jesús Rodríguez, que prèviament ja havia participat al moviment okupa, molta gent va considerar que el món "no es podia canviar si no canviaves la teva ciutat primer". Entre el grup de persones que van apostar per lluites d'àmbit més local, estava Ada Colau (França 2018, pp. 59-64).

El trànsit de les lluites globals a les locals entronca amb l'evolució dels moviments socials urbans que postulava Manuel Castells (1998) a finals del segle XX. El sociòleg considera que, en un context de globalització capitalista, els MSU tenen

un marge d'acció més restringit, en l'àmbit comunitari i de proximitat, i que poden incidir sobre l'administració local, però no tant sobre governs estatals i encara menys sobre l'esfera internacional, tret que forgin aliances amb moviments d'altres ciutats i països. L'evolució descrita per Castells presenta paral·lelismes amb el que va succeir a Catalunya a principis del segle XX quan, després del moviment alterglobalització, van prendre força moviments socials urbans més vinculats als entorns de proximitat.

5.3.4. La lluita contra l'especulació i l'assetjament immobiliari a principis del segle XXI

Des de principis del segle XXI, passat l'auge del moviment alterglobalització, una de les lluites locals que va emergir amb força va ser la que denunciava l'especulació urbanística i immobiliària i reivindicava que la ciutat es posés al servei de la ciutadania. Ja l'any 2001, en paral·lel a les mobilitzacions contra la Guerra d'Irak, a Catalunya articulades per la Plataforma *Aturem la Guerra*, altres activistes van començar a posar l'accent en lluites més properes, entre elles la de l'accés a l'habitatge. Així per exemple, es va organitzar la campanya *Espai alliberat contra la guerra*, per posar de relleu aquestes "guerres quotidianes" i una de les accions que es va emprendre va ser l'ocupació d'edificis buits, majoritàriament del centre de Barcelona, per tal de posar de relleu la vulneració del dret a l'habitatge durant l'etapa del boom immobiliari (França, 2018, p. 48). Les persones que les protagonitzaven eren de perfils diversos i no estaven lligades al moviment okupa tradicional dels anys 90. González García (2015) exposa:

La pràctica de l'okupació s'estén i desborda el camp clàssic de l'okupació. Així, des d'altres subjectivitats i identitats diferents a l'okupa, es recorre a l'okupació com una eina potent de lluita (p. 91).

Activistes que després participarien a la PAH, com la pròpia Ada Colau o Gala Pin, van participar de col·lectius com Miles de Viviendas, que es va crear l'any 2003 i que va incorporar l'ocupació entre les seves formes de protesta. Aquest col·lectiu

va promoure les denominades Promocions d'Habitatge Realment Públic (PHRP), amb què s'ocupaven edificis amb pisos ja habitats per veïns i veïnes -que els havien ocupat prèviament-, per donar-los suport en la seva lluita i reivindicar el dret a l'habitatge (González García, 2015).

Entre les ocupacions més destacades de Miles de Viviendas, destaquen la de l'edifici del Passeig de Joan de Borbó, el novembre de 2004, que es va convertir en la seu del moviment. Situat a la Barceloneta, on hi havia un teixit social i veïnal molt crític i reivindicatiu, Miles de Viviendas va començar a teixir aliances amb les entitats del barri, especialment amb l'Associació de Veïns de l'Òstia. A més de reforçar la seva lluita contra la proliferació dels pisos turístics, Miles de Viviendas s'implicaria en les reivindicacions veïnals contra el denominat Pla dels ascensors. Mitjançant aquest pla, aprovat l'any 2007 per part de l'Ajuntament de Barcelona, es volien instal·lar ascensors als edificis que no en tenien, però això exigia eliminar dels diferents blocs d'edificis els denominats quart de casa, antics pisos dels pescadors de la Barceloneta de petites dimensions. Els veïns i veïnes s'hi van oposar frontalment i asseguraven que el pla comportava l'eliminació d'1 de cada 5 habitatges del barri. Finalment, l'Ajuntament va fer marxa enrere en els seus plans (Makhlouf, 2013, pp. 5-6).

Una altra de les ocupacions més importants de Miles de Viviendas és la de dos blocs de la cadena *Catalonia Hotels* al barri Gòtic, una al carrer d'Amargós i una altra al carrer de Magdalenes. Novament, aquí trobem vincles entre l'activitat de Miles de Viviendas i la futura Plataforma d'Afectats per la Hipoteca: l'espai Magdalenes es convertiria anys després en la primera seu de la PAH de Barcelona. Finalment, cal destacar l'ocupació per part de Miles de Viviendas de vuit pisos del carrer de Tallers, al Raval, en un bloc on hi havia veïns i veïnes que patien assetjament immobiliari (França, 2018, pp. 68-69).

L'especulació i l'assetjament immobiliari eren problemes creixents a principis del segle XX, especialment al Casc Antic i al centre de Barcelona. Un dels casos més paradigmàtics d'assetjament immobiliari d'aquells anys va ser el de Manel González, veí del carrer d'en Robador 29. El seu pis es va vendre fins a quatre

vegades en menys de dos anys com si fos lliure d'arrendataris, tot i que ell hi tenia un contracte de lloguer indefinit, i a més va ser víctima d'un *mobbing* agressiu, amb constants talls i dificultats per accedir als subministraments bàsics (França 2018, p. 69).

Per lluitar contra aquests i d'altres casos, es va conformar la Coordinadora contra l'especulació del Raval i, posteriorment, també la Plataforma veïnal contra l'especulació de Barcelona. Va ser justament aquesta plataforma la que va convocar les mobilitzacions contra el denominat *Forat de la vergonya*, un altre cas emblemàtic de lluita veïnal de principis del segle XXI contra els propòsits de remodelació urbana de l'Ajuntament. En el marc dels plans de rehabilitació urbana de l'Ajuntament de Barcelona del barri de la Rivera, l'empresa de capital publicoprivat PROCIVESA va expropiar diverses finques de la zona del que s'acabaria denominant *Forat de la vergonya*, després que aquesta mateixa companyia derruís els blocs que havia adquirit. En el forat generat a l'emplaçament ocupat anteriorment pels edificis enderrocats, l'Ajuntament i l'empresa es proposaven construir aparcaments, en un espai plantejat inicialment com a zona verda. Això va generar una forta oposició veïnal (Hernández Cordero, 2016).

Amb el teixit associatiu que portava anys a Ciutat Vella involucrat en lluites com aquestes i moltes d'altres contra l'especulació i l'assetjament immobiliari, hi va teixir complicitats l'Espai social Magdalenes, situat en l'edifici ocupat per Miles de Viviendas en aquest carrer del Gòtic de Barcelona. Respecte d'aquest espai, González García (2015) exposa:

Aquest espai ha generat xarxes i iniciatives culturals i polítiques des de les quals s'han articulat i s'articulen respostes i solucions a les problemàtiques i reptes socials que experimenta actualment el centre històric de Barcelona: la creixent gentrificació, l'assetjament immobiliari, la pressió del turisme, l'èxode poblacional i d'activitats, i el debilitament de les xarxes socials existents i d'acollida de població nouvinguda. (p.94).

Alhora el teixit veïnal també va donar suport a les reivindicacions que es perseguïen amb l'ocupació de l'Espai Magdalenes: que es proporcionés un allotjament a les persones que vivien als pisos ocupats des del principi, que es denegés la llicència per desenvolupar-hi l'activitat hotelera prevista i que l'edifici fos cedit als moviments socials i a una cooperativa d'habitatge per part de l'Ajuntament de Barcelona, a qui es demanava que expropiés l'edifici amb aquesta finalitat (França, 2018, p. 73). Inicialment, es van aconseguir els dos primers propòsits, però no el tercer i, a més, *Catalonia Hotels* va poder recuperar la llicència per poder fer l'hotel posteriorment.

D'altra banda, també cal destacar que l'Espai social Magdalenes va posar de manifest també les divisions i diferents sensibilitats dels activistes que practicaven ocupacions. D'una banda, hi havia els que defensaven el diàleg i la negociació amb l'administració; i, de l'altra, els contraris a fer-ho (González García, 2015, pp. 93-94). Per a França (2018), això reflecteix *de facto* "un conflicte sobre identitats" entre "les noves formes de protesta -i d'ocupació- que beuen de l'altermondialisme i es consideraven més obertes" i el moviment okupa procedent dels anys 90 (França, 2018, p.74). Amb el temps, però, es van anar aproximant postures i reconeixent tant el llegat dels primers com dels segons per seguir reivindicant drets socials com l'habitatge.

5.3.5. L'origen del moviment pel dret a l'habitatge: V de Vivienda

La lluita contra l'especulació urbanística i immobiliària i l'ocupació d'espais com a forma de protesta contra aquest fenomen, com exemplifica l'Espai Magdalenes, és el principal senyal d'identitat dels moviments socials que hem examinat fins ara. No es definien ni s'identificaven principalment com a moviments en defensa del dret a l'habitatge, tot i que aquest formava part de les seves reivindicacions.

No és fins a l'any 2006 que un moviment social s'identifica pròpiament com a col·lectiu en defensa del dret a l'habitatge. Va ser V de Vivienda, focalitzat en el dret a l'emancipació juvenil i l'accés a l'habitatge digne com a condició fonamental per aconseguir-ho (Mangot Sala, 2013, pp. 59-60). No és casual que això es produís en ple context del boom immobiliari, quan el creixement exponencial del

preus dels pisos cada vegada incrementava més l'endeutament hipotecari de les famílies, o directament privava del dret a l'habitatge la població jove i d'altres sectors socials amb dificultats.

L'origen de V de Vivienda data del 15 de maig de 2006, quan, a partir d'una convocatòria anònima de manifestació que circulava per les xarxes, milers de joves es van congregar en places de ciutats d'arreu de l'Estat per defensar el dret a l'habitatge (Colau i Alemany, 2012, p. 65). D'aquesta mobilització, sorgiria el moviment V de Vivienda, l'organització del qual està influïda per les TIC des dels seus mateixos orígens (Haro i Sampedro, 2011).

Un dels referents d'aquelles primeres mobilitzacions pel dret a l'habitatge van ser les protestes dels joves de França contra les condicions del denominat *Primer Contracte* (González García, 2015, p. 93), que es van portar a terme en aquest país el mateix any 2006. Després de l'èxit de la primera mobilització de V de Vivienda, es van celebrar més manifestacions i assemblees a Barcelona i arreu de l'Estat, de les quals van prendre part activistes de diferents procedències: del teixit veïnal, del moviment okupa, de l'esquerra anticapitalista o de sectors de població que es mobilitzaven per primer cop com a afectats pel problema de l'habitatge. Així doncs, el moviment comptava tant amb el bagatge dels activistes més experimentats com amb les noves idees de les persones per qui representava el primer espai de politització (Colau i Alemany, 2012, p. 65).

Les reivindicacions de V de Vivienda -que també va tenir com a seu l'Espai Magdalenes prèviament ocupat per Miles de Viviendas- no eren noves, però sí que ho era la manera d'expressar-les, mitjançant un llenguatge i una estètica moderna i rupturista. Bona mostra d'això és el lema de la seva primera manifestació, amb un llenguatge contundent i directe, que cercava cridar l'atenció dels joves: *No tindràs casa en la puta vida* (Sanmartín, 2019, p. 98). Estèticament, destacava el seu globus groc, que simbolitza la bombolla immobiliària; o la figura del superheroi del dret a l'habitatge, amb l'article 47 de la Constitució espanyola (que protegeix el dret a l'habitatge) inscrit al dors. Conegut com a *Supervivienda*, va protagonitzar diverses aparicions en actes públics, per exemple durant els actes electorals de la

campanya de les eleccions municipals de 2007, captant l'atenció mediàtica. V de Vivienda va aprofitar aquesta campanya electoral per posar sobre l'agenda política i mediàtica diverses reivindicacions en matèria d'habitatge (Sanmartín, 2019, pp. 196-197).

Això no obstant, en una societat amb una forta cultura de la propietat per accedir a l'habitatge i en ple boom immobiliari, un moviment com V de Vivienda que reclamava el lloguer social i assequible “no deixava de representar una minoria” (Colau i Alemany, 2012, p. 66). Malgrat això, la pressió social sobre les institucions de moviments socials com aquest i la necessitat de donar resposta política a les dificultats d'emancipació juvenil van propiciar alguns avenços. Entre ells, figura la Renda bàsica d'emancipació, una ajuda per als joves per pagar el lloguer impulsada el 2007 pel govern presidit per José Luis Rodríguez Zapatero (PSOE). Aquell mateix any, també s'aprovava a Catalunya la Llei 18/2007 del dret de l'habitatge de Catalunya, que es marcava ambiciosos objectius pel que fa a les polítiques d'habitatge protegit i assequible, entre d'altres qüestions. En els anys posteriors a aquests canvis, les protestes pel dret a l'habitatge van perdre força als carrers entre 2007 i 2008. Tot i això, el moviment “guanyà en extensió, descentralització i autoorganització” i es van articular plataformes locals d'habitatge en diferents punts del territori. Aquest procés és el germen del qual sorgiria posteriorment, el febrer de 2009, la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (González García, 2015, p. 95).

Després de l'esclat de la bombolla immobiliària l'any 2008, ja es preveia una forta onada d'execucions hipotecàries i desnonaments. En aquest escenari, els activistes de V de Vivienda van començar a reorientar la seva estratègia, per afegir a les seves demandes genèriques pel dret a l'habitatge, la protecció de les persones que podien veure perillar el manteniment de la seva llar. L'octubre d'aquell any, van convocar la jornada que donaria lloc a la PAH, sota el lema *No deixarem que els bancs ens facin fora de casa*.

La PAH va néixer a Barcelona el febrer de 2009, però no va ser fins a l'esclat del moviment dels indignats (15M) el maig de 2011, del qual va formar part activa, que va expandir la seva influència social i territorial. Per aquest motiu, per

contextualitzar l'acció de la PAH, finalitzem aquest apartat amb una descripció del moviment 15M i els seus vincles amb el moviment pel dret a l'habitatge digne.

5.3.6. Interrelacions entre el 15M i el moviment pel dret a l'habitatge

En el naixement del 15M, hi va tenir un paper rellevant el moviment per l'habitatge digne. De fet, V de Vivienda va ser la primera experiència de mobilització social amb continuïtat en el temps que va néixer a partir d'una *smart mob* o *ciberturba* a l'Estat espanyol, termes encunyats per Howard Rheingold (2004) i Juan Urrutia (2003), respectivament, per descriure les accions col·lectives a l'espai públic amb finalitat política que són convocades per canals digitals (Haro i Sampedro, 2011, p. 163).

El 15M, que va suposar grans avenços i va perfeccionar l'ús de les TIC per a la comunicació i mobilització socials, va sorgir el maig de 2011 en resposta a les conseqüències de la crisi econòmica sobre la ciutadania i la seva indignació amb els responsables polítics i la banca. Segons Alberich (2012), s'hi pot distingir una "doble ànima" en les seves reivindicacions. D'una banda, trobem una "ànima econòmica", aquella amb què més s'identifica el moviment per l'habitatge digne i que també aposta pels serveis públics, universals, gratuïts i de qualitat en diferents camps (educació, sanitat...), per reforçar les mesures de control a la banca o per mesures antiespeculatives o en favor de la redistribució de la riquesa. D'altra banda, trobem una ànima de regeneració política, que posa més èmfasi en mesures per millorar la qualitat democràtica (més transparència, lluita contra la corrupció, reforma de la llei electoral, democràcia directa...) o per incrementar l'accés lliure a la cultura i a la xarxa (per exemple, amb l'oposició contra la reforma de la normativa de la propietat intel·lectual de 2011, coneguda com a *Llei Sinde*). L'organització *Democracia Real Ya* (DRY), que juga un paper fonamental en la gestió del moviment 15M, expressa clarament aquestes demandes de regeneració democràtica (Alberich, 2012, pp. 6-7).

Per a Candón-Mena (2013), el moviment 15M expressa un conflicte intergeneracional en un doble sentit. D'una banda, perquè les generacions més

joves rebutgen “la cultura política hegemònica”, procedent de la transició, amb estructures institucionals i organitzatives que consideren obsoletes. De l'altra, rebutgen les “formes organitzatives clàssiques” i adopten “l'assemblearisme i les cultures polítiques que promouen una manera de fer local i descentralitzada”, més pròpies de tradicions llibertàries o anarquistes o del moviment autònom (Candón-Mena, 2013, p. 116).

Candón-Mena (2013) afegeix que les TIC no només són un mitjà essencial en l'estratègia de comunicació del 15M, sinó que formen part del propi ADN del moviment, en tant que condicionen el seu propi llenguatge i discursos i, fins i tot, les seves propostes polítiques. Part de les seves demandes passen justament per millorar la qualitat democràtica a partir del potencial de les TIC, per exemple establint vies de participació directa de la ciutadania a través d'Internet o creant eines digitals per millorar la transparència informativa dels poders públics, entre d'altres. L'autor exposa que, entre els impulsors del 15M, predominen joves “nadius digitals” amb un “ampli coneixement i una forta incorporació de les TIC a la seva vida quotidiana”, que projecten en Internet els seus anhels de canvi social. Més enllà de les xarxes socials, aquesta voluntat de canvi també s'expressa en la defensa de la democratització dels mitjans de comunicació i en l'impuls de projectes periodístics alternatius als mitjans tradicionals, aprofitant també el potencial de la xarxa amb aquesta finalitat (Candón-Mena 2013, pp. 110-115).

Més enllà de l'ús des les TIC, Alberich (2012) es refereix a d'altres claus de l'èxit del 15M. D'una banda, destaca que el moviment 15M va ser capaç de canalitzar la indignació ciutadana vers els seus governants a través de valors progressistes i democràtics, actuant com a tallafoc de l'extrema dreta. D'altra banda, subratlla el caràcter pacífic de les seves mobilitzacions i el seu caràcter apartidista, plural i unitari, en aplegar moviments socials de diferent signe sota un mateix paraigües (antidesnonaments, feministes, ecologistes, veïnals...), cosa que recorda l'esperit del moviment alterglobalització. A més, posa en valor que combinés les lluites de proximitat, a partir de la descentralització del moviment en diferents localitats i barris, amb el seu compromís amb causes globals, seguint així també la màxima dels activistes alterglobalització *Pensa globalment, actua localment*. Un altre dels

encerts del 15M és l'ús d'un llenguatge més proper i col·loquial, molt diferent al de la política tradicional i que facilita la seva connexió amb la ciutadania, entre d'altres factors (Alberich 2012, pp. 7-9).

Més enllà del referent del moviment alterglobalització, més llunyà en el temps, el 15M també es veu influït per antecedents més immediats, tant en l'àmbit estatal com en l'internacional.

En l'àmbit estatal, diverses experiències prèvies prefiguren l'ús de les TIC per promoure la mobilització i organització socials que perfeccionaria el 15M. Un d'aquests antecedents és el propi moviment per l'habitatge digne (MHD), des de les convocatòries de mobilització on-line de V de Vivienda a partir de 2006 fins a l'ús de mitjans digitals per part de la PAH a partir del seu naixement el 2009. Prèviament al MHD, trobem antecedents pel que fa a l'ús de les tecnologies per a la mobilització social en les protestes convocades davant de les seus del PP posteriors als atemptats de l'11 de març de 2004, per denunciar "la manipulació electoralista" d'aquells successos per part del partit aleshores al capdavant del govern espanyol. En aquell moment, moltes d'aquestes protestes es van convocar a través de *SMS* de mòbil. Un altre precedent en l'ús de les TIC van ser les protestes contra el cànon digital en la legislatura 2004-2008 o contra la denominada *lleí Sínde* de 2011. Això no obstant, aquestes protestes van ser fonamentalment on-line i van comportar escasses protestes presencials. El 15M es diferencia de les dues mobilitzacions anteriors pel fet que va tenir continuïtat en el temps, en contraposició amb les protestes de març de 2004, i pel fet de combinar mobilitzacions físiques i virtuals (off i on-line), a diferència de les protestes contra les normatives de propietat intel·lectual, que es van desenvolupar essencialment a través de la xarxa (Haro i Sampedro, 2011, pp. 163-166).

En l'àmbit internacional, el 15M també va prendre com a referència les protestes que es van viure en diferents països del món, després de l'esclat de la crisi econòmica i financera internacional de 2008. De fet, sorgeix en el marc d'un cicle de protestes global (Alberich, 2012).

Un dels primers països on la ciutadania va reaccionar davant de l'impacte de la crisi financera va ser Islàndia, on ja l'any 2008 va esclatar la denominada *Revolució de les Cassoles*, moviment social contra la gestió del govern de la crisi. Aquesta revolta va acabar forçant la dimissió de tots els membres de l'executiu i va impedir que el govern rescatés en aquell moment diverses entitats financeres, com va decidir per referèndum la població (Colomer Viadel, 2012).

Posteriorment, el mateix any 2011, abans de l'esclat del 15M a Espanya, va començar la denominada *Primera àrab*, que es van iniciar amb la Revolució de Tunísia a finals de 2010, que va desembocar en la caiguda del govern de Zine El Abidine Ben Ali; o les posteriors revoltes a Egipte, que acabarien amb el mandat de l'històric dirigent d'aquest país, Hosni Mubarak (Romanos, 2016, pp. 106-107).

El context de pobresa extrema i els centenars de víctimes i de persones assassinades en aquestes protestes diferencia el context de les revoltes àrabs de les que es van dur a terme en països del que podríem denominar "democràcies formals" com Espanya (Alberich, 2012, pp. 6-7). Però, tot i les diferències del context de cada revolta, la *Primera àrab* es va convertir en un referent per a activistes d'arreu del món. De fet, l'ocupació per part dels manifestants egipcis de la plaça Tahrir de El Cairo va ser una forma de mobilització que es replicaria posteriorment per part de moviments socials d'arreu del món, com el propi 15M (Romanos, 2016).

Activistes d'altres països del món, entre ells Espanya, van veure factible arran de l'exemple egipci o tunisià aconseguir victòries als seus respectius territoris a partir de la mobilització social. Al seu torn, això va fer créixer la participació als moviments socials com el 15M, en estendre's la percepció que involucrar-s'hi podia servir per aconseguir millores socials. L'ús de les eines digitals per part dels activistes de les revoltes àrabs, especialment a Egipte, també va inspirar l'ús de les TIC per part dels activistes del 15M a Espanya (Romanos 2016, p. 109).

De la mateixa manera que el 15M es va veure influït per d'altres experiències internacionals, el moviment dels indignats espanyol també va esdevenir un referent

per a moviments de protesta social d'altres països del món. Així per exemple, les persones migrades espanyoles als Estats Units van tenir un paper rellevant en les protestes del moviment *Occupy Wall Street*, que va néixer primer a Nova York i que després es va estendre a d'altres ciutats nord-americanes. Aquestes protestes, que van començar arran de les manifestacions contra les polítiques de retallada de l'aleshores alcalde de Nova York, Michael Bloomberg, van popularitzar el lema *We are the 99 percent* (Romanos 2016, pp. 106-107).

D'altres experiències internacionals coetànies del 15M són la mobilització *Geração À Rasca* a Portugal (2011), per protestar contra les conseqüències socials i econòmiques de la crisi i la seva gestió per part del govern; o les protestes que es van donar a Grècia, França, Grècia o el Regne Unit per motius similars (Alberich, 2012; Candón-Mena, 2013).

En definitiva, en la gestació del 15M a Espanya, hi incideixen tant factors de caire intern i experiències de mobilització anterior del propi país -entre elles el moviment per l'habitatge digne- com elements externs, molt especialment del cicle de protestes internacional posterior a la crisi financera i econòmica de 2008. La PAH, que ja existia prèviament, es va integrar al 15M, aportant la seva experiència prèvia i alhora veient-se reforçada per les aliances que va establir amb d'altres col·lectius del moviment i per l'augment dels nivells de protesta ciutadana.

5.4. Conclusions sobre l'evolució històrica del dret a l'habitatge

Després d'estudiar l'evolució dels factors socials, polítics i econòmics que han incidit sobre l'habitatge a Catalunya, en el context de l'Estat espanyol, des de principis del segle XX fins a l'actualitat, a continuació valorem en quina mesura s'ha corroborat o no la primera hipòtesi d'aquesta recerca, amb l'enunciat següent:

Els actors econòmics, financers, polítics i mediàtics situats als centres de poder han promogut des de la dictadura franquista fins a l'actualitat un model

que considera l'habitatge com a mercaderia i no com a dret, que ha fomentat principalment l'endeutament de les famílies per a la compra de pisos en propietat. El contrapoder ciutadà, articulat a través dels moviments socials com la PAH, hauria aconseguit algunes fites socials, polítiques i legals, però no la transformació del model que regeix l'accés a l'habitatge a Catalunya i Espanya. (Hipòtesi 1)

A partir de l'estudi realitzat, podem constatar que diversos factors que actualment segueixen dificultat el dret a un habitatge digne troben les seves arrels en la dictadura franquista, especialment en el període desenvolupista, entre la segona meitat de la dècada dels 50 i el final del règim.

A continuació, exposem els factors que segueixen dificultant la garantia del dret a l'habitatge derivats d'aquesta herència històrica. Posteriorment, valorem els canvis en determinades tendències històriques pel que fa al model d'accés a l'habitatge que s'han començat a produir en l'etapa més recent.

5.4.1. Factors històrics que segueixen condicionant l'accés al dret a l'habitatge en l'actualitat

Les condicions en el model d'accés a l'habitatge de Catalunya i del conjunt de l'Estat espanyol que es mantenen en l'actualitat i que es van originar durant la dictadura franquista, majoritàriament en el període desenvolupista del règim, es poden sintetitzar en les quatre tendències següents:

- La segregació residencial, que comporta desigualtats en la composició de les diferents zones de l'espai urbà, més cèntriques o perifèriques, i en la qualitat dels seus habitatges, equipaments o infraestructures (Antolín-Iria i Fernández-Sobrado, 2020).

- L'aposta preferent per la construcció de promocions de règim lliure i per la liberalització del sòl amb aquesta finalitat, en detriment de les polítiques d'habitatge social (Betrán, 2002). Per aquest motiu, en el conjunt de l'Estat, es pateix un greu dèficit d'habitatge social i públic (Scanlon et al., 2015).
- L'aposta per la cultura de la propietat com a forma preferent d'accés a l'habitatge front al lloguer, tant pel que fa als pisos de règim lliure com als protegits (Betrán, 2002; Leal, 2004). Aquesta tendència s'ha debilitat des de la crisi hipotecària i financera de 2008 (com s'exposa a l'apartat 5.4.2.).

Pel que fa a la segregació residencial en la composició del teixit urbà de moltes ciutats de Catalunya i Espanya, el seu origen és, fins i tot, anterior al franquisme i es remunta a principis del segle XX, si bé es va intensificar i agreujar durant la dictadura. L'origen d'aquestes desigualtats deriva de la distribució espacial que van marcar les diferents onades migratòries del segle XX i les localitzacions perifèriques on es van allotjar les persones que van desplaçar-se als nuclis urbans (Camino et al., 2011).

L'onada migratòria de major envergadura va ser la que es va produir entre finals dels anys 50 i la dècada dels 60, durant l'etapa desenvolupista del règim. Però, cal recordar que, ja als anys 20, es va produir una primera onada migratòria del camp a la ciutat, coincidint amb el desenvolupament del procés d'industrialització. Tant en el primer com en el segon cas, la manca de resposta de les autoritats per proporcionar allotjaments dignes a les persones que es traslladaven a les ciutats va fer proliferar el fenomen del barraquisme, amb major intensitat als anys 60 (Camino et al., 2011). A més, la ubicació de les barraques de la segona onada migratòria va prendre com a referència les localitzacions de les que ja s'havien implantat prèviament a les ciutats durant els anys 20, perpetuant un esquema similar de segregació residencial (Tatjer i Larrea, 2008).

Front a les onades migratòries, la reacció de les autoritats espanyoles va ser molt diferent a la de molts països de l'entorn europeu, on, ja durant el primer terç del segle XX, es van començar a emprendre els primers programes d'habitatge social.

També, després de la Segona Guerra Mundial (1939-1945), davant de la destrucció del parc immobiliari que va suposar el conflicte bèl·lic, molts països europeus van reforçar aquests programes d'habitatge social entre els anys 50 i 80. Per contra, a Espanya, no es van engegar programes del tal envergadura ni als anys 20 ni als anys 60 (Rodríguez Alonso, 2010).

Durant la dictadura, les autoritats franquistes, no només no van emprendre polítiques socials suficients en aquesta matèria, sinó que, a més, van assentar les bases d'un model d'habitatge protegit, que també quedava subjecte als interessos del sector privat. Ja durant el període autàrquic, que comprèn la dècada dels 40 i la primera meitat dels anys 50, es va aprovar la llei d'habitatges bonificables de 1944, que marcaria el que segueix sent una particularitat de l'habitatge de protecció oficial (HPO) a Espanya. Segons la normativa, els habitatges protegits són de compra i no de lloguer, inversament al que succeeix a la resta d'Europa (Leal, 2004).

Si bé inicialment els habitatges eren de promoció pública, des dels anys 60, la majoria van passar a ser construïts per empreses privades que rebien suport financer de l'administració. Posteriorment, havien de comercialitzar els pisos al preu delimitat per les institucions i el fet que els habitatges protegits fossin de venda i no de lloguer proporcionava a aquestes empreses un major volum d'ingressos a curt termini. Aquest model se seguiria reforçant amb normatives com la llei d'habitatges subvencionats de 1957 (Betrán, 2002), entre d'altres.

A més, segons el model que es va articular durant la dictadura franquista, els habitatges protegits ho són durant un període determinat (actualment d'un mínim de 30 anys a la gran majoria de comunitat autònomes), fins que són desqualificats i passen al mercat privat (Gómez Jiménez, 2004). Això ha comportat històricament que la inversió pública en habitatge protegit s'acabi perdent. Només dues comunitats autònomes han revertit modernament aquest procés fins al moment. La primera va ser Euskadi, a finals de 2002 (Pisarello, 2009), i la segona, Catalunya, a finals de 2019 (Decret Llei 17/2019, de 23 de desembre).

Pel que fa a l'habitatge protegit, també cal destacar que, des dels anys 60, la seva construcció ha servit en major mesura per incentivar l'activitat del sector immobiliari i la generació de llocs de treball, que no pas per garantir aquest dret social entre la ciutadania (Leal, 2004). Durant la dictadura franquista, aquesta tendència es va manifestar durant el desplegament dels dos Plans nacionals d'habitatge, que van contribuir al desenvolupament del sector immobiliari, mentre que els seus objectius pel que fa a la promoció d'habitatge protegit no van arribar a complir-se (Betrán, 2002).

Aquesta inèrcia també s'observa clarament en l'etapa del boom immobiliari (1997-2007), en què es va prioritzar la construcció d'habitatges de règim lliure front als de protecció oficial. A més, la construcció d'habitatge protegit va esdevenir anticíclica, és a dir, les administracions concedien més recursos públics a les empreses privades amb aquesta finalitat en els períodes de davallada de l'activitat del sector immobiliari i menys en els seus períodes alcistes (Rodríguez López, 2002, p. 580).

En la construcció d'habitatge protegit, també es manifesta el problema de la segregació residencial. Com que a canvi de rebre finançament públic per construir aquests habitatges, s'han de vendre a un preu més reduït, les immobiliàries tendeixen a construir-los allà on el sòl és més barat, que sol ser a les perifèries urbanes, per extreure'n major rendibilitat. Aquesta tendència va ser especialment marcada durant el període 1997-2007, però encara no s'ha pogut revertir (Antolínia i Fernández-Sobrado, 2020).

En general, el percentatge d'habitatge protegit i social a Espanya segueix a nivells molt inferiors que a diversos països europeus, especialment de lloguer. El lloguer públic i social representa menys d'un 2% del parc d'habitatge residencial d'Espanya, front al 33% d'Holanda, el 24% d'Àustria i el 19% de Dinamarca (Scanlon et al., 2015). Així doncs, des de la transició fins a l'actualitat, no s'ha pogut revertir la inèrcia històrica que deriva de principis del segle XX i que es va agreujar durant la dictadura franquista, que situa el parc d'habitatge públic i social espanyol en uns nivells clarament insuficients.

Les mancances de les polítiques d'habitatge social i protegit contrasten amb l'aposta preferent per la construcció de promocions de règim lliure i per la liberalització del sòl amb aquesta finalitat. Pel que fa a la regulació del sòl, cal destacar que l'any 1956 es va aprovar la primera llei amb aquesta finalitat a Espanya, de manera que es va acabar amb la discrecionalitat amb què es podia construir fins aquell moment i es va establir el planejament urbanístic com a instrument imprescindible per fer-ho, fonament de la legislació actual en aquesta matèria (Gaja, 2005).

Des d'un punt de vista normatiu, la llei també protegia formalment els usos socials del sòl en contra de l'especulació urbanística, però la realitat va ser molt diferent. Durant la dictadura es va promoure la liberalització del sòl per fomentar la construcció d'habitatges en règim lliure per part de promotores privades (Betrán, 2002), una tendència que va continuar després de la transició i que es va manifestar clarament durant el boom immobiliari (1997-2007). De fet, l'inici d'aquest període està marcat per l'aprovació de la llei del sòl de 1998, coneguda com a *lleí del tot urbanitzable*, ja que delimitava que tot el sòl per defecte es podia urbanitzar tret que es catalogués en sentit contrari, mentre que fins aleshores era a la inversa (Menéndez Rexach, 1994; Pisarello, 2009; Vinuesa et al., 2009).

Una altra tendència que ha arribat fins als nostres dies i que es remunta al desenvolupisme és la cultura de la propietat com a forma preferent d'accés a l'habitatge. Durant aquest període, es va començar a incentivar entre la població, de forma generalitzada, la compra d'habitatges de règim lliure. Des del punt de vista legal, això es va fomentar mitjançant la llei de la propietat horitzontal de 1960, que fomentava la construcció d'alts blocs d'edificis amb pisos ubicats els uns sobre els altres (Betrán, 2002). Per tal de fomentar que la població comprés aquests pisos, ja als anys 60 es va començar a fomentar l'accés al crèdit hipotecari. Durant la dictadura franquista, això es va canalitzar a través d'una entitat financera pública, el *Banco Hipotecario Español* (Leal, 2004). Aquest model va perviure després de la transició, però mitjançant l'entrada al mercat hipotecari d'entitats financeres privades i va arribar al seu clímax durant l'etapa del boom immobiliari (1997-2007) (Gaja Díaz, 2005).

Alhora que es fomentava la cultura de la propietat, durant el període del desenvolupisme es va desincentivar l'alternativa del lloguer. Durant tota la dictadura franquista, es va mantenir la política de congelació de preus del lloguer, que van recollir les lleis d'arrendaments urbans de 1946, 1955 i 1964. Diversos experts comparteixen que aquesta política no va ser efectiva per fer accessible el lloguer a la ciutadania, ja que l'oferta va experimentar una forta reducció i va minvar la qualitat del parc d'habitatges (Rodríguez Alonso, 2010).

La degradació de l'alternativa del lloguer front al foment de l'accés a l'habitatge en propietat a través del crèdit hipotecari també va ser utilitzada per la dictadura franquista amb finalitats polítiques, com a mesura de contenció de la revolta social. El règim franquista considerava que les famílies que tinguessin deutes hipotecaris serien menys proclius a involucrar-se en la lluita social i política (Gaja, 2005). Bona mostra d'això és l'afirmació realitzada per José Luís Arrese, ministre d'habitatge de la dictadura franquista entre 1957 i 1960: "Volem un país de propietaris, no de proletaris" (Gaja, 2005, p. 11).

Això no obstant, els sectors socials amb menys recursos econòmics restaven exclosos, no només de la compra de pisos de règim lliure a través del crèdit hipotecari, sinó també de l'habitatge protegit, perquè aquest era insuficient i perquè, tot i tenir un preu taxat, seguia sent massa elevat per a les persones de rendes més baixes. Entre aquests sectors socials, figuren les persones que es van instal·lar als barris de barraques, que es van expandir a la perifèria de les grans ciutats coincidint amb l'onada migratòria del camp a la ciutat que es va iniciar a finals dels anys 50 (Camino et al., 2011).

El règim franquista no va començar a combatre el fenomen del barraquisme fins a finals dels anys 60 i la motivació va ser, en molts casos, que els nuclis de xaboles entorpien els plans d'expansió urbanística de les autoritats franquistes. La solució va ser real·lotjar els antics xabolistes a polígons d'habitatge social impulsats pel règim en zones perifèriques, blocs de pisos en condicions precàries situats en barris mancats de les infraestructures més bàsiques. Tant és així que aquest fenomen es va qualificar de barraquisme vertical (Betrán, 2002). El real·lotjament dels

barraquistes en aquests polígons d'habitatge, situats en zones perifèriques, va suposar l'origen de molts dels barris que coneixem avui. Alguns exemples són el barri de Sant Roc de Badalona; o La Mina, entre Sant Adrià del Besòs i Barcelona (FAVB, 2008).

Això no obstant, el règim no va preveure algunes escletxes del seu model, com el fet que les persones que conviuen en barris mancats dels serveis més bàsics s'organitzessin per defensar els seus drets i la dignificació dels barris, germen del moviment veïnal durant els anys 60 i 70, que va contribuir a enfortir la lluita antifranquista (Domènech, 2008). Especialment en la seva primera etapa, les reivindicacions del moviment veïnal es van focalitzar en la millora de les condicions de vida materials al barri, per resoldre greus mancances en matèria d'urbanisme, habitatge o infraestructures, relacionades amb les condicions de salubritat, el clavegueram, l'enllumenat, el paviment, els equipaments, els serveis bàsics, etc. (Castells, 1974; Tejerina, 2018).

Les dones van tenir un paper fonamental dins de les lluites veïnals i un dels factors que ho explica són les majors responsabilitats que històricament han exercit en la cura de la llar, que van propiciar el seu compromís en un moviment per a la millora de les condicions de vida de l'entorn més proper als seus habitatges: el barri. El moviment feminista també va exercir una rellevant influència sobre les associacions veïnals, propiciant que assumissin o donessin major prioritat a les demandes per garantir que la cura de les persones i l'atenció social fossin ateses pel sector públic amb la instal·lació d'equipaments als barris amb aquesta finalitat. Les reivindicacions del moviment veïnal per a la instal·lació d'escoles bressol, equipaments de serveis social o centres d'atenció primària als barris en són una bona mostra (Segura, 2011).

Per aconseguir difondre les seves reivindicacions entre la ciutadania, en un context dictatorial en què la premsa oficial estava controlada pel règim, el moviment veïnal va impulsar les seves pròpies publicacions, majoritàriament revistes, butlletins o fulletons. Especialment en ciutats com Barcelona, des dels anys 60 fins a la transició, les publicacions veïnals van viure un període de gran efervescència

(Costa, 2009). Moltes de les publicacions veïnals van acabar publicant continguts que anaven més enllà de les activitats i reivindicacions de l'associació que les publicava, incorporant informacions sobre problemàtiques generals dels barris, la ciutat o el país i configurant el que es coneix com a premsa dels barris (López, 1994). Moltes d'aquestes publicacions van comptar amb la col·laboració de periodistes i també de dibuixants i il·lustradors, molts dels quals acabarien sent professionals de renom després de la dictadura. Davant de la censura franquista, aquests professionals van trobar en la premsa dels barris una via per a la llibertat d'expressió i també per poder-se expressar en llengua catalana (López, 1994; Maristany i Musons, 2002).

L'activisme i el treball de base, sumat a l'altaveu que representava la premsa dels barris, va comportar que el moviment veïnal tingués una influència social i política rellevant en el context de la transició i els primers anys de democràcia. Fins a principis dels anys 80, les seves reivindicacions, especialment en matèria d'habitatge i urbanisme, van incidir sobre diversos ajuntaments i ens locals.

En el cas de Barcelona, el moviment veïnal va aconseguir "importantes victòries polítiques i contrapartides socials per als barris i les classes populars de la ciutat (...) en detriment dels interessos de les classes dominants i sectors de la burgesia" (Andreu Acebal, 2015, p. 110), especialment fins a principis dels anys 80. Això es va manifestar ja abans de les primeres eleccions municipals democràtiques de 1979, durant el mandat del darrer alcalde franquista, Josep Maria Socías Humbert (1976-1979), en ple procés de transició. Durant aquest període, la pressió social del moviment veïnal va aconseguir importants concessions pel que fa a reserves de sòl públic per a equipaments i serveis (Andreu Acebal, 2015).

La pressió social del moviment veïnal va seguir tenint influència sobre els primers ajuntaments democràtics, especialment els que van començar a governar forces polítiques progressistes, sobretot fins a mitjans dels anys 80, abans que el moviment veïnal entrés en declivi (Alabart, 98).

Sobre les polítiques de reforma urbana que va implicar la candidatura olímpica de Barcelona i les que van emprendre posteriorment els governs municipals democràtics de la ciutat, existeixen diferents visions. Si per a Oriol Bohigas (1985), un dels artífexs del model de desenvolupament urbà de Barcelona -delegat de l'àrea d'Urbanisme de l'Ajuntament de 1980 a 1984 i regidor de Cultura entre 1991 i 1994- van contribuir a la millora de l'espai urbà i a la democratització de l'espai públic, Delgado (2007) considera que van empènyer el procés de gentrificació i van afavorir els interessos del capital immobiliari i financer a la capital catalana.

Sí que existeix major consens alhora d'assenyalar que la coincidència de la transició espanyola amb la irrupció del neoliberalisme arreu del món als anys 80 (García Almirall et al., 2016) va contribuir a accelerar les polítiques que afavorien els interessos del sector immobiliari front al dret a l'habitatge de la ciutadania (Rolnik, 2017), sobretot d'àmbit estatal. En el cas espanyol, on ja s'havia incentivat el model d'accés a l'habitatge en propietat a través del crèdit hipotecari durant la dictadura, el context internacional va agreujar tendències prèviament existents.

Ja a mitjans dels anys 80, Espanya va viure el denominat primer boom de la construcció (1986-1990) (Gaja, 2005). La tendència a la liberalització del sòl va mantenir la seva continuïtat una vegada finalitzada la dictadura franquista, arribant al seu punt més àlgid durant el període del boom immobiliari (1997-2007). Durant aquest període, a Espanya es van construir més habitatges que Alemanya, França i el Regne Units junts, molt per sobre de les necessitats de creixement demogràfic i una de les conseqüències va ser que els pisos buits representessin el 13,7% del parc residencial espanyol el 2011 (Amnistia Internacional, 2015, pp. 37-38). Tot i que l'oferta era molt superior a la demanda, els preus dels habitatges van créixer exponencialment pels moviments especulatiu. En ciutats com Barcelona i Madrid, van arribar a doblar-se (Khotari, 2008, pp. 8-21).

Front a les tendències especulatives del mercat immobiliari, van sorgir alguns moviments de contestació social, com ara el moviment okupa, però la seva incidència va ser d'àmbit restringit i comunitari (González García, 2015), sense arribar a tenir una influència política rellevant.

El moviment okupa va arribar a Catalunya i Espanya a mitjans dels anys 80, però no va arribar al seu màxim nivell d'incidència social fins a la segona meitat de la dècada dels 90 (França, 2018). Durant aquest període, va aconseguir consolidar alguns espais okupats com a centres socials neuràlgics per a alguns barris de ciutats com Barcelona -com ara els centres okupats de l'antiga fàbrica Hamsa o de Can Vies al barri de Sants de Barcelona-, i va establir vincles amb el teixit veïnal de diverses zones urbanes. Això no obstant, la seva influència social no va arribar a ser majoritària ni pròpia d'un moviment de masses (González García, 2015), encara que en moments concrets, com ara el desallotjament de l'ocupat cinema Princesa a Barcelona l'any 1996, del qual diverses forces socials i polítiques progressistes en van criticar l'actuació desproporcionada dels cossos policials, arribés a suscitar majors onades de solidaritat ciutadana (Martínez López, 2007, p. 230).

A principis del segle XXI, el moviment okupa va entrar en declivi, si bé van sorgir d'altres moviments de lluita contra l'especulació i l'assetjament immobiliari, especialment al centre i casc antic de grans ciutats com Barcelona (Hernández Cordero, 2016; Martínez López, 2007). Alguns dels activistes que s'hi van implicar procedien del moviment alterglobalització, que va emergir amb força a Barcelona al tombant de segle, per denunciar les conseqüències de la globalització econòmica neoliberal en múltiples àmbits socials (medi ambient, desigualtats socials, migracions, etc.). Després de les lluites altermundialistes, moltes de les persones que hi van prendre part van decidir focalitzar-se en lluites més locals, entre elles la de la defensa del dret a l'habitatge i de l'ús social de l'espai urbà (França, 2018).

A principi del segle XXI, un dels moviments socials que va abanderar aquestes reivindicacions va ser Miles de Viviendas, col·lectiu que va continuar amb la pràctica de l'ocupació d'edificis, però desbordant el camp clàssic de l'okupació dels anys 90. En les seves accions d'ocupació, involucrava persones amb un perfil molt més plural i divers, teixint també complicitats amb el moviment veïnal i amb persones afectades per l'exclusió residencial (França, 2018). Especialment en un dels espais ocupats per aquest col·lectiu, al carrer de Magdalenes del barri Gòtic, van confluïr diverses lluites del barri contra la gentrificació, l'assetjament immobiliari o la pressió del turisme (González García, 2015).

L'espai Magdalenes va ser també posteriorment la seu de V de Vivienda, col·lectiu nascut l'any 2006 per defensar el dret dels joves a accedir a un habitatge digne i assequible, en el context alcista de preus del boom immobiliari (França, 2018). V de Vivienda és considerat el primer moviment pel dret a l'habitatge digne i el precedent més immediat de la PAH (Mangot Sala, 2013). Si bé els moviments anteriors l'havien assumit entre les seves reivindicacions, s'havien focalitzat més en la lluita per l'ús social de l'espai urbà front la mercantilització de la ciutat i l'especulació immobiliària més que en el dret a l'habitatge com a tal.

Però cal tenir en compte que ni els moviments antiespeculació ni V de Vivienda van esdevenir moviments de masses. La majoria de la població va assumir i normalitzar l'accés a l'habitatge en propietat a través del crèdit hipotecari fins que l'esclat de la crisi financera de 2008 i la posterior onada de desnonaments va debilitar i restar legitimitat a aquest model i als responsables polítics i econòmics que l'havien promogut durant la dècada anterior (Colau i Alemany, 2012).

A finals del boom immobiliari, l'any 2006, les famílies amb hipoteques van arribar a destinar de mitjana un 40% dels seus ingressos a les corresponents quotes (Kothari, 2008), contravenint les recomanacions de les Nacions Unides, segons les quals les despeses destinades a habitatge han de ser raonables, cosa que sol situar-se en un màxim d'un terç de la renda familiar (ONU-Habitat, 2010).

A més, els contractes hipotecaris se signaven en base a una normativa que afavoria els interessos de les entitats financeres i desprotegia els drets de la ciutadania, permetent clàusules abusives segons han declarat diverses sentències del Tribunal de Justícia de la Unió Europea. Encara avui la normativa hipotecària espanyola no reconeix la dació en pagament obligatòria en casos de famílies en situació de vulnerabilitat com han demanat a l'Estat espanyol diversos organismes internacionals, com el Comitè de Drets econòmics, socials i culturals de les Nacions Unides (COM/DESC, 2012), o moviments socials com la PAH des del seu naixement l'any 2009 (Parcerisa, 2014).

Tot i les condicions dels contractes hipotecaris, moltes famílies es van veure abocades a aquesta opció, d'una banda, perquè era l'única alternativa que tenien per comprar un pis i, de l'altra, perquè tampoc no s'incentivava ni es facilitava el lloguer. Si durant la dictadura franquista s'havia debilitat l'opció del lloguer a partir de la política de la congelació de preus, que havia comportat una disminució de l'oferta i de la qualitat dels habitatges arrendats (Rodríguez Alonso, 2010), després de la transició, tampoc es fa afavorir aquesta alternativa, però per motius diferents.

El conegut com a *Decret Boyer* de 1995 va liberalitzar el preu dels arrendaments, després de quatre dècades de congelació de les rendes del lloguer. Aquest pas de la congelació total a la liberalització total va provocar una pujada exponencial de les rendes del lloguer, que tampoc no va fer atractiva aquesta opció front a la compra per a la major part de la ciutadania (Betrán, 2002). Això contrasta amb els sistemes de regulació i estabilització de preus del lloguer que es van implementar a d'altres països europeus com Alemanya i Dinamarca o diversos estats nord-americans com el de Nova York o Massachusetts a partir de la dècada dels 70. Aquests sistemes plantegen regulacions del preu del lloguer més flexibles que la congelació, que permeten pujades limitades dels arrendaments dins de determinats marges (Gigling, 2019; Pastor et al., 2018).

A més, a Espanya, la política fiscal va desincentivar el lloguer d'habitatges: es va deixar de desgravar per lloguer tot just a l'inici del boom immobiliari l'any 1998, alhora que es mantenia el corresponent a la compra. Un altre factor que va contribuir a la cultura de la propietat va ser el propi discurs dels mitjans tradicionals i la publicitat comercial (Fernández Rincón et al., 2016).

El model d'accés a l'habitatge en propietat a través del crèdit hipotecari només va començar a debilitar-se a partir de la crisi financera i hipotecària de 2008, com exposem a continuació en referir-nos als canvis de tendències que s'han produït d'aleshores ençà.

5.4.2. Canvis en les tendències històriques del model d'accés a l'habitatge de l'etapa més recent

Revisats els processos històrics que expliquen algunes de les dificultats i reptes que encara existeixen actualment per garantir el dret a l'habitatge, cal fer certes apreciacions sobre algunes tendències que han començat a variar durant els darrers anys, especialment en referència al predomini de la cultura de la propietat sobre l'opció del lloguer.

Després de la crisi econòmica i hipotecària de 2008, les entitats financeres van restringir l'accés al crèdit, alhora que moltes famílies també van veure reduïda la seva capacitat adquisitiva. En disminuir la seva capacitat d'estalvi, també es van reduir les compres d'habitatge i moltes famílies es van decantar per l'alternativa del lloguer. Per posar un exemple, a Barcelona, el percentatge de llars que viuen de lloguer va augmentar en 8,1 punts entre 2011 i 2017, del 30,1% al 38,2% (Trilla, 2019).

Coincidint amb un major desplaçament de la població cap al mercat de lloguer, també s'han produït diverses reformes legals a l'Estat espanyol que han propiciat una tendència a l'alça dels seus preus. Una de les més importants va ser la reforma de la llei d'arrendaments urbans de 2013 i la creació de les Societats anònimes cotitzades d'inversió immobiliària (SOCIMI) (amb la llei 1/2019) i la posterior disminució de les seves obligacions fiscals (amb la llei 6/2012) (Arias-Sans, 2018). Els moviments socials denuncien que les SOCIMI i els fons d'inversió s'estan dedicant a comprar grans blocs d'edificis. Una vegada els han adquirit, puguen exponencialment el preu del lloguer als seus inquilins i posen en risc que puguen continuar vivint a les seves llars (Palomera, 2018).

L'augment dels preus dels lloguers també s'ha vist incentivat pels processos de gentrificació, especialment a les grans ciutats, com Barcelona i Madrid. Són processos pels quals els col·lectius de població amb menys recursos es veuen reemplaçats en determinats barris per grups amb major capital econòmic (González, 2011; Janoschka i Sequera, 2014).

La conversió de l'habitatge en un bé financer als mercats internacionals, que menysté la seva dimensió de dret social, i l'impacte d'aquest fenomen en la conformació del teixit urbà és, sens dubte, un dels principals acceleradors de la gentrificació (Rolnik, 2017). A això, cal afegir-hi les polítiques de urbanístiques que s'han expandit arreu d'Europa des de la dècada dels 90, que prioritzen els processos de regeneració de determinats barris a partir de l'enclavament d'equipaments culturals, cosa que contribueix a revitalitzar socialment i econòmicament aquestes zones, però, com a contrapartida, empeny a l'alça els preus de l'habitatge. També cal destacar el paper del turisme com a potenciador dels processos de gentrificació, per exemple per la pressió a l'alça que els pisos turístics exerceixen sobre el conjunt del mercat d'arrendaments (Arias-Sans, 2018).

En ciutats com Barcelona, han confluït molts dels factors anteriors, propiciant una intensificació dels processos de gentrificació i d'encariment dels lloguers des de principis del segle XXI. Entre 2000 i 2018, els preus del lloguer a Barcelona s'han elevat d'un 127,7% a Barcelona (Trilla, 2019).

Aquesta tendència alcista, i la creixent escletxa entre el cost del lloguer i les rendes familiars -que contravé novament les indicacions de les Nacions Unides pel que fa al cost raonable que hauria de suposar l'habitatge-, ha propiciat un augment dels desnonaments per aquest motiu. De fet, un 67,5% dels desnonaments que es produeixen actualment a l'Estat (67,71% a Catalunya) són de lloguer (CGPJ, n.d.). Així doncs, si bé la situació d'emergència habitacional es manté en l'actualitat, les seves causes han canviat i els desnonaments hipotecaris ja no en són la causa principal.

Això no obstant, si bé el lloguer ha guanyat pes en el debat sobre polítiques d'habitatge, no podem oblidar la importància que la cultura de la propietat segueix tenint a Espanya com a model preferent d'accés a l'habitatge. D'una banda, tot i que el percentatge d'inquilins ha crescut, encara se situa molt per sota que a d'altres països europeus. L'any 2019, un 23,8% de la població espanyola vivia de lloguer, front al 48,9% d'Alemanya, el 44,8% d'Àustria i el 39,2% de Dinamarca (Statista, 2020). D'altra banda, cal considerar, que després de tocar terra l'any 2014, el

mercat hipotecari ha començat a remuntar des d'aleshores. El nombre d'hipoteques constituïdes arreu de l'Estat ha passat de les 204.302 de desembre de 2014 fins a les 369.291 de finals de 2019 (INE, n.d.). Així doncs, si bé s'han obert escletxes en la cultura de la propietat a Espanya en els últims temps, aquesta encara segueix sent predominant i caldrà esperar a l'evolució del mercat immobiliari per veure com es va ressituant el pes de les diferents formes de tinença de l'habitatge en el futur.

Més enllà del debilitament de la cultura de la propietat, també cal destacar que, des de l'esclat de la crisi hipotecària de 2008, les reivindicacions dels moviments socials en defensa del dret a l'habitatge han tingut una incidència social i política rellevant. El fet que un 90% de la població avalés la dació en pagament l'any 2013 segons l'enquesta de *Metroscopia* (El País, 2013) mostra el consens social a l'entorn d'aquesta reivindicació de la PAH, especialment després de veure incrementada la seva influència social i territorial a partir de l'esclat del moviment 15M l'any 2011 (Barranco et al., 2018). En el marc d'aquest moviment de protesta global contra el conjunt del sistema polític-econòmic, la PAH va arribar a esdevenir un moviment de "masses", a diferència del moviment okupa (González García, 2015) i d'altres moviments de lluita contra l'especulació immobiliària dels anys 90 i principis del segle XX.

L'impuls al moviment pel dret a l'habitatge digne que va suposar la PAH front a l'onada de desnonaments hipotecaris a partir de l'any 2009 ha estat reforçat i renovat pel Sindicat de Llogateres a partir de 2017, front a la crisi per l'augment del preu dels arrendaments (Anzano, 2018). A diferència del període del boom immobiliari, el moviment pel dret a l'habitatge digne ha aconseguit durant aquest període convertir-se en un interlocutor per als poders públics a l'hora d'acordar i negociar les polítiques d'habitatge (Parcerisa, 2014), aconseguint algunes concessions per fer avançar el dret a l'habitatge, especialment en l'àmbit local i autonòmic.

En aquest sentit, entre les fites més importants del moviment pel dret a l'habitatge digne, està l'aprovació de la llei 24/2015 contra l'emergència habitacional i la pobresa energètica, provinent de la ILP presentada per la PAH, l'Aliança contra la

Pobresa Energètica (APE) i l'Observatori DESC (Sanmartín, 2019). La normativa conté avenços importants respecte a les obligacions dels grans tenidors respecte del lloguer social, a més de mesures per prevenir desnonaments i el tall de subministraments a les llars en situació més vulnerable (Llei 24/2015, de 29 de juliol). En l'àmbit local, cal destacar mesures com l'obligatorietat de destinar el 30% de les noves promocions immobiliàries o grans rehabilitacions d'habitatge en sòl urbà consolidat a habitatge protegit, aprovada per l'Ajuntament de Barcelona l'any 2018 (Ajuntament de Barcelona, 2019a, p. 55).

La pressió dels moviments socials també ha contribuït des de l'any 2017 a situar el debat de la regulació del preu del lloguer al centre del debat públic. En l'àmbit estatal, aquesta pressió ha contribuït a la derogació de la LAU de 2013, retornant als contractes de lloguer d'un mínim de 5 anys amb una actualització de preus anual vinculada a l'IPC (Real Decreto-ley 7/2019, d'1 de març), i a la inclusió de la proposta de regulació del preu del lloguer a l'acord del govern coalició del PSOE i Unidas Podemos (2019), si bé aquesta no s'ha portat a la pràctica. A Catalunya, això també ha fet possible l'aprovació de la llei de regulació del preu del lloguer a Catalunya, pionera arreu de l'Estat (Llei 11/2020, de 18 de setembre). Una altra fita important a Catalunya dels moviments socials en defensa del dret a l'habitatge ha estat l'aprovació del decret de mesures urgents d'habitatge el desembre de 2019 (Decret Llei 17/2019, de 23 de desembre), que, entre d'altres qüestions, ampliava les obligacions de lloguer social dels grans tenidors marcats a la Llei 24/2015.

Això no obstant, a principis de 2021, el Tribunal Constitucional (TC) ha suspès gran part dels continguts del Decret Llei 17/2019 (TC, 28 de gener 2021b) i ha admès a tràmit el recurs d'inconstitucionalitat del PP contra la llei de regulació del preu del lloguer (TC, 28 de gener de 2021a). Una vegada més, els moviments socials s'enfronten a decisions del TC contràries a les normatives aprovades gràcies a les seves reivindicacions, com ja va succeir amb la Llei 24/2015 (TC, 31 de maig de 2016), que recollia els continguts de la ILP catalana contra els desnonaments i la pobresa energètica, si bé posteriorment s'han pogut recuperar els més substancials, especialment pel que fa a les obligacions de lloguer social dels grans tenidors (TC. Sentència 13/2019, de 31 de gener).

En resum, l'anàlisi de l'evolució dels diferents factors socials, polítics i econòmics que incideixen sobre el dret a l'habitatge a Catalunya, en el context de l'Estat espanyol, ens porta a confirmar la primera hipòtesi d'aquesta tesi amb algunes apreciacions. Tal com afirmava la hipòtesi, els actors econòmics, financers, polítics i mediàtics situats als centres de poder han promogut des de la dictadura franquista fins a l'actualitat un model que considera l'habitatge com a mercaderia i no com a dret.

Això no obstant, des de l'esclat de la crisi de 2008, això no s'ha fomentat únicament a partir de l'accés a l'habitatge en propietat a través del crèdit hipotecari, opció que ha perdut pes durant la darrera dècada. Des de la crisi hipotecària de 2008, el sector financer i immobiliari ha traslladat cada cop més la seva estratègia d'expansió de beneficis cap al mercat d'arrendaments. Des dels centres de poder polític, s'ha afavorit aquest canvi d'estratègia amb determinades reformes legals, com la creació i flexibilització del règim fiscal de les SOCIMI (amb les lleis 1/2019 i 6/2012) o la llei d'arrendaments (LAU) de 2013.

D'altra banda, com afirmava la hipòtesi inicial, el contrapoder ciutadà, articulat a través dels moviments socials com la PAH, ha aconseguit algunes fites socials, polítiques i legals, però no la transformació del model que regeix l'accés a l'habitatge a Catalunya i Espanya, que segueix considerant-lo essencialment com a bé de mercat i prioritant els interessos del sector immobiliari i financer. A més, actualment, els moviments socials s'enfronten al repte que suposa la conversió de l'habitatge en un bé financer als mercats internacionals, en el context de la globalització econòmica neoliberal, que agreuja els dèficits històrics que ja existien a Espanya amb anterioritat, derivats de l'herència de la dictadura franquista.

De l'etapa més recent, també cal tenir en compte que l'esclat de la crisi socio sanitària de la covid l'any 2020 ha tingut implicacions sobre la qüestió de l'habitatge, tant pel que a l'alteració del comportament del mercat immobiliari (de compra i de lloguer) (Fotocasa, 2021) com pel que fa a l'augment de situacions d'exclusió residencial per l'impacte de la pandèmia sobre les economies familiars (ONU-Habitat, 2020).

En aquest context, s'ha posat especialment de manifest la importància de garantir la qualitat dels habitatges, on la ciutadania ha hagut de passar més hores del que és habitual degut a les situacions de confinament, i la sostenibilitat social i ambiental dels hàbitats urbans (Serrano-Martínez, 2021; Mardones Fernández de Valderrama et al., 2020). Això no obstant, només amb una major perspectiva temporal, es podrà valorar si els efectes de la pandèmia sobre l'habitatge són conjunturals o tenen impacte a mig i llarg termini.

6. El tractament informatiu de l'habitatge: anàlisi de contingut de La Vanguardia, El Periódico i la Directa

En aquest capítol, s'exposen els resultats de l'anàlisi de contingut de les unitats comunicatives sobre habitatge dels mitjans de la mostra (La Vanguardia, El Periódico de Catalunya i la Directa), en primer lloc del conjunt del període d'anàlisi (2008-2019) i, en segon lloc, de la seva evolució diacrònica al llarg del temps.

6.1. Resultats globals de l'anàlisi de contingut

En aquest apartat, s'exposen els principals resultats de l'anàlisi de contingut, que es presenten agrupats segons es refereixin a variables relatives a les fonts primàries, els protagonistes principals, el tema de les informacions, els escenaris en què transcorren les accions, o bé a aspectes relacionats amb la distribució i jerarquització de les unitats comunicatives (UC) sobre habitatge dins de cada publicació, el gènere periodístic, l'ús que fan de la imatge o la seva extensió i autoria.

No sempre les variables es refereixen a la totalitat d'UC analitzades (i exposades a la taula 5). Els resultats de les variables analitzades es refereixen a les unitats comunicatives en què és pertinent cadascuna d'elles (que poden ser iguals o inferiors al total d'UC analitzades). Per exemple, si en una UC no se cita cap font primària, les variables relatives al rol social de la mateixa no seran pertinents. En les diferents taules de resultats, s'indica el nombre d'UC per mitjà al qual es refereixen els resultats de cada variable.

També cal tenir en compte que, si bé s'han examinat variables de fins a dos protagonistes i fonts principals, no sempre s'exposen els resultats d'ambdós. En tots els casos, s'exposen els resultats del primer protagonista o font principals, però els del segon/a només es detallen si aporten conclusions rellevants per a la

investigació. Si no s'especifica de quin dels dos es tracta, s'entendrà que els resultats es refereixen al primer protagonista o font principals.

De la mateixa manera, cal considerar que no s'exposen els resultats de totes les variables examinades a través de les fitxes d'*Excel* amb què s'ha recollit informació per estudiar les variables d'anàlisi, detallades en l'apartat de la metodologia. Només s'exposen les dades que, en ser valorades, s'han considerat rellevants, representatives o no redundants amb el que ja es despenia del resultat d'altres. Fetes aquestes consideracions prèvies, passem a exposar els resultats de l'anàlisi de contingut per grups de variables.

6.1.1. Les fonts informatives primàries

6.1.1.1. Nombre mitjà de fonts informatives primàries

El nombre mitjà de fonts primàries és de 2,99 per al conjunt d'UC analitzades dels tres mitjans de la mostra corresponents a gèneres informatius i interpretatius (veure taula 7). Com s'ha exposat a l'apartat 4.1.2.2, per analitzar aquesta variable no s'han tingut en compte els breus, perquè s'haguessin alterat els resultats a la baixa, ni tampoc els gèneres d'opinió i les entrevistes. En aquests gèneres periodístics, les fonts emprades sempre tendeixen a corroborar l'opinió de l'articulista o entrevistat, de manera que no s'ha considerat rellevant analitzar-les des del punt de vista de la pluralitat informativa.

Taula 7

Nombre mitjà de fonts primàries en gèneres informatius/interpretatius (sense breus)

	Vanguardia	Periódico	Directa	Mitjana
Nombre (N) fonts	2,84	3,12	3,02	2,99
Total UC	148	157	65	370

Això no obstant, no sempre aquestes fonts tenen diferents rols socials. Si considerem quin és el nombre mitjà de fonts primàries amb rol social diferent, els resultats varien a la baixa, amb una mitjana de 2,22 (veure taula 8).

Taula 8

Nombre mitjà de fonts amb rol social diferent en gèneres informatius/interpretatius (sense breus)

	Vanguardia	Periódico	Directa	Mitjana
N fonts diferent rol	2,24	2,20	2,23	2,22
Total UC	148	157	65	370

Així doncs, si bé El Periódico és la publicació amb un nombre mitjà de fonts primàries més elevat (3,12), és aquella que en presenta menys amb rol social diferent (2,20). És La Vanguardia qui cita més fonts amb rols diversos (2,24).

De tota manera, les diferències entre mitjans en aquesta variable no són gaire significatives. A més, el nombre de fonts, sobretot atenent a la seva diversitat de rols socials, es limita als criteris mínims de contrast periodístic, de citar fonts d'almenys dos sectors socials diferents.

6.1.1.2. Rol social de les fonts primàries

6.1.1.2.1. Rol social de la primera font primària

Sí que existeixen diferències més rellevants entre les tres capçaleres pel que fa al rol social de les fonts primàries principals, com mostra la taula 9. L'anàlisi del rol social de les fonts primàries principals també s'ha cenyit als gèneres informatius i interpretatius, però, en aquest cas, sí que s'han tingut en compte els breus, no considerats en termes quantitius, però sí qualitius (veure apartat 4.1.2.2).

Taula 9

Fonts primàries principals per rol als gèneres informatius/interpretatius (amb breus)

Rol	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Econòmic	68	34,52	38	21,84	4	5,26
Institucional	78	39,59	71	40,80	9	11,84
Social	42	21,32	53	30,46	53	69,74
Altres	9	4,57	12	6,90	10***	13,16
Total UC	197*	100	174**	100	76	100

*Hi ha 7 UC en què no se cita cap font primària i la variable no és pertinent.

** Hi ha 2 UC en què no se cita cap font primària i la variable no és pertinent.

*** Fins a 7 d'aquestes 10 fonts primàries corresponen a experts, com s'observa a la taula 13. No s'ha discernit una categoria d'experts en aquesta taula en representar percentatges poc significatius als altres dos mitjans.

Tant en el cas de La Vanguardia (LV) com de El Periódico de Catalunya (ELP), la majoria de les fonts primàries principals mencionades són de rol econòmic i institucional (veure taula 9). La suma d'aquestes dues tipologies representa un 74,11% del total de fonts primàries en el primer mitjà i del 62,64% en el segon. En ambdós mitjans, les fonts amb rol institucional se situen a l'entorn del 40% i prevalen sobre les econòmiques.

A més, a LV, les fonts de rol econòmic (fonamentalment del sector immobiliari i financer) representen 12,68 punts més que a ELP, mentre que, al segon mitjà, les fonts de rol social se situen 9,14 punts per sobre del primer. Quant al percentatge de la categoria altres -majoritàriament acadèmics o experts i, en segon terme, col·legis professionals- és lleugerament superior a ELP que a LV (2,33 punts més).

En el cas de la Directa (LD), les fonts de rol social representen el 69,74% del total i, en segona posició, se situa el grup altres (13,16%), format majoritàriament per

experts i, en el cas de la Directa, també per advocats i advocades representants d'activistes o moviments socials i agents culturals. Les fonts de rol institucional i econòmic tan sols representen el 17,10% del total en aquest mitjà (només un 5,26% són econòmiques). Així doncs, la composició de fonts primàries principals de la Directa presenta fortes divergències respecte a la de LV i ELP. Si analitzem amb detall quin tipus de font amb rol institucional utilitza més cada mitjà (veure taula 10), també observem diferències rellevants.

Taula 10

Subcategories de les fonts primàries principals amb rol institucional (amb breus)

Fonts institucionals	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Govern municipal	12	15,38	23	32,39	2	22,22
Govern autonòmic	15	19,23	7	9,86	1	11,11
Govern estatal	14	17,95	8	11,27	---	---
Poder judicial	7	8,97	7	9,86	3	33,33
Parlament Estat*	---	---	1	1,41	2	22,22
Parlament autonòmic*	1	1,29	---	---	---	---
Partit PP	6	7,69	5	7,04	---	---
Partit Socialista	---	---	1	1,41	---	---
Partit Unides Podem	---	---	1	1,41	---	---
Diversos partits**	1	1,29	1	1,41	---	---
Instituts d'estadística oficial	12	15,38	1	1,41	---	---
Policia	7	8,97	8	11,27	---	---
Organisme internacional	1	1,29	1	1,41	---	---
Altres	2	2,56	7	9,86	1	11,11
Total UC	78	100	71	100	9	100

*Quan se cita com a font el Parlament com a institució i no els grups parlamentaris.

**Quan es fa referència a conceptes com "partits de l'oposició" o "la resta de partits", que engloben diverses formacions polítiques alhora.

En el cas de El Periódico, un 32,39% de les fonts de rol institucional són governs municipals, front al 15,38% de La Vanguardia. Per contra, La Vanguardia supera a El Periódico en les referències al govern estatal (17,95% versus 11,27%) i als governs autonòmics, majoritàriament la Generalitat de Catalunya (19,23% versus 9,86%). En el cas de la Directa, com exposàvem anteriorment, les fonts primàries principals de rol institucional tenen poc pes en el conjunt d'UC examinades. Entre les escasses referències a aquest tipus de font, cal destacar que no n'hi ha cap del govern estatal i que les corresponents al poder judicial representen el mateix percentatge que la suma de les procedents dels governs municipal i autonòmic. El motiu és que se citen fonts judicials en fer referència a judicis relacionats amb la repressió de moviments socials com l'okupa, en la seva lluita contra l'especulació immobiliària; o l'ecologista, en la seva defensa del medi ambient front a models immobiliaris desenvolupistes.

En el cas de les fonts amb rol econòmic (veure taula 11), observem que La Vanguardia dona més pes que El Periódico a les de tipus immobiliari (57,35% versus 42,11%) i aquest segon mitjà a les de tipus financer (52,63% de ELP versus 39,71% de LV). En el cas de la Directa, el pes de les fonts de rol econòmic és irrellevant respecte al total i les de tipus immobiliari i financer es reparteixen a parts iguals.

Taula 11

Subcategories de les fonts primàries principals amb rol econòmic (amb breus)

Fonts econòmiques	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Sector immobiliari	39	57,35	16	42,11	2	50
Sector financer	27	39,71	20	52,63	2	50
Empreses d'altres sectors	2	2,94	2	5,26	---	---
Total UC	68	100	38	100	4	100

Quant a les fonts amb rol social (veure taula 12), existeixen diferències rellevants entre els tres mitjans si analitzem la seva distribució per categories. Si bé als tres mitjans els moviments socials són la categoria que concentra un major percentatge, La Vanguardia és qui en presenta la menor proporció (50%) i la Directa, la major (64,15%). El Periódico presenta un percentatge similar (62,26%) al de la Directa.

D'altra banda, més enllà de les referències als moviments socials en el seu conjunt, El Periódico, i encara més la Directa, utilitzen també activistes com a font principal (com a individus) en més del 10% dels casos (13,21% a ELP i 16,98% a LD). Cal tenir en compte que, quan una persona reuneix la doble condició d'afectada i activista d'un moviment social organitzat (per exemple, un activista de la PAH que alhora està afectat per un procés de desnonament), se l'ha classificada com a activista.

Per contra, La Vanguardia no compta amb fonts d'activistes, però sí fa referència amb major freqüència a persones afectades per desnonaments o d'altres situacions d'exclusió residencial que no formen part d'un moviment social organitzat (21,43% versus 15,09% de ELP i 3,77% de LD) i de ciutadans i ciutadanes que, sense patir directament un problema d'aquest tipus, sí opinen o aporten informació sobre qüestions que hi estan relacionades (7,14%). En canvi, aquest darrer tipus de font està absent a LD i a ELP.

A La Vanguardia, també tenen un pes més elevat les fonts procedents d'ONG (11,90%), front al 7,55% de ELP i l'1,89% de LD, i de comunitats (en molts casos de propietaris d'una finca amb problemes que afecten els habitatges de la mateixa), que concentren un 9,52% del total d'UC d'aquest mitjà, mentre que a ELP i LD són pràcticament inexistent.

En definitiva, El Periódico, i encara més la Directa, donen major rellevància que La Vanguardia a les fonts procedents dels moviments socials i de l'activisme. La Vanguardia tendeix a donar més pes a les persones afectades; a la ciutadania en general; a les ONG, que prioritzen l'assistència a les persones en situació d'exclusió residencial per sobre de les reivindicacions polítiques més pròpies dels moviments

socials i de l'activisme; i a les comunitats, per problemes que afecten diversos propietaris d'habitatges.

Taula 12

Subcategories de les fonts primàries principals amb rol social (amb breus)

Fonts socials	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Moviment Social	21	50	33	62,26	34	64,15
Afectat*	9	21,43	8	15,09	2	3,77
Activista	---	---	7	13,21	9	16,98
ONG	5	11,90	4	7,55	1	1,89
Comunitat**	4	9,52	---	---	1	1,89
Ciutadania***	3	7,14	---	---	---	---
Sindicat	---	---	1	1,89	1	1,89
Moviment okupa	---	---	---	---	4	7,55
Economia social	---	---	---	---	1	1,89
Total UC	42	100	53	100	53	100

*Si una persona té la doble condició d'afectada i activista d'un moviment social organitzat, se l'ha classificada com a activista.

**Comunitats de veïns/es o propietaris/àries.

***No directament afectada per problemes d'exclusió residencial.

Finalment, pel que fa a la categoria altres (veure taula 13), constatem que es refereix majoritàriament a acadèmics/experts sobre temes relacionats amb l'habitatge (amb percentatges del 70% o més a ELP i LD i del 55,56% a LV). A LV, també tenen força rellevància els col·legis professionals (33,33% front al 16,67% de ELP), que estan absents a LD.

Taula 13

Subcategories de les fonts primàries principals de la categoria altres (amb breus)

Altres fonts	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Acadèmic / Expert	5	55,56	9	75	7	70
Col·legi professional	3	33,33	2	16,67	---	---
Mitjà de comunicació*	1	11,11	---	---	1	10
Advocats/ades**	---	---	1	8,33	1	10
Agents del món art/cultura	---	---	---	---	1	10
Total	9	100	12	100	10	100

*Quan la font principal és un altre mitjà de comunicació diferent de la capçalera que publica la informació o un periodista del propi mitjà, que elabora la informació en base als fets presenciats, normalment a mode de crònica a partir del relat de la pròpia experiència.

** Majoritàriament defensors/ores d'activistes i moviments socials.

6.1.1.2.2. Rol social de la segona font primària

Si analitzem la segona font primària, en aquelles UC on se'n cita més d'una, observem que la distribució de rols socials respecte de la principal no varia substancialment en el cas de El Periódico i La Vanguardia (com es desprèn de la comparació de les taules 9 i 14).

Taula 14

Segones fonts primàries per rol als gèneres informatius/interpretatius (amb breus)

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Econòmic	31	28,18	22	18,33	2	4,17
Institucional	43	39,09	50	41,67	17	35,42
Social	22	20	38	31,67	22	45,83
Altres	14	12,73	10	8,33	7	14,58
Total UC	110	100	120	100	48	100

En el cas de ELP, no existeix cap diferència remarcable entre la composició del rol social de la primera i segona font primària principal. A La Vanguardia, l'única diferència rellevant respecte a la font principal és que la segona presenta un major percentatge d'experts, cosa que explica l'increment de la categoria altres (del 4,57% de la primera font primària al 12,73% de la segona).

On sí es detecten diferències substancials entre els rols socials de les primeres i segones fonts primàries és a la Directa. Mentre les fonts amb rol institucional representaven l'11,84% del total de les primeres, aquest percentatge ascendeix al 35,42% de les segones. Per contra, el percentatge de segones fonts primàries amb rol social és 23,91 punts inferior al de les primeres. És a dir, la Directa prioritza en ambdós casos els agents socials -fonamentalment activistes i moviments socials-, però en el cas de la segona font primària dona major rellevància a les institucions.

6.1.2. Protagonistes principals

6.1.2.1. Nombre mitjà de protagonistes

El nombre mitjà de protagonistes, que s'ha calculat sobre la totalitat d'UC de la mostra, no presenta diferències remarcables entre mitjans, com mostra la taula 15. És un nombre mínim de protagonistes (la mitjana és de 2,16), que es limita majoritàriament a exposar les dues parts implicades en un conflicte o assumpte sobre alguna qüestió relacionada amb l'habitatge.

Taula 15

Nombre mitjà de protagonistes principals per publicació

	Nombre de protagonistes	Nombre d'UC
Vanguardia	2,14	285
Periódico	2,16	267
Directa	2,22	105
Mitjana	2,16	657

6.1.2.2. El rol social dels protagonistes principals

6.1.2.2.1. El rol social del primer protagonista principal

En el cas de La Vanguardia i El Periódico, la majoria de protagonistes principals tenen rol institucional o econòmic: el 65,96% en el primer cas i el 60,30% en el segon (veure taula 16). Ara bé, observem que a La Vanguardia prevalen els protagonistes amb rol econòmic sobre els institucionals, mentre que a El Periódico és a la inversa. A més, a El Periódico, els protagonistes amb rol social superen en 7,81 punts els de La Vanguardia. També cal tenir en compte que, a El Periódico, el

percentatge de protagonistes amb rol social (34,83%) supera els de rol econòmic (23,60%).

En el cas de la Directa, la distribució dels rols socials dels protagonistes principals és molt diferent a la dels dos mitjans anteriors. El 72,38% dels protagonistes principals tenen rol social i tant els de rol institucional com els de rol econòmic se situen per sota del 10%. Es troben, fins i tot, per sota de la categoria altres (10,48%), conformada per experts o advocats i advocades defensors dels moviments socials, entre d'altres.

Taula 16

Protagonistes principals amb cada rol social

Mitjà	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Econòmic	104	36,49	63	23,60	8	7,62
Institucional	84	29,47	98	36,70	10	9,52
Social	77	27,02	93	34,83	76	72,38
Altres	20	7,02	13	4,87	11	10,48
Total	285	100	267	100	105	100

Més enllà dels rols generals dels protagonistes, l'anàlisi de les subcategories que engloba cadascun d'ells també mostra algunes diferències entre mitjans. Per exemple, entre els protagonistes amb rol econòmic (veure taula 17), predominen els del sector immobiliari tant a LV com a ELP, però en major mesura a LV (on són un 65,38% dels protagonistes d'aquesta categoria versus el 53,97% de ELP). A LD els protagonistes de rol econòmic tenen escàs pes en el conjunt i els del sector immobiliari i financer es reparteixen a parts iguals.

Taula 17

Subcategories dels protagonistes principals amb rol econòmic

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Sector immobiliari	68	65,38	34	53,97	4	50
Sector financer	31	29,81	26	41,27	4	50
Altres	5	4,81	3	4,76	---	---
Total	104	100	63	100	8	100

En el cas dels protagonistes amb rol institucional, observem diferències rellevants entre els tres mitjans. Si ens centrem específicament en les fonts governamentals (veure taula 18), veiem com El Periódico dona major visibilitat als governs municipals (56,25% del total de fonts governamentals front al 44,44% de LV i el 20% de LD). La Vanguardia dona més pes que El Periódico al govern autonòmic - fonamentalment la Generalitat de Catalunya- com a protagonista principal (25,93% front al 18,75% de ELP). La Directa té un nombre molt reduït de fonts governamentals (en tan sols 5 de les UC analitzades d'aquest mitjà, les fonts principals són d'aquest tipus) i la presència d'executius de diferents nivells territorials és similar, si bé l'àmbit municipal és el més escassament representat.

Taula 18

Subcategories de protagonistes principals amb rol institucional governamental

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Governos municipals	24	44,44	27	56,25	1	20
Govern autonòmic	14	25,93	9	18,75	2	40
Govern estatal	16	29,63	12	25	2	40
Total UC	54	100	48	100	5	100

Pel que fa al conjunt de fonts amb rol institucional (governamentals o d'altres tipus), els resultats mostren que El Periódico és el mitjà que globalment dona major protagonisme als partits i la Directa el que menys ho fa (veure taula 19). Si sumem les subcategories de les formacions PP i CiU i de “diversos partits” (si diversos partits són protagonistes alhora, per exemple si es denominen com a “partits de l'oposició”), el percentatge total de ELP arriba al 27,55%, front al 16,67% de LV i el 10% de LD. ELP és qui concentra un percentatge més alt de la subcategoria “diversos partits”, per referències a tots o alguns partits de l'oposició. El PP és pràcticament l'únic partit que se cita individualment com a protagonista principal, ja que el protagonisme dels partits es concentra el 2013, durant el debat de la ILP hipotecària al Congrés i els *escraches* de la PAH contra els diputats d'aquest partit.

Taula 19

Subcategories del conjunt de protagonistes principals amb rol institucional

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Govern municipal	24	28,57	27	27,55	1	10
Govern autonòmic	14	16,67	9	9,18	2	20
Govern estatal	16	19,05	12	12,24	2	20
Partit PP	12	14,29	17	17,35	1	10
Partit CDC*	---	---	1	1,02	---	---
Diversos partits	2	2,38	9	9,18	---	0
Poder judicial	4	4,76	9	9,18	2	20
Policia	5	5,95	5	5,10	1	10
Parlament Autonomia	1	1,19	---	---	---	---
Parlament Estat	2	2,38	3	3,06	---	---
Organisme internacional	1	1,19	1	1,02	---	0
Altres	3	3,57	5	5,12	1	10
Total UC	84	100	98	100	10	100

*Correspon a una única menció a Convergència Democràtica de Catalunya (CDC) en una notícia sobre la venda de la seva seu al carrer de Còrsega de Barcelona. El comprador destina l'immoble a pisos residencials de luxe, motiu pel qual s'ha inclòs a la mostra.

Dins dels protagonistes amb rol social (veure taula 20), els moviments socials són la subcategoria amb major presència, en major mesura a El Periódico (46,24% del total de la categoria) que a La Vanguardia (35,06%). Això no obstant, a La Vanguardia, les categories formades per les persones afectades per desnonaments o d'altres problemàtiques relacionades amb l'habitatge i pels ciutadans i ciutadanes que aporten el seu testimoni (sense estar afectats o implicats directament en els fets) sumen un percentatge superior (46,76%, versus el 37,63% de El Periódico). A més, a El Periódico, els ciutadans i ciutadanes no afectats representen tan sols un 2,15% del total de protagonistes amb rol social, front al 12,99% de La Vanguardia.

En el cas de la Directa, hi ha diferències rellevants amb els dos mitjans anteriors. El 84,21% d'aquesta categoria està formada per moviments socials en defensa del dret a l'habitatge, activistes i el moviment okupa, mentre que les persones afectades (no organitzades en cap col·lectiu o moviment) tan sols representen un 6,58% .

Taula 20

Subcategories dels protagonistes principals amb rol social

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Activista	6	7,79	11	11,83	22	28,95
Afectat	26	33,77	33	35,48	5	6,58
Ciudadania	10	12,99	2	2,15	4	5,26
Comunitat	3	3,90	---	---	2	2,63
Economia social	---	---	---	---	1	1,32
Moviment okupa	---	---	---	---	5	6,58
Moviment social	27	35,06	43	46,24	37	48,68
ONG	5	6,49	3	3,23	--	---
Sindicat	---	---	1	1,08	--	---
Total UC	77	100	93	100	76	100

Finalment, pel que fa als protagonistes amb d'altres rols (veure taula 21), cal destacar que a La Vanguardia i El Periódico es refereixen en més d'un 65% dels casos a protagonistes conceptuals. Es tracta de conceptes que no es poden identificar estrictament amb un rol social, econòmic i institucional i incloure en les categories anteriors (per exemple: "costa mediterrània", "narració en directe", "rehabilitació", "atur", "casa", etc.). En segon terme, se situen els protagonistes que són acadèmics i experts. Aquesta subcategoria de protagonistes té major pes a la Directa, on els experts representen un 36,37% de la categoria altres, front al 23,08% de ELP i el 15% de LV. Fins i tot en nombres absoluts, els protagonistes que són experts mencionats per la Directa (4) supera el de LV i ELP (3 en ambdós casos), si bé el nombre d'UC examinades de la Directa (105 UC) és inferior al de ELP (267 UC) i LV (285) (veure taula 5).

Taula 21

Subcategories de protagonistes principals amb d'altres rols

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Protagonista conceptual*	13	65	9	69,23	5	45,45
Acadèmic Expert	3	15	3	23,08	4	36,37
Col·legi professional	2	10	1	7,69	---	---
Mitjà de comunicació	2	10	---	---	---	---
Advocat/ada**	---	---	---	---	2	18,18
Total	20	100	13	100	11	100

*Quan el protagonista és un concepte i no una persona/organització i no es pot emmarcar en la categoria de rol econòmic/social/institucional.

**Defensor/a d'activistes i moviments socials.

6.1.2.2.2. El rol social del segon protagonista principal

Pel que fa al rol social dels segons protagonistes principals, l'únic mitjà en què s'observen diferències rellevants respecte als primers és la Directa. Així es desprèn de la comparació entre la taula 22 (que mostra el rol social dels segons protagonistes principals) i la taula 16 (que mostra el dels primers). Les figures 2, 3 i 4 també il·lustren les similituds i diferències del rol social del primer i segon protagonista principal als tres mitjans. Aquesta variable només és pertinent en aquelles UC amb dos o més protagonistes.

Taula 22

Segons protagonistes principals amb cada rol social

Rol	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Econòmic	53	27,89	41	22,04	15	18,29
Institucional	70	36,84	77	41,40	41	50
Social	55	28,95	63	33,87	21	25,61
Altres	12	6,32	5	2,69	5	6,10
Total	190	100	186	100	82	100

Figura 2

Comparativa del % de cada rol social al 1r i 2n protagonista principal a la Directa

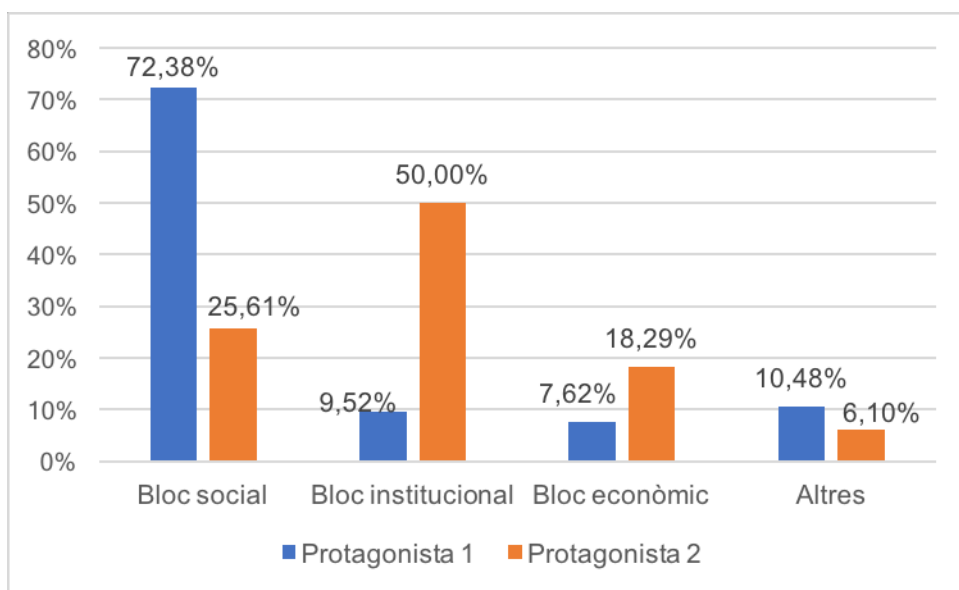

Figura 3

Comparativa del % de cada rol social al 1r i 2n protagonista principal a La Vanguardia

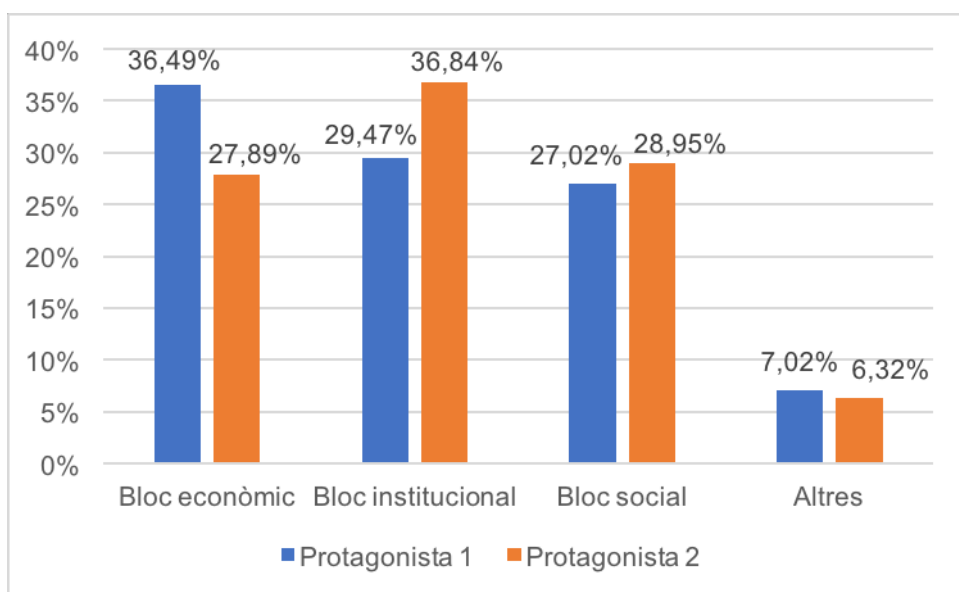
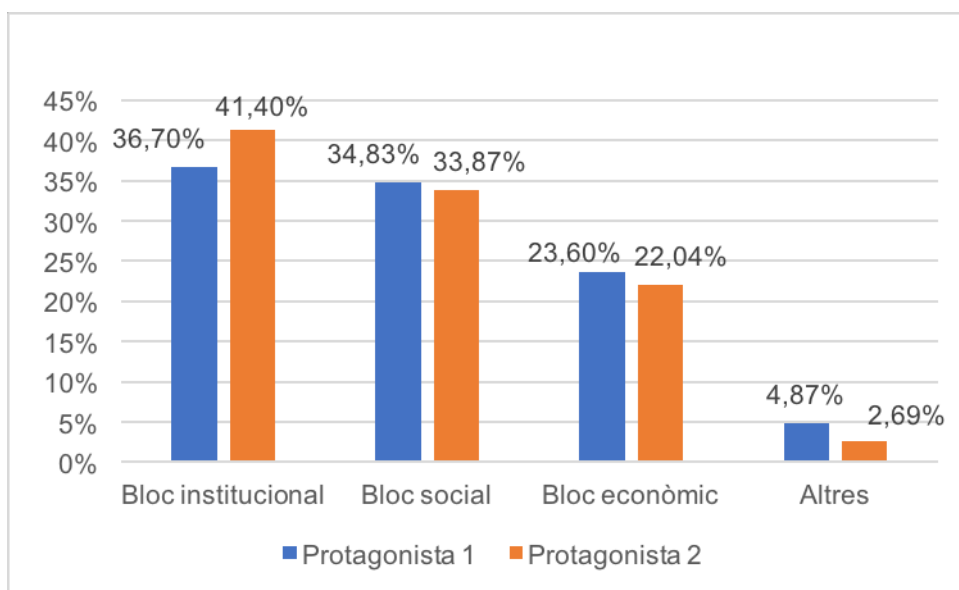

Figura 4

Comparativa del % de cada rol social al 1r i 2n protagonista principal a El Periódico

Com s'observa a la figura 2, la Directa tendeix a situar majoritàriament actors amb rol social com a primer protagonista principal (72,38%), mentre que els de rol institucional són els que concentren un major percentatge entre els segons (50%). En aquest mitjà, els segons protagonistes amb rol econòmic superen en 10,67 punts els primers d'aquesta categoria. Per contra, en el cas de La Vanguardia i El Periódico no s'observen diferències significatives entre el rol social del primer i segon protagonista principal (veure figures 3 i 4). Només cal destacar que, entre els segons protagonistes principals de LV, els que tenen rol institucional tenen 7,37 punts més que entre els primers (veure figura 3).

6.1.2.3. Presència d'humans i no humans entre protagonistes principals

6.1.2.3.1. Presència d'humans i no humans entre els primers protagonistes principals

Tal com s'observa a la taula 23, la Directa és l'únic mitjà analitzat on predominen els protagonistes humans (59,05%) per sobre dels no humans (40,95%). La Vanguardia és el mitjà amb major percentatge de protagonistes no humans (59,30%), mentre que El Periódico se situa en un terme mig (52,43% no humans).

Taula 23

Primers protagonistes principals humans i no humans

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
No humà	169	59,30	140	52,43	43	40,95
Humà	116	40,70	127	47,57	62	59,05
Individual*	60	51,72	64	50,39	20	32,26
Col·lectiu*	56	48,28	63	49,61	42	67,74
Total	285	100	267	100	105	100

*Inclusos dins de la categoria general humà.

A la Directa, els protagonistes humans tendeixen a ser col·lectius (un 67,74% dels protagonistes humans ho són), mentre que, als altres dos mitjans, la presència d'individuals i col·lectius està força equilibrada. És a dir, la Directa tendeix a donar el protagonisme als col·lectius que s'organitzen i es mobilitzen més que a focalitzar el protagonisme en persones individuals.

Si analitzem el percentatge de protagonistes humans i no humans segons el seu rol social, observem diferències rellevants (veure taules 24, 25 i 26). Són els protagonistes amb rol social els que tenen major percentatge de protagonistes

humans (77,92% a La Vanguardia, 71,05% a la Directa i 65,59% a El Periódico), majoritàriament col·lectius en els tres casos (veure taula 24). En el cas dels humans col·lectius amb aquest rol, predominen els grups d'activistes de moviments socials; o bé de persones afectades per diferents problemàtiques habitacionals, que en diversos casos també es mobilitzen a la recerca de solucions, però no en el marc d'una organització formal.

En el cas dels col·lectius d'activistes, pertanyen majoritàriament a diferents nodes locals de la PAH, a les assemblees de *Stop desnonaments*, a associacions veïnals de diferents barris o a lluites ecologistes que s'oposen a la construcció de noves promocions d'habitatge residencial per l'impacte que tenen sobre el medi ambient. En el cas dels col·lectius de persones afectades, corresponen majoritàriament a persones i famílies en procés de desnonament o sense llar, i a persones que treballaven en la construcció d'habitatge residencial i s'han quedat a l'atur per la crisi del sector. També s'hi inclouen grups de persones que es mobilitzen, fora de moviments socials organitzats, per demanar millores concretes del seu habitatge o de l'entorn on es troba, per exemple grups de veïns i veïnes d'un mateix barri o diferents propietaris d'un mateix bloc de pisos.

En el cas de la Directa, predominen els humans col·lectius de caràcter activista pertanyents a moviments socials organitzats; en el cas de La Vanguardia, les persones afectades que no es mobilitzen o ho fan fora d'una organització formal; i en el cas de El Periódico, hi ha una presència equilibrada d'uns i altres.

Pel que fa als humans individuals amb rol social, la gran majoria tant a La Vanguardia com a El Periódico són persones afectades per problemes habitacionals (desnonaments, ocupacions, increment del preu del lloguer, persones sense llar...) i no activistes, ja que aquests tendeixen a presentar-se de forma col·lectiva. En el cas de la Directa, els humans individuals, que es troben en menor proporció que als altres dos mitjans, també tendeixen a ser persones vinculades a l'activisme dels moviments socials, que en aquesta ocasió se citen de forma particular i individualitzada (per exemple, Ada Colau, com a portaveu de la PAH a Barcelona; Pau Llonch, com a portaveu de la PAH a Sabadell; Roberto Rivas, de

l'assemblea de *Stop desnonaments* de la Corunya, etc.). Els activistes solen ser protagonistes humans individuals a la Directa, en el marc d'una entrevista o quan les seves declaracions tenen molta rellevància en un reportatge.

Pel que a fa als protagonistes no humans amb rol social, en els tres mitjans analitzats, es tracta principalment de moviments socials quan són mencionats amb el nom o sigles de l'organització. Alguns dels moviments socials que s'esmenten amb major freqüència són la PAH, les plataformes impulsores de la ILP estatal i catalana pel dret a l'habitatge (que agrupen diferents organitzacions), el Sindicat de Llogateres, l'Observatori DESC o la Federació d'Associacions de Veïns i Veïnes de Barcelona (FAVB).

Taula 24

Humans i no humans entre els primers protagonistes principals amb rol social

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Humà individual	22	28,57	19	20,43	14	18,42
Humà col·lectiu	38	49,35	42	45,16	40	52,63
No humà	17	22,08	32	34,41	22	28,95
Total	77	100	93	100	76	100

Per contra, entre els protagonistes amb rol institucional i econòmic, predominen els no humans (veure taules 25 i 26). En el cas de La Vanguardia i El Periódico, els més deshumanitzats són els protagonistes amb rol econòmic (84,61% en el primer mitjà i 79,36%, en el segon), que corresponen majoritàriament a referències al nom d'empreses del sector immobiliari i d'entitats financeres (Realia, Martín Fadesa, *Merlin Properties*, *CaixaBank*, Banc Sabadell, Banco Santander...). En el cas dels protagonistes institucionals, els no humans corresponen a protagonistes mencionats amb el nom de l'administració corresponent (normalment ajuntaments, la Generalitat de Catalunya i el govern estatal, o departaments i àrees d'aquestes institucions, com regidories, conselleries, ministeris, etc.). En el cas de LD, estan

igualment deshumanitzades les institucions i els protagonistes amb rol econòmic, amb percentatges molt similars a l'entorn del 90% de no humans en ambdós casos.

A diferència dels protagonistes amb rol social, entre els de rol econòmic i institucional que són humans, predominen els individuals sobre els col·lectius a LV i ELP (veure taules 25 i 26). Entre els de rol econòmic, fonamentalment es tracta de responsables i directius d'empreses del sector immobiliari i d'entitats financeres, i, entre els de rol institucional, de responsables polítics de diferents administracions públiques. En el cas de LD, cal tenir en compte que els protagonistes principals amb aquests rols tenen molt poc pes en el conjunt, de manera que els resultats d'aquesta variable són poc rellevants.

Taula 25

Humans i no humans entre els primers protagonistes principals amb rol econòmic

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Humà individual	11	10,58	8	12,70	--	---
Humà col·lectiu	5	4,81	5	7,94	1	12,50
No humà	88	84,61	50	79,36	7	87,50
Total UC	104	100	63	100	8	100

Taula 26

Humans i no humans entre els primers protagonistes principals amb rol institucional

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Humà individual	22	26,19	36	36,73	1	10
Humà col·lectiu	8	9,52	10	10,20	---	---
No humà	54	64,29	52	53,07	9	90
Total	84	100	98	100	10	100

6.1.2.3.2. Presència d'humans i no humans entre els segons protagonistes principals

Pel que fa a la presència d'humans i no humans, les diferències més rellevants entre els primers i els segons protagonistes principals les trobem a la Directa, com es desprèn de la comparació de les taules 27 i 23. Si entre els primers protagonistes principals, a la Directa, hi havia un 40,95% de no humans, aquest percentatge s'eleva al 75,61% entre els segons. Això es deu al fet que, entre els primers protagonistes principal de la Directa, predominen clarament els protagonistes amb rol social (majoritàriament humans col·lectius), mentre que aquests cedeixen protagonisme a les institucions entre els segons, més deshumanitzats.

Quant a la Vanguardia i El Periódico, les diferències entre humans i no humans no són gaire rellevants entre primer i segon protagonista. En canvi, sí que ho són pel que fa a la proporció d'humans col·lectius i individuals (entre els humans). Si entre els primers protagonistes principals, els col·lectius representaven el 48,28% d'humans a LV i el 49,61% a ELP, aquests percentatges ascendeixen al 71,11% i al 62,50%, respectivament, entre el segon. A LD, en canvi, no hi ha una variació significativa en aquest sentit i es manté la preponderància dels humans col·lectius en ambdós casos.

Taula 27

Segons protagonistes principals humans i no humans

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
No humà	100	52,63	114	61,29	62	75,61
Humà	90	47,37	72	38,71	20	24,39
Individual*	26	28,89	27	37,50	6	30
Col·lectiu*	64	71,11	45	62,50	14	70
Total	190	100	186	100	82	100

*Inclusos dins de la categoria general humà.

6.1.2.4. Sexe dels protagonistes principals

6.1.2.4.1. Sexe del primer protagonista principal

La presència de dones i homes en les informacions periodístiques sobre habitatge (amb protagonistes humans individuals) és força paritària en termes generals, amb l'excepció de La Vanguardia, on es registra un major percentatge d'homes (56,67%) entre el primer protagonista principal, com mostra la taula 28.

Taula 28

Presència de dones i homes entre els protagonistes principals humans individuals

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Dona	26	43,33	32	50	10	50
Home	34	56,67	32	50	10	50
Total	60	100	64	100	20	100

Si analitzem el sexe dels primers protagonistes principals segons el seu rol social, observem importants diferències, tal com mostren les taules 29, 30 i 31.

Taula 29

Distribució per sexes entre protagonistes humans individuals amb rol econòmic

	Vanguardia		Periódico	
	N	%	N	%
Dona	---	---	---	---
Home	11	100	8	100
Total UC*	11	100	8	100

*A la Directa, no hi ha cap protagonista amb rol econòmic que sigui humà individual, per la qual cosa aquest mitjà no figura a la taula.

Taula 30*Distribució per sexes entre protagonistes humans individuals amb rol institucional*

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Dona	13	59,09	21	58,33	---	---
Home	9	40,91	15	41,67	1	100
Total UC	22	100	36	100	1	100

Taula 31*Distribució per sexes entre els protagonistes humans individuals amb rol social*

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Dona	12	54,55	10	52,63	7	50
Home	10	45,45	9	47,37	7	50
Total UC	22	100	19	100	14	100

Entre els protagonistes amb rol institucional (veure taula 30), les dones representen el 59,09% del total a La Vanguardia i el 58,33% a El Periódico. Per contra, entre els de rol econòmic (veure taula 29), el 100% són homes en ambdós mitjans. A la Directa, la presència d'homes i dones entre els protagonistes amb rol social està equilibrada.

Entre els protagonistes amb rol institucional, tant a La Vanguardia com a El Periódico es fa referència a protagonistes dones com Carme Chacón i Beatriz Corredor, que van ser ministres d'habitatge entre 2007 i 2010 (la segona va prendre el relleu de la primera a mitjans de 2008). En les informacions sobre els *escraches* de la PAH contra diputats i diputades del PP, també es destaquen com a protagonistes principals diverses polítiques d'aquest partit com Soraya Sáenz de Santamaría (vicepresidenta del govern espanyol entre desembre de 2011 i juny de

2018), María Dolores de Cospedal (secretària general del PP entre juny de 2008 i juliol de 2018) o Cristina Cifuentes (delegada del govern espanyol a Madrid entre gener de 2012 i abril de 2015).

Un altre grup de dones citades com a protagonistes principals són les responsables de síndics o defensors del poble, que també es refereixen a la qüestió de l'habitatge. Entre elles, trobem Assumpció Vilà, Síndica de Greuges de Barcelona des de 2010 fins al 2021¹⁰; o Soledad Becerril, Defensora del poble de l'Estat entre juny de 2012 i juliol de 2017.

En el cas de La Vanguardia, també trobem com a protagonista principal Elena Salgado, que va ser ministra d'economia i hisenda entre abril de 2009 i desembre de 2011 (i també vicepresidenta entre juliol i desembre de 2011) o la presidenta del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya entre 2004 i 2010, Maria Eugènia Alegret. Especialment des de la seva arribada a l'alcaldia de Barcelona el maig de 2015, a La Vanguardia també abunden les informacions protagonitzades per Ada Colau. En el cas de El Periódico, també destaquen altres alcaldesses i regidores com a protagonistes, entre elles Núria Marín (alcaldessa de L'Hospitalet de Llobregat), Gala Pin (regidora de Ciutat Vella a Barcelona, durant el mandat 2015-2019) o Janet Sanz (segona tinent d'alcaldia i regidora d'Urbanisme de Barcelona en el mandat 2019-2023).

Pel que fa als protagonistes amb rol social, també són majoritàriament femenins a La Vanguardia (54,55%) i a El Periódico (52,63%), però cal recordar que aquest rol representa menys del 35% dels protagonistes principals en ambdós mitjans.

6.1.2.4.2. Sexe del segon protagonista principal

Entre els segons protagonistes principals, es manté la paritat a El Periódico i la Directa i, en el cas de La Vanguardia, s'accentua la distància entre homes i dones. Entre els segons protagonistes principals d'aquest mitjà, hi ha un 61,54% d'homes

¹⁰ Durant el primer semestre de 2021, s'ha posat en marxa el procés d'elecció d'un nou Síndic/a de Greuges de Barcelona, que és previst finalitzi el juliol d'aquest any, quan Assumpció Vilà finalitza la seva responsabilitat en el càrrec (Sust, 2021).

versus un 38,46% de dones (veure taula 32). Així doncs, La Vanguardia és el mitjà amb major presència masculina entre els dos protagonistes principals.

Taula 32

Presència d'homes i dones entre el 2n protagonista principal humà individual

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Dona	10	38,46	14	51,85	3	50
Home	16	61,54	13	48,15	3	50
Total	26	100	27	100	6	100

6.1.2.5. Presència de protagonistes principals amb i sense nom propi

La Directa és l'únic dels tres mitjans on el percentatge de protagonistes principals que no tenen nom propi supera als que sí que en tenen (veure taula 33). Cal recordar que, entre els protagonistes humans, els col·lectius (manifestants, activistes, veïns i veïnes...) representen un 67,74% a LD i menys del 50% a ELP i a LV (veure taula 23). El fet que aquest tipus de protagonistes siguin menys identificats amb nom propi que els humans individuals contribueix a explicar que els valors d'aquesta variable a la Directa siguin menors.

Taula 33

Protagonistes principals amb nom propi i sense nom propi

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Amb nom propi	172	60,35	163	61,05	48	45,71
Sense nom propi	113	39,65	104	38,95	57	54,29
Total	285	100	267	100	105	100

També són rellevants les diferències en el percentatge de protagonistes principals que compten amb nom propi, atenent al seu rol social (veure taules 34, 35 i 36).

Taula 34

Protagonistes principals amb rol econòmic amb i sense nom propi

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Amb nom propi	64	61,54	28	44,44	4	50
Sense nom propi	40	38,46	35	55,56	4	50
Total	104	100	63	100	8	100

Taula 35

Protagonistes principals amb rol institucional amb i sense nom propi

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Amb nom propi	66	78,57	81	82,65	7	70
Sense nom propi	18	21,43	17	17,35	3	30
Total	84	100	98	100	10	100

Taula 36

Protagonistes principals amb rol social amb i sense nom propi

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Amb nom propi	36	46,75	52	55,91	31	40,79
Sense nom propi	41	53,25	41	44,09	45	59,21
Total	77	100	93	100	76	100

En la gran majoria d'UC protagonitzades per institucions públiques (o els seus representants), aquestes són identificades amb nom propi (78,57% a La Vanguardia, 82,65% a El Periódico i 70% a La Directa). En segona posició, es troben els protagonistes amb rol econòmic, amb nom propi en un 61,54% de les UC de LV, un 44,44% de ELP i un 50% de LD. Així doncs, El Periódico és el mitjà que menys identifica amb nom propi els protagonistes amb rol econòmic, perquè amb freqüència els menciona com a conceptes (el preu de l'habitatge, el mercat immobiliari, les hipoteques, etc.). De fet, és l'únic dels tres mitjans que atribueix nom propi als protagonistes amb rol econòmic amb una proporció menor que la dels protagonistes amb rol social, a qui en dona en un 55,91% de casos. D'altra banda, la Directa és el mitjà amb menor proporció de protagonistes amb rol social amb nom propi, principalment per la preponderància d'humans col·lectius.

D'altra banda, si correlacionem aquesta variable amb el sexe (veure taula 37), observem que les dones compten amb nom propi en més del 90% dels casos als tres mitjans (96,15% a LV, 96,88% a ELP i 90% a LD), en percentatges que superen els dels homes (84,85% a LV, 84,38% a ELP i 60% a LD).

Taula 37

Protagonistes amb i sense nom propi segons el sexe

		Vanguardia		El Periódico		La Directa	
		N	%	N	%	N	%
Dona	Amb nom propi	25	96,15	31	96,88	9	90
	Sense	1	3,85	1	3,12	1	10
	Total	26	100	32	100	10	100
Home	Amb nom propi	29	85,29	27	84,38	6	60
	Sense	5	14,71	5	15,62	4	40
	Total	34	100	32	100	10	100
Humans individ.	Amb nom propi	54	90	58	90,63	15	75
	Sense	6	10	6	9,38	5	25
	Total	60	100	64	100	20	100

A les dones (D), se'ls atribueix nom propi amb major freqüència que als homes (H), perquè tenen major presència entre els protagonistes amb rols socials que compten en major mesura amb aquesta identificació. Així per exemple, la majoria de persones citades com a representants de governs municipals són dones i aquest és un grup on se cita el nom propi de la protagonista en la pràctica totalitat de casos. Una tendència similar es produeix entre les persones que representen moviments socials. Per contra, la majoria de protagonistes principals que són persones afectades per problemes d'accés a l'habitatge són homes, tot i el context de feminització de la pobresa, i aquest grup s'anomena amb nom propi (NP) en un percentatge més baix (veure taula 38).

Taula 38

Identificació amb nom propi dels protagonistes principals per sexe i rol social específic

Rol social específic*	Vanguardia				Periódico				Directa			
	N**	D (%)	H (%)	NP (%)	N	D (%)	H (%)	NP (%)	N	D (%)	H (%)	NP (%)
Afectat	10	33,33	66,67	60	13	38,46	61,54	69,23	1	---	100	---
Govern municipal	9	66,67	33,33	88,89	12	83,33	16,67	100	--	---	---	---
Govern estatal	8	75	25	100	8	75	25	100	--	---	---	---
Sector immobiliari	6	---	100	83,33	3	---	100	66,67	--	---	---	---
Sector financer	5	---	100	100	4	---	100	100	--	---	---	---
Govern autonòmic	4	---	100	100	1	---	100	100	1	---	100	100
Moviment social	4	100	---	100	5	80	20	100	9	66,67	33,33	100
Ciutadania	4	100	---	100	---	---	---	---	2	50	50	---
Expert	2	50	50	100	1	100	---	100	4	50	50	100
Activista	2	50	50	50	1	100	---	100	2	---	100	---
ONG	2	---	100	100	---	---	---	---	--	---	---	---
Col·legi professional	1	---	100	100	---	---	---	---	--	---	---	---
Mitjà comunicació	1	---	100	100	---	---	---	---	--	---	---	---
Altres institucions***	1	100	---	100	3	33,33	66,67	100	--	---	---	---
Altres empreses***	---	---	---	---	1	---	100	100	--	---	---	---
Parlament Estat	---	---	---	---	1	---	100	100	--	---	---	---
Partit PP	---	---	---	---	5	60	40	100	--	---	---	---
Justícia	---	---	---	---	5	20	80	80	--	---	---	---
Policia	---	---	---	---	1	---	100	100	--	---	---	---
Advocat	---	---	---	---	---	---	---	---	1	100	---	100
Total UC	59	44,83	55,17	88,14	64	50	50	90,63	20	50	50	75

*La taula mostra els rols socials específics, no els rols generals (econòmic, social, institucional o altres).

** Quan no es mostren resultats (---), és perquè no hi ha humans individuals (dones/homes) d'aquell rol social específic.

*** No corresponen a les principals categories d'institucions públiques / empreses.

6.1.2.6. Presència de protagonistes principals actius/passius

6.1.2.6.1 Presència de primers protagonistes actius/passius

En termes generals, els tres mitjans analitzats presenten majoritàriament els primers protagonistes principals de forma activa, especialment en el cas de la Directa, seguida pel diari El Periódico i La Vanguardia com mostra la taula 39.

Taula 39

Distribució dels primers protagonistes principals segons si tenen rol actiu o passiu

	La Vanguardia		El Periódico		La Directa	
	N	%	N	%	N	%
Actiu	172	60,35	179	67,04	87	82,86
Passiu	113	39,65	88	32,96	18	17,14
Total	285	100	267	100	105	100

La Directa és el mitjà amb major percentatge de primers protagonistes principals amb rol social (veure Taula 16) i aquests són els que amb major freqüència són actius als mitjans analitzats -amb l'excepció de La Vanguardia-, ja que la majoria d'ells són moviments socials i activistes, dels quals es destaquen les seves accions o reivindicacions en defensa del dret a l'habitatge (veure taula 40). Això explica que la Directa sigui globalment el mitjà amb major percentatge de protagonistes amb rol actiu.

El Periódico es troba en segona posició (67,04% de protagonistes actius). Cal tenir en compte que compta amb major percentatge de protagonistes socials que La Vanguardia (veure taula 16) i que, entre ells, també registra un major percentatge d'actius (72,04% a ELP i 57,14% a LV) (veure taula 40). Entre els protagonistes socials de ELP, hi ha major preponderància de moviments socials i activistes que a LV, on hi ha major presència de persones afectades per situacions d'exclusió residencial i ciutadania en general (veure taula 20) i els primers tenen rols actius

amb major freqüència que els segons. De fet, les persones afectades es troben entre les que es presenten com a subjectes passius en major proporció (68% a LV, 48,48% a ELP i 40% a LD) (veure taula 41). Això explica que LV sigui l'únic dels tres mitjans on el percentatge de protagonistes amb rol social que són subjectes actius (57,14%) és inferior al dels protagonistes amb rol institucional (76,19%).

En els tres mitjans analitzats, són els protagonistes amb rol econòmic els que són actius en menor proporció (52,88% a LV, 61,90% a ELP i 62,50% a LD). Especialment en el cas de LV i ELP, proliferen les informacions on es presenten protagonistes amb rol econòmic com a agents passius que pateixen les conseqüències de la crisi econòmica i financera (per exemple, de les pèrdues patides per un banc o una empresa immobiliària). En el cas de la Directa, els protagonistes principals amb rol econòmic són minoritaris (veure taula 16) i, si són passius en un 37,50% de casos, és perquè en algunes UC els fons d'inversió i SOCIMI són fiscalitzats per la seva responsabilitat en l'encariment del lloguer.

Taula 40

Primers protagonistes principals amb rol actiu i passiu segons el seu rol social

		Vanguardia		Periódico		Directa	
		N	%	N	%	N	%
Econòmic	Actiu	55	52,88	39	61,90	5	62,50
	Passiu	49	47,12	24	38,10	3	37,50
	Total	104	100	63	100	8	100
Institucional	Actiu	64	76,19	66	67,35	7	70
	Passiu	20	23,81	32	32,65	3	30
	Total	84	100	98	100	10	100
Social	Actiu	44	57,14	67	72,04	68	89,47
	Passiu	33	42,86	26	27,96	8	10,53
	Total	77	100	93	100	76	100
Total*	Actiu	163	61,51	172	67,72	80	85,11
	Passiu	102	38,49	82	32,28	14	14,89
	Total	265	100	254	100	94	100

*No es contempla la categoria de protagonistes amb d'altres rols socials, ja que no s'ha considerat rellevant per a l'anàlisi examinar si aquests tenen rol actiu/passiu.

Taula 41

Actius (A) i passius (P) entre protagonistes principals amb rol social, per subcategories

	Vanguardia			Periódico			Directa		
	N	A (%)	P (%)	N	A (%)	P (%)	N	A (%)	P (%)
Mov. social	27	70,37	29,63	43	79,07	20,93	37	100	---
Afectat	26	32	68	33	51,52	48,48	5	60	40
Ciudadania	10	70	30	2	50	50	4	50	50
Activista	6	50	50*	11	100	---	22	86,36	13,64
ONG	5	100	---	3	100	---	---	---	---
Comunitat	3	33,33	66,67	---	---	---	2	100	---
Mov. okup.	---	---	---	---	---	---	5	80	20
Sindicat	---	---	---	1	100	---	---	---	---
Econ. social	---	---	---	---	---	---	1	100	---
Total	77	57,14	42,86	93	72,04	27,96	76	89,47	10,53

*Dels 6 activistes que són protagonistes principals d'UC de La Vanguardia, 3 tenen rol passiu, ja sigui perquè realitzen *escraches* i la informació se centra en fiscalitzar aquesta forma de mobilització o, perquè tot i ser identificats com a activistes, s'emfasitza més la problemàtica que pateixen que el que fan per combatre-la.

Pel que fa a les diferències entre sexes (que mostra la taula 42), observem que els homes són presentats amb major freqüència que les dones com a subjectes actius en el cas de El Periódico i La Vanguardia. És en aquest segon mitjà on la diferència és més accentuada a favor dels homes (+23,53 punts). En el cas de la Directa succeeix a la inversa, fins al punt que el 100% de les dones que són protagonistes principals es presenten amb rol actiu.

Taula 42

Primers protagonistes principals amb rol actiu o passiu segons el sexe

		Vanguardia		Periódico		Directa	
		N	%	N	%	N	%
Dona	Actiu	13	50	21	65,62	10	100
	Passiu	13	50	11	34,38	---	---
	Total	26	100	32	100	10	100
Home	Actiu	25	73,53	24	75	5	50
	Passiu	9	26,47	8	25	5	50
	Total	34	100	32	100	10	100
Humà individual	Actiu	38	63,33	45	70,31	15	75
	Passiu	22	36,67	19	29,69	5	25
Total		60	100	64	100	20	100

6.1.2.6.2. Presència de segons protagonistes actius/passius

L'únic mitjà en què el percentatge de subjectes actius o passius presenta diferències importants entre el primer i el segon protagonista principal és la Directa, com es desprèn de la comparativa de les taules 43 i 39, els resultats de les quals es comparen a la figura 5. Si entre el protagonista principal, el percentatge d'actius de LD arriba al 82,86%, entre el segon protagonista baixa al 53,66%.

Tenint en compte que la majoria de primers protagonistes principals (72,38%) de LD tenen rol social (veure taula 16) i que la majoria de segons protagonistes tenen rol institucional (50%) o econòmic (18,29%) (veure taula 22), podem concloure que aquest mitjà atorga als primers un paper molt més actiu que als segons.

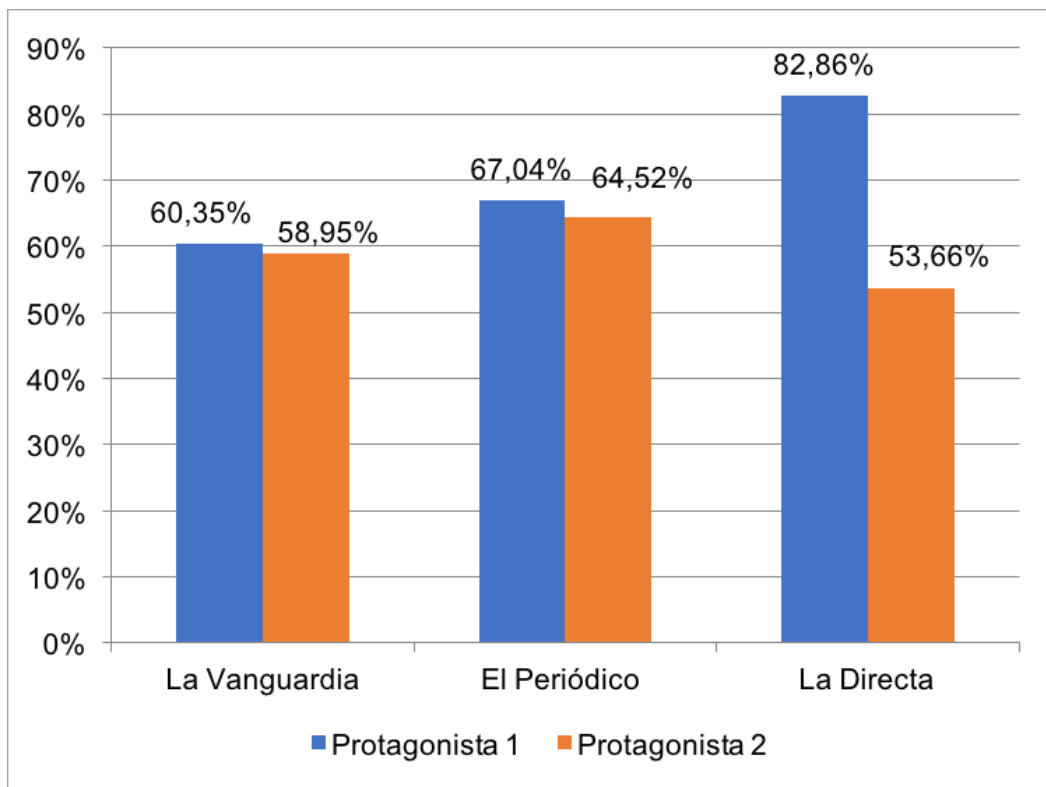
Taula 43

Segons protagonistes principals amb rol actiu o passiu

	La Vanguardia		El Periódico		La Directa	
	N	%	N	%	N	%
Actiu	112	58,95	120	64,52	44	53,66
Passiu	78	41,05	66	35,48	38	46,34
Total UC	190	100	186	100	82	100

Figura 5

Comparativa del percentatge de 1rs i 2ns protagonistes principals amb rol actiu

6.1.2.7. Valoració del protagonista principal

Examinar si els protagonistes principals són valorats favorablement, desfavorablement o de forma neutra només s'ha considerat rellevant en relació a d'altres variables d'anàlisi, com són el rol social i el sexe dels mateixos.

La taula 44 mostra la valoració del protagonista principal (favorable/desfavorable/neutra) atenent al rol social del mateix.

Taula 44

Valoració dels protagonistes principals segons el seu rol social

		Valoració					
		Favorable		Desfavorable		Neutra	
		N	%	N	%	N	%
Vanguardia	Econòmic	36	34,62	23	22,12	45	43,26
	Institucional	30	35,71	26	30,95	28	33,34
	Social	53	68,83	9	11,69	15	19,48
Periódico	Econòmic	28	44,44	21	33,33	14	22,23
	Institucional	37	37,76	40	40,82	21	21,42
	Social	79	84,95	7	7,53	7	7,52
Directa	Econòmic	0	0	7	87,50	1	12,50
	Institucional	1	10	8	80	1	10
	Social	72	94,74	1	1,32	3	3,94
General	Econòmic	64	10,44	51	8,32	60	9,79
	Institucional	68	11,09	74	12,07	50	8,16
	Social	204	33,28	17	2,77	25	4,08
Total		336	54,81	142	23,16	135	22,03

En posar en relació la valoració dels protagonistes principals amb el seu rol social (veure taula 44), observem que la Directa és el mitjà amb major percentatge d'opinions desfavorables dels protagonistes amb rol econòmic (87,50%), mentre que La Vanguardia és la publicació on aquest percentatge és menor (22,12%). Tot

i això, La Vanguardia presenta el major percentatge d'opinions neutres (43,27%) dels agents econòmics, per la qual cosa és a El Periódico i no a La Vanguardia on el percentatge d'opinions favorables d'aquest tipus de protagonistes és més elevat (44,44% en el primer cas i 34,62% en el segon). A la Directa, no es valora favorablement els agents econòmics en cap cas, ja que les escasses vegades que aquests són protagonistes principals sempre és per qüestionar o fiscalitzar les seves accions.

Pel que fa als protagonistes amb rol institucional, també és la Directa el mitjà amb major percentatge d'opinions desfavorables. Tan sols situa actors institucionals com a protagonistes principals en 10 de les 105 UC analitzades d'aquest mitjà (veure taula 16) i, en 8 de cada 10 casos, els valora de forma desfavorable.

A La Vanguardia i El Periódico, la suma de valoracions favorables i neutres supera la de desfavorables. Com passava en el cas dels protagonistes amb rol econòmic, en el cas dels de rol institucional, és El Periódico qui acumula alhora el major percentatge d'opinions favorables (37,76% versus el 35,71% de La Vanguardia) i desfavorables (40,82% versus el 30,95% de La Vanguardia), perquè La Vanguardia en té un major percentatge de neutres (33,34% versus el 21,42% de El Periódico). Però cal assenyalar que, en ambdós casos, es dona una visió més desfavorable dels protagonistes institucionals que dels econòmics.

Finalment, els protagonistes amb rol social són els millor valorats, amb una majoria d'opinions favorables en els tres mitjans. El percentatge d'opinions favorables més elevat és el de la Directa (94,74%), seguit del de El Periódico (84,95%) i del de La Vanguardia (68,83%). Cal assenyalar també que, també en aquest tercer cas, La Vanguardia és el mitjà amb major percentatge d'opinions neutres.

Si ens fixem ara en la valoració dels protagonistes humans individuals, atenent al seu sexe, observem que les dones són pitjor valorades que els homes a La Vanguardia i a El Periódico, en major mesura en aquest segon mitjà (veure taula 45).

Taula 45

Valoració dels protagonistes principals humans individuals segons el seu sexe

		Valoració					
		Favorable		Desfavorable		Neutra	
		N	%	N	%	N	%
Vanguardia	Dona	15	57,69	7	26,92	4	15,39
	Home	21	61,76	4	11,76	9	26,48
Periódico	Dona	17	53,13	10	31,25	5	15,62
	Home	22	68,75	5	15,63	5	15,62
Directa	Dona	8	80,00	---	---	2	20
	Home	8	80,00	1	10	1	10
General	Dona	40	43,96	17	62,96	11	42,31
	Home	51	56,04	10	37,04	15	57,69
Total		91	100	27	100	26	100

A les taules 46 i 47, podem veure amb més detall quines dones són valorades favorablement, desfavorablement i de forma neutra i amb quina preponderància. Si les dones són pitjor valorades que els homes és perquè s'han identificat valoracions negatives a dones que exerceixen càrrecs institucionals i orgànics del PP (Cristina Cifuentes, María Dolores de Cospedal...) en informacions de 2013, en què aquestes qualifiquen d'etarres els activistes de la PAH que fan *escraches*. Es registra un major nombre d'UC amb aquestes dones com a protagonistes en el cas de El Periódico (5 informacions on són valorades negativament, versus 2 de La Vanguardia, ambdues amb Cristina Cifuentes com a protagonista).

Una altra de les causes per les quals les dones concentren un major percentatge de valoracions desfavorables són les informacions que jutgen negativament la gestió d'Ada Colau com a alcaldessa de Barcelona en matèria d'habitatge a partir de maig de 2015. En el cas de La Vanguardia, aquest segon motiu té més pes que les qualificacions negatives a les polítiques del PP que criminalitzen els activistes dels *escraches* per explicar les valoracions desfavorables de les dones en el conjunt del període d'anàlisi. Ada Colau, com a alcaldessa de Barcelona, protagonitza 6

informacions de LV, en què és valorada desfavorablement en 4 ocasions i de forma neutra, en 2. Per contra, el mateix mitjà, en la seva etapa anterior com a portaveu de la PAH, la valorava majoritàriament de forma favorable (veure taula 46). En el cas de El Periódico, Ada Colau, com a alcaldessa de Barcelona, és protagonista principal en 8 informacions, de les quals és valorada favorablement en 4, desfavorablement en 3 i de forma neutra en 1 (veure taula 47). Així doncs, durant la seva etapa a l'alcaldia, El Periódico valora millor que La Vanguardia Ada Colau.

Taula 46

Valoració de les protagonistes principals dones a La Vanguardia

Protagonista	N	Fav.	Desf.	Neut.
Ada Colau, portaveu de la PAH (2009-2014)	4	3	0	1
Ada Colau, com a alcaldessa de Barcelona (des de 2015)	6	0	4	2
Cristina Cifuentes, delegada govern a Madrid (2012-2015)	2	0	2	0
S. Sáenz de Santamaría, vicep. govern Estat (2011-2018)	1	1	0	0
Carme Chacón, ministra d'habitatge (2007-2008)	1	0	0	1
Beatriz Corredor, ministra d'Habitatge (2008-2010)	1	1	0	0
Cristina Salgado, ministra d'economia (2009-2011)	1	0	1	0
Assumpció Vilà, Síndica Greuges Barcelona (2010-2021)	1	1	0	0
Cristina Fallaràs, periodista que pateix desnonament	1	1	0	0
Brenda Boardman, experta en pobresa energètica	1	1	0	0
Aurora González, veïna afectada per una ocupació	3	3	0	0
M.Caparrós, emprenedora que ajuda persones sense llar	2	2	0	0
Sònia Rojas, jove que ha rebut ajut d'habitatge	1	1	0	0
Lola Forn, lectora que es queixa de l'impost de patrimoni	1	1	0	0
Total UC	26	15	7	4

Taula 47*Valoració de les protagonistes principals dones a El Periódico*

Protagonista	N	Fav.	Desf.	Neut.
Ada Colau, portaveu de la PAH (2009-2014)	2	1	1	0
Ada Colau, alcaldessa de Barcelona (des de 2015)	8	4	3	1
Cristina Cifuentes, delegada govern Madrid (2012-2015)	3	0	3	0
M. Dolores de Cospedal, secretària general PP (2008-2018)	2	0	2	0
S. Sáenz de Santamaría, vicep. govern Estat (2011-2018)	1	0	0	1
Carme Chacón, ministra d'habitatge (2007-2008)	2	0	0	2
Beatriz Corredor, ministra d'habitatge (2008-2010)	1	1	0	0
Núria Marín, alcaldessa de L'Hospitalet (des de 2008)	1	1	0	0
Gala Pin, regidora de Ciutat Vella a Barcelona (2015-2019)	1	0	1	0
Janet Sanz (2a tinent alc. i reg. Urbanisme Bcn des de 2019)	1	1	0	0
Soledad Becerril, Defensora del poble de l'Estat (2012-2017)	1	1	0	0
Maria Eugènia Alegret, presidenta del TSJC (2004-2010)	1	0	0	1
Carme Trilla, experta en habitatge	1	1	0	0
Laura Vinuesa, advocada	2	2	0	0
Ramona, dona de 90 anys afectada per desnonament	1	1	0	0
Paquita Delgado, presidenta Associació Veïns/es Bon Pastor	1	1	0	0
Rosa Talón, veïna afectada per assetjament immobiliari	1	1	0	0
Sílvia, dona afectada per desnonament	1	1	0	0
Una dona en la indigència (no identificada amb nom propi)	1	1	0	0
Total	32	17	10	5

Pel que fa a la Directa, es valora ambdós sexes de forma força similar. En aquest mitjà, la majoria de protagonistes principals tenen rol social i són humans col·lectius. Tan sols 20 dels 105 protagonistes principals d'aquest mitjà són humans individuals (veure taula 23) i són valorats favorablement en un 80% dels casos tant si són homes com dones (veure taula 45). El 10% d'opinions desfavorables dels homes es refereix a una única notícia protagonitzada per Artur Mas, on es critica la repressió del govern de la Generalitat quan n'era el president contra els moviments socials i les accions per aturar desnonaments.

6.1.2.8. Relacions del primer i segon protagonista principal

El tipus de relació més freqüent dels dos protagonistes principals als tres mitjans analitzats és l'antagonisme (veure taula 48). El percentatge més elevat el trobem a la Directa (64,63%), seguit de El Periódico (49,46%) i La Vanguardia (44,21%).

El segon tipus de relació més freqüent, però a molta distància de l'antagonisme, és l'afinitat. La Directa és també el mitjà amb major percentatge de relacions d'afinitat (25,61%), que es donen sempre que tant el primer com el segon protagonista principal tenen rol social. En el cas de El Periódico i La Vanguardia, el percentatge d'afinitat és del 22,58% i del 16,32%, respectivament.

Si la Directa és alhora el mitjà amb major percentatge d'antagonisme i afinitat és principalment perquè La Vanguardia i El Periódico s'allunyen en major mesura de la dicotomia antagonisme/afinitat, donant major cabuda a d'altres formes de relació. Per exemple, a La Vanguardia, té un pes rellevant la complementarietat (14,74% versus el 9,68% de El Periódico), que es dona principalment entre protagonistes amb rol econòmic quan dues empreses col·laboren per a un objectiu comú.

La resta de relacions corresponen majoritàriament a les categories analista-analitzat (quan un protagonista analitza un altre formalment d'una manera objectiva, per exemple un expert que valora el comportament del mercat immobiliari); governant-governat (corresponent a relacions entre els governants i la ciutadania o sectors que són regulats pels primers, quan aquestes no són ni d'afinitat ni d'antagonisme); o bé relacions de neutralitat d'altres tipus. A La Vanguardia, aquests tres tipus de relació se situen lleugerament per sobre que a El Periódico.

Taula 48*Relacions entre el primer i segon protagonista principal*

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Antagonistes	84	44,21	92	49,46	53	64,63
Afins	31	16,32	42	22,58	21	25,61
Complementaris	28	14,74	18	9,68	5	6,10
Analista / analitzat	12	6,32	7	3,77	---	---
Governant/governat	13	6,84	9	4,84	1	1,22
Neutres	8	4,21	3	1,61	2	2,44
Altres	14	7,36	15	8,06	---	---
Total UC	190	100	186	100	82	100

6.1.2.9. Relació entre protagonistes i fonts principals

Als tres mitjans, la relació més freqüent entre protagonista i font principal és la identitat, que es dona en prop de la meitat de les informacions analitzades de La Vanguardia (50,36%), La Directa (49,52%) i El Periódico (47,94%), com mostra la taula 49.

A la Directa, se situa en segon lloc l'afinitat (27,62%). Per tant, globalment, tenint en compte les relacions d'identitat i d'afinitat, és a la Directa on s'informa dels protagonistes principals des d'un punt de vista més proper als seus interessos.

En el cas de La Vanguardia i El Periódico, el segon tipus de relació més freqüent és analista/analitzat. En aquest cas, el percentatge més elevat el trobem a La Vanguardia (un 26,98% versus el 17,98% de El Periódico). En tercer lloc, trobem l'afinitat en ambdós casos. Finalment, en tercer lloc a la Directa i, en quart, a La Vanguardia i El Periódico, trobem les relacions antagòniques, amb el seu major percentatge a El Periódico (14,98%).

Taula 49*Tipus de relació entre fonts i protagonistes principals*

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Afinitat	29	10,43	42	15,73	29	27,62
Analista / analitzat	75	26,98	48	17,98	9	8,57
Antagonisme	27	9,71	40	14,98	11	10,48
Complementarietat	0	0,00	0	0,00	2	1,90
Identitat	140	50,36	128	47,94	52	49,52
Altres	7	2,52	9	3,37	2	1,91
Total UC	278*	100	267	100	105	100

*No coincideix amb el total d'UC analitzades de LV (285) perquè hi ha 7 UC que no citen cap font primària.

Més enllà de valorar aquesta variable en la seva globalitat, també s'ha considerat rellevant analitzar si s'informa des d'un punt de vista més proper o més llunyà als interessos del protagonista en funció del seu rol social.

Les relacions entre font i protagonista, atenent al rol social d'aquest últim, són força similars a La Vanguardia i El Periódico (veure taules 50 i 51). En ambdós casos, el major percentatge de relacions d'identitat es dona amb els protagonistes de rol institucional (58,33% a La Vanguardia i 55,10% a El Periódico), seguit del dels protagonistes amb rol social. També és comú als dos mitjans el fet que les relacions antagòniques entre protagonista i font només siguin rellevants quan el primer té rol institucional (en aquest cas, les relacions antagòniques són del 20,24% a La Vanguardia i del 24,49% a El Periódico). Quan el protagonista té d'altres rols, el percentatge de relacions antagòniques amb les fonts no supera el 8% ni a LV ni a ELP.

Només s'observen dues diferències rellevants entre ambdós mitjans. D'una banda, observem que, a La Vanguardia, també les relacions d'identitat són les més freqüents entre els protagonistes amb rol econòmic (veure taula 50), mentre que a El Periódico són superades per les relacions d'analista/analitzat, que arriben al

44,44% (front al 38,10% de les relacions d'identitat) (veure taula 51). D'altra banda, a El Periódico hi ha un percentatge de relacions d'afinitat entre fonts i protagonistes amb rol social (36,56%) molt superior que a La Vanguardia (16,88%), on la relació d'analista/analitzat té molt més pes entre aquest grup de protagonistes (23,38% a La Vanguardia i 4,30% a El Periódico).

Un cas ben diferent és el de la Directa (veure taula 52), on únicament predominen les relacions d'identitat entre font i protagonista principal, quan aquest últim té rol social. En la meitat de casos en què el protagonista té rol institucional o econòmic, s'informa d'aquest des del punt de vista d'una font antagonica.

Taula 50

Tipus de relació entre font i protagonista principal segons el rol social del protagonista a La Vanguardia

	Rol econòmic		Rol institucional		Rol social	
	N	%	N	%	N	%
Afinitat	7	7,14	6	7,14	13	16,88
Analista / analitzat	40	40,82	10	11,90	18	23,38
Antagonisme	5	5,10	17	20,24	3	3,90
Identitat	45	45,92	49	58,33	40	51,95
Altres	1	1,02	2	2,39	3	3,89
Total UC*	98**	100	84	100	77	100

*S'han omès les UC amb protagonistes de la categoria general altres rols, en no considerar-ho rellevant per a l'anàlisi.

**No coincideix amb la totalitat d'UC amb protagonistes de rol econòmic de LV (104), perquè hi ha 6 UC amb protagonistes d'aquest tipus on no se cita cap font primària.

Taula 51

Tipus de relació entre font i protagonista principal segons el rol social del protagonista a El Periódico

	Rol econòmic		Rol institucional		Rol social	
	N	%	N	%	N	%
Afinitat	4	6,35	3	3,06	34	36,56
Analista / analitzat	28	44,44	13	13,27	4	4,30
Antagonisme	5	7,94	24	24,49	6	6,45
Identitat	24	38,10	54	55,10	46	49,46
Altres	2	3,17	4	4,08	3	3,23
Total UC*	63	100	98	100	93	100

*S'han omès les UC amb protagonistes de la categoria altres rols, en no considerar-ho rellevant per a l'anàlisi.

Taula 52

Tipus de relació entre font i protagonista principal segons el rol social del protagonista a la Directa

	Rol econòmic		Rol institucional		Rol social	
	N	%	N	%	N	%
Afinitat	---	---	2	20	26	34,21
Analista / analitzat	---	---	2	20	3	3,95
Antagonisme	4	50	5	50	2	2,63
Identitat	3	37,50	1	10	42	55,26
Complementarietat	---	---	---	---	2	2,63
Altres	1	12,50	---	---	1	1,32
Total UC*	8	100	10	100	76	100

*S'han omès les UC amb protagonistes de la categoria altres rols, en no considerar-ho rellevant per a l'anàlisi.

6.1.3. Tema de les unitats comunicatives

La taula 53 mostra el percentatge d'informacions sobre habitatge segons el seu enfocament o temàtica general. Les principals categories són l'abordatge de l'habitatge com a dret social, des del punt de vista de les necessitats i dificultats de la ciutadania per accedir a aquest dret; o com a bé de mercat, des del punt de vista dels interessos del mercat immobiliari i financer.

Però també hi ha unitats comunicatives (UC) d'altres temàtiques generals sobre habitatge, entre elles les informacions centrades en l'*escrache* com a forma de mobilització, i no en la causa que defensen; o les dedicades a les actuacions policials contra usos delictius dels immobles, majoritàriament pels narcopisos del Raval de Barcelona.

A més, hi ha UC focalitzades en la defensa del medi ambient front a l'impacte del sector de la construcció en entorns naturals o en accions del sector immobiliari per millorar les condicions dels habitatges (d'insonorització, aïllament, confort...), que es troben a cavall entre la seva consideració de dret (en tant que milloren la qualitat dels habitatges) i de bé de mercat (en tant que milloren les seves perspectives de comercialització).

Finalment, també trobem informacions sobre espais socials okupats o sobre la repressió de moviments socials com el col·lectiu okupa o grups ecologistes que defensen el medi ambient front a models immobiliaris desenvolupistes.

Taula 53

Tema general de les informacions sobre habitatge

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Social	120	42,11	159	59,55	70	66,67
Mercat	119	41,75	62	23,22	6	5,71
Centrades en l'escrache	15	5,26	26	9,74	1	0,95
Actuacions policials*	4	1,40	8	3,00	---	---
Millores als habitatges	8	2,81	5	1,87	---	---
Medi ambient	7	2,46	3	1,12	8	7,62
Espais socials okupats	---	---	---	---	9	8,57
Repressió mov. socials	1	0,35	---	---	7	6,67
Altres	11	3,86	4	1,50	4	3,81
Total UC	285	100	267	100	105	100

*Majoritàriament per immobles ocupats amb finalitats delictives, principalment els narcopisos del Raval.

La Directa és el mitjà que tracta en major mesura l'habitatge com a dret social (en un 66,67% de les UC analitzades) i, en menor mesura, com a bé de mercat (5,71%). De fet, a la Directa, aquesta darrera categoria es veu superada per informacions amb d'altres perspectives sobre la temàtica de l'habitatge, com l'impacte de la construcció sobre el medi ambient, amb un 7,62%; les reivindicacions del moviment okupa contra l'especulació immobiliària, amb un 8,57%, o la repressió dels moviments socials en defensa de l'habitatge o del medi ambient, amb un 6,67%.

El segon mitjà amb major percentatge d'informacions centrades en la consideració de l'habitatge com a dret social (el 59,55% de les UC analitzades) és El Periódico de Catalunya, que presenta una proporció molt inferior d'UC que l'aborden com a bé de mercat (23,22%). En això, es diferencia clarament de La Vanguardia, on la proporció d'UC que consideren l'habitatge com a dret social i com a bé de mercat són equiparables (42,11% i 41,75%, respectivament).

Tant en el cas de El Periódico com de la Vanguardia, entre la resta de temes generals sobre habitatge, destaca un rellevant percentatge d'UC que estan més

centrades en l'*escrache* com a forma de mobilització que en les reivindicacions que porta aparellades en defensa del dret a l'habitatge. A El Periódico, representen un 9,74% del total d'UC, mentre que a La Vanguardia són un 5,26%, percentatge que es redueix al 0,95% en el cas de LD, que presta menys atenció a aquesta qüestió.

Un altre tema amb una presència significativa a LV i ELP (i absent a la Directa) són les actuacions policials contra els usos delictius dels habitatges, fonamentalment relacionades amb els narcopisos del Raval de Barcelona. Específicament sobre operatius policials per combatre aquest fenomen, ELP dedica el doble d'informacions (8) que LV (4). Però, cal tenir en compte que les informacions sobre narcopisos que no estan centrades en operatius policials, sinó en les conseqüències d'aquest fenomen per a la qualitat de vida del veïnat del barri estan incloses a la categoria general de l'habitatge com a dret social (corresponents a la subcategoria "Ocupacions delictives" de la taula 54).

Tal com s'ha exposat més àmpliament a la metodologia (apartat 4.1.2.2.), s'entén que la problemàtica dels narcopisos afecta el dret a l'habitatge -que també implica que l'habitatge estigui en un entorn segur segons la definició que en fan les Nacions Unides- dels veïns i veïnes del barri. Per això, les informacions centrades en les conseqüències dels narcopisos per al veïnat del barri s'han considerat un subtemàtica d'aquelles que l'aborden com a dret social. Des d'aquesta perspectiva, LV dedica un major nombre d'UC (15) a aquesta qüestió que El Periódico (11), com mostra la taula 54. Així doncs, en termes generals, la temàtica dels narcopisos és tractada per un nombre d'informacions equiparable a LV i ELP, en el primer mitjà més des d'una perspectiva social i en els segon més des d'una perspectiva policial.

D'altra banda, a La Vanguardia també hi ha un percentatge major d'UC que a El Periódico (2,81% front a 1,87%) dedicades a les iniciatives promogudes pel sector immobiliari per millorar les condicions de les llars (insonorització, aïllament, eficiència energètica, confort...) (veure taula 53). Pel que fa a l'impacte mediambiental del sector de la construcció, que té una presència significativa a la Directa (7,62%), és abordada en menor mesura per LV (2,46%) i ELP (1,12%).

6.1.3.1. L'habitatge com a dret social: subcategories

Entre les UC que consideren l'habitatge com a dret social (veure taula 54), el tema que concentra un major percentatge d'informacions a El Periódico i la Directa són els desnonaments (un 21,38% i un 22,86%, respectivament). En canvi, a La Vanguardia aquest percentatge es redueix al 14,17%.

Després dels desnonaments, la segona temàtica més freqüent a El Periódico és la ILP de la dació en pagament i el lloguer social, que es va debatre al Congrés dels Diputats l'any 2013 (16,35%, front el 9,17% de La Vanguardia i el 7,14% de la Directa). Pel que fa a la ILP contra l'emergència habitacional i la pobresa energètica, que es va aprovar al Parlament de Catalunya el 2015, té molt escassa rellevància als tres mitjans (inferior al 2% a LV i ELP i nul·la a LD). A LD, es troben en segona posició les informacions que tracten el dret a l'habitatge des d'una perspectiva global i aborden diferents mesures polítiques que caldria desenvolupar per garantir-lo (15,71% front al 7,50% de LV i el 3,77% de ELP).

A LV, el tema que concentra un major percentatge d'UC d'aquesta categoria és l'habitatge social i assequible i els ajuts per poder accedir a un pis (19,17%), amb un pes inferior a ELP (12,58%) i especialment a LD (1,43%). A LV, el percentatge d'informacions sobre desnonaments és molt similar al d'UC dedicades a les ocupacions protagonitzades per grups delictius o que generen problemes de convivència (12,50%) o a la pujada dels preus del lloguer i la gentrificació (13,33%). A aquest darrer tema, també dedica més UC El Periódico, que compta amb 23 UC sobre aquesta qüestió, front a les 16 de La Vanguardia. En el cas de LD, la qüestió dels narcopisos està completament absent de l'agenda informativa i el percentatge d'UC sobre l'encariment dels lloguers i la gentrificació (8,57%) és menor al de LV i ELP. També cal destacar que, en el cas de la Directa, es dona rellevància a dues temàtiques que són molt poc rellevants als altres dos mitjans: l'assetjament immobiliari (8,57%) i els models alternatius d'habitatge (7,14%).

Taula 54*Subcategories de les informacions que consideren l'habitatge com a dret social*

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Habitatge social/ajuts	23	19,17	20	12,58	1	1,43
Ocup. delictives*	15	12,50	11	6,92	---	---
Lloguers/gentrificació	16	13,33	23	14,47	6	8,57
Desnonaments	17	14,17	34	21,38	16	22,86
ILP 2013	11	9,17	26	16,35	5	7,14
Sense llar/ infrahab.	11	9,17	4	2,52	6	8,57
Finques mal estat**	6	5,00	10	6,29	2	2,86
Mort / suïcidi***	3	2,50	4	2,52	1	1,43
ILP 2015	1	0,83	2	1,26	---	---
Pobresa energètica	1	0,83	2	1,26	2	2,86
Ocup. necessitat	---	---	4	2,51	2	2,86
Decisions judicials****	1	0,83	4	2,51	---	---
Alternatives habitatge	---	---	---	---	5	7,14
Assetjam. immobiliari	---	---	1	0,63	6	8,57
Dret habitatge general	9	7,50	6	3,77	11	15,71
Altres polític. hab.*****	4	3,33	2	1,26	2	2,86
Altres *****	2	1,67	6	3,77	5	7,14
Total UC	120	100	159	100	70	100

* Principalment referents als narcopisos del Raval de Barcelona.

** Que es troben en mal estat (constructiu, de salubritat...) o que s'han construït de forma il·legal.

*** Principalment de persones que, davant de l'amenaça de ser desnonades, s'han suïcidat.

**** Decisions judicials sobre habitatge, per ex. les que consideren il·legals clàusules hipotecàries abusives.

***** Polítiques d'habitatge no corresponents a les categories anteriors (per ex. de rehabilitació).

***** Informacions que consideren l'habitatge com a dret social d'altres temes, que no estan relacionats amb les polítiques d'habitatge (per ex., conflictes veïnals, reportatges històrics relacionats amb urbanisme i habitatge, documentals o produccions culturals relacionades amb el tema, etc.).

6.1.3.2. L'habitatge com a bé de mercat: subcategories

La majoria d'informacions que consideren l'habitatge com a bé de mercat tracten sobre la situació del mercat immobiliari i de les empreses del sector (65,55% a La Vanguardia, 50% a El Periódico i 66,66% a la Directa) o sobre l'activitat de les entitats financeres relacionada amb el mateix (33,87% a El Periódico, 18,49% a La Vanguardia i 16,67% a la Directa), per exemple en matèria hipotecària o relacionades amb l'activitat dels fons d'inversió en el mercat d'arrendaments (veure taula 55). En menor mesura, trobem informacions que tracten sobre l'impacte del sector immobiliari en la situació econòmica general del país (10,92% a La Vanguardia i 11,29% a El Periódico), per exemple si s'exposa que una de les causes del creixement de l'atur és la destrucció de llocs de treball al sector de la construcció d'habitatge residencial. En el cas de la Directa, aquesta darrera temàtica està del tot absent.

Taula 55

Subcategories de les informacions que consideren l'habitatge com a bé de mercat

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Mercat i sector immobiliari	78	65,55	31	50,00	4	66,66
Sector financer	22	18,49	21	33,87	1	16,67
Situació econòmica general	13	10,92	7	11,29	---	---
Altres*	6	5,04	3	4,84	1	16,67
Total	119	100,00	62	100	6	100

* UC sobre d'altres temes relacionats amb la condició de l'habitatge com a bé de mercat no corresponents a cap de les categories anteriors (per exemple sobre corrupció urbanística, venda/herència d'habitatges entre particulars, etc.).

6.1.4. Escenari de l'acció

6.1.4.1. La funció social dels escenaris

En el cas de La Vanguardia i El Periódico, predominen els entorns econòmics i institucionals (veure taula 56). En el cas de La Vanguardia, hi ha un clar predomini dels entorns econòmics i empresarials (42,80%) i, en segona posició i a molta distància dels primers, es troben els institucionals (20,08%). A la inversa, en el cas de El Periódico, els espais institucionals (34,46%) es troben per sobre dels econòmics (20,97%).

En el conjunt del període d'anàlisi (2008-2019), la resta de tipologies d'escenaris tenen escassa rellevància en ambdós mitjans. Només cal destacar que, en el cas de El Periódico, els espais semipúblics (a cavall entre l'espai privat de la llar i l'espai públic: espais comunitaris, situats davant d'un domicili concret però a la via pública...) s'eleven fins al 12,73%. Això es deu principalment a la proliferació d'escenaris relacionats amb comunitats de veïns/es i de propietaris/àries, normalment associats a problemàtiques socials de barris empobrits. Tota la resta de categories representen menys d'un 10% dels escenaris tant en les UC de El Periódico com en les de La Vanguardia.

A diferència d'aquests dos mitjans, en el cas de la Directa, els escenaris que concentren un major percentatge d'accions són els espais públics (29%), que gairebé quintupliquen la proporció que representen aquests escenaris a El Periódico i La Vanguardia. A continuació, se situen els espais semipúblics (20%), principalment per les informacions sobre protestes antidesnonaments que transcorren a l'espai públic però just davant del domicili privat de la persona amenaçada de llançament; i els naturals (12%), que són irrellevants a LV i ELP, amb percentatges inferiors al 2,5%. En el cas de la Directa, aquestes tres categories (públic, semipúblic i entorn natural) se situen per sobre dels entorns institucionals i econòmics, que representen tan sols un 11% i un 4%, respectivament, en aquest mitjà.

Taula 56

Tipologia d'escenaris per funció social

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Econòmic i empresarial	113	42,80	56	20,97	4	4
Institucional	53	20,08	92	34,46	11	11
Públic	17	6,44	17	6,37	29	29
Privat	26	9,85	20	7,49	6	6
Semipúblic	18	6,82	34	12,73	20	20
Espai natural	6	2,27	2	0,75	12	12
Entorn expert	7	2,65	3	1,12	---	---
Social	8	3,03	16	5,99	7	7
Social okupat	2	0,76	1	0,37	8	8
Ocupat por necessitat	---	---	5	1,87	3	3
Ocupacions delictives	14	5,30	21	7,88	---	---
Total	264*	100	267	100	100**	100

* No coincideix amb el total d'UC de LV (285), perquè en les 21 UC restants, o bé no es concreta l'escenari, o bé no es pot determinar la seva funció social.

**No coincideix amb el total d'UC de LD (105) perquè en les 5 UC restants, o bé no es concreta l'escenari, o bé no es pot determinar la seva funció social.

6.1.4.2. La localització dels escenaris en l'espai urbà

Tant a La Vanguardia com a El Periódico, la majoria d'accions transcorren al centre de les ciutats (en el 64,52% dels casos en el primer cas i en el 66,44% en el segon), tal com mostra la taula 57. No és així en el cas de la Directa, on les informacions que transcorren en espais no centrals (39,29%) superen les que tenen lloc als centrals (35,71%). Cal destacar que, a la Directa, trobem un significatiu 21,43% d'escenaris corresponents a entorns naturals, amb escassa rellevància a LV i a ELP.

A La Vanguardia, també trobem un 4,30% d'informacions que transcorren en zones residencials, moltes d'elles vinculades a problemàtiques relacionades amb habitatges d'urbanitzacions i també puntualment amb *escraches* de la PAH realitzats en domicilis de càrrecs polítics que viuen en zones benestants situades a les afores del nucli urbà. A El Periódico, trobem un 1,37% d'escenaris d'aquest tipus i a la Directa, un 3,57%, que correspon a UC on informa sobre la situació d'habitatges en urbanitzacions i casos de corrupció urbanística associats a la seva construcció.

Taula 57

Tipus d'escenaris segons es trobin o no al centre dels nuclis urbans

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Centre	60	64,52	97	66,44	20	35,71
No centre	23	24,73	45	30,82	22	39,29
Zona residencial	4	4,30	2	1,37	2	3,57
Entorns naturals	6	6,45	2	1,37	12	21,43
Total UC*	93	100	146	100	56	100

*És inferior al nombre d'UC analitzades de LV (285), ELP (267) i LD (105), perquè en la resta d'informacions no s'especifica la ciutat i/o la ubicació concreta dins de la mateixa.

6.1.4.3. Municipi, província i comunitat autònoma en què transcorre l'acció

Com mostra la taula 58, la gran majoria d'informacions transcorren a l'Estat espanyol, tot i que 10 a La Vanguardia, 10 a El Periódico i 3 a la Directa situen l'acció a l'estranger. Moltes de les informacions que transcorren a l'estranger estan relacionades amb la crisi econòmica i financera internacional, amb epicentre als Estats Units, que també va tenir conseqüències sobre l'economia espanyola i, particularment, sobre el sector immobiliari i hipotecari. Per això, s'ha inclòs una categoria específica dels Estats Units.

Taula 58

Localització dels escenaris segons l'estat

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Espanya	263	96,34	253	96,20	95	96,94
Estats Units	5	1,83	7	2,66	1	1,02
Altres estats	5	1,83	3	1,14	2	2,04
Total UC*	273	100	263	100	98	100

*Hi ha 12 UC de LV, 4 de ELP i 7 de LD en què no es concreta l'estat en què es desenvolupa l'acció (normalment perquè es refereixen a l'àmbit internacional en general).

Entre les informacions que transcorren a Espanya, s'identifiquen les comunitats autònomes (CCAA) en 443 UC (164 de La Vanguardia, 192 de El Periódico i 87 de la Directa). Per CCAA, el mitjà que concentra més informacions a Catalunya és la Directa (89,66%), seguit de La Vanguardia (82,82%) i El Periódico (77,08%) (veure taula 59).

En el cas de El Periódico i La Vanguardia, també hi ha percentatge rellevant d'UC que transcorren a Madrid (19,79% en el primer cas i 12,88% en el segon), principalment a causa del debat de la ILP hipotecària al Congrés de l'any 2013. Per contra, a la Directa, el percentatge d'UC que situen l'acció a Madrid és irrellevant (2,30%). A la Directa, estan més representades d'altres CCAA (8,05% front al 4,29% de La Vanguardia i el 3,13% de El Periódico) que Madrid.

Taula 59

Localització dels escenaris per comunitat autònoma

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Catalunya	135	82,82	148	77,08	78	89,66
Madrid	21	12,88	38	19,79	2	2,30
Altres CCAA	8	4,29	6	3,13	7	8,05
Total UC	164	100	192	100	87	100

D'entre les informacions que transcorren a Catalunya, s'identifica la província en 314 casos (113 de LV, 133 de ELP i 68 de LD). En més d'un 94% d'aquestes, les accions transcorren a la província de Barcelona, com mostra la taula 60. En el cas de La Vanguardia i El Periódico, cal remarcar que no hi ha cap informació de la província de Lleida. En el primer mitjà, un 3,54% correspon a Tarragona i un 1,77% a Girona. En el segon, un 3,01% correspon a Girona i un 0,75% a Tarragona. A la Directa, el percentatge d'informacions de Lleida (2,94%) és superior al de Girona i Tarragona (d'un 1,47% en ambdós casos).

Taula 60

Localització dels escenaris per província catalana

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Barcelona	107	94,69	128	96,24	64	94,12
Tarragona	4	3,54	1	0,75	1	1,47
Girona	2	1,77	4	3,01	1	1,47
Lleida	---	---	---	---	2	2,94
Total	113	100	133	100	68	100

D'entre les informacions que transcorren a la província de Barcelona, s'identifica la ciutat en 291 casos (107 de LV, 126 de ELP i 58 de LD). Si analitzem quines són les ciutats més mencionades en les informacions que transcorren en aquesta província (taula 61), observem que Barcelona concentra el 81,31% del total a La Vanguardia, el 83,33% a El Periódico i el 62,07% a La Directa.

També observem que, exceptuant el cas de Barcelona ciutat, la capitalitat de comarca no és un factor que vagi associat a una major aparició dels municipis que tenen aquesta condició en les informacions sobre habitatge analitzades, en cap dels tres mitjans. De fet, a part de Barcelona ciutat, el municipi que més apareix a LV i ELP és L'Hospitalet de Llobregat, ja sigui per informacions sobre problemàtiques habitacionals de la ciutat o per grans esdeveniments relacionats amb el sector immobiliari que s'han fet al recinte firal ubicat en aquest municipi, com ara el Saló *Construmat*.

En el cas de la Directa, hi ha més informacions situades en capitals de comarca (10,34%) que a LV (1,87%) i ELP (0,79%), si bé també són més freqüents els escenaris d'altres localitats (no capital de comarca), especialment Esplugues de Llobregat, degut a les informacions sobre les lluites de grups ecologistes contra el pla Caufec, que implica la construcció de promocions immobiliàries en una zona del Parc de Collserola situada dins d'aquest terme municipal.

Taula 61

Localització dels escenaris per ciutat a la província de Barcelona

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Barcelona ciutat	87	81,31	105	83,33	36	62,07
Altres capitals comarca*	2	1,87	1	0,79	6	10,34
Terrassa	1	50	1	100	---	---
Sabadell	1	50	--	---	3	50
Berga	---	---	---	---	1	16,67
Mataró	---	---	---	---	1	16,67
Granollers	---	---	---	---	1	16,67
Altres municipis*	18	16,82	20	15,88	16	27,59
L'Hospitalet de Llobregat	9	50	10	50	---	---
Esplugues de Llobregat	---	---	---	---	6	37,5
Badalona	---	---	2	10	---	---
Sta. Coloma Gramenet	---	---	2	10	---	---
Calella de Mar	3	16,67	---	---	---	---
Altres**	6	33,33	6	30	10	62,5
Total	107	100	126	100	58	100

*Es desglossen a sota el nombre i % de les subcategories d'altres capitals de comarca/altres municipis, no del total general.

**La categoria altres equival a la suma del nombre de municipis (no capitals de comarca) que només es mencionen una única vegada.

6.1.5. Jerarquització i classificació de les UC sobre habitatge

Per tal de determinar com classifiquen i jerarquitzen les informacions sobre habitatge els tres mitjans analitzats, s'han examinat variables relacionades amb la distribució de les unitats comunicatives (UC) per seccions o per pàgines parells/imparells, i amb la seva freqüència d'aparició en portada. Recordem que les pàgines imparells estan més valorades a la premsa escrita que les parells, com s'ha explicat a la metodologia (veure apartat 4.1.2.2).

6.1.5.1. Distribució de les UC per seccions

En el cas de La Vanguardia (veure taula 62), la secció d'*Economia* és la que concentra un major percentatge d'informacions (34,39%), si bé la suma de *Tendències* (informacions de societat) i del suplement *Viure* (amb informacions que són majoritàriament de caràcter social i/o d'àmbit municipal) supera lleugerament aquest percentatge (35,79%). Per tant, podem considerar que, a La Vanguardia, hi ha un equilibri entre les informacions d'habitatge ubicades a la secció d'*Economia* i a les pàgines de societat. Molt per sota estan les UC de la secció d'*Opinió* (17,89%) i les de *Política* (6,32%). Un 4,91% correspon al *Sumari* -són UC desenvolupades a la pàgina del *Sumari*, no merament enunciades al seu índex de continguts i desenvolupats en d'altres seccions- i un percentatge irrellevant (0,40%) a *La Contra*.

En el cas de El Periódico de Catalunya (veure taula 63), les informacions ubicades en seccions on predominen els temes socials (*Societat* i *Gran Barcelona*) sumen un 35,58% i superen clarament les que es troben a *Economia* (25,47%). La proporció d'informacions a *Opinió*, que arriba al 24,34%, també supera en 6,45 punts la de La Vanguardia.

Pel que fa a la resta de seccions de El Periódico, cal destacar la significativa presència de les informacions sobre habitatge a *Tema del Dia* (11,24%), amb què el diari obre cada edició després de la portada. Pel que fa a la secció de *Política*, igual que a La Vanguardia, la presència d'informacions sobre habitatge és molt poc significativa. També és molt escassa la presència del tema a la contraportada.

Taula 62

Distribució de les UC de La Vanguardia per seccions

	N	%
Economia	98	34,39
Tendències	11	3,86
Viure	91	31,93
Política	18	6,32
Opinió	51	17,89
Sumari	14	4,91
La Contra	2	0,70
Total UC	285	100

Taula 63

Distribució de les UC de El Periódico per seccions

	N	%
Economia	68	25,47
Societat	37	13,86
Gran Barcelona	58	21,72
Política	5	1,87
Opinió	65	24,34
Tema del Dia	30	11,24
Contraportada	4	1,50
Total UC	267	100

En el cas de la Directa (veure taula 64), les seccions de la publicació responen a lògiques diferents que a La Vanguardia i El Periódico i no són exactament les mateixes en les seves diferents edicions, segons els temes tractats. De fet, a la Directa, no trobem una secció d'economia o política com a tals, sinó que la majoria de seccions tenen una vessant sociopolítica i, en alguns casos, també cultural i social alhora. Cal destacar que una sola secció, *Així està el pati*, concentra el

42,87% de les informacions sobre habitatge i que aquesta sol tractar els temes des d'una vessant sociopolítica.

Prop d'un terç de les UC sobre habitatge de la Directa (30,48%) apareixen en seccions que aborden els temes en profunditat en forma de reportatge (*A fons, De dalt a baix, Al peu del canó, Cruïlla* o *Quaderns d'Il·lacrua*).

Finalment, pel que fa la secció *Impressions*, el format de la qual sí és més equiparable a la d'opinió dels mitjans tradicionals, cal remarcar que té menys pes que als altres dos mitjans analitzats (representa tan sols un 11,43% de les UC).

Taula 64

Distribució de les UC de la Directa per seccions

	N	%
Així està el pati	45	42,87
Impressions	12	11,43
Quaderns d'Il·lacrua	8	7,62
A fons	8	7,62
De dalt a baix	7	6,67
Al peu del canó	6	5,71
Expressions	4	3,81
Roda el món	4	3,81
Cruïlla	3	2,86
Entrants	2	1,90
La Indirecta	2	1,90
Miralls	1	0,95
Què es cou	1	0,95
La línia	1	0,95
La indignació al Parlament	1	0,95
Total UC	105	100

6.1.5.2. Freqüència d'aparició de temes d'habitatge a la portada

Als tres mitjans analitzats, la presència de la temàtica de l'habitatge a la portada és significativa (veure taula 65). Se situa en primera posició a la Directa (un 39,05% de les UC sobre habitatge són mencionades en portada), seguida de El Periódico (25,47%) i La Vanguardia (13,33%).

Taula 65

Freqüència d'aparició de les UC sobre habitatge en portada

Apareix en portada?	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Sí	38	13,33	68	25,47	41	39,05
No	247	86,67	199	74,53	64	60,95
Total UC	285	100	267	100	105	100

Quant al tema general de les informacions que apareixen en portada (veure taula 66), la Directa és el mitjà on un major percentatge d'aquestes consideren l'habitatge com a dret social (60,98%), seguit de El Periódico (58,82%) i La Vanguardia (55,26%). En aquest darrer mitjà, tenen major presència en portada les informacions que tracten l'habitatge com a bé de mercat. Cal destacar que, tant a El Periódico com a La Vanguardia, un percentatge rellevant d'informacions que apareixen en portada es dediquen a d'altres temes generals, especialment els *escraches* de la PAH (16,17% a ELP i 7,90% a LV) i les actuacions policials contra els usos delictius de l'habitatge, principalment pels narcopisos del Raval (5,88% a ELP i 5,26% a LV). En canvi, a la Directa, els altres temes de portada tenen a veure majoritàriament amb la repressió que pateixen els moviments socials, o bé a qüestions vinculades a la defensa del medi ambient front a projectes immobiliaris.

Taula 66*Portades dedicades a l'habitatge segons el seu tema general*

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Dret social	21	55,26	40	58,82	25	60,98
Bé de mercat	12	31,58	13	19,13	5	12,20
Centrades en l'escrache	3	7,90	11	16,17	---	---
Actuacions policials	2	5,26	4	5,88	---	---
Medi ambient	---	---	---	---	3	7,32
Espais socials okupats	---	---	---	---	1	2,44
Repressió mov. socials	---	---	---	---	4	9,76
Altres	---	---	---	---	3	7,30
Total UC	38	100	68	100	41	100

6.1.5.3. Ubicació de les UC sobre habitatge en pàgines parells o imparells

La Directa és el mitjà que més posiciona les informacions sobre habitatge en pàgines imparells (44,94%). En segon lloc, se situa La Vanguardia (42,38%) i, en tercer lloc, El Periódico (36,68%), tal com mostra la taula 67.

Taula 67*Distribució de les UC sobre habitatge per pàgines parells/ imparells*

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Imparell	114	42,38	94	38,68	40	44,94
Parell	155	57,62	149	61,32	49	55,06
Total UC*	269	100	243	100	89	100

*Aquesta variable és tan sols pertinent en aquelles UC que ocupen una sola pàgina.

6.1.5.4. Gèneres periodístics

Pel que fa als gèneres periodístics emprats per informar sobre habitatge (veure taula 68), en els tres mitjans, predominen els textos informatius/interpretatius (sense comptar els breus), en major mesura a la Directa (61,90%). En el cas de La Vanguardia, aquest percentatge se situa 10 punts per sota i, en el cas de El Periódico, és 3,1 punts inferior. Per contra, La Vanguardia és el mitjà que utilitza amb major freqüència els breus (19,65% front al 7,12% de El Periódico i el 10,48% de la Directa). Més enllà de l'ús dels breus, l'única diferència substancial de La Vanguardia amb El Periódico és que la primera també fa un menor ús dels gèneres d'opinió que el segon (5,45 punts menys).

Pel que fa a la Directa, es diferencia de El Periódico i La Vanguardia per fer un major ús de l'entrevista (el 8,57% de les seves UC sobre habitatge corresponen a aquest gènere periodístic, front a percentatges inferiors al 2% a LV i ELP). Per contra, el percentatge de gèneres d'opinió de la Directa se situa 12,61 punts per sota del de El Periódico i 7,16 punts per sota del de La Vanguardia. Així doncs, la Directa dedica més unitats comunicatives sobre habitatge a l'anàlisi i a la interpretació que no pas a l'opinió.

Taula 68

Gèneres periodístics emprats per informar sobre habitatge

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Informatius/interpretatius	148	51,9	157	58,80	65	61,90
Opinió	72	25,26	82	30,71	19	18,10
Breu	56	19,65	19	7,12	11	10,48
Entrevista	3	1,08	5	1,87	9	8,57
Altres	6	2,11	4	1,50	1	0,95
Total UC	285	100	267	100	105	100

En el cas de La Vanguardia i El Periódico, hi ha diferències significatives en la freqüència amb què es fan servir determinats gèneres periodístics segons si les UC tracten l'habitatge com a dret social o com bé de mercat, com mostra la taula 69.

Taula 69

UC per gènere periodístic i per tema general (bé de mercat/dret social)

		Mercat		Social	
		N	%	N	%
Vanguardia	Informatius	60	50,42	68	56,67
	Opinió	18	15,13	35	29,17
	Breu	38	31,93	13	10,82
	Entrevista	1	0,84	2	1,67
	Altres	2	1,68	2	1,67
	Total	119	100	120	100
Periódico	Informatius	41	66,13	98	61,64
	Opinió	11	17,74	50	31,45
	Breu	8	12,91	7	4,39
	Entrevista	1	1,61	2	1,26
	Altres	1	1,61	2	1,26
	Total	62	100	159	100
Directa	Informatius	4	66,66	40	57,14
	Opinió	1	16,67	13	18,57
	Breu	---	---	8	11,43
	Entrevista	1	16,67	8	11,43
	Altres	---	---	1	1,43
	Total	6	100	70	100
General	Informatius	105	56,15	206	59,03
	Opinió	30	16,04	98	28,08
	Breu	46	24,60	28	8,02
	Entrevista	3	1,60	12	3,44
	Altres	3	1,60	5	1,44
	Total	187	100	349	100

Els breus concentren percentatges molt superiors entre les UC que tracten l'habitatge com a bé de mercat, especialment a La Vanguardia (31,93% versus el 12,91% de El Periódico), que entre les que l'aborden des de la seva dimensió social (un 10,82% al primer mitjà i un 4,39% al segon). En el cas dels gèneres d'opinió

passa a la inversa: s'utilitzen amb major freqüència entres les UC que consideren l'habitatge com a dret social (un 31,45% a El Periódico i un 29,17% a La Vanguardia) que entre les que l'aborden com a bé de mercat (un 17,74% i un 15,13%, respectivament).

A la Directa, el nombre d'UC que consideren l'habitatge com a bé de mercat representa un baix percentatge del total (5,71%), tal com mostra la taula 53, de manera que la comparativa de l'ús de gèneres periodístics entre les informacions amb aquest enfocament amb el de les que tracten l'habitatge com a dret social no s'ha considerat rellevant.

6.1.5.4.1. Gèneres d'opinió i habitatge: anàlisi i valoració

D'entre els diferents gèneres periodístics, s'han examinat més a fonts els textos d'opinió amb diversos objectius. D'una banda, s'ha analitzat a quin subgènere d'opinió corresponen (articles d'opinió d'experts o columnistes, cartes dels lectors, editorials, semàfors de valoració o tires còmiques) i, de l'altra, el sexe de l'autoria, per tal de valorar en quina mesura es dona espai a dones i homes per expressar el seu punt de vista sobre la qüestió de l'habitatge. Finalment, s'examina el sentit de les opinions expressades, analitzant com valoren (favorablement, desfavorablement o de forma neutra) els protagonistes principals dels textos d'opinió atenent al seu rol social.

Pel que fa als subgèneres (veure taula 70), especialment a la Directa i en menor mesura a El Periódico, predominen els articles d'opinió escrits per experts o columnistes. En el primer cas, representen un 68,42% del total dels gèneres d'opinió i, en el segon, arriben al 50%. Per contra, a La Vanguardia, diverses tipologies de gèneres d'opinió tenen un pes equiparable i els articles d'experts i columnistes no predominen sobre la resta. De fet, aquests no són ni tan sols la categoria més freqüent (29,17%), sinó que ho són les cartes dels lectors (33,33%). Les cartes dels lectors també tenen un pes significatiu als altres dos mitjans (se situen entre el 24 i el 27%), si bé inferior al de La Vanguardia.

El tret més distintiu de La Vanguardia és la gran rellevància dels editorials sobre el conjunt dels gèneres d'opinió dedicats a l'habitatge (26,39%). A El Periódico, els editorials tan sols representen el 9,76% del total. En el cas de la Directa, cal tenir en compte que l'editorial de la redacció del diari de la pàgina 2 està dedicada normalment a reflexionar sobre el projecte del mitjà de periodisme independent i no a temes d'actualitat. Per tant, no seria comparable amb l'estil d'editorial dels altres dos mitjans. Tampoc no existeixen en aquest mitjà els semàfors de valoració de diferents personalitats. On més pes tenen els semàfors dedicats a l'habitatge és a El Periódico (13,41%).

Taula 70

Tipologia de gèneres d'opinió emprats per cada mitjà

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Expert/columnista	21	29,17	41	50	13	68,42
Carta de lector/a	24	33,33	20	24,39	5	26,32
Editorial	19	26,39	8	9,76	---	---
Semàfor	7	9,72	11	13,41	---	---
Tira còmica	1	1,39	2	2,44	1	5,26
Total UC	72	100	82	100	19	100

Pel que fa al sexe de l'autoria dels textos d'opinió, en els tres mitjans analitzats, predominen els escrits per homes (veure taula 71). On el percentatge d'homes és més elevat és a El Periódico (70,49%), seguit de La Vanguardia (69,57%) i, finalment, de la Directa (52,63%). A la Directa també hi ha un percentatge significatiu (10,53%) de textos d'opinió d'autoria col·lectiva i mixta.

Taula 71

Autoria dels articles d'opinió per sexes

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Dona	14	30,43	18	29,51	7	36,84
Home	32	69,57	43	70,49	10	52,63
Mixta	---	---	---	---	2	10,53
Total UC*	46	100	61	100	19	100

*Hi ha 21 UC de ELP i 25 UC de LV en què no és pertinent aquesta variable (per exemple en editorials o semàfors elaborats per la redacció).

Quant a l'enfocament dels articles d'opinió, a continuació analitzem com valoren els protagonistes principals segons si el seu rol és econòmic, institucional o social (veure taula 72). En el cas dels protagonistes amb rol econòmic, trobem que La Vanguardia és l'únic mitjà en què les opinions favorables (53,85%) superen les desfavorables (46,15%). A El Periódico, hi ha un 60% de desfavorables, versus un 30% de favorables i un 10% de neutres; mentre que, a la Directa, el 100% són negatives.

En el cas dels protagonistes amb rol institucional, a La Vanguardia i El Periódico són valorats més negativament que els protagonistes amb rol econòmic (64,71% d'opinions desfavorables a ELP i 62,50% a LV). En el cas de la Directa, el 100% de protagonistes amb rol institucional són valorats negativament en textos d'opinió, com passava amb els de rol econòmic. Finalment, en el cas dels protagonistes amb rol social, tenen una valoració majoritàriament favorable en els tres mitjans analitzats, de forma més accentuada a la Directa (91,67%) i, en menor mesura, a La Vanguardia (65,52%). El Periódico també presenta un elevat percentatge d'opinions favorables dels protagonistes amb rol social (84,38%).

Taula 72

*Valoració de protagonistes principals segons el seu rol social als gèneres d'opinió**

		Favorable		Desfavorable		Neutra	
		N	%	N	%	N	%
Vanguardia	Econòmic	7	53,85	6	46,15	---	---
	Institucional	7	29,17	15	62,50	2	8,33
	Social	19	65,52	8	27,59	2	6,89
Periódico	Econòmic	3	30	6	60	1	10
	Institucional	7	20,59	22	64,71	5	14,70
	Social	27	84,38	5	15,62	---	---
Directa	Econòmic	---	---	2	100	---	---
	Institucional	---	---	3	100	---	---
	Social	11	91,67	1	8,33	---	---
General	Econòmic	10	40	14	56	1	4
	Institucional	14	22,95	40	65,57	7	11,48
	Social	57	78,08	14	19,18	2	2,74
Total		81	50,94	68	42,76	10	6,3

*S'ha omès la categoria altres, en entendre que la comparativa entre les valoracions favorables, desfavorables i neutres de la mateixa no era rellevant per a la recerca.

Pel que fa a la valoració dels protagonistes, també s'ha analitzat específicament en les informacions centrades en els *escrache* de la PAH per conèixer quina visió (favorable/desfavorable/neutra) donen els mitjans de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca quan desenvolupa aquest tipus d'accions. Com mostra la taula 73, la valoració dels protagonistes amb rol social en les informacions sobre aquest tema és desfavorable en el 75% dels casos a La Vanguardia i en un 57,14% de El Periódico. A la Directa, es presta escassa atenció a aquest tema, que només és tractat per 1 de les UC analitzades (veure taula 53), on es valora de forma favorable.

Taula 73

Valoració dels protagonistes principals amb rol social en les UC sobre els escraches

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Favorable	1	12,50	3	42,86	1	100
Desfavorable	6	75	4	57,14	--	---
Neutra	1	12,50	---	---	---	---
Total UC	8	100	7	100	1	100

6.1.5.5. Extensió dels textos

Pel que fa a l'extensió mitjana dels textos, la Directa és el mitjà que dedica més espai de mitjana a les UC sobre habitatge, a molta distància de El Periódico i La Vanguardia (veure taula 74). Aquesta diferència es dona de forma menys acusada als gèneres informatius i interpretatius i s'accentua als gèneres d'opinió. Així doncs, si bé percentualment la Directa publica menys textos d'opinió (veure taula 68), aquests són més llargs que als altres dos mitjans.

Taula 74

Caràcters amb espais de les UC sobre habitatge per gèneres periodístics

	Vanguardia	Periódico	Directa
Informatius/interpretatius	3.640	3.772	4.620
Breu*	517	591	815
Opinió	1.928	1.966	3.629
Entrevista	5.635	4.354	6.126
Mitjana	2.595	2.992	4.197

*Inferior o igual a 1.000 caràcters amb espais.

6.1.6. Autoria de les unitats comunicatives

6.1.6.1. Tipologia d'autor/a

La majoria d'UC estan signades per periodistes concrets (54,39% a LV, 60,31% a ELP i 73,33% a LD), però també hi ha un percentatge rellevant d'informacions signades per la redacció en general (18,95% a LV, 17,90% a ELP i 12,38% a LD) o referenciades d'agència en el cas LV (en el cas de ELP és molt baix el nombre d'informacions d'agència i a LD inexistent). A El Periódico, també hi ha una proporció d'opinadors/ores (11,28%) més elevada que a LV (5,61%) i LD (9,52%), ja siguin columnistes habituals o experts, mentre que els lectors/ores tenen un pes equiparable a LV i ELP i estan molt menys presents a LD (veure taula 75).

Taula 75

Tipologia d'autors de les UC

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Periodista	155	54,39	155	58,49	77	73,33
Redacció	54	18,95	54	20,38	13	12,38
Agència	34	11,93	3	1,13	---	---
Lector/a	23	8,07	22	8,30	4	3,81
Opinador/a	16	5,61	29	10,94	10	9,52
Dibuixant	1	0,35	2	0,75	1	0,96
Altres mitjà*	1	0,35	---	---	---	---
Altres	1	0,35	---	---	---	---
Total UC	285	100	265**	100	105	100

*Quan els mitjans de la mostra publiquen una informació que ha estat elaborada per una altra capçalera que identifiquen.

**En el cas de ELP, hi ha 2 UC on no se cita l'autor/a o no es pot identificar la tipologia del mateix.

6.1.6.2. Sexe de l'autor/a

L'autoria de les UC signades per persones (humanes individuals), ja siguin periodistes, opinadors/ores, dibuixants o lectors/ores, correspon majoritàriament a homes en els tres mitjans analitzats, especialment en el cas de El Periódico (68,47%) i en menor mesura a La Vanguardia (59,04%), que és la publicació amb major percentatge de dones autores (veure taula 76). La Directa se situa en un terme mig amb un 61,96% d'autors masculins. També cal tenir en compte que un menor percentatge d'UC (en cap mitjà superior al 3,5%) és d'autoria mixta, és a dir, estan escrites per dues o més persones d'ambdós sexes.

Taula 76

Tipologia d'autors/ores de la UC per sexe

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Dona	76	40,43	57	28,08	32	34,78
Home	111	59,04	139	68,47	57	61,96
Autoria mixta	1	0,53	7	3,45	3	3,26
Total UC*	188	100	203	100	92	100

*En el cas de LV i ELP, el total d'autors/ores classificats per sexe és inferior a la suma d'autors humans individuals, perquè alguns d'ells s'identifiquen amb sigles i no s'ha pogut determinar el seu sexe.

6.1.6.3. Lloc des d'on l'autor/a elabora la informació

Els autors i autores també elaboren majoritàriament les informacions des dels escenaris on transcorren la majoria d'elles: Catalunya i, especialment, la província de Barcelona i la capital catalana.

La Directa és el mitjà on més informacions estan escrites des de Catalunya (94,74%) i l'únic en què cap està escrita des de Madrid (veure taula 77). Per contra, és el mitjà on un major percentatge d'informacions s'elaboren des d'altres CCAA

(5,26%), majoritàriament d'autors i autores que es fan ressò de mobilitzacions socials vinculades al dret de l'habitatge d'altres parts de l'Estat. A El Periódico i La Vanguardia, el percentatge d'informacions que s'escriuen des de Catalunya també és clarament majoritari (87,39% i un 82,91%, respectivament), però també s'elabora un significatiu nombre d'UC des de Madrid (11,26% a ELP i 14,07% a LV). Les escrites des d'altres parts de l'Estat són irrellevants en ambdós casos (1,35% a ELP i 3,02% a LV).

Taula 77

Comunitat autònoma des d'on s'elaboren les informacions

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Catalunya	165	82,91	194	87,39	90	94,74
Madrid	28	14,07	25	11,26	---	---
Altres	6	3,02	3	1,35	5	5,26
Total UC*	199	100	222	100	95	100

*En la resta d'UC, no s'identifica la comunitat autònoma des d'on s'elaboren les informacions.

Si ens fixem únicament en les informacions elaborades des de Catalunya, trobem la província des d'on escriu l'autor en 426 casos (165 a LV, 186 a ELP i 75 a LD). Entre les províncies catalanes, es detecta un clar predomini de Barcelona (més del 93% en els tres mitjans analitzats), especialment en el cas de El Periódico i, en menor mesura, a la Directa i la Vanguardia, com mostra la taula 78.

Taula 78

Província catalana des d'on s'elaboren les informacions

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Barcelona	155	93,94	182	97,84	71	94,67
Tarragona	5	3,03	2	1,08	1	1,33
Girona	4	2,42	2	1,08	1	1,33
Lleida	1	0,61	---	0	2	2,67
Total UC	165	100	186	100	75	100

D'entre les informacions elaborades des de la província de Barcelona, d'un total de 397 (154 de LV, 180 de ELP i 63 de LD) se cita, a més, la localitat des d'on s'escriuen (veure taula 79). Observem que la majoria estan elaborades des de la capital catalana, en menor mesura a la Directa (68,25%) que als altres dos mitjans (un 90,91% a LV i un 91,67% a ELP).

De la mateixa manera que amb la distribució per ciutats dels escenaris de la província de Barcelona (veure taula 61), tampoc des de les capitals de comarca, exceptuant Barcelona, s'escriu un percentatge rellevant d'informacions a La Vanguardia i El Periódico (cap a LV i 2,22% a ELP). Per contra, a la Directa, aquest percentatge s'eleva al 12,70%. A més de Barcelona, la majoria dels municipis des d'on s'elaboren informacions es troben a la primera i segona corona metropolitanes. Entre ells, figuren L'Hospitalet de Llobregat, Esplugues de Llobregat, Sant Just Desvern, Sant Adrià del Besòs, Badalona, Masnou, Calella de Mar o Llinars del Vallès, entre d'altres. Entre les capitals de comarca, predominen les dues del Vallès Occidental: Sabadell i Terrassa.

Taula 79

Ciutat des d'on s'elaboren les informacions a la província de Barcelona

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Barcelona	140	90,91	165	91,67	43	68,25
Altres capitals comarca	---	---	4	2,22	8	12,70
Altres ciutats	14	9,09	11	6,11	12	19,05
Total	154	100	180	100	63	100

6.1.7. Elements audiovisuals

6.1.7.1. Presència d'elements audiovisuals a les UC

En termes generals, no es fa un ús gaire intensiu dels elements audiovisuals. El mitjà on el percentatge d'UC amb 1 imatge o més és més baix és La Vanguardia (45,61%), seguit de El Periódico (54,31%). En el cas de la Directa, aquest percentatge és substancialment més elevat (75,24%) A més, entre les UC que fan ús d'elements audiovisuals, la gran majoria només té una imatge (veure taula 80).

Taula 80

Nombre i percentatge d'UC segons el seu nombre d'imatges

Nombre d'imatges	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
0	155	54,39	122	45,69	26	24,76
1	104	36,49	115	43,07	55	52,38
2	19	6,67	16	5,99	11	10,48
3	4	1,40	8	3,00	9	8,57
4	2	0,70	4	1,51	3	2,86
5	1	0,35	1	0,37	1	0,95
9	---	---	1	0,37	---	---
Total UC	285	100	267	100	105	100

6.1.7.2. Tipologia i funcions dels elements audiovisuals emprats

Entre els elements audiovisuals principals (els únics a les UC amb una imatge o els més rellevants a les UC amb dues o més), la gran majoria són fotografies a tots els mitjans analitzats, especialment en el cas de la Directa (91,14%), seguida de El Periódico (87,59%) i La Vanguardia (81,68%), tal com mostra la taula 81.

Una diferència important entre la Directa respecte als altres dos mitjans és que fa un ús residual dels gràfics i infografies (2,53%) per informar sobre la temàtica de l'habitatge, que sí són rellevants en el cas de La Vanguardia (15,27%) i menys a El Periódico (9,65%). És per la diferència en l'ús d'aquest recurs que el percentatge de fotografies de la Directa se situa per sobre que el dels altres dos mitjans.

Finalment, cal destacar que els tres mitjans fan un ús residual de la il·lustració, si bé en el cas de la Directa (6,33%) és superior que a La Vanguardia (3,05%) i El Periódico (2,76%).

Taula 81

Nombre i percentatge d'UC segons la tipologia de la seva imatge principal

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Fotografia	106	81,54	127	87,59	72	91,14
Gràfic/ infografia	20	15,38	14	9,65	2	2,53
Il·lustració/ dibuix	4	3,08	4	2,76	5	6,33
Total	130	100	145	100	79	100

En la gran majoria d'ocasions es fa servir la fotografia amb una funció il·lustrativa (veure taula 82), és a dir, com a imatge relacionada amb el tema de la informació corresponent, que acompanya el text, però sense aportar cap valor afegit més enllà del decoratiu (78,30% a LV, 87,40% a ELP i 87,50% a LD). Això no obstant, hi ha

fotografies que, més enllà de decorar, també transmeten o suggereixen emocions o valors, adoptant una funció simbòlica. Qui més fa servir les imatges, majoritàriament fotografies, amb funció simbòlica és La Vanguardia (20,76%), mentre que qui menys les emprava amb aquesta funció (11,03%) és El Periódico, en un percentatge similar a la Directa (11,11%).

Taula 82

Nombre i percentatge d'UC amb fotografies com a imatge principal segons la funció de la fotografia

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Decorativa/il·lustrativa	83	78,30	111	87,40	63	87,50
Simbòlica	22	20,76	14	11,03	8	11,11
Organitzativa/interpretativa	1	0,94	2	1,57	---	---
Informativa*	---	---	---	---	1	1,39
Total	106	100	127	100	72	100

*Aquesta funció es dona quan la imatge aporta informació addicional no explicada en el text.

Després de la fotografia, el segon tipus d'element audiovisual més utilitzat és la infografia a LV i ELP, que gairebé sempre té una funció organitzativa/interpretativa, per explicar de forma més gràfica, visual i entenedora dades o informacions complexes. El seu ús és molt més freqüent en les informacions que tracten l'habitatge com a bé de mercat (en un 29,79% de les de La Vanguardia, un 26,67% a El Periódico i un 20% a La Directa) que en aquelles que ho fan com a dret social (un 6,67% a La Vanguardia, un 4,35% a El Periódico i un 1,82% a La Directa) (veure taula 83). El fet que a La Directa les informacions que enfoquen l'habitatge com a bé de mercat siguin minoritàries contribueix a explicar el seu baix ús de les infografies.

Així doncs, observem com les UC que tracten l'habitatge com a bé de mercat segueixen més la matriu del discurs racional-il·luminista, és a dir, es basen més en

l'objectivitat de les dades, que es representen a través de la infografia, d'acord amb les matrius del discurs descrites per Moreno Sardà et al. (2008). En canvi, les informacions que tracten l'habitatge com a dret social segueixen més la matriu simbòlico-dramàtica, és a dir, apelen més a les emocions (emoció, dolor, patiment, alegria...) i no tant a un discurs racional, basat en dades i arguments abstractes, per la qual cosa solen estar il·lustrades amb fotografies, normalment amb funció decorativa i, en segon terme, simbòlica.

Taula 83

Informacions amb una infografia com a imatge principal, segons considerin l'habitatge com a dret social o com a bé de mercat

	Vanguardia			Periódico			Directa		
	N	UC	%	N	UC	%	N	UC	%
Bé mercat	14	47	29,79	8	30	26,67	1	5	20
Dret social	4	60	6,67	4	92	4,35	1	55	1,82
Total	18	107	16,82	12	112	10,71	2	60	3,33

El fet que les fotografies -principalment decoratives i en segon terme simbòliques-, i les infografies -organitzatives/interpretatives en la pràctica totalitat de casos- siguin les dues subcategories d'imatges més freqüents contribueix a explicar que les funcions decorativa, simbòlica i organitzativa siguin les majoritàries per al conjunt d'elements audiovisuals analitzats (taula 84). Per contra, el fet que les il·lustracions, que normalment són humorístiques (tires còmiques), siguin residuals explica que aquesta funció també ho sigui.

Taula 84

Nombre i percentatge d'UC segons la funció de l'element audiovisual principal

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Decorativa / il·lustrativa	84	64,62	114	78,62	65	82,28
Simbòlica	24	18,46	16	11,03	11	13,92
Organitzativa/interpretativa	18	13,84	14	9,66	2	2,53
Humorística	2	1,54	1	0,69	---	---
Informativa	2	1,54	---	---	1	1,27
Total	130	100	145	100	79	100

Finalment, pel que fa al sexe de l'autor/a de les imatges, quan estan elaborades per persones humanes individuals (majoritàriament fotògrafs/afes, però també infografistes, il·lustradors/ores o lectors/ores), correspon a homes en la gran majoria de casos. La Vanguardia és el mitjà amb major percentatge d'elements audiovisuals elaborats per dones (25%), seguit per la Directa (17,24%). A molta distància, 18,2 punts per sota de LV, es troba El Periódico (6,80%) (veure taula 85). En els tres casos, entre els autors de les imatges, la proporció de dones és significativament més baixa que entre els autors de les UC (veure taula 76).

Taula 85

Autoria de les imatges per sexe

	Vanguardia		Periódico		Directa	
	N	%	N	%	N	%
Dona	22	25	7	6,80	10	17,24
Home	65	73,86	96	93,20	48	82,76
Mixta	1*	1,14	---	---	---	---
Total UC**	88	100	103	100	58	100

* Correspon a una única infografia de pàgina sencera elaborada per diverses persones (homes i dones) per explicar la composició i els successos ocorreguts en un narcopis de Ciutat Vella.

** En la resta d'UC, o no s'identifica l'autoria de la imatge o aquesta no correspon a una persona, sinó a una organització.

6.2. Evolució diacrònica del discurs mediàtic sobre habitatge

A continuació, s'exposa l'evolució de les variables de les quals s'ha considerat més rellevant analitzar com varien els seus valors al llarg del temps, per determinar, des de la perspectiva androcèntrica/no androcèntrica, si la influència sobre el discurs mediàtic dels actors ubicats als centres de poder o en posicions perifèriques experimenta canvis entre els anys 2008 i 2019.

Com s'han detallat a la metodologia (apartat 4.1.2.3), es tracta de variables relacionades amb el rol o funció social de les fonts primàries, protagonistes i escenaris principals i amb el tema general i específic de les informacions, o amb la jerarquització de les UC sobre habitatge dins de cada exemplar (secció en què apareixen, si es mencionen o no en portada, l'extensió que tenen...).

Quant als temes tractats, s'afegeix una variable, no inclosa en l'apartat 6.1, que analitza les variacions en la freqüència d'aparició de les cinc principals reivindicacions de la PAH (les denominades *Las 5 de la PAH*). Aquestes cinc reivindicacions són l'aturada dels desnonaments, la dació en pagament retroactiva, l'habitatge social, el lloguer assequible i els subministraments garantits (o lluita contra la pobresa energètica). No s'ha considerat rellevant exposar els resultats d'aquesta variable per al conjunt del període d'anàlisi (a l'apartat 6.1), perquè el que es pretén és valorar com va evolucionant la presència o no d'aquests conceptes en les informacions periodístiques, atenent a la fortalesa del contrapoder ciutadà al llarg del temps i d'aquelles reivindicacions en què posa més èmfasi en cada moment.

A l'hora d'exposar els resultats de l'anàlisi diacrònica, s'analitzen en primer terme els resultats de La Vanguardia (LV) i El Periódico de Catalunya (ELP), ja que segueixen tendències que són comparables amb el pas del temps. Posteriorment, es presenten els de la Directa, amb una corba d'evolució que divergeix àmpliament de la dels dos mitjans anteriors.

En diversos casos, les mateixes dades s'exposen primer en format de taula i, seguidament, en format de figura, per mostrar més visualment la corba d'evolució. En la pràctica totalitat dels casos, els resultats es posen en termes relatius (%) i no absoluts (N), ja que, com que el nombre d'UC analitzades per mitjà no és el mateix cada any, la comparativa de les diferents categories s'ha fet en termes percentuals.

6.2.1. Evolució dels temes tractats

6.2.1.1. Evolució dels temes a La Vanguardia i El Periódico

En aquest apartat, es mostra l'evolució dels temes generals sobre habitatge tractats pels mitjans analitzats. D'una banda, les taules 86 i 87 (amb dades equivalents a les figures 6 i 7, respectivament) mostren l'evolució d'aquesta variable a La Vanguardia i El Periódico.

De l'altra, les taules 88 i 89 mostra l'evolució del percentatge d'informacions de LV i ELP, respectivament, que mencionen alguna de les cinc reivindicacions principals de la PAH. En aquest segon cas, s'han comptabilitzat totes les UC que fan referència a algun d'aquests cinc conceptes explícitament o implícita, encara que aquests no siguin el tema central de la UC.

Taula 86

Evolució del percentatge d'UC de cada tema general a La Vanguardia

	2008	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019
Social	28	10	27,50	45,12	42,86	52,78	78,13	50
Mercat	64	63,33	57,50	30,49	57,14	36,11	12,50	25
Escrache*	---	---	---	18,29	---	---	---	---
Actuacions policials**	---	---	---	---	---	2,78	---	25
Millores habitatges***	---	23,33	2,50	---	---	---	---	---
Medi ambient	4	---	10	2,44	---	---	---	---
Espais socials okupats	---	---	---	---	---	---	---	---
Repressió moviment social	---	---	---	---	---	---	3,13	---
Altres	4	3,33	2,50	3,66	---	8,33	6,25	---
Total (%)	100	100	100	100	100	100	100	100

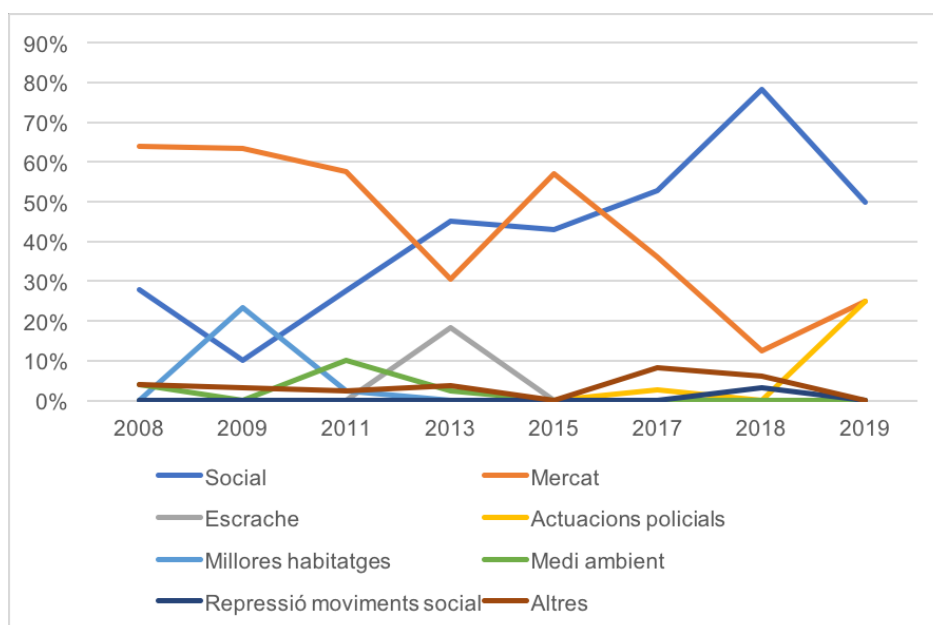
*Centrades en l'escrache com a forma de mobilització, no en la causa defensada.

**Actuacions policials contra usos delictius dels habitatges, especialment pels narcopisos del Raval.

***Actuacions per millorar la qualitat dels habitatges (insonorització, aïllament, confort...).

Figura 6

Evolució del percentatge d'UC de cada tema general a La Vanguardia

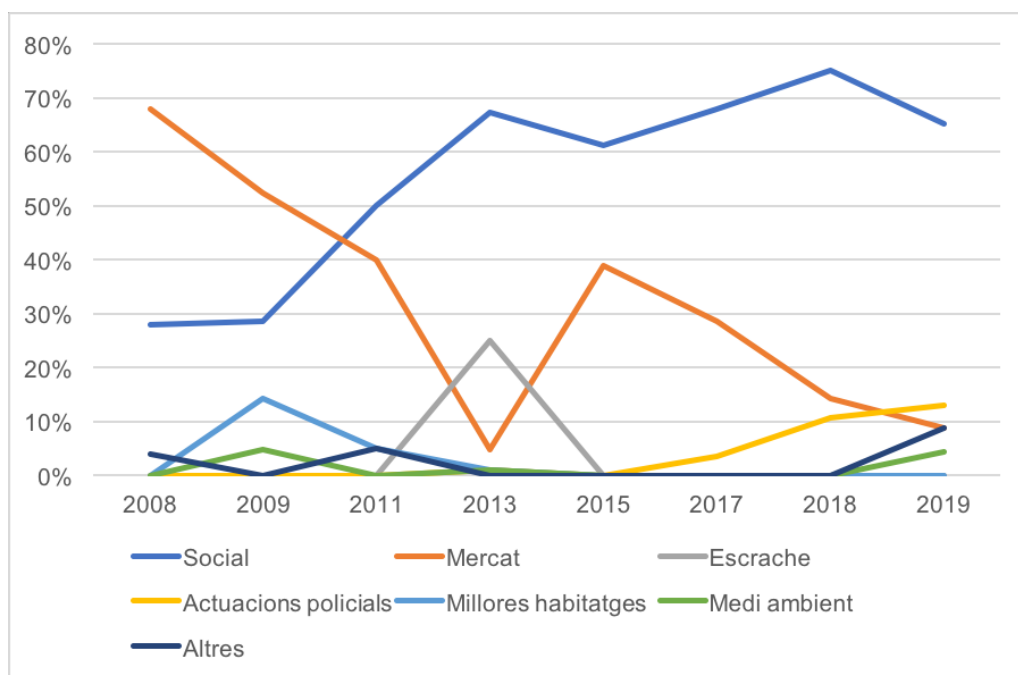
Taula 87

Evolució del percentatge d'UC de cada tema general a El Periódico

	2008	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019
Social	28	28,57	50	67,31	61,11	67,86	75	65,22
Mercat	68	52,38	40	4,81	38,89	28,57	14,29	8,70
Escrache	---	---	---	25	---	---	---	---
Actuacions policials	---	---	---	0,96	---	3,57	10,71	13,04
Millores habitatges	---	14,29	5	0,96	---	---	---	---
Medi ambient	---	4,76	---	0,96	---	---	---	4,35
Espais socials okupats	---	---	---	---	---	---	---	---
Repressió moviments socials	---	---	---	---	---	---	---	---
Altres	4	---	5	---	---	---	---	8,70
Total (%)	100	100	100	100	100	100	100	100

Figura 7

Evolució del percentatge d'UC de cada tema general a El Periódico

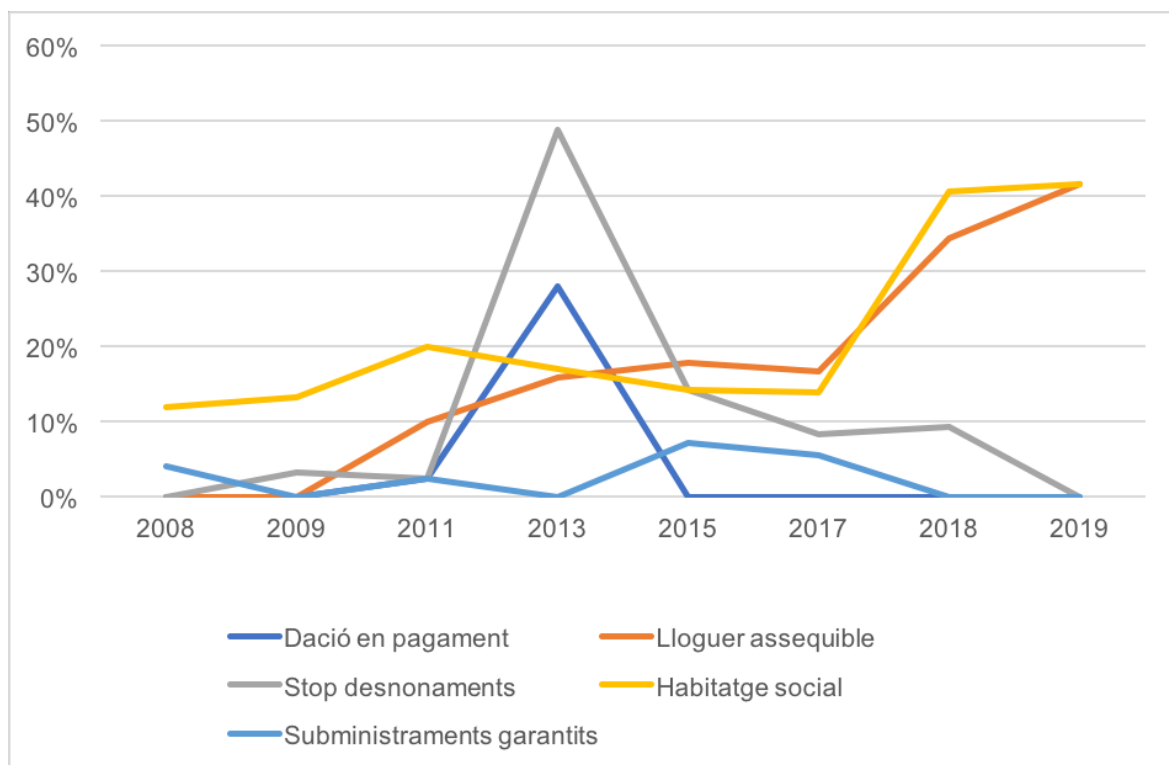
Taula 88

Evolució del percentatge d'UC que fan referència a alguna de les cinc principals reivindicacions de la PAH a La Vanguardia

	2008	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019
Dació en pagament	---	---	2,5	28,05	---	---	---	---
Lloguer assequible	---	---	10	15,85	17,86	16,67	34,38	41,67
Stop desnonaments	---	3,33	2,50	48,78	14,29	8,33	9,38	---
Habitatge social	12	13,33	20	17,07	14,29	13,89	40,63	41,67
Submin. garantits	4	---	---	---	7,14	5,56	---	---
Total (%)	100	100	100	100	100	100	100	100

Figura 8

Evolució del percentatge d'UC que fan referència a alguna de les cinc principals reivindicacions de la PAH a La Vanguardia

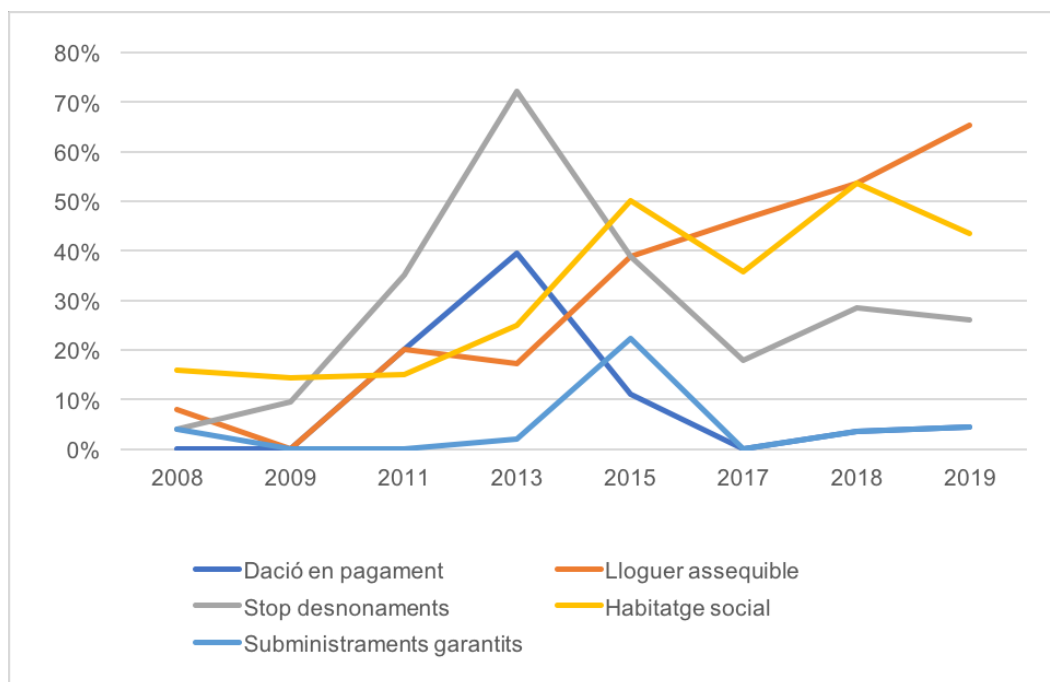
Taula 89

Evolució del percentatge d'UC que fan referència a alguna de les cinc principals reivindicacions de la PAH a El Periódico

	2008	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019
Dació en pagament	---	---	20	39,42	11,11	---	3,57	4,35
Lloguer assequible	8	---	20	17,31	38,89	46,43	53,57	65,22
Stop desnonaments	4	9,52	35	72,12	38,89	17,86	28,57	26,09
Habitatge social	16	14,29	15	25	50	35,71	53,57	43,48
Submin. garantits	4	---	---	1,92	22,22	---	3,57	4,35
Total (%)	100	100	100	100	100	100	100	100

Figura 9

Evolució del percentatge d'UC que fan referència a alguna de les cinc principals reivindicacions de la PAH a El Periódico

A continuació, analitzem en base a les dades exposades a les taules 86-89 i les figures 6-9, l'evolució dels temes sobre habitatge tractats per La Vanguardia (LV) i El Periódico de Catalunya (ELP) en el període 2008-2019.

Entre 2008 i 2009, les UC que enfoquen l'habitatge com a bé de mercat predominen tant a La Vanguardia com a El Periódico. El 2008, representen entre el 60 i el 70% del total d'informacions en ambdós casos, mentre que el 2009 es mantenen a aquest mateix nivell a La Vanguardia, però comencen a baixar a El Periódico (fins al 52,38%).

El 2009, també s'observa en ambdós mitjans un pic de la categoria *Millora de les condicions dels habitatges* (23,33% a La Vanguardia i 14,29% a El Periódico), principalment perquè el sector immobiliari, en un moment de crisi, busca alternatives per reconduir la seva activitat centrades en fomentar la rehabilitació, l'aïllament, la insonorització o el confort dels habitatges, entre d'altres aspectes.

Tot i que les informacions amb enfocament social són poc rellevants durant aquest període, entre un 13 i un 16% es refereixen al concepte de l'habitatge social en ambdós mitjans, si bé això no es pot atribuir a la PAH (veure taules 88 i 89 i figures 8 i 9). El 2008 encara no existia i el 2009, l'any en què va néixer a Barcelona, el percentatge d'informacions amb aquest concepte no varia substancialment. De fet, són informacions que tracten principalment sobre com s'impulsa l'habitatge protegit de forma anticíclica, en un moment de tendència a la baixa de les promocions immobiliàries privades, o sobre les necessitats d'habitatge juvenil.

Coincidint amb l'increment de la mobilització social als carrers arran de la irrupció del moviment 15M, que també contribueix a l'expansió i l'enfortiment de la PAH, l'any 2011, les informacions que consideren l'habitatge com a dret social (50%) superen per primera vegada les que el tracten com a bé de mercat (40%), mentre que a La Vanguardia les segones (57,50%) segueixen superant clarament les primeres (27,50%) (veure taules 86-87 i figures 6-7).

L'any 2011, un 35% del total d'UC de El Periódico ja fan referència als desnonaments i la necessitat d'aturar-los, un percentatge que es redueix al 2,50% a La Vanguardia (veure taules 88 i 89 i figures 8 i 9). Així doncs, les reivindicacions per aturar els desnonaments de la PAH i del conjunt del moviment 15M van tenir una incidència rellevant sobre el tractament informatiu de El Periódico l'any 2011, però no sobre el de La Vanguardia.

No és fins a l'any 2013 que les informacions que consideren l'habitatge com a dret social superen les que ho fan com a bé de mercat en ambdós mitjans, de forma molt més accentuada a El Periódico. A La Vanguardia, la distància de les informacions del primer i segon grup és de 14,63 punts l'any 2013, mentre que, a El Periódico, aquesta distància és de 62,5 punts. El 2013, també es produeixen els màxims pics del percentatge d'informacions que es refereixen als desnonaments i a les protestes per aturar-los (48,78% a La Vanguardia i un 72,12% a El Periódico) i a la dació en pagament (un 28,05% a La Vanguardia i un 39,42% a El Periódico) (veure taules 88 i 89 i figures 8 i 9). Això coincideix amb el debat al Congrés dels Diputats de la ILP per la dació en pagament, el lloguer social i la moratòria dels desnonaments.

Durant el 2013, també tenen una presència significativa en ambdós mitjans els conceptes d'habitatge social (17,07% a La Vanguardia i 25% a El Periódico), com ja venia passant en anys anteriors, i de lloguer assequible (15,85% a LV i 17,31% a ELP). Entre 2011 i 2013, la majoria de mencions a aquest tema tenen a veure amb la necessitat de promoure el lloguer social per garantir alternatives habitacionals a les persones desnonades o amb dificultats socioeconòmiques.

Així mateix, l'any 2013, s'observa un pic de les informacions centrades en l'*escrache* com a forma de mobilització, i no tant en la causa que defensa en favor del dret a l'habitatge. Un 18,29% de les UC La Vanguardia analitzades d'aquest any corresponen a aquest tema i, en el cas de El Periódico, aquest percentatge és del 25% (veure taules 86 i 87 i figures 6 i 7).

Fins i tot en el context del debat de la ILP hipotecària i la campanya dels *escraches* de la PAH, a La Vanguardia el percentatge d'informacions que tracten l'habitatge com a bé de mercat és del 30,49% (front al 4,81% de El Periódico). El motiu és que aquest mitjà segueix fent seguiment de la repercussió de la crisi sobre agents del sector immobiliari i financer i sobre els moviments d'aquests per sobreviure i adaptar-se al nou context econòmic (fusions, venda d'actius tòxics immobiliaris, etc.). Per contra, El Periódico no dona rellevància a aquests temes l'any 2013.

Coincidint amb la davallada de les mobilitzacions després de l'impuls que va suposar el 15M i l'inici de la recuperació del sector immobiliari i de les dades macroeconòmiques, l'any 2015 sí que es produeix de nou un increment del percentatge d'informacions que aborden l'habitatge com a bé de mercat, també a El Periódico (arriben al 38,89%), si bé no arriben a nivells tan elevats com els de La Vanguardia (57,14%).

Això no obstant, aquest increment de les informacions que consideren l'habitatge com a bé de mercat conviu amb el manteniment de les que ho fan com a dret social (61,11% a El Periódico i 42,86% a La Vanguardia), ja que el que baixa respecte al 2013 és l'atenció a les formes que pren la mobilització social en defensa del dret a l'habitatge, en haver-se finalitzat els *escraches*. Tot i això, es produeix una forta davallada de la presència informativa dels desnonaments i de la necessitat d'aturar-los (fins al 14,29% a La Vanguardia i fins al 38,89% a El Periódico) i de la dació en pagament. Aquest concepte tendeix a desaparèixer de les informacions periodístiques de LV i ELP després del debat al Congrés sobre la ILP hipotecària (taules 88 i 89 i figures 8 i 9).

Des de 2015, les dues reivindicacions dels moviments socials amb una visibilitat creixent als dos mitjans són el lloguer assequible -en aquesta darrera etapa, també per la necessitat de contrarestar l'alça dels preus al mercat privat- i l'habitatge social. El 2015, aquests conceptes ja són mencionats en un percentatge d'informacions similar al dels desnonaments, però a partir de 2017 aquest darrer tema se situa clarament per sota.

En el cas de El Periódico, les informacions que es refereixen a l'habitatge social creixen del 25 al 50% entre 2013 i 2015, mentre que a La Vanguardia es mantenen estables (17,07% el 2013 i 14,29% el 2015). Aquesta diferència es deu principalment a la major atenció que El Periódico dedica a les polítiques d'habitatge impulsades per l'Ajuntament de Barcelona, després de l'arribada d'Ada Colau a l'alcaldia, i pel de Terrassa, primer municipi català en expropiar l'ús d'un pis buit d'una entitat financera per destinar-lo a habitatge social, al qual la justícia va donar la raó (Albalat, 2015).

El Periódico també es refereix en un major percentatge d'informacions (22,22%) al concepte de subministraments garantits, coincidint amb el debat de la ILP catalana contra l'emergència habitacional i la pobresa energètica. De tota manera, tant El Periódico com La Vanguardia (on aquest percentatge és del 7,14%) donen escassa rellevància informativa a la ILP catalana, i més si ho comparem amb l'atenció que va rebre la ILP estatal i el seu debat al Congrés l'any 2013.

Posteriorment, a partir de 2017 i coincidint amb el reimpuls del moviment pel dret a l'habitatge digne sota el lideratge del nou Sindicat de Llogateres, nascut aquell any, tornen a incrementar-se les informacions que aborden l'habitatge com a dret social. Això no obstant, tal com expliquem tot seguit, la qüestió dels lloguers no és l'única causa d'aquesta tendència a l'alça, sinó que una altra temàtica pren rellevància en aquesta darrera etapa: les ocupacions delictives, especialment les dels narcopisos del Raval de Barcelona, i els problemes de convivència que generen al barri.

Els anys 2017 i 2018, LV experimenta una fort increment de les informacions que enfoquen l'habitatge com a dret social, que arriben al seu màxim pic el 2018 (78,13%). Això coincideix amb una forta caiguda de les informacions que el tracten com a bé de mercat (que passen del 57,14% al 12,50% entre 2015 i 2018). Una tendència similar experimenta ELP, en què les UC que consideren l'habitatge com a bé de mercat baixen durant aquest període de forma ininterrompuda (del 38,89% de 2015 al 14,29% de 2018), alhora que les UC que ho fan com a dret social creixen fins arribar al màxim pic del 75% el 2018 (veure taules 86 i 87 i figures 6 i 7).

Si bé l'evolució del tema general presenta forts paral·lelismes entre LV i ELP, si examinen les subtemàtiques tractades per cadascun d'aquests dos mitjans entre les UC que tracten l'habitatge com a dret social, observem diferències rellevants, especialment en aquesta darrera etapa del període d'anàlisi (veure taules 90 i 91).

Taula 90

Evolució del percentatge d'UC de cada tema específic entre les que tracten l'habitatge com a dret social a La Vanguardia

	2008	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019
Desnonaments	---	---	18,19	32,43	8,33	5,26	4	---
ILP 2013	---	---	---	29,73	---	---	---	---
Pujada lloguers/gentrificació	42,86	---	9,09	2,70	16,67	21,05	16	16,67
Habitatge social/ajuts	14,28	33,33	45,45	5,41	41,67	10,53	16	50
Ocupacions delictives	---	---	---	---	---	21,05	44	---
Dret a l'habitatge en general	---	33,33	9,09	10,81	8,33	---	8	---
Ocupacions per necessitat	---	---	---	---	---	---	---	---
Mort / suïcidi	---	---	---	8,11	---	---	---	---
Pobresa energètica	---	---	---	---	---	5,26	---	---
ILP 2015	---	---	---	---	8,33	---	---	---
Decisions judicials*	---	---	---	2,70	---	---	---	---
Finques degradades	42,86	---	9,09	2,70	---	5,26	---	---
Sensellarisme	---	---	---	---	16,67	31,59	12	---
Assetjament	---	---	---	---	---	---	---	---
Altres polítiques habitatge**	---	---	---	5,41	---	---	---	33,33
Altres***	---	33,33	9,09	---	---	---	---	---
Total (%)	100	100	100	100	100	100	100	100

*Temes referents a decisions judicials favorables a la defensa del dret a l'habitatge de la ciutadania.

**Altres polítiques d'habitatge no relacionades amb cap de les categories anteriors (per ex., de rehabilitació).

*** UC d'altres temes que consideren l'habitatge com a dret social, no centrades en polítiques d'habitatge (per exemple un conflicte veïnal a l'entorn d'una reforma urbanística, un documental sobre habitatge, etc.).

Taula 91

Evolució del percentatge d'UC de cada tema específic entre les que tracten l'habitatge com a dret social a El Periódico

	2008	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019
Desnonaments	14,28	33,32	60	27,14	18,18	---	14,29	6,67
ILP 2013	---	---	---	37,14	---	---	---	---
Pujada lloguers/ gentrificació	---	---	---	---	---	52,64	4,76	80,00
Habitatge social/ajuts	28,56	16,67	---	8,57	45,46	5,26	14,29	13,33
Ocupacions delictives	---	---	---	---	---	5,26	47,62	---
Dret a l'habitatge en general	14,29	---	10	1,43	---	5,26	9,52	---
Ocupacions per necessitat	---	---	---	4,29	---	---	4,76	---
Mort /Suïcidi	---	---	---	5,71	---	---	---	---
Pobresa energètica	14,29	---	---	---	9,09	---	---	---
ILP 2015	---	---	---	---	18,18	---	---	---
Decisions judicials	---	---	---	1,43	---	15,80	---	---
Finques degradades	14,29	16,67	30	5,71	---	5,26	---	---
Sense llar	14,29	---	---	2,87	---	5,26	---	---
Assetjament	---	16,67	---	---	---	---	---	---
Altres polítiques habitatge	---	16,67	---	---	---	---	4,76	---
Altres	---	---	---	5,71	9,09	5,26	---	---
Total (%)	100	100	100	100	100	100	100	100

Fins a un 52,64% de les informacions de El Periódico que consideren l'habitatge com a dret social de l'any 2017 estan dedicades al fenomen de la pujada dels preus del lloguer i la gentrificació, front al 21,05% de La Vanguardia (veure taules 90 i 91). També cal destacar el 15,80% d'UC de El Periódico de 2017 centrades en la condició de l'habitatge com a dret social dedicades a decisions judicials en relació a aquest tema, per exemple aquelles que consideren abusives les clàusules sòl dels contractes hipotecaris.

A La Vanguardia, l'increment de les UC que consideren l'habitatge com a dret social de 2017, quan arriben al 52,78% (veure taula 90), es deu a la confluència de diversos factors relacionats amb l'habitatge, més enllà de l'abordatge de la temàtica dels lloguers i la gentrificació. Aquest mitjà dedica l'any 2017 la mateixa proporció d'informacions amb perspectiva social als lloguers que a les conseqüències de les ocupacions amb finalitats delictives, majoritàriament pels narcopisos del Raval de Barcelona, sobre la convivència al barri.

D'entre les informacions de La Vanguardia de 2017 centrades en la consideració de l'habitatge com a dret social, també destaca l'elevat percentatge d'UC (31,59%) dedicades a la situació de les persones sense llar i als problemes d'infrahabitatge. Aquest és el tema social específic de La Vanguardia més tractat aquest any. També es troba un significatiu percentatge d'informacions (10,53%) sobre polítiques d'habitatge social i ajuts per costejar el preu d'un habitatge.

Si bé la temàtica dels narcopisos ja comença a estar present a l'agenda temàtica sobre habitatge dels dos mitjans l'any 2017, especialment a La Vanguardia, és sobretot el 2018 quan assoleix major presència informativa en ambdós diaris a un nivell similar (veure taules 92-95).

Cal recordar que les UC sobre ocupacions amb finalitats delictives (majoritàriament narcopisos) s'han considerat una subcategoria temàtica de les informacions que enfoquen l'habitatge com a dret social quan aquest fenomen implica perjudicis per al benestar dels veïns i veïnes del barri. Per contra, es troben en la categoria general d'actuacions policials, quan es refereixen específicament a intervencions dels cossos de seguretat en relació a aquest tema (veure apartat 4.1.2.2 de la metodologia). Per tal de mostrar el nombre total i l'evolució de les UC dedicades a les ocupacions delictives d'ambdues tipologies, exposem a les taules 92-95 les dades referides tant a les UC centrades en els problemes de convivència que generen com a les actuacions policials per fer-hi front.

Taula 92

UC sobre ocupacions delictives des de la vessant social/ policial a La Vanguardia

	2017		2018		2019	
	N	%	N	%	N	%
Vessant social	4	80	11	100	0	0
Vessant policial	1	20	0	0	3	100
Total ocupacions delictives	5	100	11	100	3	100

Taula 93

UC de La Vanguardia sobre ocupacions delictives respecte al total d'UC (2017-19)

	2017	2018	2019
UC sobre ocupacions delictives (N)	5	11	3
Total UC analitzades per any (N)	36	32	12
Ocupacions delictives / UC (%)	13,89	34,38	25

Taula 94

UC sobre ocupacions delictives des de la vessant social/policial a El Periódico

	2017		2018		2019	
	N	%	N	%	N	%
Vessant social	1	50	10	76,92	0	0
Vessant policial	1	50	3	23,08	3	100
Total ocupacions delictives	2	100	13	100	3	100

Taula 95

UC de El Periódico sobre ocupacions delictives respecte al total d'UC (2017-19)

	2017	2018	2019
UC sobre ocupacions delictives (N)	2	13	3
Total UC analitzades per any (N)	28	28	23
Ocupacions delictives / UC (%)	7,14	46,43	13,04

A la vista de les taules 93 i 95, considerant la totalitat d'informacions sobre ocupacions delictives, observem com el percentatge d'UC sobre aquesta temàtica respecte el conjunt d'UC analitzades per anys s'eleva del 13,89% al 34,38% a LV entre 2017 i 2018. Pel que fa a la presència d'informacions d'aquest tema a El Periódico, que partia d'un percentatge inferior l'any 2017 (7,14%), supera la de LV el 2018, fins a arribar a representar el 46,43% de les UC analitzades d'aquest any.

Pel que fa a l'any 2019, es produeix un descens del percentatge d'informacions dedicades a aquest tema en ambdós mitjans, més pronunciat a El Periódico que a La Vanguardia, on una de quatre UC sobre habitatge analitzades segueixen dedicant-se a les ocupacions delictives durant el darrer any del període d'anàlisi.

Pel que fa al tractament de la temàtica de les ocupacions delictives, ja sigui des de la vessant social o des de la vessant policial (veure taules 92 i 94), constatem que, en termes generals, predomina el primer dels enfocaments, aquell que es focalitza en l'impacte d'aquest fenomen per al benestar i la convivència dels veïns i veïnes dels barris corresponents, de forma més marcada en el cas de La Vanguardia. Això no obstant, en el darrer any del període d'anàlisi, no només baixen les informacions dedicades a aquest tema, sinó que també en canvia l'enfocament, ja que totes les UC examinades sobre ocupacions delictives el tracten des de la vessant policial l'any 2019 tant a La Vanguardia com a El Periódico.

La davallada de la presència de les ocupacions delictives a l'agenda informativa d'ambdós mitjans durant el 2019 coincideix amb l'augment d'informacions

dedicades a d'altres qüestions, fonamentalment la qüestió dels lloguers i la gentrificació i l'habitatge social. A El Periódico, un 80% de les UC amb enfocament social d'aquest darrer any del període d'anàlisi correspon a la problemàtica dels lloguers i la gentrificació (veure taula 91). La majoria de les informacions sobre aquest tema estan relacionades amb el decret llei per regular els preus dels arrendaments proposat per la Generalitat aquell any (Decret llei 9/2019, de 21 de maig), però no aprovat pel Parlament de Catalunya.

En el cas de La Vanguardia, el percentatge d'informacions que aborden l'habitatge com a dret social que tracten la problemàtica dels lloguers i la gentrificació se situa el 2019 al mateix nivell que l'any anterior, a l'entorn del 16%. Per contra, l'habitatge social sí que és el tema central de la meitat d'aquestes informacions de LV el 2019. La majoria d'elles es refereixen a plans i mesures per garantir l'habitatge social i assequible a la ciutadania (veure taula 90).

Aquest darrer any, també hi ha una altra diferència rellevant entre els dos mitjans. Tan sols a la Vanguardia, s'observa un augment de les informacions que aborden l'habitatge com a bé de mercat (que pugen del 12,50% al 25% entre 2018 i 2019) (veure taula 86). El motiu és la publicació d'informacions sobre les alertes d'organismes internacionals com el Banc Central Europeu i el Fons Monetari Internacional sobre el risc de gestació d'una nova bombolla immobiliària a Espanya.

D'aquesta darrera etapa (2017-2019), també contrasta l'escassa o nul·la presència dels desnonaments i la necessitat d'aturar-los a La Vanguardia, que es mencionen en menys d'un 10% de les UC dels tres anys i en cap cas l'any 2019 (veure taula 88). Per contra, a El Periódico aquest concepte té una presència més rellevant i apareix en un 17,86% de les UC de 2017, en un 28,57% de les de 2018 i en un 26,98% de les de 2019 (veure taula 89). Cal tenir en compte que, en aquesta darrera etapa, l'impagament dels lloguers supera les execucions hipotecàries com a causa dels desnonaments (veure apartat 5.2.7.1). En aquest sentit, que El Periódico presti major atenció a la problemàtica dels lloguers contribueix a explicar que també tracti sobre la qüestió dels desnonaments amb major freqüència que LV en el darrer tram del període d'anàlisi.

Així doncs, l'evolució diacrònica dels temes generals i específics tractats per ambdós mitjans en el període 2008-2019 mostra que El Periódico tendeix a incorporar a la seva agenda informativa en major mesura que La Vanguardia aquells temes que són objecte de reivindicació dels moviments socials en defensa del dret a l'habitatge. Això es produeix especialment en aquells moments en què aquests presenten major fortalesa: durant la segona etapa (2011-2013), quan ELP incorpora amb major freqüència que LV informacions sobre el debat de la ILP de la dació en pagament i la lluita contra els desnonaments hipotecaris; i, durant la quarta etapa (2017-2019), quan presta més atenció a la qüestió dels lloguers.

6.2.1.2. Evolució dels temes a la Directa

Pel que fa a la Directa, l'evolució de la seva agenda temàtica sobre habitatge divergeix àmpliament de la dels dos mitjans anteriors. Així es pot observar a la taula 96, que mostra l'evolució de l'enfocament del tema general de les informacions de la Directa, i a la taula 97, que exposa les dades sobre la presència de les cinc principals reivindicacions de la PAH a les UC analitzades d'aquest mitjà.

Taula 96

Evolució del percentatge d'UC de cada tema general a La Directa

	2008	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019
Social	17,65	56,52	84,21	90,48	88,89	60	---	100
Mercat	5,88	---	---	4,76	---	40	---	---
Escrache	---	---	---	4,76	---	---	---	---
Actuacions policials	---	---	---	---	---	---	---	---
Millora condicions habitatges	---	---	---	---	---	---	---	---
Medi ambient	5,88	17,39	---	---	---	---	100	---
Espais socials okupats	35,3	8,70	15,79	---	---	---	---	---
Repressió moviments socials	29,41	8,70	---	---	---	---	---	---
Altres	5,88	8,70	---	---	11,11	---	---	---
Total (%)	100	100	100	100	100	100	100	100

Taula 97

Evolució del percentatge d'UC que fan referència a alguna de les cinc principals reivindicacions de la PAH a la Directa

	2008	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019
Dació en pagament	---	8,70	21,05	33,33	---	---	---	---
Lloguer assequible	5,88	17,39	21,05	47,62	11,11	40	---	33,33
Stop desnonaments	5,88	39,13	78,95	66,67	33,33	40	---	---
Habitatge social	17,65	26,09	31,58	57,14	44,44	40	---	---
Subministraments garantits	---	17,39	---	19,05	22,22	10	---	---
Total (%)	100	100	100	100	100	100	100	100

L'any 2008, la gran majoria d'informacions es dediquen o bé a les okupacions -del moviment okupa- (35,3%) o a la repressió de moviments socials que denuncien l'especulació immobiliària o l'impacte de l'activitat del sector de la construcció sobre el medi ambient (29,41%), especialment dels que s'oposen el pla Caufec, que suposa la construcció de pisos de luxe a la muntanya de Collserola. Aquestes dues categories generals superen aquelles UC centrades en la dimensió social del dret a l'habitatge (17,65%). Altres temes menors, que representen un 5,88% del total d'UC de 2018 (cada tema representa 1 UC de les 17 analitzades de la Directa aquest any), són les informacions sobre l'impacte de la construcció de promocions d'habitatge residencial sobre el medi ambient –sense centrar-se en la repressió dels moviments socials que defensen l'entorn natural-; el foment de la cultura de la propietat per part del sector públic i privat (classificada en la categoria *Mercat*); o casos de corrupció urbanística (categoria *Altres*).

Quant a les informacions que tracten l'habitatge com a dret social, la taula 98 en desglossa els temes concrets a què es refereixen per anys.

Taula 98

*Evolució del percentatge d'UC de cada tema específic entre les que tracten l'habitatge com a dret social a la Directa**

	2008	2009	2011	2013	2015	2017	2019
Assetjament immobiliari	---	46,15	---	---	---	---	---
Desnonaments	---	15,38	68,75	15,79	---	---	---
Dret a l'habitatge en general	66,67	7,69	12,50	15,79	12,50	33,32	---
Habitatge social/ajuts habitatge	33,33	---	---	---	---	---	---
ILP 2013	---	---	6,25**	21,06	---	---	---
ILP 2015	---	---	---	---	---	---	---
Lloguer/gentrificació	---	15,39	6,25	5,26	---	16,67	33,33
Mort /suïcidi	---	---	---	5,26	---	---	---
Ocupacions per necessitat	---	---	6,25	5,26	---	---	---
Sense llar/infrahabitatge	---	---	---	---	62,50	---	33,33
Finques degradades	---	15,39	---	---	---	---	---
Pobresa energètica	---	---	---	5,26	12,50	---	---
Alternatives habitatge	---	---	---	10,53	12,50	16,67	33,33
Altres polítiques habitatge	---	---	---	5,26	---	16,67	---
Altres	---	---	---	10,53	---	16,67	---
Total	100	100	100	100	100	100	100

*El 2018 no s'inclou, perquè aquest any totes les UC tenen enfocament mediambiental i cap social.

**Apareixen informacions que fan referència a la ILP estatal que es va debatre al Congrés el 2013, perquè al 2011 ja s'estava desenvolupant la corresponent campanya per a la recollida de signatures.

Com mostra la taula 98, un 66,67% de les informacions centrades en la condició de l'habitatge com a dret social de la Directa de 2008 aborden el dret a l'habitatge des d'una perspectiva global, per exemple en forma d'articles que analitzen quines polítiques cal emprendre per garantir-lo. El 33,33% restant correspon a informacions sobre habitatge social o ajuts per sufragar el cost d'un pis.

El 2009, les informacions amb enfocament social s'elevan fins al 56,52% (veure taula 96), mentre que les categories corresponents als espais socials okupats i a la repressió dels moviments socials, majoritàries l'any anterior, descendeixen al 8,70% en ambdós casos. També s'elevan aquest any fins al 17,39% del total d'UC les informacions sobre l'impacte del sector immobiliari sobre el medi ambient.

Entre les informacions centrades en la dimensió de l'habitatge com a dret social (veure taula 98), un 46,15% estan dedicades l'any 2009 a l'assetjament immobiliari, molt especialment al cas de Rosa Talón, veïna del barri del Clot de Barcelona afectada per aquesta problemàtica, que va generar una forta onada de solidaritat veïnal. A més, cal destacar que, ja l'any 2009, la Directa dedica un 15,39% de les informacions socials a la gentrificació, abordant la seva relació amb el turisme. Un 15,38% de les informacions socials d'aquest any també es dediquen als desnonaments, concretament al naixement de la PAH i a les seves primeres mobilitzacions per aturar-los. Això coincideix amb un augment de les informacions que incorporen la reivindicació d'aturar els desnonaments (fins al 39,13%) (veure taula 97).

El 2011, les informacions amb enfocament social creixen exponencialment fins al 84,21% (veure taula 96), any en què es constata un canvi de l'agenda de temes d'habitatge a la Directa. Un 78,95% de les informacions de LD fan referència als desnonaments (veure taula 97) i un 68,75% de les UC de temàtica social es dediquen a aquesta qüestió, mentre que un 12,50% es refereixen a les mobilitzacions de la PAH per defensar el dret a l'habitatge en general (veure taula 98). El 18,75% es dediquen a d'altres temes diversos: el debat de la ILP de la PAH al Congrés dels Diputats, la problemàtica dels lloguers i la gentrificació i les ocupacions de pisos per part de persones en situació de vulnerabilitat.

El 2013, el percentatge d'informacions socials s'eleva fins al 90,48%, cosa que es deu a la mateixa agenda de temes iniciada l'any anterior (veure taula 98). Prop de la meitat de les informacions d'aquest grup estan relacionades amb les mobilitzacions contra els desnonaments i la defensa de la ILP hipotecària i del dret

a l'habitatge en general. Però, cal tenir en compte que la presència de les reivindicacions de la PAH en les informacions de la Directa es diversifica: baixen del 78,95% al 66,67% les UC que incorporen la lluita contra els desnonaments i paral·lelament creixen les referències a les altres quatre demandes de la plataforma (veure taula 97).

Entre la resta d'informacions de temàtica social, destaquen els models alternatius d'habitatge (10,53%) i les UC d'altres temàtiques, que també concentren el 10,53% del total, perquè durant el 2013 la Directa inclou reportatges històrics sobre mobilitzacions en defensa del dret a l'habitatge que han tingut lloc durant el segle XX, com ara la vaga de lloguers de 1931 o les mobilitzacions veïnals del tardofranquisme i la transició relacionades amb aquesta qüestió (veure taula 98).

L'any 2015, el 88,89% de les informacions de la Directa continuen centrades en la dimensió de l'habitatge com a dret social (veure taula 96), però des d'una òptica molt diferenciada al període 2011-2013. Entre les informacions socials, el tema més destacat (62,50% d'aquest grup) és el barraquisme i l'infrahabitatge (veure taula 98). Donat que l'agenda temàtica de la Directa sobre habitatge no se centra en les reivindicacions de la PAH, disminueix la presència d'aquestes en les seves informacions (veure taula 97).

El 2017, és l'any en què les informacions que aborden l'habitatge com a bé de mercat arriba al percentatge més elevat de tot el període d'anàlisi a la Directa (40%) (veure taula 96). La totalitat d'aquestes informacions es refereixen a l'activitat de les SOCIMI i els fons d'inversió en el sector immobiliari i la seva influència en l'encariment del lloguer. És principalment per aquest motiu que les informacions que es refereixen al concepte del lloguer assequible s'eleva fins al 40% l'any 2017 (veure taula 97).

Pel que fa les informacions de temàtica social (veure taula 98), 1 de cada 3 aborden el dret a l'habitatge en general, ja sigui a través d'entrevistes a experts o informacions sobre mobilitzacions que defensen aquest dret social en la seva globalitat. La resta d'informacions es dediquen a temes diversos com les

alternatives d'habitatge -fonamentalment de cohabitatge-, la lluita contra la gentrificació als barris, altres propostes d'habitatge relacionades amb com l'arquitectura dels edificis pot contribuir a les relacions veïnals i socials o d'altres temes sobre com s'ha conformat urbanísticament la ciutat de Barcelona des de principis del segle XX fins a l'actualitat.

Posteriorment, durant els dos darrers anys del període d'anàlisi (2018-2019), s'ha constatat una disminució de l'interès de LD per la temàtica de l'habitatge. En els 4 exemplars analitzats de cadascun d'aquests dos anys, només s'han identificat 3 UC sobre habitatge el 2018 i 3 més el 2019. Durant els dos primers anys del període d'anàlisi, 2008 i 2009, també s'havia analitzat un idèntic nombre d'exemplars, però les UC sobre habitatge identificades són 17 i 23, respectivament (veure taula 5).

A més, una revisió general de la totalitat d'exemplars de 2018 i 2019 de la Directa –no només de la mostra d'anàlisi, sinó de tots els exemplars quinzenals publicats pel mitjà aquests dos anys- ha confirmat que decau l'atenció del mitjà sobre l'habitatge (veure taula 99). En els 24 exemplars quinzenals de la Directa de 2018, apareixen 16 informacions sobre habitatge (una mitjana de 0,67 per exemplar). L'any 2019, es publiquen 23 exemplars quinzenals de la Directa amb un total de 15 informacions sobre habitatge (amb una mitjana de 0,65 per exemplar). Així doncs, el fet que a la mostra d'exemplars analitzats de la Directa (4 tant el 2018 com el 2019) s'hagin trobat un total de 3 UC sobre habitatge per any es correspon amb la baixa presència que, en general, ha tingut aquest tema al conjunt de publicacions quinzenals de la Directa de 2018 i 2019.

Taula 99

Nombre d'UC sobre habitatge a la totalitat d'exemplars de la Directa de 2018 i 2019*

2018			2019		
Núm. Ex.	Dates	N	Núm. Ex.	Dates	N
1	13/12/17-9/01/18	0	1	9/01/19-22/01/19	0
2	10/01/18-23/01/18	0	2	23/01/19-5/02/19	0
3	24/01/18-6/02/18	0	3	06/02/19-19/02/19	1
4	07/02/18-20/02/18	0	4	20/02/19-5/03/19	2
5	21/02/18-6/03/18	3	5	06/03/19-19/03/19	0
6	07/03/18-20/03/18	0	6	20/03/19-02/04/19	2
7	21/03/18-3/04/18	3	7	03/04/19-16/04/19	0
8	04/04/18-17/04/18	0	8	17/04/19-02/05/19	0
9	18/04/18-01/05/18	0	9	02/05/19-14/05/19	0
10	02/05/18-15/05/18	0	10	15/05/19-28/05/19	3
11	16/5/18-29/05/18	0	11	29/05/19-11/06/19	0
12	30/05/18-12/06/18	2	12	12/06/19-25/06/19	0
13	13/06/18-26/06/18	0	13	26/06/19-9/07/19	0
14	27/06/18-10/07/18	0	14	10/07/19-23/07/19	1
15	11/07/18-24/07/18	0	15	24/07/19-3/09/19	3
16	25/07/18-4/09/18	1	16	04/09/19-17/09/19	0
17	5/09/18-18/09/18	0	17	18/09/19-01/10/19	0
18	19/09/18-02/10/18	2	18	02/10/19-15/10/19	0
19	03/10/18-16/10/18	0	19	16/10/19-29/10/19	0
20	17/10/18-30/10/18	0	20	30/10/19-12/11/19	3
21	31/10/18-13/11/18	3	21	13/11/19-26/11/19	0
22	14/11/18-27/11/18	1	22	27/11/19-10/12/19	0
23	28/11/18-11/12/18	0	23	11/12/19-07/01/20	0
24	12/12/18-9/01/19	1	---	---	---
Total Ex.	24	16	---	23	15

*La taula 99 es refereix a la totalitat d'exemplars de la Directa publicats els anys 2018 i 2019 i no únicament als de la mostra recollida per la taula 5.

Taula 100

Ràtio d'UC sobre habitatge per exemplar a la Directa (2018-2019)

	2018	2019
Nombre d'UC sobre habitatge	16	15
Nombre d'exemplars	24	23
Ràtio UC habitatge /exemplar	0,67	0,65

Pel que fa als temes de les 6 UC identificades als exemplars de la Directa de 2018 i 2019 (3 UC per any), les 3 UC del primer any estan dedicades a l'impacte del sector immobiliari sobre el medi ambient. Per això, el 100% de les UC de 2018 de la Directa corresponen a la categoria general d'informacions amb perspectiva ambiental (veure taula 96) i no n'hi ha cap que faci referència a les cinc principals reivindicacions de la PAH (veure taula 97). L'any 2019, les 3 UC analitzades estan centrades en la consideració de l'habitatge com a dret social i aborden tres temes específics diferents amb aquest enfocament: una manifestació contra l'encariment del preu del lloguer, la situació de les persones sense llar i la contraposició de l'arquitectura convencional versus models alternatius més favorables a la protecció del dret a l'habitatge (veure taula 98).

En definitiva, a la Directa predomina durant tot el període d'anàlisi un enfocament informatiu sobre l'habitatge més proper als moviments socials i a les persones afectades per situacions d'emergència habitacional que al poder polític i institucional i al sector immobiliari i financer. Les informacions que aborden l'habitatge com a bé de mercat són residuals durant tots els anys del període d'anàlisi, amb l'excepció de 2017, en què representen un 40% del total, perquè s'han englobat en aquesta categoria les UC centrades en la responsabilitat de les SOCIMI i els fons d'inversió en l'encariment del preu del lloguer i en descriure i analitzar el funcionament d'aquests agents immobiliaris i financers.

Això no obstant, tot i que es mantingui permanentment un enfocament informatiu més proper als moviments de contrapoder ciutadà, sí que es produeixen canvis pel

que fa a l'agenda de temes tractats en relació a l'habitatge durant els anys que comprèn el període d'anàlisi (2008-2019). Si a l'inici d'aquest període, hi ha un major predomini de les UC sobre el moviment okupa i la denúncia de la repressió dels moviments socials (okupa, ecologista...), aquests temes van cedint protagonisme a aquells centrats en la dimensió de l'habitatge com a dret social (desnonaments, ILP hipotecària, informacions sobre les polítiques que cal prendre per garantir el dret a l'habitatge...), especialment a partir de 2011, a mesura que la PAH va guanyant incidència social i territorial arran de l'impuls a la mobilització social que va representar la irrupció del 15M el maig d'aquell any, sobretot durant els dos anys successius.

Passat aquest període, l'any 2015, segueixen predominant les informacions centrades en la consideració de l'habitatge com a dret social, però que aborden temàtiques específiques ja no tan vinculades amb les reivindicacions de la PAH, com la problemàtica de les persones sense llar o els models alternatius d'habitatge. L'any 2017, la Directa presta especial atenció a l'encariment dels lloguers i a les responsabilitats que hi tenen els actors immobiliaris i financers, però, en els dos darrers anys del període d'anàlisi (2018-2019), es constata una disminució del tractament de la problemàtica de l'habitatge per part d'aquest mitjà.

6.2.2. Evolució del rol social de les fonts primàries principals

6.2.2.1. Evolució del rol social de les fonts primàries a La Vanguardia i El Periódico

L'evolució de les fonts primàries principals segons el seu rol social (institucional, econòmic, social o altres) en les informacions examinades de La Vanguardia i El Periódico del període 2008-2019 es pot observar a les taules 101 i 102 i a les figures 10 i 11. Els resultats sobre el rol social de les fonts es refereixen únicament a les UC de gèneres informatius i interpretatius, tenint en compte també els breus, pels motius exposats a l'apartat de la metodologia (4.1.2).

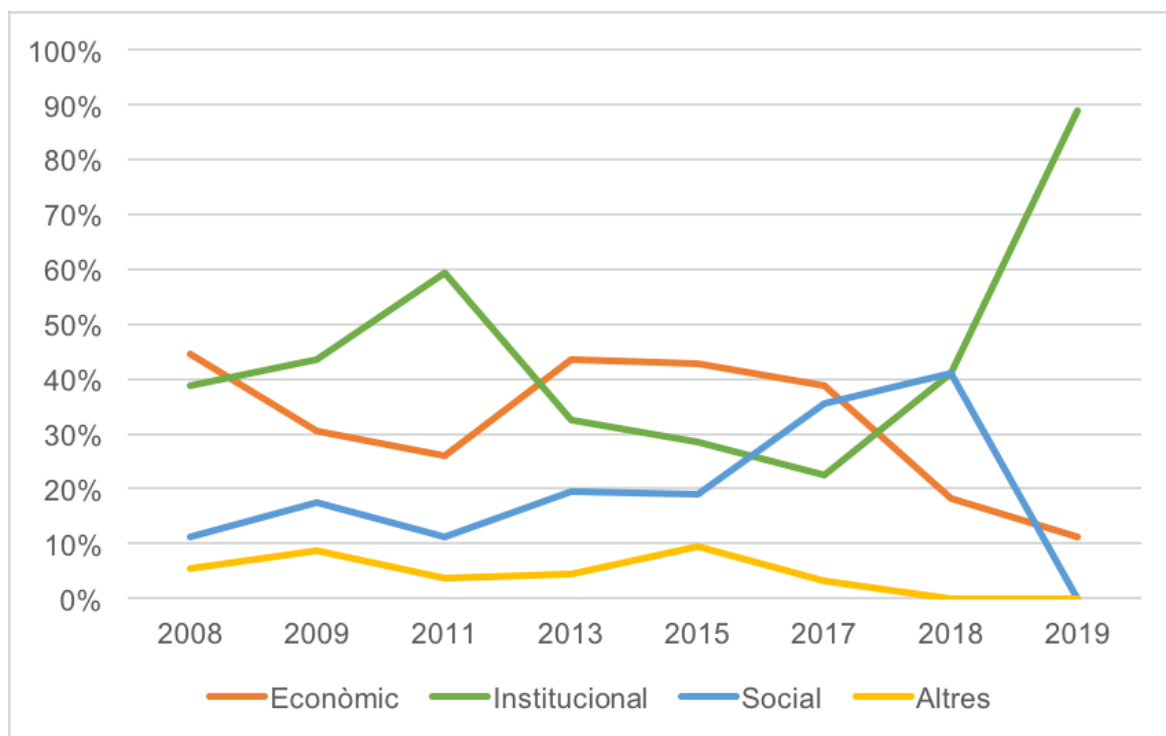
Taula 101

Evolució de la proporció de fonts principals de cada rol social a les UC de gèneres informatius/interpretatius de La Vanguardia

	2008	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019
Econòmic	44,44	30,43	25,93	43,48	42,86	38,71	18,18	11,11
Institucional	38,89	43,48	59,26	32,61	28,57	22,58	40,91	88,89
Social	11,11	17,39	11,11	19,57	19,05	35,48	40,91	---
Altres	5,56	8,70	3,70	4,35	9,52	3,23	---	---
Total (%)	100	100	100	100	100	100	100	100

Figura 10

Evolució de la proporció de fonts principals de cada rol social a les UC de gèneres informatius/interpretatius de La Vanguardia

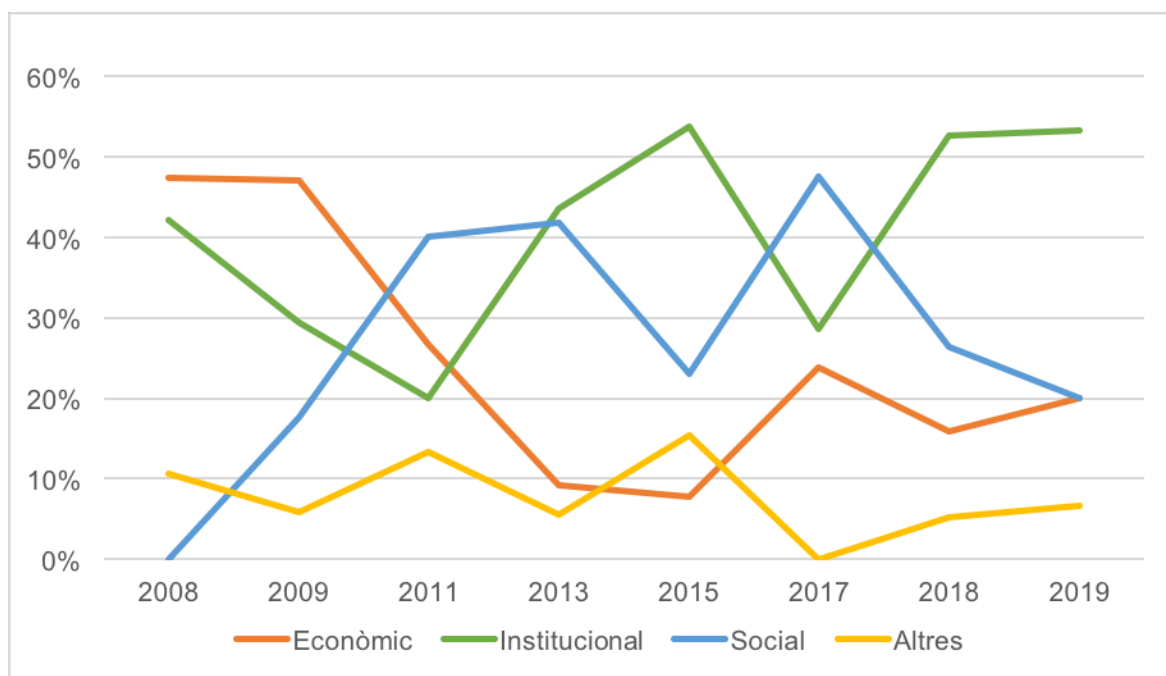
Taula 102

Evolució de la proporció de fonts principals de cada rol social a les UC de gèneres informatius/interpretatius de El Periódico

	2008	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019
Econòmic	47,37	47,06	26,67	9,09	7,69	23,81	15,79	20
Institucional	42,11	29,41	20	43,64	53,85	28,57	52,63	53,33
Social	---	17,65	40	41,82	23,08	47,62	26,32	20
Altres	10,53	5,88	13,33	5,45	15,38	---	5,26	6,67
Total (%)	100	100	100	100	100	100	100	100

Figura 11

Evolució de la proporció de fonts principals de cada rol social a les UC de gèneres informatius/interpretatius de El Periódico

A la vista de les taules 101 i 102 i les figures 10 i 11, constatem que, a l'inici del període d'anàlisi, les fonts amb rol econòmic tenen un pes molt elevat en ambdós mitjans (44,44% a La Vanguardia i 47,37% a El Periódico l'any 2008). A partir de 2009, comença a disminuir el percentatge de fonts amb rol econòmic als dos mitjans, tot i que aquesta tendència és més pronunciada a El Periódico (disminueixen de forma continuada fins al 7,69% de 2015) que a La Vanguardia (on també baixen de forma ininterrompuda però fins al 2011, quan representen el 25,93% del total).

En el cas de La Vanguardia, les fonts amb rol econòmic tornen a remuntar ja l'any 2013 -tot i que sense arribar al nivell de 2008- i es mantenen entre el 36 i el 44% fins a l'any 2017. En canvi, a El Periódico, no tornen a remuntar fins al 2017 -sense superar el 24% del total-, quan el mitjà torna a recórrer a fonts amb rol econòmic per informar sobre l'augment del preu del lloguer.

Pel que fa a les fonts amb rol social, inicialment representen un pes molt baix en ambdós mitjans, però durant els anys següents experimenten una tendència a l'alça. A La Vanguardia, el seu ascens comença a partir de l'esclat del 15M l'any 2011 i es manté de forma continuada fins al 2018 (quan arriben al 40,91%). Per contra, a El Periódico, el seu creixement comença abans, l'any 2009, i es manté de forma continuada fins al 2013 (quan arriba al 41,82%), coincidint amb el debat de la ILP de la dació en pagament i la campanya dels *escraches*. Per contra, el 2015, cauen fins al 23,08% a costa de la pujada de les fonts amb rol institucional, ja que, coincidint amb l'arribada a l'alcaldia de Barcelona d'Ada Colau (el maig d'aquell any), l'Ajuntament és citat en major mesura per referir-se a les polítiques d'habitatge de la capital catalana. L'any 2017, les fonts amb rol social de El Periódico tornen a incrementar-se, coincidint amb el naixement del Sindicat de Llogateres, quan arriben al màxim pic màxim de la sèrie d'aquest mitjà (47,62%). Des d'aleshores, tant a El Periódico com a La Vanguardia, les fonts amb rol social cauen dràsticament a partir de 2018, a causa del fort augment de les fonts institucionals, pels motius que s'exposen a continuació.

L'evolució de les fonts amb rol institucional de La Vanguardia i El Periódico presenta tendències diferents. En el període comprès entre 2008 i 2011, les fonts institucionals baixen del 42,11% al 20% a El Periódico, coincidint amb el fort augment de les fonts amb rol social. Per contra, com que a La Vanguardia les fonts amb rol social no comencen a créixer fins al 2011, durant aquest primer període les fonts institucionals pugen del 38,89% al 59,26%.

Entre 2011 i 2013, les fonts amb rol institucional de El Periódico s'incrementen alhora que augmenten les de rol social, coincidint amb el període de major intensitat de mobilitzacions i amb el debat al Congrés de la ILP hipotecària. Però, finalitzada aquesta etapa i coincidint amb l'arribada a l'alcaldia de l'exlíder de la PAH, Ada Colau, les fonts amb rol institucional pugen exponencialment en aquest mitjà, mentre les socials experimenten una forta davallada. Per contra, a La Vanguardia no es produeix cap increment de fonts amb rol institucional el 2015, que continuen caient de forma ininterrompuda fins a l'any 2017, ja que es fa menys ressò de les polítiques d'habitatge del nou govern municipal de Barcelona.

La darrera etapa (2017-2019) és l'únic període en què les fonts amb rol institucional d'ambdós mitjans evolucionen de forma similar, amb una forta tendència a l'alça, molt més acusada en el cas de La Vanguardia. A La Vanguardia, temes com els narcopisos o l'habitatge social s'aborden majoritàriament a partir de fonts amb rol institucional. A més, en les UC sobre lloguers, també es recorre freqüentment a fonts primàries amb rol institucional en el cas de El Periódico (veure taula 103), especialment a l'hora d'informar del debat parlamentari sobre la proposta del decret llei de regulació del preu del lloguer de la Generalitat (Decret Llei 9/2019, de 21 de maig). Això no obstant, en termes generals, en les informacions sobre lloguers, les fonts de rol social predominen lleugerament sobre les de caràcter econòmic-institucional. En el cas de La Vanguardia, les fonts econòmiques superen les institucionals, mentre que a El Periódico és a la inversa (veure taula 103).

Taula 103

Fonts primàries per rol social en les UC sobre lloguers a LV i ELP (2017-2019)

	La Vanguardia		El Periódico	
	Núm.	%	Núm.	%
Econòmic	2	22,22	1	4,35
Institucional	1	11,11	7	30,43
Social	4	44,44	9	39,13
Altres	2	22,23	6	26,09
Total	9	100	23	100

Finalment, pel que fa la categoria general d'altres fonts, que correspon majoritàriament a acadèmics i experts (veure taula 13), la seva corba d'evolució, si bé presenta alguns dalt i baixos, es manté gairebé sempre per sota del 16% en els dos mitjans analitzats. Així doncs, durant tot el període d'anàlisi, aquest grup de fonts té una escassa rellevància.

En definitiva, tot i que en el conjunt del període d'anàlisi (2008-2019) la majoria de fonts principals siguin de rol econòmic o institucional en ambdós mitjans (veure taula 9), l'evolució diacrònica d'aquesta variable mostra com les del rol social s'han incrementat al llarg del període d'anàlisi. Observem com les fonts amb rol social s'incrementen en ambdós mitjans, de forma més marcada a El Periódico, coincidint amb l'enfortiment dels moviments socials pel dret a l'habitatge arran de l'esclat del 15M (en el període 2011-2013) o amb el naixement del Sindicat de Llogateres l'any 2017. En el cas de La Vanguardia, on la qüestió dels lloguers s'aborda amb menor intensitat que El Periódico, l'increment de fonts amb rol social de 2017 també està relacionat amb les emprades en informacions sobre els narcopisos del Raval (veïns i veïnes) o la problemàtica de les persones sense llar (ONG), entre d'altres temes.

En els darrers dos anys del període d'anàlisi (2018-2019), i especialment l'any 2019, les fonts amb rol social cedeixen espai a les institucionals, en el cas de La Vanguardia principalment per les que se citen en informacions sobre narcopisos

(Ajuntament de Barcelona, cossos policials...) i, en menor mesura, sobre habitatge social i públic. En el cas de El Periódico, un altre motiu rellevant són les fonts institucionals citades en les informacions del debat sobre la regulació del preu del lloguer al Parlament de Catalunya de 2019.

6.2.2.2. Evolució del rol social de les fonts primàries a la Directa

En el cas de La Directa, la corba d'evolució del rol social de les fonts primàries principals presenta fortes divergències amb la de La Vanguardia i El Periódico (veure taula 104 i figura 12).

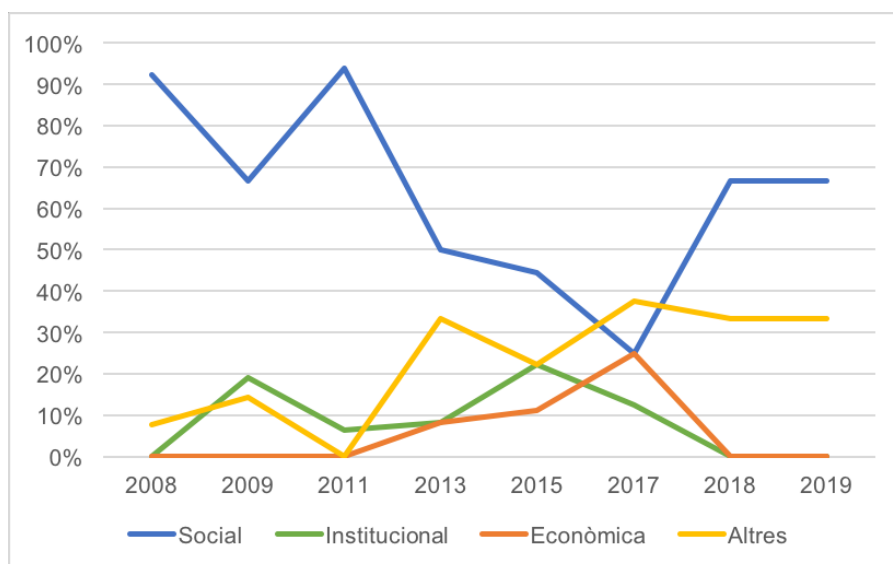
Taula 104

Evolució de la proporció de fonts principals de cada rol social a les UC de gèneres informatius/interpretatius de la Directa

	2008	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019
Econòmica	---	---	---	8,33	11,11	25	---	---
Institucional	---	19,05	6,25	8,33	22,22	12,50	---	---
Social	92,31	66,67	93,75	50	44,44	25	66,67	66,67
Altres	7,69	14,29	---	33,33	22,22	37,50	33,33	33,33
Total (%)	100	100	100	100	100	100	100	100

Figura 12

Evolució de la proporció de fonts principals de cada rol social a les UC de gèneres informatius/interpretatius de la Directa

L'any 2008, el 92,31% de les fonts de la Directa tenen rol social. Corresponen al moviment okupa, el col·lectiu ecologista que lluita contra el pla Caufec a Collserola -per al desenvolupament d'immobles de luxe a la muntanya- i les assemblees locals d'habitatge constituïdes en alguns municipis catalans prèviament al naixement de la PAH. El 7,69% de la categoria altres correspon als advocats i advocades que defensen el centre social okupat de Can Vies.

El 2009, el percentatge de fonts amb rol social baixa al 66,67%, perquè puja la categoria altres i les fonts amb rol institucional fins al 19,05%. Totes les fonts amb rol social són moviments/activistes que lluiten contra l'assetjament immobiliari i contra el Pla Caufec o assemblees locals d'habitatge. La categoria altres està formada per experts i advocats i advocades que defensen persones afectades pel *mobbing* immobiliari. Pel que fa a les fonts amb rol institucional, són en la seva pràctica totalitat jutjats que s'ocupen de casos relacionats amb el moviment okupa i el Pla Caufec.

El 2011, el percentatge de fonts amb rol social s'eleva fins al 93,75% i corresponen en la seva totalitat a moviments socials en defensa del dret a l'habitatge: la PAH o assemblees de *Stop desnonaments* del 15M, que no formaven part de la plataforma, si bé algunes d'elles s'hi van integrar posteriorment.

El 2013, les fonts amb rol social baixen al 50%, perquè les referències a experts s'incrementen substancialment (per això la categoria altres s'eleva al 33,33%). Entre les fonts amb rol social, totes estan relacionades amb la PAH. Els experts s'eleven, perquè són mencionats com a fonts en reportatges sobre mobilitzacions històriques pel dret de l'habitatge i sobre models alternatius d'habitatge.

El 2015, les fonts amb rol social es mantenen en un percentatge similar al 2013 (44,44%), però entre elles ja no hi ha cap referència a la PAH. Totes corresponen a d'altres col·lectius socials (Som Energia, una comissió veïnal per recuperar la memòria de les barraques, el sindicat CGT...). Sí que hi ha única referència a l'assemblea *Stop desnonaments* de la Corunya, ja que s'entrevista un dels seus activistes. També hi ha un 22,22% de fonts de la categoria altres, per les mencions a persones expertes en barraquisme i a investigacions periodístiques sobre infrahabitatge. A aquests temes, també estan vinculades les fonts amb rol institucional (22,22%) de 2015: un informe de la Generalitat sobre allotjaments en condicions inadequades o el testimoni d'un bomber que troba el cos sense vida d'una persona que es trobava en un allotjament molt precari. L'11,11% de fonts amb rol econòmic correspon a una empresa privada d'*antiraak* a Dinamarca, que s'ocupa de buscar persones perquè ocupin pisos buits i així evitar que hi entrin d'altres ocupes que puguin malmetre l'edifici o generar problemes de convivència.

El 2017, les fonts amb rol social (25%) se situen en el mínim del període d'anàlisi i conflueixen amb les de rol econòmic. Les fonts econòmiques citades el 2017 són agents com el fons d'inversió *Blackstone* o la immobiliària *Merlin Properties*, que apareixen en les informacions sobre la responsabilitat d'aquests agents en la pujada dels preus del lloguer. Entre les fonts amb rol social mencionades, també apareixen persones afectades per l'encariment del lloguer. Això no obstant, l'any 2017 tant les fonts socials com les econòmiques es veuen superades per les

d'altres rols (37,50%) per les recurrents mencions a experts en planificació urbanística de les ciutats i gentrificació.

Finalment, tant l'any 2018 com el 2019 es registra un 66,67% de fonts amb rol social i un 33,33% d'altres rols. El 2018, les fonts amb rol social provenen del moviment ecologista i la categoria altres també la conformen experts sobre els efectes de la construcció en zones turístiques sobre el medi ambient. El 2019, les fonts amb rol social són manifestants que reclamen lloguers justos i una ONG que atén persones sense sostre a París, mentre que la categoria d'altres rols correspon a l'expert mencionat en un reportatge que contraposa l'arquitectura convencional versus models arquitectònics alternatius. Cal recordar que, en aquests dos darrers anys del període d'anàlisi, les fonts es refereixen únicament a 3 UC per any, perquè decau l'atenció sobre el tema de l'habitatge en aquest mitjà.

En definitiva, en el cas de la Directa, predominen pràcticament durant tot el període d'anàlisi les fonts amb rol social, que superen el 90% del total tant l'any 2008, per les referències al col·lectiu okupa o ecologista, com el 2011, per les mencions a la PAH i les assemblees de *Stop desnonaments*. Això no obstant, representen el 50% o menys del conjunt de fonts primàries principals els anys 2013, 2015 i 2017, fonamentalment perquè cedeixen espai a les fonts expertes i, en menor mesura, a les institucionals. La rellevant presència de fonts expertes és també un tret distintiu de la Directa respecte a la Vanguardia i El Periódico.

6.2.3. Evolució del rol social dels protagonistes principals

6.2.3.1. Evolució del rol social dels protagonistes principals a La Vanguardia i El Periódico

L'evolució del rol social dels protagonistes principals a La Vanguardia i El Periódico es pot observar a les taules 105 i 106. Les figures 13 i 14 il·lustren la corba d'evolució d'aquesta variable en ambdós mitjans.

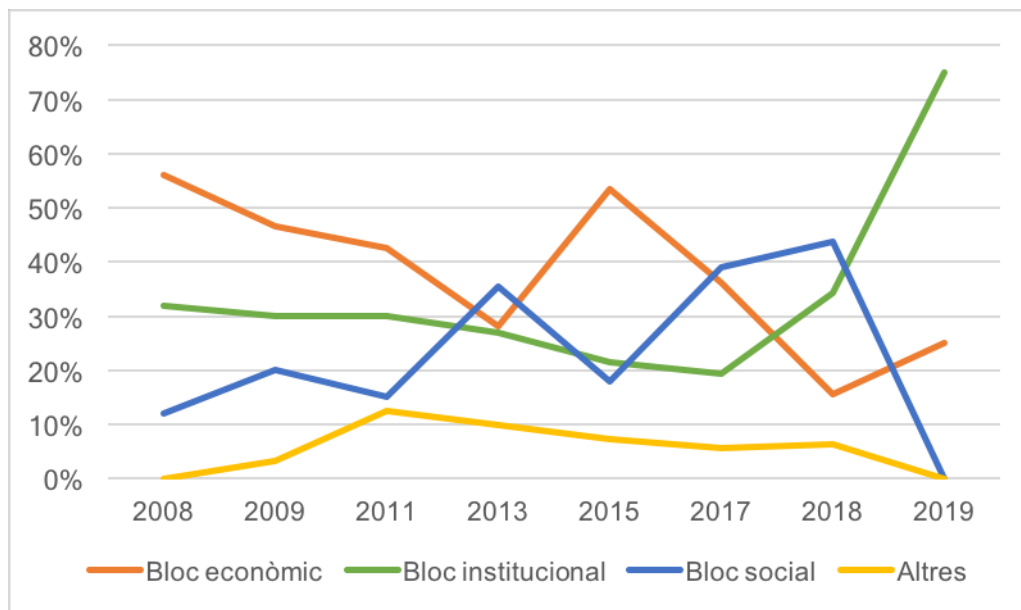
Taula 105

Evolució de la proporció de protagonistes principals de cada rol social a LV

	2008	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019
Econòmic	56	46,67	42,50	28,05	53,57	36,11	15,63	25
Institucional	32	30	30	26,83	21,43	19,44	34,38	75
Social	12	20	15	35,37	17,86	38,89	43,75	---
Altres	---	3,33	12,50	9,75	7,14	5,56	6,24	---
Total (%)	100	100	100	100	100	100	100	100

Figura 13

Evolució de la proporció de protagonistes principals de cada rol social a LV

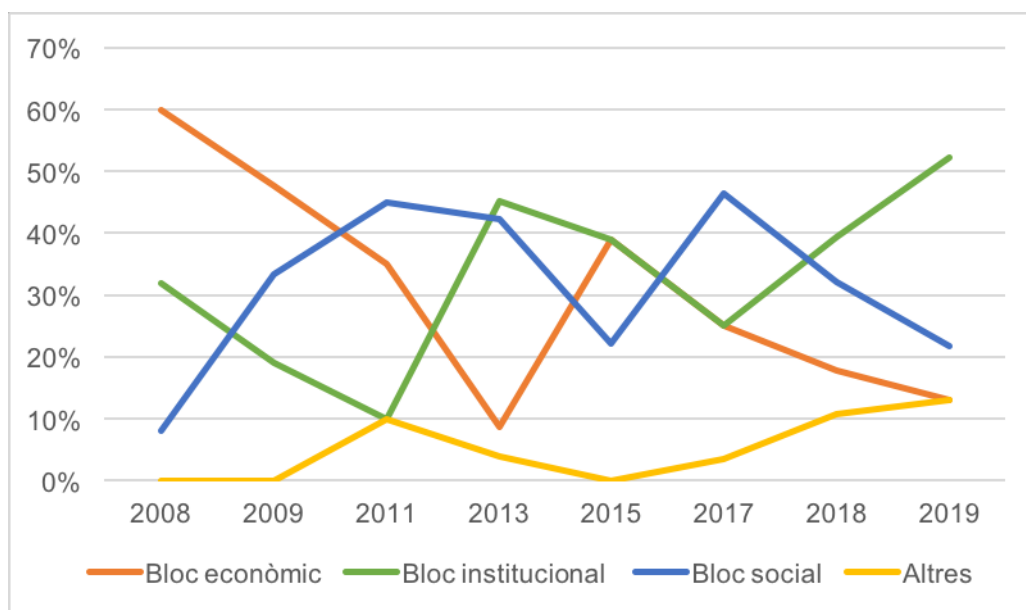
Taula 106

Evolució de la proporció de protagonistes principals de cada rol social a ELP

	2008	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019
Econòmic	60	47,62	35	8,65	38,89	25	17,86	13,04
Institucional	32	19,05	10	45,19	38,89	25	39,29	52,17
Social	8	33,33	45	42,31	22,22	46,43	32,14	21,74
Altres	---	---	10	3,85	---	3,57	10,71	13,05
Total (%)	100	100	100	100	100	100	100	100

Figura 14

Evolució de la proporció de protagonistes principals de cada rol social a ELP

Tal com s'observa a les taules 105 i 106, així com a les figures 13 i 14, el percentatge de protagonistes amb rol econòmic disminueix entre 2008 i 2013, amb una caiguda molt més pronunciada a El Periódico (del 60% al 8,65%) que a La Vanguardia (del 56% al 28,05%). Si a l'inici del període d'anàlisi, els agents del món immobiliari i financer tenien major protagonisme, especialment en informacions sobre les dificultats econòmiques d'aquests sectors, aquests van

cedint progressivament espai a agents i moviments socials a mesura que s'incrementen les mobilitzacions als carrers per l'impacte de la crisi sobre la ciutadania, especialment a El Periódico.

Posteriorment, de 2013 a 2015, torna a remuntar el percentatge de protagonistes amb rol econòmic tant a La Vanguardia (del 28,05 al 53,57%) com a El Periódico (del 8,65% al 38,89%). El 2015, creixen els protagonistes del sector immobiliari, en informacions sobre la recuperació del mateix.

Entre 2015 i 2019, el percentatge de protagonistes amb rol econòmic experimenta una forta caiguda en ambdós mitjans (del 53,57% al 25% a La Vanguardia i del 38,89% al 13,04% a El Periódico), amb l'única excepció d'un petit augment a La Vanguardia de 2019, no gaire significatiu. Els protagonistes econòmics cedeixen protagonisme en un primer moment als agents socials (fins al 2017 a El Periódico i fins al 2018 a La Vanguardia) i, posteriorment, als institucionals. La presència de protagonistes amb rol social i institucional en informacions sobre la necessitat de garantir uns lloguers justos i assequibles i sobre les ocupacions delictives que representen els narcopisos del Raval n'és una de les principals causes.

Pel que als protagonistes amb rol social, experimenten una pujada molt pronunciada a El Periódico entre 2008 i 2011 (del 8 al 45%), que, per contra, no es dona a La Vanguardia (tan sols pugen globalment 3 punts en aquest període). El motiu és que El Periódico comença abans que La Vanguardia a donar visibilitat als moviments socials en defensa del dret a l'habitatge com a protagonistes, després del naixement de la PAH l'any 2009.

A La Vanguardia, no és fins a l'any 2013, quan s'incrementa la mobilització social als carrers arran del moviment 15M, que creix significativament el protagonisme dels agents socials (que passa del 15 al 35,37% entre 2011 i 2013). En canvi, com que a El Periódico el percentatge de protagonistes amb rol social ja havia arribat a cotes molt altes el 2011, el 2013 es manté en un nivell similar.

Entre els anys 2013 i 2015, en ambdós mitjans, baixa el protagonisme dels agents socials (del 35,37% al 17,86% a La Vanguardia i del 42,31 al 22,22% a El Periódico), coincidint amb l'augment dels protagonistes amb rol econòmic, que coincideix amb la recuperació del sector immobiliari.

Posteriorment, entre 2015 i 2017, es produeix un augment dels protagonistes amb rol social (del 17,86 al 38,89% a La Vanguardia i del 22,22 al 46,43% a El Periódico). En el cas de El Periódico, aquest augment està més directament relacionat amb els moviments socials que lluiten pels lloguers justos. En el cas de La Vanguardia, es dona major visibilitat a d'altres organitzacions socials o ciutadans i ciutadanes que lluiten per d'altres causes (per exemple, contra la problemàtica de les persones sense llar; contra ocupacions que generen problemes greus de convivència, etc.).

En la darrera etapa (2017-2019), el percentatge de protagonistes socials va a la baixa, fonamentalment a causa del creixement exponencial dels protagonistes amb rol institucional en informacions sobre la necessitat de frenar l'encariment dels lloguers o sobre els narcopisos del Raval.

Pel que fa als protagonistes amb rol institucional de La Vanguardia, exceptuant l'any 2019 en què pugen exponencialment fins al 75%, el seu percentatge oscil·la entre el 20 i el 35%. Per contra, a El Periódico, els protagonistes amb aquest rol presenten molts més alts i baixos. Durant aquesta dècada, en el cas de La Vanguardia, els canvis del context socioeconòmic i del nivell de mobilitzacions socials en defensa del dret a l'habitatge, tenen major incidència sobre el grau de protagonisme dels actors econòmics o socials. Per contra, el protagonisme dels actors institucionals és relativament estable entre 2008 i 2018.

A El Periódico, el percentatge de protagonistes amb rol institucional sí és que més sensible a les variacions del context socioeconòmic. Experimenten una pronunciada caiguda entre 2008 i 2011 (del 32 al 10%), quan a El Periódico ja pugen exponencialment els protagonistes socials, a diferència de La Vanguardia. Posteriorment pugen de forma molt acusada l'any 2013 (fins al 45,19%), coincidint

amb el debat de la ILP hipotecària, amb una gran presència de protagonistes governamentals i de partits polítics representants a la Cambra Baixa.

A La Vanguardia, ni tan sols l'any 2013, es detecta un augment de protagonistes amb rol institucional. El motiu és que El Periódico dedica un major percentatge d'informacions al debat al Congrés de la ILP de 2013, amb fonts dels grups parlamentaris, entre les que consideren l'habitatge com a dret social. A més, les informacions sobre els *escraches*, en què se citen protagonistes amb rol institucional, majoritàriament de partits polítics que opinen sobre aquesta forma de mobilització, també estan més presents a ELP que a LV.

Després del debat de la ILP, el percentatge de protagonistes amb rol institucional de El Periódico es manté, només amb una lleugera tendència a la baixa, entre 2013 i 2015 (quan segueix sent del 38,89%). Si es manté el protagonisme dels actors institucionals el 2015, és principalment pel protagonisme del nou equip de govern municipal de Barcelona, liderat per Ada Colau. Posteriorment, el 2017, baixa el percentatge dels protagonistes amb rol institucional (fins al 25%), coincidint amb el creixement de les mobilitzacions socials en defensa dels lloguers justos i l'augment dels de rol social.

En la recta final del període d'anàlisi (2017-2019), es produeix un augment exponencial dels protagonistes amb rol institucional en ambdós mitjans, molt més pronunciada a La Vanguardia (on arriben al 75% el 2019) que a El Periódico (on arriben al 52,17% aquest mateix any). En el primer cas, això es deu especialment a l'augment del protagonisme del govern municipal de Barcelona i de la seva alcaldessa Ada Colau en informacions sobre polítiques d'habitatge social i narcopisos, principalment. En el segon cas, es deu sobretot a l'augment del protagonisme de la Generalitat i dels seus representants i de portaveus de les diferents forces polítiques en informacions sobre la proposta de decret llei del govern català per a la regulació del preu del lloguer (Decret Llei 9/2019, de 21 de maig).

Pel que fa la categoria altres, té escassa rellevància en els dos mitjans durant tot el període d'anàlisi i no arriba a superar el 15% en cap cas. En el cas dels protagonistes, la categoria altres correspon majoritàriament a informacions en què el protagonista principal és un concepte que no es pot emmarcar en la categoria social, econòmica o institucional (per exemple, rehabilitació, arrendament, casa...).

En resum, ambdós mitjans presenten corbes d'evolució semblants pel que fa als protagonistes amb rol social i econòmic. Això no obstant, en el cas de El Periódico, els nivells de protagonisme dels agents socials són en general més elevats i creixen més ràpid i més intensament, especialment durant els anys de major mobilització social (2011-2013), arran de l'impuls del 15M.

A La Vanguardia, es registra en general un major nivell de protagonisme dels agents econòmics. Per contra, la corba d'evolució dels protagonistes amb rol institucional difereix en ambdós mitjans, presentant una major estabilitat a La Vanguardia -exceptuant l'any 2019 pels motius exposats- que a El Periódico, on la variabilitat és molt més alta i és més sensible als canvis del context socioeconòmic i polític en matèria d'habitatge.

6.2.3.2. Evolució del rol social dels protagonistes principals a la Directa

L'evolució del rol social dels protagonistes principals a la Directa presenta grans diferències amb la dels dos mitjans anteriors, tal com mostra la taula 107 i la figura 15, que il·lustra la corba de variació d'aquesta variable.

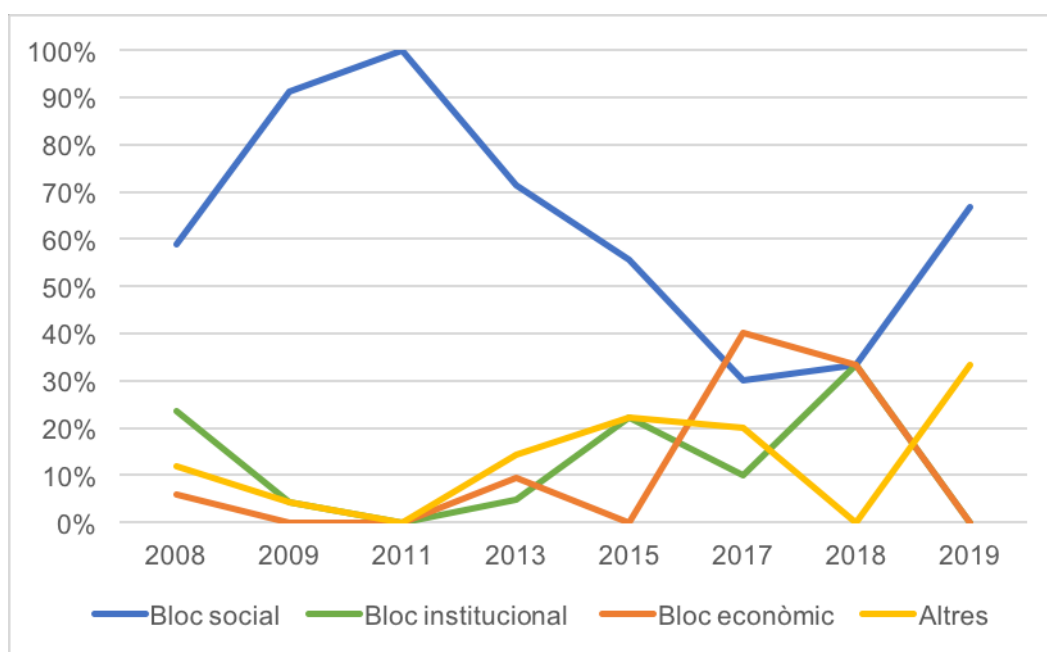
Taula 107

Evolució de la proporció de protagonistes principals de cada rol social a la Directa

	2008	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019
Econòmic	5,88	---	---	9,52	---	40	33,33	---
Institucional	23,53	4,35	---	4,76	22,22	10	33,33	---
Social	58,82	91,30	100	71,43	55,56	30	33,33	66,67
Altres	11,76	4,35	---	14,29	22,22	20	---	33,33
Total (%)	100	100	100	100	100	100	100	100

Figura 15

Evolució de la proporció de protagonistes principals de cada rol social a la Directa

En la taula 107 i la figura 15, observem com l'any 2008 el 58,82% dels protagonistes principals tenen rol social. Corresponen al moviment okupa, els moviments ecologistes contra el pla Caufec (pla de desenvolupament immobiliari a Collserola) i les assemblees locals d'habitatge prèvies a la creació de la PAH. El percentatge de protagonistes amb rol institucional arriba al 23,53%, principalment perquè, en

diverses informacions sobre la repressió contra els activistes que s'oposen al pla Caufec, se situa com a protagonista principal el govern de la Generalitat o el cos de Mossos d'Esquadra, com a responsables de la mateixa.

El 2009, els protagonistes amb rol social experimenten un fort creixement fins al 91,30% del total. Tot i la disminució de la presència del moviment okupa, guanyen protagonisme col·lectius i activistes socials amb diverses reivindicacions vinculades a l'habitatge, que s'oposen a operacions urbanístiques i immobiliàries que poden fer perillar la qualitat de vida als barris, el patrimoni o el medi ambient; o lluiten contra l'assetjament immobiliari o les execucions hipotecàries.

El 2011, el 100% dels protagonistes tenen rol social, en la seva totalitat moviments socials o activistes que lluiten contra els desnonaments i pel dret a l'habitatge. També hi algunes informacions que situen com a protagonista principal el veïnat que lluita per la recuperació de l'antic recinte fabril de Can Batlló (al barri de Sants de Barcelona) per dedicar-lo a equipaments i habitatge assequible.

El 2013, el percentatge de protagonistes amb rol social es redueix, però es manté a un nivell elevat (71,43%). Entre aquest grup de protagonistes, la majoria són col·lectius vinculats a la PAH o persones activistes i afectades per desnonaments o d'altres problemàtiques associades al dret a l'habitatge (condicions precàries en què viuen les persones a les naus del Poble Nou, majoritàriament d'origen migrant, talls de subministrament, etc.).

Els protagonistes de la categoria altres també arriben l'any 2013 al 14,29% per la presència d'entrevistes a experts en urbanisme i per protagonistes conceptuals vinculats a models alternatius d'habitatge (per exemple "barri cooperatiu"). També hi ha un 9,52% de protagonistes amb rol econòmic, per articles que denunciïn les pressions del *lobby* financer contra la ILP de la dació en pagament i la impunitat del poder econòmic davant de les injustícies socials de què és responsable.

El 2015, els protagonistes amb rol social baixen al 55,56% i la PAH ja no està present entre ells. Apareix un únic protagonista d'una assemblea de *Stop*

desnonaments i el perfil dels protagonistes amb rol social està altament diversificat: persones sense llar, la cooperativa de consum Som Energia (que se situa com a alternativa als oligopolis energètics, a qui es responsabilitza de la pobresa energètica) o els *antiraak* (aquells que ocupen pisos amb el consentiment dels propietaris per evitar ocupacions que puguin ser més problemàtiques per al pis i la comunitat). Durant aquest any, també es registra un 22,22% de protagonistes amb rol institucional, que sempre són valorats negativament, entre ells l'Ajuntament de Barcelona, per negar l'existència del barraquisme a la ciutat encara en ple segle XXI; i Artur Mas, aleshores president de la Generalitat, per promoure la repressió dels Mossos d'Esquadra contra les accions per aturar desnonaments. La categoria altres també representa el 22,22% del total de protagonistes principals de 2015, per les mencions a persones expertes en temes de barraquisme.

El 2017, els protagonistes amb rol econòmic pugen fins al 40%. Se situen els fons d'inversió i les SOCIMI com a protagonistes d'informacions on s'analitzen les seves responsabilitats en l'encariment dels preus del lloguer. Els protagonistes amb rol social se situen en el percentatge més baix del període d'anàlisi (30%) i són de molt diversa índole (comunitats que promouen alternatives d'habitatge, moviments que defensen el dret a l'habitatge als barris...). Pel que fa als agents institucionals o de la categoria altres (formada principalment per experts en el cas de la Directa), protagonitzen el 30% de les informacions restants, majoritàriament dedicades a la relació entre model urbanístic i arquitectònic i el dret a l'habitatge.

El 2018, els protagonistes amb rol social, econòmic i institucional tenen el mateix nivell de protagonisme (33,33% en cada cas) en informacions que estan dedicades a tractar l'impacte del sector immobiliari sobre el medi ambient, especialment en zones costaneres. Cal recordar que en els exemplars analitzats de la Directa d'aquest any només s'han identificat 3 UC dedicades a l'habitatge, que se centren exclusivament en aquest tema (veure taules 5 i 96).

També l'any 2019 s'han identificat únicament 3 informacions sobre habitatge als exemplars analitzats (veure taula 5). Els protagonistes principals tenen rol social en 2 casos (66,67%), que corresponen a manifestants pels lloguers justos i a una ONG

de París que atén persones sense llar. L'altra informació té un protagonista conceptual (l'urbanisme convencional que es contraposa a l'alternatiu), classificat a la categoria altres (33,33%).

En definitiva, durant la pràctica totalitat del període d'anàlisi, els protagonistes principals amb rol social són els predominants a la Directa. Els alts i baixos de la seva corba d'evolució estan vinculats principalment a dues qüestions: l'augment de protagonistes experts en diferents temes (urbanisme, barraquisme...), o bé a l'increment de protagonistes amb rol institucional i, en menor mesura, amb rol econòmic (aquests últims només el 2017), en informacions on es fiscalitza de forma crítica la seva acció i responsabilitats front a l'emergència habitacional.

6.2.4. Evolució de la funció social dels escenaris

6.2.4.1. Evolució de la funció social dels escenaris a La Vanguardia i El Periódico

Pel que fa a la funció social dels escenaris de les accions dels protagonistes principals, les taules 108 i 109 mostren la seva evolució entre 2008 i 2019 a La Vanguardia i El Periódico.

Taula 108

Evolució de la proporció d'escenaris amb cada funció social a La Vanguardia

	2008	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019
Econòmic	70,83	67,86	48,65	31,33	50	38,89	25	16,67
Institucional	8,33	7,14	16,22	34,33	25	13,89	9,38	41,67
Públic	12,50	3,57	2,70	4,48	7,14	11,11	6,25	8,33
Privat	8,33	10,71	5,41	8,96	7,14	8,33	0,00	---
Semipúblic	---	7,14	5,41	11,94	---	11,11	6,25	---
Natural	---	---	5,41	4,48	---	---	---	8,33
Expert	---	---	5,41	1,49	7,14	2,78	---	8,33
Social	---	---	---	2,99	3,57	8,33	6,25	---
Okupat*	---	---	2,70	---	---	---	3,13	---
Ocup.neces.**	---	---	---	---	---	---	---	---
Ocup.delict.***	---	---	---	---	---	5,56	31,25	16,67
Hab. social****	---	3,58	8,11	---	---	---	12,50	---
Total (%)	100	100	100	100	100	100	100	100

*Ocupació realitzada pel moviment okupa.

**Ocupació realitzada per persones en situació vulnerable sense altres alternatives habitacionals.

***Ocupació realitzada amb finalitats delictives com en el cas dels narcopisos.

****Escenaris situats en habitatges públics o socials.

Taula 109

Evolució de la proporció d'escenaris amb cada funció social a El Periódico

	2008	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019
Econòmic	56	57,14	30	6,73	38,89	21,43	10,71	4,35
Institucional	28	4,76	10	50	33,33	25	17,86	52,17
Públic	4	4,76	20	4,81	5,56	14,29	---	4,35
Privat	4	14,29	5	5,77	11,11	14,29	3,57	8,70
Semipúblic	8	9,52	25	14,42	11,11	14,29	10,71	4,35
Natural	---	4,76	---	---	---	---	---	4,35
Expert	---	---	---	1,92	---	---	---	4,35
Social	---	4,76	10	9,62	---	3,57	7,14	---
Okupat	---	---	---	---	---	---	3,57	---
Ocup. neces.	---	---	---	3,85	---	---	3,57	---
Ocup. delict.	---	---	---	2,88	---	7,14	42,86	17,39
Hab. social	---	---	---	---	---	---	---	---
Total (%)	100	100	100	100	100	100	100	100

Tal com s'observa a les taules 108 i 109, a l'inici del període d'anàlisi (2008 i 2009), predominen els escenaris econòmics, en major mesura a La Vanguardia (a l'entorn del 70%) que a El Periódico (entre el 56 i el 57%). Són escenaris vinculats a l'entorn financer i immobiliari, on es posa de manifest l'impacte de la crisi sobre aquests sectors. A El Periódico, els escenaris institucionals tenen certa rellevància (28%) el 2008, per les declaracions que es realitzen, especialment des del govern espanyol, en relació a la crisi del sector immobiliari i les mesures per fer-hi front.

El 2011, disminueixen els escenaris econòmics, de forma més acusada a El Periódico, on aquest any ja representen menys d'un terç del total, front el 48,65% de La Vanguardia. A El Periódico, coincidint amb la irrupció del moviment 15M, els espais públics ja creixen de forma significativa el 2011 (fins al 20%), a diferència de La Vanguardia. A ELP, també creixen els escenaris semipúblics aquest mateix any (fins al 25%), tant pels espais en què transcorren les protestes contra

desnonaments (davant d'un domicili privat, però a l'espai públic) com per problemes associats al mal estat de finques que afecten diversos veïns i veïnes d'un mateix bloc o zona.

L'any 2013, els escenaris econòmics segueixen baixant, de forma molt acusada a El Periódico (fins a un 6,73%) i més moderadament a La Vanguardia (fins a un 31,33%), en paral·lel a un acusat increment dels espais institucionals (fins al 34,33% a La Vanguardia i fins a un 50% a El Periódico), coincidint amb el debat sobre la ILP hipotecària al Congrés dels Diputats.

Posteriorment, el 2015, tornen a augmentar els escenaris econòmics en ambdós mitjans (fins al 50% a La Vanguardia i fins al 38,89% a El Periódico), principalment vinculats al sector immobiliari en informacions sobre la seva recuperació.

A partir de 2017, baixen tant els escenaris econòmics (fins al 38,89% a La Vanguardia i fins al 21,43% a El Periódico) com els institucionals (fins al 13,89% a La Vanguardia i fins al 25% a El Periódico) per la pujada d'altres categories, com les referents als espais públics, els semipúblics, els socials i els narcopisos (ocupacions delictives). Durant el 2017, apareixen les primeres informacions sobre aquest darrer tema, si bé són més freqüents en els dos anys successius. Els espais públics i semipúblics creixen per motius diferents a cada mitjà. A La Vanguardia, es deu a la proliferació d'informacions sobre persones sense llar (espai públic) i sobre el denominat *Calaix de Sants* (semipúblic), on degut a un error urbanístic els veïns i veïnes d'un bloc de pisos d'aquest districte no compten amb intimitat a les seves llars, perquè són vistos pels vianants que caminen per un passeig, construït a l'alçada de moltes de les seves finestres. A El Periódico, els espais públics creixen principalment per les informacions sobre manifestacions pels lloguers justos que transcorren al carrer; i els espais semipúblics, per notícies i reportatges sobre la dignificació o preservació d'habitatges en zones amb dificultats socioeconòmiques, amb actuacions que tenen impacte sobre el conjunt d'un barri o comunitat.

El 2018, observem en ambdós mitjans com creixen exponencialment els escenaris d'ocupacions delictives, pel fort augment de les informacions sobre els narcopisos

(31,25% dels escenaris a La Vanguardia i 42,86% a El Periódico). Finalment, durant el 2019, el que augmenta intensament són els espais institucionals (fins al 41,67% a LV i fins al 52,17% a ELP), en el cas de El Periódico principalment per les informacions ambientades al Parlament de Catalunya, on transcorre el debat sobre el decret llei de la Generalitat per regular el preu del lloguer (Decret llei 9/2019, de 21 de maig). En el cas de la Vanguardia, el principal motiu són les informacions que transcorren en seus de l'Ajuntament de Barcelona, on responsables del consistori exposen qüestions relacionades amb polítiques d'habitatge i també sobre els narcopisos del Raval.

En resum, constatem que l'evolució diacrònica dels escenaris econòmics i institucionals dels dos mitjans segueix tendències similars, amb increments i descensos coincidents en el temps, si bé en el cas de La Vanguardia els primers solen estar per sobre dels segons i, en el cas de El Periódico, a la inversa.

En el cas dels institucionals, s'eleva fins a l'any 2013, quan arriben al seu màxim nivell durant el debat de la ILP hipotecària al Congrés. Posteriorment, segueixen una tendència a la baixa, fins que tornen a remuntar l'any 2019, per l'elevada presència d'aquests escenaris en informacions sobre el debat de la regulació del preu del lloguer al Parlament de Catalunya o sobre les mesures a emprendre front a ocupacions delictives des de les institucions i cossos policials. En el cas dels escenaris econòmics, contràriament als institucionals, baixen fins al 2013, tornen a remuntar al 2015 amb la recuperació del sector immobiliari i, des d'aquell moment, tornen a baixar.

En els darrers dos anys del període d'anàlisi (2018-2019), també puguen exponencialment en ambdós mitjans els escenaris vinculats a ocupacions delictives (especialment el 2018).

Més diferències es detecten en la corba d'evolució de La Vanguardia i El Periódico dels espais públics i semipúblics. Observem com, en el cas de El Periódico, s'incrementen clarament aquests dos tipus d'escenaris en dos moments: l'any 2011, coincidint amb les mobilitzacions del 15M; i l'any 2017, coincidint amb el

naixement del Sindicat de Llogateres i la intensificació de les manifestacions per reclamar lloguers justos. En el cas de La Vanguardia, durant el període de majors mobilitzacions socials arran de l'impuls del 15M (2011-2013), els espais públics i semipúblics no superen el 5% i el 12% del total, respectivament. Així doncs, La Vanguardia visualitza escassament aquests escenaris, que en el cas de ELP tenen major presència quan el contrapoder ciutadà al carrer presenta major fortalesa.

6.2.4.2. Evolució de la funció social dels escenaris a la Directa

A la Directa, la presència d'escenaris per funció social està més distribuïda que a La Vanguardia i El Periódico, on es concentra fonamentalment en les categories econòmica i institucional i, en menor mesura, en espais públics, semipúblic i privats. Com mostra la taula 110, en el cas de La Directa, hi ha d'altres categories amb rellevància al llarg dels diferents anys del període d'anàlisi.

Taula 110

Evolució de la proporció d'escenaris amb cada funció social a la Directa

Funció	2008	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019
Econòmic	---	---	---	---	11,11	30	---	---
Institucional	17,65	8,70	10,53	18,75	---	---	---	---
Públic	17,65	43,48	15,79	25	22,22	40	---	100
Privat	---	13,04	---	6,25	11,11	10	---	---
Semipúblic	---	---	47,37	18,75	55,56	---	---	---
Natural	29,41	13,04	---	---	---	10	100	---
Expert	---	---	---	---	---	---	---	---
Espai social	17,65	8,70	5,26	6,25	---	---	---	---
Okupat	17,65	8,70	15,79	---	---	---	---	---
Ocup. necess.	---	---	5,26	12,50	---	---	---	---
Ocup. delict.	---	---	---	---	---	---	---	---
Hab. social	---	---	---	---	---	---	---	---
Total (%)	100	100	100	100	100	100	100	100

A la taula 110, observem que els escenaris amb major presència el 2008 són els espais naturals (29,41%), coincidint amb les protestes contra el pla Caufec a Collserola (que preveu promocions immobiliàries a la zona). La resta d'escenaris es distribueixen a parts iguals (17,65% en cada cas) entre espais socials, okupats, públics i institucionals. Cal recordar que, durant aquest any, conviuen informacions sobre la repressió de centres socials okupats (CSO) i judicis sobre CSO (en espais institucionals judicials) amb d'altres sobre assemblees locals d'habitatge, prèvies a la formació de la PAH (en espais socials o públics.)

El 2009, creixen fins al 43,48% els espais públics, coincidint amb les informacions sobre les primeres accions de la PAH contra els desnonaments o conflictes socials i veïnals desencadenats per processos de reforma urbana. En segona posició, es troben els escenaris privats -corresponents principalment al domicili de Rosa Talón, veïna del Clot afectada per assetjament immobiliari- i els naturals (per les protestes dels moviments ecologistes), amb idèntic percentatge en ambdós casos (13,04%). En tercera posició, amb el mateix percentatge del 8,70%, trobem els espais socials okupats (amençats de desallotjament), els escenaris socials (principalment pels espais on es fan les assemblees contra l'assetjament immobiliari) i els institucionals, que són jutjats que s'ocupen de casos relacionats amb el moviment okupa o la seu del districte de Sant Martí de l'Ajuntament de Barcelona, on es porta a terme una protesta en solidaritat amb la veïna del Clot afectada per assetjament immobiliari.

El 2011, la distribució dels diferents tipus d'escenaris s'explica fonamentalment pels diferents espais en què la PAH i les assemblees d'indignats que lluiten pel dret a l'habitatge desenvolupen les seves accions. El 47,37% d'espais semipúblics correspon a accions per aturar desnonaments que tenen lloc a la via pública, però just al davant del domicili privat amenaçat de llançament. El 15,79% d'espais públics fa referència a les mobilitzacions contra els desnonaments i pel dret a l'habitatge. El 5,26% d'ocupacions per necessitat correspon a la campanya *Obra Social la PAH*, amb què la plataforma ocupa habitatges buits d'entitats financeres per allotjar persones desnonades. D'altra banda, el 5,26% d'espais socials fa referència als escenaris on es duen a terme les assemblees d'indignats. Finalment, el 10,53% d'espais institucionals correspon a informacions sobre el procés de

preparació de la ILP per poder presentar-la al Congrés i a l'ocupació de l'Incasòl, en senyal de protesta per part d'activistes que defensen el dret a l'habitatge.

L'any 2013, els espais institucionals creixen fins al 18,75%, principalment pel debat al Congrés de la ILP, tot i que els espais públics i semipúblics sumen un percentatge superior (43,75%), en ser els principals escenaris de les protestes contra desnonaments i pel dret a l'habitatge. També es registra un 12,50% d'ocupacions per necessitat, per les informacions sobre *l'Obra Social de la PAH* o de les persones migrades que ocupen les naus del Poble Nou.

Durant l'any 2015, més de la meitat dels escenaris (55,56%) són semipúblics, perquè s'han classificat en aquesta categoria les zones de barris de barraques, en tant que les condicions d'infrahabitatge afecten el benestar de les persones que hi viuen i la qualitat de vida del barri en el seu conjunt.

L'any 2017, destaca per ser l'any amb major percentatge d'escenaris econòmics (30%), per la mateixa raó que s'ha abordat en apartats anteriors: les informacions sobre la responsabilitat de fons d'inversió i SOCIMI en l'encariment dels preus dels lloguers. Tot i això, els espais públics representen un percentatge superior (40%), especialment per reportatges i entrevistes on l'escenari principal són les ciutats i la relació del model de desenvolupament urbanístic i immobiliari i els processos de gentrificació.

L'any 2018, la totalitat d'escenaris són espais naturals, i l'any 2019, tots són espais públics. Les UC del 2018 estan ambientades en zones costaneres i muntanyoses, i aborden l'impacte de l'activitat del sector immobiliari sobre aquests espais. Les UC del 2019 estan ubicades en espais públics per diferents raons (manifestacions pels lloguers justos, situació de les persones sense llar i model urbanístic de ciutat).

En resum, al llarg de tot el període d'anàlisi, els escenaris públics (carrers, places...) tenen una major presència que els de funció social i econòmica, cosa que mostra com el nivell de visualització d'aquests espais per part de la Directa, i de les mobilitzacions socials que hi tenen lloc, és molt superior al de La Vanguardia i El

Periódico. A més, es produeix de forma continuada en el temps, no únicament en moments àlgids de protesta ciutadana.

En períodes temporals concrets, també hi ha una forta presència d'espais okupats, especialment a l'inici del període d'anàlisi, i dels entorns naturals, que són molt rellevants tant a l'inici com al final del mateix, en informacions que aborden l'amenaça que suposa la construcció de promocions immobiliàries sobre el medi ambient. En una fase intermèdia, els anys 2011, 2013 i 2015, també es registra una important presència d'espais semipúblics, tant per les mobilitzacions antidesnonaments al carrer davant del domicili de les persones afectades (anys 2011 i 2013) com per informacions sobre el fenomen del barraquisme (any 2015).

Així doncs, la funció social dels escenaris de la Directa està més propera als moviments socials i a les persones afectades per problemes habitacionals que als centre de poder de forma permanent durant tot el període d'anàlisi.

6.2.5. Evolució de la distribució de les UC per seccions

Les taules 111 i 112 mostren com evoluciona la distribució de les unitats comunicatives sobre habitatge per seccions a La Vanguardia i El Periódico de Catalunya, respectivament, al llarg del període d'anàlisi. La corba d'evolució també està il·lustrada per les figures 16 i 17.

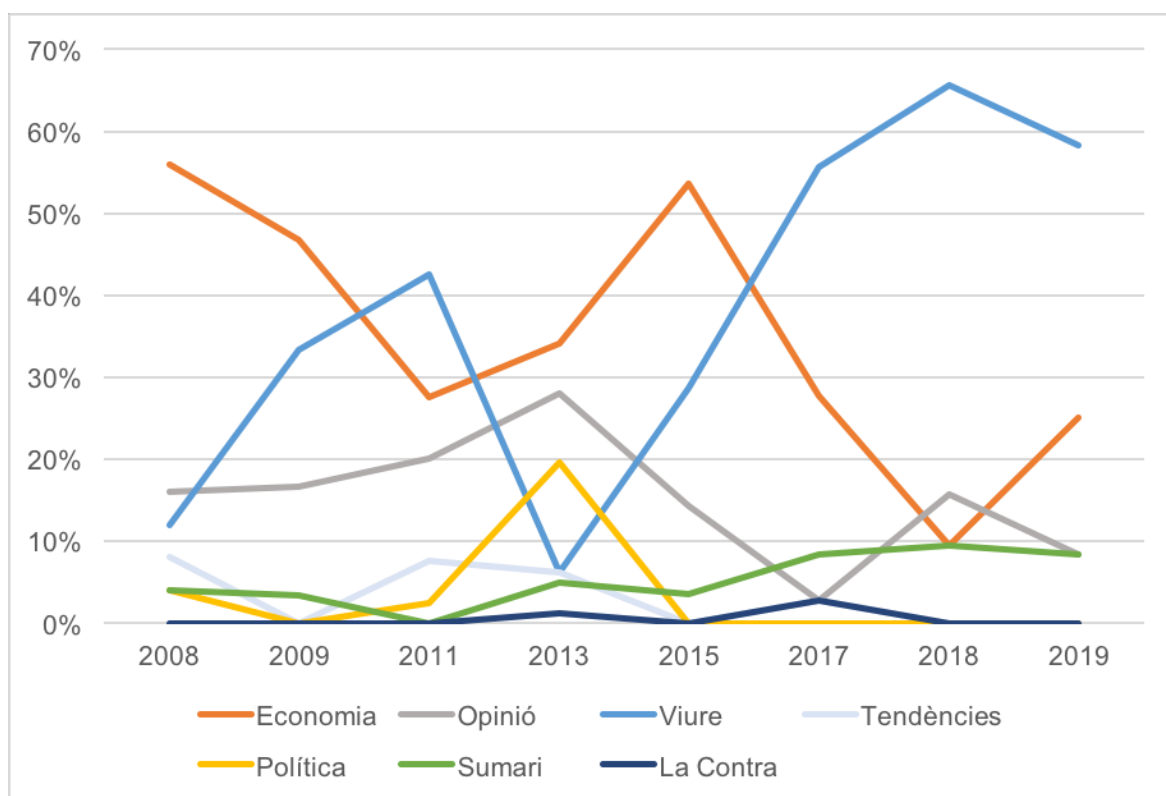
Taula 111

Evolució de la proporció d'UC que es publiquen en cada secció a La Vanguardia

	2008	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019
Economia	56	46,67	27,50	34,15	53,57	27,78	9,38	25
Tendències	8	---	7,50	6,10	---	2,78	---	---
Viure	12	33,33	42,50	6,10	28,57	55,56	65,63	58,33
Opinió	16	16,67	20	28,05	14,29	2,78	15,63	8,33
Política	4	---	2,50	19,51	---	---	---	---
Sumari	4	3,33	---	4,88	3,57	8,33	9,38	8,33
La Contra	---	---	---	1,22	---	2,78	---	---
Total (%)	100	100	100	100	100	100	100	100

Figura 16

Evolució de la proporció d'UC que es publiquen en cada secció a La Vanguardia

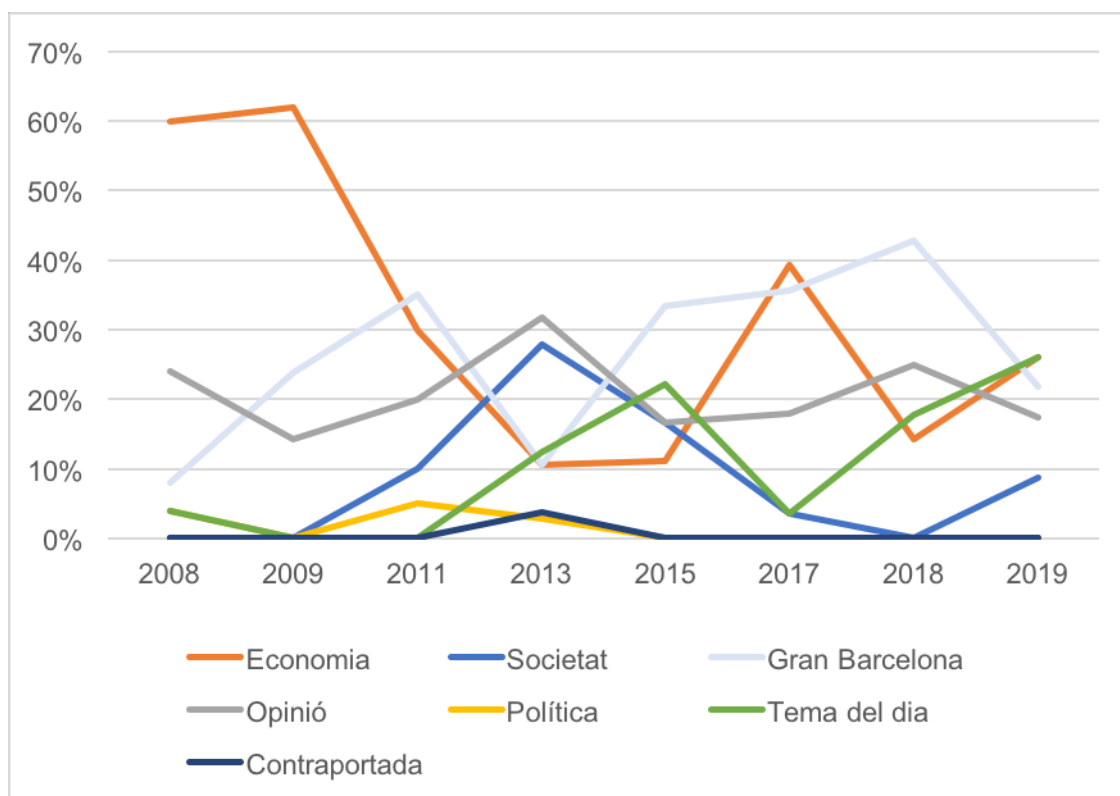
Taula 112

Evolució de la proporció d'UC que es publiquen en cada secció a El Periódico

	2008	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019
Economia	60	61,90	30	10,58	11,11	39,29	14,29	26,09
Societat	---	---	10	27,88	16,67	3,57	---	8,70
Gran Barcelona	8	23,81	35	10,58	33,33	35,71	42,86	21,74
Opinió	24	14,29	20	31,73	16,67	17,86	25	17,39
Política	4	---	5	2,88	---	---	---	---
Tema del dia	4	---	---	12,50	22,22	3,57	17,85	26,08
Contraportada	---	---	---	3,85	---	---	---	---
Total (%)	100	100	100	100	100	100	100	100

Figura 17

Evolució de la proporció d'UC que es publiquen en cada secció a El Periódico

Com mostren les taules 111 i 112 i les figures 16 i 17, els dos primers anys, predominen les UC ubicades a les seccions d'economia en un percentatge similar en ambdós mitjans el 2008 (a entorn del 60%), en un moment en què la temàtica de les informacions sobre habitatge se centra principalment en exposar l'impacte de la crisi sobre el sector immobiliari-financer. L'any 2009, el percentatge d'informacions ubicades a economia de El Periódico (61,90%) supera el La Vanguardia (46,67%) i aquesta secció continua concentrant el major nombre d'UC en ambdós casos. Entre 2008 i 2009, també creixen les informacions ubicades al *Viure* de La Vanguardia (del 12% al 33,33%) i a la secció *Gran Barcelona* de El Periódico (del 8% al 23,81%). L'any 2009, creix la presència d'UC al *Viure* de La Vanguardia, principalment perquè és on es publiquen les informacions sobre les accions del sector immobiliari per promoure la rehabilitació i les millores de les condicions dels pisos (insonorització, eficiència energètica, etc.), temàtica que augmenta especialment durant aquest any a LV (veure taula 86). Un segon motiu és la publicació d'UC al *Viure* relatives a finques amb problemes de manteniment i salubritat. En el cas de *Gran Barcelona* de El Periódico, aquesta darrera temàtica també està present, però el creixement d'UC en aquesta secció es deu alhora a informacions d'altres temes, entre els quals destaca l'assetjament immobiliari.

L'any 2011, *Viure* de La Vanguardia i *Gran Barcelona* de El Periódico consoliden la seva tendència a l'alça (el primer concentra el 42,50% de les UC de LV i el segon, el 35% de les UC de ELP) i sobrepassen així les respectives seccions d'economia (en 15 punts a La Vanguardia i en 5 a El Periódico). En el cas de LV, això es deu a la proliferació de temes al *Viure* relacionats amb l'eliminació per part del govern de la Generalitat, encapçalat per CiU, d'alguns articles de la llei del dret a l'habitatge de Catalunya de 2007 aprovada sota l'anterior govern tripartit; l'habitatge de protecció oficial (manca d'assequibilitat del seu preu, major construcció d'habitatges protegits coincidint amb la disminució de les promocions privades, etc.) o la caiguda de preus al mercat immobiliari. En el cas de ELP, el motiu principal és la inclusió a *Gran Barcelona* d'informacions sobre desnonaments, l'acció de la PAH per aturar-los o serveis de mediació d'entitats com Càritas per cercar solucions per a les persones afectades. Per tant, el motiu de l'increment de les informacions al *Viure* i

Gran Barcelona presenta raons diferents, amb un accent social molt més marcat en el segon cas.

L'any 2013, observem tendències diferenciades als dos mitjans. A *El Periódico*, baixa la presència d'UC a la secció d'*Economia* i s'experimenta una forta pujada de la secció de *Societat* (fins al 27,88%) i de les informacions sobre habitatge que es troben destacades a *Tema del Dia* (no n'hi havia cap el 2011 i el 2013 arriben al 12,50%). Tot i l'arribada del debat de la ILP hipotecària al Congrés, els temes d'habitatge són irrellevants a la secció de *Política* de *El Periódico*, com succeeix durant tot el període d'anàlisi.

Per contra, a *La Vanguardia*, pugen l'any 2013 les informacions ubicades a la secció d'*Economia* (fins al 34,15%), cosa que es pot atribuir a un doble motiu. D'una banda, malgrat que en aquest mitjà baixen les informacions que consideren l'habitatge com a bé de mercat durant el 2013, no ho fan de forma tan accentuada com a *El Periódico* i segueixen tenint un pes important. D'altra banda, cal destacar que hi ha UC centrades en la dimensió de l'habitatge com a dret social que es troben a la secció d'*Economia*. Per exemple, hi ha informacions sobre la dació en pagament que es troben a la secció d'*Economia*, en tant que és una proposta que incidiria sobre les entitats financeres.

A diferència de *El Periódico*, durant el 2013, la secció de *Política* de *La Vanguardia* arriba a concentrar un significatiu 19,51% de les UC i el seu creixement va aparellat a una tendència a l'alça de la secció d'*Opinió*, que assoleix un percentatge superior (28,05%). A *El Periódico*, també es registra durant el 2013 el major percentatge d'UC a la secció d'*Opinió* (31,73%). Entre els textos que inclou aquesta secció destaquen en ambdós mitjans les cartes de lectors i lectores i els articles d'opinió sobre la ILP hipotecària i els *escraches* de la PAH.

L'any 2015, a *La Vanguardia* augmenten fins al 53,57% les informacions sobre habitatge de la secció d'*Economia*, que, per contra, es mantenen a *El Periódico* en un nivell molt inferior (11,11%). Si bé en aquest segon mitjà també augmenten les informacions sobre la recuperació del sector immobiliari, la majoria d'elles no

s'ubiquen a la secció d'*Economia*, sinó que es destaquen a *Tema del Dia* (secció que creix fins al 22,22%).

El 2015, també puja el percentatge d'informacions situades al *Viure* de La Vanguardia (fins al 28,57%) i a *Gran Barcelona* de El Periódico (fins al 33,33%). Aquest any, aquestes seccions concentren la majoria d'informacions centrades en la dimensió de l'habitatge com a dret social, que el 2013 es publicaven en major mesura a *Política* a La Vanguardia i a *Societat* a El Periódico. Tant al *Viure* com a *Gran Barcelona*, s'inclouen el 2015 temes relacionats amb l'habitatge social i els ajuts en aquesta matèria. En segon terme, al *Viure* proliferen les UC sobre les persones sense llar; i a *Gran Barcelona*, també informacions sobre desnonaments i pobresa energètica. L'any 2015, també baixen els articles de les seccions d'opinió d'ambdós mitjans.

L'any 2017, a El Periódico es produeix un important creixement de la secció d'*Economia* (fins al 39,29%), que supera les UC publicades a *Gran Barcelona* (35,71%), tot i que aquest mateix any s'incrementen les informacions que tracten l'habitatge com a dret social. El motiu és que, si bé les informacions que tracten l'habitatge com a bé de mercat disminueixen respecte al 2015, segueixen mantenint-se en un 28,57% del total (veure taula 87) i majoritàriament es publiquen a la secció d'economia (i no a *Tema del Dia* com succeïa el 2015).

Per contra, a La Vanguardia augmenta l'any 2017 exponencialment el percentatge d'informacions al *Viure* (fins al 55,56%), en detriment de la secció d'*Economia* (que baixa al 27,78%). Aquest creixement es deu a l'augment d'informacions socials sobre habitatge de diversos temes (sensellarisme, lloguers i gentrificació, habitatge social i narcopisos) que conflueixen en aquest suplement.

El 2018, es produeix un creixement exponencial de les UC publicades al *Viure* (fins al 65,63%) i *Gran Barcelona* (42,86%) a La Vanguardia i El Periódico, respectivament, alhora que es registra una forta caiguda de les seccions d'economia. Al *Viure* i *Gran Barcelona*, és on es publiquen la majoria d'informacions sobre els narcopisos del Raval de Barcelona. Paral·lelament, es produeixen

significatius augments de les informacions a *Tema del Dia* de El Periódico, que en molts casos es dedica a la qüestió dels narcopisos; i a *Opinió* a La Vanguardia, principalment per articles i cartes al director dedicades o bé a aquestes ocupacions amb finalitat delictiva o a crítiques a la gestió sobre habitatge del govern municipal de Barcelona, amb Ada Colau com a alcaldessa.

Finalment, el 2019, a El Periódico baixa la secció de *Gran Barcelona*, fins al 21,74%, alhora que puja *Economia* (fins al 26,09%) i *Tema del Dia* (fins al 26,08%). També cal destacar que la secció de *Societat*, on no apareixia cap informació sobre habitatge l'any anterior, arriba al 8,70% el 2019. El motiu és que són aquestes tres darreres seccions (especialment *Tema del Dia* i *Economia*) les que concentren la majoria d'informacions sobre la proposta de decret llei per regular el preu del lloguer de la Generalitat (Decret Llei 9/2019, de 21 de maig) i, en general, d'altres qüestions sobre el problema dels arrendaments.

En el cas de La Vanguardia, l'any 2019, també puja també la secció d'*Economia* (fins al 25%), però això conviu amb un elevat percentatge d'informacions al *Viure* (58,33%), mentre que la resta de seccions tenen escassa rellevància. La pujada d'informacions d'*Economia* es deu a l'aparició d'informacions sobre el risc de gestació d'una bombolla immobiliària a Espanya. L'elevat percentatge d'informacions al *Viure* es deu a la confluència de les informacions sobre la necessitat d'ampliar el parc d'habitatge social i assequible, mobilitzar habitatges buits amb aquesta finalitat o les operacions policials contra els narcopisos.

Així doncs, l'anàlisi de l'evolució de la distribució de les UC sobre habitatge per seccions permet constatar nombrosos paral·lelismes entre La Vanguardia i El Periódico, amb alguns matisos diferencials en cada mitjà. La corba d'evolució de les seccions d'economia evoluciona de forma similar, amb dues excepcions: l'any 2013, la presència d'UC en aquesta secció baixa de forma dràstica a El Periódico i no a La Vanguardia; i l'any 2015, La Vanguardia presenta un pic d'informacions en aquesta secció, a diferència de ELP, que ubica les informacions sobre la recuperació del sector immobiliari a *Tema del Dia*.

També és comú a ambdós mitjans que prioritzin el *Viure* (a la Vanguardia) i la secció *Gran Barcelona* (a El Periódico) per tractar temàtiques relacionades a l'habitatge, per sobre de les seccions de societat (*Tendències* a La Vanguardia). A més, aquestes seccions presenten corbes d'evolució similars en ambdós diaris, si bé el *Viure* sol concentrar un major percentatge d'UC i combina en major mesura les informacions que consideren l'habitatge com a dret social amb les que ho fan com a bé de mercat que la secció *Gran Barcelona* de El Periódico. Només detectem una excepció en què la secció de *Societat* de ELP supera a *Gran Barcelona* el 2013, ja que concentra la majoria d'informacions sobre la ILP hipotecària. A La Vanguardia, això s'aborda principalment des de *Política*, cosa que explica que únicament aquest any aquesta secció tingui rellevància a l'hora d'abordar el tema de l'habitatge.

També es produeixen rellevants paral·lelismes en l'evolució de les UC sobre habitatge a les seccions d'opinió. En ambdós casos, els pics es produeixen en dos moments en què es registren polèmiques a l'entorn de la qüestió de l'habitatge: l'any 2013, pel debat de la ILP hipotecària i la campanya dels *escraches* de la PAH; i l'any 2018, a l'entorn dels narcopisos del Raval de Barcelona.

En definitiva, durant tot el període d'anàlisi, les seccions que concentren més UC sobre habitatge són les de *Gran Barcelona* a El Periódico i el *Viure* a La Vanguardia i les d'economia, de manera que les primeres solen pujar quan la segona baixa i a la inversa. Les variacions en la relació d'aquestes dues corbes s'expliquen per pujades puntuals d'altres seccions com *Tema del Dia* o *Societat* a El Periódico, *Política* a La Vanguardia o *Opinió* en ambdós casos.

Pel que fa la Directa, no s'ha realitzat l'anàlisi diacrònica de la distribució de les UC per seccions. El motiu és que les seccions de la Directa no responen a les mateixes lògiques que als mitjans tradicionals, és a no dir, no responen a marcs estrictament socials, econòmics o polítics (veure apartat 4.2.1.2.2). Per això, s'ha considerat que l'evolució de la distribució per seccions no seria rellevant per valorar l'evolució del seu discurs informatiu sobre habitatge.

6.2.6. Evolució de la presència en portada de les UC d'habitatge

6.2.6.1. Evolució de la presència en portada de les UC d'habitatge a La Vanguardia i El Periódico

Pel que a la presència de portades que fan referència a informacions sobre habitatge, les taules 113 i 114 mostren que la seva evolució temporal no respon a una tendència gradual a La Vanguardia i El Periódico. Es produeixen forts pics en el nombre de portades que mencionen aquest tema en moments concrets, quan hi ha qüestions relacionades amb l'habitatge que suscitin una gran atenció mediàtica (ILP estatal el 2013, narcopisos el 2018, etc.), però seguidament tornen a baixar les UC destacades en primera plana.

En canvi, sí s'observa una tendència més gradual en l'evolució dels temes generals relacionats amb l'habitatge de les informacions que apareixen en portada (veure taules 115 i 116). Predominen més els que enfoquen l'habitatge com a bé de mercat a l'inici del període d'anàlisi (2008-2011) i més els que el tracten com a dret social posteriorment (a partir de 2013), amb algunes excepcions, com explicarem amb més detall a continuació.

Taula 113

Evolució del nombre i percentatge d'UC que apareixen en portada a La Vanguardia

	2008	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019
UC en portada (N)	3	6	2	11	2	2	9	3
UC / any (N)	25	30	40	82	28	36	32	12
UC portada/UC any (%)	12	20	5	13,41	7,14	5,56	28,13	25

Taula 114

Evolució del nombre i percentatge d'UC que apareixen en portada a El Periódico

	2008	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019
UC en portada (N)	5	---	1	29	8	6	8	11
UC / any (N)	25	21	20	104	18	28	28	23
UC portada/UC any (%)	20	---	5	27,88	44,44	21,43	28,57	47,83

Taula 115

*Evolució del % dels temes generals de les UC destacades en portada a LV**

	2008	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019
Mercat	66,67	83,33	100	9,09	---	50	---	33,33
Social	33,33	16,67	---	63,64	100	50	100	---
Escrache	---	---	---	27,27	---	---	---	---
Actuacions policials	---	---	---	---	---	---	---	66,67
Total portades/any	100	100	100	100	100	100	100	100

*Els temes generals que no figuren a la taula no estan presents a les portades.

Taula 116

Evolució del % dels temes generals de les UC destacades en portada a ELP

	2008	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019
Mercat	100	---	100	---	62,50	33,33	---	---
Social	---	---	---	62,07	37,50	50	100	72,73
Escrache	---	---	---	37,93	---	---	---	---
Actuacions policials	---	---	---	---	---	16,67	---	27,27
Total portades/any	100	100	100	100	100	100	100	100

Tal com s'observa a les taules 113-116, entre els anys 2008 i 2011, la presència de la temàtica de l'habitatge a les portades és escassa, amb l'excepció de l'any 2008 a El Periódico i del 2009 a La Vanguardia (veure taules 113 i 114). El 2008, trobem 5 portades sobre habitatge a ELP, el 20% del total d'UC d'aquell any, principalment dedicades a l'impacte de la crisi sobre el sector immobiliari. El 2009, trobem 6 portades sobre temes d'habitatge a LV, el 20% de les UC d'aquell any, que estan dedicades a aquest mateix tema i també a l'increment de l'atur per la destrucció de llocs de treball al sector immobiliari residencial. El 2009, a ELP no es destaca cap tema d'habitatge en portada.

Per aquest motiu, tal com mostren les taules 115 i 116, la majoria d'informacions que apareixen en portada aquests primers anys enfoquen l'habitatge com a bé de mercat. En el cas de El Periódico, el 100% de temes de portada tenen aquest enfocament el 2008 i el 2011 (el 2009 no hi ha cap tema en portada). En el cas de La Vanguardia, tenen aquest enfocament el 66,67% de temes de portada el 2008, el 83,33% el 2009 i el 100% el 2011.

L'any 2013, es registra un pic en el nombre de portades d'ambdós mitjans, de major intensitat a El Periódico que a La Vanguardia. ELP menciona en portada 29 UC sobre habitatge (el 27,88% del total d'UC analitzades d'aquell any), enfront de les 11 de LV (13,41% del total d'UC) (veure taules 113 i 114).

La majoria de portades de 2013 estan dedicades al debat de la ILP sobre la dació al pagament al Congrés dels Diputats, la campanya dels *escraches* i els desnonaments. Per això, puja el percentatge d'UC en portada que consideren l'habitatge com a dret social fins al 63,64% a La Vanguardia i fins al 62,07% a El Periódico. Cal destacar que aquest any un 27,27% de les portades de La Vanguardia estan dedicades al tema dels *escraches*, percentatge que s'eleva fins al 37,93% en el cas de El Periódico (veure taules 115 i 116).

En el cas de El Periódico, després del màxim pic en el nombre de portades de 2013, la presència de la temàtica de l'habitatge en primera plana segueix sent significativa fins al final del període d'anàlisi. Per contra, a La Vanguardia baixa els anys 2015 i

2017 i torna a elevar-se el 2018 i el 2019, principalment per informacions relacionades amb els narcopisos, des de la perspectiva dels problemes de convivència que generen al barri del Raval el primer any (incloses a la categoria Social) i des de la perspectiva dels operatius policials per fer-hi front el segon any (incloses a la categoria Actuacions Policials).

Si bé en nombres absoluts no se supera cap altre any el nombre de portades de 2013 (també és l'any amb més UC sobre habitatge), el percentatge d'unitats comunicatives en primera plana respecte al total d'UC publicades sí que és superior en anys posteriors en ambdós mitjans. El 2015, El Periódico publica 8 vegades en portada temes sobre habitatge (el 44,44% de les informacions publicades), majoritàriament sobre la recuperació econòmica del sector immobiliari (veure taula 114). El 62,50% de temes de portada de El Periódico de 2015 enfoquen l'habitatge com a bé de mercat (veure taula 116). Tot i que La Vanguardia registra aquest mateix any un major percentatge d'informacions que aborden l'habitatge com a bé de mercat que El Periódico (veure taules 86 i 87), cap d'elles figura en portada (veure taula 115). Els dos temes que publica en portada el 2015 estan dedicats a mesures per mobilitzar pisos buits per a lloguer social.

L'any 2017, El Periódico destaca 6 temes d'habitatge en portada (21,43%) (veure taula 114). La meitat d'aquests temes enfoquen l'habitatge com a dret social i la resta es distribueixen entre informacions que el consideren com a bé de mercat (33,33%) i actuacions policials (16,67%), principalment contra els narcopisos del Raval de Barcelona (veure taula 116). Específicament, El Periódico tracta a les seves portades de l'any 2017 els temes següents: les mobilitzacions pels lloguers justos, els narcopisos i l'enfonsament del Banco Popular per la mala gestió de la crisi hipotecària. Per contra, a La Vanguardia, aquests temes no estan presents en portada i les dues UC que apareixen en primera plana es refereixen al cas d'una veïna de Calella amb el pis ocupat i la pujada de l'IBI dels pisos més cars a Barcelona.

L'any 2018, la presència de temes d'habitatge en portada és equiparable en ambdós mitjans. La Vanguardia té 9 portades (hi apareixen el 28,13% de les UC

d'habitatge publicades) i El Periódico en té 8 (28,57%). El 100% dels temes de portada dels dos diaris se centren en la dimensió de l'habitatge com a dret social i majoritàriament es dediquen als riscos per a la seguretat de les llars i la convivència al barri del Raval de la problemàtica dels narcopisos.

Finalment, pel que fa a l'any 2019, veiem que el nombre de portades de El Periódico s'eleva fins a 11 i al màxim percentatge de tot el període d'anàlisi (47,83%) (veure taula 114). El 72,73% dels temes de portada tenen enfocament social i estan dedicats principalment al decret llei de regulació del preu del lloguer proposat per la Generalitat (Decret Llei 9/2019, de 21 de maig) i el 27,27% correspon a la categoria d'actuacions policials, en què s'emmarquen les operacions dels cossos de seguretat contra els narcopisos del Raval (veure taula 116).

Per contra, a La Vanguardia, després del pic de portades de l'any anterior degut al tema dels narcopisos, baixa de 9 a 3 el nombre d'UC en primera plana. Tot i això, el percentatge d'informacions en portada es manté en el 25%, perquè el 2019 també baixa el nombre d'UC sobre habitatge identificades (veure taula 113). Les tres portades d'aquest any estan dedicades en dos ocasions a les operacions policials contra els narcopisos i, en un cas, al risc de la gestació d'una nova bombolla immobiliària a Espanya.

Així doncs, podem concloure que el tema de l'habitatge és destacat en portada tant a La Vanguardia com a El Periódico, especialment en aquells moments en què es produeixen polèmiques a l'entorn de la qüestió de l'habitatge. Els percentatges més elevats d'UC en primera plana es donen el 2013, coincidint amb el debat de la ILP hipotecària al Congrés i els *escraches* de la PAH, i en el tram final del període d'anàlisi (2017-2019), per les ocupacions amb finalitats delictives i per la qüestió dels lloguers en el cas de El Periódico.

En el cas de El Periódico, també predominen les portades sobre la recuperació del sector immobiliari l'any 2015, cosa que no succeeix en el cas de La Vanguardia, encara que el seu percentatge d'informacions que consideren l'habitatge com a bé de mercat sigui superior aquell any (veure taules 86 i 87). També cal assenyalar

que, tot i que El Periódico a diferència de la Vanguardia ja comptava amb una majoria d'informacions amb perspectiva social l'any 2011, això no es veu traduït en les portades, que es dediquen encara per complet a UC que tracten l'habitatge com a bé de mercat. Això no obstant, globalment, l'evolució del tema general més present a les portades sí coincideix amb el majoritari entre les UC publicades el mateix any tant a La Vanguardia com a El Periódico.

6.2.6.2. Evolució de la presència en portada de les UC d'habitatge a la Directa

En el cas de La Directa, el percentatge d'UC sobre habitatge mencionades en portada és, en general, superior al de LV i ELP, com mostra la taula 117.

Taula 117

Evolució del nombre i percentatge d'UC que apareixen en portada a la Directa

	2008	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019
UC portada (N)	7	8	7	5	6	5	3	---
UC / any (N)	17	23	19	21	9	10	3	3
UC portada/UC any (%)	41,18	34,78	36,84	23,81	66,67	50	100	---

Taula 118

Evolució del % dels temes generals de les UC destacades en portada a LD

	2008	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019
Social	14,29	75	100	100	83,33	20	---	---
Mercat	14,29	---	---	---	---	80	---	---
Repressió mov. socials	42,86	12,50	---	---	---	---	---	---
Medi ambient	---	---	---	---	---	---	100	---
Altres	14,29	12,50	---	---	16,67	---	---	---
Espais socials okupats	14,29	---	---	---	---	---	---	---
Total portades/any	100	100	100	100	100	100	100	100

Tal com s'observa a les taules 117 i 118, a l'inici del període d'anàlisi, la freqüència d'aparició de les informacions sobre habitatge a la Directa en portada supera clarament la de La Vanguardia i El Periódico. Durant els anys 2008 i 2009, la Directa publica en portada el 41,18% i el 34,78% de les UC sobre habitatge, respectivament, mentre que als altres dos mitjans analitzats no se supera el 20% en cap cas. Durant el 2008, cal destacar que el 42,86% de les portades estan dedicades a la repressió dels moviments socials, principalment l'okupa i l'ecologista. El 2009, un 75% dels temes de portada tenen enfocament social i, concretament, estan dedicats a l'assetjament immobiliari. Els temes tractats en portada per la Directa durant aquests dos primers anys no tan sols no apareixen a la portada de La Vanguardia i El Periódico, sinó que estan escassament presents a la seva agenda informativa.

L'any 2011, el percentatge d'UC sobre habitatge en portada de la Directa (36,84%) també contrasta clarament amb el de LV i ELP, que és del 5% en ambdós casos. El 2011, el 100% de les portades de la Directa estan dedicades a la lluita de la PAH i d'altres activistes del 15M contra els desnonaments i en defensa del dret a l'habitatge, per la qual cosa totes elles parteixen d'una perspectiva social. Els desnonaments ja representen el 60% de les UC amb enfocament social de El Periódico aquell any (veure taula 91), però, tot i això, no inclou el tema a la portada.

Mentre que a la Directa es prioritza la publicació de temes d'habitatge en portada des de 2008, a El Periódico no se supera el llindar del 20% (quant al percentatge d'UC sobre habitatge en portada) fins a l'any 2013 i, a La Vanguardia, això es produeix només durant el 2018 i el 2019.

A partir de l'any 2013, també observem altres diferències remarcables entre la Directa i La Vanguardia i El Periódico respecte a la presència de la temàtica de l'habitatge a la portada. Per exemple, mentre que a LD el percentatge d'informacions en portada cau el 2013, als altres dos mitjans augmenta, principalment pel fet que La Vanguardia i, especialment El Periódico, destaquen amb freqüència en primera plana els *escraches* de la PAH i la Directa no ho fa. Totes les portades de LD de 2013 estan dedicades a temes relacionats amb la ILP

estatal o la lluita dels moviments socials en defensa del dret a l'habitatge, però no específicament a aquesta forma de protesta.

A partir de 2015, l'agenda informativa sobre habitatge de La Directa, així com els temes que destaca en portada, tornen a diferenciar-se de La Vanguardia i El Periódico. L'any 2015, el percentatge d'informacions en portada de la Directa s'eleva al 66,67%, principalment perquè els reportatges de barraquisme que publica aquest any estan destacats en primera plana. Això explica que les informacions en portada centrades en la dimensió de l'habitatge com a dret social arribin al 83,33%.

L'any 2017, apareixen en portada la meitat de les UC d'habitatge analitzades, on es destaca principalment com les SOCIMI i els fons d'inversió especulen al mercat immobiliari i provoquen l'encariment dels preus del lloguer. Aquest tema no apareix a les portades dels altres dos mitjans, si bé El Periódico dedica algunes d'elles a les mobilitzacions pels lloguers justos.

L'any 2018, les tres úniques informacions sobre habitatge identificades estan vinculades a un tema de portada (sobre l'impacte mediambiental del sector immobiliari). Així doncs, si bé durant el 2018 decau el nombre d'informacions sobre habitatge de la Directa, quan aquest tema apareix, és jerarquitzat com a prioritari.

Finalment, el 2019 cap de les tres informacions analitzades de la Directa apareix en portada. Per tant, aquest any, es redueix tant la cobertura de temes d'habitatge per part de la Directa com la seva aparició a les portades.

En resum, en el cas de la Directa, hi ha una presència rellevant i sostinguda en el temps de la qüestió de l'habitatge en portada, que no està subjecta ni als temes que generen més controvèrsia social (*escraches*, *narcopisos*...) ni tampoc als nivells de mobilització social, factors que sí condicionen l'aparició del tema en primera plana a La Vanguardia i El Periódico. De fet, el nombre de temes d'habitatge en portada que es publiquen els anys 2008 i 2009 (40) coincideix amb el que es destaca en primera plana els anys 2011 i 2013, en els anys de màxima mobilització social arran de l'impuls del 15M, si bé en la primera etapa es dediquen

a la repressió del moviment okupa i ecologista i a les okupacions del primer i, en la segona, a la lluita antidesnonaments. Per tant, la visualització que tenen els moviments socials relacionats amb la qüestió de l'habitatge a la Directa i a les seves portades no depèn del fet que tinguin una major o menor capacitat de mobilització.

6.2.7. Evolució de l'extensió de les UC sobre habitatge

Per tal d'avaluar com varia la importància i profunditat amb què es tracta el tema de l'habitatge al llarg del temps, també s'ha estudiat com evoluciona l'extensió de les UC dedicades a aquesta qüestió durant el període d'anàlisi. Els resultats són mostrats per la taula 119.

Taula 119

Evolució de les extensions mitjanes de les UC (caràcters amb espais)

	2008	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019
LV	2.001	2.329	2.178	2.591	2.218	3.003	2.863	4.044
ELP	2.208	1.982	3.033	2.758	3.313	3.915	3.329	3.644
LD	3.459	3.147	2.856	4.001	5.288	6.539	10.901	8.890
Mitjana	2.433	2.485	2.553	2.822	3.079	3.789	3.453	4.057

Com mostra la taula 119, en termes generals l'extensió de les UC sobre habitatge és superior al final del període d'anàlisi que a l'inici del mateix. En el cas de La Vanguardia, entre 2008 i 2011, l'extensió mitjana de les UC oscil·la entre els 2.000 i els 2.500 caràcters (amb espais), mentre que, entre 2017 i 2019, va dels 3.000 als 4.050. En el cas de El Periódico, en el tram inicial oscil·la entre els 2.000 i els 3.000 caràcters, mentre que en el tram final va dels 3.000 als 4.000. Durant aquests darrers tres anys, en què destaquen les informacions sobre els preus del lloguer i l'expansió de la gentrificació i sobre els narcopisos, és quan l'extensió mitjana creix als nivells més elevats en aquests dos mitjans.

En canvi, l'extensió mitjana de les UC de la Directa, que ja se situa entre 2.500 i 3.000 caràcters entre 2008 i 2011, s'eleva a nivells molts superiors que LV i ELP

en el tram final, situant-se entre els 6.000 i els 10.000 caràcters. Així doncs, tot i que a la Directa disminueixi la presència d'UC sobre habitatge durant els darrers dos anys del període d'anàlisi (només s'han identificat 3 UC sobre el tema el 2018 i el 2019 com mostra taula 5), l'extensió mitjana de les mateixes és elevada. Dit d'una altra manera, dedica un escàs nombre d'informacions a aquesta qüestió, però d'elevada extensió. Els temes als quals es concedeix més espai aquests darrers dos anys a la Directa tenen a veure amb la defensa del medi ambient front a models immobiliaris desenvolupistes, la crisi dels lloguers i d'altres temàtiques socials (veure apartat 6.2.1.2).

En definitiva, als tres mitjans es dedica una major extensió mitjana a les UC sobre habitatge en el darrer tram del període d'anàlisi (2017-2019) que al principi del mateix, però, en el cas la Directa, per abordar temes diferents dels tractats per La Vanguardia i El Periódico.

6.3. Conclusions de l'anàlisi de contingut

A partir dels resultats del conjunt de variables analitzades, es pot concloure que globalment tant La Vanguardia com El Periódico de Catalunya segueixen un discurs informatiu sobre habitatge que reflecteix majoritàriament els posicionaments dels centres de poder, més alineat amb els interessos immobiliari-financers en el primer cas i amb les institucions públiques en el segon. La comparativa d'aquests dos mitjans també mostra que El Periódico, tot i prioritzar els punts de vista del poder institucional, dona major cabuda al posicionament dels agents i moviments socials que La Vanguardia. Per la seva banda, la Directa, mitjà de comunicació alternatiu, adopta un enfocament informatiu sobre habitatge més proper als agents socials ubicats en posicions perifèriques, majoritàriament moviments socials i col·lectius relacionats amb la defensa del dret a l'habitatge o del medi ambient front a projectes immobiliaris que el posen en risc.

Així ho posen de manifest els resultats globals de diverses de les variables estudiades per al conjunt del període d'anàlisi (2008-2019). Per exemple, la Directa

és el mitjà amb el major percentatge d'informacions que enfoquen l'habitatge com a dret social (66,67%), seguit de El Periódico (59,55%), mentre que La Vanguardia se situa en la darrera posició (42,11%) (veure taula 53).

De més a menys, els tres mitjans també se situen en el mateix ordre atenent al percentatge de fonts primàries amb rol social (la Directa, el 69,74%; El Periódico, el 30,46%; i La Vanguardia, el 21,32%) (veure taula 9) o de protagonistes amb aquest mateix rol (la Directa, el 72,38%; El Periódico, el 34,83%; i La Vanguardia, el 27,02%) (veure taula 16). Pel que fa a les fonts primàries principals, una altra diferència rellevant entre els dos mitjans tradicionals i la Directa és que aquesta última recorre amb major freqüència als experts per informar sobre habitatge. Entre les 76 UC de gèneres informatius i interpretatius de la Directa, es fan servir fonts expertes en 7 ocasions (9,21%), front al 2,54% de La Vanguardia (5 fonts expertes en 197 UC) i el 5,17% de El Periódico (9 fonts expertes en 174 UC) (veure taules 9 i 13).

Com a protagonistes principals, els dos mitjans tradicionals situen majoritàriament actors econòmics o institucionals. A La Vanguardia, són més freqüents els primers, que representen el 36,49% del total, front al 23,60% de El Periódico. A El Periódico, són més freqüents els segons, que arriben al 36,70% del total (a La Vanguardia, un 29,47%) (veure taula 16).

La valoració dels protagonistes segons el seu rol social també mostra com La Vanguardia és el mitjà de comunicació amb un enfocament informatiu més proper als centres de poder econòmic. Valora desfavorablement aquest tipus de protagonistes en un 22,12% dels casos, front el 33,33% de El Periódico i el 87,50% de la Directa (veure taula 44).

Sobre la valoració dels protagonistes, també és important remarcar que els de rol institucional són valorats desfavorablement en major proporció (en un 30,95% dels casos a LV i en un 40,82% a ELP) que els de rol econòmic en ambdós mitjans (veure taula 44). Més enllà de la seva valoració, els resultats d'altres variables relacionades amb els protagonistes també porten a concloure que les

responsabilitats dels agents econòmics vers la problemàtica de l'habitatge es visualitzen menys als mitjans de comunicació tradicionals que les dels actors institucionals. Els protagonistes amb rol econòmic també són identificats en menor mesura amb nom propi (61,54% a La Vanguardia i 44,44% a El Periódico) que els de rol institucional (el 78,57% a LV i el 82,65% a ELP) (veure taules 34 i 35). A més, se'ls atribueix un rol més passiu davant de les problemàtiques socioeconòmiques i financeres relacionades amb l'habitatge. A La Vanguardia, tenen un rol passiu un 47,12% de protagonistes amb rol econòmic i un 23,81% dels de rol institucional, mentre que, a El Periódico, aquests percentatges són del 38,10% i del 32,65% respectivament (veure taula 40).

L'anàlisi també ha constatat que és més freqüent que s'informi des del punt de vista d'una font antagonica quan el protagonista té rol institucional (20,24% a La Vanguardia i 24,49% a El Periódico) que quan té rol econòmic (quan no se supera el 6% en cap dels dos mitjans) (veure taules 50 i 51). En el cas de la Directa, la majoria de protagonistes principals tenen rol social i en la majoria d'ocasions (55,56%) se n'informa des del seu propi punt de vista, és a dir, la relació amb la font principal és d'identitat (veure taula 52).

El discurs informatiu de la Directa també sol situar persones -i sobretot col·lectius de persones- com a protagonistes de les accions, en major mesura que La Vanguardia i El Periódico, que opten més per presentar-los com a organitzacions, empreses o conceptes abstractes. La Directa és l'únic mitjà on els protagonistes humans (59,05%) superen els no humans, mentre que a El Periódico els primers representen el 47,57% del total i a La Vanguardia, el 40,70%.

Cal destacar que, entre els protagonistes humans, la Directa és la que presenta un major percentatge d'humans col·lectius, el 67,74%, front a percentatges propers al 50% als altres dos mitjans. És a dir, a La Directa es posa el focus en destacar la importància de la lluita col·lectiva més que en personalitzar les informacions. De fet, d'entre els protagonistes humans, la Directa és qui presenta una menor proporció d'humans individuals (32,26% versus el 51,72% de La Vanguardia i el 50,39% de El Periódico) (Veure taula 27). Així doncs, a l'hora de reflectir els punts

de vista dels actors situats en posicions perifèriques, ho fa majoritàriament a partir de la visió d'organitzacions i col·lectius socials organitzats i no tant a partir de la visió particular i subjectiva d'homes i dones de diferents posicions i procedències socials. En aquest sentit, si bé el seu tractament informatiu sobre habitatge va en contra dels interessos dels centres de poder polítics i econòmic-financers, no incorpora els punts de vista plurals de diferents homes i dones -tant organitzats com no organitzats- en relació a aquest tema, com també requeriria la conformació del discurs no androcèntric definit per Moreno Sardà (2007).

Per contra, en el cas de la Vanguardia, que globalment és el mitjà amb un discurs més proper als centres de poder immobiliari-financers i amb més fonts de rol econòmic (34,52% versus el 21,84% de ELP i el 5,26% de LD) (veure taula 9), és on es detecta major proporció d'humans individuals (entre els protagonistes humans) (veure taula 27). Un dels motius és que, entre els protagonistes amb rol social, a La Vanguardia és on hi ha una major proporció de persones afectades per problemàtiques habitacionals no organitzades i de ciutadans i ciutadanes que, sense patir directament l'exclusió residencial, donen la seva opinió al respecte. Aquests dos col·lectius representen el 46,76% dels protagonistes amb rol social de LV, versus el 37,63% de ELP i l'11,84% de la Directa (veure taula 20). Així doncs, d'entre els tres mitjans analitzats, la Vanguardia és qui manté un discurs més proper als interessos del sector immobiliari-financer, però, quan reflecteix el punt de vista de la ciutadania més allunyada d'aquests centres de poder, ho fa tenint més en compte les visions particulars i subjectives de persones no organitzades que la Directa, on predomina el punt de vista dels activistes socials.

Pel que fa al sexe dels protagonistes principals, les diferències entre els tres mitjans no són tan significatives, tampoc en el cas de La Directa. Tant en aquest mitjà com a El Periódico, el percentatge de dones i homes entre els protagonistes principals (humans individuals) se situa en el 50%. A la Vanguardia, el percentatge d'homes (56,67%) supera el de dones (veure taula 28).

Que la presència d'homes i dones sigui paritària no significa que el tractament mediàtic d'ambdós sexes sigui equiparable. Hi ha d'altres variables que indiquen

un tractament més favorable als primers que a les segones. Per exemple, el percentatge d'homes que són presentats com a agents actius és clarament superior al de dones, especialment a La Vanguardia (73,53% d'homes amb rol actiu versus el 50% de dones) i, en segon terme, a El Periódico (75% d'homes amb rol actiu versus el 65,62% de dones). Per contra, a la Directa, el 100% de dones que són protagonistes principals són presentades en rol actiu (veure taula 42).

Les dones també són pitjor valorades que els homes quan són protagonistes principals. En aquest cas, el percentatge de valoracions desfavorables a dones és superior a El Periódico (31,25%) que a La Vanguardia (26,92%), mentre que en el cas dels homes les valoracions negatives representen el 15,63% i l'11,76%, respectivament. Per contra, a la Directa, tant dones com homes són valorats favorablement en la mateixa proporció (80%) (veure taula 45).

Un altre indicador de la desigualtat en el tractament informatiu d'homes i dones és la majoria masculina en l'autoria dels articles d'opinió, amb un percentatge molt similar a El Periódico (70,49%) i La Vanguardia (70,21%). A la Directa, el percentatge d'articulistes homes es redueix fins a un 52,63%, però cal tenir en compte que un 10,53% dels textos d'opinió són d'autoria mixta. Per tant, la proporció d'articles escrits únicament per dones és del 36,84% (veure taula 71).

Si ens fixem en l'autoria del conjunt d'unitats comunicatives, i no estrictament en els textos d'opinió, és La Vanguardia qui té un major percentatge d'informacions escrites per dones, un 40,43% (front al 34,78% de La Directa i el 28,08% de El Periódico), si bé en els tres mitjans es registra majoria masculina (veure taula 76). En el cas de les imatges principals que acompanyen els textos, el percentatge de dones entre les fotògrafes (o autores d'infografies, il·lustracions...) és encara més baix, però també superior a La Vanguardia que als altres dos mitjans (a LV, un 25% són dones, front al 17,24% de LD i el 6,80% de ELP) (veure taula 85).

El Periódico també presenta menor pluralitat que La Vanguardia pel que als escenaris en què transcorren les accions principals dels protagonistes. Concretament, a ELP, hi ha un major percentatge d'accions que tenen lloc en

escenaris situats al centre dels nuclis urbans (un 66,44% versus el 64,52% de La Vanguardia) en relació a les que transcorren en escenaris més perifèrics, tot i que per un escàs marge. Per contra, a la Directa, les accions que transcorren en escenaris centrals es redueix al 35,71% (veure taula 57).

Quant a la funció social dels escenaris, sí és La Vanguardia on n'hi ha més que pertanyen als centres de poder econòmic i polític (62,88% versus el 55,43% de El Periódico i el 14,85% de La Directa). A La Vanguardia, predominen els escenaris econòmics (42,80%) front als institucionals (20,08%), mentre que a El Periódico és a la inversa (34,46% d'institucionals i 20,97% d'econòmics). En el cas de la Directa, els espais públics, semipúblics i naturals sumen el 59,41% del total (veure taula 56).

Una tendència comuna als tres mitjans analitzats, tot i que amb matisos diferents en cada cas, és que la gran majoria d'informacions ambientades a Catalunya transcorren a la província de Barcelona (més del 94% del total als tres mitjans) (veure taula 60), especialment a la capital catalana. Aquesta tendència és especialment accentuada a El Periódico (un 83,33% dels escenaris d'aquesta província corresponen a la capital) i es troba lleugerament per sota a La Vanguardia (81,31%). En el cas de la Directa, el percentatge d'informacions a la ciutat de Barcelona dins d'aquesta província es redueix al 62,07% (veure taula 61).

Pel que fa a la jerarquització de les informacions sobre habitatge, també és la Directa el mitjà que les situa amb major freqüència en portada (39,05%, front al 25,47% de El Periódico i el 13,33% de La Vanguardia) (veure taula 66).

Quant a la distribució per seccions, a La Vanguardia, la suma del percentatge d'informacions sobre habitatge al suplement *Viure* i a la secció *Tendències* (35,79%), amb continguts majoritàriament socials o d'àmbit municipal especialment en el primer cas, és equiparable al de les publicades a *Economia* (34,39%). A El Periódico, la suma del percentatge d'UC publicades a *Societat* i *Gran Barcelona* és similar (35,58%), però el corresponent a *Economia* és menor (25,47%). El motiu és que, a El Periódico, hi ha una major presència d'articles sobre habitatge a la secció

d'*Opinió* (24,34% de ELP versus el 17,89% de LV) i també la rellevant presència d'aquesta qüestió a *Tema del Dia* (11,24%), secció amb què no compta La Vanguardia.

En general, podem considerar que les seccions en què s'emmarquen les informacions sobre habitatge als dos mitjans és força similar, amb un accent lleugerament més social a El Periódico (veure taules 62 i 63). En el cas de la Directa, la distribució per seccions no segueix la lògica dels mitjans tradicionals i la pràctica totalitat de les informacions se situen en seccions que tenen alhora un caràcter social i polític (veure taula 64).

En relació als gèneres periodístics emprats per informar sobre habitatge, cal tenir en compte que La Vanguardia és el mitjà amb un major percentatge de breus (19,65% del total de les UC, front al 10,48% de La Directa i el 7,12% de El Periódico), que es concentren majoritàriament en UC centrades en la consideració de l'habitatge com a bé de mercat als dos mitjans tradicionals. Per contra, la Directa és el que té un percentatge més elevat de gèneres informatius i interpretatius (61,90% versus el 58,80% de El Periódico i el 51,91% de La Vanguardia), així com d'entrevistes (8,57% front a percentatges inferiors al 2% en els altres dos mitjans) (veure Taula 68). De mitjana, la Directa també és el mitjà on les unitats comunicatives sobre habitatge tenen una major extensió (4.197 caràcters amb espais front als 2.992 de ELP i els 2.595 de LV) (veure taula 74).

A més, la Directa és la publicació que fa un ús més recurrent de les imatges. Més del 75% de les informacions analitzades d'aquest mitjà van acompanyades d'alguna imatge i gairebé un terç d'aquestes en tenen més d'una (veure taula 80). Per contra, a La Vanguardia i a El Periódico no consten de cap imatge el 54,39% i el 45,69% de les UC analitzades, respectivament. A més, quan se n'utilitzen, en la gran majoria de casos només hi ha una única imatge. Això no obstant, La Vanguardia destaca pel seu ús més intensiu de la infografia (veure taula 81), especialment en informacions que tracten l'habitatge com a bé de mercat, per explicar gràficament dades del mercat immobiliari i hipotecari.

Més enllà dels resultats globals de l'anàlisi de contingut, en aquesta investigació també s'ha examinat l'evolució diacrònica de diverses variables. En el cas de La Vanguardia i El Periódico de Catalunya, aquesta anàlisi diacrònica posa de manifest que, si bé globalment el seu discurs mediàtic sobre habitatge és més proper als centres de poder econòmics i polítics que als agents socials situats en posicions perifèriques, el seu tractament informatiu sobre el tema presenta diferents nivells de pluralitat al llarg del temps.

En la primera etapa (2008-2010), tant La Vanguardia com El Periódico presenten els menors nivells de pluralitat informativa de tot el període d'anàlisi, ja que se centren en explicar l'impacte de la crisi econòmica sobre el sector immobiliari i financer. Si prenem com a referència les dades de l'any 2008, observem com els agents econòmics concentren els majors percentatges de fonts (44,44% a La Vanguardia i 47,37% a El Periódico) (veure taules 101 i 102), protagonistes (56% i 60%, respectivament) (veure taules 105 i 106) i escenaris principals (70,83% a La Vanguardia i 56% a El Periódico) (veure taules 108 i 109).

En la segona etapa (2011-2013), l'enfocament informatiu dels dos mitjans tradicionals inclou en major mesura els punts de vista de les persones i col·lectius socials allunyats dels centres de poder (la PAH, persones afectades per desnonaments...). El canvi de tendència del discurs informatiu es dona abans i de forma molt més accentuada a El Periódico que a La Vanguardia, on el 2011 encara es mantenen les inèrcies de la primera etapa i no es produeix un gir substancial fins a l'any 2013, en ple debat de la ILP hipotecària al Congrés dels Diputats.

L'any 2011, un 35% de les unitats comunicatives analitzades de El Periódico ja es referien a la necessitat d'aturar els desnonaments, percentatge que es redueix a un 2,50% a La Vanguardia (veure taula 89), on aquell any un 57,50% de les UC encara enfocaven l'habitatge com a bé de mercat (veure taula 86). El fet que El Periódico comenci a informar en major mesura de les protestes socials en defensa del dret a l'habitatge també explica que els espais públics representin un 20% dels escenaris de les accions (un 2,70% a La Vanguardia el 2011) (veure taules 108-109).

No és fins a l'any 2013 que les informacions que enfoquen l'habitatge com a dret social superen les que ho fan com a bé de mercat tant a La Vanguardia com a El Periódico, tot i que en el segon mitjà la distància entre les primeres i les segones és molt més ampli (62,5 punts percentuals de diferència) que en el primer (14,63 punts de diferència) (veure taules 86 i 87) . El que sí comparteixen ambdós mitjans l'any 2013 és l'alta visibilitat que donen als *escraches* (veure taules 86 i 87).

En la tercera etapa (2014-2016), quan es redueixen els nivells de mobilització social als carrers i comencen a recuperar-se les dades macroeconòmiques i l'activitat del sector immobiliari, retrocedeix la pluralitat de l'enfocament informatiu tant de La Vanguardia com de El Periódico, però sense tornar a la proximitat amb als centres de poder econòmic que havien mantingut en l'etapa inicial del període d'anàlisi. A La Vanguardia, el retrocés de la pluralitat informativa en l'etapa 2014-2016 és més accentuat: les informacions que consideren l'habitatge com a bé de mercat suposen un 57,14% del total (a El Periódico 38,89%) (veure taules 86 i 87) . Això no obstant, el 2015, a El Periódico, les fonts de rol institucional (53,85%) superen àmpliament les de La Vanguardia (28,57%), cosa que es deu majoritàriament al seu ús en informacions sobre polítiques d'habitatge del nou govern municipal de Barcelona, després de l'arribada d'Ada Colau a l'alcaldia. A La Vanguardia, es dona aquest any menys cobertura a aquest tema.

D'aquesta etapa, també cal remarcar que la Iniciativa Legislativa Popular (ILP) contra l'emergència habitacional i la pobresa energètica, presentada per la PAH, l'APE (l'Aliança contra la Pobresa Energètica) i d'altres moviments socials i aprovada al Parlament de Catalunya el juliol de 2015, mereix poca atenció per part de La Vanguardia i El Periódico. Tampoc cap de les UC analitzades de la Directa informen d'aquest tema (veure taules 54, 90, 91 i 98).

En la quarta etapa (2017-2019), en què s'agreuja el debat públic a l'entorn de la problemàtica del preus dels lloguers i de les ocupacions amb finalitats delictives que generen problemes de convivència als barris, tant a La Vanguardia com El Periódico s'incrementen les informacions que enfoquen l'habitatge com a dret social. Globalment, l'any 2017, les informacions amb aquest enfocament

representen un 52,78% a La Vanguardia i un 67,86% a El Periódico (veure taules 86 i 87).

Quant a la temàtica de les ocupacions delictives, fonamentalment referida als narcopisos del Raval de Barcelona, el nombre d'informacions que hi dediquen La Vanguardia (19) i El Periódico (18) entre els anys 2017 i 2019 és similar (veure taules 93 i 95). Això no obstant, El Periódico, a més d'aquest tema, dedica 22 unitats comunicatives a la problemàtica de l'encariment del lloguer en el mateix període, cosa que no és així en el cas de La Vanguardia, que tan sols en publica 9. Independentment del nombre d'UC sobre lloguers en cada mitjà, cal destacar la influència dels moviments socials pel dret a l'habitatge en el seu tractament informatiu, ja que les fonts amb rol social emprades superen les econòmico-institucionals en ambdós mitjans (taula 103).

Pel que fa a la Directa, el seu discurs mediàtic també s'ha analitzat diacrònicament, però en aquest mitjà no s'ha constatat que hi hagi variacions quant a la pluralitat de les informacions al llarg del temps, ja que estan permanentment enfocades des d'un punt de vista més proper als moviments i col·lectius socials situats en posicions perifèriques, allunyat dels centres de poder polític-econòmic. Les informacions de la Directa parteixen d'enfocaments centrats en la dimensió de l'habitatge com a dret social, en la preservació del medi ambient front a la construcció de promocions immobiliàries que el posen en risc o en la denúncia de la repressió dels moviments socials. Quan puntualment enfoquen l'habitatge com a bé de mercat és per denunciar les responsabilitats d'agents immobiliari-financers en l'encariment del preu del lloguer.

A la Directa, la majoria de fonts primàries i protagonistes principals tenen rol social (veure taules 104 i 107) i, entre els escenaris de les accions, predominen els espais públics, semipúblics, naturals, socials i okupats (veure taula 110). En aquest mitjà, el que canvia amb el pas del temps és el tipus de temàtiques específiques tractades. En la primera etapa, els anys 2008 i 2009, predominen les temàtiques relacionades amb la repressió dels moviments socials okupa i ecologista i amb les

ocupacions d'immobles del primer (temàtiques que el 2008 representen el 64,71% del total d'UC), així com amb l'assetjament immobiliari (veure taula 96).

En la segona etapa, entre 2011 i 2013, es produeix un viratge cap als temes relacionats amb la lluita contra els desnonaments i pel dret a l'habitatge protagonitzada per la PAH i les assemblees de *Stop desnonaments* del 15M, que representen més del 75% de les UC amb enfocament social els dos anys.

En la tercera etapa (2014-2016), observem com l'any 2015 una gran majoria d'informacions centrades en la dimensió de l'habitatge com a dret social es dediquen al barraquisme i l'infrahabitatge (62,50%).

Pel que fa la darrera etapa (2017-2019), el tema que concentra un major percentatge d'informacions el 2017 és la problemàtica dels lloguers. En un 40% de les UC d'aquest any, s'aborden les responsabilitats dels agents financers (SOCIMI, fons d'inversió...) en el seu encariment (classificades en la categoria *Mercat* de la taula 96). La resta d'informacions responen a un ventall divers de temàtiques socials relacionades amb l'habitatge, algunes de les quals com les alternatives d'habitatge cooperatiu o cohabitatge estan absents de l'agenda informativa de LV i ELP. Finalment, els dos darrers anys, el 2018 i 2019, decau el nombre d'UC d'habitatge de la Directa, ja que només s'han identificat 3 UC per any en els exemplars analitzats (veure taula 5), sobre diversos temes, tant enfocats des de la perspectiva social com mediambiental (veure taula 96).

Per tot l'exposat anteriorment, podem concloure també que l'enunciat de la segona hipòtesi d'aquesta recerca, relativa a l'enfocament informatiu sobre habitatge dels mitjans tradicionals i a la seva evolució al llarg del període 2008-2019, s'ha vist confirmada, amb alguns matisos. Recordem que l'enunciat d'aquesta segona hipòtesi establia el següent:

“Des de l'inici de la crisi econòmica de 2008 fins a l'actualitat, el discurs dels mitjans tradicionals sobre habitatge ha reflectit de forma predominant el punt

de vista dels centres de poder econòmic, financer i polític i no ha contribuït a reclamar amb suficient contundència el dret a l'habitatge. Tot i això, en l'època més intensa de la crisi econòmica, que coincideix amb el cicle alcista de mobilitzacions (2011-2013), el discurs mediàtic hauria guanyat en pluralitat i reflectit en major mesura el punt de vista dels moviments de protesta ciutadana com la PAH”.

Com establia la segona hipòtesi d'aquesta tesi doctoral, efectivament el discurs mediàtic de la Vanguardia i El Periódico de Catalunya és més proper als centres de poder econòmic i polític que a les persones afectades per l'emergència habitacional i als moviments socials que defensen els seus drets. En el cas de La Vanguardia, el discurs informatiu és més proper als centres de poder econòmics (financers i immobiliaris) i en el cas de El Periódico, als centres de poder institucional.

Això no obstant, l'anàlisi de l'evolució diacrònica del discurs mediàtic sobre habitatge d'ambdós mitjans constata que, entre els anys 2008 i 2019, s'ha produït un avenç global dels posicionaments dels moviments i col·lectius socials situats en posicions perifèriques en el tractament d'aquest tema i de les informacions que destaquen la dimensió de l'habitatge com a dret social (que des de 2013 fins al 2019 no baixen del 40% a La Vanguardia i del 60% a El Periódico) per sobre de les que el tracten com a bé de mercat (que representaven més del 64% als dos mitjans l'any 2008) (veure taules 86 i 87).

Com exposava la segona hipòtesi, aquest increment de la pluralitat es produeix durant els dos anys posteriors a l'esclat del moviment del 15M (2011-2013). Però caldria afegir que també es produeix després del naixement del Sindicat de Llogateres l'any 2017, com mostra el predomini de fonts amb rol social per informar sobre arrendaments. Ara bé, en aquesta darrera etapa (2017-2019), les reivindicacions del moviment pel dret a l'habitatge conviuen a l'agenda informativa dels dos mitjans amb d'altres temes sobre habitatge, com ara la problemàtica dels

narcopisos del Raval de Barcelona denunciades per d'altres col·lectius socials i veïnals.

En el cas de La Directa, la segona hipòtesi de recerca no és vàlida per descriure el seu discurs informatiu sobre habitatge ni la seva evolució al llarg del temps. Manté permanentment durant tot el període d'anàlisi una perspectiva més propera als moviments de contrapoder ciutadà, reflectint majoritàriament el punt de vista de col·lectius socials, majoritàriament en forma d'humans col·lectius o de no humans -quan es refereix al nom de les organitzacions- i de manera més residual a humans individuals.

Així doncs, més que oferir una informació plural i reflectir els diferents punts de vista a l'entorn de la problemàtica de l'habitatge, la Directa es caracteritza per un discurs de contrainformació, alineat amb els moviments i organitzacions socials que s'oposen als centres de poder econòmic i polític. Podem considerar que mitjans alternatius com la Directa contribueixen a donar major pluralitat al discurs informatiu sobre habitatge, en tant que visualitzen els posicionaments d'aquells col·lectius i organitzacions socials, situats en posicions perifèriques, que tenen una presència molt menor en mitjans tradicionals com La Vanguardia i El Periódico.

7. Anàlisi de l'estratègia d'acció i comunicació de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca

En aquest capítol, s'exposen els resultats de l'anàlisi de l'estratègia d'acció i comunicació de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH) en el marc del tercer objectiu d'aquesta tesi, basada en la metodologia i mostra que s'han exposat als apartats 4.1.3 i 4.2.2, respectivament. L'anàlisi, completat amb l'examen de fonts documentals, s'ha centrat especialment en el context de Barcelona i Catalunya, però tenint en compte també la rellevància que la plataforma ha tingut al conjunt de l'Estat.

Prèviament a l'anàlisi de l'estratègia comunicativa de la PAH, s'analitza el model de relació entre els activistes de la plataforma, per la influència que les seves formes d'organització tenen també en el desplegament de les seves accions de comunicació.

7.1. Relacions entre el model organitzatiu i l'estratègia comunicativa de la PAH

L'estratègia d'acció i comunicació de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH) no es pot analitzar aïlladament de les seves formes d'organització i de les fases per les quals ha passat des dels seus orígens, en funció de l'evolució del context social. Per això, en aquest apartat, es repassaran en primer lloc qüestions relatives a les diferents etapes per les quals ha passat la PAH, la seva estructura organitzativa, el perfil dels seus activistes i els seus objectius, en tant que incideixen sobre les seves formes d'acció i comunicació, per després examinar amb profunditat la seva estratègia comunicativa.

7.1.1. Naixement i fases de la PAH

La PAH va néixer quan activistes que formaven part del moviment social previ V de Vivienda van decidir reorientar la seva estratègia, de manera que, enlloc de focalitzar-se en la defensa del dret a l'habitatge dels joves, van centrar-se a donar suport a les persones afectades per processos de desnonament, arran de l'esclat de la crisi econòmica i hipotecària de 2008 (Mangot Sala, 2013, pp. 59-61).

En la mateixa elecció del nom del nou moviment social, es va tenir en compte que, comunicativament, "interpel·lés molt directament la gent que estigués passant per problemes amb el tema de la hipoteca", segons l'exportaveu de la PAH, Ada Colau. Prèviament a la PAH, ja s'havien format col·lectius per defensar persones amb problemes hipotecaris en zones i comunitats concretes, de menor abast i impacte social del que suposaria la plataforma. Així per exemple, l'estiu de 2008 es va formar a Madrid el col·lectiu *Ahorcados por la Hipoteca*, format sobretot per persones de procedència llatinoamericana. De fet, algun dels fundadors de la PAH va tenir contactes amb aquest col·lectiu per conèixer l'experiència i demanar assessorament (França, 2018, pp. 28-30).

Des dels seus orígens, la PAH ha tingut objectius a curt i llarg termini. A curt termini, pretén cercar solucions d'urgència per a les famílies en situació d'emergència habitacional, ja sigui parant desnonaments o cercant alternatives habitacionals, per exemple en forma de lloguer social. A llarg termini, la PAH persegueix reformes polítiques i legals que facin avançar el dret a l'habitatge, per exemple fixar per llei l'obligatorietat de la dació en pagament en els casos de primera residència de persones en situació de vulnerabilitat (Barranco et al., 2018, p. 56).

Des dels seus inicis, la PAH ha passat per diferents fases pel que fa a la seva incidència social i la seva capacitat d'organització i mobilització. Segons Barranco et al. (2018), podem distingir les tres etapes següents: la fase prèvia al 15M (2009-2010), la fase de màxima mobilització posterior a l'esclat del 15M (2011-2013) i la fase de desmobilització posterior (a partir de 2014).

Pel que fa a la primer fase, en un primer moment, els activistes de la plataforma es van dedicar a penjar cartells en espais on poguessin ser vistos per persones afectades per processos de desnonament, com ara oficines del SEPE (antic INEM) o de serveis socials, entre d'altres. Va ser per aquesta via que es va convocar la primera trobada de persones afectades per processos d'execució hipotecària a la Casa de la Solidaritat de Barcelona. Aquest tipus de reunió es va replicar posteriorment amb l'objectiu de proporcionar consells i informació d'utilitat a les persones que es trobaven en situacions com aquesta i alhora fomentar un espai de trobada i d'intercanvi d'experiències (França, 2018, p. 26).

En aquesta primera fase, la PAH encara tenia escassa incidència mediàtica i social i la seva extensió territorial més enllà de Barcelona es limitava a d'altres localitats catalanes i a alguns nuclis concrets d'altres comunitats autònomes, com ara Múrcia. Organitzativament, la PAH encara estava experimentant diferents fórmules, algunes de les quals es demostrarien efectives i tindrien continuïtat en el temps, com les assemblees col·lectives, que suposen un espai de trobada mútua i intercanvi entre persones afectades per problemàtiques habitacionals similars; o les accions *de Stop desnonaments* (Barranco et al., 2018, pp. 56-57). També durant aquest període la PAH va començar a crear i difondre el seu "diagnòstic compartit" sobre la crisi habitacional, perquè les persones que n'eren víctimes deixessin d'autoresponsabilitzar-se i culpabilitzessin el sistema financer, econòmic i polític. Aquest seria un pas previ al llançament de les seves propostes de solució en fases posteriors, una vegada el seu diagnòstic de la problemàtica ja s'hagués estès entre l'opinió pública (Mangot Sala, 2013, p. 23).

Durant la segona etapa (2011-2013), la PAH va expandir la seva influència social i la seva incidència mediàtica, a més de la seva expansió territorial. L'embranchida que va suposar l'esclat del moviment 15M el maig de 2011 va contribuir a ampliar la base social de la plataforma. Entre la plataforma i el 15M es va establir una mena de simbiosi: alhora que la primera participava activament al 15M, els activistes del moviment dels indignats també s'involucraven a la PAH, fins i tot contribuint a la creació de nous nuclis locals per tot l'Estat i, per tant, al seu procés d'extensió territorial (Barranco et al. 2018, p. 57). Diversos dels nuclis locals de la PAH es van

formar a partir de les assemblees de *Stop desnonaments* que van néixer a partir del moviment dels indignats, especialment en ciutats com Madrid, on la presència prèvia de la plataforma era menor que a Catalunya (Mangot Sala, 2013, p.64).

El clímax de la influència mediàtica de la PAH va arribar en aquesta segona etapa amb la campanya de la ILP estatal per la dació en pagament i el lloguer social, que es va debatre al Congrés durant el 2013, alhora que la plataforma desenvolupava els *escraches* per pressionar els diputats i diputades contraris a la proposta perquè hi votessin a favor (Barranco et al., 2018, p. 58).

La tercera etapa, que es va iniciar arran del debilitament progressiu de les mobilitzacions socials que havien seguit l'impuls del 15M, va comportar una pèrdua de visibilitat mediàtica de la PAH, que també acusava la pèrdua del factor de novetat per als mitjans que tenia en els seus inicis. En primer lloc, una de les causes de la disminució de les mobilitzacions van ser les pròpies dificultats per mantenir la tensió permanent als carrers, per la millora d'alguns indicadors macroeconòmics i per nous mecanismes legals que perseguien la dissidència social, en opinió de diversos moviments socials i ONG. Ens referim, per exemple, a l'aprovació de la Llei Orgànica de Protecció i de Seguretat Ciutadana (2015) -també denominada *Llei Mordassa* per diversos col·lectius socials contraris a la normativa-, que restringeix el dret a la llibertat d'expressió i manifestació, segons han assenyalat organitzacions com Amnistia Internacional. La normativa també va afectar una de les principals accions de desobediència civil de la PAH, en castigar amb multes d'entre 601 i 30.000 euros les accions per a l'aturada de desnonaments (Amnistia Internacional, 2017, pp. 4-5).

En segon lloc, hi influeix el fet que membres destacats de la PAH abandonessin el seu activisme a la plataforma per bolcar-se en la política institucional, de la mateixa manera que membres d'altres col·lectius vinculats al 15M participarien de nous espais polítics com Podemos (Barranco et al., 2018, p. 58). A la capital catalana, aquest procés es va iniciar amb la conformació de la candidatura de Guanyem Barcelona el juny de 2014, encapçalada per Ada Colau, fins aleshores portaveu de la PAH (Barcelona En Comú, 2014). Altres membres de la PAH van donar suport a

aquest projecte polític i, després de l'arribada d'Ada Colau a l'alcaldia, alguns d'ells van ocupar també càrrecs institucionals. Així per exemple, després del seu pas per la PAH entre d'altres moviments socials, Gala Pin va ser regidora de Ciutat de Vella entre 2015 i 2019 (Congostrina, 2019); i Lucía Martín, regidora d'habitatge a Barcelona en el mandat 2019-2023, després d'haver estat també diputada del grup En Comú Podem al Congrés en la legislatura anterior (Ajuntament de Barcelona, 2019b).

D'una banda, l'entrada a les institucions de persones que procedien dels moviments socials, i en particular de la lluita pel dret a l'habitatge, va afavorir que l'administració fos més sensible a les seves reivindicacions. D'altra banda, va provocar que la PAH, i en general els grups d'activistes vinculats al 15M, deixessin de comptar amb la participació activa de persones que havien exercit rols de lideratge i organització molt rellevants, en un procés que presenta certs paral·lelismes amb el que va succeir amb el moviment veïnal a partir de la segona meitat de la dècada dels 80 (veure apartat 5.3.1).

En el cas de la PAH, podem considerar que, a curt termini, l'organització es va veure debilitada pel pas d'alguns dels seus activistes més implicats a la política institucional, així com pel conjunt de canvis socioeconòmics i polítics posteriors a l'onada de mobilitzacions del 15M (2011-2013) exposats anteriorment. Això no obstant, Luis Sanmartín, un dels activistes de la PAH de Barcelona entrevistats per a aquesta recerca, considera que la plataforma va ser capaç de ressituarse posteriorment, recuperar la fortalesa de la seva base social amb rapidesa i fer efectiva una renovació de lideratges, coincidint amb la campanya de la ILP catalana contra els desnonaments i la pobresa energètica, desenvolupada entre 2014 i 2015. En l'entrevista grupal als membres de la comissió de comunicació de la PAH de Barcelona (veure apartat 5.2 dels annexos) exposa:

Al final nos centramos en grandes figuras que surgen del activismo. Mucha gente sintió qué haremos si no tenemos la figura que sale en la prensa. Y seis meses después, fuimos capaces de aprobar la ley 24/2015. Fue la gran

victoria de la PAH de cambio de leyes, luego se replicó en Murcia, Valencia...
Al final la fuerza del movimiento no está en la popularidad de una o dos figuras, sino en las personas que trabajan de forma invisible. (Sanmartín, L.,
Entrevista grupal PAH, 30 de noviembre de 2017, línies 384-389, annex 5.2).

Així doncs, podem considerar que, en aquesta tercera etapa, la PAH es va debilitar organitzativament en un primer moment, per la confluència dels diferents factors exposats, però que la campanya de la ILP catalana, que va comportar un important esforç organitzatiu, va suposar un reenfortiment de la seva base social. Però això no es va traduir en una recuperació de la visibilitat mediàtica que havia tingut en l'etapa anterior, com s'ha de posat de manifest en l'anàlisi de contingut de l'apartat 6, que constata l'escassa presència de la ILP catalana en les informacions dels mitjans analitzats de l'any 2015 (veure taules 90, 91 i 98), i més si ho comparem amb la ILP estatal debatuda dos anys abans al Congrés.

Després de les tres fases de la PAH descrites per Barranco et al. (2018), podríem afegir una quarta etapa, la que s'inicia l'any 2017 i arriba fins a l'actualitat, caracteritzada pel reimpuls de les mobilitzacions pel dret a l'habitatge. L'inici d'aquesta etapa ve marcat pel naixement del Sindicat de Llogateres, l'any 2017, que encapçala la lluita contra l'encariment dels arrendaments i la defensa d'uns lloguers justos i assequibles (Palomera, 2018).

El progressiu encariment dels lloguers i l'acceleració del fenomen de la gentrificació, especialment en grans ciutats com Barcelona, va propiciar també una resposta per part del moviment per l'habitatge digne. El maig de 2017, va néixer el Sindicat de Llogateres, per coordinar i impulsar els diferents moviments de barri i de ciutat que ja estaven fent front a aquest problema des de la proximitat (Anzano, 2018). La pròpia PAH també va reorientar la seva estratègia d'acció, per destinar més esforços a la lluita pels lloguers justos i a combatre els desnonaments per impagament dels arrendaments, col·laborant amb el nou Sindicat de Llogateres. Lucía Delgado, una de les fundadores de la PAH a Barcelona entrevistada per a aquesta recerca, exposa al respecte:

La PAH ha mutat i està mutant. Ha vingut gent amb problemes de lloguer i ens hem hagut d'*empapar* de la LAU, fa dos anys que treballem en temes de lloguer. En el llibre Verd de PAH, tenim l'apartat *Consejos básicos de desahucios de alquiler*. Tothom ha pogut tenir accés a això. També el Sindicat de Llogateres, els sindicats de barri... utilitzen les nostres coses per difondre aquests temes. (Delgado, L., Entrevista fundadora PAH, 2 de novembre de 2017, línies 288-292, annex 5.1).

També cal destacar que, en aquesta darrera etapa, la necessitat de combatre l'encariment del lloguer que reclama el conjunt del moviment per l'habitatge digne (MHD) ha guanyat incidència informativa als mitjans tradicionals analitzats (veure taules 90, 91 i 103 de l'apartat 6). Així doncs, s'ha produït una recuperació de la incidència mediàtica del MHD, més liderada pel Sindicat de Llogateres que per la PAH en aquesta darrera etapa.

7.1.2. El perfil dels activistes

Pel que fa al perfil dels activistes, la seva base social està formada majoritàriament per persones afectades per desnonaments i altres problemàtiques habitacionals (Colau i Alemany, 2012, p. 70).

Això no obstant, més enllà de les persones afectades per desnonaments, cal tenir en compte que el nucli fundacional de la PAH estava format pels denominats "activistes-impulsors" (Ortega i Jabardo, 2016, p. 1), que en molts casos encara tenen un paper rellevant a la plataforma. En termes generals, els activistes-impulsors no procedeixen de llars en situació vulnerable i afectades per processos de desnonament, sinó que s'han implicat a la PAH per donar suport a aquelles que sí pateixen directament les conseqüències de l'emergència habitacional. Els "activistes-impulsors" aporten a la PAH el bagatge activista que ja havien adquirit en lluites anteriors (Ortega i Jabardo, 2016, pp. 15-17).

Molts d'aquests fundadors de la PAH ja havien participat prèviament al col·lectiu V de Vivienda, nascut el 2006 i format per joves amb dificultats per costejar el preu d'un habitatge i emancipar-se front a l'encariment de preus del boom immobiliari; les mobilitzacions alterglobalització de Barcelona del tombant de segle o les protestes contra l'assetjament i l'especulació immobiliàries del centre de Barcelona de principis del segle XXI (França, 2018).

A partir del seu bagatge, aquest grup d'activistes van ser els encarregats d'apoderar les persones afectades per desnonaments i de transmetre'ls el discurs que ja havien adquirit en moviments socials previs i que van adequar al context de la crisi hipotecària. Entre les persones que van constituir aquest nucli fundador de la PAH, figuren Ada Colau i Adrià Alemany, que procedien de V de Vivienda; Ernest Marco i Guillem Domingo, provinents de l'Ateneu Candela de Terrassa -que comptava amb una Oficina de drets socials amb l'habitatge entre els seus principals eixos de treball-; i Lucía Delgado i Lucía Martín, que es van sumar a la PAH encoratjades per Ernest Marco, de qui eren companyes de feina en un laboratori (França, 2018).

Aquests primers activistes van actuar com a "quadres orgànics", seguint una lògica gramsciana, organitzant sota uns objectius compartits persones afectades per desnonaments, amb perfils molt heterogenis. Apoderar-les i fer-les partícips d'accions col·lectives innovadores van ser les claus per construir un moviment social ampli (Ortega i Jabardo, 2016, pp. 28-29).

Des de la perspectiva de la teoria de l'Estructura de les oportunitats polítiques (Tarrow, 1994), podem considerar que els activistes-impulsors de la PAH veurien en l'impacte que la crisi havia tingut entre àmplies capes socials una finestra d'oportunitat per convèncer més persones de la necessitat de lluitar per un sistema polític, econòmic i financer més just i, particularment, per garantir el dret a l'habitatge.

Més enllà del nucli d'activistes-impulsors de la PAH, entre les persones afectades per desnonaments que es van anar incorporant a la plataforma a partir de 2009,

inicialment la majoria eren d'origen immigrant. Al sector de la construcció, greument afectat per l'esclat del boom immobiliari, gran part dels treballadors eren de procedència estrangera, de manera que les seves llars van de ser les primeres a tenir dificultats per costejar les quotes hipotecàries. Però el perfil es va diversificar ben aviat, a mesura que l'impacte de la crisi s'estenia entre d'altres sectors de població, tal com explica la fundadora de la PAH de Barcelona, Lucía Delgado:

En un principi, es va apropar molta gent migrada, sobretot equatoriana, tot i que la situació afectava tota la població. Després, va venir un perfil més divers. En molt poc temps, es va diversificar. Moltes persones, tant migrades com autòctones, deien que, fins que havien arribat a la PAH, havien demanat diners a familiars, a l'administració... A la PAH no ve tothom, ve un mínim de les persones afectades per desnonaments. Sí van més a serveis socials, a l'administració... (Delgado, L., Entrevista fundadora PAH, 2 de novembre de 2017, línies 10-15, annex 5.1).

El perfil dels activistes de la PAH també és heterogeni pel que fa a la l'edat. La gran majoria de la població s'havia vist abocada durant el boom immobiliari al model d'accés preferent a l'habitatge en propietat a través del crèdit hipotecari, de manera que els processos de desnonament posteriors van afectar persones de diferents generacions. En molts casos, pares i mares de parelles joves havien exercit d'avaladors dels contractes hipotecaris dels seus fills i filles, de manera que, en cas que es procedís a un desnonament, els primers també es veien afectats (Colau i Alemany, 2012, p. 73).

Quant al sexe, sí que s'observa una majoria femenina a les seves assemblees de la PAH. Colau i Alemany (2012) ho atribueixen a les "diferències en la capacitat de gestió del drama" entre dones i homes. Mentre que les primeres solen prendre la iniciativa per resoldre les problemàtiques habitacionals del nucli familiar, els segons solen caure en actituds més derrotistes i de desànim.

També ho corrobora la fundadora de la PAH de Barcelona i actual portaveu del node local, Lucía Delgado:

La PAH sempre ha estat un moviment de dones. Quan venien parelles, l'home és el que es quedava en un racó. La dona és que la que s'arremangava, s'involucrava en el moviment. La hipòtesi és que, com el fet de mantenir la llar és una cosa de dones i una llar no són quatre parets, sinó l'espai on et desenvolupes com a família, són les dones les que tenen més cura de la situació familiar. Les dones són més lluitadores. Es poden enfonsar, però, quan arriben aquí i toquen fons, tiren cap endavant. En canvi, diversos homes tendeixen a deprimir-se. També els homes reflexionen sobre el seu rol de gènere a la PAH. El seu rol tradicional ha estat portar diners a casa, tirar la família endavant... Quan els homes veuen que han fallat en això... En canvi, aquí veuen que no és culpa seva, sinó del sistema. (Delgado, L., Entrevista fundadora PAH, 2 de novembre de 2017, línies 19-30, annex 5.1).

Més enllà de constatar que la majoria de membres de la PAH són dones i, naturalment, persones afectades per processos de desnonament o d'altres problemàtiques habitacionals -més enllà de la figura dels activistes-impulsors-, la PAH destaca per la seva heterogeneïtat, que també s'expressa en termes ideològics. La plataforma s'ha definit com a apartidista des dels seus orígens i, entre els seus membres, hi ha persones amb ideologies i afinitats polítiques diverses, unides en la defensa del dret a l'habitatge (Colau i Alemany, 2012, p. 80).

Dins de la plataforma, també són plurals els perfils professionals i formatius dels seus membres, cosa que permet comptar amb un important "capital militant" on cadascú pot aportar els seus coneixements i habilitats a l'organització (Barranco et al., 2018, p. 60). Poden ser coneixements derivats de l'experiència en d'altres lluites

socials, com en el cas dels activistes-impulsors, o derivats de l'ofici de les persones que integren la plataforma de molt diversa índole.

Els activistes de la PAH viuen aquesta diversitat més com un valor afegit que com una font de dificultats. Si inicialment aquesta diversitat exigia "ritmes de treball més lents i pausats, a la llarga aquesta varietat s'ha demostrat com un dels actius més valuosos i un dels elements que més legitima i enriqueix el moviment" (Colau i Alemany, 2012, p. 75).

7.1.3. L'estructura i organització

El que identifiquem normalment com a PAH no és en realitat una única organització, sinó la suma dels diversos nodes (o plataformes locals), que s'han constituït en diferents barris i municipis per defensar el dret a l'habitatge des de l'entorn local. A continuació, explicarem en primer lloc el procés pel qual s'ha generat una xarxa de nodes locals de la PAH i els seus mecanismes de coordinació mútua per guanyar incidència social i política i, en segon lloc, aprofundirem en les dinàmiques de funcionament intern de cada node local.

7.1.3.1. L'articulació de la xarxa de nodes locals

El seu primer node local es va crear l'any 2009 a Barcelona, una de les ciutats més afectades per l'emergència habitacional, però des d'un bon inici va tenir vocació estatal i tenia l'objectiu d'anar estenent la seva presència a més parts del territori (Adell et al., 2013, pp. 4-6).

Des d'un bon inici, els fundadors de la PAH van establir els criteris per formar un node local en qualsevol localitat o barri, que eren els següents: "ha de ser apartidista i l'assessorament s'ha de fer de forma gratuïta i col·lectiva" (Adell et al., 2013, p. 6). També s'havien d'assumir les demandes del denominat manifest constituent de la PAH, que sintetitzava les reivindicacions bàsiques de la plataforma per garantir el dret a l'habitatge, entre elles l'aturada dels desnonaments, la dació en pagament, la construcció d'un parc públic de lloguer social, la necessitat

d'impulsar reformes legals i polítiques per garantir el dret a l'habitatge, l'accés gratuït a la justícia perquè tothom -també les persones amb menys recursos- poguessin veure garantits els seus drets i la necessitat de fer una auditoria social que determinés el destí dels beneficis milionaris generats durant el boom immobiliari (Mangot Sala, 2013, p. 76). Més enllà d'això cada plataforma local té "plena autonomia per elaborar les estratègies que cregui més oportunes en funció del context local" (Colau i Alemany, 2012, p. 80).

La constitució de plataformes locals, en base a les condicions anteriors, es va accelerar a partir de l'esclat del moviment 15M l'any 2011. La PAH es troba present en 72 municipis catalans i 234 d'arreu de l'Estat i Catalunya és la primera comunitat autònoma amb major nombre de nuclis locals, a molta distància de la segona i la tercera: el País Valencià, amb 31; i Madrid, amb 27 (Afectados por la Hipoteca, n.d.b). Amb 234 nodes locals arreu de l'Estat, el moviment de la PAH presenta, doncs, un model de funcionament multinodal, horitzontal i descentralitzat, que podríem identificar amb el paradigma no androcèntric de Moreno Sardà (2007), tant en termes organitzatius com comunicatius. És des de cada node local que s'organitzen les accions del territori i es fa la corresponent difusió, alhora que el conjunt de nodes del sistema contribueix a maximitzar-ne la difusió, a través de la solidaritat mútua.

Això no obstant, dins del moviment de la PAH d'arreu de l'Estat, el node local de Barcelona té encara avui gran influència, perquè va ser el primer a néixer i per la gran implantació de la plataforma a Catalunya. A propòsit d'aquest tema, la fundadora i portaveu de la PAH de Barcelona, Lucía Delgado, exposa:

La PAH Barcelona és la primera, la PAH mare. Però, des de l'inici, hem tingut un caire estatal. Participem a nivell estatal amb moltes campanyes i algunes surten d'aquí (...). Si mires mitjans, el web..., veuràs que PAH Barcelona crea un referent del tema d'assessorament col·lectiu, hipoteques... Veus resultats i victòries. És de les que més influència té a nivell estatal. Madrid, València,

Múrcia, Màlaga, Almeria, Terrassa, Sabadell... també estan entre les més influents (Delgado, L., Entrevista fundadora PAH, 2 de novembre de 2017, línies 47-56, annex 5.1).

Especialment a partir l'expansió territorial de la PAH arran del 15M, es van començar a articular mecanismes i espais de coordinació supralocals entre els nodes de la plataforma per articular estratègies comunes i guanyar incidència social i política (Barranco et al., 2018, p.59), com ara assemblees regionals, autonòmiques o estatals, a més de diverses comissions de treball per impulsar campanyes conjuntes.

Aquesta coordinació supralocal entre nodes de la PAH permet sumar esforços perquè les propostes de la plataforma per fer avançar el dret a l'habitatge tinguin major influència sobre les institucions autonòmiques i estatals.

7.1.3.2. Organització interna, model de participació i finançament dels nodes locals: la PAH de Barcelona

Pel que fa a l'organització interna dels nodes locals de la PAH, es correspon amb el model horitzontal i autogestionat que Castells (1997) atribueix als moviments socials urbans. A més, el funcionament de la PAH encaixa amb els models propis dels nous moviments socials (NMS) que, en el context de la societat de la informació, veuen condicionada no només la seva comunicació externa, sinó també les seves formes internes de comunicació i organització, per la reticularitat i horitzontalitat promoguda pels mitjans digitals (Candón-Mena, 2013; Casero-Ripollés, 2015; Haro i Sampedro, 2011).

Igual que gran part dels col·lectius que van prendre part del moviment 15M, que adopten l'assemblearisme i l'autogestió com a forma d'organització (Candón-Mena 2013, p. 116), aquest també és el sistema de funcionament de la PAH. El màxim òrgan de decisió de cada node local és l'assemblea de coordinació, que en el cas de la PAH de Barcelona es reuneix setmanalment, tots els dimarts a la tarda. Des

de març de 2020, en el context de la pandèmia de la covid, tant les assemblees com les reunions en comissió s'han hagut d'adequar també al format telemàtic, amb l'ús de plataformes com *Jitsi* o *Zoom*, que s'han combinat amb les trobades presencials en la mesura que ho ha permès el context sanitari (PAH Barcelona, comunicació personal, 29 de setembre de 2020, veure annex 6.1, línies 46-49).

La implicació de les persones que són activistes de la PAH es basa en el voluntariat i el finançament parteix d'un model d'autogestió, en què els recursos provenen de les pròpies aportacions voluntàries dels activistes del moviment, així com de donacions econòmiques, de material, serveis o espais de col·laboradors i col·laboradores que se solidaritzen amb la plataforma. Així ho explica la portaveu de la PAH de Barcelona, Lucía Delgado:

Tots i totes fem acció voluntària i autogestió. Per finançar-nos, fem samarretes, *merchandising*, *pote*, que fem els dilluns o dimarts... En aquest espai (*en referència a la seva seu al carrer de Leiva de Sants*), paguem molt poc. Ho va heretar algú, estàvem buscant local i van contactar amb nosaltres per deixar-nos el local a un preu de lloguer baix. (Delgado, L., Entrevista fundadora PAH, 2 de novembre de 2017, línies 320-323, annex 5.1).

En cada plataforma, també es formen grups o comissions de treball, ja siguin estables o temporals segons les necessitats dels nodes locals en cada moment (Barranco et al., 2018, p. 59). Segons consta al web de la PAH de Barcelona i s'ha pogut confirmar i ampliar a partir d'informació aportada i actualitzada pel propi node local (PAH Barcelona, comunicació personal, 29 de setembre de 2020, veure annex 6.1, línies 3-21), les seves actuals comissions de treball són:

- **Benvinguda i assessorament col·lectiu:** s'ocupa de preparar i dinamitzar les diferents assemblees d'assessorament col·lectiu i de la rebuda de les persones afectades que s'apropen per primer cop a la PAH.

- **Coordinació:** s'ocupa de supervisar el compliment dels acords de les assemblees de coordinació i de la seva preparació.
- **Jurídica:** comissió integrada per persones amb coneixements i formació jurídica que s'ocupen d'elaborar documents i recursos útils per a la negociació amb entitats financeres o per a campanyes de la PAH per al seu ús col·lectiu.
- **Finances i economia:** s'ocupa de gestionar les finances de la PAH.
- **Comunicació:** s'encarrega d'elaborar els continguts de les xarxes socials de la PAH Barcelona i les seves notes de premsa per als mitjans de comunicació, així com de l'elaboració de la informació que s'envia per correu electrònic o d'altres canals digitals als contactes de la plataforma.
- **Accions:** és la que s'ocupa de generar materials per a les accions de la PAH i de la seva dinamització.
- **Stop desnonaments:** recull informació sobre els desnonaments de què té coneixement la PAH per diferents vies i coordina les accions per aturar-los.
- **Obra Social la PAH:** s'encarrega de coordinar les accions d'aquesta campanya a Barcelona, que promou l'ocupació de pisos buits de grans tenidors per real·lotjar famílies sense d'altres alternatives habitacionals.
- **Reallotjaments dignes:** promou que les persones que han patit desnonaments puguin trobar una alternativa habitacional digna, per exemple per la via de negociar amb les entitats financeres un lloguer social o pressionar l'administració a la recerca de solucions.
- **PAHranoia:** és la que s'ocupa de la gestió i tractament de les dades de les persones afectades de la PAH de Barcelona, de cara a realitzar estudis estadístics que contribueixin a un millor coneixement de les problemàtiques habitacionals.

- **Atenció telefònica:** s'ocupa de donar atenció telefònica a persones que s'adrecen a la PAH.
- **Dinamització:** s'ocupa de dinamitzar les activitats organitzades per la pròpia plataforma per tal d'involucrar-hi els diferents activistes que hi participen i assolir els objectius desitjats.
- **Estratègies PAH:** comissió que treballa perquè la llei estatal d'habitatge incorpori les propostes de la PAH. Aquestes propostes procedeixen, alhora, de les campanyes *Las 5 de la PAH* i *Ley vivienda PAH*, impulsades amb anterioritat.
- **Festes:** s'ocupa de l'organització de festes per celebrar els èxits de la PAH.
- **Internacional:** gestiona la relació de la PAH de Barcelona amb plataformes i moviments socials d'altres ciutats i països, amb qui estableix aliances i sinergies.
- **Merchandising:** és la comissió encarregada de captar fons a partir de la venda de productes de *merchandising* (samarretes, xapes...) de la PAH de Barcelona.
- **Relacions institucionals:** gestiona les trobades i reunions de la PAH amb d'altres parts implicades en les resolució de les problemàtiques habitacionals, com ara l'administració o les entitats financeres.
- **Xerrades:** comissió que s'encarrega d'organitzar conferències, xerrades o tallers sobre diferents aspectes relacionats amb l'habitatge.

El model de treball en xarxa a través de diferents comissions de treball -com les que s'han exposat per al cas de la PAH de Barcelona-, l'assemblearisme i l'autogestió constitueixen trets comuns de la PAH amb d'altres nous moviments socials. Això no obstant, cal assenyalar algunes particularitats específiques de la PAH, especialment pel fet que a la plataforma les assemblees no serveixen

únicament per coordinar estratègies i prendre decisions, sinó també per generar espais de trobada i donar suport a les persones afectades per problemes habitacionals. Des dels seus orígens, la PAH va veure de seguida la necessitat d'articular mecanismes per donar resposta immediata a aquestes necessitats i d'aquí va sorgir la idea de celebrar les denominades assemblees d'assessorament col·lectiu, a més de les de coordinació i presa de decisió (Colau i Alemany, 2012, pp. 75-76).

En el cas de la PAH de Barcelona, a més de les assemblees col·lectives, s'organitzen grups d'ajuda mútua, per tractar amb major profunditat aspectes emocionals de les persones afectades per problemàtiques habitacionals a partir de la teràpia grupal, amb una periodicitat quinzenal (PAH Barcelona, n.d.a). La fundadora de la PAH de Barcelona Lucía Delgado explica així l'aposta de la plataforma per l'assessorament col·lectiu:

No fem assessoria individual, sinó col·lectiva, perquè tothom aprengui i s'apoderi i vegi que els problemes d'habitatge no són una cosa que et passa només a tu, sinó també als altres, que són fruit d'un sistema, que no ha aparegut així com un bolet, sinó que respon a determinades polítiques, a un sistema financer... i que és possible assenyalar els culpables. (Delgado, L., Entrevista fundadora PAH, 2 de novembre de 2017, línies 77-81, annex 5.1).

L'assessorament col·lectiu reforça "el sentiment de comunitat" entre les persones afectades per processos de desnonament. A partir de l'intercanvi d'experiències i coneixements de persones en situacions similars, es produeix un apoderament dels afectats, que passen de ser subjectes passius (amb sensació de vergonya, culpabilitat o fracàs...) a subjectius actius, amb major capacitat tant per afrontar el seu propi cas com per involucrar-se en la lluita col·lectiva pel dret a l'habitatge (Colau i Alemany, 2012, p. 76).

Les assemblees d'assessorament col·lectiu també contribueixen a consolidar el model de participació de la PAH, que, d'una banda és flexible, atenent a la disponibilitat i circumstàncies de cadascú, però que, de l'altra, demana el compromís de les persones afectades d'involucrar-se a la plataforma més enllà del seu cas particular. Es vol defugir el model pel qual les persones es preocupen individualment dels seus problemes i es desvinculen de la resta d'accions de la plataforma, entenent que la PAH es basa en la solidaritat mútua (Barranco et al., 2018, pp. 59-60).

El compromís de les persones afectades per processos de desnonament amb la PAH i l'apoderament que potencien espais com les assemblees col·lectives també han portat algunes d'elles a impulsar la creació de nodes locals en municipis on no n'hi havia, després d'haver-se iniciat a la plataforma a Barcelona. En definitiva, aquest procés d'apoderament també ha contribuït a l'expansió de la PAH i ha tingut un efecte "amplificador" del moviment (Colau i Alemany, 2012, pp. 76-77).

7.1.3.3. L'organització de la comunicació als nodes locals de la PAH: la comissió de comunicació

L'estratègia de comunicació de la PAH està condicionada per les seves característiques organitzatives descrites anteriorment. Bona mostra d'això és que les decisions al respecte també es prenen de forma assembleària, encara que després siguin desenvolupades i concretades principalment per la comissió de comunicació de cada node local.

La comissió de comunicació de cada node local de la PAH és la principal encarregada d'elaborar els continguts que la PAH vol transmetre a la ciutadania a través dels diferents canals de difusió, principalment els mitjans de comunicació, el web i les xarxes socials, i els missatges per mobilitzar i organitzar els propis activistes i persones afins a la plataforma per promoure la seva participació en les diferents campanyes i accions de protesta. També s'ocupa de gestionar els missatges que arriben a la plataforma a través del correu electrònic o les diferents

xarxes socials (Sanmartín, 2019, p. 58)¹¹. El funcionament d'aquesta comissió i la seva relació amb la resta de grups de treball de la PAH segueix el model d'organització horitzontal, reticular i flexible dels nous moviments socials, potenciat per l'ús de mitjans digitals (Candón-Mena, 2013; Casero-Ripollés, 2015).

Els activistes d'aquesta i altres comissions de la PAH fan servir aplicacions de missatgeria per coordinar-se, com corrobora l'activista entrevistada Lucía Navarro:

En general, fem servir *Telegram* per a la coordinació interna, però encara hi ha algun grup de *Whatsapp*. (Navarro, L. Entrevista grupal PAH, 30 de novembre de 2017, línies 420-421, annex 5.2)

També es fan servir eines de treball col·laboratiu en línia, per treballar conjuntament i en xarxa els diferents continguts a difondre (Sanmartín, 2019). Entre les diferents eines de treball col·laboratiu en línia, la comissió de comunicació de la PAH de Barcelona feia servir *TitanPad* fins al tancament d'aquesta plataforma a finals de l'any 2017 (TitanPad, 2016). Actualment, fa servir l'eina *Mypads* (PAH Barcelona, comunicació personal, 10 de novembre de 2020, veure annex 6.2, línies 23-28).

El model de treball de la comissió de comunicació és flexible, cosa que es veu facilitada per les TIC. Marta Salgot, membre d'aquesta comissió assegura:

Som un equip, cada setmana fem una *TitanPad*¹² en funció de les necessitats i el temps que podem dedicar i ens repartim. De vegades és més, de vegades menys... Va en funció de treball, horaris, temps... Cada setmana pot canviar, és molt dinàmic. És molt flexible. (Salgot, M. Entrevista grupal PAH, 30 de novembre de 2017, línies 172-175, annex 5.2)

¹¹ L'activista Luis Sanmartín de la PAH de Barcelona, entrevistat per a aquesta recerca, és alhora autor de la tesi doctoral *PAHWER. Análisis etnográfico de la Plataforma de Afectados por la Hipoteca* (Sanmartín, 2019).

¹² TitanPad era una eina de treball i edició de textos col·laborativa en línia, però va tancar a finals de 2017, amb posterioritat a l'entrevista als activistes (TitanPad, 2016).

Durant els darrers anys, la comissió de comunicació també ha avançat en un model d'elaboració de continguts més transversal i horitzontal amb d'altres comissions i grups de treball. Ho explica l'activista de la PAH de Barcelona Lucía Delgado:

Per no sobrecarregar la comissió comunicació, les comissions intenten tenir més fonaments. L'equip de comunicació no ha de fer tanta feina, perquè ja ve feina feta de les comissions. Per exemple, la comissió *Ley Vivienda PAH* ja ha fet feina. Hi ha gent dins de la comissió que s'ha ocupat de temes de comunicació. (Delgado, L., Entrevista grupal PAH, 30 de novembre de 2017, línies 312-317, annex 5.2)

En definitiva, la comissió de comunicació segueix un model de treball horitzontal i en xarxa, que es veu potenciat i facilitat per l'ús d'eines digitals com les aplicacions de missatgeria o els documents de treball col·laboratiu en línia, propi dels nous moviments socials. Per la naturalesa de la pròpia comissió, ja estava molt habituada a l'ús d'eines TIC i telemàtiques abans de la pandèmia de la covid i ha pogut adaptar-se a les necessitats del context sanitari amb agilitat (PAH Barcelona, comunicació personal, 29 de setembre de 2020, veure annex 6.1, línies 46-49).

7.1.4. Eines i mètodes d'acció i mobilització

Per tal de defensar el dret a l'habitatge i les persones afectades per situacions d'exclusió residencial, la PAH adopta una estratègia d'actuació integral, que consta d'accions directes a l'espai públic, de pressió a entitats financeres i institucions públiques i de comunicació i sensibilització (Parcerisa, 2014).

A l'hora de traslladar les seves demandes, en un primer moment, la PAH sol optar per la via del diàleg i la negociació i, en cas que això no sigui efectiu per aconseguir els seus propòsits, recorre a la via de la confrontació i a accions més transgressores (Mangot Sala, 2013, p. 60).

Bona mostra de l'aposta de la PAH pel diàleg són les negociacions amb entitats financeres per cercar solucions per a les persones amb dificultats per fer front a les quotes hipotecàries (com ara una dació en pagament, un lloguer social...). En aquest sentit, una estratègia recurrent és la de la negociació col·lectiva, la que es porta a terme per defensar conjuntament els drets de diverses persones amb problemes hipotecaris amb el mateix banc (Colau i Alemany, 2012, p. 77).

En relacionar-se amb les institucions públiques i representants polítics, la PAH també aposta per la via negociadora i per traslladar les seves reivindicacions pels canals i espais oficials. La presentació d'Iniciatives Legislatives Populares (ILP), la seva participació en grups de treball sobre habitatge impulsats per diverses administracions o la seva compareixença en comissions parlamentàries dedicades a aquest tema en són alguns exemples (Barranco et al., 2018).

Pel que fa a les seves formes de protesta al carrer, van des de les més convencionals (manifestacions, concentracions...) fins a d'altres més transgressores, que desafien en ocasions la legalitat vigent en exercici de la desobediència civil pacífica. Entre les segones, figuren les accions per aturar desnonaments, barrant l'entrada als habitatges a les comitives judicials i als operatius policials que solen acompanyar-les (Barranco et al., 2018; Mangot Sala, 2013), quan no s'ha aconseguit parar-los prèviament a partir de la negociació amb la propietat.

En aquest segon grup d'accions, també es troben les ocupacions d'oficines d'entitats financeres per part de la PAH, que es poden allargar diversos dies, per denunciar davant de l'opinió pública que aquell banc es nega a donar solucions a les persones afectades per processos de desnonament amb dificultats econòmiques. Difondre aquestes accions de protesta a través de les xarxes socials o els mitjans de comunicació contribueix a deteriorar la imatge de l'entitat financera en qüestió, cosa que enforteix el poder de negociació de la PAH front al banc (Colau i Alemany, 2012, p. 77).

Bona mostra de les accions més transgressores de la PAH són també les ocupacions d'habitatges buits en mans de grans tenidors, normalment d'entitats financeres, per proporcionar allotjaments a persones en situació de vulnerabilitat, a qui l'administració no garanteix una alternativa habitacional (Colau i Alemany, 2012, p.102).

Finalment, un altre dels exemples més paradigmàtics d'accions de confrontació de la PAH, i una de les seves formes de mobilització que ha generat més controvèrsia, són els *escraches*. L'*escrache* és un terme i una metodologia de protesta d'origen argentí que implica denunciar i assenyalar els responsables d'una injustícia al seu lloc de residència o de feina, per condemnar-los socialment i pressionar-los per tal que reparin els danys causats o corregeixin la seva actitud o posicionaments. L'*escrache* "no intenta reemplaçar la justícia estatal però sí exercir una condemna social com a pràctica política comunitària" (Pérez Balbi, 2015, p. 145).

A l'Argentina, el col·lectiu H.I.J.O.S. (*Hijos e Hijas por la Identidad y la Justicia contra el Olvido y el Silencio*), fundat el 1995, va impulsar els *escraches* per acabar amb la impunitat dels repressors de la darrera dictadura militar. Prenent com a referència la pràctica argentina, la PAH aplica els *escraches* a aquells diputats i diputades, majoritàriament del PP, contraris a la ILP hipotecària estatal. D'aquesta manera, vol assenyalar els culpables i responsables polítics dels desnonaments, que es neguen a aportar solucions per acabar amb l'exclusió residencial (Pérez Balbi, 2015).

Això no obstant, com explicarem amb més detall en aprofundir en la campanya dels *escraches* (veure apartat 7.2.5.6), la PAH només va arribar a utilitzar aquesta forma de protesta, després d'intentar per d'altres vies que els diputats i diputades del PP canviessin la seva postura respecte a la ILP hipotecària. Els *escraches* es posen en pràctica, doncs, en la darrera fase d'una campanya més àmplia per aconseguir aprovar la ILP, objectiu que finalment no es va poder assolir.

En definitiva, només quan s'esgoten totes les vies prèvies de diàleg, proposició i negociació, la PAH opta per aquesta segona família d'accions més transgressores,

en desafiament de les autoritats i la legalitat vigent, però sempre amb la praxi de la desobediència civil pacífica com a principi bàsic d'actuació.

7.2. El relat de la PAH en defensa del dret a l'habitatge

Per articular el seu relat en matèria d'habitatge, la PAH segueix el procés habitual per establir *frames* o marcs discursius: promoure “una determinada definició del problema, una interpretació de la seva causa, una avaluació moral i/o la recomanació d'una solució” (Entman, 1993, p. 52).

En els seus orígens, el *frame* general de la PAH atribuïa el problema de la crisi hipotecària i l'onada de desnonaments posterior a una “estafa”. La PAH qualifica així el sistema promogut pels centres de poder polític i econòmic durant els anys del boom immobiliari, que promovia l'accés a l'habitatge en propietat a través dels crèdits hipotecaris sense oferir “alternatives viables i assequibles” per garantir aquest dret (Barranco et al., 2018, p. 61).

La seva interpretació de la crisi habitacional impugna del discurs dels centres de poder, especialment econòmico-financers, des d'una doble vessant. D'una banda, qüestiona que l'endeutament hipotecari sigui exclusivament una responsabilitat individual -i no poder-hi fer front un fracàs personal-, en considerar-ho símptoma d'una crisi sistèmica. De l'altra, critica les bases del model del boom immobiliari, qüestionant aspectes com l'encariment del preu de l'habitatge i la manca d'alternatives assequibles per accedir-hi o les clàusules abusives dels contractes hipotecaris. També critica la complicitat dels poders públics en l'articulació d'aquest model, que afavoreix els interessos financers i immobiliaris en detriment del dret a l'habitatge digne reconegut per la Constitució Espanyola (1978). Finalment, aposta per cercar solucions a la problemàtica habitacional i reclama l'aturada dels desnonaments, la dació en pagament, l'aposta pel lloguer social i l'ampliació del parc d'habitatge públic i, en general, un canvi de les polítiques i de la legislació en matèria d'habitatge per garantir aquest dret social (Mangot Sala, 2013, pp. 72-73).

Més enllà del seu relat general per interpretar la problemàtica habitacional, el seu discurs es desplega en *frames* específics davant de qüestions concretes. Aquests *frames* s'han articulats a partir de les diferents campanyes d'acció i comunicació desenvolupades per la PAH des dels seus orígens. Al llarg d'aquest apartat, repassarem exemples de les principals campanyes desenvolupades per la PAH arreu de Catalunya i l'Estat entre 2008 i 2019, com ara la de *Stop desnonaments*, la de l'*Obra Social la PAH* o la de la ILP estatal (*Afectados por la Hipoteca*, n.d.a).

Mitjançant el desplegament de les seves campanyes i accions comunicatives, el relat de la PAH ha aconseguit penetrar en bona part de l'opinió pública. En el context de la campanya per la ILP estatal, un 87% de la població espanyola es mostrava favorable a la seva admissió a tràmit. El 92% també compartia la necessitat de decretar una moratòria de desnonaments i un 90% era favorable a la dació en pagament, segons una enquesta de *Metroscopia* (El País, 2013). A continuació, expliquem quins són els diferents factors que expliquen l'èxit i l'expansió del discurs de la PAH entre l'opinió pública.

7.2.1. Un relat connectat amb els problemes quotidians

Pel que als factors que expliquen l'èxit del discurs de la PAH, Parcerisa (2014) es refereix a la connexió del relat de la plataforma amb fets molt rellevants de la vida quotidiana, ja que l'habitatge ocupa un paper central en la vida de les persones (p. 32). L'estreta relació dels problemes denunciats pels moviments socials amb les condicions de vida de la ciutadania contribueix a donar ressonància i prominència al seu discurs (Della Porta i Diani, 2011).

En el context social i econòmic de la crisi iniciada el 2008, també va esdevenir fonamental per a l'èxit del discurs de la PAH la seva connexió amb el clima d'opinió pública. Àmplies capes socials estaven indignades amb els perjudicis que la crisi econòmica estava suposant per a la seva qualitat de vida i amb la gestió al respecte dels seus governants.

En aquest sentit, Schlesinger (2010) considera que la crisi econòmica i financera va obrir noves oportunitats per estendre relats contrahegemònics per part dels moviments socials, que en aquest context comptaven amb major receptivitat entre el conjunt de la ciutadania.

Des de la perspectiva de la teoria de l'Estructura de les oportunitats polítiques (EOP) (Tarrow, 1994) i del model androcèntric/no androcèntric (Moreno Sardà, 2007), podem considerar que la PAH aprofita un context de crisi sistèmica i d'inestabilitat política, o dit d'una altra manera les fissures dels centres de poder, per estendre el seu relat contrahegemònic en matèria d'habitatge.

Els activistes de la PAH també insisteixen en la importància del relat de la plataforma i de la seva connexió amb el context socioeconòmic i polític per a l'èxit de la seva estratègia comunicativa. En aquest sentit, Ricardo Dubcek, membre de la comissió de comunicació de la PAH de Barcelona, assegura:

Treballem per canviar mentalitats. Hem passat de *La gent viu per sobre de les seves possibilitats i el que li passa és per culpa seva* a *La culpa és del sistema, de les entitats financeres*. Hem volgut canviar el paradigma i la visió que s'ha estat donant des dels mitjans de comunicació i des dels poders públics. (Dubcek, R., Entrevista grupal PAH, 30 de novembre de 2017, línies 113-116, annex 5.2).

Com expresseu lemes de la PAH com el *Sí es pot*, el relat de la PAH també es caracteritza pel seu contingut positiu, per fer propostes i promoure l'apoderament, un discurs que no es limita a la denúncia i a la crítica, sinó que també planteja solucions i manté un to esperançador que defuig el derrotisme (Colau i Alemany, 2012). Alba Benavent, també membre de la comissió de comunicació de la PAH de

Barcelona, considera que la qualitat d'aquest relat i la seva capacitat de connectar amb la ciutadania és l'element més rellevant de l'estratègia comunicativa de la PAH:

Además de la planificación que se pueda tener, lo que hace grande a la PAH, que tampoco somos superexpertas en redes, más allá de que sepamos utilizar al 1005% estas redes de comunicación, es que el relato que emite es ganador. Tenemos unas técnicas que pueden funcionar, pero lo que realmente cala es el relato. Lo importante es cambiar el relato imperante que no se puede hacer nada, la negatividad... La calidad del relato es lo que hace grande a este movimiento. (Benavent, A., Entrevista grupal PAH, 30 de noviembre de 2017, línies 229-235, annex 5.2).

En la mateixa línia, autors com Gonzalez García (2015) consideren que el relat de la PAH va ser fonamental perquè la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca esdevingués un moviment "de masses" (p. 97). Així ho demostren, per exemple, els més d'1,4 milions de signatures que va recollir per presentar la ILP de la dació en pagament al Congrés. Per a González García (2015), per comprendre la identificació amb el discurs de la PAH d'àmplies capes socials, cal tenir en compte que les seves reivindicacions "de caire reformista el situen més a prop dels marcs simbòlics de la majoria dels ciutadans que no pas el radicalisme del moviment per l'okupació" (p. 102).

Tot i això, insisteix que el diagnòstic que realitza tant la PAH com el moviment okupa de les causes de l'emergència habitacional, vinculades a un model que considera l'habitatge més com a bé de mercat que com a dret social, "són molt similars". La diferència és que, davant d'aquest diagnòstic, la PAH planteja propostes "possibilistes o reformistes" per aconseguir millores, mentre que el moviment okupa aposta per un canvi més radical del sistema (González García, 2015, p. 97). En definitiva, el relat de la PAH també connecta amb l'opinió pública per plantejar propostes que la major part de la ciutadania considera necessàries i possibles.

7.2.2. Un llenguatge i estil de comunicació senzill, modern i inclusiu

El llenguatge emprat per la PAH també fuig de les expressions radicals o que es puguin associar a tradicions ideològiques concretes i opta per expressar la seva oposició a les decisions d'entitats financeres, del sector immobiliari o dels poders públics en matèria d'habitatge amb un to més col·loquial, més proper als termes utilitzats per la majoria de la població (Sanmartín, 2019). Posar més l'èmfasi en l'acció que en qüestions ideològiques i emprar un llenguatge modern, adequat al context de la societat de la informació i que fa servir codis propis dels canals digitals (per exemple *hashtags* originaris de *Twitter*, emoticones o missatges multimèdia), són atributs comuns al discurs de tot el moviment 15M (Alberich, 2012, p. 8; Candón-Mena, 2013, p. 110).

No alineant-se formalment amb un ideari polític concret, la PAH aconsegueix aglutinar persones amb preferències ideològiques o partidistes diverses que comparteixen el seu malestar per l'emergència habitacional. Com exposa l'activista de la PAH de Barcelona, Ricardo Dubcek, els missatges de la PAH es caracteritzen per focalitzar-se en problemes i solucions concretes i no en qüestions estrictament ideològiques:

Lo que no hacemos son críticas genéricas en plan *Abajo el capitalismo*, sino que decimos hoy vamos a pedir un alquiler social para esta familia a la que el BBVA quiere desahuciar y, entonces, sí que criticamos al BBVA. O, si en Madrid están parando un desahucio, también recordamos que se vendió vivienda social a fondos buitres. Siempre se enlaza la crítica con lo que se está haciendo, enfocando el mensaje a la práctica con una visión positiva, que empodera. (Dubcek, R., Entrevista grupal PAH, 30 de novembre de 2017, línies 97-103, annex 5.2).

Un altre membre de la comissió de comunicació de la PAH de Barcelona, Luis Sanmartín, també contraposa el llenguatge senzill de la PAH i les seves històries humanes amb els tecnicismes dels partits:

En primer lugar, los partidos políticos tecnifican el lenguaje, utilizan palabras complicadas. Los protagonistas son los mismos grupos y no las personas que luchan por la emergencia habitacional. En la PAH tenemos historias muy sencillas y muy humanas de las mismas familias que antes podían sufrir la emergencia habitacional y ahora la combaten. Son historias donde identificas enseguida quiénes son los buenos y los malos. No sólo tiene que ver con comunicación sino con la estrategia política general de la PAH. (Sanmartín, L., Entrevista grupal PAH, 30 de noviembre de 2017, línies 4-11, annex 5.2).

Aquests atributs del llenguatge i de l'estil dels missatges de la PAH, que els activistes de la plataforma defineixen com a proper, col·loquial i humà, són un element fonamental, més enllà del seu contingut, per acabar de conformar els *frames* contrahegemònics en matèria d'habitatge. Cal tenir en compte que les estructures textuais també condicionen el marc discursiu a partir del qual s'interpreta una determinada problemàtica, més enllà del contingut d'allò que es transmet (Guerra Salas, 2011, p. 45).

En el cas de la PAH, contingut i continent es fusionen per donar forma al seu relat, fins al punt que alguns autors com Ortega i Jabardo (2016) consideren que el veritablement innovador del relat de la PAH no és el què sinó el com, és a dir, que la novetat rau més en la forma del discurs que en contingut de les seves reivindicacions.

7.2.3. Un relat que s'expandeix per les sinergies de la PAH amb d'altres moviments socials

Fonamental també per a l'expansió del discurs de la PAH són les aliances i el treball en xarxa entre els diferents nodes locals amb què compta arreu del territori (PAH Barcelona, PAH Terrassa, PAH Sabadell, PAH Girona...), així com les sinergies del conjunt del moviment amb d'altres col·lectius socials (Parcerisa, 2014, p. 31).

Les aliances amb d'altres moviments socials es van multiplicar a partir de l'esclat del 15M el maig de 2011, tal com exposa Lucía Delgado, fundadora de la PAH a Barcelona:

Durant el 15M, vam tenir relació amb *Democracia Real Ya*, *laioflautas*, *Marea de Sanitat*... La PAH formava part de tot el nucli de la plaça. També tenim relació amb la FAVB, vam començar a reunir-los allà, també amb l'Assemblea de Barri del Poble-Sec i amb totes les assemblees de barri. (Delgado, L., Entrevista fundadora PAH, 2 de novembre de 2017, línies 309-312, annex 5.1).

La PAH també col·labora amb l'Observatori de Drets Econòmics, Socials i Culturals (DESC), l'Assemblea de Barris per un Turisme Sostenible (ABTS), l'Aliança contra la Pobresa Energètica (APE), els moviments que defensen l'habitatge des dels barris o, més modernament, amb el Sindicat de Llogateres, nascut el 2017, i el moviment veïnal en general. La PAH també teixeix aliances amb experts en habitatge, per exemple del món universitari, o amb grups de treball del Col·legi d'Advocats o de Jutges per la Democràcia, que, des del seu àmbit de coneixement, estan compromesos amb el dret a l'habitatge (Colau i Alemany, 2012; Barranco et al., 2018).

7.2.4. Un relat secundat per dades i estudis sobre habitatge

Des dels seus inicis, el discurs de la PAH també s'ha caracteritzat per la seva credibilitat i coherència, ja que les declaracions dels seus portaveus s'han basat en fonts oficials, o bé en informes i dades pròpies elaborades amb el suport d'experts o d'organismes d'investigació i estudi (Parcerisa, 2014, pp. 32-37).

En aquest sentit, cal destacar les sinergies entre la PAH i l'Observatori DESC, que realitza materials de recerca i difusió sobre la temàtica de l'habitatge, a més de cursos i conferències. De fet, alguns dels activistes de la PAH estan vinculats a l'Observatori i viceversa (Ortega i Jabardo, 2016, p. 22).

Així per exemple, la PAH i l'Observatori DESC han realitzat conjuntament des de l'any 2013 fins a l'actualitat estudis sobre la crisi dels desnonaments des de la perspectiva dels drets humans (Observatori DESC i PAH, 2013), sobre l'impacte dels llançaments en la salut i la infància (Observatori DESC i PAH, 2015) o sobre l'exclusió residencial al món local i concretament a la ciutat de Barcelona (Observatori DESC i PAH, 2016).

Per a d'altres dels seus informes, en funció de les temàtiques tractades, la PAH també ha establert relacions de col·laboració amb d'altres organitzacions. Així ha col·laborat amb l'Aliança contra la Pobresa Energètica (APE) i Enginyeria sense Fronteres, per elaborar estudis sobre dificultats en l'accés als subministraments; o el Consorci Sanitari i l'Agència de Salut Pública de Barcelona, en informes sobre els impactes de l'emergència habitacional sobre la salut. Juntament amb aquestes tres entitats, la PAH i l'Observatori DESC van publicar les radiografies de la situació del dret a l'habitatge, la pobresa energètica i el seu impacte en la salut a Barcelona, que consten de tres informes (Observatori DESC et al., 2018a, 2018b i 2018c).

També la pròpia PAH, en solitari, va publicar un balanç de l'equador del primer mandat d'Ada Colau al capdavant de l'alcaldia de Barcelona. Sota el títol *Valoració dels 2 anys de polítiques públiques d'habitatge de l'Alcaldessa Ada Colau*, la

publicació reconeix els avenços, però també critica les mancances de la seva gestió en matèria d'habitatge (PAH Barcelona, 2017).

També cal destacar que, especialment a l'inici de la crisi econòmica, la PAH va elaborar recomptes de desnonaments alternatius als oficials, en considerar que les dades recollides pels jutjats fins a l'any 2012 estaven infravalorant substancialment les dimensions del fenomen. Fins a finals de l'any 2011, els jutjats de primera instància no oferien dades sobre desnonaments i només es comptava amb dades dels Serveis comuns d'actes de comunicació i execució. Quan es va comptar amb les dades dels jutjats de primera instància, l'any 2012, es va constatar el decalatge entre les dades que proporcionaven aquests (76.724 els tres primers trimestres d'aquell any) i les que provenien dels Serveis comuns (49.702). A partir d'aquest biaix, la PAH va recalculer les dades de desnonaments dels anys 2008-2011, tenint en compte el diferencial per comunitats autònomes dels tres primers trimestres de 2012. Segons el recàlcul de la PAH, entre els anys 2008 i el tercer trimestre de 2012, s'haurien produït un 67% més de desnonaments que els indicats per les xifres oficials a tot l'Estat (362.776 versus 216.418) (Colau i Alemany, 2013b).

Per tant, la PAH no només ha fet servir fonts oficials, sinó que, a més, ha promogut l'elaboració d'estudis propis per examinar i quantificar l'impacte de l'emergència habitacional en diferents àmbits socials i ha fet sortir a la llum algunes de les mancances dels indicadors per mesurar aquest fenomen amb què es comptava prèviament a la seva aparició.

7.2.5. Un relat que s'adapta a l'evolució del context social a partir de diferents campanyes

Mangot Sala (2013) també destaca l'habilitat de la PAH per planificar i fer evolucionar la seva estratègia discursiva en funció del context social i les necessitats emergents, cosa que s'ha plasmat en les diferents campanyes d'acció i comunicació que ha anat desenvolupant des del seu naixement l'any 2009 (Mangot Sala, 2013, p.62) i que han servit per establir marcs de treball conjunts entre les diferents plataformes locals.

La portaveu de la PAH de Barcelona, Lucía Delgado, també aclareix que moltes de les campanyes conviuen amb el temps perquè responen a reptes simultanis en matèria d'habitatge:

“Mentre es feia la campanya de la ILP, també estàvem fent la campanya *Obra Social la PAH*. Les campanyes són simultànies, unes s'entrellacen amb les altres” (Delgado, L., Entrevista fundadora PAH, 2 de novembre de 2017, línies 214-215, annex 5.1)

A continuació, s'examinen algunes de les principals campanyes desenvolupades per la PAH arreu de Catalunya i de l'Estat des dels seus orígens l'any 2009. L'anàlisi s'ha focalitzat en el relat, per observar com el discurs de la PAH ha anat canviant a partir dels canvis socials en matèria d'habitatge i del context social i polític concret en què es desenvolupa cada campanya. També s'exposen, a mode d'exemple, algunes estratègies d'acció i comunicació de campanyes concretes, especialment en el cas de la campanya de la ILP estatal i de la ILP catalana, per la seva especial rellevància.

7.2.5.1. Campanya de la dació en pagament

Aquesta campanya es va gestar l'any 2009, en resposta a l'increment dels processos d'execució hipotecària posterior a l'esclat de la crisi econòmica de 2008. Aquests processos són els que poden derivar posteriorment en desnonaments, que impliquen no només l'expulsió de les famílies de les seves llars, sinó també que hagin d'assumir el deute hipotecari restant, fins i tot després de l'execució del llançament. Després dels desnonaments, els habitatges van a subhasta i solen ser adjudicats a les entitats financeres que han concedit el crèdit hipotecari per un 70% del valor de taxació (si, com és habitual, la subhasta queda deserta). Alhora els bancs demanden a les famílies la diferència entre el valor de taxació en el moment

de la subhasta i l'import hipotecari concedit, més els corresponents interessos (Adell et al., p. 2).

A la recerca de solucions més justes, l'activista de la PAH Lucía Delgado explica com es va gestar aquesta campanya:

Volíem veure de quina manera, mitjançant el que ja hi havia a la llei, podíem buscar solucions. En aquestes esquerdes, vam trobar la figura de la dació en pagament, que permet entregar el teu habitatge i començar de zero. Vam fer documents útils i vam presentar la campanya al Col·legi d'Advocats de Barcelona. Vam mirar que no fos una cosa d'un moviment social, de 2 o 3 persones afectades. La dació en pagament ja existia en la llei, però el que diu és que no és obligatòria. Vam decidir demanar-la obligatòria. Això és possible. Falta voluntat política, perquè s'aprovi. (Delgado, L., Entrevista fundadora PAH, 2 de novembre de 2017, línies 66-74, annex 5.1).

A més, amb el suport d'experts, la PAH també va elaborar diversos documents útils sobre aquesta matèria, on es donen orientacions per sol·licitar la dació en pagament o la condonació del deute hipotecari restant (en cas que ja s'hagi adjudicat en subhasta l'habitatge a l'entitat financera) (Afectados por la Hipoteca, n.d.d).

Des de l'inici d'aquesta campanya l'any 2009, la PAH ha defensat la dació en pagament tant en la negociació amb entitats financeres per defensar els drets de les persones per processos d'execució hipotecària com en l'àmbit institucional. De fet, aquesta campanya és el germen de la campanya de la Iniciativa Legislativa Popular (ILP) que es debatria al Congrés al 2013 i per a la qual es recollirien signatures l'any 2012 en un moment de major mobilització social, posterior a l'esclat del moviment 15M i més propici al desenvolupament d'una iniciativa de tal

envergadura. La dació en pagament retroactiva obligatòria és una de les demandes incloses en aquesta ILP (Colau i Alemany, 2012).

7.2.5.2. Campanya *Stop desnonaments*

A mesura que avançava la crisi econòmica i els processos d'execució hipotecària acabaven derivant en desnonaments davant de la impossibilitat d'arribar a acords amb les entitats financeres, la PAH va veure la necessitat de posar en marxa una nova línia d'actuació per pal·liar aquesta problemàtica. Va ser així com es va idear la campanya *Stop desnonaments*, per promoure l'aturament dels llançaments, prenent com a referència experiències similars que s'havien posat en pràctica als Estats Units (França, 2018, p. 32).

Per aturar els desnonaments, un grup d'activistes el més nombrós possible es concentra pacíficament davant de la porta de l'habitatge afectat per l'ordre de desnonament, bloquejant l'entrada de la comitiva judicial i dels procuradors del banc i resistint-se, si s'escau, a l'acció dels cossos policials. A més, anteriorment i posteriorment a l'acció, es tracta d'arribar a un acord amb el banc que garanteixi una alternativa habitacional el més duradora possible per a les persones afectades. També cal destacar que un dels criteris bàsics de la PAH per mobilitzar-se en l'aturada d'un desnonament és que aquest correspongui a l'habitatge habitual de persones en situació de vulnerabilitat (Colau i Alemany, 2012, p. 98).

Per iniciar aquesta campanya, un dels principals reptes va ser trobar alguna persona afectada per una ordre de desnonament que volgués desafiar la comitiva judicial amb el suport de la PAH. Finalment, va ser un veí de la Bisbal del Penedès el primer de tot l'Estat que va acceptar el suport de la PAH amb aquesta finalitat. El seu desnonament es va aturar el 3 de novembre de 2010, fet que va marcar l'inici d'aquesta campanya (Colau i Alemany, 2012, p. 97). Respecte d'aquest primer cas, l'activista de la PAH Lucía Delgado assegura:

A partir del cas d'en Lluís vam viure un abans i un després. Ens deien abans *Esteu bojos, la policia us pegarà...* Però vam aturar desnonaments. Aleshores va arribar el moment del *Sí se puede*. La gent que fins aleshores tenia por va veure que també podia. (Delgado, L., Entrevista fundadora PAH, 2 de novembre de 2017, línies 113-116, annex 5.1).

A partir d'aquesta primera experiència, les accions de *Stop desnonaments* es van estendre arreu de Catalunya i de l'Estat i es va definir un protocol d'actuació antidesnonaments perquè tots aquells activistes que les volguessin portar a terme arreu del territori el prenguessin com a referència. Al protocol, es remarca la importància de mantenir en tot moment el caràcter pacífic de la protesta. Fins i tot, si la policia actua per retirar els activistes que bloquegen l'accés a l'habitatge, s'insta a resistir pacíficament (Afectados por la Hipoteca, n.d.i).

El document marca que la PAH disposi de responsables per fer de mediadors amb la comitiva judicial i la policia, així com de "portaveus per dirigir-se als mitjans de comunicació" i de persones per comunicar com van i en quin punt es troben les negociacions a les persones concentrades davant del domicili. La portaveu de la PAH de Barcelona Lucía Delgado explica que, ja per a la primera acció de *Stop desnonaments* a la Bisbal del Penedès, es va pensar en un breu protocol:

Vam pensar en un miniprotocol per distribuir rols, ho vam filmar... La campanya *Stop desnonaments* comença així el 2010 i vam fer un vídeo on es veien els rols a seguir: la gent que està amb les persones afectades tranquil·litzant-les; la gent que està dinamitzant l'altra gent, amb consignes, sobre com parar la policia si ve; els que s'ocupen de fer mediació entre la comitiva i la família; els que comuniquen l'acció, amb tuits, fotos, vídeos... (Delgado, L., Entrevista fundadora PAH, 2 de novembre de 2017, línies 105-111, annex 5.1).

Pel que fa a la relació amb els mitjans de comunicació, el protocol actual remarca que cal donar un “tracte respectuós als periodistes”. Recorda que visualitzar el conflicte contribueix a donar “solucions polítiques” a la problemàtica, per la qual cosa és la pròpia PAH la que convoca els mitjans de comunicació.

7.2.5.3. Campanya *Romper por abajo*

A finals de 2010, un mes després d'aturar el primer desnonament, la PAH va emprendre la campanya *Romper por abajo*, amb què cercava el suport dels ajuntaments a les seves propostes, per tal que les traslladessin cap als governs autonòmics i especialment a l'estatal, competent en matèria de legislació hipotecària. Davant d'una emergència habitacional que cada vegada revestia major gravetat, la PAH insistia així en la necessitat de cercar solucions polítiques, més enllà d'actuar d'urgència front a casos concrets. La campanya promovia l'aprovació de mocions als plens municipals, perquè els ajuntaments secundessin la modificació de la normativa hipotecària per establir la dació en pagament obligatòria i es comprometessin a adoptar mesures per lluitar contra els desnonaments des de l'àmbit local (Barranco et al., 2018, p. 60).

Només en un any, més d'un centenar de ciutats van aprovar mocions en aquest sentit. L'aprovació d'aquestes mocions, normalment per unanimitat de tots els grups municipals, buscava també obrir esquerdes en les “pètries estructures” dels partits polítics, especialment d'aquells que tenien o havien tingut responsabilitats al govern estatal (PP i PSOE) i que, fins aleshores, s'havien negat a implementar les demandes de la PAH (Colau i Alemany, 2012, p.106).

7.2.5.4. Campanya *Obra Social la PAH*

La PAH va iniciar a finals de l'any 2011 aquesta campanya, amb què promou l'ocupació habitatges buits a mans de grans tenidors, normalment entitats financeres, per promoure alternatives habitacionals a les persones que han estat desnonades i a qui l'administració no ofereix solucions (Adell et al., 2013, pp. 7-9).

L'activista de la PAH Lucía Delgado explica que es va optar per l'alternativa de les ocupacions, front a la impossibilitat d'aturar tots els desnonaments, i més encara quan algunes famílies s'enfrontaven a ordres de llançament successives:

Arribem a aquesta campanya, perquè havíem arribat a enfrontar-nos amb el mateix desnonament de la mateixa família cada mes. L'únic que fèiem era parar desnonaments, no podíem pensar estratègicament. Això suposava un desgast. (Delgado, L., Entrevista fundadora PAH, 2 de novembre de 2017, línies 216-218, annex 5.1).

Com en el cas de la campanya *Stop desnonaments*, el principal repte per iniciar la campanya va ser cercar el cas de la primera persona afectada que apostés per aquesta opció. En aquest cas, va ser una veïna de Montcada i Reixac el setembre de 2011, que va ocupar el seu propi habitatge després de ser desnonada. Tot i això, posteriorment, el més habitual seria l'ocupació de blocs de pisos buits d'entitats financeres. El desembre de 2011, es feia públic que s'havien ocupat dos blocs de pisos propietat de CatalunyaCaixa i Unnim a Terrassa. A Barcelona, els intents d'ocupar blocs sencers van trigar a reeixir i el primer no es va fer efectiu fins al 12 de juliol de 2013, en un edifici de CaixaBank del barri del Raval (França 2018, p. 119).

A propòsit de les ocupacions de la PAH, França (2018) considera que se'n van produir més a les ciutats on prèviament el moviment okupa havia tingut més força que en aquelles on aquest havia tingut menys incidència (p. 117). De tota manera, les practicades per la PAH desborden el camp d'actuació de l'okupació clàssica dels anys 90 -més protagonitzada per persones joves d'ideologia rupturista i antisistema, que impulsen centres socials okupats- i estan més en la línia del que va representar el col·lectiu Miles de Viviendas a principis del segle XXI, on havien participat anteriorment alguns dels activistes del nucli fundador de la PAH (veure apartats 5.3.2, 5.3.3 i 5.3.4). De la mateixa manera que Miles de Viviendas, els

perfils de les persones que protagonitzen les ocupacions de la PAH són plurals i, en molts casos, compten amb el suport del teixit social i veïnal de l'entorn.

7.2.5.5. Campanya de la ILP hipotecària estatal

Els inicis de la campanya per portar al Congrés una Iniciativa Legislativa Popular (ILP) per la dació en pagament, el lloguer social i la moratòria dels desnonaments es remunten a més de dos anys abans del seu debat al Congrés l'any 2013. La voluntat és incidir directament sobre l'organisme que té les competències per modificar la legislació hipotecària.

Ja a finals de 2010, la PAH va cercar el suport de diverses organitzacions socials (UGT, CCOO, CONFAVC, Taula d'entitats del tercer social de Catalunya i Observatori DESC) per presentar conjuntament aquesta iniciativa, per a l'elaboració de la qual també comptava amb l'assessorament jurídic del Col·legi d'Advocats. En un moment previ a l'esclat del 15M, la PAH necessitava establir aliances amb múltiples actors socials per legitimar la seva proposta i tenir prou força per elevar-la al Congrés (Colau i Alemany, 2012, pp. 109-110).

Posteriorment, amb la irrupció del moviment 15M, la PAH va veure reforçada la seva base social, cosa va legitimar encara més la seva proposta (Barranco et al., 2018, p. 62). La iniciativa de la PAH va aconseguir un ampli suport social, gairebé triplicant el mínim legal de 500.00 signatures que es requereixen per presentar una ILP a la Cambra baixa (en va recollir 1,4 milions) (Adell et al., 2013, p. 7). Tot i això, la tramitació de la ILP al Congrés es va dilatar molt en el temps, degut al que la PAH considera "traves" interposades pel Congrés per acceptar la seva proposta. De fet, els moviments socials han denominat aquesta iniciativa com la "ILP de la vergonya" justament per denunciar els obstacles perquè pogués ser debatuda en seu parlamentària (Colau i Alemany, 2012, pp. 110-111).

En un primer moment, la Mesa del Congrés va al·legar que ja s'havia presentat una iniciativa similar i que no es podien acceptar dues ILP de la mateixa temàtica de

forma simultània. La primera iniciativa procedia d'un grup polític de la Comunitat Valenciana amb vincles amb el sector immobiliari (França 2018, p. 122).

Posteriorment, l'acceptació de la iniciativa per part de la Mesa del Congrés es va endarrerir per causes administratives i, finalment, va ser acceptada just abans de la dissolució de les Cambres per la convocatòria de les eleccions generals de novembre de 2011, cosa que va dilatar encara més el procés. La recollida de signatures, posterior a l'acceptació per part de la Mesa del Congrés, es va desenvolupar durant l'any 2012. Després de presentar les signatures recollides, la PAH encara hauria de fer pressió perquè s'admetés el seu debat al Congrés. Finalment, es va aconseguir la seva admissió a tràmit *in extremis* pel canvi d'opinió en el darrer moment del PP, per la pressió ciutadana (Mangot Sala, 2013, pp. 65-69), sumada a l'impacte que va tenir sobre l'opinió pública el suïcidi d'un matrimoni de persones grans a la localitat de Calvià (Mallorca) abans de ser desnonades, que es va conèixer hores abans de decidir la presa o no en consideració del debat de la ILP a la Cambra baixa (El Periódico de Catalunya, 2013).

Tot i això, després del debat a la Cambra Baixa, la ILP no va prosperar i va ser reemplaçada per la proposta de reforma de la llei hipotecària del PP, que no va satisfer en absolut les aspiracions dels moviments socials (Cano i Etxezarreta, 2014, p. 52).

Malgrat el fracàs de la ILP des del punt de vista legislatiu, la PAH valora positivament la campanya pel guany d'incidència social i mediàtica que va suposar per a la plataforma. Durant el procés de recollida de signatures, la PAH "multiplica" el seu impacte mediàtic i això reforça la "legitimitat" de les seves demandes entre la ciutadania (Barranco et al., 2018, p. 58). En aquest sentit, l'activista de la PAH Lucía Delgado expressa:

La ILP va servir per donar a conèixer la PAH. Va ser el millor que vam poder fer. Que cada dia, a qualsevol poble d'Espanya, hi hagués una persona amb un plec de recollida de signatures, informant sobre què era PAH i sobre el

perquè de la dació en pagament, d'aturar els desnonaments, d'ampliar el parc públic de lloguer... Va ser brutal a nivell informatiu. Tothom hi podia participar, recollir firmes i informar, tant a través dels mitjans com a través del contacte personal. (Delgado, L., Entrevista fundadora PAH, 2 de novembre de 2017, línies 174-179, annex 5.1).

En definitiva, la campanya de la ILP va contribuir a la “veritable vertebració” del moviment a nivell organitzatiu (Adell et al., 2013, p. 7) i a intensificar el seu impacte mediàtic.

7.2.5.6. Campanya *Hi ha vides en joc* (o dels *escraches*)

Aquesta campanya està vinculada a l'anterior, concretament a la seva darrera fase: el debat de la ILP estatal al Congrés dels Diputats durant el primer semestre de 2013. Mitjançant aquesta campanya, la PAH pretén pressionar aquells diputats i diputades, majoritàriament del PP, contraris a la ILP, perquè hi votin a favor (Pérez Balbi, 2015).

Si bé els *escraches* són la cara més visible -i la més polèmica- de la campanya *Hi ha vides en joc*, cal tenir en compte que aquesta engloba un ventall d'accions molt més ampli, que inclou també la via del diàleg, la negociació o la pressió de més baixa intensitat sobre els diputats i diputades contraris a la ILP. Així ho exposa l'activista de la PAH Luis Sanmartín:

Pensando en la campaña que hizo más famosa a la PAH, la ILP 2013 y específicamente los *escraches*, quizás si la PAH hubiera pasado directamente a hacer *escraches*, hubiera sido muy polémico. Fue muy difícil, hubo que hacer frente a una fuerte criminalización. Pero llevábamos tiempo luchando y llegamos aquí después de haber agotado pasos previos.

(Sanmartín, L., Entrevista grupal PAH, 30 de novembre de 2017, línies 13-17, annex 5.2).

Pel que fa als passos previs als *escraches*, primerament es va enviar una carta a tots els diputats i diputades, convidant-los a anar a les assemblees de la PAH de la seva localitat per conèixer de primera mà les problemàtiques de les persones afectades per situacions d'exclusió residencial. En no ser així, van ser les pròpies persones afectades les que van començar a enviar cartes als diputats i diputades per explicar-los les seves problemàtiques. També es va sol·licitar que cada diputat i diputada anunciés el sentit del seu vot a la ILP, mitjançant una declaració pública. Davant de la manca de resposta a aquestes peticions, es van iniciar primer els *escraches* on-line, dirigint-se massivament als diputats i diputades per diferents canals digitals (*Twitter, Facebook, mail...*). Davant de la manca de resposta a les seves peticions, la PAH va anunciar finalment la seva voluntat de fer *escraches* presencials el febrer de 2013 (França 2018, pp. 129-130).

Durant el desenvolupament dels *escraches*, s'arriba al "punt màxim de tensió mediàtica" en el procés de debat de la ILP (Adell et al. 2013, p.7). Per aquesta acció, la PAH pateix "la criminalització i difamació" de diversos sectors polítics, econòmics i mediàtics, tot i que alhora "el seu reconeixement i suport entre la població" segueix creixent (Mangot Sala, 2013, p. 64).

Per portar a terme els *escraches*, la PAH es va inspirar en l'experiència prèvia a l'Argentina, on s'havien començat a posar en pràctica als anys 90 per posar fi a la impunitat dels repressors de la darrera dictadura militar en aquest país. Pérez Balbi (2015) compara la pràctica dels *escraches* a l'Argentina i a Espanya. En primer lloc, destaca que l'acció política d'ambdós moviments difereix "de la lògica partidària tradicional", ja que integra les activitats festives i de protesta, com mostra clarament la "mobilització sorollosa i festiva", acompanyada de música i intervencions artístiques, que acompanyen els *escraches* a l'Argentina (Pérez Balbi, 2015, pp. 147-150). En el cas de la PAH, també és una constant el desenvolupament de les

seves mobilitzacions en un to festiu i alhora pacífic. Fins i tot el protocol de la PAH per al desenvolupament dels *escraches* recull indicacions en aquest sentit:

El *escrache* es una acción informativa, tanto hacia el diputado como hacia sus vecinos. Se ha de hacer de manera totalmente pacífica y sin importunar (a sus vecinos, obviamente). De lo que se trata es de ganarnos su simpatía, de darles la oportunidad de mostrar su apoyo a las demandas de la PAH (Afectados por la Hipoteca, n.d.f).

També s'observen paral·lelismes entre la imatge gràfica dels *escraches* de l'Argentina i els de la PAH a Espanya. En el primer cas, els cartells tenen la forma de senyal de trànsit, amb el lema *Judici i Càstig* al seu interior, una manera d'assenyalar els repressors de la dictadura, però amb una imatge que s'allunya de la tradicional estètica de denúncia i es fon en el paisatge urbà. Van ser dissenyats amb el suport del col·lectiu artístic GAC (*Grupo de Arte Callejero*). En el cas de la PAH, aquesta imatge compta amb dos elements bàsics: el botó verd (el que pitjarien els diputats i diputades favorables a la ILP) i el botó vermell (el que pitjarien els contraris a la mateixa). El verd està vinculat al lema *Sí se puede* i el vermell al lema *Pero no quieren*. A més, a l'entorn del botó verd, s'exposen les tres mesures bàsiques de la ILP: la dació en pagament retroactiva, el lloguer social i la moratòria de desnonaments (Pérez Balbi, 2015, p. 154). La seva elaboració, també va comptar amb el suport del col·lectiu d'artistes *Enmedio* (Sanmartín, 2019, p. 196).

Front a aquestes similituds, Pérez Balbi (2015) també remarca algunes diferències entre els *escraches* espanyols i argentins. Considera que la PAH va planificar en major mesura les seves accions perquè tinguessin ressò mediàtic, adequant el desenvolupament dels *escraches* (pel que fa a la data, horari, ubicació...) a les necessitats dels mitjans i multiplicant la seva difusió gràcies a l'ús intensiu de les TIC. La PAH, fins i tot, va elaborar un kit per organitzar els *escraches*, que incorporava aquesta visió comunicativa, per tal que més grups d'activistes poguessin replicar amb èxit aquestes accions. Per contra, a l'Argentina, els

escraches van estar més adreçats a influir sobre la comunitat en què vivia la persona assetjada que a incidir sobre el relat mediàtic. Es pretenia dificultar la seva vida quotidiana, per exemple promovent que els comerços del seu barri no la volguessin atendre, per acabar amb la seva impunitat. D'altra banda, en el context dels anys 90, els activistes no tenien integrat en la seva dinàmica l'ús de les xarxes socials (Pérez Balbi, 2015, pp. 150-155).

Així doncs, si bé la forma de mobilització i alguns atributs de la posada en escena i l'estètica són semblants en un i altre cas, els objectius i contextos de mobilització diferencien la praxi dels *escraches* a l'Argentina dels anys 90 i a l'Espanya de la segona dècada del segle XXI.

7.2.5.7. Campanya de la ILP catalana

En no aconseguir l'aprovació de la ILP al Congrés dels Diputats, la PAH va apostar per tornar a una de les línies d'acció que ja havia mantingut anteriorment: incidir sobre institucions d'àmbit territorial inferior, donada la impossibilitat de fer prosperar les seves reformes normatives al Congrés. Aquesta línia d'actuació ja s'havia iniciat a finals de 2010, en aquell cas per buscar la complicitat dels ajuntaments a les seves demandes. Doncs bé, quatre anys després, la PAH renova aquesta estratègia d'acció, reimpulsant la campanya *Romper por abajo*, posant el focus en els parlaments autonòmics i no tan sols en l'administració local.

En aquesta etapa, la campanya *Romper por abajo* consta de dues línies d'actuació. En primer lloc, s'impulsa que els plens municipals aprovin mocions per multar els bancs que tinguin pisos buits des de fa més de dos anys de forma injustificada, que arriben a aprovar més de 120 localitats catalanes. El primer municipi català que va començar a imposar aquestes sancions va ser Terrassa, que a finals de 2014 ja havia obert més de 1.600 expedients sancionadors a entitats financeres, que havien derivat en 35 multes. En segon lloc, l'estratègia *Romper por abajo* també passa per impulsar ILP als parlaments autonòmics que promoguin canvis normatius en matèria d'habitatge (Sanmartín, 2019, pp. 385-386).

L'actual portaveu de la PAH de Barcelona, Lucía Delgado, explica el procés pel qual aquesta estratègia va donar lloc a la presentació de la ILP catalana:

Quan vam acabar amb la ILP estatal, va quedar un buit. Van descafeïnar tant la proposta... Teníem un panorama polític de majoria absoluta del PP. Aleshores, vam activar la campanya *Romper por abajo* per intentar incidir, no sobre l'Estat, sinó sobre comunitats autònomes, ajuntaments... La coordinadora de Múrcia va pensar a fer una ILP a nivell regional, però ells van tenir impediments. Llavors, vam agafar aquesta idea a Catalunya, que és la que es va convertir en la llei 24/2015. Vam recollir el triple de signatures de les que havíem de recollir. (Delgado, L., Entrevista fundadora PAH, 2 de novembre de 2017, línies 251-257, annex 5.1).

Per al desenvolupament de la campanya de la ILP catalana, la PAH va forjar aliances amb d'altres col·lectius socials, de la mateixa manera que es va fer en el cas de la ILP estatal, concretament amb l'Observatori DESC i amb l'Aliança contra la Pobresa Energètica (APE), que agrupa un conjunt de col·lectius i entitats que lluiten per garantir l'accés als subministraments bàsics d'aigua, llum i gas (ILP habitatge, 2020).

El 10 de juliol de 2014, aquestes tres organitzacions van registrar col·lectivament la ILP a la Mesa del Parlament de Catalunya. Entre les principals reivindicacions de la ILP catalana, figuren l'obligatorietat de les entitats financeres i d'altres grans tenidors d'oferir un lloguer social abans d'executar el desnonament d'una família en situació de vulnerabilitat. També s'obliga els grans tenidors a posar els seus pisos buits a disposició del lloguer social per tal de poder ampliar el parc d'habitatges a disposició de les famílies en situació d'exclusió residencial. D'altra banda, la ILP estableix que les grans companyies energètiques estiguin obligades a consultar els serveis socials abans de procedir a un tall de subministrament en una llar i

interrompre'l en cas que aquests acreditin la situació de vulnerabilitat econòmica de la família (ILP habitatge, n.d.c).

Després de registrar la ILP, es va iniciar un procés de negociació amb les forces polítiques amb representació al Parlament de Catalunya. Aquest procés negociador es pot analitzar des de la perspectiva de la teoria de l'Estructura de les oportunitats polítiques (EOP) de Tarrow (1994).

En la seva estratègia negociadora, Sanmartín (2019) explica que els promotors de la ILP van aprofitar l'elevada fragmentació política del Parlament de Catalunya (amb 6 grups parlamentaris -CiU, ERC, PSC, PP, ICV-EUiA i C's- i els 3 diputats i diputades del grup mixt de la CUP). Els moviments socials partien del supòsit que, com més grups polítics donessin suport a la ILP, més forçats es veurien els contraris a la mesura a reconsiderar la seva postura, per "por de quedar fora" del consens polític a l'entorn d'unes reivindicacions amb gran suport ciutadà. També el context del procés sobiranista català plantejava oportunitats polítiques que la PAH podia aprofitar estratègicament. Comunicativament, els propis membres de la PAH reconeixen la utilitat d'equiparar el posicionament de CiU i PP, ambdós reticents inicialment a alguns dels principals continguts del text, com la mobilització dels pisos buits dels bancs per al lloguer social, que consideraven una ingerència sobre la propietat privada. CiU no volia ser alineada al mateix eix que el PP i finalment va acabar modificant la seva postura i acceptant els principals continguts de la ILP. El PP també hi va acabar votant a favor per no ser l'únic partit que quedava fora del consens polític (Sanmartín, 2019, pp. 389-407).

Pel que fa al relat de la campanya de la ILP catalana, també es va adaptar al context polític del procés català per guanyar impacte comunicatiu. Així per exemple, va emprar expressions o parafrasejar lemes emprats per l'independentisme, però posant-los en relació amb l'emergència habitacional i els desnonaments. Bona mostra d'això és l'expressió *Volem tenir un país lliure de desnonaments* o lemes que també prenen forma de *hashtag*, com *#AvuiEsPot*, que barregen el clàssic *Sí es pot* de la PAH amb les esperances d'un ampli sector de la població catalana d'assolir un estat propi per a Catalunya (Sanmartín, 2019, pp. 392-399). L'any

anterior, entitats sobiranistes com Òmnium Cultural i l'ANC havien utilitzat el lema *Ara és l'hora* per defensar la participació i vot favorable a la independència en la consulta del 9N de 2014.

El lema *#AvuiEspot* també va acompanyar una de les accions comunicatives més destacades d'aquesta campanya, que va consistir en un vídeo, on s'intercalava el testimoni de cares conegudes de Catalunya (el periodista Jaume Barberà, els cantants Gerard Quintana o Marina Rossell, l'actriu Aina Clotet o l'escriptora Najat El Hachmi, entre d'altres) amb el de persones afectades per desnonaments o d'altres situacions d'exclusió residencial (*Afectados por la Hipoteca*, 2014b).

Una de les estratègies d'acció d'aquesta campanya va ser els denominats *escraches* silenciosos. Després de la criminalització que havia patit la PAH per la realització dels *escraches* durant el debat de la ILP estatal al Congrés el 2013, en la campanya catalana s'opta per un format que no pugui donar peu a l'estigmatització de la plataforma. Aquesta particular tipologia de mobilització consistia en la concentració silenciosa de grups d'activistes en mítings, actes o espais públics als quals acudia algun representant polític contrari a les reivindicacions de la ILP catalana. En silenci, els activistes alçaven pancartes rodones de cartró de color vermell, en què figuraven dades negatives sobre l'impacte dels desnonaments i els talls de subministrament a Catalunya; i de color verd, en què hi havia frases favorables a la ILP com a resposta a aquestes problemàtiques. Aquests *escraches* silenciosos es van fer contra representats polítics com l'aleshores president del govern espanyol, Mariano Rajoy; el llavors regidor del PP a l'Ajuntament de Barcelona, Alberto Fernández Díaz; o l'exalcalde de Barcelona Xavier Trias (CiU) (ILP habitatge, n.d.b).

Pels que fa als resultats de la campanya de la ILP catalana, cal destacar que va ser el primer gran èxit legislatiu de la PAH arreu de l'Estat. El fet que la iniciativa prosperés a Catalunya va animar la PAH d'altres territoris a fer el mateix o a intentar-ho de nou, com en el cas de la plataforma murciana, que finalment sí va aconseguir la modificació de la llei d'habitatge en aquesta comunitat el 12 de maig

de 2016 (Afectados por la Hipoteca, 2016); o la de València, on es va assolir una victòria similar el 25 de gener de 2017 (Maroto i Martínez, 2017).

Paradoxalment, la primera gran victòria de la PAH pel que fa als canvis normatius en matèria d'habitatge es va produir en un moment en què el seu nivell d'incidència mediàtica havia disminuït, com indica Barranco et al. (2018) i com es desprèn dels resultats de l'evolució diacrònica del discurs informatiu dels mitjans de la mostra (veure apartat 6.2). De fet, la ILP catalana va tenir escàs impacte mediàtic en els mitjans analitzats (veure taules 54, 90, 91 i 98).

Davant de l'aparent contradicció que suposa aconseguir una gran victòria legislativa en un moment de disminució de l'impacte mediàtic, Mir i Prat (2013) assenyalen que, en la trajectòria dels moviments socials, és habitual que les seves principals consecucions polítiques i normatives arribin en un moment posterior a aquell en què s'ha generat un estat d'opinió més favorable a les seves reivindicacions (Mir i Prat, 2013, p. 30). Dit d'una altra manera, l'aprovació de la ILP catalana és possible gràcies a l'impacte del discurs de la PAH en l'opinió pública en anys previs, si bé l'any 2015 aquest havia començat a disminuir.

Això no obstant, cal recordar que, malgrat que la ILP fos aprovada a Parlament el juliol de 2015, encara hauria de superar nombrosos obstacles per a la seva implementació (exposades a l'apartat 5.2.6.2), que portarien als seus promotors a realitzar d'altres campanyes per reivindicar la seva aplicació. D'una banda, es va desplegar la campanya *Defensem la llei 24/2015* durant l'any 2016, després que la gran majoria dels seus continguts referents a emergència habitacional fossin bloquejats pel Tribunal Constitucional (TC). D'altra banda, després de la moció de censura que va fer arribar el PSOE al govern de l'Estat el juny de 2018, la PAH va voler aprofitar el nou escenari polític per desplegar la campanya *Recuperem la 24* entre mitjans de l'any 2018 i principis de 2019, que va finalitzar exitosament, amb la retirada parcial del recurs per part del govern del PSOE (ILP Habitatge, n.d.a).

7.2.5.8. Campanyes *Las 5 de la PAH* i *Ley Vivienda PAH*

Malgrat que, després del fracàs legislatiu de la ILP estatal, la PAH reconduís gran part dels seus esforços a intensificar la seva pressió sobre administracions locals i autonòmiques, això no significa que renunciés a incidir sobre l'Estat, i més tenint en compte que aquest té competències fonamentals en matèria d'habitatge, que afecten la normativa hipotecària o d'arrendaments. La PAH va tornar a plantejar campanyes per incidir sobre les institucions estatals, especialment en moments en què podien variar les majories polítiques al Congrés o al capdavant del govern espanyol o quan aquests canvis ja s'havien fet efectius. Dit d'una altra manera, la PAH tracta d'aprofitar les noves oportunitats polítiques que van sorgint en el context estatal, perquè les seves reivindicacions tinguin incidència.

Després que la ILP estatal no prosperés al Congrés, la primera convocatòria d'eleccions generals va ser el 20 de desembre de 2015. En el marc de la campanya electoral corresponent, la PAH va presentar la campanya *Las 5 de la PAH*, que va sintetitzar en cinc propostes les principals reivindicacions de la PAH: la dació en pagament retroactiva, l'aturada dels desnonaments, l'habitatge social, el lloguer assequible i estable i la garantia dels subministraments bàsics. Després d'aquests comicis, no va ser possible formar govern, de manera que es van repetir les eleccions generals el 26 de juny de 2016, moment en què la PAH va tornar a posar sobre la taula les seves reivindicacions a l'entorn d'aquesta campanya (PAH Barcelona, n.d.e).

Després d'aquesta segona convocatòria electoral, el PP va tornar a governar fins a la moció de censura de juny de 2018, i, fins aquell moment, el govern estatal va seguir rebutjant les propostes de la plataforma. Davant d'aquesta situació, la PAH va seguir treballant en la seva proposta per articular, a partir d'aquestes cinc reivindicacions, una proposta de llei per desplegar-les normativament amb un total de 27 articles dividits en 6 capítols, més 16 disposicions (Afectados por la Hipoteca, 2017). En aquesta proposta normativa, també s'inclouen mesures ja incloses a la llei 24/2015 derivada de la ILP catalana, aprovada al Parlament, amb la voluntat

d'exportar-les a tot l'Estat. També es posa el focus en la problemàtica dels lloguers, reclamant-ne la regulació del seu preu.

Tant en la campanya *Las 5 de la PAH* com en el seu desplegament normatiu amb la proposta de llei d'habitatge, observem com la PAH ja dona una rellevància equiparable a les mesures per combatre la problemàtica hipotecària i per promoure el lloguer assequible. Així doncs, es constata que, progressivament, la qüestió dels lloguers va guanyant pes dins del discurs de la plataforma, a mesura que creixen els desnonaments per impagament d'arrendaments i els seus preus s'elevan exponencialment, tal com han corroborat els activistes de la PAH de Barcelona (veure Delgado, L., Entrevista fundadora PAH, 2 de novembre de 2017, línies 288-292, annex 5.1).

En el marc de la campanya *Ley vivienda PAH*, iniciada el març de 2017, la PAH va presentar els continguts de la seva proposta normativa als diferents partits polítics amb representació parlamentària al Congrés. Finalment, la proposta va acabar prenent la forma de proposició de llei i va ser registrada a la Mesa del Congrés a principis de 2018 pels grups Unidas Podemos, ERC, Compromís i EH-Bildu. Tot i que inicialment no va ser acceptada per la Mesa del Congrés, la proposició de llei sí que va poder ser finalment registrada, després d'una sentència del Tribunal Constitucional que frenava la possibilitat de l'executiu estatal de vetar l'arribada de propostes de l'oposició a la Cambra baixa. Posteriorment, el setembre de 2018, seria admès el seu debat i tramitació al Congrés dels Diputats, amb els vots favorables dels grups que l'havien proposada inicialment, a més del PDECAT i el PSOE (RTVE, 2018).

Però, la coincidència de dues convocatòries electorals durant el 2019 (el 28 d'abril i el 10 de novembre), per la impossibilitat de formar govern després dels primers comicis, i, més recentment, la situació de crisi derivada de la covid han aturat el debat parlamentari sobre la proposta de llei d'habitatge de la PAH. Donat que, per debatre aquesta proposta durant la present legislatura caldria tornar-la a registrar, la PAH ha optat per una altra via: fer pressió sobre el govern espanyol per tal que les mesures incorporades a la proposta de la *Ley Vivienda PAH* siguin incloses a

la llei estatal d'habitatge que es vol aprovar durant aquesta legislatura. Amb aquesta finalitat, per tal d'incidir sobre els continguts de la llei d'habitatge impulsada per l'Estat, ha constituït el grup de treball *Estrategias PAH* (PAH Barcelona, comunicació personal, 10 de novembre de 2020, veure annex 6.2, línies 4-13). Durant el primer semestre de 2021, ha continuat el debat sobre els continguts que ha d'incorporar la llei estatal d'habitatge i la idoneïtat o no de la regulació del preu del lloguer ha estat un dels punts que ha generat més debat polític, tant entre el govern i l'oposició com entre els propis socis del govern de coalició, ja que Unidas Podemos es mostra completament partidària d'aquesta mesura, davant dels dubtes expressats pel PSOE (El Periódico de Catalunya, 2021).

7.2.5.9. Altres campanyes més recents (2020-2021)

Encara a principis de l'any 2020, el 25 de febrer, tot just abans de l'inici de la pandèmia sanitària, la PAH va presentar la campanya *Vivienda por derecho*, aprofitant la nova conjuntura del govern espanyol, format per primer cop per una coalició de PSOE i Unidas Podemos. Entre d'altres demandes, li reclamaven al govern estatal que, en els seus primers 100 dies, decretés un Reial Decret que suspengués tots els desnonaments promoguts per grans tenidors que afectessin famílies en situació de vulnerabilitat, entre d'altres mesures (Afectados por la Hipoteca, 2020).

Posteriorment, arran de la crisi de la covid, la PAH també ha reclamat a les institucions públiques major protecció del dret a l'habitatge, atenent a les conseqüències socioeconòmiques de la pandèmia. També cal destacar que la PAH ha editat diversos *kits* i documents útils perquè les persones afectades per problemàtiques habitacionals trobin totes les ajudes, serveis i recursos a què es poden acollir en el context de la covid. Així per exemple el *Kit lloguers Covid19* proporciona una guia sobre el Reial Decret Llei 11/220 de mesures per afrontar la Covid-19 en matèria de lloguers, posteriorment prorrogat (Afectados por la Hipoteca, n.d.e).

També durant l'any 2020, la PAH s'ha sumat a la campanya liderada pel Sindicat de Llogateres per una llei de la regulació del preu del lloguer a Catalunya. La llei finalment va ser aprovada al Parlament el 9 de setembre de 2020 al Parlament (Llei 11/2020, de 18 de setembre), si bé recentment el TC ha admès a tràmit un recurs d'inconstitucionalitat contra la mateixa presentat pel PP (veure apartat 5.2.7.1).

En definitiva, una altra clau de l'èxit del discurs de la PAH a l'entorn de la problemàtica habitacional ha estat la seva capacitat d'adaptació als reptes emergents que han anat sorgint en aquesta matèria, per a la qual cosa l'articulació de la seva estratègia a través de campanyes ha esdevingut un element fonamental.

7.3. Els principals canals de comunicació de la PAH

7.3.1. L'estratègia d'incidència als mitjans de comunicació

Des dels seus inicis, la PAH considera estratègica la seva relació amb els mitjans de comunicació, en considerar que juguen un rol central en la construcció de l'opinió pública. Com la resta de moviments vinculats al 15M, considera que incidir en la seva agenda informativa és fonamental per disputar els *frames* hegemònics (Mico i Casero-Ripollés, 2014).

Mangot Sala (2013) destaca que la PAH "ha penetrat de manera progressiva però constant en el *mainstream* discursiu i mediàtic espanyol i ho ha fet, a més, de manera conscient" (p.80). Així ho corrobora l'activista de la PAH Lucía Delgado:

Des de l'inici, la PAH sempre ha tingut i ha volgut tenir aliances. Hem volgut utilitzar els mitjans, igual que els mitjans ens utilitzen a nosaltres, amb una mena de simbiosi. (Delgado, L., Entrevista grupal PAH, 30 de novembre de 2017, línies 326-328, annex 5.2).

Aquesta estratègia ha comportat la participació de la PAH en programes i espais mediàtics de màxima audiència com el *Gran Debate* de Tele 5 o la revista *Pronto*, on la PAH va arribar a tenir un consultori setmanal sobre desnonaments (Colau i Alemany, 2013b, p. 92).

Bona mostra de la importància que té per a la PAH la relació amb els mitjans és la menció expressa d'aquest tema al protocol de la campanya *Stop desnonaments* (Afectados por la Hipoteca, n.d.i), on s'insta els activistes a tractar respectuosament la premsa, recordant que visualitzar el conflicte habitacional és fonamental per donar-hi "solucions polítiques".

Una de les vies per incidir sobre el discurs mediàtic és el propi ús de les xarxes socials (Candón-Mena, 2013). L'extensió viral de les reivindicacions dels moviments socials per aquests canals potencia la seva inclusió en el discurs mediàtic, en un procés que va de baix a dalt, és a dir, que fa permeable l'agenda *setting* al discurs dels col·lectius més allunyats dels recursos econòmics i del poder. És el que Sung-Tae i Young-hwan (2007) defineixen com a establiment invers de l'agenda mediàtica. Així ho constaten Alonso-Muñoz i Casero-Ripollés (2016), en un estudi en què analitzen la incidència mediàtica de la campanya de la ILP estatal de la PAH sobre diversos mitjans de comunicació, que constata l'ús dels tuits de la plataforma i dels perfils d'alguns dels seus activistes més reconeguts com a font informativa, especialment per part de publicacions digitals. Els autors consideren que aquesta xarxa "permet la transferència del discurs de la PAH cap als continguts dels mitjans de comunicació" (Alonso-Muñoz i Casero-Ripollés, 2016, p.43).

La portaveu de la PAH de Barcelona, Lucía Delgado, comparteix el fet que les xarxes contribueixen incidir sobre el discurs mediàtic, però considera que és més rellevant la pròpia relació de la plataforma amb els mitjans, a partir de notes i convocatòries de premsa:

No és a través de les xarxes socials que arribem als mitjans. És veritat que les xarxes socials ajuden. La comunicació és més que les xarxes socials.

Treballem de forma integral i transversal. Igual que es treballa amb un relat i l'expliquem amb un vídeo, penjant-lo al web i a les xarxes, també ho enviem a premsa. A través d'això, també passa a l'agenda mediàtica. (Delgado, L., Entrevista grupal PAH, 30 de novembre de 2017, línies 195-199, annex 5.2).

Més enllà de l'ús de les xarxes socials, són diverses les estratègies emprades per la PAH per atraure l'atenció mediàtica. En primer lloc, està la pròpia estètica, visualització i representació de les seves accions, en la línia del que exposa Charles Tilly (1999), pel qual la imatge, lemes o símbols compartits pels integrants d'un moviment social són un dels elements claus del seu èxit. En el cas de la PAH, entre els símbols que l'identifiquen entre gran part de la ciutadania estan les samarretes verdes amb el lema *Stop desnonaments* o les pancartes vermelles imitant una senyal de *Stop* (Barranco et al., 2018, p.62).

La representació de les seves accions, juntament amb la planificació de la seva difusió, també està pensada per captar l'atenció dels mitjans. Així per exemple, a partir de 2012, es va convertir en habitual en les mobilitzacions de la PAH l'aparició del personatge del *reflectant*, un superheroi vestit amb materials metal·litzats que reflecteixen la llum, en diverses protestes, que recorda al personatge de *Supervivienda* de V de Vivienda. Mancat de *superpoders*, la figura del *reflectant* vol simbolitzar com perjudica la crisi a la ciutadania, retornant simbòlicament a través de l'efecte reflex aquest impacte als responsables polítics i econòmics (Pérez Balbi, 2015, p.159).

L'estètica i representació de les accions de la PAH també beu de moviments socials anteriors, com mostra l'adaptació dels *escraches* practicats a l'Argentina a mitjans dels anys 90 al cas de la PAH a Espanya, exposada anteriorment en referir-nos a aquesta campanya (Pérez Balbi, 2015). El col·lectiu artístic *EnMedio* que va col·laborar en el disseny de la imatge gràfica i la cartelleria dels *escraches* de la PAH també havia col·laborat anteriorment amb V de Vivienda i amb el moviment alterglobalització a principis del segle XXI. Aquest mateix col·lectiu artístic també

ha dissenyat cartells per a accions concretes de la PAH com l'ocupació d'una seu de Bankia l'octubre de 2012 per reivindicar una solució per a Matías, persona afectada per un procés d'execució hipotecària i activista de la plataforma. Al cartell, Matías era representat com un presidiari. Per això, en finalitzar la protesta exitosament, l'activista va declarar: "ja no sóc pres de Bankia" (Sanmartín, 2019, pp. 194-196).

A més de la visualització, difusió i representació de les seves accions, un segon factor que ajuda la PAH a incrementar la seva incidència mediàtica són els testimonis de les pròpies persones afectades per desnonaments i que són alhora activistes de la plataforma. En aquest sentit, la portaveu de la PAH de Barcelona Lucía Delgado assegura:

"Explicar històries de vida, més enllà de dades, és la PAH. Ja hi ha d'altres entitats que treballen temes d'habitatge, el valor de la PAH són les persones" (Delgado, L., Entrevista grupal PAH, 30 de novembre de 2017, línies 262-264, annex 5.2).

Un altre dels membres de la PAH entrevistats, Luis Sanmartín, explica que un altra de les estratègies comunicatives de la plataforma és posar-se en contacte amb "periodistes de confiança" per oferir-los entrevistar persones afectades per desnonaments:

No solo es convocar a la prensa, sino ofrecerle cosas que le puedan atraer. A veces trabajamos con periodistas con los que tenemos confianza. Por ejemplo, tras el recurso al Tribunal Constitucional contra la ley 24/015, hicimos una campaña de presión al PP para que no la tumbara. No solo convocamos prensa a las acciones, por ejemplo la acción de todas las PAH catalanas ante la sede del PP, sino que también con periodistas de confianza

consequimos entrevistas a una serie de familias. Familias que, gracias a la ley que el PP quería tumbar, habían podido solucionar su problema. Logramos que cada día salieran 1-2 artículos de este tema. La idea a transmitir era: si quieren tumbar la ley, quieren tumbar una ley que funciona y que está generando soluciones. (Sanmartín, L., Entrevista grupal PAH, 30 de noviembre de 2017, línies 251-260, annex 5.2).

En d'altres ocasions, són els mitjans de comunicació els que sol·liciten a la PAH que els posi en contacte amb persones afectades per comptar amb el seu testimoni en les seves informacions. La PAH valora cada demanda i, en tant que considera estratègica la seva relació amb els mitjans, tracta de donar-los resposta, però alhora filtra les peticions que rep, sobretot per evitar que mostrin les persones afectades com a víctimes i no com a subjectes actius i apoderats davant de la problemàtica habitacional que pateixen. Així ho exposa la portaveu de la PAH de Barcelona Lucía Delgado:

Hi ha d'altres moviments que no treballen tan assíduament amb mitjans, nosaltres sempre els hem entès com a aliats. És igual quin mitjà sigui. Fem un filtre segons què vulguin. Si volen una família en situació vulnerable, *pobrecilla*, aquí no ens trobaran. (Delgado, L., Entrevista grupal PAH, 30 de novembre de 2017, línies 340-343, annex 5.2).

L'activista Luis Sanmartín també destaca el paper que tenen les assemblees d'assessorament col·lectiu per a l'apoderament de les persones afectades per problemàtiques habitacionals i activistes de la PAH a l'hora de preparar-se per atendre els mitjans:

La gran victoria de la PAH es que ha roto el miedo de las familias. A mucha gente le parece muy evidente ahora. Hay gente que llega culpabilizada por

el propio proceso que tienen a sus espaldas, cuando entran aquí no es como la administración. Aquí no atendemos a las personas individualmente, lo que contribuye a culpabilizarlas del problema. Aquí, hacemos sesiones colectivas, para generar empatía general. Su historia que consideraban única, imposible de solucionar... ven que es la del compañero. Se genera un sentimiento de comunidad. Refuerza a las personas que vienen aquí. Se genera un empoderamiento emocional a base de generar comunidad y colectivizar los problemas de cada uno de sus miembros. Dando consignas y preparando a la gente antes de hacer declaraciones públicas, no tienen miedo. (Sanmartín, L., Entrevista grupal PAH, 30 de noviembre de 2017, líneas 290-301, annex 5.2).

A més dels testimonis dels afectats, una altra figura clau per transmetre les reivindicacions de la PAH a l'opinió pública són les persones que exerceixen com a portaveus de la plataforma. Els activistes de la PAH remarquen que els portaveus transmeten el relat prèviament acordat a l'assemblea, ja que els mecanismes de presa de decisió de la plataforma són horitzontals, i que no tenen major poder de decisió que la resta de membres. Així ho exposa un altre dels activistes entrevistats, Ricardo Dubcek:

De vegades no s'entén bé des de fora. El portaveu no és cap dirigent, és el que explica la postura de la PAH, presa en assemblea, no pren cap decisió per si sol. No té cap poder. No és tan important la popularitat. No es tracta de tenir personalismes. El que explica el portaveu és el que s'ha decidit entre totes a l'assemblea. (Dubcek, R. Entrevista grupal PAH, 30 de novembre de 2017, línies 369-373, annex 5.2).

En la mateixa línia, el document que fixa els criteris bàsics de funcionament d'una PAH considera que la funció dels portaveus és “representar-la en els diferents àmbits en què aquesta actui dins del marc local” i transmetre els posicionaments “discutits i acordats en assemblea” (Afectados por la Hipoteca, n.d.c, p. 5).

En aquest sentit, la PAH presenta paral·lelismes amb el conjunt de col·lectius vinculats al 15M i amb el seu antecessor al tombant de segle, el moviment alterglobalització, on ja es podien identificar aquestes dinàmiques de treball en xarxa i horitzontals, amb què es tracta de minimitzar els personalismes (Alberich, 2012).

També de forma col·lectiva es preparen les entrevistes amb els mitjans de comunicació o les compareixences públiques del portaveu de la PAH, en la mesura del temps disponible, tant per preparar el missatge a transmetre com per fer la corresponent difusió de la intervenció a xarxes i maximitzar-ne la difusió i impacte. Respecte d'aquest tema, l'activista de la PAH Ricardo Dubcek exposa:

Al final, no es debat al detall en assemblea. Perquè no hi ha temps. Es busca un equilibri entre l'horitzontalitat i que sigui eficaç. Cal tenir en compte que els portaveus ja tenen interioritzat el discurs. (Dubcek, R., Entrevista grupal PAH, 30 de novembre de 2017, línies 405-407, annex 5.2).

La menció especial als portaveus dins dels criteris bàsics de funcionament d'una PAH també es refereix a la formació de les persones que han d'exercir aquesta responsabilitat. En aquest sentit, exposa que la comissió de comunicació de la PAH pot realitzar “tallers per facilitar la tasca dels portaveus en la seva relació amb els mitjans de comunicació que puguin ser d'utilitat per a aquelles persones que no tinguin experiència prèvia”. A més, el protocol afegeix que aquelles persones de l'equip “amb més experiència i perícia formaran aquelles altres que, amb més humilitat i disposició per a l'aprenentatge, s'inicien en aquesta tasca” (Afectados por la Hipoteca, n.d.c, p. 5).

Pel que fa al procediment d'elecció dels portaveus, l'activista de la PAH Lucía Delgado explica que, tradicionalment, ha estat una qüestió que ha sorgit de forma natural:

En un inici, va ser com una cosa natural. La PAH comença a Barcelona i cada PAH a nivell local té un portaveu. A nivell de Barcelona, van sortir diferents persones: érem quatre i les quatre fèiem premsa. Arran de la ILP estatal de 2013, Ada Colau, que feia de portaveu a Barcelona, agafa protagonisme estatal. Sempre han existit portaveus de campanyes a nivell estatal i a nivell català. Quan Ada Colau va deixar de tenir disponibilitat com a portaveu, es va mirar qui tenia disponibilitat. Carlos Macías ja havia començat a fer temes de portaveu. Va ser un procés natural. (Delgado, L., Entrevista grupal PAH, 30 de novembre de 2017, línies 348-356, annex 5.2).

Això no obstant, més recentment, la plataforma ha fixat més criteris d'elecció dels portaveus. Al mencionat document de criteris bàsics de la PAH, pel que fa als portaveus estatals, el document remarca la necessitat que aquestes persones siguin escollides per consens d'entre aquelles que participin a la comissió encarregada de desenvolupar l'acció o campanya de la qual s'hagi de transmetre el posicionament de la plataforma (Afectados por la Hipoteca, n.d.c, p. 5).

En el cas dels nodes locals, el protocol també remarca que el portaveu o portaveus no siguin "imposats" i siguin "escollits per assemblea". A més, a l'assemblea hauran de rendir comptes del seu paper com a portaveus, especialment quan representin la PAH en reunions de diferents àmbits, per exemple pel que fa a la relació amb les institucions i quan arribin a acords amb d'altres parts implicades en la problemàtica habitacional (Afectados por la Hipoteca, n.d.c., p. 5).

Segons aquest protocol, els portaveus també han de complir el requisit de no ser membres de cap partit polític, per tal que la imatge pública de la PAH, que és

apartidista i té membres dins de l'organització de diferents sensibilitats polítiques, no s'identifiqui amb cap partit en concret (Afectados por la Hipoteca, n.d.c, pp. 2-3).

També s'estableix que cada PAH local disposi almenys de dos portaveus, per evitar que una sola persona "centralitzi" aquest rol. Fins i tot, es recomana que, en el cas dels nodes locals que concentrin un nombre suficient de persones, la responsabilitat de ser portaveu sigui rotatòria. A més, en el cas de fer declaracions públiques sobre campanyes concretes, el protocol marca que és convenient que els portaveus de la plataforma deleguin aquest rol en les persones responsables dels grups i comissions de treball que coneguin més a fons els temes corresponents. D'aquesta manera, es contribueix a "reconèixer, apoderar i posar en valor la seva tasca, entenent que la millor forma de representació passa per donar la paraula a tots i escoltar les opinions" (Afectados por la Hipoteca, n.d.c, p. 5).

En el cas de la PAH de Barcelona, en el període 2009-2013, va exercir com a principal portaveu Ada Colau, que també va desenvolupar aquesta responsabilitat arreu de l'Estat, cosa que es va visualitzar especialment durant la campanya de la ILP estatal. Posteriorment, l'any 2014, Ada Colau va deixar aquesta responsabilitat i el seu paper actiu a la PAH per implicar-se en el projecte polític municipalista de Guanyem Barcelona (Afectados por la Hipoteca, 2014a), que la va portar a l'alcaldia de la ciutat el maig de l'any següent

A partir d'aquell moment, a mitjans de 2014, Carlos Macías va prendre el relleu a Ada Colau com a portaveu de la PAH de Barcelona. Macías també va assumir aquesta responsabilitat arreu de Catalunya, durant el desenvolupament de la campanya de la ILP catalana, i, posteriorment, arreu de l'Estat. Macías va exercir com a portaveu de la PAH fins a principis de l'any 2018, quan va abandonar aquesta responsabilitat en incorporar-se primer com a assessor de l'equip de l'alcaldia i posteriorment de la regidoria d'habitatge de l'Ajuntament de Barcelona (Sanmartín, 2019, p. 384). Des d'aleshores, han assumit la principal responsabilitat com a portaveus de la PAH de Barcelona tant Lucía Delgado com Santi Mas de Xaxàs

(PAH Barcelona, comunicació personal, 29 de setembre de 2020, veure annex 6.1, línies 36-40).

En definitiva, la PAH aplica diverses estratègies per aconseguir atraure l'atenció mediàtica, des de les notes, convocatòries de premsa i declaracions i participació dels portaveus en diferents espais mediàtics fins a la visualització de casos de les persones afectades i activistes de la plataforma. La pròpia estètica rupturista i innovadora del moviment, que contribueix a la visualització i reconeixement de la seva imatge entre l'opinió pública, i el traspàs d'alguns dels missatges que comparteix a les xarxes socials a partir d'estratègies virals a l'agenda mediàtica també contribueixen a l'impacte de la PAH sobre els mitjans de comunicació.

7.3.2. L'estratègia de comunicació a les xarxes socials

Com és propi dels nous moviments socials, que deuen gran part del seu èxit al maneig de la tecnologia informacional (Castells, 1997), la PAH utilitza Internet i xarxes socials per estendre el seu relat contrahegemònic. Les xarxes socials li proporcionen major llibertat per difondre els seus missatges i reivindicacions, a partir de l'automediació, sense dependre dels mitjans de comunicació (Haro i Sampedro, 2011).

En aquest apartat, examinem en primer lloc quina és la presència i perfils de la PAH a les xarxes socials. Posteriorment, analitzem les funcions amb què la plataforma empra aquests canals digitals en termes generals, així com les diferències en l'ús específic de les diferents tipologies de xarxes socials. Finalment, s'exposa com es forma i apodera els activistes per a l'ús d'aquests mitjans digitals.

7.3.2.1. Presència de la PAH a les xarxes socials

La PAH ha apostat per difondre el seu discurs contrahegemònic a través dels mitjans digitals des dels seus orígens. Poc després que nasqués el primer node local de la PAH a Barcelona l'any 2009, ja es van començar a crear els seus primers

comptes en diverses xarxes socials, en primer terme d'abast estatal sota el nom de *Afectados por la Hipoteca* i no encara d'àmbit local, com explica la fundadora de la plataforma Lucía Delgado:

La PAH, a tot l'Estat, comença a Barcelona i des d'aquí generem perfils estatals. El 2009, la PAH de Barcelona no existia ni a *Facebook* ni a *Twitter*, ni tenia web. Només existia *Afectados por la Hipoteca*, amb web i xarxes, que es creen des de Barcelona. (Delgado, L., Entrevista grupal PAH, 30 de novembre de 2017, línies 79-82, annex 5.2).

Va ser l'abril de 2010 quan es van obrir els perfils estatals de la PAH a *Twitter* i a *Facebook* i aquest mateix any també es va posar en marxa la seva primera pàgina web, inicialment un senzill blog molt orientat a donar informació útil a les persones que no podien fer front a les seves quotes hipotecàries i que s'enfrontaven a un possible desnonament, que es va anar renovant i perfeccionant amb el pas del temps (Alonso-Muñoz, 2016, p. 44). A través de les xarxes socials de la PAH, amb un gran potencial comunicatiu -actualment la PAH estatal té 90.700 seguidors a *Twitter*¹³ i 107.257 a *Facebook*¹⁴-, els comunicats del web de la PAH (amb el domini <https://afectadosporlahipoteca.com/>) tenen la capacitat de difondre's entre un gran nombre de persones.

Prèviament a la creació dels comptes a *Facebook* i *Twitter*, el setembre de 2009, la PAH ja havia obert els seus perfils a *Youtube* i a *Vimeo*, per mostrar visualment com es desenvolupaven les seves protestes, a través de material audiovisual (Gerbaudo, 2012, p. 3).

A les xarxes socials de caire estatal, s'hi van sumar posteriorment les de diverses plataformes locals, de manera que es va anar teixint progressivament un model comunicatiu horitzontal i en xarxa. En aquest model, cada node local de la PAH

¹³ Recuperat el 24 de maig de 2021 de https://twitter.com/LA_PAH

¹⁴ Recuperat el 24 de maig de 2021 de <https://www.facebook.com/afectadosporlahipoteca>

comunica les demandes d'habitatge més vinculades a la seva realitat territorial i, alhora, comparteix també les reivindicacions d'altres nodes o les de caire més general. Alhora, els comptes estatals es mantenen, de manera que funcionen com a "catalitzadors" i comparteixen els continguts dels diversos nodes locals per amplificar la difusió dels seu continguts (Alonso-Muñoz 2016, p. 46).

Els orígens d'aquest procés se situa en l'esclat del moviment 15M, que és justament quan es va accelerar l'extensió territorial de la plataforma. Les noves plataformes locals que es van anar creant es van dotar també de presència digital, alhora que aquelles prèviament existents, com la PAH de Barcelona, també van generar els seus propis comptes a les xarxes. La portaveu de la PAH de Barcelona Lucía Delgado explica el desenvolupament d'aquest procés:

Arran del 15M, el 2011, per les nostres relacions amb *Democracia Real Ya*, acabem copiant el que es va fer amb el 15M. Si el 15M va crear perfils a les xarxes per diferents ciutats, per exemple *15M Madrid*, *Acampada BCN*, *Acampada Madrid...*, nosaltres fem el mateix amb la PAH: *PAH BCN*, *PAH Terrassa...* Intentem que totes les PAH tingui perfils propis a partir de 2011. (Delgado, L., Entrevista grupal PAH, 30 de novembre de 2017, línies 84-89, annex 5.2).

En el cas de la PAH de Barcelona, des de setembre de 2011, disposa de compte propi a *Facebook* (@PAHBarcelona), amb 15.100 seguidors¹⁵, i a *Twitter* (@PAH_BCN), amb 29.000 seguidors¹⁶. Així doncs, a diferència dels comptes estatals, en el cas de la PAH de Barcelona, és *Twitter* el canal amb major nombre de seguidors. En aquest perfil de *Twitter* (@PAH_BCN), es focalitza l'anàlisi de contingut dels missatges de la PAH a les xarxes, que s'exposa al final d'aquest capítol.

¹⁵ Recuperat el 16 de maig de 2021 de <https://www.facebook.com/PAHBarcelona>

¹⁶ Recuperat el 16 de maig de 2021 de https://twitter.com/PAH_BCN

El node local de Barcelona també es va dotar de pàgina web pròpia (<https://pahbarcelona.org>) el 2012 i el mateix any es va obrir un compte propi de Youtube, que ha registrat 33.546 visualitzacions des d'aleshores¹⁷. Com en el cas del portal estatal Afectadosporlahipoteca.com, la pàgina web de la PAH de Barcelona funciona com a contenidor dels missatges, reivindicacions o informacions de la PAH, que després es viralitzen a través de les xarxes. El web és el “punt de partida de tot el missatge” (Alonso-Muñoz, 2016, p. 44).

El continguts del web de la PAH Barcelona (pahbarcelona.org) s'estructuren de la manera següent. Consta d'un apartat general on es descriu què és la plataforma i com s'organitza a Barcelona (assemblees, comissions...), un apartat per fer donacions per finançar l'organització i un calendari d'activitats i reunions. També es dediquen apartats a hipoteques, lloguers, ocupacions i, més recentment, a l'impacte de la covid en matèria d'habitatge. En tots aquests apartats, es pot trobar informació bàsica i documents útils d'interès per a les persones afectades per problemàtiques habitacionals relatives a cadascun d'aquests àmbits. També hi ha un apartat dedicat als mitjans de comunicació, amb diferents subapartats: comunicats propis de la PAH de Barcelona, vídeos, recursos gràfics, presència de la plataforma local als mitjans (amb recull de notícies), publicacions i informes amb dades sobre habitatge i específicament de desnonaments.

L'estructura i la imatge del web del node local, amb el fons verd i el logotip de la PAH, és similar a l'estatal (Afectadosporlahipoteca.com). Quant a l'estructura, el portal estatal es diferencia del de la PAH de Barcelona pel fet de comptar amb un apartat on es poden trobar els contactes de cadascun dels nodes locals d'arreu de l'Estat, un apartat d'internacional (amb comunicats sobre la participació de la PAH estatal en activitats d'altres països o sobre d'altres informacions d'interès en matèria d'habitatge d'àmbit internacional) i un ampli i complet apartat de recursos gratuïts (amb més documents útils tant per a les persones afectades com per facilitar l'organització dels nodes locals i un apartat d'informacions jurídiques sobre

¹⁷ Recuperat el 24 de maig de 2021 de https://www.youtube.com/channel/UCUp2InJBp9pBUh_PvEr0EXQ/about

habitatge). També és el web estatal el que centralitza la informació de les campanyes desenvolupades per la PAH arreu del territori.

Els continguts del web de la PAH, i especialment els documents útils que hi comparteix, són una bona mostra de l'aposta de la PAH per socialitzar i obrir els seus recursos i coneixements al conjunt de persones afectades per problemàtiques habitacionals, seguint la lògica del codi obert que facilita la xarxa (Capel, 2010). Especialment durant els seus primers anys de vida, els documents útils sobre el procés de creació i funcionament d'una PAH, disponibles en obert al web, també van servir per ajudar a estendre la plataforma a diferents punts del territori (Colau i Alemany, 2012).

Des de la seva creació l'any 2009, la PAH ha creat un gran volum de documents útils, que es poden consultar principalment al seu web estatal (Afectados por la Hipoteca, n.d.d). En webs de nodes locals, com el de la PAH de Barcelona, també es poden trobar documents útils, classificats per àmbits com les hipoteques, els lloguers o les ocupacions (PAH Barcelona, n.d.b, n.d.c i n.d.d). Un dels primers documents útils que es va crear, i que s'ha anat revisant amb el pas del temps, és el *Llibre verd de la PAH: la guia bàsica de la plataforma amb els consells bàsics per afrontar diferents situacions d'emergència habitacional* (Barranco et al., 2018, p. 62). Després hi ha molts d'altres dedicats a temàtiques específiques, com les sol·licituds de dació en pagament, el model d'escrit per a l'ajornament de desnonament hipotecari i de lloguer, o la sol·licitud de lloguer social en cas d'ocupació, entre d'altres.

L'evolució seguida pels espais i continguts web de la PAH també és una bona mostra de com la plataforma ha anat perfeccionat la seva estratègia en xarxa amb el pas del temps. L'increment de la presència digital de la PAH arran de l'esclat del 15M va anar seguida d'un guany qualitatiu pel que fa a l'ús d'aquests canals, guanyant en "freqüència" d'actualització de continguts i "eficiència" (Alonso-Muñoz, 2016, p. 44).

El desenvolupament de la campanya de la ILP estatal també va contribuir a donar un pas més en aquesta direcció. És precisament l'any 2013, quan la PAH renova el seu web estatal, dotant-lo d'un "aspecte més atractiu" i ampliant-ne continguts (Alonso-Muñoz, 2016, p. 44). També a principis del 2013, la PAH va obrir un perfil estatal en una nova xarxa social, *Instagram*, on actualment compta amb 3.979 seguidors¹⁸. En el cas del node local de Barcelona, va començar a tenir perfil propi a *Instagram* més endavant, l'any 2016, on compta amb 2.733 seguidors¹⁹.

Finalment, cal destacar que, molt recentment, la PAH ha començat l'any 2020 a visualitzar la seva presència a les xarxes socials amb comptes corresponents a tot Catalunya. Sota la denominació de PAH catalanes, s'han creat comptes a *Twitter*, *Facebook*, *Instagram* i *Youtube* i s'ha obert la pàgina web lalah.cat, entre abril i juny de 2020.

Com a antecedent dels comptes propis de les PAH catalanes a les xarxes socials, cal destacar els que es van obrir durant la campanya de la ILP contra l'emergència habitacional i la pobresa energètica l'any 2014. Aquella campanya va comptar amb presència a *Twitter* i *Facebook* (@ILPhabitatge en ambdós casos), amb la pàgina web ilphabitatge.cat/ i amb un canal de *Telegram* (<https://t.me/HemRecuperatLaLlei242015>) per difondre les informacions al respecte. Però, aquests canals digitals no corresponien a les PAH catalanes com a tals, com els creats el 2020, sinó a una campanya que aquestes secundaven, conjuntament amb d'altres moviments socials com l'Aliança contra la Pobresa Energètica i l'Observatori DESC.

No ha estat fins al 2020 que el col·lectiu de les PAH catalanes s'ha dotat de presència digital, fruit de les dinàmiques prèvies de treball conjunt entre els nodes locals del territori. L'objectiu d'aquestes noves xarxes és aglutinar i difondre les accions que preparen conjuntament, per tal d'enfortir el seu treball en xarxa i la seva visualització arreu de Catalunya (PAH Barcelona, comunicació personal, 10 de novembre de 2020, veure annex 6.2, línies 15-21).

¹⁸ Recuperat el 21 de maig de 2021 de https://www.instagram.com/la_pah/

¹⁹ Recuperat el 16 de maig de 2021 de https://www.instagram.com/pah_barcelona/

7.3.2.2. Funcions amb què la PAH empra les xarxes socials

La PAH fa servir les xarxes socials amb les mateixes funcions que la majoria de nous moviments socials (NMS). Recordem que les principals funcions amb què els NMS fan servir les xarxes socials (exposades a l'apartat 3.2) són la comunicació de les seves reivindicacions cap a l'opinió pública, la mobilització social per incentivar la participació en les seves accions de protesta; l'organització (i comunicació interna) dels seus propis activistes (Cammaerts et al., 2013, p.13); i, complementàriament als tres objectius anteriors, també la fiscalització del poder (Feenstra i Casero-Ripollés, 2014, p. 2462).

En els diferents protocols de comunicació de la PAH, on es fixen pautes per difondre les accions i campanyes per als diferents nodes locals, es poden distingir continguts relatius a cadascuna de les funcions anteriors. Un d'aquests documents és el *Protocol per a la comunicació de mínims de la comissió de comunicació estatal* (Afectados por la Hipoteca, n.d.h), que pretén facilitar la relació de totes les PAH locals i grups de treball amb la comissió de comunicació estatal. En relació a la funció comunicativa (externa), aquest protocol subratlla la necessitat de preparar les accions a partir de "documents base" de treball que centralitzin tota la informació a difondre i l'estratègia a desenvolupar a través dels diferents canals (informació bàsica, objectius, dades, enllaços, planificació temporal...). És a dir, es recomana que els activistes preparin un missatge bàsic en què se sustenti la campanya o la difusió de l'acció, per després replicar-lo en les diferents xarxes socials i canals.

Cada node local adequa els protocols estatals a la seva pròpia situació i dinàmiques de funcionament. A propòsit de la planificació de continguts, els activistes de la PAH de Barcelona entrevistats exposen que hi ha nodes locals que opten en major mesura per aquesta via, fins i tot fent servir eines de programació de missatges com *Hootsuite* o *TweetDeck*. Per contra, en el cas de la PAH de Barcelona, l'activista Marga Salgot, membre de la comissió de comunicació del node local, assegura que es combina planificació i espontaneïtat:

Jo fa temps que no programo res. Crec que és més natural, més fresc... fer-ho en funció del que està passant. Van fent fotos alguns companys i, des de casa, tu vas treballant sobre el moment. Si tens preparats alguns, està bé, alhora que vas posant alguns en el moment. Està molt planificat, però alhora és fresc. (Salgot, M., Entrevista grupal PAH, 30 de novembre de 2017, línies 216-220, annex 5.2).

En un altre protocol estatal, de comunicació de mínims a l'hora de fer una acció (Afectados por la Hipoteca, n.d.g), també es fan referències a la funció de mobilització, detallant els continguts que han de tenir els missatges per animar la ciutadania a prendre part de les accions de protesta. Concretament, el protocol especifica que han de recollir les dades següents: el lloc i hora de l'acció, l'explicació del cas (per exemple, si és una acció de *Stop desnonaments*, la descripció general de la situació de la família afectada) i informació sobre els agents objectes de la protesta (per exemple, conèixer si el banc que vol executar el desnonament ha estat o no rescatat amb fons públics, quina resposta està donant en casos de desnonament...). En aquest darrer punt, observem com es combina la funció de mobilització amb la de fiscalització.

Tots dos protocols es refereixen també a la funció de comunicació interna amb finalitats organitzatives. En el protocol de comunicació de mínims de la comissió estatal (Afectados por la Hipoteca, n.d.h), es concreten diversos aspectes al respecte: comunicar a la comissió de comunicació de la PAH corresponent quins són els continguts que es volen visualitzar per part dels diferents grups de treball o nodes, especificar si els activistes poden fer pública o no l'acció (o des de quin moment ho poden fer) o concretar si es necessita suport comunicatiu en determinats moments (per exemple per compartir en una determinada franja horària un missatge a *Twitter* per aconseguir un major ressò i poder aspirar a ser *Trending Topic* i situar-se entre els temes més comentats a la xarxa en un moment determinat).

Tant en aquest protocol com en el de comunicació de mínims a l'hora de fer una acció (Afectados por la Hipoteca, n.d.g), també es recomana disposar d'un missatge tipus per *Whatsapp* o *Telegram*, que reculli la informació bàsica de les accions (a què es convoca, per què, on i el plantejament de l'acció), per transmetre'l als propis activistes o persones afins a la plataforma. D'aquesta manera, es convoca les persones que formen part d'aquests grups de missatgeria a les accions de protesta, alhora que se'ls proporciona un contingut fàcil de compartir amb d'altres persones del seu entorn que hi puguin estar interessades. Se segueix així el model de comunicació en cadena descrit per Haro i Sampedro (2011), a partir del qual les convocatòries van dels nuclis més implicats en l'acció a d'altres grups d'activistes amb menor nivell de participació directe fins arribar a sectors de població que, tot i que no formen part del moviment, simpatitzen amb les seves reivindicacions (Haro i Sampedro, 2011, pp.166-168).

En relació als canals de missatgeria instantània *Whatsapp* i *Telegram*, els activistes de la PAH entrevistats expliquen que han tendit a substituir amb el pas del temps la primera aplicació per la segona. *Telegram* ofereix major seguretat i privacitat dels missatges, un dels principals motius pels quals els moviments socials prioritzen el seu ús front al de *Whatsapp* (Martín Granados, 2016).

També cal recordar l'ús d'eines de comunicació telemàtica (*Mumble, Jitsi, Zoom...*) per part dels activistes de la PAH de Barcelona (per desenvolupar assemblees, comissions de treball virtuals...), com hem exposat en referir-nos a l'estructura i organització de la PAH (veure apartat 7.1.3.2). L'ús d'aquests canals de comunicació telemàtica s'ha vist incrementat des de l'any 2020, a causa de la pandèmia sanitària de la covid (PAH Barcelona, comunicació personal, 29 de setembre de 2020, veure annex 6.1, línies 46-49).

Més enllà de les funcions generals amb què es fan servir les diferents xarxes socials per part de la PAH, hi ha diferències en l'ús que la plataforma fa de cadascuna d'elles. Això es posa clarament de manifest en les dues xarxes en què la PAH de Barcelona té major nombre de seguidors: *Twitter* i *Facebook*.

Una diferència fonamental entre aquestes dues xarxes, i que condiciona les funcions amb què es fan servir en major mesura cadascuna d'elles, és el perfil més freqüent dels seus seguidors. En aquest sentit, l'activista de la PAH de Barcelona Luis Sanmartín exposa:

Facebook se utilitza normalment per a cròniques, és una finestra a la gent de la PAH. Quien te ve en *Facebook* es la gent de la PAH o que simpatiza con ella, para que sepa qué hacemos, que seguimos siendo resolutivas y consiguiendo victorias. Lo hacemos de manera alegre, propositiva. *Twitter* es la red de la inmediatez, donde se establece la relación de hechos de una acción, la narrativa de una acción, cómo transcurre y concluye. Está mas pensado para miradas externas a la PAH. Prensa suele mirar bastante *Twitter*. (Sanmartín, L., Entrevista grupal PAH, 30 de novembre de 2017, línies 68-74, annex 5.2).

En el cas de *Facebook*, els dos protocols de comunicació citats anteriorment (Afectados por la Hipoteca n.d.g i n.d.h) destaquen la utilitat dels denominats *events* per a la funció de mobilització. Els *events* permeten generar un espai informatiu amb tots els detalls d'una acció, difondre-la i convidar la gent a sumar-s'hi, de manera que cadascú pot indicar si l'interessa o hi pot assistir.

Però la funció mobilitzadora no és exclusiva de *Facebook* i també es desenvolupa a *Twitter*. Per a ambdues xarxes socials, el Protocol per a comunicació de mínims a l'hora de fer una acció (Afectados por la Hipoteca, n.d.g) recomana acompanyar les convocatòries amb un cartell (o *banner* adaptat a les xarxes), que exposi molt clarament i de forma visual la informació bàsica de l'acció.

El que sí és més propi de *Facebook* és difondre el balanç i resum de les accions de protesta una vegada finalitzades, acompanyat de material audiovisual (àlbums de fotos, vídeos...) que il·lustri el desenvolupament de les mateixes. Així consta al

protocol de comunicació de mínims a l'hora de fer una acció (Afectados por la Hipoteca, n.d.g). Per a Alonso-Muñoz (2016), una de les principals finalitats de *Facebook* és també “promocionar les accions realitzades i les fites aconseguides” per la plataforma, per la qual cosa el suport visual és de gran utilitat (p. 46). Aquesta mena de missatges, sobretot quan celebren els èxits aconseguits per la PAH, també compleixen alhora la funció de motivar els activistes a seguir lluitant.

Pel que fa a *Twitter*, el que és propi d'aquesta xarxa social és la comunicació dels missatges cap a l'opinió pública amb caràcter immediat, fins i tot explicant les accions i esdeveniments mentre estan succeint, fent el relat en directe. Així ho corrobora també l'activista de la PAH de Barcelona Alba Benavent:

“Utilizamos sobre todo *Facebook* y *Twitter*, pero tienen dos funciones diferentes, la crónica posterior versus la inmediatez”. (Benavent, A., Entrevista grupal PAH, 30 de novembre de 2017, línies 54-55, annex 5.2).

També Alonso-Muñoz (2016) comparteix que *Twitter* és el canal més utilitzat per la PAH per “compartir informació a temps real per mantenir informada la ciutadania de les darreres novetats” (p. 43), atenent al model de comunicació immediata que possibilita aquesta xarxa social (Pérez Díaz et al., 2013).

En el protocol per a la comunicació de mínims a l'hora de fer una acció, es defineix un marc de referència que estableix la tipologia de missatges a comunicar durant el transcurs d'una mobilització a través de *Twitter*. Aquest fil conductor de la narrativa de *Twitter* està conformat per missatges relatius a les qüestions següents: “On estem?, què demanem?, quants som?, diu alguna cosa el banc? i quina resposta està donant?”. També es recomana anar compartint detalls sobre el cas de les persones afectades, per posar rostre humà a les accions, així com explicar com va l'acció, utilitzant fotografies que visualitzin el compromís dels activistes de la PAH. També s'insta a mencionar a *Twitter* el perfil de les entitats o persones objecte de la protesta (bancs, immobiliàries, representants polítics...), per interpel·lar-los també a través de les xarxes (Afectados por la Hipoteca, n.d.g, p. 2).

En aquest mateix protocol, també se subratlla la importància de fer servir un *hashtag* a *Twitter* perquè tots els missatges relatius a la mateixa acció estiguin identificats amb aquesta mateixa etiqueta i es puguin seguir i localitzar amb facilitat. Més enllà de la identificació i localització dels missatges, el *hashtag* pot complir moltes altres funcions com ara reforçar la cohesió d'una comunitat unida per una causa concreta (Bruns i Burgess, 2012) -per exemple activistes de la PAH que participen en una acció concreta de *Stop desnonaments* en una localitat determinada- o emmarcar el missatges i contribuir a reforçar un determinat *frame* o enfocament discursiu (Dahlberg-Grundberg i Lindgren, 2014).

Tant en el cas de *Twitter* com en el de *Facebook*, el protocol de comunicació de mínims també remarca la necessitat de “tancar” la narrativa de les accions (Afectados por la Hipoteca, n.d.g, p. 3). En el cas de *Facebook*, això es tradueix amb el *post* de resum de l'acció acompanyat de material gràfic, que s'hauria d'acompanyar del respectiu comunicat de balanç al web. En el cas de *Twitter*, això determina que el fil conductor de la narrativa en directe conclougui amb un missatge final que indiqui que l'acció s'ha acabat i el resultat que s'ha aconseguit.

A més de la immediatesa de *Twitter*, una altra eina tecnològica que ha reforçat la comunicació del transcurs de les accions i mobilitzacions de la PAH és el *streaming*, que permet emetre vídeos d'actes en directe, un recurs utilitzat sovint per a la PAH en el cas de les rodes de premsa o les accions de protesta de major rellevància. A l'hora de fer un *streaming*, normalment hi ha algun activista de la PAH que s'ocupa de conduir l'acte on-line, al qual es refereix el protocol per a la comunicació de mínims:

La persona que haga el *streaming* está siendo la voz de esa PAH, tiene que explicar qué está pasando, por qué estamos ahí, tener un tono y una forma de expresarse que invite a seguir la acción, a entenderla, empatizar (Afectados por la Hipoteca, n.d.g, p. 3).

Així doncs, la narrativa d'accions en directe per part de la PAH s'ha anat dotant amb el pas del temps de nous mitjans tecnològics i digitals, per complementar els missatges compartits a *Twitter*.

7.3.2.3. Formació dels activistes en l'ús de les TIC

L'aprenentatge i formació dels activistes de la PAH en l'ús de les xarxes socials i els mitjans digitals es produeix principalment per dues vies: la transmissió de coneixement entre activistes, entre aquells amb més experiència en la matèria i aquells que comencen a familiaritzar-se amb aquestes eines, i la realització de cursos, tallers o d'altres projectes formatius.

Luis Sanmartín, membre de la comissió de comunicació de PAH Barcelona, es refereix a la transmissió de coneixement entre els propis activistes:

Quando llega alguien nuevo, suele ocurrir que se junta con gente ya empoderada en diferentes aspectos. Lo mismo para comunicación. Te juntas con alguien que ya sabe y se produce un aprendizaje natural. Una persona que quiera tuitear se junta con alguien que ya está tuiteando. Una de las barreras que ha roto la PAH es la barrera digital. (Sanmartín, L., Entrevista grupal PAH, 30 de noviembre de 2017, línies 448-452, annex 5.2).

A aquest procés de traspàs de coneixement entre activistes, Luis Sanmartín hi afegeix els diferents tallers que la PAH realitza sobre temes diversos, també de comunicació. En aquesta matèria, una de les experiències de formació i aprenentatge més rellevants dels darrers anys és la que va suposar la posada en marxa de la Comissió *PAHPress* el 2017, per tal de formar els activistes del node local en la gravació, muntatge i difusió de vídeos. Membres del projecte artístic Documental Social Participatiu (DSP) van organitzar tallers d'aprenentatge per apoderar els activistes en l'ús de l'audiovisual (Sanmartín, 2019, p. 60).

El treball desenvolupat pels activistes de la PAH als tallers de Documental Social Participatiu també es va exposar el febrer de 2018 al Centre de la Imatge Virreina de Barcelona, en una mostra d'experiències de formació i aprenentatge de DSP amb diversos col·lectius socials (Ajuntament de Barcelona, 2018). Arran de la col·laboració amb el projecte artístic de DSP, la comissió *PAHPress* es va convertir en un espai de treball estable dels activistes de Barcelona per elaborar vídeos per difondre les seves accions de protesta, cosa que va suposar un salt qualitatiu en la producció audiovisual que el node local havia realitzat fins aleshores. Un dels activistes de la PAH de Barcelona entrevistats, José Antonio Quiles, resumeix aquest procés:

Añadir que hace unos meses creamos una comisión de *PAHPress*. Hicimos talleres audiovisuales y cogimos testigos e hicimos un montaje. Cuando hay una acción, hacemos *streaming*. En el día a día, hacemos fotos que sirven para *Twitter*, *Facebook*... Hace tiempo teníamos *Comando vídeo* y ahora se ha creado *PAHPress*. En febrero de 2018, hacemos exposición en la Virreina. (Quiles, J.A., Entrevista grupal PAH, 30 de noviembre de 2017, línies 154-158, annex 5.2).

A banda dels projectes formatius de major envergadura com el realitzat amb DSP, el node local de la plataforma també realitza de forma més habitual tallers de comunicació, per exemple de xarxes socials, per dotar els activistes dels coneixements i eines necessàries per aprendre a fer servir *Twitter*, *Facebook*, *Instagram* o *Telegram* (PAH Barcelona, 2016).

Així doncs, mitjançant la combinació de les dues vies exposades anteriorment, la transmissió de coneixement entre activistes i els tallers de formació, la PAH ha aconseguit trencar la barrera digital, apoderant els seus membres en l'ús de les TIC, un altre dels elements fonamentals per poder portar a terme amb èxit la seva estratègia de comunicació.

7.4. Anàlisi de contingut del perfil de *Twitter* @PAH_BCN

Després d'examinar l'estratègia de comunicació de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca a partir d'entrevistes qualitatives a activistes del seu node local de Barcelona i fonts documentals, en aquest darrer apartat s'estudia com es desenvolupa específicament a través de *Twitter*, a partir de la metodologia de l'anàlisi de contingut exposada a l'apartat 4.1.3.1.

Aquesta anàlisi consta de tres objectius: en primer lloc, determinar les característiques del discurs de la PAH en aquesta xarxa social, posant-les en relació amb el relat de la plataforma descrit anteriorment (veure apartat 7.2); en segon lloc, examinar en quina mesura es fa servir el potencial dels canals digitals (multimedialitat, interactivitat i hipertextualitat) o els atributs propis de *Twitter* (*hashtags*, mencions...); i, en tercer lloc, examinar les funcions amb què es fa servir aquesta xarxa.

Cal aclarir que aquesta anàlisi no té per objectiu determinar si una major incidència de la PAH de Barcelona a *Twitter* es tradueix en un major impacte mediàtic. Estudiar si existeix o no aquesta correlació hauria implicat, no només analitzar el perfil del seu node local a Barcelona, sinó també el del seu compte estatal, així com el de la resta de nodes locals d'arreu de Catalunya i de l'Estat -o, si més no, dels més influents-, cosa que queda fora de l'abast d'aquesta recerca.

Fetes aquestes consideracions prèvies, passem a exposar a continuació els resultats de l'anàlisi de contingut del compte de *Twitter* @PAH_BCN, que es classifiquen d'acord amb els tres objectius que acabem de mencionar.

7.4.1. Resultats sobre les característiques del relat

Els resultats de les variables relatives al discurs se centren en els tuits propis de la PAH de Barcelona (@PAH_BCN), perquè és aquest el perfil del qual es vol

examinar el relat i no d'aquells comptes de qui retuita missatges. Recordem que els tuits propis conformen una mostra de 173 missatges (veure taula 6).

En els tuits propis, la PAH de Barcelona se situa amb una elevada freqüència (en el 80,35% dels casos) com a protagonista principal, a més de ser-ne l'autora. El seu estil de comunicació es caracteritza, doncs, per comunicar en primera persona les accions de protesta i reivindicacions que protagonitza. La taula 120 mostra, en quants dels 173 tuits propis, la mateixa PAH de Barcelona és alhora autora i protagonista i en quants d'ells existeixen, a més, un o dos protagonistes més a part del propi node local de la plataforma.

Taula 120

Nombre de tuits propis, segons si la PAH de Barcelona n'és o no protagonista principal i segons si menciona un o dos protagonistes més

	N	Hi ha P1?	Hi ha P2?
@PAH_BCN autora i protagonista	139	104	40
@PAH_BCN autora i no protagonista	34	34	7
Total tuits propis	173	138	47

7.4.1.1. Característiques dels protagonistes principals

Els resultats que s'exposen a continuació se cenyeixen als primers i segons protagonistes principals (P1 i P2) dels 138 tuits propis on existeix almenys un protagonista diferent a la PAH de Barcelona, segons l'exposat a la taula 120.

7.4.1.1.1. Característiques del primer protagonista principal

Prop d'un terç dels protagonistes principals tenen rols socials propis dels agents que s'enfronten amb la PAH en la seva lluita pel dret a l'habitatge. Tal com mostra la taula 121, la suma del percentatge de protagonistes principals que corresponen

al PP, al món financer o al poder polític i econòmic en general (per exemple amb referències als poderosos) arriba a un 29% del total. A aquest 29%, encara hi hauríem d'afegir el 5% que representen els protagonistes amb rol institucional, si bé en aquest cas la relació no sempre és antagònica. La relació de la PAH de Barcelona amb les diferents administracions públiques pot ser de diferent signe i ser d'un caràcter més neutra (veure taula 122). En el cas del PP, la majoria de referències les trobem en els tuits sobre la campanya per la ILP estatal de 2013 i els *escraches*.

També representen prop d'un terç dels protagonistes principals (30,43%) els actors amb rols socials que podríem considerar afins a la PAH de Barcelona, començant per altres nodes de la pròpia plataforma (Altres PAH: 9,42%) i seguint per les referències a experts afins a la mateixa (8,70%). La pràctica totalitat dels protagonistes amb el rol d'expert corresponen a Raquel Rolnik, exrelatora de les Nacions Unides pel dret a l'habitatge, que va fer una xerrada a Barcelona per a activistes de la PAH en què va donar suport públic a les seves reivindicacions el 9 de juny de 2017. En tercer lloc, trobem d'altres moviments socials en defensa del dret a l'habitatge (6,52%) i, a continuació, els que lluiten per d'altres causes socials (5,07%). El 0,73% restant d'aquest grup de protagonistes amb rols socials afins a la PAH es refereix a agents culturals i correspon a un únic tuit d'agraïment al grup musical Kòdul, per dedicar un videoclip a la tasca de la plataforma i a les persones afectades per desnonaments.

També cal destacar que, en un 15,94% dels casos, el protagonista principal és la ciutadania en general. Això es deu majoritàriament a tuits en què la PAH de Barcelona apel·la a la mobilització general de la població per a una protesta.

Així doncs, en termes generals, la PAH de Barcelona assenyala com a protagonistes principals aquells que considera culpables de l'emergència habitacional en proporcions similars a aquells que considera aliats per defensar el dret a l'habitatge. La ciutadania en general, a qui apel·la a mobilitzar-se, també destaca com a protagonista principal dels seus tuits.

Taula 121

Rol social del protagonista principal (P1) als tuits propis

Rol social	N	%
Món financer	22	15,94
Ciutadania en general	22	15,94
PP	15	10,87
Altres PAH	13	9,42
Persona afectada	12	8,70
Expert / col·lectiu professional	12	8,70
Activistes	11	7,97
Altres moviments socials habitatge	9	6,52
Institucional	7	5,07
Moviments socials altres temes	7	5,07
Mitjà de comunicació/ audiovisual	4	2,90
Poder polític/ econòmic general	3	2,17
Art/ cultura	1	0,73
Total	138	100

D'altra banda, la valoració que la PAH de Barcelona realitza dels protagonistes principals dels seus tuits també subratlla l'antagonisme o l'afinitat amb els grups exposats anteriorment (veure taula 122). Els actors del món financer o del poder polític i econòmic en general són valorats desfavorablement en el 100% dels casos, mentre que el PP ho és en un 86,67% (en la resta de casos, la valoració és neutra). Aquesta variable també permet observar que la PAH de Barcelona tampoc valora favorablement en cap cas les institucions públiques a qui cita com a protagonista principal dels seus tuits (en un 42,86% dels casos la seva valoració és desfavorable i en un 57,14%, neutra). L'elevat percentatge de valoracions neutres es deu a referències al Síndic de Greuges, al Parlament de Catalunya o al Congrés dels Diputats com a institucions. Les valoracions desfavorables es refereixen al poder executiu i, fonamentalment, a qui en va ser el president entre desembre de 2011 i juny de 2018: Mariano Rajoy (PP).

Per contra, les valoracions a aquells protagonistes amb rols socials afins són favorables en la seva pràctica totalitat. També en la majoria de casos en què la PAH de Barcelona focalitza el protagonisme en mitjans de comunicació és per compartir una informació que difon les seves accions i reivindicacions, cosa que explica que el 75% siguin valorats favorablement. En el cas de les referències a la ciutadania en general, en el 72,73% dels casos, la valoració és neutra, normalment perquè es tracta de tuits en què la PAH de Barcelona apel·la a la població a mobilitzar-se, és a dir, s'adreça a l'opinió pública en general, sense jutjar-la favorablement o desfavorablement, tot i que tracti de persuadir-la cap als seus posicionaments.

Taula 122

Percentatge de valoracions desfavorables, favorables o neutres dels protagonistes principals (P1) amb cada rol social als tuits propis

Rol social	N	Valoració (%)		
		Desfav.	Fav.	Neutra
Món financer	22	100	---	---
Ciutadania en general	22	---	27,27	72,73
PP	15	86,67	---	13,33
Altres PAH	13	---	100	---
Persona afectada	12	---	91,67	8,33
Expert/ Col·lectiu professional	12	---	91,67	8,33
Activistes	11	---	100	---
Altres moviments socials habitatge	9	---	100	---
Moviments altres temes	7	---	100	---
Institucional	7	42,86	---	57,14
Mitjà / audiovisual	4	---	75	25
Poder polític/ econòmic general	3	100	---	---
Art/ cultura	1	---	100	---
Total	138	29,71	52,17	18,12

Més enllà del rol social dels protagonistes principals i de la valoració que en fa la PAH de Barcelona, també s'ha analitzat la preponderància d'humans i no humans entre ells. A la taula 123, observem que la majoria (56,52%) dels protagonistes principals dels tuits propis són humans, mentre que el 43,48% són no humans. Així doncs, la PAH de Barcelona tendeix més a humanitzar i a posar cara i rostre als seus protagonistes principals, més que no pas a referir-se a entitats, organitzacions, institucions o empreses. Entre els protagonistes principals humans, tendeix més a presentar-los de forma grupal que individual, o dit d'una altra manera, posa més l'accent en la lluita col·lectiva que en el protagonisme de persones concretes.

Taula 123

Humans/no humans entre els protagonistes principals (P1) dels tuits propis

Tipus de protagonista	N	%
Humà col·lectiu	47	34,06
Humà individual	31	22,46
No humà	60	43,48
Total	138	100

Entre els 31 protagonistes principals que són humans individuals, observem que una clara majoria són dones (77,42%) (veure taula 124). Per tant, la PAH de Barcelona no només tendeix a humanitzar els seus protagonistes, sinó que, quan els presenta individualment, destaca més les dones que els homes. Això encaixa amb la composició majoritàriament femenina de les assemblees de la PAH, confirmada pel testimoni dels activistes entrevistats i per fonts documents i bibliogràfiques com s'ha exposat a l'apartat 7.1.2.

Taula 124

Sexe dels protagonistes principals (P1) humans individuals als tuits propis

Sexe	N	%
Dona	24	77,42
Home	7	22,58
Total	31	100

Finalment, una darrera variable analitzada del protagonista principal (P1) és el tipus de relació que manté amb l'autora del tuit: la PAH de Barcelona (sigui o no protagonista a més d'autora). A la taula 125, observem com les relacions d'afinitat se situen en primera posició (48,55%), seguides de les antagòniques (32,61%), cosa que està vinculada als rols socials dels protagonistes principals (veure taula 121), que també són afins a la PAH en prop d'un terç dels casos i contraris en un percentatge similar. El 16,67% de relacions neutres entre el protagonista principal i la PAH de Barcelona com a autora del tuit corresponen majoritàriament a les que defineixen la relació de la plataforma amb la ciutadania en general, de composició diversa, a la qual apel·la a sumar-se a les seves reivindicacions.

Taula 125

Tipus de relació entre el protagonista 1 i la PAH de Barcelona com a autora del tuit

Tipus de relació	Total	%
Afinitat	67	48,55
Antagonisme	45	32,61
Neutra	23	16,67
Altres	3	2,17
Total	138	100

Així doncs, pel que al protagonista principal, a part de la pròpia PAH de Barcelona, se solen citar actors afins al node local de la plataforma, de qui es fa una valoració favorable. Però també tenen una importància rellevant els actors antagònics

(financers, immobiliaris, polítics...), de qui es fa una valoració més desfavorable en fiscalitzar les seves accions relacionades amb l'accés al dret a l'habitatge.

7.4.1.1.2. Característiques del segon protagonista principal

Pel que fa al segon protagonista principal (P2), cal destacar que, en més de la meitat de casos (53,18%), correspon a persones afectades per desnonaments o d'altres problemàtiques habitacionals, com es pot observar a la taula 126. En el cas del protagonista 1, aquest percentatge es reduïa al 8,70%.

També cal remarcar que, entre el protagonista 2, les referències a qui la PAH de Barcelona considera com a enemic es focalitzen en les entitats financeres. Aquestes representen el 17,2% dels segons protagonistes, un percentatge lleugerament superior que en els primers (15,94%). Per contra, són minoritàries les referències al PP com a segon protagonista (4,26%) i totalment absents les del poder polític i econòmic en general. També apareixen en una ocasió com a segon protagonista les companyies subministradores d'energia, absents entre el primer.

Amb l'excepció de les entitats financeres, pràcticament tota la resta de segons protagonistes són persones i organitzacions afins a la PAH de Barcelona, fonamentalment afectades per problemàtiques habitacionals. També cal destacar el 10,63% de referències a la ciutadania en general, també normalment per cridar-la a participar en les accions de protesta de la PAH.

Així doncs, mentre que entre els primers protagonistes hi ha una proporció similar d'actors afins i contraris a la PAH de Barcelona, entre els segons, predominen les persones que pateixen les conseqüències de l'emergència habitacional i d'altres col·lectius i moviments afins a les seves reivindicacions, si bé hi ha un 17% d'entitats financeres.

Taula 126

Rol social del segon protagonista principal (P2) als tuits propis

Rol social	N	%
Persona afectada	25	53,18
Món financer	8	17,02
Ciutadania en general	5	10,63
PP	2	4,26
Activistes	2	4,26
Institucional	1	2,13
Altres PAH	1	2,13
Altres moviments socials habitatge	1	2,13
Moviments socials altres temes	1	2,13
Companyies subministradores	1	2,13
Total	47	100

Quant a la valoració del protagonista 2, només hi ha una diferència remarcable respecte al primer protagonista, referida a les entitats financeres. Entre el protagonista 2, la meitat són valorades de forma neutra, com s'observa a la taula 127. Això es produeix quan la PAH de Barcelona celebra una victòria front a alguna d'aquestes entitats, per exemple perquè ha aconseguit un lloguer social o una dació en pagament per a les persones afectades. En aquests casos, no s'ha considerat que la PAH de Barcelona jutgi de forma desfavorable les entitats financeres, ja que finalment han accedit a les seves peticions, però tampoc de forma favorable, ja que remarca que han cedit per la pressió social i que no ho haurien fet en cas contrari.

Taula 127

Percentatge de valoracions desfavorables, favorables o neutres dels segons protagonistes principals (P2) amb cada rol social als tuits propis

Rol social	N	Valoració (%)		
		Desfav.	Fav.	Neutra
Persona afectada	25	---	100	---
Món financer	8	50	---	50
Ciutadania en general	5	20*	20	60
PP	2	100	---	---
Activistes	2	---	100	---
Institucional	1	---	---	100
Altres PAH	1	---	100	---
Altres moviments habitatge	1	---	100	---
Moviments altres temes	1	---	100	---
Companyies subministradores	1	100	---	---
Total	47	17,02	65,96	17,02

*Correspon al segon protagonista d'un únic tuit, en què la PAH de Barcelona remarca la importància que la desobediència civil ha tingut històricament, recordant l'episodi en què Rosa Parks es va negar a cedir el seu seient a l'autobús a un home blanc (l'home blanc és a qui es valora desfavorablement).

En el cas del protagonista 2, predominen clarament els humans, que representen el 74,47% del total, percentatge que supera en 17,95 punts el del primer protagonista. L'elevada presència de persones afectades entre el segon protagonista n'és una de les principals causes. Això també explica que, entre el protagonista 2, la presència d'humans individuals (38,30%) també superi la d'humans col·lectius (36,17%), a diferència del que succeeix entre els primers protagonistes principals. Així ho mostra la taula 128.

Taula 128

Presència d'humans i no humans entre el protagonista 2 als tuits propis

Tipus de protagonista	Total	%
Humà individual	18	38,30
Humà col·lectiu	17	36,17
No humà	12	25,53
Total	47	100

Entre els 18 humans individuals que es registren entre el protagonista 2, la pràctica totalitat (17) són dones (veure taula 129). Per tant, s'accentua encara més la tendència a la feminització dels protagonistes que es donava en el cas del protagonista principal.

Taula 129

Sexe dels segons protagonistes principals (P2) humans individuals als tuits propis

Sexe	N	%
Dona	17	94,44
Home	1	5,56
Total	18	100

Finalment, quant a la relació entre el protagonista 2 i la PAH de Barcelona com a autora dels tuits, destaca l'alt nivell d'afinitat (65,96%) (veure taula 130), que supera en 17,41 punts la del primer protagonista (veure taula 125). Això s'explica per la presència majoritària entre el segon protagonista de perfils afins a la PAH, com les persones afectades per desnonaments i d'altres situacions d'exclusió residencial, que s'involucren a la plataforma i a qui aquesta dona suport.

Taula 130

Tipus de relació entre el protagonista 2 i la PAH de Barcelona com a autora del tuit

	N	%
Afinitat	31	65,96
Antagonisme	11	23,40
Neutra	3	6,38
Altres	2	4,26
Total	47	100

7.4.1.2. Temes tractats

Pel que fa als temes tractats, cal recordar que la mostra de tuits analitzats s'ha delimitat tenint en compte dates en què han transcorregut campanyes i mobilitzacions destacades en defensa del dret a l'habitatge, amb la participació de la PAH de Barcelona. Aquests temes són la manifestació pel dret a l'habitatge simultània en diferents ciutats de l'Estat (2011), l'admissió a tràmit de la ILP estatal al Congrés (2013), l'aprovació de la ILP catalana contra l'emergència habitacional i la pobresa energètica (2015) i la manifestació *Barcelona no està en venda* contra l'encariment dels lloguers (2017). Com s'ha exposat més detalladament en descriure la mostra (veure apartat 4.2.2.1 i taula 6), s'hi han inclòs els tuits de tres dies complets a l'entorn d'aquests fets (el mateix dia en què s'han produït, l'anterior i el posterior).

D'entre els tuits referits a aquestes campanyes i mobilitzacions, el tema sobre el qual la PAH de Barcelona realitza més missatges propis és la ILP catalana, per sobre de la ILP estatal (veure taula 131). El fet que l'anàlisi de *Twitter* se centri en el compte de la PAH de Barcelona (@PAH_BCN), el node local de major trajectòria i de referència a Catalunya, i no en el perfil estatal de la plataforma (@LA_PAH) contribueix a explicar aquesta diferència.

Pel que fa a la ILP estatal, el nombre de tuits propis que li dedica la PAH de Barcelona de l'11 al 13 de febrer de 2013 (26) és similar als que realitza sobre la manifestació *Barcelona no està en venda* del 9 a l'11 de juny de 2017 (24) i la manifestació pel dret a l'habitatge entre el 24 i el 26 de setembre de 2011 (23). Aquest nombre de tuits no coincideix exactament amb els analitzats de cada franja de dates de la taula 6 (que resumeix la mostra), ja que alguns dels missatges propis publicats per @PAH_BCN en cada període no estan dedicats a la campanya/esdeveniment que s'ha pres com a referència per conformar la mostra.

Entre la resta de temes identificats als tuits de la mostra, hi figuren la lluita contra les entitats financeres per aconseguir solucions per a persones afectades per processos d'execució hipotecària i evitar desnonaments i les negociacions amb els bancs amb aquesta finalitat, que concentra el 20,23% dels missatges. Tot i no ser un dels temes a partir dels quals s'ha delimitat la mostra, és el segon més freqüent, només per sota de la ILP catalana. Això denota la intensitat que la lluita contra la banca i els desnonaments té de forma constant en l'activitat de la PAH i com es combina amb les campanyes específiques que desenvolupa en cada moment.

Taula 131

Classificació dels tuits propis de @PAH_BCN per tema

Tema	N	%
ILP catalana 2015	41	23,70
Lluita contra la banca i els desnonaments	35	20,23
ILP estatal 2013	26	15,03
Manifestació <i>Barcelona no està en venda</i> 2017	24	13,87
Manifestació dret habitatge diferents ciutats 2011	23	13,29
Trobades amb experts	12	6,94
Vida associativa PAH	6	3,48
Suport a d'altres moviments socials	3	1,73
Ocupacions / <i>Obra Social la PAH</i>	3	1,73
Total	173	100

Si observem els resultats de la variable tema, no només dels tuits propis de @PAH_BCN sinó també dels seus retuits, la ILP estatal presenta globalment un major nombre de missatges, com mostra la taula 132.

Taula 132

Classificació dels tuits (propis i retuits) de @PAH_BCN per tema

	Propis	Retuits	Total
ILP estatal 2013	26	60	86
Lluita contra la banca i els desnonaments	35	28	63
ILP catalana 2015	41	19	60
Manifestació <i>Barcelona no està en venda</i> 2017	24	13	37
Manifestació dret habitatge 2011	23	3	26
Trobades amb experts	12	---	12
Vida associativa PAH	6	4	10
Ocupacions / <i>Obra Social la PAH</i>	3	3	6
Suport a d'altres moviments socials	3	2	5
Reclamació de polítiques pel dret a l'habitatge	---	2	2
Total	173	134	307

Així doncs, tot i que la PAH de Barcelona va dedicar més tuits propis a la ILP contra l'emergència habitacional i la pobresa energètica el 2015, en va compartir amb major intensitat de la ILP estatal el 2013. De la ILP hipotecària, en van tuitar molts altres nodes i perfils de la PAH, entre ells l'estatal (@LA_PAH). De fet, altres anàlisis centrades en el perfil de *Twitter estatal*, com el de Laura Alonso-Muñoz (2016), confirmen l'elevada activitat d'aquest compte durant l'any 2013, coincidint amb el debat de la ILP al Congrés dels Diputats i el desenvolupament de la campanya dels *escraches*. Segons el mencionat estudi, l'any 2013 el perfil estatal

@LA_PAH va compartir 3.588 tuits, front als 2.335 de l'any anterior o els 2.324 de l'any posterior (Alonso-Muñoz, 2016, p. 46).

Així doncs, podem concloure que la ILP estatal és el tema amb major presència a les xarxes socials de la PAH de Barcelona, tenint en compte la globalitat dels seus tuits, tot i que genera més missatges propis de la ILP catalana. Tant en un cas com en l'altre, es posa de manifest la rellevància de les campanyes de comunicació d'ambdues ILP (catalana i estatal), també a través de *Twitter*.

7.4.1.3. Escenaris de les accions

En descriure les estratègies d'acció de la PAH (veure l'apartat 7.1.4), exposàvem que la plataforma defensa el dret a l'habitatge en diferents àmbits d'actuació: la lluita social al carrer, l'àmbit institucional, les protestes en entitats financeres... En analitzar els escenaris en què tenen lloc les accions explicades pels tuits propis de @PAH_BCN, el que observem és que també són una expressió d'aquesta estratègia multinivell.

Tot i que la tipologia d'escenari més freqüent són els espais públics (31,90%), per les protestes als carrers, moltes altres categories tenen un pes rellevant. Així, els espais institucionals concentren un 26,38% del total, cosa que està vinculada al desenvolupament de les dues campanyes de la ILP estatal i catalana, amb els respectius parlaments com a principal àmbit d'incidència. Els espais socials -és a dir les seus o locals d'organitzacions, entitats o moviments socials de la pròpia PAH o d'altres col·lectius- representen un 13,50% del total. En el mateix percentatge, se situen les accions desenvolupades en entorns empresarials, fonamentalment seus d'entitats bancàries.

La resta de categories, com ara espais privats (entre ells, domicilis particulars) o espais virtuals, quan les accions transcorren completament on-line com ara els *escraches* virtuals amb què s'interpel·la els diputats i diputades contraris a la ILP estatal a través de *Twitter*, tenen una presència menys significativa. Així ho mostra la taula 133.

Taula 133

Funció social dels escenaris dels tuits propis de la PAH de Barcelona

	N	%
Espai públic	52	31,90
Espai institucional	43	26,38
Espai social	22	13,50
Espai financer/ empresarial	22	13,50
Espai privat	11	6,75
Espai virtual*	11	6,75
Altres	2	1,22
Total	163**	100

*Corresponen a aquesta categoria tuits que conviden a fer una acció on-line, per exemple un *escrache* virtual.

**En 10 tuits propis, aquesta variable no és pertinent, en no mencionar-se cap escenari.

7.4.2. Resultats sobre l'ús del potencial de la xarxa

A continuació, s'exposen els resultats de les variables que analitzen l'ús de la PAH de Barcelona dels trets propis del llenguatge de *Twitter* (*hashtags* i mencions), així com el potencial d'interactivitat, multimedialitat i hipertextualitat en aquesta xarxa.

7.4.2.1. Els *hashtags* emprats

En els seus tuits propis, la PAH de Barcelona utilitza almenys un *hashtag* (etiqueta) en el 95,95% dels casos i, en prop de la meitat, en fa servir dos o més, tal com s'observa a la taula 134. Així doncs, aquest és un recurs emprat per la PAH de Barcelona per construir el discurs de pràcticament tots els seus missatges.

Taula 134

Nombre i percentatge de tuits propis segons el nombre de hashtags emprats

Nombre de hashtags	N	%
0	7	4,05
1	80	46,24
2 o més	86	49,71
Total	173	100

Més enllà d'analitzar l'ús dels *hashtags* en termes quantitius, també s'ha examinat la relació entre l'ús de determinades etiquetes i el tema dels tuits corresponents, com s'observa a la taula 135. En aquest sentit, observem que els *hashtags* utilitzats en els tuits sobre les dues ILP (estatal i catalana) mostren el diferent to que la PAH va emprar en aquestes dues campanyes. Durant la campanya de la ILP estatal de 2013, la PAH va desenvolupar els *escraches* davant del domicili o lloc de treball dels diputats i diputades contraris a la mateixa i el *hashtag* més utilitzat, #PPcriminales (present en un 30,77% dels tuits propis d'aquesta campanya), és un exemple del to agressiu que la PAH va mantenir durant el seu transcurs. De menor agressivitat, però també contundent, és el *hashtag* #ILPoalacalle (15,38%). Més puntual, però també emprat com a advertència, és el *hashtag* #EIPapaDimite, que fa al·lusió a la dimissió del Papa Benet XVI l'11 de febrer de 2013, en un tuit en què s'amenaçava Mariano Rajoy de ser el següent en caure si el seu partit no aprovava la ILP.

Per contra, en la campanya de la ILP de catalana, després d'haver rebut crítiques i haver estar criminalitzada pel desenvolupament dels *escraches*, la PAH va adoptar d'altres estratègies d'acció i comunicació que poguessin tenir una millor acollida entre l'opinió pública. En aquest sentit, s'han esmentat anteriorment els denominats *escraches* silenciosos, amb què activistes de la PAH es concentraven en silenci mostrant les seves pancartes en espais i actes amb l'assistència de polítics per defensar la ILP catalana (veure apartat 7.2.5.7). En el cas dels *hashtags*, durant aquesta campanya, la PAH de Barcelona prioritza aquell que dona un missatge

d'esperança (#ILPimPAHrable), que mostra que, després del fracàs legislatiu de la ILP estatal dos anys abans, en aquesta ocasió sí que és possible aconseguir una victòria al Parlament de Catalunya. Aquest *hashtag* està present en el 56,10% dels tuits propis sobre aquest tema. També el segon *hashtag* principal més utilitzat, #ILPesdeTodas, posa l'èmfasi en el gran suport social a la proposta.

Si bé la campanya de la ILP estatal presenta en general un to més agressiu i la de la ILP catalana un to més propositiu, en ambdós casos trobem *hashtags* d'un i altre signe. En el cas de la ILP estatal, també es fan servir *hashtags* més centrats en la proposta defensada com #ILPesdemocracia (23,08%), mentre que, en el cas de la ILP catalana, també trobem puntualment algun tuit amb *hashtags* més agressius com #BancaMafia.

En el cas de les altres dues campanyes centrades en les manifestacions pel dret a l'habitatge simultània en diferents ciutats de l'Estat de 2011 i la de defensa dels lloguers justos de 2017, cal remarcar una diferència en l'ús del *hashtag* principal. Si en la primera el principal *hashtag* utilitzat, #25S (present en el 69,57% dels tuits propis d'aquest tema), posa el focus en la data de la manifestació, en la segona és el lema de la mobilització el que centra el 83,33% dels *hashtags* principals (#BarcelonaNoEstàEnVenda). Però, en els tuits de les dues accions de protesta conviuen *hashtags* que posen el focus en les demandes i objectes de reivindicació (#ViviendaDigna o #Razones25S en la manifestació de 2011 i #BarcelonaNoEstàEnVenda el 2017) amb els que recorden la data de la cita (#25S en el primer cas i #JoVaig10J en el segon).

Les taules 135-138 sintetitzen els *hashtags* principals emprats en aquells tuits corresponents a les principals campanyes i mobilitzacions transcorregudes durant el període d'anàlisi.

Taula 135

Tuits propis de la manifestació pel dret a l'habitatge (2011) segons el seu hashtag principal

Hashtag	N	%
#25S	16	69,57
#ViviendaDigna	2	8,70
#Razones25S	1	4,35
#dacioenpagament	1	4,35
#juntxspodemos	1	4,35
Sense <i>hashtag</i>	2	8,70
Total	23	91,30

Taula 136

Tuits propis de la ILP estatal (2013) segons el seu hashtag principal

Hashtag	N	%
#PPcriminal	8	30,77
#ILPesdemocracia	6	23,08
#ILPoAlaCalle	4	15,38
#16F	1	3,85
#EIPapaDimite	1	3,85
#GameOver	1	3,85
#GenocidioFinanciero	1	3,85
#ILPNoSeToca	1	3,85
#ImPAHarables	1	3,85
#OpILP	1	3,85
Sense <i>hashtag</i>	1	3,85
Total	26	96,15

Taula 137

Tuits propis de la ILP catalana (2015) segons el seu hashtag principal

Hashtag	N	%
#ILPimPAHrable	23	56,10
#ILPesDeTODAS	11	26,83
#23J	4	9,76
#BancaMafia	1	2,44
#Incansables	1	2,44
#SiEsPot	1	2,44
Total	41	100

Taula 138

Tuits propis de la manifestació pels lloguers justos (2017) segons el seu hashtag principal

Hashtag	N	%
#BcnNoEstaEnVenda	20	83,33
#JoVaig10J	4	16,67
Total	24	100

Després de repassar els *hashtags* més habituals als tuits dels temes a partir dels quals s'ha conformat la mostra, les taules 139 i 140 mostren les etiquetes principals dels missatges propis que la PAH de Barcelona ha dedicat a d'altres temes. La taula 139 analitza específicament els *hashtags* principals dels tuits sobre la lluita contra la banca per aconseguir solucions per a persones afectades per processos d'execució hipotecària i evitar desnonaments, per la rellevància que tenen en el

conjunt dels missatges analitzats (veure taula 131). A la taula 140, es mostren els de la resta de temes.

Taula 139

Tuits propis sobre la lluita contra la banca i els desnonaments segons el seu hashtag principal

Hashtag	N	%
#SíSePuede	7	20,00
#YolivsUCI	15	42,86
#25S	1	2,86
#UCIEstafa	6	17,14
#RosaSeQueda	2	5,71
#ImPAHrables	1	2,86
#Madrid	1	2,86
#ImPAHrables	1	2,86
#VidasEnJuego	1	2,86
Total	35	100

Taula 140

Tuits propis d'altres temes segons el seu hashtag principal

Tema	Hashtag	N	%
Obra Social la PAH	#BCNoEstàEnVenda	1	33,33
	#LaEsperanzaDeCiempo	1	33,33
	Sense <i>hashtag</i>	1	33,33
	Total tema	3	66,66
Trobades amb experts sobre habitatge	#RolnikEnLaPah	10	83,33
	#10J	1	8,33
	Sense <i>hashtag</i>	1	8,33
	Total tema	12	91,67
Vida associativa PAH	#CumplePAH	1	16,67
	#BancaMafia	1	16,67
	#ILPimPAHrable	1	16,67
	#juntxspodemos	1	16,67
	#SíSePuede	1	16,67
	Sense <i>hashtag</i>	1	16,67
	Total tema	6	83,33
Suport a d'altres lluites	#Fearless	2	66,67
	Sense <i>hashtag</i>	1	16,67
Total tema		3	66,67
Total	---	24	83,33

Com mostra la taula 139, entre els tuits propis d'aquest tema (un total de 35), cal destacar que prop de la meitat (17 tuits, el 48,57%) inclouen el nom de la persona afectada dins del *hashtag* que utilitzen. En aquest sentit, el *hashtag* predominant és #YolivsUCI (emprat en 15 d'aquests 17 tuits), referit a la lluita de Yolanda, amb el suport de la PAH de Barcelona, contra el Banco Santander, degut a la inclusió d'aquest tipus d'hipoteca abusiva (UCI) en el seu contracte hipotecari. Amb aquest tipus de *hashtag*, la PAH personalitza i humanitza les històries de vida que hi ha darrera de les seves mobilitzacions. En els tuits sobre la lluita contra la banca i els

desnonaments, aquestes etiquetes conviuen amb d'altres que assenyalen la causa de les injustícies que pateixen les persones afectades per problemes d'accés al dret a l'habitatge, com ara #UCIEstafa, present en el 17,14% dels tuits propis d'aquest tema.

Tant en els tuits propis sobre la lluita contra la banca i els desnonaments (veure taula 139) com en els d'altres temàtiques menys freqüents en els missatges de la PAH de Barcelona (veure taula 140), trobem diversos *hashtags* que encaixen amb el discurs apoderador i esperançador de la PAH de Barcelona. Trobem des de *hashtags* d'un dels lemes més coneguts de la PAH, el #SíSePuede, fins a #ImPAHarables o #juntxspodemos. També trobem un *hashtag* amb aquest to d'un cas concret, #LaEsperanzaDeCienpo, en referència a l'ocupació d'un bloc d'habitatges per part dels activistes de la PAH per acollir-hi persones desnonades a la localitat de Ciempozuelos (Madrid), acció que rep la solidaritat del node local de Barcelona. Finalment, en els tuits sobre la vida associativa de la PAH, també trobem el *hashtag* #CumplePAH, que torna a posar de manifest la importància que les celebracions de les victòries assolides tenen per a la PAH (veure taula 140).

En tuits d'altre temes, com les trobades amb experts, la PAH també utilitza el recurs d'incloure el nom dins del *hashtag*, en aquest cas per posar en valor el suport rebut per part d'algú amb reputació dins de l'àmbit de l'habitatge. Com mostra la taula 140, el *hashtag* més utilitzat amb aquesta finalitat és #RolnickenLaPAH, en referència a l'exrelatora de les Nacions Unides pel dret a l'habitatge.

També observem com els *hashtags* es fan servir amb finalitats diverses i no sempre vinculades a la campanya o esdeveniment pel qual són concebuts originàriament. Per exemple, #BarcelonaNoEstàEnVenda s'empra en tuits vinculats a la campanya *Obra Social la PAH* i no només en els de la protesta contra les pujades dels preus dels lloguers, amb aquesta etiqueta com a lema principal. Així doncs, la idea transmesa per aquesta etiqueta, la de recuperar per a la ciutadania allò que el mercat privatitza, es vincula a les accions d'ocupació d'habitatges buits de grans tenidors per posar-los a disposició de famílies desnonades en situació vulnerable.

També, entre els tuits propis sobre la lluita contra la banca i els desnonaments (veure taula 139), trobem el hashtag #VidasEnJuego, propi de la campanya *Hay vidas en juego* de la PAH, durant la qual es van desenvolupar els *escraches*. Així doncs, els *hashtags* també es van resignificant segons el context.

A més d'analitzar la relació entre els temes dels tuits i els *hashtags* utilitzats, s'han examinat les funcions amb què es fan servir les etiquetes als missatges elaborats per la PAH de Barcelona, exposades per la taula 141.

Taula 141

Funcions dels hashtags principals dels tuits propis

Funcions dels <i>hashtags</i>	N	%
Campanya / reivindicació	73	43,98
Data	27	16,27
Assenyalar l'enemic	17	10,24
Motivació	17	10,24
Suport afectat	17	10,24
Expert/ celebritat	10	6,02
Lloc	1	0,60
Altres	4	2,41
Total	166	100

Com mostra la taula 141, el grup més nombrós de *hashtags* es refereixen al tema o campanya de què tracta el tuit, que remarca normalment la demanda o objecte de reivindicació (43,98%). Podríem considerar que són *hashtags* que sintetitzen el tema, també alineats amb el *frame* o enquadrament que vol transmetre la PAH en cada campanya. Exemples clars de com el *hashtag* està alineat amb el *frame* principal de les campanyes són #BcnNoEstàEnVenda, que transmet el rebuig dels moviments socials a supeditar la ciutat i l'habitatge als interessos del poder financer i immobiliari i la seva aposta per posar-los al servei de les persones; o #ILPEsDemocracia, que subratlla que precisament una ILP per respondre a

l'emergència habitacional és el que vol la ciutadania, que ha de ser escoltada pel Congrés.

El segon ús més freqüent dels *hashtags* és comunicar i recordar les dates d'una convocatòria o cita important (16,27%), més que no pas el lloc, que únicament s'integra en el *hashtag* d'un sol tuit. En tercer lloc, trobem amb el mateix percentatge (10,24%) les tres categories següents: les etiquetes que focalitzen l'antagonisme amb l'enemic (com #PPcriminales, #BancaMafia o #UCIestafa), les que potencien el missatge de motivació i apoderament (com #SíSePuede o #ImPAHrables) i les que donen suport a persones afectades (com #YolivsUCI o #RosaSeQueda).

En definitiva, la funció principal dels *hashtags* de la PAH de Barcelona és reforçar el *frame* de les campanyes i l'objecte de les seves reivindicacions, però també s'empren amb freqüència per comunicar la data de convocatòries importants de mobilització i amb d'altres usos vinculats a la motivació dels propis activistes i el suport a les persones afectades per situacions d'exclusió residencial, així com per subratllar l'antagonisme amb els que considera els seus enemics en la lluita pel dret a l'habitatge.

7.4.2.1. Les mencions emprades

Pel que fa a l'ús de les mencions en els tuits propis de @PAH_BCN, la taula 142 mostra que l'any en què es fan servir amb major freqüència és el 2015, coincidint amb la campanya de la ILP catalana. La PAH de Barcelona, que va jugar un paper de lideratge en aquesta campanya com a node local més influent de Catalunya, va utilitzar les mencions per adreçar-se als perfils d'altres moviments socials involucrats en la mateixa o al de la pròpia Iniciativa Legislativa Popular (amb el compte de *Twitter* @ILPhabitatge). En els tuits analitzats d'aquest any, també s'utilitzen les mencions amb freqüència per exposar les reivindicacions d'una persona afectada per les clàusules abusives UCI, davant de l'entitat financera amb qui va subscriure la hipoteca: Banco Santander. S'usen sobretot per citar la persona afectada -i activista de la PAH-, Yolanda (@Hollyyobaes), i l'entitat financera (@bancosantander).

L'any 2011, en què la PAH de Barcelona tot just havia acabat de crear el seu compte de *Twitter* i encara hi havia diversos nodes locals de la plataforma a Catalunya i a l'Estat que no havien creat el seu, és escàs en mencions. D'altra banda, els anys 2013 i 2017 presenten un nivell de mencions similar, en un context en què s'estan desenvolupant campanyes i mobilitzacions (com les de la ILP estatal de 2013 i la manifestació #BarcelonaNoEstàEnVenda de 2017) en què la PAH de Barcelona no juga un paper de lideratge (en el primer cas, lidera la PAH estatal i, en el segon, el Sindicat de Llogateres). Així es pot observar a la taula 142.

Taula 142

Evolució del nombre de mencions dels tuïts propis per any

	2011	2013	2015	2017	Total
N mencions	12	22	98	20	152

Més enllà d'analitzar les mencions des del punt de vista quantitatiu, també s'han examinat quins són els perfils mencionats per @PAH_BCN, com s'observa a la taula 143. La PAH de Barcelona s'adreça prioritàriament a perfils d'altres nodes de la pròpia Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (23,68% del total de mencions), així com a usuaris que corresponen a d'altres moviments socials o campanyes en defensa del dret a l'habitatge (20,4%), per exemple el compte @ILPhabitatge (de la ILP catalana contra l'emergència habitacional i la pobresa energètica), el de l'Aliança contra la Pobresa Energètica (@APE_CAT) o el del Sindicat de Llogateres (@SindicatLloguer), entre d'altres. En tercer lloc, també es troben perfils d'activistes, que en alguns casos són alhora persones afectades per problemàtiques habitacionals (11,84%).

També tenen un pes rellevant les mencions que s'adrecen a entitats financeres (11,84%). De fet, les mencions a entitats financeres superen les adreçades a moviments socials que lluiten per d'altres causes (diferents al dret a l'habitatge) (9,87%) i les dirigides al PP representen el mateix percentatge que les d'aquests col·lectius. Pel que fa a les mencions al PP, estan principalment dedicades a

interpel·lar representants d'aquest partit a través dels denominats *escraches* online, és a dir, missatges per pressionar-los a votar a favor de la ILP estatal. Els dos tuits següents en són un exemple:

@ChiquilloBarber @RafaMerino1 @carmenmaniega ¿Votará a favor de la ILP o preferirá ser promotor de desahucios? #ILPoAlaCalle (@PAH_BCN, 11 de febrer de 2013²⁰)

Hola @TeoGarciaEgea .Hola @GPPopular. kE ASE ? Vas a votar a favor del #GenocidioFinanciero O kE ASE ? #ILPesDemocracia cc @LA_PAH (@PAH_BCN, 12 de febrer de 2013²¹)

En percentatge de mencions, després dels representats del PP, se situen els experts (5,92%), però cal tenir en compte que les persones i organitzacions citades com a tals (fonamentalment, l'exrelatora de les Nacions Unides pel dret a l'habitatge, Raquel Rolnik, i l'Observatori DESC) són afins als posicionaments de la plataforma. En cap cas, s'interpel·la a través de mencions a experts que no siguin propers als plantejaments de la PAH.

Menor rellevància tenen les mencions adreçades a institucions públiques (3,29%). Així doncs, la PAH de Barcelona utilitza amb molta més freqüència les mencions per interpel·lar els seus antagonistes directes davant d'una problemàtica habitacional, les entitats financeres davant de processos de desnonament o els partits polítics quan s'oposen a les seves demandes -com el PP davant de la campanya de la ILP estatal-, que per dirigir-se forma genèrica a les institucions públiques. També tenen escassa rellevància les mencions als mitjans de comunicació (2,63%), és a dir, la PAH de Barcelona no sol recórrer a les mencions per adreçar-se als mitjans a través de *Twitter*.

²⁰ Recuperat de https://twitter.com/PAH_BCN/status/300895218625028096

²¹ Recuperat de https://twitter.com/PAH_BCN/status/301299284190560256

De forma puntual, també trobem una menció a un grup musical (@_Kodul), que dedica una cançó i videoclip a la tasca de la PAH i a les persones desnonades. La menció, classificada en el grup Art/cultura de la taula 143, es fa servir per agrair i reconèixer la tasca del grup.

Taula 143

Rol social dels perfils mencionats per la PAH de Barcelona als seus tuits propis

Rol social del perfil mencionat	N	%
Altres PAH	36	23,68
Altres moviments/campanyes habitatge*	31	20,40
Activistes	18	11,84
Món financer	18	11,84
Moviments socials altres temes**	15	9,87
PP	15	9,87
Expert / col·lectiu professional	9	5,92
Institucional	5	3,29
Mitjà de comunicació/ audiovisual	4	2,63
Art/ cultura	1	0,66
Total	152	100

*Perfils d'altres moviments socials que defensen el dret a l'habitatge o de campanyes de moviments socials que defensen aquest dret.

**Perfils de moviments socials que defensen altres causes diferents al dret a l'habitatge.

Així doncs, si bé la PAH de Barcelona utilitza les mencions per interpel·lar els seus antagonistes i per fer-los arribar les seves reivindicacions on-line, aquesta no és pas l'única finalitat amb què fa servir aquest recurs. Les mencions a usuaris que li són afins, que són majoritàries, s'utilitzen amb finalitats organitzatives, per apel·lar a la mobilització d'altres nodes locals de la PAH o d'altres moviments socials; en senyal d'agraïment, felicitació i reconeixement; o per donar suport a d'altres lluites socials.

7.4.2.3. Resultats sobre la interactivitat

La interactivitat del compte de *Twitter* de la PAH de Barcelona s'analitza des de dos punts de vista. En primer lloc, s'analitza amb quina freqüència i amb quin tipus de perfils interactua la PAH de Barcelona en aquesta xarxa social. En segon lloc, s'examina la intensitat amb què d'altres perfils de *Twitter* interactuen amb el perfil @PAH_BCN. Dit d'una altra manera, es valora la interactivitat en un doble sentit: de la PAH de Barcelona cap a d'altres perfils i a la inversa.

7.4.2.3.1. Retuits que @PAH_BCN fa d'altres perfils

Pel que fa a les interaccions de la PAH de Barcelona amb d'altres perfils de *Twitter*, la taula 144 mostra la relació entre retuits i tuits propis de @PAH_BCN per anys i per al conjunt del període d'anàlisi.

Taula 144

Nombre i percentatge de tuits propis i retuits entre el conjunt de missatges compartits per @PAH_BCN per any

	2011	2013	2015	2017	Total
Tuits propis (N)	25	26	80	42	173
Tuits propis (%)	86,21	28,57	65,04	65,63	56,35
Retuits (N)	4	65	43	22	134
Retuits (%)	13,79	71,43	34,96	34,38	43,65
Total (N)	29	91	123	64	307
Total (%)	100	100	100	100	100

En termes generals, el perfil de la PAH de Barcelona tendeix més a la generació de missatges propis (56,35% del total) que a compartir els d'altres perfils (43,85%). En analitzar l'evolució de la relació entre tuits propis i retuits per anys, observem que l'excepció és l'any 2013. El motiu és que la PAH de Barcelona no és qui lidera

comunicativament (tampoc a *Twitter*) la campanya de la ILP estatal de 2013, sinó que ho fa el perfil estatal (@LA_PAH). A més, els continguts sobre aquest tema són compartits per nodes locals de la plataforma d'arreu de l'Estat. Davant d'una qüestió d'aquesta rellevància, la PAH de Barcelona tendeix a compartir els missatges generats en primera instància per d'altres perfils en una elevada proporció (el 71,43% de missatges d'aquest any són retuits).

Durant la resta d'anys del període d'anàlisi, predominen els missatges propis versus els retuits, especialment el 2011 (86,21%). En aquest sentit, cal recordar que els tuits analitzats de 2011 corresponen al setembre, el mateix mes que es va crear el compte de *Twitter* de @PAH_BCN i quan d'altres nodes locals de Catalunya i l'Estat encara no havien creat el seu. Així doncs, en un moment d'inici del desplegament de l'estratègia multinodal de la plataforma a les xarxes, la PAH de Barcelona tendeix a retuitar menys que en anys posteriors, quan aquest procés ja està més avançat i van sorgint nous actors en la defensa del dret a l'habitatge, amb el seu corresponent perfil a *Twitter*.

Exposada la relació entre tuits propis i retuits, examinem a continuació quin és el perfil d'usuari de qui comparteix missatges la PAH de Barcelona, mostrat per la taula 145.

Taula 145

Rol social dels perfils a qui @PAH_BCN retuita missatges

Rol social dels perfils retuitats	N	%
Particular / activista	52	38,81
Perfil estatal PAH (@LA_PAH)	19	14,18
Altres PAH catalanes	14	10,45
Altres PAH estatals	12	8,96
Mitjà de comunicació	10	7,46
Campanya habitatge	9	6,72
Moviment social 15M/ indignats	6	4,47
Altres moviments habitatge	5	3,72
Moviment drets migrants	3	2,23
Moviment social joventut	1	0,75
Moviment social sanitat	1	0,75
Economia social i cooperativa	1	0,75
Moviment defensa DH	1	0,75
Total	134	100

Tal com mostra la taula 145, els perfils que concentren un major percentatge de retuits de la PAH de Barcelona (38,81%) són els d'activistes, ja siguin membres de la plataforma o simpatitzants de la mateixa. Tot i això, globalment, la PAH de Barcelona interactua molt més amb organitzacions que no pas amb perfils personals. El 61,19% de retuits restants es fan a comptes d'organitzacions (no humans).

Si analitzem el perfil dels activistes per sexes, observem que els homes concentren el 50% del total, mentre que les dones presenten un percentatge inferior (30,77%). Cal tenir en compte que hi ha un important percentatge de perfils d'activistes (19,23%) en què no ha estat possible identificar el sexe, donat que el nom del compte de *Twitter* i la seva descripció no ho permet, com mostra la taula 146.

Taula 146

Activistes retuitats per la PAH de Barcelona per sexes

	N	%
Home	26	50
Dona	16	30,77
No identificats	10	19,23
Total	52	100

La majoria masculina entre els activistes retuitats contrasta amb la major preponderància de les dones entre els protagonistes humans individuals dels tuits de la PAH de Barcelona (veure taules 124 i 129). És a dir, quan la PAH de Barcelona exposa històries humanes als seus tuits tendeix a visualitzar molt més les dones, però, quan retuita, comparteix en major mesura els punts de vista d'homes. Aquest resultat pot estar condicionat pel fet que *Twitter* és una xarxa més utilitzada per homes que per dones. En el cas de l'Estat espanyol, el 64% dels usuaris de *Twitter* són homes, front al 36% de dones (We Are Social España, 2019).

Pel que als perfils retuitats d'organitzacions, els més compartits per la PAH de Barcelona són els missatges d'altres comptes de la pròpia plataforma (d'altres nodes locals de Catalunya i de l'Estat i el perfil estatal @LA_PAH), que sumen un 32,84% del total (veure taula 145). Això també contribueix a explicar que l'any en què els retuits representen una major proporció respecte al conjunt de missatges compartits per la PAH de Barcelona sigui el 2013 (veure taula 144), quan tant el perfil estatal @LA_PAH com el de molts altres nodes de la plataforma estan compartint missatges sobre la ILP hipotecària.

Molt rellevant és que, tot just després dels activistes i dels altres perfils de la PAH, el següent grup més retuitat per la PAH de Barcelona sigui el dels mitjans de comunicació (7,46%). El motiu és que la PAH es fa ressò a *Twitter* de les informacions periodístiques sobre habitatge, per posar en valor la repercussió de les seves accions. Aquest grup se situa inclús per sobre dels retuits a les

campanyes d'habitatge, fonamentalment del perfil de la ILP catalana (@ILPPhabitatge), que concentra el 6,72% dels retuits.

Els retuits a d'altres moviments socials en defensa del dret a l'habitatge tenen un pes baix en el conjunt (3,73%), com mostra la taula 145. Cal tenir en compte que, durant la major part del període d'anàlisi, la PAH és el principal moviment de referència en la defensa del dret a l'habitatge, fins al naixement del Sindicat de Llogateres el 2017. La resta de grups (majoritàriament moviments socials que defensen d'altres causes) tenen un pes poc significatiu.

Així doncs, la PAH de Barcelona utilitza els retuits principalment per compartir informacions i punts de vista d'actors que li són afins en la defensa del dret a l'habitatge. Els únics actors a qui retuita, que no són activistes o d'altres nodes de la PAH i moviments socials, són els mitjans de comunicació, en la pràctica totalitat de casos per compartir informacions que mostren la importància o els èxits de la lluita de la plataforma en defensa del dret a l'habitatge. Per contra, dins de la mostra analitzada, no retuita en cap cas comptes d'administracions, entitats financeres o d'altres empreses.

En definitiva, els retuits són emprats per la PAH de Barcelona per compartir missatges d'altres perfils alineats amb el seu discurs contrahegemònic, però en cap cas per donar espai al discurs dels centres de poder polític, econòmic o financer.

7.4.2.3.2. Retuits que d'altres perfils fan de @PAH_BCN

El nivell d'interaccions d'altres usuaris amb els tuits propis de @PAH_BCN creix progressivament entre els anys 2011 i 2015, quan arriba al seu punt més àlgid, i torna a baixar el 2017, com s'observa a la taula 147. Aquesta tendència es dona en les dades globals d'interaccions i també entre les de retuits i m'agrada. En els comentaris, que tenen un ús més residual, es produeix una excepció l'any 2013, que és el que concentra major nombre de comentaris, majoritàriament en tuits propis dedicats a la ILP estatal.

Taula 147

Evolució del nombre d'interaccions totals i de la proporció d'interaccions per tuit propi per anys i tipologies

	2011	2013	2015	2017	Total
M'agrada (N)	1	49	497	455	1.002
M'agrada/tuit propi	0,04	1,88	6,21	10,83	5,79
Retuit	61	639	1565	825	3.090
Retuit/tuit propi	2,44	24,58	19,56	19,64	17,86
Comentari	3	31	12	5	51
Comentari/tuit propi	0,12	1,19	0,15	0,12	0,29
Interaccions totals	65	719	2.074	1.285	4.143
Interaccions/tuit propi	2,6	27,65	25,93	30,60	23,95

Com s'observa a la taula 147, el nivell d'interaccions de 2011 (tant el total d'interaccions com la mitjana per tuit propi) és especialment baix. Contribueix a explicar-ho el fet que la mostra analitzada correspongui al mateix mes en què es va crear el compte de *Twitter* de la PAH de Barcelona, de manera que havia tingut poc temps per acumular seguidors, que poguessin interactuar amb els seus missatges. A partir del segon any del període d'anàlisi (2013), ja es produeix un important salt en aquest sentit (que es manifesta tant en el nombre total d'interaccions com en la mitjana per tuit propi). Durant aquest any, el perfil @PAH_BCN ja té un major recorregut i, a més, és quan es desenvolupa la campanya de la ILP hipotecària.

Tot i això, com no és el perfil @PAH_BCN qui lidera comunicativament la campanya de la ILP estatal (ho és el perfil estatal @LA_PAH), el 2013 no és l'any en què rep un nombre total d'interaccions més alt, sinó el 2015. La PAH de Barcelona sí exerceix un major lideratge de la campanya de la ILP catalana. Per contra, si observem la mitjana d'interaccions que rep cada tuit propi, és l'any 2013 i no el 2015 quan aquesta és més elevada (27,65 versus 25,93), sobretot perquè durant el primer any els tuits propis són retuitats de mitjana en més ocasions. En aquest

sentit, cal tenir en compte l'elevada interactivitat que va tenir a *Twitter* la campanya de la ILP estatal (Alonso-Muñoz, 2016, p. 46).

Finalment, l'any 2017, baixa el nombre total d'interaccions rebudes per part de la PAH de Barcelona respecte al 2015, si bé es manté en nivells superiors al 2013. Tot i això, la mitjana d'interaccions rebudes per cada tuit propi és més elevada que l'any 2015 (30,60 interaccions per tuit el 2017 versus 25,93 el 2015). És a dir, si bé l'any 2017, la PAH de Barcelona fa menys tuits propis que el 2015 (veure taula 6), els seus missatges reben més interaccions de mitjana.

7.4.2.4. Resultats sobre la multimedialitat

En analitzar l'ús d'elements audiovisuals per part de la PAH de Barcelona a *Twitter*, els resultats globals per al conjunt del període d'anàlisi (2011-2017) mostren que prop de la meitat dels seus tuits propis fan servir algun tipus d'element audiovisual, mentre que l'altra meitat no en compta amb cap, com s'observa a la taula 148.

Com s'ha explicat a l'apartat 4.1.3.1, s'han considerat com a imatges també aquelles que es visualitzen automàticament a *Twitter* en incorporar el link d'una pàgina web amb fotografia i no tan sols les imatges carregades com a tals.

Això explica que hi hagi una categoria anomenada *imatge no visible*, corresponent a tuits en què el link ja no permet visualitzar adequadament l'element audiovisual, si bé podem saber de la seva existència per l'aparició d'un requadre en negre o buit en l'espai ocupat abans per aquest. Si englobem aquesta categoria dins dels tuits propis amb imatge, aquests representen concretament el 53,76% del total. Si no, aquest percentatge es redueix al 47,98%.

Taula 148

Tuits propis segons si fan servir o no elements audiovisuals

	Hi ha algun element audiovisual?	%
Sí	83	47,98
Imatge no visible	10	5,78
No	80	46,24
Total	173	100

Això no obstant, si observem l'evolució per anys en l'ús dels elements audiovisuals, veiem com el percentatge de tuits propis que en fan servir es va incrementant progressivament amb el pas del temps i arriba a un elevat percentatge del 88,10% el 2017 (veure taula 149). L'única excepció en aquesta tendència de creixement progressiu es produeix entre 2011, quan hi ha un 44% de tuits amb imatge (si bé el 40% no són visibles perquè depenen d'un enllaç que ja no permet visualitzar-les), i 2013, amb un 26,92%. En termes generals, però, constatem una aposta creixent en l'ús de material audiovisual per part de la PAH de Barcelona a *Twitter*.

Taula 149

Evolució de la proporció de tuits propis amb i sense elements audiovisuals per anys

	2011	2013	2015	2017
Sí (%)	4	26,92	47,50	88,10
Imatge no visible (%)	40*	---	---	---
No (%)	56	73	52	11
Total	100	100	100	100

*Correspon a imatges compartides per @PAH_BCN a través de la plataforma *TwitGoo* (<https://twitgoo.com/>).

El *link* corresponent no permet visualitzar-les amb el pas del temps.

Pel que fa a la tipologia d'elements audiovisuals emprats als tuits de la PAH de Barcelona en el conjunt del període d'anàlisi, la taula 150 mostra com predominen les fotografies (71,08%), ja sigui en format d'imatge única (37,35%) o de galeria fotogràfica (33,73%). Un pes inferior té el format de *cards* (cartell adaptat a les característiques i mides de *Twitter*) (15,66%) i el vídeo (12,06%). Dels gràfics o infografies se'n fa un ús residual.

Taula 150

Elements audiovisuals emprats per @PAH_BCN per tipologia

Tipus	N	%
Fotografia única	31	37,35
Galeria fotogràfica	28	33,73
Card	13	15,66
Vídeo	10	12,06
Gràfic/ infografia	1	1,20
Total	83	100

Si observem com evoluciona la tipologia d'elements audiovisuals emprats amb el pas del temps (veure taula 151), constatem una progressiva tendència a la diversificació. Si l'any 2011, el 100% dels elements audiovisuals utilitzats eren fotografies (en forma de galeria fotogràfica), el 2013 aquest percentatge es redueix al 85,71% (de fotografies úniques) i es comença a donar cabuda a d'altres formats com el vídeo (14,29%). L'any 2015, torna a augmentar de nou l'ús de la fotografia, repartida entre imatges úniques (39,47%) i galeries (50%), si bé aquestes conviuen amb d'altres formats com les *cards* (5,26%) i els vídeos i els gràfics/infografies (per sota del 3% en aquests dos darrers casos). És en el darrer any del període d'anàlisi quan constatem una major diversitat en els elements audiovisuals utilitzats: si bé la fotografia segueix sent l'element predominant (48,65%, repartida entre imatges úniques i galeries), el format de *cards* (29,73%) i els vídeos (21,62%) també tenen un pes rellevant.

Taula 151

Evolució del percentatge d'imatges de cada tipus als tuits propis (2011-2017)

	2011	2013	2015	2017
Fotografia única	---	85,71	39,47	27,03
Galeria fotogràfica	100	---	50	21,62
Card	---	---	5,27	29,73
Vídeo	---	14,29	2,63	21,62
Gràfic/ infografia	---	---	2,63	---
Total (%)	100	100	100	100

En definitiva, la PAH de Barcelona fa un ús cada vegada més freqüent i més divers dels elements audiovisuals al llarg dels anys del període d'anàlisi.

7.4.2.5. Resultats sobre la hipertextualitat

L'ús dels hipervincles als tuits propis de la PAH de Barcelona per tal d'ampliar o contextualitzar la informació, ja sigui a enllaços de la pròpia plataforma o d'altres organitzacions o particulars, és un recurs menys emprat per @PAH_BCN que no pas els elements audiovisuals. Tal com mostra la taula 152, tan sols un 24,86% dels tuits propis fan servir algun hipervincle.

Taula 152

Tuits propis segons si fan servir o no algun hipervincle

	Hi ha algun hipervincle?	%
Sí	43	24,86
No	130	75,14
Total	173	100

Si examinem l'evolució en l'ús de la hipertextualitat per anys (veure taula 153), observem que el 2011 hi ha un major percentatge de tuits propis que fan ús de links (56%), molt superior al de la resta d'anys. Però, cal tenir en compte que això és degut a l'ús d'enllaços corresponents a una aplicació web que permet compartir fotos a través de *Twitter (Twitgoo)*. La majoria d'imatges no visibles de l'any 2011, a les quals fèiem referència a la taula 149, corresponen justament a aquesta plataforma. Per tant, aquest 56% no correspon majoritàriament a links que aportin informació complementària, sinó a enllaços més vinculats a la multimedialitat del missatge.

Tret d'aquesta excepció, la resta d'anys el percentatge de tuits amb hipervincle no sobrepasa el 27% es redueix al 13,75% l'any 2015, cosa que mostra que, en la campanya de la ILP catalana, no es va fer un ús freqüent d'aquest recurs per part de la PAH de Barcelona. Així doncs, com mostra la taula 153, no es constata una evolució a l'alça en l'ús dels hipervincles amb el pas del temps, a diferència del que succeïa en el cas de les imatges.

Taula 153

Evolució del percentatge de tuits propis amb o sense hipervincle (2011-2017)

Té enllaç?	2011	2013	2015	2017
Sí	56	26,92	13,75	26,19
No	44	73,08	86,25	73,81
Total (%)	100	100	100	100

A més d'analitzar la freqüència d'ús dels hipervincles globalment i per anys, també s'han examinat les pàgines web a què s'adrecen els enllaços de la PAH de Barcelona, per determinar si es dirigeixen en major mesura a espais de la pròpia plataforma (tant del node local com d'altres), per ampliar la informació i punts de vista que enuncia en el tuit, o bé a links externs a la mateixa, complementant els seus missatges amb aportacions d'altres organitzacions, particulars o moviments socials, amb un enfocament més plural. A la taula 154, observem que la PAH de

Barcelona utilitza fonamentalment els enllaços per vincular als seus tuits a enllaços de la pròpia plataforma (74,42% del total) i, per tant, per ampliar la informació proporcionada per la pròpia organització.

Taula 154

Tipus de links dels tuits propis segons s'adrecin a webs internes/ externes a la PAH

Tipus d'enllaç	N	%
Extern	11	25,58
PAH	32	74,42
Total	43	100

Si analitzem l'evolució en l'ús del tipus d'hipervincle per anys, observem que en tots els anys del període d'anàlisi es prioritza l'ús dels enllaços per vincular els tuits a webs de la pròpia PAH, excepte el 2013, quan els externs representen el 71,43% del total (veure taula 155). Això és degut principalment a la proliferació de tuits de la PAH de Barcelona amb links de notícies de mitjans de comunicació que es fan ressò de la iniciativa de la ILP estatal o d'altres protestes de la plataforma.

Taula 155

Evolució del percentatge d'hipervincles interns o externs a la PAH entre els tuits propis amb algun enllaç (2011-2017)

	2011	2013	2015	2017
PAH	85,71*	28,57	72,73	90,91
Extern	14,29	71,43	27,27	9,09
Total (%)	100	100	100	100

*Els enllaços de la plataforma *Twitgoo*, emprada aquest any per la PAH de Barcelona per compartir les seves imatges, s'han comptat com a links interns de la PAH, ja que és des de l'usuari de la PAH de Barcelona en aquesta aplicació que es comparteixen les imatges.

En definitiva, en termes generals, la PAH de Barcelona fa un ús escàs de la hipertextualitat a *Twitter* i, quan vincula enllaços als seus tuits, ho fa majoritàriament per ampliar la seva informació a partir d'espais webs de la pròpia plataforma i no per donar cabuda a punts de vista d'altres organitzacions.

7.4.3. Les funcions dels tuits propis

Per tal de delimitar les funcions dels tuits de la PAH de Barcelona, cal recordar que s'ha seguit la classificació establerta per Cammaerts et al. (2013) respecte a les finalitats amb què els nous moviments socials (NMS) fan servir les xarxes, com s'ha exposat a l'apartat 4.1.3.1. Essencialment, aquesta classificació estableix tres funcions principals: comunicar, mobilitzar i organitzar.

En el cas de la PAH de Barcelona, tal com mostra la taula 156, la principal funció dels seus tuits propis és comunicar externament les seves accions i reivindicacions entre l'opinió pública (46,82%), per estendre el seu discurs contrahegemònic en matèria d'habitatge, seguida per la d'organitzar (31,21%) i mobilitzar (21,97%).

Taula 156

Classificació dels tuits propis per funció

	N	%
Comunicar	81	46,82
Mobilitzar	38	21,97
Organitzar*	54	31,21
Total	173	100

*Inclou els missatges que motiven membres i activistes de la PAH per mobilitzar-se, mentre que la funció de mobilització és la pròpia dels tuits que busquen cridar a la participació en les accions de la plataforma de la ciutadania general.

Si sumem els tuits amb funció comunicativa amb els adreçats a mobilitzar a la ciutadania (fora de la pròpia organització de la PAH), observem com un 68,79% dels missatges propis de la PAH de Barcelona s'adrecen a la població en general. Contribueix a explicar-ho el fet que el principal públic del perfil de *Twitter* de la PAH de Barcelona sigui extern a la plataforma (ciutadania, mitjans de comunicació...), com exposen els activistes entrevistats (Sanmartín, L., Entrevista grupal PAH, 30 de novembre de 2017, línies 63-74, annex 5.2).

Més enllà dels públics a qui s'adrecen els missatges, observem que els tuits amb funcions de comunicació externa (de reivindicacions i posicionaments, de transmissió d'accions de protesta en directe...) i la suma dels destinats a finalitats organitzatives (dels activistes de la PAH) i mobilitzadores (de la ciutadania) representen proporcions similars. Aquestes dues darreres categories juntes representen més de la meitat dels tuits propis (53,18%).

A continuació, a les taules 157-159, es mostren més detalladament les subcategories que es donen dins de cadascuna de les funcions generals anteriors.

Taula 157

Tuits propis amb funció de comunicació externa, per subcategories

	N	%
Comunicar posicionaments/demandes	47	58,02
Descripció d'una acció	29	35,80
Compartir articles o material gràfic	5	6,17
Total	81	100

Com mostra la taula 157, entre els tuits amb funció comunicativa, predominen aquells que transmeten les posicions i demandes de la PAH a l'opinió pública (58,02%). En segona posició, se situen aquells que, normalment integrats en un fil de tuits consecutius, van transmetent les diferents fases d'una acció de protesta que es descriu en directe a través de la xarxa (35,80%). Finalment, un 6,17% d'aquests tuits són per compartir articles o material gràfic d'una acció, normalment

a mode de balanç de la mateixa. Segons els activistes de la PAH de Barcelona entrevistats, aquesta funció de balanç posterior és més pròpia de *Facebook* (Benavent, A., Entrevista grupal PAH, 30 de novembre de 2017, línies 54-61, annex 5.2) i els resultats de l'anàlisi de *Twitter* confirmen que en aquesta xarxa té menor rellevància.

Taula 158

Tuits propis amb funció organitzativa, per subcategories

	N	%
Celebrar	30	55,56
Motivar	19	35,18
Agrair	3	5,56
Emocionar	2	3,70
Total	54	100

Entre els tuits adreçats als membres de la pròpia organització, més de la meitat (55,56%) són per celebrar victòries (veure taula 158). Això posa de manifest la importància que té per a la PAH l'apoderament dels seus activistes per posar en valor que lluitant és possible aconseguir èxits. Un 35,18% dels tuits tenen la finalitat de motivar els propis activistes per animar-los a seguir amb el seu compromís. Finalment, un 5,56% dels tuits donen les gràcies a activistes que han participat en alguna acció de protesta i un 3,70% posen en valor com el compromís amb la PAH també emociona i commou les persones que en són activistes.

Taula 159

Tuits propis amb funció de mobilització, per subcategories

	N	%
Mobilitzar en general	29	76,32
Animar a participar en <i>escrache</i> presencial	3	7,89
Animar a participar en <i>escrache</i> on-line	3	7,89
Donar suport a mobilitzacions d'altres	3	7,89
Total	38	100

Pel que fa als tuits amb funció de mobilització (veure taula 159), s'han diferenciat els que ho fan per a una acció de protesta en general, que són majoritaris (76,32%), d'aquells destinats específicament a animar la ciutadania a participar en *escraches* (presencial o on-line). Fins a 6 dels 38 tuits que es dediquen a mobilitzar (15,78% del total) estan destinats específicament als *escraches*. També un 7,89% dels tuits propis amb funció mobilitzadora es dediquen a donar suport a d'altres lluites socials.

En definitiva, pel que fa a les funcions amb què la PAH de Barcelona fa servir Twitter, podem concloure que l'utilitza gairebé a parts iguals per comunicar demandes i accions i per organitzar/mobilitzar i que la majoria dels seus tuits estan adreçats a públics externs, ja sigui per transmetre el seu discurs, informar de les seves accions o animar la ciutadania a participar en protestes de defensa del dret a l'habitatge.

7.5. Conclusions sobre l'estratègia d'acció i comunicació de la PAH

L'anàlisi exposada al llarg d'aquest apartat ha permès constatar que la hipòtesi 3 d'aquesta tesi doctoral partia d'uns supòsits incomplets a l'hora de definir les estratègies de comunicació amb què la PAH ha aconseguit incidir sobre els mitjans de comunicació. Recordem que l'enunciat d'aquesta hipòtesi afirmava:

Mitjançant una estratègia horitzontal i en xarxa, que fa un ús intensiu d'Internet i les xarxes socials i l'organització d'accions de protesta al carrer, la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH) aconsegueix visualitzar als mitjans tradicionals les seves accions en defensa del dret a l'habitatge.
(Hipòtesi 3)

Tal com enunciava la hipòtesi 3, s'ha confirmat que és cert que un dels mitjans pels quals la PAH aconsegueix visualitzar les seves accions i posicionaments als mitjans són les xarxes socials. En diverses de les seves campanyes i accions comunicatives, la PAH ha aconseguit que els missatges que comparteix a les xarxes traspassin a l'agenda dels mitjans (Alonso-Muñoz i Casero Ripollés, 2016), a través del denominat establiment invers de l'agenda mediàtica (Sung-Tae i Young-hwan, 2007). Aquesta estratègia es fonamenta en estratègies virals, que permeten que les reivindicacions de la PAH assoleixin una gran difusió a les xarxes, en el cas de *Twitter* arribant a ser *Trending Topic*, és a dir, situant-se entre els temes més comentats del moment.

Això no obstant, tot i contribuir a captar l'atenció dels mitjans, no es pot considerar que l'ús de les xarxes socials sigui la principal estratègia de comunicació de la PAH per incidir sobre el discurs mediàtic segons constaten els propis activistes entrevistats (Delgado, L., Entrevista grupal PAH, 30 de novembre de 2017, línies 195-199, annex 5.2). Alhora, tampoc es pot considerar que influir sobre el discurs dels mitjans de comunicació sigui la principal finalitat

amb què la PAH fa servir les xarxes socials, que, com la majoria de nous moviments socials (NMS), també les utilitza per transmetre directament els seus missatges a l'opinió pública -sense la intermediació dels mitjans- o per a funcions d'organització dels propis activistes i de mobilització de la ciutadania (Cammaerts et al., 2013).

Atenent a aquestes dues qüestions, dividim les conclusions sobre l'estratègia de comunicació de la PAH en dos apartats: el primer examina el conjunt de factors que contribueixen a la incidència de la plataforma sobre els mitjans; i, el segon, la diversitat de funcions amb què empra les xarxes socials.

7.5.1. Factors que contribueixen a la incidència de la PAH sobre els mitjans de comunicació

Segons s'ha pogut constatar a través de les entrevistes qualitatives als activistes de la PAH de Barcelona (veure apartats 5.1 i 5.2 dels annexos) i l'examen de fonts bibliogràfiques i documentals (Barranco et al., 2018; González García, 2015; Mangot Sala, 2013; Mico i Casero-Ripollés, 2014; Ortega i Jabardo, 2016; Parcerisa, 2014; Pérez Balbi, 2015; Sanmartín, 2019), podem sintetitzar els factors que contribueixen a la incidència de la PAH sobre el discurs mediàtic en els cinc elements següents:

- El seu relat contrahegemònic en matèria d'habitatge (González García, 2015; Parcerisa, 2014).
- El context de les mobilitzacions de la PAH, propici a la difusió de les seves reivindicacions, especialment durant els dos anys posteriors a l'esclat del moviment 15M (2011-2013) (Barranco et al., 2018).

- La relació directa amb els mitjans de comunicació (Mico i Casero-Ripollés, 2014): a partir de notes i convocatòries de premsa, de les declaracions de les persones que exerceixen com a portaveus de la PAH i també d'aquelles persones afectades per desnonaments i activistes, que aporten el seu testimoni als mitjans (Afectados por la Hipoteca, n.d.g i n.d.h).
- Les aliances que forja amb d'altres col·lectius i moviments socials, que també fan d'altaveu del seu discurs i contribueixen a la seva expansió (Sanmartín, 2019).
- La pròpia imatge i estètica del moviment rupturista i innovadora, que la fa identificable per a l'opinió pública (Barranco et al., 2018; Pérez Balbi, 2015; Sanmartín, 2019).

Molts dels factors anteriors no només contribueixen a difondre el discurs de la PAH als mitjans de comunicació, sinó també a través de la resta dels seus canals de difusió (web, xarxes socials...). Així per exemple, la connexió del seu relat amb les preocupacions de la ciutadania en el context de crisi (Parcerisa, 2014) o les aliances que estableix amb d'altres col·lectius socials, especialment arran de l'esclat del 15M, contribueixen a l'impacte comunicatiu que el discurs de la PAH aconsegueix a través dels seus diferents canals (Sanmartín, 2019).

A continuació, expliquem més detalladament com cadascun d'aquests cinc factors contribueix a la incidència de la PAH sobre els mitjans de comunicació i l'opinió pública, tot posant-los en relació amb les estratègies de comunicació i línies d'actuació dels moviments socials que han precedit la PAH en la defensa del dret a l'habitatge, exposades a l'apartat 5.3. També es relacionen amb els resultats de l'anàlisi de contingut del perfil de *Twitter* de la PAH de Barcelona (exposats a l'apartat 7.4), ja que en aquesta xarxa social també es manifesten les característiques del relat de la PAH i les aliances que manté amb d'altres col·lectius socials.

En primer lloc, pel que fa al relat de la PAH, cal destacar que respon a un enfocament (*frame*) contrahegemònic sobre la problemàtica habitacional, que qüestiona el discurs dels centres de poder (sector immobiliari i financer i grups polítics afins als seus interessos). Essencialment, aquest relat considera una “estafa” el model d'accés preferent a l'habitatge (en propietat i a través del crèdit hipotecari) que es va gestar durant el boom immobiliari (Barranco et al., 2018, p. 61). A més de fer aquest diagnòstic, el relat de la PAH també planteja propostes de solució, que se sintetitzen amb *Las 5 de la PAH*: l'aturada dels desnonaments, la dació en pagament, l'habitatge social, el lloguer assequible i la garantia del subministraments a la llar (Parcerisa, 2014).

Les característiques d'aquest relat també es veuen reflectides en l'anàlisi de contingut de *Twitter*, amb missatges que remarquen especialment els antagonismes i afinitats de la PAH en la defensa del dret a l'habitatge. La PAH de Barcelona situa com a protagonistes dels seus tuits en un 32,61% dels casos aquells que considera responsables de la crisi dels desnonaments i de l'estafa del model immobiliari que l'ha generada (fonamentalment els bancs i els partits polítics amb responsabilitats de govern, especialment el PP durant la campanya de la ILP estatal i els *escraches* de 2013) i en un 48,55%, els que considera aliats per defensar les seves propostes de solució. Els *hashtags* emprats per la plataforma també són una plasmació d'aquesta dualitat, entre un relat de combat (amb etiquetes com #PPCriminales o #BancaMafia) i un relat basat en les propostes i l'apoderament (amb etiquetes com #ILPesdetodas o #ImPAHrables).

Tant en la seva vessant més combativa (expressada amb accions com els *escraches* o les ocupacions de pisos buits d'entitats financeres) com en el seu diagnòstic de la problemàtica habitacional, la PAH presenta elements comuns tant amb el moviment okupa com amb els diversos col·lectius que van lluitar contra l'especulació urbanística a Barcelona entre finals del segle XX i principis del segle XXI. Com aquests moviments, subratlla la necessitat de posar la ciutat al servei de la ciutadania i no deixar-la a expenses dels interessos del sector financer i immobiliari (González García, 2015).

Però les formes de mobilització i el llenguatge de la PAH -i del conjunt del moviment 15M en general-, a diferència del moviment okupa dels 90, beuen del moviment alterglobalització, amb dinàmiques més plurals i obertes de treball en xarxa (Alberich, 2012). De fet, és en l'altermundialisme on es comença a forjar la cultura política de destacats activistes de la PAH, com la mateixa Ada Colau (França, 2018).

La PAH és més procliu a la negociació, mentre que el moviment okupa té un caràcter més contestatari, a més d'un llenguatge més radical i trets ideològics anticapitalistes més marcats (González García, 2015). El llenguatge de la PAH és més col·loquial i no critica de forma frontal i explícita el sistema capitalista, encara que implícitament qüestionari les seves conseqüències en matèria d'habitatge (Dubcek, R., Entrevista grupal PAH, 30 de novembre de 2017, línies 97-103, annex 5.2). Fins i tot, podríem considerar que el llenguatge de la PAH té menys càrrega ideològica que el del moviment veïnal del tardofranquisme i la transició, que, en un context previ a la caiguda del mur de Berlín, fa servir expressions anticapitalistes de forma explícita en algunes de les seves publicacions (Martínez i Muntada, 2011).

El de la PAH és un llenguatge que expressa amb senzillesa la indignació que provoca entre àmplies capes socials l'onada de desnonaments, de la mateixa manera que el 15M va canalitzar el malestar ciutadà amb la crisi econòmica en general i el seu impacte social a diferents nivells (Sanmartín, L., Entrevista grupal PAH, 30 de novembre de 2017, línies 4-11, annex 5.2). Amb missatges adreçats a captar l'atenció de la majoria social, la PAH aspira a ser un moviment "de masses", a diferència del moviment okupa, que té una incidència en grups més reduïts (González García, 2015, p. 97).

En segon lloc, pel que fa al context de les mobilitzacions de la PAH, cal tenir en compte que les seves accions s'emmarquen en un moviment de protesta global com el 15M per denunciar les responsabilitats del poder polític, econòmic i financer en la gestació de la crisi i exigir respostes per millorar la

situació socioeconòmica de la ciutadania i la qualitat democràtica (Alberich, 2012).

Prenent com a referència la teoria de l'Estructura de les oportunitats polítiques de Tarrow (1994) i la perspectiva androcèntrica/no androcèntrica de Moreno Sardà (2007), podem considerar que la PAH aprofita un context de crisi sistèmica en què els centres de poder polític i econòmic han perdut legitimitat social -arran de la crisi econòmica i financera de 2008- per estendre el seu relat en matèria d'habitatge.

Això no obstant, el context d'actuació de la PAH, amb més d'una dècada d'història, va variant amb el pas del temps i, en funció de la seva evolució, també la incidència mediàtica que assoleix en cada moment. En l'etapa pre-15M, tenia menys incidència social i política; amb l'esclat del moviment dels indignats el 2011, va agafar embranzida i va arribar al seu moment més àlgid durant el debat de la ILP estatal el 2013; i, a partir de 2014, ha perdut incidència comunicativa per diverses raons. Entre elles, destaquen la disminució de la mobilització social, l'entrada d'activistes de llarga trajectòria a la PAH a la política institucional o la pèrdua del factor de novetat de la plataforma (Barranco et al., 2018). A més, si bé el moviment pel dret a l'habitatge digne ha recuperat incidència mediàtica arran de les mobilitzacions pels lloguers justos durant els darrers anys (com s'ha exposat a l'apartat 6.2 de l'anàlisi de contingut dels mitjans), això s'ha produït principalment per l'impuls del nou Sindicat de Llogateres, nascut l'any 2017 (Anzano, 2018).

Si considerem el context d'actuació de la PAH en termes generals, i particularment el seu període de major influència (2011-2013), observem importants diferències respecte al marc d'actuació d'alguns dels moviments socials que l'han precedida en la defensa del dret a l'habitatge.

En el cas del moviment okupa, lluny de desenvolupar-se en un context de crisi econòmica i política, ho va fer durant els anys 90, durant la denominada època de bonança econòmica. En aquestes condicions, hi ha havia molta menys gent

procliu a mobilitzar-se per protestar contra els centres de poder (Alberich, 2012) i menys possibilitats de difondre discursos alternatius i contrahegemònics.

El context d'actuació de la PAH també es diferencia clarament al del moviment veïnal gestat durant el tardofranquisme, ja que la plataforma actua en un marc de democràcia formal. Això no obstant, malgrat les rellevants diferències del règim polític de cada moment històric, sí que podem establir alguns paral·lelismes entre el context d'actuació de la PAH i el del moviment veïnal dels anys 60 i 70. Tot i que, per causes diferents, ambdós moviments actuen en un moment de debilitament de les elits en el poder: de la dictadura franquista als anys 60 i 70 (Martínez i Muntada, 2011) i de les institucions del sistema democràtic i de la cultura política hegemònica derivada del règim de la Constitució de 1978 després de la crisi financera de 2008, sobretot a partir de l'esclat del 15M (Candón-Mena, 2013).

També cal destacar altres paral·lelismes entre la PAH -i el conjunt del moviment 15M- i el moviment veïnal del tardofranquisme la transició. L'oposició veïnal al règim franquista va néixer precisament per qüestions relacionades amb les condicions d'habitabilitat dels barris perifèrics més empobrits i després es va estendre a més àmbits territorials i a d'altres reivindicacions socials i polítiques (Alabart, 1998). De la mateixa manera, el naixement de la PAH el 2009 va precedir l'esclat d'un moviment d'indignació molt més global amb el sistema econòmic, polític i financer com va ser el 15M l'any 2011.

També és comú als dos moviments socials el paper fonamental desenvolupat per les dones tant per defensar la dignificació dels barris durant el tardofranquisme i la transició (Segura, 2011) com per defensar el dret a l'habitatge i combatre els desnonaments a principis del segle XXI (Colau i Alemany, 2012; Delgado, L., Entrevista fundadora PAH, 2 de novembre de 2017, línies 19-30, annex 5.1). El tradicional rol de cura exercit per les dones les ha portades a implicar-se en dos moments històrics diferents en lluites col·lectives

per millorar el benestar de les famílies i del conjunt de la població en el seu entorn més immediat: el barri i la llar.

Això no obstant, cal matisar que existeixen diferències rellevants en la composició social dels col·lectius que van impulsar el moviment veïnal als anys 60 i la PAH, després de l'esclat de la crisi financera i hipotecària de 2008. En el cas del moviment veïnal, especialment en la seva etapa inicial, va ser un "moviment eminentment obrer", impulsat i liderat per les persones que patien problemes vinculats a l'habitatge i a la manca d'infraestructures i equipaments bàsics als barris perifèrics (Martínez i Muntada, 2011, p. 65). És en fases posteriors, quan les associacions veïnals s'estenen a més zones urbanes, que va adoptant un caràcter més interclassista (Castells, 1986).

En el cas de la PAH, si bé va néixer per defensar els drets de les persones afectades per processos de desnonament, el nucli de persones que la va impulsar inicialment no havien patit directament execucions hipotecàries en la seva gran majoria. Eren principalment persones joves de diferents estrats i procedències socials, que havien participat i compartit d'altres espais activistes anteriorment, tant vinculats a la defensa del dret a l'habitatge i les reivindicacions contra l'especulació i l'assetjament immobiliari com a d'altres lluites socials, que es remuntaven a les manifestacions alterglobalització de Barcelona del tombant de segle (França, 2018). Més enllà d'aquest nucli impulsor, la PAH va acabar integrant majoritàriament persones afectades per desnonaments, primer majoritàriament migrades i després tant de procedència autòctona com estrangera, i va adoptar una composició social heterogènia i diversa (Ortega i Jabardo, 2016).

En tercer lloc, cal destacar que la PAH considera estratègica la seva relació amb els mitjans tradicionals des dels seus inicis, conscient de la importància d'influir-hi per disputar els *frames* hegemònics en matèria d'habitatge (Mico i Casero-Ripollés, 2014), cosa que demostra la seva aspiració de ser un moviment de masses (González García, 2015).

Per a la seva relació amb els mitjans de comunicació, és fonamental la tasca de la comissió de comunicació dels nodes locals, que a més d'ocupar-se de la gestió de les xarxes socials, també elabora notes i convocatòries de premsa i gestiona entrevistes amb els periodistes.

Amb aquesta finalitat, és clau el rol de les persones que exerceixen com a portaveus i de les persones afectades per desnonaments i activistes de la PAH, que aporten el seu testimoni als mitjans. Així ho posen de manifest els propis protocols de comunicació amb què compta la plataforma (Afectados por la Hipoteca, n.d.g i n.d.h).

Els activistes neguen que les persones que fan de portaveus tinguin més poder que les altres, en tant que transmeten els posicionaments prèviament acordats en assemblea (Dubcek, R. Entrevista grupal PAH, 30 de novembre de 2017, línies 369-373, annex 5.2). A més, consideren encara més important que el rol del portaveu la difusió d'històries de vida de les persones afectades per desnonaments i membres de la plataforma, per a l'èxit de la seva estratègia mediàtica.

La PAH considera cabdal que les persones afectades es visualitzin als mitjans, no com a meres víctimes de la crisi habitacional, sinó com a activistes apoderats per fer-hi front. Aquest trànsit d'afectat a activista és potenciat per les assemblees d'assessorament col·lectiu de la PAH. Són espais que permeten a les persones afectades compartir punts de vista i impressions amb d'altres que pateixen situacions similars, adonant-se que la seva no és ni una problemàtica ni una responsabilitat individual, de la qual s'hagin de sentir culpables, sinó una problemàtica col·lectiva amb causes estructurals que s'han de combatre (Colau i Alemany, 2012; Sanmartín, L., Entrevista grupal PAH, 30 de novembre de 2017, línies 290-301, annex 5.2).

També a les xarxes socials es visualitzen les històries de vida de les persones afectades per desnonaments i activistes de la PAH. Als tuits propis de la PAH de Barcelona, observem que un 56,52% dels primers protagonistes principals i

un 74,47% dels segons (a part de la pròpia PAH de Barcelona quan és autora i protagonista alhora) són persones o grups de persones (protagonistes humans). En el cas dels segons protagonistes, un 38,30% del total de protagonistes són humans individuals (veure taula 128), especialment persones afectades per desnonaments, el 94,44% de les quals dones (veure taula 129). Entre el primer protagonista, destaquen els grups de persones que es mobilitzen pel dret a l'habitatge (humans col·lectius).

Pel que fa a la seva relació directa amb els mitjans de comunicació, a la qual contribueix la difusió de les històries de vida de les persones afectades per desnonaments i activistes, la PAH també presenta importants divergències amb els principals moviments que l'han precedida en la defensa del dret a l'habitatge.

Mentre que la PAH ha prioritzat la seva relació directa amb els mitjans tradicionals (Mico i Casero-Ripollés, 2014), el moviment okupa va decidir impulsar la seva pròpia xarxa de mitjans de contrainformació, especialment durant la segona dècada dels 90 (Maristany i Musons, 2002). La criminalització que patia als mitjans tradicionals (Martínez López, 2007), el va conduir a impulsar aquesta estratègia.

En el cas del moviment veïnal gestat als anys 60, actua en el context de la Dictadura, en què un discurs crític amb el règim com el seu no tenia cabuda als mitjans oficials. Aquest és un dels motius que porta al moviment veïnal a impulsar la premsa dels barris, per transmetre el seu discurs a la població (López, 1994). Per contra, la PAH actua en un context de democràcia formal, de la qual el conjunt del moviment 15M en critica les mancances, on sí troba esclatxos als mitjans tradicionals per difondre el seu discurs contrahegemònic, i més encara en un moment què el propi model dels mitjans tradicionals es veu qüestionat (Díaz Nosty, 2013).

En quart lloc, pel que fa a les aliances de la PAH amb d'altres col·lectius socials, cal destacar que també es van incrementar arran de les mobilitzacions

del 15M, cosa que va contribuir a difondre el seu discurs en matèria d'habitatge (Parcerisa, 2014). Més modernament, aquestes aliances s'han ampliat a d'altres organitzacions com l'Aliança contra la Pobresa Energètica (APE), amb qui va presentar la ILP catalana al Parlament de Catalunya l'any 2015, o el Sindicat de Llogateres, des de 2017 (Sanmartín, 2019).

Twitter és una bona mostra de com les aliances de la plataforma tenen la seva translació a la xarxa. Un 38,81% dels missatges que retuita la PAH de Barcelona són d'activistes de diferents moviments socials, un 33,9% d'altres perfils de la pròpia PAH arreu del país i un 20,14%, d'altres moviments o campanyes socials de defensa del dret a l'habitatge o d'altres causes socials.

En cinquè lloc, la pròpia estètica i simbologia del moviment també contribueix a la seva visualització, en ser clarament identificable pels mitjans i l'opinió pública. Ens referim a les samarretes verdes, al logotip de la PAH amb una casa enfonsant-se al mar o al símbol de *Stop desnonaments* en forma de senyal de trànsit, entre d'altres (Barranco et al., 2018). A la visualització del moviment en campanyes tan destacades com la dels *escraches* de 2013, han contribuït col·lectius artístics com *EnMedio*, que ja havien col·laborat prèviament amb el moviment alterglobalització o V de Vivienda (Sanmartín, 2019).

En la seva estètica, també detectem, doncs, l'herència de moviments socials anteriors tant del propi país com d'altres llocs del món. L'adaptació dels *escraches*, que es van posar en marxa a l'Argentina a mitjans dels 90 per acabar amb la impunitat dels repressors de la darrera Dictadura militar en aquest país, al context d'emergència habitacional d'Espanya a partir de 2009 n'és una bona mostra (Pérez Balbi, 2015).

7.5.2. Funcions amb què la PAH fa servir les xarxes socials

Quant a l'ús de les xarxes socials, cal tenir en compte que la plataforma les fa servir amb finalitats molt més diverses, que van més enllà d'influir sobre el

discurs mediàtic. Com és propi dels nous moviments socials, que en fan usos comunicatius, però també organitzatius, per a la mobilització o per a la fiscalització del poder (Cammaerts et al., 2013; Feenstra i Casero-Ripollés, 2014).

Així ho corrobora el testimoni dels membres de la comissió de comunicació de la PAH de Barcelona (veure annex 5.2), així com l'anàlisi de contingut del compte de *Twitter* del node local (veure apartat 7.4). Un 46,82% dels missatges que comparteix en aquesta xarxa tenen funció comunicativa, però més de la meitat es destinen a finalitats organitzatives (31,21%) o de mobilització (21,97%).

En aquest sentit, l'estratègia de comunicació de la PAH, desenvolupada en el context de la societat de la informació, difereix de la practicada pel moviment veïnal durant el tardofranquisme i la transició, en un moment previ a la irrupció de les TIC. Si el moviment veïnal va impulsar la premsa dels barris, no només per sortejar la censura dels mitjans oficials i difondre les seves reivindicacions entre la població, sinó també com a via per a la mobilització i organització veïnals (López, 1994), la PAH troba en les TIC una via més àgil, ràpida i econòmica per fer-ho (Alonso-Muñoz, 2016), que compagina amb la seva influència sobre els mitjans tradicionals en un context de democràcia formal (Mico i Casero-Ripollés, 2014). També estableix aliances amb periodistes de confiança (Sanmartín, L., Entrevista grupal PAH, 30 de novembre de 2017, línies 251-260, annex 5.2) i amb els mitjans independents, més propers als posicionaments dels moviments socials (Downing, 2001), encara que amb capacitat per arribar a un públic menys ampli.

L'ús de les eines digitals és especialment intens en els diferents col·lectius que integren el moviment 15M, com la pròpia PAH (Candón-Mena, 2013), que beuen alhora de referents internacionals com les mobilitzacions de la denominada *Primavera àrab*, que van fer un ús pioner i avançat de les xarxes socials (Romanos, 2016). En el context català i espanyol, l'ús de les TIC ja havia començat anteriorment amb els moviments okupa (Maristany i Musons, 2002) i alterglobalització (Alberich, 2012), així com amb d'altres col·lectius i

protestes prèvies al naixement de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca com V de Vivienda o les mobilitzacions contra el cànon digital o la denominada *Lei Sinde* entre 2004 i 2011. Però no és fins a l'esclat del moviment 15M que l'ús de les TIC per part dels activistes socials arriba al seu clímax a l'Estat espanyol (Haro i Sampedro, 2011).

L'anàlisi de contingut del perfil de *Twitter* de la PAH de Barcelona (@PAH_BCN) també ha posat de manifest com la plataforma fa servir el potencial d'interactivitat i multimedialitat d'aquesta xarxa social, i en menor mesura de la hipertextualitat, per transmetre els seus missatges.

Quant a la interactivitat, l'anàlisi ha distingit l'ús de dos recursos de *Twitter* per a la interacció: els retuits i les mencions. En el cas dels retuits, la PAH de Barcelona els fa servir principalment per compartir missatges de col·lectius que li són afins i contribueixen a expandir el seu discurs no androcèntric en matèria d'habitatge. La pràctica totalitat dels seus retuits -que representen un 43,6% dels missatges compartits per @PAH_BCN- són de perfils afins d'activistes, d'altres nodes de la PAH, d'altres moviments socials o de campanyes pel dret a l'habitatge.

En el cas les mencions, la majoria (3 de cada 4) també estan adreçades a interpellar col·lectius afins a la recerca de complicitats, però, a diferència dels retuits, es reserva un rellevant 25% de les mateixes per adreçar-se als que considera els seus enemics en la defensa del dret a l'habitatge. L'*escrache* online contra representants del PP és una bona mostra de l'ús de les mencions per reivindicar davant d'aquesta formació política la ILP hipotecària.

L'anàlisi de contingut també ha detectat un major ús d'elements audiovisuals per part del compte de *Twitter* @PAH_BCN (un 53,76% dels tuits propis en fan servir) que d'hipervincles (un 24,86%). A més, l'ús d'elements audiovisuals es va incrementant i diversificant amb el pas del temps (els tuits propis amb alguna imatge passen del 26,92 al 88,10% entre 2013 i 2017), mentre que el d'hipervincles es manté en nivells similars. Així doncs, per estendre el seu relat

contrahegemònic a través de *Twitter*, la PAH de Barcelona tendeix en major mesura a compartir missatges clars i senzills en format visual que a compartir informacions més detallades i complexes a través dels hipervincles.

On sí podem trobar informacions i materials més detallats és als espais web de la PAH. El web és el contenidor de totes les informacions, documents, estudis o campanyes de la PAH i esquelet de la seva estratègia digital, que després es desenvolupa a través de les diferents xarxes socials (Alonso-Muñoz, 2016). En aquest sentit, cal destacar que el web de la PAH de Barcelona, i especialment el web estatal *Afectados por la Hipoteca* compten amb multitud de materials compartits on-line. Segueixen així la lògica del codi obert (Capel, 2010).

Els espais web de la PAH compten amb documents útils sobre diversos temes (hipoteques, lloguers, ocupacions...) per a persones afectades que necessitin consultar-los (*Afectados por la Hipoteca*, n.d.d) o protocols per donar suport a activistes interessats en constituir o dinamitzar un node local de la plataforma. Així doncs, per a la PAH, Internet esdevé un mecanisme tant per informar a la ciutadania en general com per ajudar les persones afectades, compartint en línia el seu coneixement en matèria d'habitatge, i per facilitar que l'organització i les seves campanyes es repliquin i s'expandeixin arreu del territori.

En definitiva, Internet i les xarxes socials són fonamentals per a la PAH per a funcions de comunicació, organització i mobilització, però no són ni l'única ni la més essencial de les vies emprades per la plataforma per incidir sobre el discurs mediàtic. La seva incidència mediàtica durant el període d'anàlisi (2008-2019) s'explica per la conjunció de diversos factors i, especialment, per la connexió del seu relat amb les preocupacions de la ciutadania en el context de la crisi iniciada el 2008, que també va comportar el debilitament de la legitimitat dels centres de poder polítics i econòmics. Aquests són els principals factors d'èxit de la seva estratègia comunicativa per incidir sobre els mitjans i l'opinió pública, que a més es desenvolupa a través d'un sistema multicanal, que contempla un ús intensiu de les xarxes socials, però també la relació directa amb els mitjans de comunicació.

8. Conclusions generals

Al llarg d'aquesta tesi doctoral, s'ha analitzat l'evolució del discurs informatiu sobre l'habitatge a Catalunya, posant-lo en relació amb el context social, polític i econòmic del període d'anàlisi (2008-2019) i examinant quina influència han tingut els moviments socials en defensa d'aquest dret en el tractament mediàtic del tema, específicament en el cas de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH). També s'han estudiat els antecedents històrics més rellevants per comprendre l'actual situació d'aquest dret a Catalunya i al conjunt de l'Estat espanyol des de principis del segle XX, i molt especialment des del període del desenvolupisme franquista. Per això, també s'han inclòs a l'anàlisi els moviments socials que han precedit la PAH en la defensa del dret a l'habitatge des de finals de la dictadura fins a l'actualitat.

Després d'aquesta anàlisi, es presenten les conclusions generals de la tesi, dividides en dos blocs principals, que acaben amb unes darreres consideracions finals en què es plantegen futures línies d'investigació sobre comunicació i habitatge, així com algunes apreciacions personals a partir de les conclusions i coneixements adquirits al llarg d'aquesta recerca. El primer bloc es dedica als resultats i conclusions relacionades amb cadascun dels tres objectius específics d'aquesta investigació, a més d'argumentar en quina mesura s'han confirmat o no les hipòtesis corresponents. Al segon bloc, que planteja aspectes per a la discussió a partir de les conclusions, argumenta quines són les principals aportacions d'aquesta tesi en relació a les recerques anteriors sobre el tema, així com les seves limitacions, a partir de les quals es plantegen les futures línies d'investigació en comunicació i habitatge.

8.1. Conclusions i resultats de la investigació

Les conclusions i resultats de la investigació s'exposen en tres subapartats relacionats amb els tres objectius específics de la recerca, consistents a conèixer el context socioeconòmic sobre habitatge i els antecedents històrics més rellevants

(objectiu específic 1), el tractament informatiu del tema als mitjans de comunicació (objectiu específic 2) i l'estratègia d'acció i comunicació de la PAH (objectiu específic 3).

8.1.1. El context socioeconòmic i polític en matèria d'habitatge

Partint dels paradigmes de la història de la comunicació no androcèntrica (Moreno Sardà, 1988, 1991 i 2007), podem considerar que les pervivències o modificacions del model d'accés a l'habitatge a Catalunya i l'Estat espanyol depenen de l'evolució de les relacions socials entre els agents ubicats als centres de poder (en matèria d'habitatge, les entitats financeres, el sector immobiliari o els grups polítics afins als seus interessos) i els més allunyats dels mateixos, com les persones afectades per desnonaments i altres situacions d'exclusió residencial i els moviments socials que defensen els seus drets.

Des d'aquesta perspectiva, la primera hipòtesi de la tesi (veure enunciat complet a l'apartat 2.2.) considerava que el model d'accés a l'habitatge contemporani a Catalunya i el conjunt de l'Estat espanyol, que segueix prioritant el seu caràcter de bé de mercat i la cultura de la propietat, troba les seves arrels en el període desenvolupista de la dictadura franquista. Afegia que el contrapoder ciutadà hauria aconseguit alguns avenços per fer avançar el dret a l'habitatge, però no la transformació de les bases del model. Per això, l'anàlisi dels antecedents històrics més rellevants per comprendre l'actual situació del dret a l'habitatge a Catalunya en el context estatal s'ha remuntat fins al període de la dictadura franquista, cosa que ha permès confirmar la primera hipòtesi, amb algunes apreciacions, tal com s'argumenta a continuació.

D'una banda, hi ha diversos factors que segueixen dificultant l'accés al dret a l'habitatge en l'actualitat, l'origen dels qual es remunta a la dictadura franquista, que podem sintetitzar en les tres tendències següents: la segregació residencial, que implica desigualtats en la conformació de les diferents zones de l'espai urbà (Antolín-Iria i Fernández-Sobrado, 2020); l'aposta prioritària per la construcció d'habitatges de règim lliure i per la liberalització del sòl amb aquesta finalitat, en

detrimet de les polítiques d'habitatge social (Betrán, 2002); i el foment de la cultura de la propietat com a forma preferent d'accés a l'habitatge (Betrán, 2002; Leal, 2004).

D'altra banda, hi ha tendències que han començat a canviar des de la crisi econòmica i financera de 2008. Des que les entitats financeres van restringir l'accés al crèdit hipotecari després de l'esclat del boom immobiliari, més persones s'han decantat per l'opció de lloguer en no poder assumir la compra d'un habitatge, especialment en grans ciutats com Barcelona (Trilla, 2019). Paral·lelament, el sector immobiliari-financer ha traslladat la seva estratègia d'expansió de beneficis al mercat d'arrendaments, cosa que s'ha vist facilitada per diverses reformes polítiques i legislatives i que contribueix a explicar l'encariment dels preus dels lloguers durant els darrers anys (Arias-Sans, 2018).

D'aquesta etapa més recent, també cal destacar l'enfortiment del moviment pel dret a l'habitatge digne, que ha assolit una influència social, política i mediàtica molt més rellevant que el moviment okupa dels anys 90, que va tenir una incidència més restringida i comunitària (Gonzalez García, 2015). Primer sota el lideratge de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH), nascuda el 2009 front a la crisi de desnonaments hipotecaris i, posteriorment, del Sindicat de Llogateres, nascut el 2017 front a l'encariment dels arrendaments, el moviment pel dret a l'habitatge digne s'ha convertit en un actor més del tauler de negociació política en matèria d'habitatge, del qual estava absent durant el període del boom immobiliari (Durán Quintanar, 2016). Alhora, ha aconseguit incidir en el tractament informatiu sobre habitatge dels mitjans tradicionals i alternatius per contrarestar el discurs hegemònic del sector immobiliari-financer i dels grups polítics afins als seus interessos (veure capítol 6).

Pel que fa a les pervivències dels factors que segueixen dificultant l'accés a l'habitatge heretades de la dictadura franquista, ens hem de remuntar als anys 50 i 60 del segle XX, per comprendre les seves arrels. En aquell moment, es va produir un fort creixement industrial a l'entorn de grans ciutats com Barcelona o Madrid, en els denominats pols de desenvolupament. Això va desencadenar l'onada migratòria

més important del segle XX de persones que abandonaven les zones rurals per treballar a les grans ciutats, després de la que ja s'havia produït anteriorment als anys 20 (Camino et al., 2011). El mateix fenomen es va produir en d'altres llocs d'Europa, però, a diferència d'altres països del seu entorn, Espanya no va emprendre programes d'habitatge social per respondre adequadament a les noves necessitats d'allotjament de la població (Rodríguez Alonso, 2010).

En aquesta situació, va proliferar el fenomen de l'infrahabitatge i el barraquisme, que el règim va treballar per erradicar només quan, a partir dels anys 60, la ubicació de les xaboles entorpia els seus plans urbanístics (Camino et al., 2011). Per reubicar els barraquistes, es van edificar alts blocs edificis en barris mancats de les infraestructures més bàsiques, fenomen que es coneix com a xabolisme vertical (López Simón, 2018). Però, la precarietat de les condicions de vida en aquestes zones va tenir un efecte imprevisit per la dictadura: l'organització dels veïns i veïnes per a la dignificació dels barris, germen del que seria el moviment veïnal (Domènech, 2008).

Les mobilitzacions veïnals van tenir incidència sobre les polítiques i mesures adoptades pels ajuntaments durant els anys 70 i 80 i van aconseguir millores en els equipaments, serveis i infraestructures de diversos barris urbans, cosa que es manifestar fins i tot abans de les primeres eleccions municipals democràtiques de 1979. En el cas de Barcelona, la pressió exercida pel moviment veïnal va aconseguir que el govern municipal del darrer alcalde franquista, Josep Maria Socías Humbert (1976-1979), fes importants concessions en relació a les reserves de sòl públic per a serveis i equipaments (Acebal, 2015). Posteriorment, el moviment veïnal va seguir incidint sobre els primers ajuntaments democràtics, especialment d'aquells governats per forces progressistes, si bé la seva influència es va començar a debilitar durant la segona meitat de la dècada dels 80 (Alabart, 98).

El debilitament del moviment veïnal va coincidir, a finals dels anys 80, amb l'expansió de l'onada neoliberal arreu del món. En aquest context, les polítiques d'habitatge social, sobretot d'àmbit estatal, es van debilitar en diferents països del

món (Rolnik, 2017). A Espanya, on ja s'havien marginat aquestes polítiques durant la dictadura franquista, el context internacional va perpetuar en el temps els dèficits previs.

El dèficit d'habitatge social i assequible no s'ha pogut revertir fins als nostres dies. Tant a Catalunya com al conjunt de l'Estat espanyol, l'habitatge de lloguer social i assequible encara continua representant menys d'un 2% del total (front al 33% d'Holanda o el 24% d'Àustria) (Scanlon et al., 2015). A més, Espanya continua mantenint les característiques del model d'habitatge de protecció oficial (HPO) que es van gestar durant la dictadura franquista i que el diferencien del de la majoria de països de l'entorn europeu. Durant el règim franquista, es va definir un model d'HPO de compra i no de lloguer (Leal, 2004) i amb caducitat en el període de protecció (Gómez Jiménez, 2004), de manera que s'acaba perdent la inversió pública en la matèria. Només algunes comunitats autònomes, primer Euskadi (Decreto 315/2002, de 30 de desembre) i després Catalunya (Decret llei 17/2019, 23 de desembre), han aprovat iniciatives per promoure la protecció permanent dels HPO de nova construcció.

Durant el desenvolupisme, també es va fomentar la liberalització del sòl per impulsar la construcció d'habitatges de règim lliure. Per afavorir la venda d'aquests habitatges, es va començar a gestar durant aquella època la cultura de la propietat com a forma preferent d'accés a l'habitatge. Es va fer a través del foment de la propietat horitzontal, consistent en la construcció d'alts blocs amb un elevat nombre de pisos els uns sobre els altres, i facilitant l'accés al crèdit a les famílies a través del *Banco Hipotecario Español*, entitat financera pública (Betrán, 2002). Aquest és el mateix model que es seguir després de la transició, però obrint el mercat hipotecari a entitats financeres privades a partir de 1981 (Gaja Díaz, 2005), i que es va expandir durant el boom immobiliari (1997-2007).

Paral·lelament al foment de la cultura de la propietat, durant la dictadura franquista també es va degradar l'alternativa del lloguer, amb una política de congelació de preus, que va minvar fortament el nombre i la qualitat dels pisos arrendats (Rodríguez Alonso, 2010). La manca de lloguer assequible tampoc s'ha revertit

d'aleshores ençà. Després de la transició, el conegut com a *Decret Boyer* de 1985 va liberalitzar el preu del lloguer, però això va provocar una pujada exponencial del seu preu després de dècades de congelació, que tampoc no en va facilitar l'accés a la ciutadania (Betrán, 2002, pp. 50-51). Espanya va passar de la congelació total a la liberalització total, mentre que a d'altres països europeus (com Alemanya o Àustria) es començaven a implementar als anys 70 sistemes d'estabilització de preus del lloguer, per contenir-ne la pujada però sense la rigidesa dels antics sistemes de congelació (Arnott, 2003; Gigling et al., 2019), si bé aquests es van veure debilitats als anys 90 després de la irrupció de l'onada neoliberal (Pastor et al., 2018).

L'encariment dels lloguers a Espanya, que no el feien una alternativa viable per a la major part de la població, va coincidir durant la segona meitat dels anys 90 amb el boom immobiliari (1997-2007). L'inici d'aquest període ve marcat per l'aprovació de la llei del sòl de 1998 –coneguda com a *lleï del tot urbanitzable*–, que declarava tot el sòl urbanitzable per defecte tret que es catalogués com a protegit, a la inversa del que succeïa fins aquell moment (Vinuesa et al., 2009). La liberalització del sòl va propiciar que es construís molt per sobre de les necessitats de creixement demogràfic, cosa que ha deixat com a llegat un voluminós parc d'habitatges buits, el 13,7% del total del parc residencial l'any 2011 (Amnistia Internacional, 2015, pp. 37-38).

Fins a l'esclat de la crisi econòmica de 2008, aquest model no va suscitar una intensa contestació social. Això no significa que la protesta social fos del tot absent, com mostra la resistència del moviment okupa, que té la denúncia de l'especulació immobiliària entre les seves principals reivindicacions i va estar especialment actiu durant la segona meitat de la dècada dels 90 en grans ciutats d'arreu de l'Estat com Barcelona o Madrid (França, 2018; González García, 2010). Això no obstant, el moviment okupa va tenir en termes generals una incidència restringida (González García, 2015, p. 97).

A principis del segle XX, quan el moviment okupa va començar a debilitar-se, la mobilització social es va reimpulsar de la mà del moviment alterglobalització

(Martínez López, 2007). Aquell va ser el primer espai de politització de moltes de les persones que posteriorment impulsarien la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH), com la pròpia Ada Colau. Una de les màximes d'aquell moviment, el *Pensa globalment, actua localment* (Parratt, 2005), es va traduir anys després en la vinculació de moltes de les persones que havien participat en les mobilitzacions alterglobalització en lluites més locals i quotidianes, per combatre l'especulació i l'assetjament immobiliari al centre de les grans ciutats (França, 2018).

Aquests moviments incorporaven la defensa del dret a l'habitatge entre les seves reivindicacions, però es definien més a partir del seu rebuig a la mercantilització de la ciutat. No és fins a l'any 2006 que sorgeix el moviment pel dret a l'habitatge digne (MDH), que situa aquest dret al centre de les seves reivindicacions. La seva primera expressió va ser V de Vivienda, moviment en defensa del dret a l'habitatge juvenil, que tres anys després es reorientaria a la defensa de les persones afectades per processos de desnonament a partir de la crisi de 2008, donant lloc a la creació de la PAH l'any següent (Colau i Alemany, 2012).

A Espanya, entre els anys 2008 i 2013, es van produir un total de 311.467 desnonaments, un 14,5% dels quals a Catalunya, una de les comunitats autònomes on van tenir major incidència (CGPJ, n.d.). En aquest context, la mancança històrica d'habitatge públic arreu de l'Estat encara dificultava més la garantia d'alternatives habitacionals a les persones afectades per desnonaments. Tot i que l'any 2007 s'havien aprovat lleis que contemplaven mesures per fer créixer el parc d'habitatge social i assequible, com la Llei del sòl de 2007 (Llei 8/2007) o la Llei del dret a l'habitatge de Catalunya (Llei 18/2007, de 28 de desembre), l'esclat de la crisi econòmica va frenar els plans previstos per assolir aquests objectius (Observatori DESC i Institut de Recerca TransJus, 2018).

Front a la insuficient resposta de les institucions a l'onada de desnonaments (Amnistia Internacional, 2015), la PAH va començar a donar suport directe a les persones afectades per desnonaments i a reivindicar canvis polítics i legislatius en aquesta matèria (Mangot Sala, 2013).

La gestació i enfortiment del moviment pel dret a l'habitatge digne, amb capacitat d'incidir sobre amplis sectors de la ciutadania, és un dels principals canvis experimentats des de l'any 2008, pel que fa a les relacions socials entre els actors ubicats als centres de poder i els situats en posicions perifèriques implicats en la qüestió de l'habitatge. Si durant el boom immobiliari, el sector immobiliari-financer i els grups polítics afins als seus interessos no s'enfrontaven a un contrapoder ciutadà fort, això comença a canviar a partir del naixement de la PAH l'any 2009, i encara més després de la irrupció del moviment 15M, que accelera l'expansió social i territorial de la plataforma.

L'enfortiment del contrapoder ciutadà ha fet possible algunes consecucions per fer avançar el dret a l'habitatge. Una de les principals fites de la PAH ha estat l'aprovació de la Iniciativa Legislativa Popular (ILP) catalana contra l'emergència habitacional i la pobresa energètica, presentada juntament amb l'APE (Aliança contra la Pobresa Energètica) i l'Observatori DESC i aprovada al Parlament de Catalunya el juliol de 2015 (Sanmartín, 2019). L'aprovació de la Llei 24/2015, resultant de la ILP catalana, es va produir dos anys després del fracàs legislatiu de la ILP estatal debatuda al Congrés el 2013, que, tot i no prosperar, va contribuir a la visualització i articulació organitzativa de la PAH arreu del territori (Barranco et al., 2018).

Tot i això, la Llei 24/2015 es va enfrontar posteriorment a un llarg períple judicial, després de ser suspesa parcialment pel Tribunal Constitucional. No va ser fins a principis de 2019 que es va recuperar la vigència de diversos dels seus continguts més substancials (TC. Sentència 13/2019, de 31 de gener), especialment adreçats a fomentar el lloguer social.

Paral·lelament a l'enfortiment del contrapoder ciutadà en defensa del dret a l'habitatge, un altre dels canvis de tendència detectats des de 2008 és l'augment de la demanda de lloguers, degut a les restriccions de crèdit hipotecari posteriors a la crisi financera d'aquell any o la pèrdua de capacitat adquisitiva de les famílies per la destrucció de llocs de treball que va comportar, entre d'altres factors. A Barcelona, el percentatge de llars que viuen de lloguer va augmentar en 8,1 punts

entre 2011 i 2017, del 30,1% al 38,2% (Trilla, 2019). Aquest increment de la demanda va anar aparellat a un augment dels preus, cosa que ha acabat comportant un augment dels desnonaments per impagament de lloguer (un 67,5% del total el 2019), que actualment superen als hipotecaris (CGPJ. n.d.).

Coincidint amb l'augment de la demanda de lloguers, el mercat immobiliari-financer va començar a expandir la seva activitat al mercat dels arrendaments a la recerca de noves oportunitats de negoci, estratègia que es va veure afavorida per diverses decisions de les institucions públiques. Entre elles, cal destacar la reforma de la llei d'arrendaments urbans (LAU) de 2013, que va escurçar la durada mínima dels contractes de lloguer de 5 a 3 anys i va deslligar de l'IPC l'actualització de preus dins del període de vigència d'un mateix contracte. Un altre exemple és la creació i posterior flexibilització del règim fiscal de la figura de les SOCIMI, centrades en la compra-venda de pisos per al lloguer que vetllen per maximitzar els interessos dels seus accionistes (Arias-Sans, 2018).

Els encariments dels lloguers també estan estretament vinculats als processos de gentrificació, que s'estan donant en grans ciutats d'arreu del món, per una conjunció de factors d'índole diversa. La comercialització dels béns immobles als mercats internacionals -convertits en actius financers- i la seva repercussió en el teixit urbà de les ciutats n'és una de les principals causes (Rolnik, 2017). La gentrificació implica que les persones amb menys recursos econòmics siguin expulsades de determinades zones urbanes en veure's reemplaçades per grups de població amb major poder adquisitiu (Janoschka i Sequera, 2014).

Front a l'encariment dels lloguers i l'agreujament del fenomen de la gentrificació, també s'ha reorientat l'estratègia del moviment pel dret a l'habitatge digne, especialment a partir de la creació del Sindicat Llogateres, nou moviment social nascut el maig de 2017 (Anzano, 2018). Les mobilitzacions pels lloguers justos, de les quals també participa la PAH així com diversos col·lectius que defensen el dret a l'habitatge des dels barris, han suposat un reimpuls al moviment pel dret a l'habitatge digne que, després de l'onada de mobilitzacions del 15M (2011-2013), havia perdut embranzida (Barranco et al., 2018).

Aquest reimpuls del contrapoder ciutadà per a la defensa del dret a l'habitatge també ha aconseguit més recentment algunes fites rellevants. La més importat ha estat l'aprovació de la llei de la regulació del preu del lloguer per part del Parlament de Catalunya el setembre de 2020 (Llei 11/2020, de 18 de setembre), pionera arreu de l'Estat, si bé el seu recorregut és incert atenent als dubtes que existeixen sobre la seva constitucionalitat. Prèviament, el govern espanyol també havia revertit les mesures de la llei d'arrendaments urbans de 2013 i va tornar a establir la durada mínima de cinc anys dels contractes de lloguer i que, durant la seva vigència, el preu de l'arrendament s'actualitzés segons l'evolució de l'IPC (Real Decreto-ley 7/2019, d'1 de març).

Més enllà del període d'anàlisi d'aquesta tesi doctoral (2008-2019), la pressió dels moviments socials també ha contribuït, a partir de març de 2020, a l'articulació de mesures d'emergència en matèria d'habitatge front a l'impacte socioeconòmic de la covid, com la moratòria hipotecària, la reestructuració o ajornament dels deutes de lloguer o la pròrroga automàtica dels contractes d'arrendament sense variacions de preu (Real Decreto-Ley 8/2020, de 17 de març i Real Decreto-Ley 11/2020, de 31 de març). La pandèmia ha tingut impacte tant en les rendes familiars i la seva capacitat per costejar un habitatge com sobre les dinàmiques del mercat immobiliari (AMB, 2021; Fotocasa, 2021), però caldrà valorar amb el pas del temps si els seus efectes són merament conjunturals o estructurals.

Pel que fa al període d'anàlisi de la recerca (2008-2019), sí que podem constatar, a la vista de tot l'exposat anteriorment, que s'ha validat la primera hipòtesi d'aquesta tesi doctoral amb les següents consideracions. Efectivament, els actors ubicats als centres de poder han continuat reproduint durant el període democràtic algunes de les inèrcies heretades del període desenvolupista de la dictadura franquista. La reproducció d'aquests pautes de comportament és especialment clara fins a la fi del període del boom immobiliari, però, des de la crisi de 2008, s'han detectat alguns canvis de tendència. El sector immobiliari i financer ha traslladat parcialment la seva estratègia d'expansió de beneficis al mercat d'arrendaments, cosa que ha contribuït al debilitament -que no desaparició- de la cultura de la propietat.

D'altra banda, el poder polític s'ha vist obligat en els darrers anys a emprendre algunes reformes per respondre a les demandes d'un contrapoder ciutadà que, a diferència del període del boom immobiliari, sí que ha aconseguit el suport i identificació d'àmplies capes socials. Dit d'una altra manera, a l'hora d'exercir el seu rol de governança, el poder institucional ha hagut de fer concessions als moviments socials. Tot i els avenços assolits, no s'han alterat els fonaments d'un model que mercantilitza l'habitatge enlloc de prioritzar la seva consideració com a dret social. La persistència d'aquest model s'ha vist agreujada durant les darreres dècades per la conversió dels béns immobles en actius financers als mercats internacionals. Això s'ha traduït en un fort impacte del capital global sobre els teixits urbans i ha agreujat el fenomen de la gentrificació.

8.1.2. L'anàlisi del discurs mediàtic sobre habitatge 2008-2019

De la mateixa manera que en l'anàlisi del context històric, a l'hora d'examinar el discurs mediàtic sobre habitatge a Catalunya, també s'ha partit de la perspectiva androcèntrica/no androcèntrica, segons la qual el discurs comunicatiu és una de les principals estratègies de persuasió dels centres de poder per reproduir el model social que afavoreix els seus interessos (Moreno Sardà, 2007). Des d'aquesta perspectiva, la segona hipòtesi d'aquesta tesi (veure enunciat complet a l'apartat 2.2.) plantejava que el discurs dels mitjans tradicionals sobre habitatge hauria reflectit principalment els punts de vista dels centres de poder des de la crisi econòmica de 2008 fins a l'actualitat, si bé, durant el cicle alcista de mobilitzacions (2011-2013) iniciat amb el 15M, hauria guanyat en pluralitat.

Aquesta segona hipòtesi s'ha pogut confirmar amb alguns matisos, com exposem a continuació, a partir de l'anàlisi de contingut de dos mitjans tradicionals de diferent línia editorial: La Vanguardia, de perfil ideològic liberal-conservador (Ansón, 2016); i El Periódico, amb un perfil ideològic de centre-esquerra (De Miguel i Pozas, 2009).

Els resultats globals de l'anàlisi de contingut, realitzat amb la metodologia i mostra descrita al capítol 4, han permès confirmar que els dos mitjans tradicionals presenten un discurs informatiu proper als centres de poder polítics i econòmics en

matèria d'habitatge, si bé aquesta tendència es dona amb major intensitat a La Vanguardia (LV) que a El Periódico de Catalunya (ELP).

Tant les fonts primàries com els protagonistes principals de les unitats comunicatives (UC) analitzades d'ambdós mitjans, així com els principals escenaris de les accions, s'identifiquen majoritàriament amb els centres de poder polític i econòmic. Corresponen a aquests centres de poder un 74,11% de les fonts primàries de LV i un 62,64% de les de ELP (veure taula 9).

A La Vanguardia, està més representat el poder econòmic mentre que, en el cas de El Periódico de Catalunya, hi ha una major presència del poder institucional i, dins d'aquest, de l'administració local. Així per exemple, pel que fa als protagonistes principals, els de rol econòmic (principalment del sector financer i immobiliari) representen un 36,49% del total a LV (el 23,60% a ELP), mentre que els de rol institucional arriben al 36,70% a ELP (el 29,47% a LV) (veure taula 16).

Els resultats d'algunes variables evidencien també la major pluralitat de l'enfocament informatiu de El Periódico respecte del de La Vanguardia. Si bé la suma de fonts primàries amb rol econòmic i institucional de ELP representen més del 60% del total, les procedents d'agents socials (30,46%) superen les econòmiques (21,84%) (veure taula 9).

Més enllà dels resultats globals de l'anàlisi de contingut del període 2008-2019, també s'ha examinat l'evolució diacrònica del seu discurs informatiu sobre habitatge, que ha permès constatar canvis en el tractament i enfocament mediàtic del tema al llarg del temps.

A l'inici de la crisi econòmica, el discurs d'ambdós mitjans va seguir responent clarament als interessos del poder econòmic, en una etapa en què encara no s'havia articulat la resposta ciutadana a la crisi hipotecària a l'entorn de la PAH, nascuda el 2009. Si prenem com a referència les dades sobre les fonts primàries principals de l'any 2008, observem com més del 44% de les citades en ambdós mitjans corresponen al sector financer i immobiliari (veure taules 101 i 102).

En canvi, en el període 2011-2013, es detecta una major pluralitat del discurs informatiu d'ambdós mitjans, coincidint amb l'enfortiment dels moviments de protesta ciutadana arran de l'esclat del moviment 15M el maig de 2011. La intensitat de les mobilitzacions es va mantenir en els dos anys successius fins a l'any 2013, quan es va debatre la ILP hipotecària al Congrés, impulsada per la PAH i d'altres moviments socials (Barranco et al., 2018). L'any 2013, les informacions que enfocaven l'habitatge com a dret social (45,12% a LV i 67,31% a ELP) superaven les que ho feien com a bé de mercat (el 30,49% a LV i el 4,81% a ELP), de forma molt més marcada a ELP (veure taules 86 i 87).

De l'augment de la pluralitat informativa d'aquest període, n'hem d'excloure el tractament de la campanya dels *escraches*, que va suscitar una gran atenció mediàtica. En el tractament d'aquest tema, ambdós mitjans van adoptar un punt de vista menys favorable als moviments socials, especialment a La Vanguardia. A LV, els activistes que porten a terme els *escraches* són valorats negativament en el 75% dels casos i, a ELP, en un 57,14% (veure taula 73).

Després de la campanya de la ILP hipotecària i dels *escraches*, es va reduir l'auge de les mobilitzacions i també la visibilitat mediàtica de la PAH per la conjunció de diversos factors: la reducció del contrapoder ciutadà al carrer, la desaparició del factor de novetat del moviment o el pas de diversos membres destacats de la plataforma a la política institucional, un procés que es va donar al conjunt del moviment 15M, amb la irrupció de Podemos i de candidatures ciutadanes de confluència en diverses localitats i comunitats autònomes (Barranco et al. 2018).

Els resultats de diverses variables de l'anàlisi de contingut també mostren clarament com es redueix la pluralitat informativa en matèria d'habitatge en el període 2014-2016. Així per exemple, a La Vanguardia, els seus protagonistes principals amb rol econòmic arriben al 53,57% del total l'any 2015 (front al 28,05% de 2013) i, a El Periódico, al 38,89% (front al 8,65% de 2013) (veure taules 105 i 106).

Paradoxalment, malgrat el retrocés de la pluralitat informativa, és justament l'any 2015 quan la PAH va obtenir el seu primer gran èxit legislatiu: l'aprovació de la ILP catalana contra l'emergència habitacional i la pobresa energètica, que va donar lloc a la llei 24/2015. Front a aquesta aparent contradicció, autors com Mir i Prat (2013) expliquen que és habitual que els moviments socials aconseguixin les seves principals consecucions polítiques i legislatives posteriorment als seus moments de major incidència mediàtica. És justament la generació d'un estat d'opinió favorable a les seves reivindicacions el que impulsa els processos polítics que deriven amb el temps en canvis polítics i normatius que suposen avenços per als drets socials (p. 30).

La recuperació de la incidència del moviment pel dret a l'habitatge digne va venir liderada de la mà d'un nou col·lectiu: el Sindicat de Llogateres, nascut l'any 2017, focalitzat en la defensa d'uns lloguers justos (Anzano, 2018). De tota manera, en la darrera etapa del període d'anàlisi (2017-2019), l'augment de les unitats comunicatives (UC) que consideren l'habitatge com a dret social (que arriben al 2017 al 52,78% a LV i al 67,86% a ELP, segons mostren les taules 86 i 87) no es pot atribuir únicament a la qüestió dels lloguers, sinó que també hi ha una altra temàtica amb un gran pes en l'agenda informativa: les ocupacions d'immobles amb finalitats delictives, especialment les dels denominats narcopisos del Raval de Barcelona i les seves implicacions per a la convivència i seguretat als barris (veure taules 90 i 91).

Això no obstant, pel que fa específicament a les informacions sobre lloguers, la incidència del moviment pel dret a l'habitatge en el seu tractament queda evidenciada en els resultats referents a les fonts primàries principals utilitzades. Les procedents de moviments i col·lectius socials (a LV, un 44,44%; i a ELP, un 39,13%) superen les de rol econòmic (22,22% a LV i 4,35% a ELP) i institucional (11,11% a LV i 30,43% a ELP) en les informacions sobre aquest tema (veure taula 103).

En definitiva, l'anàlisi de contingut de les informacions sobre habitatge de La Vanguardia i El Periódico ha permès confirmar la segona hipòtesi d'aquesta investigació, amb algunes apreciacions. Si bé el discurs d'ambdós diaris és més

proper als centres de poder (als econòmics en el cas de La Vanguardia i als político-institucionals, en el cas de El Periódico) que als agents situats en posicions perifèriques com els moviments socials, el segon mitjà presenta major pluralitat informativa que el primer. D'altra banda, la pluralitat informativa d'ambdós mitjans es veu incrementada en els moments de major fortalesa del moviment pel dret a l'habitatge digne, també en major mesura a El Periódico. Però, això no només s'expressa durant el moment més àlgid de la PAH i del 15M entre 2011 i 2013, sinó també a partir de 2017, amb la irrupció del nou Sindicat de Llogateres, encara que en aquesta darrera etapa la temàtica dels arrendaments conviu també amb la qüestió de les ocupacions, particularment dels narcopisos del Raval, amb una forta presència a l'agenda informativa.

Més enllà del contrapoder ciutadà, un altre actor que ha contribuït a augmentar la pluralitat del relat mediàtic a l'entorn d'aquest tema són els mitjans alternatius o contrahegemònics (Downing, 2001; Pelegrini i Browne Sartori, 2013), que justament són impulsats amb la voluntat de contrarestar el discurs emès pels centres de poder. Després de la crisi financera de 2008, el periodisme independent es va veure impulsat en un moment de debilitament del model dels mitjans tradicionals (Rius 2018 i 2019; Rusiñol, 2013). A més, els mitjans alternatius també estan estretament vinculats als moviments de contrapoder ciutadà (Downing, 2001) i, arran de l'impuls de 15M, aquests es van veure reforçats. També cal tenir en compte que les TIC faciliten i abarateixen la posada en marxa de projectes de periodisme alternatiu (Olmedo i López, 2018).

Per analitzar el tractament mediàtic de l'habitatge per part del periodisme alternatiu, també s'ha inclòs a la mostra d'aquesta recerca un mitjà d'aquestes característiques, la Directa, comparant el seu enfocament sobre la qüestió amb el dels dos diaris tradicionals anteriors. La Directa, va néixer l'any 2006, amb anterioritat a la crisi econòmica de 2008, si bé es va expandir i consolidar amb posterioritat. Els seus orígens estan vinculats a la voluntat del moviment okupa i de l'esquerra alternativa de comptar amb un mitjà propi, en no veure's representats pels mitjans tradicionals (Costa, 2020).

Els resultats de l'anàlisi de contingut mostren el fort contrast entre el discurs informatiu de la Directa amb el dels dos mitjans tradicionals anteriors. Si la majoria de fonts, protagonistes i escenaris principals de LV i ELP estan vinculats als centres de poder polític i econòmic, en el cas de La Directa es dona un clar predomini de moviments i col·lectius socials (entre fonts i protagonistes) i d'espais públics i entorns naturals (entre els escenaris). Un 69,74% de les seves fonts primàries principals corresponen a agents socials (veure taula 9), mentre que un 61% dels escenaris són públics (carrers, places...), semipúblics (per exemple, davant d'un domicili privat del qual es vol aturar el desnonament) o entorns naturals (veure taula 56). El 66,67% de les unitats comunicatives (UC) analitzades de la Directa se centren en la dimensió de l'habitatge com a dret social, mentre que un 8,57% es focalitzen en espais socials okupats (amb demandes que van més enllà del dret a l'habitatge i reivindiquen l'ús comunitari dels espais), un 7,62% aborda les conseqüències sobre l'entorn natural de projectes immobiliaris i un 6,67%, la repressió dels moviments socials que lluiten contra l'especulació immobiliària (veure taula 53).

La Directa és també el mitjà amb major percentatge de protagonistes humans, però entre ells predominen els col·lectius, mentre que el percentatge d'individuals és inferior al de La Vanguardia i El Periódico (veure taula 27). A més, és la publicació amb major percentatge de protagonistes amb rol social (veure taula 16), però, entre aquests, es dona majoritàriament visibilitat a moviments socials i activistes i de forma més residual a persones no organitzades, com també requeriria la conformació d'un discurs no androcèntric (Moreno Sardà, 2007), que implica la incorporació dels punts de vista plurals de dones i homes de diferents posicions socials, estiguin o no associats. Per contra, a La Vanguardia, tot i que el percentatge de protagonistes amb rol social és menor (veure taula 16), la proporció de persones no organitzades (persones afectades, ciutadania en general...) dins d'aquest grup és més alta (veure taula 20).

En el cas de la Directa, l'enfocament informatiu proper als moviments i col·lectius socials és constant durant tot el període d'anàlisi, independentment de la força del contrapoder ciutadà en cada moment. Si bé el moviment okupa té una incidència

social comunitària i restringida (González García, 2015), té una gran visibilitat a la Directa en el període previ al naixement i consolidació de la PAH. A partir de l'expansió de la PAH, entre els anys 2011 i 2013, la Directa dedica la pràctica totalitat de les seves informacions sobre habitatge a les mobilitzacions antidesnonaments, les reivindicacions de la PAH, la ILP hipotecària o la defensa del dret a l'habitatge en general (veure taules 96 i 98). Però, una vegada passat el període més àlgid de la PAH i el 15M, també segueix donant gran visibilitat als col·lectius socials. L'any 2015, el 44,44% de les fonts primàries principals utilitzades per la Directa segueixen procedint de col·lectius socials i més del 20% de persones expertes de qüestions com el barraquisme (veure taula 104).

En la darrera fase (2017-2019), la Directa aborda especialment l'any 2017 la necessitat de garantir el lloguer assequible (veure taula 97), analitzant la responsabilitat de les SOCIMI i els fons d'inversió en l'encariment dels arrendaments. Però, posteriorment, els anys 2018 i 2019 decau el nombre d'unitats comunicatives que dedica a la qüestió de l'habitatge (un total de 6, 3 per any) (veure taula 5). Així doncs, la Directa ha fet escàs seguiment de l'arribada del debat sobre la regulació del preu dels arrendaments a l'àmbit institucional a partir de 2018. Els espais institucionals mereixen en general un escàs interès per part de la Directa, ja que durant tot el període d'anàlisi tan sols representen un 11% dels escenaris principals (veure taula 56). La Directa també ha fet nul·la cobertura informativa de la qüestió dels narcopisos del Raval, a diferència de La Vanguardia i El Periódico (veure taules 53 i 54).

En definitiva, ni la construcció de l'agenda informativa de la Directa ni l'enfocament de les seves informacions sobre habitatge es regeixen per les mateixes lògiques que els mitjans tradicionals, ja que parteix dels punts de vista dels moviments socials situats en posicions perifèriques, que s'oposen als centres de poder polític-econòmics, durant tot el període d'anàlisi. Tot i això, cal advertir que el seu enfocament informatiu no es construeix de forma plural, ja que no reflecteix els punts de vista dels diferents agents involucrats en la qüestió de l'habitatge, sinó que respon essencialment als posicionaments dels moviments socials organitzats i dona escassa visibilitat a les persones no organitzades situades en posicions

perifèriques. Això no obstant, la seva tasca de contrainformació sí contribueix a incrementar la pluralitat informativa global a l'entorn de la qüestió de l'habitatge, en proporcionar un altaveu als posicionaments dels moviments socials organitzats, menys representats als mitjans tradicionals.

8.1.3.L'estratègia d'acció i comunicació de la PAH

Per analitzar l'estratègia d'acció i comunicació de la PAH, s'han connectat les aportacions de la perspectiva androcèntrica/no androcèntrica de Moreno Sardà (2007) amb les de les experts en els models de comunicació que faciliten les TIC (Castells, 1997, 2001 i 2008; Massey, 2004; Scolari, 2008). A partir d'aquesta interrelació, podem afirmar que els mitjans digitals faciliten models de comunicació horitzontals, per difondre i intercanviar missatges des de múltiples nodes en xarxa, no únicament des dels centres de poder, sinó també des de posicions perifèriques, contribuint així a l'articulació d'un model de comunicació plural i no androcèntric.

Des d'aquesta perspectiva, la tercera hipòtesi d'aquesta tesi (veure enunciat complet a l'apartat 2.2.) plantejava que la PAH hauria aconseguit visualitzar als mitjans tradicionals les seves accions en defensa del dret a l'habitatge, a partir d'una estratègia horitzontal, que fa un ús intensiu d'Internet i les xarxes socials, i l'organització d'accions de protesta.

L'enunciat d'aquesta hipòtesi s'ha pogut confirmar mitjançant aquesta investigació, si bé s'ha demostrat incomplet per explicar la incidència de la PAH sobre els mitjans de comunicació. L'impacte mediàtic de la PAH sobre els mitjans s'explica per múltiples factors, que s'exposen a continuació, tot posant-los en relació amb els que han condicionat les estratègies d'acció i comunicació seguides pels moviments socials que l'han precedida històricament en la defensa del dret a l'habitatge.

En primer lloc, cal tenir en compte que els factors que contribueixen a explicar l'impacte de la PAH sobre els mitjans i l'opinió pública, no només tenen a veure amb el desenvolupament de la estratègia comunicativa en sentit estricte, sinó

també amb la seva organització interna. Les pròpies dinàmiques d'organització i relació entre activistes també incideixen en les seves formes comunicació.

De la mateixa manera que la majoria de col·lectius que van formar part del moviment 15M, la PAH presenta un model d'organització assembleari i autogestionat (Candón-Mena 2013). Les assemblees més adreçades a la presa de decisió, també pel que fa a la seva estratègia i campanyes de comunicació, són les de coordinació (Barranco et al., 2018). Posteriorment les decisions preses per l'assemblea són executades per diferents grups i comissions de treball, entre elles la de comunicació, que també segueixen un model de treball horitzontal i en xarxa.

També cal tenir en compte que la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca es basa en un model organitzatiu multinodal, ja que el que coneixem comunament com a PAH és en realitat la suma de diferents plataformes distribuïdes en municipis d'arreu del territori, 72 a Catalunya i 234 arreu de l'Estat (Afectados por la Hipoteca, n.d.b), que es coordinen també a partir d'assemblees i comissions de caire supralocal.

A més de les assemblees i comissions de treball locals i supralocals, la PAH també desenvolupa les denominades assemblees col·lectives, espais de trobada entre persones amb problemàtiques habitacionals similars, que serveixen perquè prenguin consciència que el seu cas no respon a una situació individual sinó a causes estructurals i s'involucrin en la lluita col·lectiva pel dret a l'habitatge (Adell et al., 2013). Una vegada apoderades, aquestes persones són en gran mesura les executores de l'estratègia d'acció i comunicació de la PAH.

En aquest sentit, detectem algunes similituds entre les relacions socials que s'estableixen entre els activistes de la PAH amb les que es fomentaven en el si del moviment veïnal dels anys 60 i 70. En aquella època, també els veïns i veïnes involucrats en aquest moviment anaven adquirint una "escala de valors alternativa a la dominant" a partir del seu compromís diari amb els barris (Martínez i Muntada, 2011, p. 87).

Un altre tret comú entre ambdós moviments socials és que es caracteritzen per integrar una gran pluralitat de perfils personals, per la seva voluntat de ser moviments de masses. Al moviment veïnal del tardofranquisme i la transició, van confluïr veïns i veïnes, militants de partits i sindicats, capellans, col·lectius feministes... (Tejerina, 2018). Pel que fa a la PAH, es va definir com a apartidista des d'un primer moment, en el seu manifest fundacional, per la seva voluntat de representar totes les persones afectades per desnonaments i d'altres situacions d'emergència habitacional, fossin quines fossin les seves conviccions polítiques (Colau i Alemany, 2012, p. 80). En ambdós casos, les dones, que encara avui s'ocupen majoritàriament de les tasques domèstiques i de cura, han tingut un paper preponderant en lluites socials adreçades a la millora de les condicions de vida de les llars i el seu entorn més proper, primer de la mà del moviment veïnal nascut als anys 60 (Segura, 2011) i, més modernament, sota l'impuls de la PAH (Colau i Alemany, 2012).

Si bé la composició social d'ambdós moviments és heterogènia, existeixen diferències rellevants en el perfil de les persones que van impulsar inicialment les associacions veïnals i la PAH. En la seva fase inicial, el moviment veïnal va ser "eminentment obrer" i va ser impulsat per persones que patien directament les mancances habitacionals i d'infraestructures dels barris (Martínez i Muntada, 2011, p. 65), abans d'expandir-se més enllà dels barris perifèrics més empobrits i anar adoptant un caràcter més interclassista (Castells, 1986). En canvi, en el cas de la PAH, els activistes que la van impulsar inicialment no havien patit directament processos d'execució hipotecària en la seva gran majoria, sinó que eren joves de diferents estrats i procedències socials, que havien participat en espais activistes anteriorment i que van aportar a la plataforma el seu bagatge per donar suport a les persones afectades per desnonaments, que van acabar representant la major part de la seva heterogènia base social (Ortega i Jabardo, 2016).

Més enllà del perfil dels seus activistes i d'altres factors organitzatius de la PAH, són múltiples els elements que expliquen l'impacte de la seva estratègia de comunicació sobre els mitjans i l'opinió pública, que podem sintetitzar en els cinc següents: les característiques del seu propi relat sobre habitatge (González García,

2015; Parcerisa, 2014); el context de pèrdua de legitimitat dels centres de poder al qual va contribuir la irrupció del moviment 15M (Barranco et al., 2018); les aliances establertes amb d'altres col·lectius socials que amplifiquen la difusió del seu discurs (Sanmartín, 2019); la seva relació directa amb els mitjans de comunicació (Mico i Casero-Ripollés, 2014); i la seva imatge innovadora i rupturista que contribueix a la seva visualització i identificació entre l'opinió pública (Pérez Balbi, 2015; Sanmartín, 2019).

Pel que fa al seu relat, cal destacar que connecta amb una necessitat i preocupació tan central en la vida de les persones com és l'habitatge (Della Porta i Diani, 2011), i més encara en un context de crisi econòmica on més factors fan perillar aquest dret social. El seu discurs de defensa del dret a l'habitatge promou un *frame* contrahegemònic que considera una “estafa” el model d'accés preferent a l'habitatge a través de la compra en propietat mitjançant el crèdit hipotecari (Barranco et al., 2018, p. 61), promogut durant el període anterior del boom immobiliari. Més enllà del seu caràcter de denúncia, el relat de la PAH vol defugir el derrotisme, plantejant propostes de solució, que es poden sintetitzar en les denominades *Las 5 de la PAH*: la dació en pagament, l'aturada de desnonaments, l'habitatge social, el lloguer assequible i la garantia dels subministraments bàsics a la llar (Parcerisa, 2014).

El contingut del seu relat beu del discurs de moviments socials anteriors com l'okupa o els col·lectius de denúncia de l'especulació i l'assetjament immobiliari de principis del segle XXI, que ja denunciaven la mercantilització d'aquest dret. Per això, el més innovador de la PAH no és tant el què com el com (Ortega i Jabardo, 2016), dit d'una altra manera, la seva principal aportació és el llenguatge amb què transmet el seu relat i no tant el contingut que expressa.

El seu llenguatge està fortament influït per l'estil del moviment 15M, que expressa amb senzillesa i de forma innovadora la indignació ciutadana vers les conseqüències socials de la crisi i defuig el llenguatge més complex de les organitzacions polítiques tradicionals (Candón-Mena, 2013). També es caracteritza per un to positiu, allunyat de la major radicalitat del moviment okupa i que, almenys

de forma explícita, utilitza un llenguatge amb menor càrrega ideològica que el moviment veïnal del tardofranquisme i la transició, que feia ús d'expressions anticapitalistes en alguna de les seves publicacions (Martínez i Muntada, 2011) en un context previ a la caiguda del Mur de Berlín (1989).

LA PAH només aposta per accions de confrontació, acompanyades d'un llenguatge més combatiu, quan prèviament no ha pogut assolir els seus objectius per la via del diàleg, de vegades replicant formes d'acció del moviment okupa amb ocupacions de seus d'entitats bancàries o d'edificis buits de grans tenidors per a famílies en situació vulnerable sense alternativa habitacional (França, 2018). Però, l'exemple més paradigmàtic d'estratègia de confrontació de la PAH són els *escraches*, que només arriba a posar en pràctica després d'una dilatada campanya en defensa de la ILP hipotecària, en què no havia estat possible prèviament per la via del diàleg apropar postures amb els diputats i diputades contraris a la mateixa.

Això no obstant, en apartar-se de la via de la proposta i adoptar la via de la confrontació, la visió de la PAH es veu criminalitzada pels mitjans tradicionals, com mostren la majoria de valoracions desfavorables als activistes que prenen part dels *escraches* a La Vanguardia i El Periódico (veure taula 73). Això explica que, dos anys més tard, durant la campanya de la ILP catalana, la PAH suavitzi aquesta forma de mobilització, amb els denominats *escraches* silenciosos -amb què grups d'activistes alcen en silenci cartells reivindicatius davant de responsables polítics en actes públics- (ILP habitatge, n.d.b) per aconseguir major acceptació entre els mitjans tradicionals i l'opinió pública.

El cas dels *escraches* també mostra com la PAH beu de referents internacionals (l'origen d'aquest tipus de mobilització és argentí) (Pérez Balbi, 2015), de la mateixa manera que ho fa el conjunt del 15M, alhora de dissenyar la seva estratègia digital partint de referents en l'ús de les xarxes socials com els de les revoltes de la denominada *Primavera àrab* (Romanos, 2016).

El llenguatge de la PAH, com el del conjunt del moviment 15M, està impregnat per la cultura digital (Candón-Mena, 2013). Moviments socials previs ja havien fet un

ús avançat de les TIC, com V de Vivienda o les protestes contra les lleis de propietat intel·lectual entre 2004 i 2011 (Haro i Sampedro, 2011), però no és fins a la irrupció del moviment dels indignats que s'arriba al clímax en l'ús dels mitjans digitals per part dels activistes a Espanya.

D'entre els potencials del llenguatge digital, en el cas del PAH de Barcelona, s'ha detectat des dels seus orígens un ús intensiu i creixent de la multimedialitat, per explicar els seus missatges de forma gràfica i visual, i menys de la hipertextualitat, per aprofundir en la informació amb d'altres anàlisis o punts de vista. Si l'any 2013, el 26,92% dels tuits propis de la PAH de Barcelona feien servir imatges, l'any 2017 aquest percentatge havia augmentat fins al 88,10% (veure taula 149).

Pel que fa al context d'actuació de la PAH, l'extensió del seu relat entre els mitjans i el conjunt de l'opinió pública també es veu afavorida en el context de la crisi econòmica i financera. Des de la teoria de l'estructura de les oportunitats polítiques (Tarrow, 1994) i des de la perspectiva androcèntrica/no androcèntrica (Moreno Sardà, 2007), podem considerar que la PAH aprofita la deslegitimació dels centres de poder polític-econòmics que provoca la crisi financera de 2008, per estendre el seu discurs contrahegemònic en matèria d'habitatge.

Quant al seu context d'actuació, la PAH es diferencia clarament del moviment okupa, que va viure el seu moment més àlgid -si bé mai va deixar de tenir una incidència restringida- durant la segona meitat dels anys 90 en la denominada època de bonança econòmica en ple boom immobiliari. Aquest context era molt menys propici a les grans mobilitzacions socials i a l'expansió de discursos contrahegemònics entre l'opinió pública (Alberich, 2012).

Molt diferent també va ser el context de les mobilitzacions veïnals iniciades durant el tardofranquisme, ja que la PAH actua en un context de democràcia formal. Tot i això, podem establir alguns paral·lelismes entre el marc d'actuació d'ambdós moviments socials. En els dos casos, actuen en un context de debilitament de les elits en el poder, en el primer cas de la dictadura franquista (Martínez i Muntada,

2011) i, en el segon, del sistema democràtic i de la cultura política hegemònica del règim derivat de la Constitució de 1978 (Candón-Mena, 2013).

Després de la crisi econòmica de 2008, la deslegitimació dels centres de poder es va intensificar arran de la irrupció del 15M l'any 2011, com a moviment de protesta global contra el conjunt del sistema. De fet, la PAH arriba al seu màxim nivell d'incidència mediàtica en els dos anys posteriors al 15M (2011-2013), després d'una primera etapa inicial (2009-2010) amb menor influència i una posterior (del 2014 en endavant), en què va perdre visibilitat per la finalització de l'onada de protestes del moviment dels indignats, entre d'altres causes (Barranco et al., 2018). El fet d'actuar en el marc d'un moviment de protesta global, va permetre a la PAH expandir les seves aliances amb d'altres col·lectius socials (*Democracia Real Ya*, *laioflautas*, las *Mareas* de sanitat, educació...), que van contribuir a expandir la difusió del seu relat contrahegemònic (Colau i Alemany, 2012). Bona mostra d'aquestes aliances és el perfil dels usuaris de qui la PAH de Barcelona comparteix missatges a *Twitter*. Un 38,81% dels missatges retuitats són d'activistes de diferents moviments socials i un 20,14% d'altres moviments o campanyes socials de defensa del dret a l'habitatge o d'altres causes socials (veure taula 145).

De la darrera etapa del període d'anàlisi (2017-2019), cal destacar el naixement del Sindicat de Llogateres el 2017 (Anzano, 2018). Si bé actua en un context de crisi sectorial, la generada per la pujada exponencial del preu del lloguer, no s'emmarca en un moviment global d'impugnació del conjunt del sistema. Això contribueix a explicar que, tot i que el moviment pel dret a l'habitatge digne hagi recuperat incidència informativa arran del naixement del Sindicat de Llogateres el 2017, no hagi arribat als mateixos nivells d'influència que la PAH en el període 2011-2013, com s'ha posat de manifest en l'anàlisi de contingut dels mitjans (veure apartat 6).

Pel que fa a la seva relació directa amb els mitjans de comunicació, l'anàlisi ha constatat que és una línia d'actuació prioritària de l'estratègia de comunicació de la PAH des dels seus orígens per disputar els *frames* hegemònics en matèria d'habitatge (Mico i Casero-Ripollés, 2014). Amb aquesta finalitat, la PAH fa ús de diferents recursos, com les notes i convocatòries de premsa, la gestió d'entrevistes

i les declaracions tant de les persones que fan de portaveus de la plataforma com de persones afectades per desnonaments i altres problemàtiques habitacionals i alhora activistes de la plataforma, des d'una visió apoderadora prèviament adquirida a les assemblees col·lectives (Sanmartín, L., Entrevista grupal PAH, 30 de novembre de 2017, línies 290-301, annex 5.2).

Finalment, també la simbologia i estètica de la PAH, innovadora i rupturista, és clau per al seu impacte i visualització entre la ciutadania. En el seu disseny, hi han col·laborat grups artístics com *Enmedio*, que ja havien fet dissenys per a col·lectius previs com V de Vivienda o el moviment alterglobalització (Sanmartín, 2019). Les samarretes verdes amb el logotip de la PAH amb una casa enfonsant-se al mar o el símbol de *Stop desnonaments* en forma de senyal de trànsit en són alguns exemples (Barranco et al., 2018). Les *performances* o representacions que la PAH fa a l'espai públic durant les seves accions de protesta, acompanyada dels elements que fan identificable la seva imatge entre la ciutadania, són un altre dels elements que contribueixen al seu impacte comunicatiu (Puig, 2017).

En definitiva, són múltiples els factors que contribueixen a la incidència de la PAH sobre els mitjans de comunicació, molts dels quals (el relat, les oportunitats que ofereix el context de debilitament dels centres de poder, les aliances amb d'altres col·lectius socials, la visualització de la seva imatge...) també expliquen el seu impacte comunicatiu sobre l'opinió pública a través d'altres canals com Internet i les xarxes socials.

Pel que fa a l'ús de les xarxes socials, aquesta investigació també ha constatat que la PAH les fa servir amb finalitats diverses, que van més enllà d'incidir sobre el discurs dels mitjans. Com és propi dels nous moviments socials (NMS) en el context de la societat de la informació (Cammaerts et al., 2013), la PAH fa servir els mitjans digitals amb funcions organitzatives entre activistes del mateix o diversos nodes locals.

Pel que fa a les finalitats organitzatives, cal destacar que les relacions i el treball dels activistes es dinamitzen a través dels mitjans digitals (*Telegram*, *Whatsapp*,

documents de treball col·laboratiu en xarxa, plataformes de comunicació telemàtica com *Jitsi*, *Zoom*, *Mumble*, etc.) (Sanmartín, 2019), cosa que s'ha intensificat en el context de la pandèmia sanitària des de 2020 (PAH Barcelona, comunicació personal, 29 de setembre de 2020, veure annex 6.1, línies 46-49).

D'altra banda, un altre potencial de les TIC que la PAH aprofita als seus entorns web és la compartició de documents útils adreçats a les persones afectades per diferents problemàtiques habitacionals per fer-los més entenedora la informació sobre els drets que poden exercir, seguint lògiques de codi obert (Capel, 2010). També cal tenir en compte que la majoria de nodes locals compten amb els seus propis canals digitals, per difondre les seves demandes i accions al territori, alhora que comparteixen els missatges d'altres PAH a la xarxa i a la inversa. Les interaccions del conjunt dels perfils del moviment de la PAH contribueix a incrementar l'impacte de tot el conjunt. Així ho posa de relleu l'anàlisi de contingut del compte de *Twitter* de la PAH de Barcelona (@PAH_BCN), ja que un 33,59% dels missatges que comparteix corresponen a d'altres nodes locals (veure taula 145).

Més enllà de fer servir els mitjans digitals com a vehicle de comunicació interna, la PAH també les empra per a la mobilització de la ciutadania, a l'hora d'involucrar-la en les seves accions de protesta, i per a la comunicació externa, per traslladar les seves reivindicacions a l'opinió pública. En l'anàlisi de contingut del perfil de *Twitter* de la PAH de Barcelona, s'ha constatat que el 46,82% dels seus tuits es dediquen a la comunicació externa, el 31,21% a l'organització interna i el 21,97% a la mobilització ciutadana (veure taula 156).

Les TIC contribueixen a la comunicació externa de la PAH, especialment pel que al seu potencial d'automediació, que permet als moviments socials transmetre directament els seus missatges contrahegemònics a la ciutadania, sense haver de superar la barrera dels mitjans tradicionals (Haro i Sampedro, 2011). Tant els tuits adreçats a la comunicació de les seves accions i reivindicacions com a la mobilització, que sumen un 68,79% del total, van adreçats a la ciutadania en general. També els propis activistes de la PAH de Barcelona han confirmat que fan

servir *Twitter* en major mesura per adreçar-se a públics externs que a membres de la pròpia organització, finalitat amb què empen més *Facebook* (Sanmartín, L., Entrevista grupal PAH, 30 de novembre de 2017, línies 63-74, annex 5.2).

En definitiva, a partir de l'anàlisi exposat, la tercera hipòtesi de la recerca s'ha demostrat incompleta. Tal com exposava la hipòtesi inicial, a partir de l'ús de les TIC, la PAH aconsegueix visualitzar als mitjans tradicionals les seves accions en defensa del dret a l'habitatge, però la plataforma no fa servir els mitjans digitals principalment amb aquesta finalitat, sinó per estendre el seu relat contrahegemònic cap al conjunt de l'opinió pública a partir de l'automediació i per a funcions d'organització interna i de mobilització.

A més, en un context de crisi sistèmica en què els propis mitjans tradicionals també veuen qüestionat el seu model de funcionament, es presenten oportunitats perquè la PAH incideixi directament a l'agenda mediàtica. Des d'un bon inici, la PAH té la voluntat d'aprofitar-les, conscient que, des dels mitjans de comunicació tradicionals, tindrà més opcions de disputar l'hegemonia als centres de poder.

Aquesta estratègia de comunicació multicanal, desenvolupada per activistes formats i apoderats per a la seva posada en pràctica, i especialment les característiques del seu propi relat i la seva connexió amb les preocupacions de la ciutadania en el context de crisi i emergència habitacional, és el que explica globalment l'èxit comunicatiu del moviment i la seva incidència mediàtica.

8.2. Conclusions i discussió

Exposats els resultats d'aquesta investigació, finalitzem aquesta tesi doctoral amb un apartat de discussió a partir de les seves conclusions. En aquest sentit, com a investigadora, apunto les que considero les principals aportacions d'aquesta tesi en relació a les recerques que s'han dedicat anteriorment al discurs informatiu sobre l'habitatge i l'estratègia dels moviments socials que defensen aquest dret. També exposo les limitacions de la recerca, aquells

aspectes que, per raons de viabilitat i pel període temporal i àmbit territorial a què s'acota la investigació, no s'han pogut desenvolupar o analitzar amb profunditat. D'aquí també es desprèn el tercer apartat d'aquest bloc de discussió, la proposta de futures línies d'investigació per seguir aprofundint en aquest tema, acompanyades per les consideracions finals que faig a partir de l'experiència i coneixements adquirits com a investigadora.

8.2.1. Aportacions de la tesi en relació a investigacions anteriors

Les conclusions i resultats d'aquesta tesi contribueixen a aportar un marc més global d'anàlisi als estudis realitzats anteriorment sobre comunicació, periodisme i habitatge, pels motius següents.

D'una banda, la recerca posa en relació el tractament informatiu sobre habitatge durant el període 2008-2019 amb l'evolució del context de relacions socials entre els diferents actors involucrats en la qüestió de l'habitatge, des dels centres del poder immobiliari-financer i polític fins al contrapoder ciutadà, tenint en compte els antecedents històrics més rellevants, des d'una perspectiva androcèntrica/no androcèntrica.

Fins al moment, la majoria d'investigacions realitzades a l'Estat espanyol s'havien acotat al tractament mediàtic de qüestions o mobilitzacions concretes relacionades amb el dret a l'habitatge de períodes temporals més curts. Els temes més recurrents havien estat els desnonaments (Chavero, 2014; Quintana et al., 2018), la ILP hipotecària i els *escraches* (Albizu, 2016; Ezequiel, 2019; Seijas, 2016). Anteriorment, també s'havien dedicat algunes recerques a la responsabilitat dels mitjans en la gestió de la bombolla immobiliària (Arrese i Vara-Miguel, 2012; Illueca, 2014) o a la informació econòmica en la gestació de bombolles financeres (Perramon Ayza, 2012), amb un enfocament de caire més general. Però, les recerques prèvies havien incorporat escassament la dimensió diacrònica i la perspectiva androcèntrica/no androcèntrica a l'anàlisi del tractament informatiu sobre l'habitatge.

D'altra banda, la recerca també analitza globalment l'estratègia d'acció i comunicació de la PAH, posant-la en relació amb el context social en què actua i amb les pròpies característiques del seu relat contrahegemònic i organitzatives. Des de l'àmbit de la comunicació, la majoria d'estudis realitzats fins ara s'havien focalitzat en l'estratègia digital de la PAH en el marc de les múltiples investigacions dedicades a l'ús de les TIC per part dels col·lectius vinculats al 15M (Alonso-Muñoz, 2016; Alonso-Muñoz i Casero-Ripollés, 2016; Haro i Sampedro, 2011). En canvi, s'havien dedicat menys estudis de comunicació al seu impacte mediàtic o a posar en relació la seva estratègia d'acció i comunicació amb la seva incidència social i política i a l'apoderament experimentat pels activistes en el si de la plataforma, aspectes analitzats en major mesura des d'altres disciplines com l'antropologia, la sociologia o les ciències polítiques (Ábel i Montero-Díaz, 2019; Durán Quintanar, 2016; Mangot Sala, 2013; Parcerisa, 2014; Sabaté Muriel, 2016; Sanmartín, 2019; Sanz, 2015).

Així doncs, pel que fa a l'estudi de la PAH, la principal aportació d'aquesta recerca és el fet d'interrelacionar en una mateixa investigació el model social i comunicatiu de la plataforma, analitzant en quina mesura el model de relacions socials establert en el si de la pròpia organització i entre aquesta i el seu context social explica l'articulació i eficàcia de la seva estratègia de comunicació.

8.2.2. Les limitacions de l'estudi

Pel que fa a les limitacions de l'estudi, cal tenir en compte que l'anàlisi de la incidència dels moviments socials sobre el tractament mediàtic de la qüestió de l'habitatge es focalitza en el cas de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH), com a expressió de contrapoder ciutadà més rellevant en la defensa d'aquest dret durant el període d'anàlisi (2008-2019). Per contra, s'ha analitzat en menor mesura la incidència mediàtica del Sindicat de Llogateres, que va néixer l'any 2017. De fet, aquesta tesi es va dissenyar en un moment previ a l'aparició d'aquesta nova organització social.

Una altra limitació és que l'anàlisi del tractament mediàtic sobre la qüestió s'ha acotat a mitjans impresos, per qüestions de viabilitat. Donada l'amplitud temporal del període d'anàlisi (2008-2019), no era viable recuperar a través de les hemeroteques on-line dels propis mitjans les edicions digitals des de 2008. L'anàlisi de les edicions digitals també presentava altres dificultats, com ara la complexitat d'analitzar la jerarquització de les informacions sobre habitatge en portals que van canviant l'ordre de les informacions de forma constant. Aquesta limitació ha impedit analitzar si els mitjans han aprofitat el potencial que ofereixen les TIC per generar models de comunicació més reticulars, a través de la interactivitat, la multimedialitat o la hipertextualitat, per fomentar la pluralitat informativa en matèria d'habitatge.

També cal recordar que l'anàlisi del tractament informatiu sobre habitatge d'aquesta tesi s'acota a mitjans editats des de Catalunya, en ser una de les comunitats autònomes amb major incidència de l'emergència habitacional i on han nascut els principals moviments socials en defensa del dret a l'habitatge de l'Estat espanyol des de la crisi financera de 2008: la PAH, el 2009; i el Sindicat de Llogateres, el 2017. Així doncs, caldria ampliar l'anàlisi a d'altres capçaleres d'arreu de l'Estat per confirmar en quina mesura els seus resultats es poden extrapolar.

Finalment, cal tenir en compte que el període d'anàlisi de la tesi (2008-2019) és previ a la crisi sanitària de la covid, que també ha tingut implicacions socioeconòmiques en àmbits com l'habitatge. Així doncs, ha quedat fora de l'abast d'aquesta recerca analitzar quin impacte ha tingut la pandèmia en el context social que incideix sobre el dret a l'habitatge i en el tractament informatiu del tema.

8.2.3. Consideracions finals i propostes de futures línies d'investigació sobre comunicació i habitatge

Són múltiples els factors socials, econòmics i polítics que condicionen el model d'accés a l'habitatge i que expliquen les dificultats per accedir-hi a Catalunya i arreu de l'Estat, a més en un entorn canviant i en constant evolució. Aquesta tesi doctoral analitza l'emergència habitacional i el seu tractament mediàtic en

un període acotat en el temps (2008-2019) i en un territori concret, Catalunya en el context de l'Estat espanyol, tot i que, per comprendre la situació actual pel que fa a l'habitatge, s'analitzen els antecedents històrics més rellevants des del període desenvolupista de la Dictadura franquista. La recerca també es focalitza en la incidència mediàtica del primer moviment social que es va gestar front a l'onada de desnonaments posterior a l'esclat de la crisi de 2008: la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca.

Com tota investigació presenta limitacions, i més encara en un qüestió tan complexa i multidimensional com és l'habitatge, sobre el qual intervenen múltiples agents i interessos creuats. Per això, considero que els coneixements i aportacions d'aquesta tesi poden donar lloc a l'obertura de múltiples línies d'investigació sobre el tema en el futur.

En aquest sentit, plantejo que es pugui continuar investigant de quina manera estan incidint sobre el tractament mediàtic del dret a l'habitatge els canvis socioeconòmics i polítics més recents al nostre entorn més proper, especialment pel que fa a dues qüestions. En primer lloc, es podria analitzar en profunditat l'impacte mediàtic i l'estratègia de comunicació del Sindicat de Llogateres, un moviment social molt més recent que la PAH, nascut el 2017, en el darrer tram del període d'anàlisi d'aquesta tesi (2008-2019). De fet, el major èxit legislatiu del Sindicat de Llogateres, l'aprovació de la Llei de regulació del preu del lloguer de Catalunya (Llei 11/2020, de 18 de setembre), pionera arreu de l'Estat, és posterior al període d'anàlisi de la recerca.

També es podrien obrir noves línies d'investigació pel que fa a l'impacte de l'emergència sociosanitària de la covid en el tractament mediàtic de l'habitatge. En aquest sentit, es podria examinar en quina mesura els mitjans estan mostrant les problemàtiques d'exclusió residencial de les famílies en situació de vulnerabilitat i que han vist disminuir els seus ingressos per l'impacte econòmic de la pandèmia. A més, seria rellevant estudiar si el fet de passar més temps a la llar o a l'entorn més proper per les situacions de confinament ha fet que entrin o guanyin espai en l'agenda mediàtica temes relacionats amb

l'habitatge com els següents: la disponibilitat d'espai suficient, les condicions de manteniment i la necessitat de rehabilitació dels edificis, el confort a la llar, les condicions de connexió a Internet o la proximitat a la llar de parcs i zones verdes o dels serveis i equipaments per poder cobrir les necessitats quotidianes, entre d'altres.

A més de seguir estudiant el tractament informatiu sobre l'habitatge en funció de l'evolució del context social del nostre entorn més proper, la rellevància del debat públic sobre aquest tema arreu del món fa que aquesta qüestió pugui donar lloc a múltiples recerques comparades que impliquin diferents ciutats i països. Com exposa l'exrelatora de les Nacions Unides pel dret a l'habitatge, Raquel Rolnik (2017), l'impacte de la conversió de l'habitatge en un bé financer als mercats internacionals repercuteix sobre la conformació dels teixits urbans en ciutats d'arreu del món, propiciant processos de gentrificació, que suposen un encariment dels preus dels habitatges en diversos barris i, en conseqüència, l'expulsió d'aquells veïnes i veïnes que no els poden assumir, que són substituïts per persones amb major capacitat adquisitiva.

Així doncs, més enllà d'examinar el tractament informatiu del dret a l'habitatge en els mitjans editats des de Catalunya que conformen la mostra d'aquesta recerca o l'estratègia de comunicació dels moviments socials que el defensen en el nostre entorn més proper, futures recerques poden ampliar l'àmbit territorial d'anàlisi, evidentment dins del propi Estat espanyol estenent la recerca a més comunitats autònomes, però també en l'àmbit europeu i internacional. Seria d'especial interès analitzar com les diferències en el context sociopolític, econòmic i històric de diversos països contribueixen a explicar les semblances i diferències en el tractament informatiu sobre l'habitatge i en l'articulació de l'estratègia d'acció i comunicació dels moviments socials que el defensen en cada context urbà i estatal.

Més enllà d'ampliar la recerca en aquest camp estenent el període temporal o l'àmbit territorial d'anàlisi, plantejo que futures recerques examinin amb major profunditat en quina mesura els mitjans de comunicació estant fet ús del potencial

de les Tecnologies de la Informació i la Comunicació (TIC) per articular un discurs més plural en matèria d'habitatge. En aquest sentit, es podria estudiar si els mitjans digitals, ja siguin tradicionals o alternatius, estan facilitant la interacció i participació en els continguts periodístics de dones i homes de diferents posicions i procedències socials, de les persones expertes en habitatge o dels diferents col·lectius i sectors socioeconòmics involucrats en aquesta qüestió.

Es tractaria d'examinar si els mitjans digitals estan aprofitant els models de comunicació en xarxa i reticulars que faciliten les TIC (Massey, 2004; Scolari, 2008) per construir un periodisme per a la ciutadania plural (Moreno Sardà et al., 2011) o, com exposa Fernández-Armendáriz (2013), per enriquir els seus continguts informatius amb aportacions de la ciutadania i d'altres sectors involucrats en la qüestió de l'habitatge, exercint com a facilitadors del debat públic en la matèria.

A l'espera del que puguin aportar noves investigacions sobre comunicació i habitatge en el futur, considero que aquesta tesi doctoral aporta conclusions rellevants per a l'estudi acadèmic sobre el tractament mediàtic d'aquesta qüestió i sobre la importància del contrapoder exercit pels moviments socials, així com dels mitjans alternatius i contrahegemònics, per dotar l'enfocament informatiu sobre l'habitatge de major pluralitat.

Al llarg d'aquesta investigació, s'ha pogut constatar, a partir de l'anàlisi de contingut de La Vanguardia i El Periódico de Catalunya, que el discurs dels mitjans de comunicació tradicionals sobre l'habitatge ha estat alineat globalment amb els interessos dels centres de poder econòmic i polític durant el període d'anàlisi (2008-2019).

Si bé ambdós mitjans mantenen un discurs més proper als centres de poder polític-econòmic que als actors socials situats en posicions perifèriques, la seva tradicional línia editorial també comporta diferències en el tractament informatiu d'aquesta qüestió. Mitjans de tradició liberal i conservadora, com La Vanguardia, mantenen un discurs més proper als interessos del sector immobiliari i financer a l'hora de tractar la temàtica de l'habitatge. Aquests

sectors busquen principalment maximitzar els seus beneficis econòmics amb l'habitatge a partir de la seva consideració com a bé de mercat. Des del període desenvolupista de la dictadura franquista fins a la crisi financera de 2008, aquesta estratègia d'expansió de beneficis va passar fonamentalment per la venda de l'habitatge en propietat a partir del crèdit hipotecari, mentre que, d'aleshores ençà, s'ha traslladat parcialment al mercat d'arrendaments.

Els mitjans de tradició més progressista, com en el cas de El Periódico de Catalunya, també mantenen un discurs proper als centres de poder, però de forma menys marcada que els conservadors, i més alineat amb les institucions públiques que amb els agents immobiliaris i financers. Històricament, el poder institucional ha contribuït en major mesura a l'expansió de beneficis del mercat immobiliari-financer que a garantir aquest dret social a la ciutadania, com mostra el greu dèficit d'habitatge social i protegit a l'Estat espanyol, cosa que es va expressar tant durant la dictadura franquista com posteriorment sota governs democràtics, especialment durant el boom immobiliari (1997-2007).

D'aleshores ençà, la fortalesa adquirida per moviments de contrapoder ciutadà com la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca, ha situat aquests actors socials en el tauler de negociació política en matèria d'habitatge i en l'agenda mediàtica, de la qual estaven absents amb anterioritat a la crisi de 2008. Això ha portat les institucions públiques, a l'hora d'exercir la governança i ponderar els interessos de les diferents parts implicades, a fer determinades concessions als moviments socials, cosa que ha comportat alguns avenços per garantir el dret a l'habitatge. De forma similar, els mitjans amb un discurs més proper a les institucions, com El Periódico, han adoptat un enfocament més plural a l'hora d'informar sobre aquest tema, en major mesura que aquelles capçaleres que com La Vanguardia estan alineades amb el sector financer, situat en la posició contrària als moviments socials en el tauler de negociació

L'extensió de les propostes i del relat de la PAH en l'agenda política i mediàtica s'ha vist facilitada pel debilitament de la legitimitat dels centres de poder arran de la crisi econòmica i financera de 2008 i la posterior irrupció d'un moviment

de protesta global contra el conjunt del sistema, el 15M. Per estendre el seu relat entre l'opinió pública, la PAH ha combinat l'ús de mitjans digitals, principalment per comunicar-se directament amb la ciutadania a partir de l'automediació, amb la seva relació directa amb els mitjans tradicionals, que també han vist debilitat el seu model de funcionament des de 2008 i han presentat més esclatxes per a la difusió del discurs contrahegemònic dels moviments socials. Alhora, front al debilitament del model dels mitjans tradicionals, han crescut al panorama mediàtic català i espanyol mitjans alternatius, més alineats amb els moviments socials que amb els centres de poder. La Directa, analitzada per aquesta recerca, n'és una bona mostra.

En definitiva, des de la crisi econòmica i financera de 2008, les relacions socials i comunicatives en matèria d'habitatge han vist incrementada la seva pluralitat, per la irrupció de forts moviments de contrapoder ciutadà i, complementàriament, pel creixement de projectes de periodisme alternatiu o contrahegemònic. Però, això no significa que les bases del model d'accés a l'habitatge de Catalunya i del conjunt de l'Estat hagin canviat, ja que segueix predominant la seva consideració com a bé de mercat front a la de dret social.

A més, si ampliem el focus al panorama europeu i internacional, observem com la transformació de l'habitatge en un bé d'inversió als mercats internacionals està aguditzant aquesta tendència, en detriment de la seva protecció com a dret social. En aquest sentit, no podem oblidar, com apunta Manuel Castells (1998) en referir-se a l'evolució dels moviments socials urbans, que una diferència fonamental en el context d'actuació de les lluites veïnals dels anys 60 i 70 i del moviment pel dret a l'habitatge digne en l'actualitat és que el segon actua en el context de la globalització neoliberal, en què s'ha d'enfrontar a un poder econòmic i financer transnacional que actualment té en el sector immobiliari una de les principals fonts de maximització de beneficis.

Per això, considero que un dels principals reptes de futur per generar un model de relacions socials i comunicatives plurals en matèria d'habitatge és la coordinació i articulació dels moviments de contrapoder a escala global.

9. Referències bibliogràfiques

Adell, M., Larra, I. i Màrmol, M. (2013). La PAH: origen, evolución y rumbo. Dins de *Anuario de Movimientos Sociales*. Fundación Betiko.
<http://fundacionbetiko.org/wp-content/uploads/2014/02/La-PAH.-Origen-evoluci%C3%B3n-y-rumbo.pdf>

Adell, R. (2007). La vivienda sí preocupa: ocupantes y okupas. *Libre pensamiento*, (54), 24-31. <http://uam.aibr.org/2.pdf>

Afectados por la Hipoteca (15 d'agost de 2013). *LA PAH fuerza la presentación del Recurso de Inconstitucionalidad de la ley de la vergüenza y denuncia el oportunismo del PSOE*.
<https://afectadosporlahipoteca.com/2013/08/15/pah-recurso-inconstitucionalidad-oportunismo-partido-rubalcaba/>

Afectados por la Hipoteca (7 de maig de 2014a). *Ada Colau deja la portavocía estatal de la PAH*. <https://afectadosporlahipoteca.com/2014/05/07/ada-colau-deja-la-portavocia-estatal-de-la-pah/>

Afectados por la Hipoteca (18 de desembre de 2014b). *#AvuiEsport, ILP Habitatge* [Arxiu de vídeo]. https://www.youtube.com/watch?v=Boc_KSBKQNI

Afectados por la Hipoteca (12 de maig de 2016). *Las PAHs consiguen el cambio de ley de vivienda en Murcia*.
<https://afectadosporlahipoteca.com/2016/05/12/las-pahs-consiguen-el-cambio-de-ley-de-vivienda-en-murcia/>

Afectados por la Hipoteca (2017). *Ley Vivienda PAH*. <https://bit.ly/3cG3Aff>

Afectados por la Hipoteca (25 de febrer de 2020). *Arranca la nueva campaña de la PAH #ViviendaPorDerecho*.
<https://afectadosporlahipoteca.com/2020/02/25/arranca-la-nueva-campana-de-la-pah-viviendaporderecho/>

Afectados por la Hipoteca (n.d.a). *Campañas PAH*. Recuperat el 2 de febrer de 2019 de <https://afectadosporlahipoteca.com/propuestas/>

Afectados por la Hipoteca (n.d.b). *Cómo contactar con la PAH*. Recuperat el 16 de maig de 2021 de <https://afectadosporlahipoteca.com/contacto/>

Afectados por la Hipoteca (n.d.c). *Criterios básicos de funcionamiento de una PAH*. <https://bit.ly/3sLzjRX>

Afectados por la Hipoteca (n.d.d.). *Documentos útiles*. Recuperat l'1 de març de 2019 de <https://afectadosporlahipoteca.com/documentos-utiles/#basicos>

Afectados por la Hipoteca (n.d.e). *Kit alquileres COVID-19: Guía y documentos útiles para hacer efectivas las medidas*. Recuperat el 15 de gener de 2021 de <https://afectadosporlahipoteca.com/2020/04/07/kit-alquileres-covid-19-guia-y-documentos-utiles-para-hacer-efectivas-las-medidas/>

Afectados por la Hipoteca (n.d.f). *Protocolo de actuación en los escraches*.
<https://escrache.afectadosporlahipoteca.com/2013/01/30/protocola-de-actuacion-en-los-escraches/>

Afectados por la Hipoteca (n.d.g). *Protocolo para comunicación de mínimos a la hora de hacer una acción (PAH)*.
<https://pahbarcelona.files.wordpress.com/2014/03/protocolocomunicacionacciones-latest.pdf>

Afectados por la Hipoteca (n.d.h). *Protocolo para comunicación de mínimos de la comisión de comunicación estatal*. <https://afectadosporlahipoteca.com/wp-content/uploads/2015/09/protocoloComu-latest.pdf>

Afectados por la Hipoteca (n.d.i). *Stop desahucios*. <https://www.afectadosporlahipoteca.com/wp-content/uploads/2011/07/instruccions-desnonament1.pdf>

Aisa, M. (2014). *La huelga de alquileres y el comité de defensa económica*. El Lokal. https://botiga.ellokal.org/wp-content/uploads/2020/03/MANEL-AISA-Huelga-de-alquileres_web.pdf

Ajuntament de Barcelona (2016). *Pla pel dret a l'habitatge de Barcelona 2016-2025. Resum executiu*. Regidoria d'Habitatge i Rehabilitació. https://habitatge.barcelona/sites/default/files/pdhab_-_resum_executiu_versio_accessible_0_0.pdf

Ajuntament de Barcelona (febrer de 2018). *L'experiència col·lectiva: Documental participatiu i imaginari social. Presentació expositiva del projecte d'investigació*. La Virreina. <https://ajuntament.barcelona.cat/lavirreina/ca/investigacio/lexperiencia-collectiva-documental-participatiu-i-imaginari-social/230>

Ajuntament de Barcelona (2019a). *Balanc 2018 del Pla del Dret a l'Habitatge de Barcelona 2016-2025*. Regidoria d'Habitatge i Rehabilitació. https://habitatge.barcelona/sites/default/files/web_balanc_2018_-_pla_pel_dret_a_l_habitatge_2016-2025.pdf

Ajuntament de Barcelona (23 de juliol de 2019b). *Lucía Martín, nova regidora del Districte de Sant Andreu.*

https://ajuntament.barcelona.cat/santandreu/ca/noticies/lucia-martin-nova-regidora-del-districte-de-sant-andreu-2_840806

Ajuntament de Barcelona (27 de gener de 2020a). *Barcelona tanca 2019 amb prop de 12 milions de turistes i el propòsit d'ampliar el perímetre turístic real.*

https://ajuntament.barcelona.cat/premsa/wp-content/uploads/2020/01/200127_NOTA_Balan%C3%A7Turisme2019_OK.pdf

Ajuntament de Barcelona (24 de març de 2020b). *L'Ajuntament atura el cobrament dels lloguers del parc públic i crea una partida de 3,5 M€ per reduir les quotes de les persones que ho necessitin.*

<https://ajuntament.barcelona.cat/premsa/2020/03/24/lajuntament-atura-el-cobrament-dels-lloguers-del-parc-public-i-crea-una-partida-de-35-me-per-rebaixar-les-quotes-de-les-persones-que-ho-necessitin/>

Ajuntament de Barcelona (2021). *Mesures per fer front a l'impacte de la Covid-19 destinades a les persones que viuen al parc públic.* Regidoria d'Habitatge i Rehabilitació. <https://habitatge.barcelona/ca/serveis-ajuts/servei-datencio-i-ajuts-covid-19/mesures-covid-19-destinades-les-persones-que-viuen-al-parc-public>

Ajuntament de Barcelona, Diputació de Barcelona i Consorci de Turisme de Barcelona (2017). *L'Activitat Turística a la Ciutat de Barcelona 2016.* https://ajuntament.barcelona.cat/turisme/sites/default/files/informe_activitat_turistica_barcelona_2016.pdf

Alabart, A. (1998). Els moviments socials urbans a Catalunya. *Revista catalana de sociologia* (7), 9-28.

<http://revistes.iec.cat/index.php/RCS/article/view/4176/4175>

Alamá, L. i Fuertes, A.M. (2009). Cronología de la crisis económica y debilidades de la globalización. *Revista de treball, economia i societat* (53), 9-17.

http://www.ces.gva.es/pdf/trabajos/articulos/Revista_53/art1.pdf

Albalat, J.G. (22 de juliol de 2015). La justicia avala las multas a los bancos por mantener pisos vacíos. *El Periódico de Catalunya*.

<https://www.elperiodico.com/es/sociedad/20150721/la-justicia-avala-las-multas-a-los-bancos-por-mantener-pisos-vacios-4376005>

Alberich, T. (2012). Movimientos Sociales en España: antecedentes, aciertos y retos del movimiento 15M. *Revista Española del Tercer Sector* (22), 59-92.

https://www.accioncontraelhambre.org/sites/default/files/documents/rets_22_0.pdf

Albert, M. (1997). What makes alternative media alternative? *Z Magazine* (Octubre 1997). <https://zcomm.org/zmagazine/what-makes-alternative-media-alternative-by-michael-albert/>

Albizu, X. (2016). Interpretando los escraches: la prensa española en el proceso de opinión pública. *Communication & Society* 29(1), 83-100.

<http://dx.doi.org/10.15581/003.29.1.sp.83-100>

Alcalá, F. (19-21 de març de 2019). *Departament de Disciplina d'Habitatge i Inspeccions. Fòrum d'Habitatge i Rehabilitació (FHAR), Barcelona*. https://media-edg.barcelona.cat/wp-content/uploads/2019/03/28131812/01-Presentaci%C3%B3-disciplina-FHAR-mar%C3%A7-2019_FUENSANTA-ALCALA.pdf

Aliança contra la Pobresa Energètica (APE) (17 de maig de 2017). *L'APE es concentra davant Endesa per reclamar comptadors per a les famílies que han recuperat un habitatge*. <https://pobresaenergetica.es/2017/05/17/lape-es-concentra-davant-endesa-per-reclamar-comptadors-per-les-families-que-han-recuperat-un-habitatge/>

Almirón, N. (2006). Los valores del periodismo en la convergencia digital: civic journalism y quinto poder. *Revista Latina de Comunicación Social* (61), 1-12. https://www.researchgate.net/publication/28118227_Los_valores_del_periodismo_en_la_convergencia_digital_civic_journalism_y_quinto_poder

Almirón, N. (2010). *Journalism in crisis. Corporate media and financialization*. Hampton Press.

Alonso González, M. (2014). Redes Sociales y Ciberactivismo: el poder de las plataformas antidesahucio. Dins de J.M. Gómez y Méndez, S. Méndez Muros, N. García-Estévez i M.J. Cartes-Barroso (coords.), *Derechos humanos emergentes y periodismo* (pp. 85-106). Equipo de Investigación de Análisis y Técnica de la Información, Universidad de Sevilla. <https://idus.us.es/bitstream/handle/11441/31055/pliegos7.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Alonso-Muñoz, L. (2016). La estrategia comunicativa de la Plataforma de Afectados por la Hipoteca en las redes sociales. *Revista de la Asociación Española de Investigación de la Comunicación*, 3(5), 42-53. <http://hdl.handle.net/10234/162721>

Alonso-Muñoz, L. i Casero-Ripolles, A. (2016). La influencia del discurso sobre cambio social en la agenda de los medios. El caso de la Plataforma de Afectados por la Hipoteca. *Revista de Ciencias Sociales*. 2016, 11(1), 25-51. <http://dx.doi.org/10.14198/OBETS2016.11.1.02>

Amnistia Internacional (2015). *Derechos desalojados. El derecho a la vivienda y los desalojos hipotecarios en España*.

Amnistia Internacional (2017). *España: activistas sociales y derecho a la información, en el punto de mira. Análisis sobre la Ley de Protección de Seguridad Ciudadana*. <https://doc.es.amnesty.org/ms-opac/recordmedia/1@000029362/object/37844/raw>

Andreu Acebal, M. (2015). Barcelona, els moviments socials i la transició a la democràcia: hegemonia gramsciana, referent espanyol i ruptura catalana. *Revista catalana d'història*,(8), 105-134. <https://revistes.ub.edu/index.php/segleXX/article/view/15136>

Ansón, R. (2016). 35 aniversario de la fundación de la Vanguardia. *Revista Cuenta y Razón* (37), 19-22. <http://cuentayrazon.com/wp-content/uploads/2016/05/revista37.pdf>

Antolín-Iria, J. i Fernández-Sobrado, J. (2020). Segregación residencial, políticas de vivienda y rentas familiares en épocas de transformación urbana: Bilbao 1991-2011. *Ciudad y Territorio Estudios Territoriales (CyTET)*, 52(205), 529-544. <https://doi.org/10.37230/CyTET.2020.205.06>

Anzano, X. (2018). Sindicat de Llogaters i Llogateres. El inquilinato insumiso. *Working papers UOC* (Novembre de 2018), 1-30. <http://hdl.handle.net/10609/91293>

Aparici, R., i García-Marín, D. (2018). Prosumers and emirecs: Analysis of two confronted theories. *Comunicar*, (55), 71-79. <https://doi.org/10.3916/C55-2018-07>

Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB) (13 de maig de 2021). *El preu mitjà de l'oferta d'habitatges de lloguer a Barcelona continua en descens durant el quart trimestre de 2020 mentre segueix incrementant notablement el nombre d'habitatges disponibles*. <https://www.amb.cat/ca/web/amb/actualitat/sala-de-premsa/notes-de-premsa/detall/-/notaprensa/el-preu-mitja-de-l-oferta-d-habitatges-de-lloguer-a-barcelona-continua/10838491/11696>

Arias-Sans, A. (2018). Turisme i gentrificació: Apunts de de Barcelona. *Papers: Regió Metropolitana de Barcelona: Territori, estratègies i planejament* (60), 130-139. <https://www.raco.cat/index.php/PapersIERMB/article/view/339245>

Arnott, R (2003). Tenancy rent control. *Wedish Economic Policy Review*, 10(1), 89-121. https://www.researchgate.net/publication/290811624_Tenancy_rent_control

Arrese, A. i Vara-Miguel, A. (18-20 de gener de 2012). *¿Canarios en la mina? La prensa y los riesgos de la burbuja inmobiliaria en España*. Comunicación y riesgo. III Congreso Internacional de la Asociación Española de Investigación en Comunicación, AE-IC, Tarragona. http://ae-ic.org/Tarragona/contents/comunicacions_cd/ok/71.pdf

Associació de Veïns del Barri d'Horta (1975). *Butlletí interior de l'Associació de Veïns del Barri d'Horta* (3).

Atton, C. (2002). *Alternative Media*. Sage.

Aziz, M. vs. CatalunyaCaixa. Asunto C-415/11. Sentencia del Tribunal de Justicia de la Unión Europea relativa a una petición de decisión prejudicial. (14 de març de 2013).

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=135024&doclang=ES>

B. Walker, C. (2014). Housing booms and media coverage. *Applied Economics*, 46(32), 3954-3967. <https://doi.org/10.1080/00036846.2014.948675>

Bachiller, S. (2009). Significados del espacio público y exclusión de las personas sin hogar como un proceso de movilidad forzada. *Revista Española de Investigaciones Sociológicas* (128), 125-137.

http://reis.cis.es/REIS/PDF/REIS_128_OCT_DEC_2009_125_1371234884714406.pdf

Balsa, J. (2006). Las tres lógicas de la construcción de la hegemonía. *Theoria* (14), 16-36.

http://www.memoria.fahce.unlp.edu.ar/art_revistas/pr.7386/pr.7386.pdf

Banco de España (20 de noviembre de 2019). Nota informativa sobre ayudas financieras en el proceso de reestructuración del sistema financiero español (2009-2018).

https://www.bde.es/f/webbde/GAP/Secciones/SalaPrensa/NotasInformativas/Briefing_notes/es/notabe201119.pdf

Baquero, C. (26 de juny de 2019). El Govern fracasa en su intento de limitar el precio del alquiler. *El País*.

https://elpais.com/ccaa/2019/06/26/catalunya/1561551028_397349.html

Barbas, A. i Postill, J. (2017). Communication Activism as a School of Politics: Lessons from Spain's Indignados Movement. *Journal of Communication*, 67(2), 646-664. <https://doi.org/10.1111/jcom.12321>

Barcelona En Comú (juny de 2014). *Presentació pública de Guanyem Barcelona*. <https://barcelonaencomu.cat/es/como-hemos-llegado-hasta-aqui>

Barranco, O., Martínez, M.A. i González, R. (2018). La PAH y la emergencia habitacional. Dins de P. Ibarra, R. Gomà; S. Martí i R. González (Eds.), *Movimientos Sociales y Derecho a la Ciudad: creadores de democracia radical* (pp. 54-70). Icària Editorial.

Barranquero Carretero, A. i Meda González, M. (2015). Los medios comunitarios y alternativos en el ciclo de protestas ciudadanas desde el 15M. *Athenea Digital*, 15(1), 139-170. <http://dx.doi.org/10.5565/rev/athenea.1385>

Baudrillard, J. (2004). *Perspectivas sobre comunicación y Sociedad*. Universitat de València.

BBVA vs. Peñalva, P., López, C. i Fernández, D. Asunto C-8/14. Sentencia del Tribunal de Justicia de la Unión Europea relativa a una petición de decisión prejudicial. (29 d'octubre de 2015).

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=170744&pageIn dex=0&doclang=ES&mode=req&dir=&occ=first&part=1>

Bereményi, B.A. i Montero-Díaz, E. (2019). Crisis hipotecaria, capital social y empoderamiento: una exploración a partir del caso de la Plataforma de Afectados por la Hipoteca (PAH). *Arbor*, 195(793), a518. <https://doi.org/10.3989/arbor.2019.793n3006>

Bermúdez, T. i Trilla, C. (14 d'octubre de 2014). *Un parc d'habitatges de lloguer social. Una assignatura pendent a Catalunya*. Debats Catalunya Social. Propostes des del Tercer Sector, Barcelona. <https://www.fundaciomambre.org/pubdocs/parchabitatgelloguersocialpdf.pdf>

Bernal Triviño, A. I. (2015). Tecnología, redes sociales, política y periodismo. ¿Pluralidad informativa o efecto bumerán? *Cuadernos.info* (36), 191-205. <http://dx.doi.org/10.7764/cdi.36.647>

Betrán, R. (2002). De aquellos barro, estos lodos. La política de vivienda en la España franquista y postfranquista. *Acciones e Investigaciones Sociales* (16), 25-67. https://doi.org/10.26754/ojs_ais/ais.200216233

Blanchar, C. (2 de març de 2019). Colau tanca 3.000 pisos turístics il·legals. *El País*.

https://cat.elpais.com/cat/2019/03/02/catalunya/1551555847_252457.html

Blanchar, C. (13 de maig de 2021). La justicia anula el plan de Colau que pone coto a los hoteles en Barcelona, aunque sigue vigente porque se revisó. *El País*. <https://elpais.com/espana/catalunya/2021-05-13/la-justicia-anula-el-plan-de-colau-que-pone-coto-a-los-hoteles-en-barcelona-aunque-sigue-vigente-porque-se-reviso.html>

Bohigas, Oriol (1985). *Reconstrucció de Barcelona*. Edicions 62.

Bon, P. (1992). La protección constitucional de los derechos fundamentales. Aspectos de derecho comparado europeo. *Revista del Centro de Estudios Constitucionales* (11), 43-82.

<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=1051078>

Bordetas, I. (2011). Las asociaciones de vecinos son la mejor escuela de formación de ciudadanos conscientes. Moviment veïnal durant el tardofranquisme i la transició. *Plecs d'història local* (141), 5-7.

<https://www.raco.cat/index.php/Plecs/article/view/283065>

Borja, J. (1976). *Qué son las asociaciones de vecinos*. La Gaya Ciencia.

Bowman, S. i Willis, C. (2003). *We Media: How Audiences Are Shaping the Future of News and Information*. The Media Center at the American Press Institute.

Braudel, F. (1970). *La Historia y las ciencias sociales* (2a ed.). Alianza Editorial.

Bruns, A. i Burgess, J. (2011). The Use of Twitter Hashtags in the Formation of Ad Hoc Publics. Dins de A. Bruns i P. De Wilde (Eds), *Proceedings of the 6th European Consortium for Political Research (ECPR) General Conference 2011* (pp. 1-9). The European Consortium for Political Research (ECPR).

Burbano Trimiño, F.A. (2013). *Las migraciones internas durante el franquismo y sus efectos sociales: el caso de Barcelona* [Tesi Doctoral, Universidad Complutense de Madrid]. <https://bit.ly/3sd92vB>

Caballé, G. (2014). La protecció del deutor hipotecari en la Llei 1/2013. *Working paper de la Càtedra d'Habitatge de la Universitat Rovira i Virgili* (1/2014). <http://housing.urv.cat/wp-content/uploads/2014/07/Working-Paper-1-Sra.-Gemma-Caballe%CC%81-Fabra.pdf>

Calleja, A. i Solis, B. (2005). *Con permiso. La radio comunitaria en México*. AMARC, AMEDI, Comunicación Comunitaria, CMDPDH y Fundación Friederich Ebert. <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/mexiko/05371.pdf>

Camino, X., Casasayas, O., Díaz, P., Díaz, M., Larrea, C., Muñoz, F.; i Tatjer, M. (2011). *Barraquisme la ciutat (im)possible*. Temes d'Etnologia de Catalunya. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Cammaerts, B., Mattoni, A. i McCurdy, P. (2013). *Mediation and protest movements*. Intellect Books.

Candel, F. (1964). *Els altres catalans*. Edicions 62.

Candón-Mena, J. (2010). *Internet en movimiento: Nuevos movimientos sociales y nuevos medios en la sociedad de la información* [Tesi Doctoral, Universidad Complutense de Madrid]. <https://eprints.ucm.es/id/eprint/12085/>

Candón-Mena J. (3-5 de juliol de 2013). *Comunicación, internet y democracia deliberativa en el 15M*. 15MP2P Encuentro transdisciplinar del 15M. Universitat Oberta de Catalunya, Barcelona.
<https://tecnopolitica.net/sites/default/files/Jcandon.pdf>

Canga-Laregui, J. (2001). Periodismo e Internet: nuevo medio, vieja profesión. *Estudios sobre el Mensaje Periodístico* (7), 33-48.
<https://revistas.ucm.es/index.php/ESMP/article/view/ESMP0101110033A>

Cano, G.; Etxezarreta, A. (2014). La crisis de los desahucios en España. Respuestas instituciones y ciudadanas. *Revista de Economía Crítica* (17), 44-57.

Capel, H. (1967). *Los estudios acerca de las migraciones interiores en España*. *Revista de geografía*, 1(1), 77-101.
<https://www.raco.cat/index.php/RevistaGeografia/article/view/50269>

Capel, H. (2010). Geografía en red a comienzos del tercer milenio: Para una ciencia solidaria y en colaboración. *Revista electrónica de geografía y ciencias sociales* 14(313). <http://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-313.htm>

Carta-Agenda Mundial de los Derechos Humanos en la Ciudad. Article 10. 11 de desembre de 2011. https://www.uclg-cisd.org/sites/default/files/CISDP%20Carta-Agenda_ESP_0.pdf

Carta Europea de Salvaguarda dels Drets Humans a la Ciutat. Article 16. 18 de maig de 2000. <https://www.idhc.org/arxiu/recerca/CartaEuropea.pdf>

Carta Social Europea. Article 16. 18 de octubre de 1961.

<https://www.acnur.org/fileadmin/Documentos/BDL/2002/1934.pdf?file=t3/fileadmin/Documentos/BDL/2002/1934>

Carta Social Europea revisada. Article 31. 3 de maig de 1996.

<https://rm.coe.int/168047e013>

Casero-Ripollés, A. (2015). Estrategias y prácticas comunicativas del activismo político en las redes sociales en España. *Historia y Comunicación Social* 20(2), 533-548. https://doi.org/10.5209/rev_HICS.2015.v20.n2.51399

Castañer, M. (Dir.), Pinatella, M.J. i Mercadé, M. (Coords.) (2014). *Deu anys d'Anuari Territorial de Catalunya (2003-2012): una dècada de transformacions projectes i debats*. Societat Catalana d'Ordenació del Territori, Institut d'Estudis Catalans.

Castells, M. (1974). *Movimientos sociales urbanos* (3a ed.). Siglo XXI.

Castells, M. (1980). *La cuestión urbana* (7a ed.). Siglo XXI.

Castells, M. (1986). *La ciudad y las masas. Sociología de los movimientos sociales urbanos*. Alianza Editorial.

Castells, M. (1997). *La Era de la Información: La Sociedad Red* (1a ed., Vol. 1.). Alianza Editorial.

Castells, M. (1998). *La Era de la Información: El poder de la identidad* (1a ed., Vol. 2). Alianza Editorial.

Castells, M. (2001a). *La Era de la Información: Fin de milenio* (2a ed., Vol. 3). Alianza Editorial.

Castells, M. (2001b). *La Galaxia Internet: Reflexiones sobre Internet, empresa y sociedad*. Plaza Janés Editores.

Castells, M (2008). Comunicación, poder y contrapoder en la sociedad red (I). Los medios y la política. *Telos: Cuadernos de comunicación e innovación* (74), 13-24.

Castells, M. (2012). *Redes de indignación y esperanza*. Alianza Editorial.

CatalunyaPlural.cat (n.d.). *Qui som*. <https://catalunyaplural.cat/ca/qui-som>

Centro de Derechos Humanos para los Gitanos Europeos vs. Bulgaria.

Caso Núm. 31/2005. Decisión de Fondo del Comité Europeo de Derechos Europeo de Derechos Sociales. (18 de octubre de 2006).

Chavero, P. (2014). Los desahucios en la prensa española: distintos relatos sobre los asuntos públicos. CIC. *Cuadernos de Información y Comunicación*, 19, 271-284. <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=93530573016>

Cloutier, J. (1973). *La communication audio-scripto-visuelle à l'heure des self média*. Les Presses de l'Université de Montreal.

Colau, A. i Alemany, A. (2012). *Vides Hipotecades*. Angle Editorial.

Colau, A. i Alemany, A. (2013a). *2007-2012: Retrospectiva sobre desahucios y ejecuciones hipotecarias en España*. Plataforma de Afectados por la Hipoteca. <https://bit.ly/396L2CN>

Colau, A. i Alemany, A. (2013b). *Sí se puede!* Edicions Destino.

Colegio de Registradores (n.d.). *Estadística Registral Inmobiliaria (ERI)*. <https://bit.ly/3wiq11V>

Collantes, F. (2004). *Los orígenes históricos de la despoblación en Aragón y España. Políticas Demográficas y Económicas frente a la Despoblación*. Universidad de Zaragoza.

Colomer Viadel, A. (2012). Una encrucijada para Europa: el Tratado de Lisboa y la alternativa islandesa. Dins de A. Colomer Viadel, *Un nuevo rapto de Europa: Las encrucijadas del Tratado de Lisboa* (pp. 9-21). Hathi.

Congostrina, A.L. (15 de juny de 2019). Gala Pin y Mercedes Vidal renuncian a repetir como concejales de Barcelona. *El País*.
https://elpais.com/ccaa/2019/04/15/catalunya/1555354312_762095.html

Consell de Garanties Estatutàries. Dictamen 4/2019, sobre el Decret llei 9/2019, de 21 de maig, de mesures urgents en matèria de contenció de rendes en els contractes d'arrendament d'habitatge i de modificació del llibre cinquè del Codi civil de Catalunya en l'àmbit de la penyora. 17 de juny de 2019.
<https://www.cge.cat/admin/uploads/docs/20191128134957-1.pdf>

Consell General del Poder Judicial (CGPJ) (n.d.). *Dades sobre l'efecte de la crisi als òrgans judicials*.
<https://www.poderjudicial.es/cgpj/es/Temas/Estadistica-Judicial/Estudios-e-Infornes/Efecto-de-la-Crisis-en-los-organos-judiciales/>

ConSORCI de l'Habitatge de Barcelona (2021). *Dades sobre la Mesa de Valoració per a l'adjudicació d'habitatges per emergència social, degut a la pèrdua de l'habitatge a Barcelona*.
http://www.bcn.cat/consorcihabitatge/es/files/Mesa_districte_ES.pdf

Constitución Española (CE). 6 de desembre de 1978.
<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229>

Contreras-Becerra, J. (2012). El movimiento vecinal en Andalucía durante el tardofranquismo y el proceso de cambio político (1968-1986): ¿excepcionalidad o actor destacado? *Gerónimo de Uztariz* (28-29), 95-122.
<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5114405>

Conveni Europeu de Drets Humans. Articles 3, 6 i 8. 4 de novembre de 1950. https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_CAT.pdf

Corrales García, F. i Hernández Flores, H. G. (2009). La comunicación alternativa en nuestros días: Un acercamiento a los medios de la alternancia y la participación. *Razón y Palabra* (70). <http://www.razonypalabra.org.mx/CORRALES-HERNANDEZ-REVISADO.pdf>

Costa, Ll. (2009): *La comunicació local*. UOC

Costa, R. (26 de maig de 2020). De la contrainformació al periodisme cooperatiu. *La Directa*. <https://directa.cat/de-la-contrainformacio-al-periodisme-cooperatiu/>

CriteriaCaixa (n.d.). *Consell d'Administració*.

https://www.criteriacaixa.com/informacionparainversores/gobiernocorporativa/conseljodeadministracion_ca.html#consell_d'administracio

Crític (n.d.). *Qui som*. <https://www.elcritic.cat/sobre-critic/qui-som>

Dahlberg-Grundberg, M.; i Lindgren, S. (2014). Extensiones del marco traslocal en protestas en red: el caso del hashtag #idlenomore. *Revista Científica de Información y Comunicación* (11), 49-77. <https://core.ac.uk/reader/51395968>

Dávila Linares, J.M. (1991). La ordenación urbanística durante la primera mitad del siglo XX. Premisas para un tratamiento integral de los espacios urbanos. *Investigaciones Geográficas* (9), 101-113. <https://doi.org/10.14198/INGEO1991.09.03>

De Miguel, J.C. i Pozas, V. (2009). *¿Polarización ideológica o económica?: relaciones entre los medios y el poder político y corporativo*. *Vientosur*, (103), 43-52. <https://cdn.vientosur.info/VScompletos/DeMigue%20Pozas.pdf>

Declaració universal dels drets Humans (DUDH). Articles 19 i 25. 10 de desembre de 1948.

https://www.ohchr.org/en/udhr/documents/udhr_translations/cln.pdf

Decret llei 17/2019 de mesures urgents per millorar l'accés a l'habitatge. 23 de desembre de 2019. DOGC Núm. 8032.

<https://portaldogc.gencat.cat/utillsEADOP/PDF/8032/1777671.pdf>

Decret llei 9/2019 de mesures urgents en matèria de contenció de rendes en els contractes d'arrendament d'habitatge. 21 de maig de 2019. DOGC Núm.

7881. <https://portaldogc.gencat.cat/utillsEADOP/PDF/7881/1744702.pdf>

Decreto 315/2002 sobre régimen de viviendas de protección oficial y medidas financieras en materia de vivienda y suelo. 30 de desembre de 2002.

BOPV Núm. 249. <http://www.euskadi.eus/bopv2/datos/2002/12/0207428a.pdf>

Degen, M.; i García, M. (2012). The Transformation of the Barcelona Model? An Analysis of Culture, Urban Regeneration and Governance. *International Journal of Urban and Regional Research*, 36(5), 1022-1038. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2012.01152.x>

Delgado, M. (2007). *La Ciudad mentirosa: fraude y miseria del modelo Barcelona*. Catarata.

Della Porta, D. i Diani, M. (2011). *Los movimientos sociales*. Editorial Complutense.

Desvois (1977). *La prensa en España (1900-1931)*. Siglo XXI.

Díaz Nosty, B. (2013). *La prensa en el nuevo ecosistema informativo. ¡Que paren las rotativas!* Fundación Telefónica /Ariel.

Diputació de Barcelona i Fundació Carles Pi i Sunyer (2018). *Pànel de Polítiques públiques locals d'habitatge*.
https://www.diba.cat/documents/12812334/19020168/Informe_resultats_2018.pdf/1729d676-60f1-4eb2-9969-f2a9eeb2ba16

Directa (2017). *Estatuts Socials de la Cooperativa de Consumidores i Usuàries*. <https://cooperativa.directa.cat/wp-content/uploads/2017/09/ESTATUTS-LA-DIRECTA.pdf>

Directa (n.d.). *Qui som*. <https://directa.cat/qui-som/>

Domènech Sampere, X. (2008). *La otra cara del milagro español. Clase obrera y movimiento obrero en los años del desarrollismo*. Los Libros de la Catarata.

Domingo, A. (2013). 'Català és... El discurs sobre immigració i identitat nacional durant el franquisme: Francesc Candel i Jordi Pujol. *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, (75), 9-32.

Downing, J. (2001). *Radical Media. Rebellious Communication and social movements*. Thousand Oaks. Sage.

Duatis, J., Buhigas, M. i Cruz, H. (2016). *Impacte del lloguer vacacional en el mercat de lloguer residencial de Barcelona. Pla Estratègic de Turisme de Barcelona 2020*. Ajuntament de Barcelona.

Durán Quintanar, M.G. (2016). *La red de política de vivienda en Cataluña: transformación de las relaciones de poder entre la Plataforma de Afectados por la Hipoteca, la banca y los poderes públicos* [Tesi Doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona]. <https://www.tdx.cat/handle/10803/400148#page=1>

Eco, U. (1968). *Apocalípticos e integrados*. Lumen.

ElDiario.es (24 de juny de 2020). Nadia Calviño rechaza la regulación de precios del alquiler pese a incluirse en el pacto de Gobierno.

https://www.eldiario.es/economia/banco-espana-control-alquileres-reducir_1_1063925.html

El País (17 de febrer de 2013). Los desahucios unen a los votantes.

https://elpais.com/politica/2013/02/16/actualidad/1361053281_008924.html

El Periódico de Catalunya (14 de febrer de 2010). Enric Hernández recibe el apoyo de la redacción de El Periódico.

<https://www.elperiodico.com/es/sociedad/20100214/enric-hernandez-recibe-el-apoyo-de-la-redaccion-de-el-periodico-115409>

El Periódico de Catalunya (12 de febrer de 2013). Una pareja de jubilados se suicida cuando iban a desahuciarles en Calvià.

<https://www.elperiodico.com/es/sociedad/20130212/una-pareja-de-jubilados-se-suicida-cuando-iban-a-desahuciarles-en-calvia-2316706>

El Periódico de Catalunya (25 de maig de 2020). Albert Sáez, nuevo director de El Periódico de Catalunya.

<https://www.elperiodico.com/es/sociedad/20200525/albert-saez-nuevo-director-de-el-periodico-de-catalunya-7974155>

El Periódico de Catalunya (22 de febrer de 2021). El PSOE se niega a limitar el precio del alquiler e Iglesias les acusa de "tensionar" la coalición.

<https://www.elperiodico.com/es/economia/20210222/control-precios-ley-vivienda-psoe-podemos-11537060>

Entman, R. (1993). Framing: toward a clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication* (43), 51-58.

Enzensberger, H. M. (1971). *Elementos para una teoría de los medios de comunicación*. Anagrama.

Escalona Martínez, G. (2004). La naturaleza de los derechos humanos. Dins de Y. Gómez Sánchez (coord.), *Pasado, presente y futuro de los derechos humanos* (pp.127-158). Universidad Nacional de Educación a Distancia (UNED).

Escario, P., Alberdi, I. i López-Accotto, A.I. (1996). *Lo personal es político. El movimiento feminista en la transición*. Instituto de la Mujer.

Espínola Orrego, G. (2010). *El derecho a una vivienda digna y adecuada en el ordenamiento jurídico español* [Tesi Doctoral, Universidad de Alcalá].
https://ebuah.uah.es/xmlui/bitstream/handle/10017/9143/TESIS_GildaEsp%C3%A9nolaOrrego.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Estatut d'Autonomia de Catalunya. 19 de juliol de 2006.
<https://www.parlament.cat/document/cataleg/48089.pdf>

Estudio General de Medios (EGM) (2008). *Abril de 2007 a marzo de 2008. Resumen General*. AIMC. <http://recursos.anuncios.com/files/163/68.pdf>

Estudio General de Medios (EGM) (abril de 2021). *Primera oleada EGM 2021*. AIMC. <https://reporting.aimc.es/index.html#/main/diarios>

Eurostat (n.d.). *Housing Statistics in the European Union. Income and Living Conditions*. <https://bit.ly/3cMXIB9>

Evans, G. (2001). *Cultural Planning: An Urban Renaissance?* Routledge.

Ezequiel, R. (2019). La batalla de los escraches de la PAH llevada a la pantalla: YouTube vs. RTVE. *Miguel Hernández Communication Journal* (10), 19-37.
https://www.academia.edu/38456546/La_batalla_de_los_escraches_de_la_PAH_llevada_a_la_pantalla_YouTube_vs_RTVE_Ezequiel_Ramon_Pinat

Fainstein, S. i Judd, D. (Eds.) (1999). *The Tourist City*. Yale University Press.

Fainstein, S.S. i Hirst, C. (1995). Urban Social Movements. Dins de D. Judge, G. Stoker i H. Wolman (Eds.), *Theories of Urban Politics* (pp. 181-204). Sage.

Federació d'Associacions de Veïns i Veïnes de Barcelona (2008). Memòria del barraquisme. *Revista Carrer* (106), 13-26.

<https://www.favb.cat/sites/default/files/pdfs-carrer/carrer106.pdf>

Federación Española de Municipios y Provincias (n.d.). *El destino del Patrimonio Público del Suelo tras la entrada en vigor de la Ley 27/2013, de 27 de diciembre, de Racionalización y Sostenibilidad de la Administración Local (LRSAL)*.

<https://bit.ly/3fEYEsU>

Feenstra, R. A. i Casero-Ripollés, A. (2014). Democracy in the Digital Communication Environment: A Typology Proposal of Political Monitoring Processes. *International Journal of Communication* (8), 2448-2468.

<http://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/2815/1225>

Feliu, A. i Moltó, C. (2016). Los movimientos sociales en las agendas mediática y política en España: el caso de la PAH. *OBETS: Revista de Ciencias Sociales* 11(1), 165-185. <http://dx.doi.org/10.14198/OBETS2016.11.1.07>

Fernández Navarrete, D. (2010). El papel del sector exterior en la economía española. Dins de J.C. Pereira (Coord.), *La política exterior de España. De 1800 hasta hoy* (pp. 143-181). Ariel.

Fernández Rincón, A. R., Trindade, E. i Hellín Ortuño, P. (2016). El boom inmobiliario español (1997-2006) a través de los mecanismos discursivos de la publicidad. *Mediação, Belo Horizonte*, 18(22), 30-49.

<http://www3.eca.usp.br/sites/default/files/form/biblioteca/acervo/producao-academica/002771943.pdf>

Fernández-Armendáriz, E. (2013). De las redes sociales al periodismo ciudadano y la ciberdemocracia. *Anduli. Revista andaluza de ciencias sociales* (12), 37-51.

<https://idus.us.es/handle/11441/50716><https://idus.us.es/handle/11441/50716>

Fernández, M. J. i Paniagua, F.J. (2012). El poder de las redes sociales en la política y en los movimientos sociales. Dins de R. Cotarelo i I. Crespo, *La comunicación política y las nuevas tecnologías* (pp. 130-150). Los Libros de la Catarata.

Fleischman, L., Ginesta, G., López Calzada, M. (2009). Los medios alternativos e internet: un análisis cualitativo del sistema mediático español. *Andamios. Revista de Investigación Social*, 6(11), 257-285.

<https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=62812720011>

Florida, R. (2017). *The new urban crisis: How our cities are increasing inequality, deepening segregation, and failing the middle class and what we can do about it*. Basic Books.

Fondevila-Gascón, J.F. (2014). El uso de hipertexto, multimedia e interactividad en periodismo digital: propuesta metodológica de ranking de calidad. *Revista Zer*, 19 (36), 55-76.

<https://ojs.ehu.eus/index.php/Zer/article/view/13488>

Fotocasa (19 de juny de 2019a). *Los españoles destinan de media el 34% de su salario mensual al pago del alquiler, según Infojobs y Fotocasa.*

<https://prensa.fotocasa.es/los-espanoles-destinan-de-media-el-34-de-su-salario-mensual-al-pago-del-alquiler-segun-infojobs-y-fotocasa/>

Fotocasa (25 de juny de 2019b). *Barcelona es el municipio más caro para alquilar una vivienda.* <https://www.fotocasa.es/blog/alquiler/barcelona-es-el-municipio-mas-caro-para-alquilar-una-vivienda/>

Fotocasa (2020). *Experiencia en el alquiler 2018-2019.* <https://prensa.fotocasa.es/wp-content/uploads/2019/12/Informe-Experiencia-en-alquiler-en-2018-2019.pdf>

Fotocasa (13 de gener de 2021). *La vivienda en alquiler en el año 2020.* <https://prensa.fotocasa.es/informe-la-vivienda-en-alquiler-en-2020/>

Fotocasa (n.d.). *Índex immobiliari.* <https://www.fotocasa.es/indice/#/filter/eyJ0cmFuc2FjdGlvbil6ImJ1eSJ9>

Foucault (1980). *El orden del discurso.* Cuadernos Marginales

França, J. (2018). *Habitar la trinxera: Històries del moviment del dret a l'habitatge a Barcelona.* Octaedro.

Fuentes Quintana, E. (1988). Tres decenios de la economía española en perspectiva. Dins de J.L. García Delgado (Coord.), *España, economía* (pp. 1-78). Espasa Calpe.

Fukuyama (1992). *El fin de la historia y el último hombre* (traducción de P. Elías). Editorial Planeta.

Gaja, F. (18 i 19 d'abril de 2005). *Políticas de Vivienda, Suelo y Urbanismo en la España del siglo XX*. Seminario Hábitat y Suelo, Retos de las políticas de suelo para la producción social de vivienda de la Universidad de los Andes, Bogotá, Colòmbia.

Galindo, C. (1 de juliol de 2005). Trujillo incluye minipisos de 30 metros para jóvenes en el nuevo plan de vivienda. *El País*.

https://elpais.com/diario/2005/0e7/01/economia/1120168806_850215.html

García de Enterría, E. (1993). La significación general del Convenio Europeo de Derechos Humanos. Dins de *Anuario de Derecho Constitucional y Parlamentario* (5) (pp. 29-42). Asamblea Regional de Murcia.

García Montalvo, J. (2009). Financiación inmobiliaria, burburja crediticia y crisis financiera. Lecciones a partir de la recesión de 2008-09. *Papeles De Economía Española* (122), 66-85.

García Almirall, P. (dir.) (2016). *Modelos de política de vivienda municipal. Estudio de referentes de otras ciudades de ámbito europeo y americano*. UPC-Centre de Política de Sòl i Valoracions.

https://habitatge.barcelona/sites/default/files/modelos_de_politica_de_vivienda_municipal_2016.pdf

García Ferrando, J. (2008). Retos para un nuevo modelo de intervención en barrios: La llei de barris de Catalunya (2004). Cambios en las políticas de regeneración urbana. *Revista electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*, 12(270). <https://core.ac.uk/download/pdf/85166038.pdf>

García, B. (2004). Cultural Policy and Urban Regeneration in Western European Cities: Lessons from Experience, Prospects for the Future. *Local Economy*, 19(4), 312-326. <https://doi.org/10.1080/0269094042000286828>

García, J. (27 de setembre de 2020). El parón judicial por el coronavirus deja un retraso de meses en los desahucios. *El País*.

<https://elpais.com/espana/catalunya/2020-09-27/el-paron-judicial-por-el-coronavirus-deja-un-retraso-de-meses-en-los-desahucios.html>

Generalitat de Catalunya (2007). *Pacte nacional per a l'habitatge 2007-2016*. Departament de Medi Ambient i Habitatge.

http://ibdigital.uib.es/greenstone/collect/portal_social/import/gencat/gencat0245.pdf

Generalitat de Catalunya (2010). *Les àrees residencials estratègiques ARE*. Departament de Política Territorial i Obres Públiques.

https://territori.gencat.cat/web/.content/home/01_departament/documentacio/territori_urbanisme/ordenacio_territorial/publicacions/Arees_residencials_estrategiques_ARES/00_credits.pdf

Generalitat de Catalunya (2020a). *Ajuts al lloguer per a contribuir a minimitzar l'impacte econòmic i social del COVID-19*. Agència de l'Habitatge de Catalunya. <http://habitatge.gencat.cat/ca/ambits/convocatories-ajuts-habitatge/ajuts-lloguer-covid/#bloc2>

Generalitat de Catalunya (2020b). *Ampliació de la moratòria de lloguer del parc públic*. Agència de l'Habitatge de Catalunya. <https://bit.ly/36sSern>

Generalitat de Catalunya (2021). El número de contractes de lloguer signats baixa un 16,6% el 2020 i els preus mensuals s'estabilitzen.

<https://govern.cat/gov/cohesio-social/399064/numero-contractes-lloguer-signats-baixa-166-percent-2020-preus-mensuals-sestabilitzen>

Generalitat de Catalunya (n.d.). *Informes anuals sobre el sector de l'habitatge de Catalunya*. Departament de Territori i Sostenibilitat.
http://habitatge.gencat.cat/ca/dades/estadistiques_publicacions/Publicacions_estadistiques/informe-sector-habitatge-catalunya/

Gerbaudo, P. (2012). *Tweets and Streets. Social Media and Contemporary Activism*. Pluto Press.

Gialdino, R. E. (2013). El carácter adecuado de la vivienda en el derecho internacional de los derechos humanos. *Derecho Internacional de los Derechos Humanos : Principios, fuentes, interpretación y obligaciones* (10), 44-67.
<https://www.corteidh.or.cr/tablas/r31646.pdf>

Gigling, M. (coord.) (2019). *Estudio comparado de la regulación del alquiler en Berlín y París*. Observatori Metropolità de l'Habitatge de Barcelona.
<http://www.ohb.cat/wp-content/uploads/2019/07/20190219-Regulacion-alquileres-Berlin-Paris.pdf>

Gil Pérez, I. (2012). *La España del desarrollismo vista desde el interior de su vivienda. Los habitantes de la cocina: roles cambiantes en un espacio en transformación* [Master Interuniversitario en Historia Contemporánea].
<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4715068>

Glynn, C.J., Huges, M.E. i Hoffman, L. (6-9 d'agost de 2008). *Did the media help inflate the housing bubble? Media coverage of real estate markets in times of change*. Annual meeting of the Association for Education in Journalism and Mass Communication, Chicago, EEUU.

Goffman, E. (2006). *Frame analysis. Los marcos de la experiencia* (traducción de J.L. Rodríguez). Centro de Investigaciones Sociológicas.

Golay, C. i Özden, M. (2007). *El derecho a la vivienda. Un derecho humano fundamental estipulado por la ONU y reconocido por tratados regionales y por numerosas constituciones nacionales*. Programa Derechos Humanos de Centro Europa - Tercer Mundo (CETIM). <https://www.cetim.ch/legacy/es/documents/bro7-log-es.pdf>

Gómez de la Torre del Arco, M. (2011). Antecedentes y tratamiento actual de la 'vivienda habitual' en el impuesto sobre la renta de las personas físicas. *Anuario Jurídico y Económico Escurialense*, (44), 375-398.
<https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/3625398.pdf>

Gómez Jiménez, M.L. (2004). *La intervención administrativa en el sector de la vivienda* [Tesi Doctoral, Universidad de Málaga].
<http://hdl.handle.net/10630/5361>

Gómez Sánchez, Y. (2004). Estado constitucional y protección internacional. Dins de Y. Gómez Sánchez, *Pasado, presente y futuro de los derechos humanos* (1a ed.) (pp. 231-280). Universidad Nacional de Educación a Distancia (UNED).

Gómez Sánchez, Y. (2011). *Constitucionalismo multinivel. Derechos fundamentales*. UNED.

González D.A., Ortiz, M. i Sisinio, J. (21-23 de setembre de 2016). *La Historia, lost in translation?* Actas del XIII Congreso de la Asociación de la Historia Contemporánea, Albacete, España.

González García, R. (1-3 de juliol de 2010). *Feministas y radicales: mujeres, okupación y movimientos sociales*. X Congreso Español de Sociología de la FES, Pamplona, España.
https://www.researchgate.net/publication/314299151_Feministas_y_radicales_mujeres_okupacion_y_movimientos_globales

González García, R. (2015). El moviment per l'okupació i el moviment per l'habitatge: semblances, diferències i confluències en temps de crisi. *Recerca, Revista de pensament i anàlisi* (17), 85-106.
<http://dx.doi.org/10.6035/Recerca.2015.17.5>

González Portilla, M. (Ed.) (2009). *La consolidación de la metrópoli de la Ría de Bilbao*. Fundación BBVA.

González, S. (2011). Bilbao and Barcelona 'in motion'. How urban regeneration 'models' travel and mutate in the global flows of policy tourism. *Urban Studies*, 48(7), 1397-1418. <https://doi.org/10.1177/0042098010374510>

Gordillo, S. (14 de novembre de 2014). Veinte años de El Periódico en internet. *El Periódico de Catalunya*.
<https://www.elperiodico.com/es/sociedad/20141114/el-periodico-cumple-20-anos-en-internet-3689045>

Gramsci, A. (1971). *Selections from the Prison Notebooks*. International Publishers.

Greenpeace (2010). *Destrucción a toda costa, Informe sobre la situación del litoral español*. <http://archivo-es.greenpeace.org/espana/es/reports/100709-04/>

Grupo Godó (n.d.a). *Història de la família Godó*.
www.grupogodo.com/ca/familia-godo/

Grupo Godó (n.d.b). *Història del grup Godó*.
<http://www.grupogodo.com/ca/historia/>

Grupo Zeta (n.d.). *Nuestra historia*. <http://www.grupozeta.es/nuestra-historia/>

Guerra Salas, L. (2011). El discurso periodístico sobre la inmigración latinoamericana en España. El corpus de noticias INMIGRA. *Lengua y migración*, 3(1), 33-52. <https://www.redalyc.org/pdf/5195/519551811002.pdf>

Guillamet, J. (1983). *La premsa comarcal. Un model català de periodisme popular*. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Gumucio-Dagron, A. y Tufte T. (2008). *Antología de la comunicación para el cambio social. Lecturas históricas y contemporáneas*. South Orange: Consorcio de comunicación para el cambio social.

Hallin, D. i Mancini, P. (2008). *Sistemas mediáticos comparados. Tres modelos de relación entre los medios de comunicación y la política*. Hacer.

Haraway, D.J. (1991). *Ciencia, cyborgs y mujeres: la reinvención de la naturaleza*. Ediciones Cátedra, Universitat de València e Instituto de la Mujer.

Haro, C. i Sampedro, V. (2011). Activismo político en Red: del Movimiento por la Vivienda Digna al 15M. *Teknokultura. Revista De Cultura Digital Y Movimientos Sociales*, 8(2), 157-175.

<https://revistas.ucm.es/index.php/TEKN/article/view/48025>

Hart, M. i Negri, A. (2004). *Multitud: guerra y democracia en la era del Imperio*. Editorial Debate.

Hernández Cordero, A. (2016). El Forat de la Vergonya: el conflicte entre la ciutat planificada y la ciutat habitada. *Hàbitat y Sociedad*, 9(9), 37-53.

<https://doi.org/10.12795/HabitatySociedad.2016.i9.03>

Hernández Falagán, D. (Aut. i Coord.) (2019). *Innovación en vivienda asequible Barcelona 2015-2018*. Ajuntament de Barcelona-Regidoria i Gerència d'Habitatge i Rehabilitació de Barcelona.

https://ajuntament.barcelona.cat/barcelonallibres/sites/default/files/publicacions_fitxers/pdf_indexat_innovacion_vivienda_asequible_cast.pdf

Human Rights Watch (2014). *Sueños rotos. El impacto de la crisis de la vivienda española en los grupos vulnerables*.

<https://www.hrw.org/es/report/2014/05/27/suenos-rotos/el-impacto-de-la-crisis-de-la-vivienda-espanola-en-los-grupos>

Idescat (2021). *Dades del nombre d'habitants de Barcelona ciutat*.
<https://www.idescat.cat/emex/?id=080193>

Illueca, M. (2014). Medios de comunicación y crisis financiera: ¿por qué nadie nos avisó? *Cuadernos de periodistas*, 27, 81-93.

ILP catalana (11 de juliol de 2019). *Seguiment i valoració de la implementació de la Llei 24/2015 per part de Govern de la Generalitat*.
https://pahbarcelona.org/wp-content/uploads/2019/07/190711-Seguiment-24_2015-Govern.pdf

ILP Habitatge (29 de juliol de 2020). *5 anys de la Llei 24/2015, 5 anys d'història i d'una victòria col·lectiva!* <https://ilphabitatge.cat/5-anys-de-llei-24-2015-5-anys-dhistoria-i-duna-victoria-collectiva/>

ILP habitatge (n.d.a). *Campanyes*. Recuperat el 2 d'abril de 2020 de <https://ilphabitatge.cat/>

ILP habitatge (n.d.b). *Escrache*. Recuperat el 4 de març de 2019 de <https://ilphabitatge.cat/tag/escrache/>

ILP habitatge (n.d.c). *Què volem*. <https://ilphabitatge.cat/campanyes/la-ilp-dhabitatge/que-volem/>

Instituto Nacional de Estadística (INE) (n.d.). *Estadísticas de Hipotecas*. https://www.ine.es/dyngs/INEbase/es/operacion.htm?c=Estadistica_C&cid=1254736170236&menu=resultados&idp=1254735576757#!tabs-1254736158259

Instrumento de Adhesión de España al Estatuto del Consejo de Europa. 1 de març de 1978. BOE Núm. 51. <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1978-5972>

Instrumento de Ratificación de España del Pacto Internacional de Derechos Civiles y Políticos. 30 d'abril de 1977. BOE Núm. 103. <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1977-10733>

Instrumento de Ratificación de España del Pacto Internacional de Derechos Económicos, Sociales y Culturales. 30 d'abril de 1977. BOE Núm. 103. https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-1977-10734

Instrumento de Ratificación del Tratado relativo a la adhesión del Reino de España y de la República Portuguesa a la Comunidad Económica Europea y a la Comunidad Europea de la Energía Atómica. 1 de gener de 1986. BOE Núm. 1. <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1986-1>

International Union of Tenants (IUT) (n.d.). *About UIT*. <https://www.iut.nu/about-iut/>

Janoschka, M. i Sequera, J. (2014). Procesos de gentrificación y desplazamiento en América Latina: una perspectiva comparativista. Dins de J. J. Michelini (Ed.), *Desa os metropolitanos. Un diàlogo entre Europa y América Latina* (pp. 82-104). Catarata.

Jiménez Campos, J. (1999). *Derechos fundamentales. Concepto y garantías*. Trotta.

Jiménez Quesada, L. (27-28 de gener de 2011). *La jurisprudencia europea en derechos sociales*. IX Congreso de la Asociación de Constitucionalistas de España, Santa Cruz de Tenerife, España.

Jiménez Quesada, L., Alegre Martínez, M.A., Brillat, R., Flauss, J.F. i Freixes, T. (2004). *Escritos sobre derecho europeo de los derechos sociales*. Tirant Lo Blanch.

Keane, J. (2009). *The life and death of democracy*. Simon and Schuster.

Kothari, M. (2008). *Informe del Relator Especial sobre una vivienda adecuada como elemento integrante del derecho a un nivel de vida adecuado*. Consejo de Derechos Humanos de la ONU.

Kušionová, M. vs. Smart Capital. Asunto C-34/13. Sentencia del Tribunal de Justicia de la Unión Europea relativa a una petición de decisión prejudicial. (10 de setembre de 2014).

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=157486&doclang=ES>

La Borda (n.d.). *Projecte*. <http://www.laborda.coop/ca/projecte/>

Lange, P. (2009). Videos of affinity on YouTube. In P. Snickars i P. Vonderau (Coords.), *The YouTube Reader* (pp. 70-88). Stockholm: National Library of Sweeden.^[1]_{SEP}

La Vanguardia (1 de març de 2020). El periodista Jordi Juan, nombrado nuevo director de La Vanguardia.

<https://www.lavanguardia.com/vida/20200301/473858231074/jordi-juan-marius-carol-javier-godo-carlos-godo-la-vanguardia.html>

Laboratori de Periodisme i Comunicació per a la Ciutadania Plural (LPCCP) (2018). *El finançament públic dels Mitjans de comunicació a Catalunya*.

Universitat Autònoma de Barcelona i Oficina Antifrau de Catalunya.

<https://www.catalunyapress.es/file/download/5706>

Lago, S. i Mariotas, A. (2007). Los Movimientos Sociales en la Era de Internet. *Razón y palabra* (54).

<http://www.razonypalabra.org.mx/anteriores/n54/lagomarotias.html>

Larrinaga, I. (2016). *La formación del discurso contra-hegemónico en contextos de emergencia social: análisis crítico del discurso en redes sobre el fenómeno de los escraches*. [Tesi Doctoral, Universidad de Cantabria].

<http://hdl.handle.net/10902/8425>

Lasén, A. i Martínez de Albéniz, I. (2008). Movimientos, “mobidas” y móviles: Un análisis de las masas mediatizadas. Dins de I. Sádaba i A. Gordo (Eds.), *Cultura digital y movimientos sociales* (pp. 243-266). Los Libros de la Catarata.

Leal, J. (2004). La política de vivienda en España. *Documentación Social* (138), 63-80.

Levin, J.R. (1981). On functions of pictures in prose. Dins de F.V. Pirozzolo i M.C. Wittrock (Eds.), *Neuropsychological and Cognitive Processes in Reading* (pp. 203-228). Academic Press.

Lewis P. (1995) *Medios de Comunicación alternativos: La conexión de lo mundial con lo local*. UNESCO.

Ley 1/2013 de medidas para reforzar la protección a los deudores hipotecarios, reestructuración de deuda y alquiler social. 14 de maig de 2013. BOE Núm. 116. <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2013-5073>

Ley sobre régimen del suelo y ordenación urbana. 12 de maig de 1956. BOE Núm. 135. <https://www.boe.es/datos/pdfs/BOE/1956/135/A03106-03134.pdf>

Llei 11/2020 de mesures urgents en matèria de contenció de rendes en els contractes d'arrendament d'habitatge i de modificació de la Llei 18/2007, de la Llei 24/2015 i de la Llei 4/2016, relatives a la protecció del dret a l'habitatge. 18 de setembre de 2020. DOGC Núm. 8229.

<https://portaldogc.gencat.cat/utillsEADOP/PDF/8229/1812918.pdf>

Llei 18/2007 del dret a l'habitatge de Catalunya. 28 de desembre de 2007. DOGC Núm. 5044.

https://dibaaps.diba.cat/vnis/temp/CIDO_dogc_2008_01_20080109_07361057.pdf

Llei 24/2015 de mesures urgents per a afrontar l'emergència en l'àmbit de l'habitatge i la pobresa energètica. 29 de juliol de 2015. DOGC Núm. 6928.

<https://portaldogc.gencat.cat/utillsEADOP/PDF/6928/1438494.pdf>

Llei 7/1985 Reguladora de las Bases del Régimen Local. 2 d'abril de 1985. BOE Núm. 80. <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1985-5392>

López Gay, A. (2018). Cambios en la composición social y gentrificación en Barcelona: Una mirada a través de los flujos migratorios y residenciales. *Papers: Regió Metropolitana de Barcelona* (60), 80-93. <https://ddd.uab.cat/record/194957>

López Menudo, F. (2009). *Los derechos sociales en los estatutos de autonomía*. Dins de F.L. Menudo, V. Aguado i J.L. Martínez López-Muñiz (Coords.), *Derechos sociales y estatutos de autonomía, denominaciones de origen: nuevo estatuto del PDI universitario* (pp. 13-111). Lex Nova.

López Simón (2018). El chabolismo vertical Los movimientos migratorios y la política de vivienda franquista (1955-1975). *Huarte de San Juan. Geografía e Historia* (25), 173-192.

López, A.M. (1988). *La disciplina constitucional de la propiedad privada*. Tecnos.

López, M. (1994) *Un periodisme alternatiu i autogestionari. La premsa de barris a Barcelona, 1968-1977*. Col·legi de Periodistes de Catalunya.

Makhlouf, M. (1-6 de juliol de 2013). *Transformaciones urbanas desde la resistencia: aproximaciones a un movimiento vecinal en la Barceloneta, Barcelona*. X Jornadas de Sociología. Facultad de Ciencias Sociales de la Universidad de Buenos Aires, Argentina.

Mangot Sala, L. (2013). La Plataforma de Afectados por la Hipoteca. De la Crisis a la Estafa. Del Prozac al Empoderamiento. *Revista Clivatge*, (2), 56-88. <https://revistes.ub.edu/index.php/clivatge/article/view/10021/12890>

Maqueda Andreu, C. (2004). Los derechos humanos en los orígenes del estado constitucional. Dins de Y. Gómez Sánchez, *Pasado, presente y futuro de los derechos humanos* (1a ed., pp.159-206). Universidad Nacional de Educación a Distancia (UNED).

Marchionni, D. (2013). *Conversational journalism in practice*. *Digital Journalism*, 1(2), 252-269. <https://doi.org/10.1080/21670811.2012.748513>

Mardones Fernández de Valderrama, N., Luque-Valdivia, J. i Aseguiolaza-Braga, I. (2020). La ciudad del cuarto de hora, ¿una solución sostenible para la ciudad postCOVID-19. *Ciudad y Territorio Estudios Territoriales*, 52(205), 653-664. <https://doi.org/10.37230/CyTET.2020.205.13.1>

Marinas, M. (2004): Derribando los muros del género: mujer y okupación. Dins de R. Adell i M. Martínez (coords.), *¿Dónde están las llaves? El movimiento okupa: prácticas y contextos sociales* (pp. 205-226). Los libros de la Catarata.

Maristany, G. i Musons, A. (2002). *Del desencant a la contrainformació. La premsa de barris a Barcelona. 1976-2001*. Col·legi de Periodistes de Catalunya i Diputació de Barcelona.

Maroto, V. I Martínez, L. (25 de gener de 2017). Dos leyes protegen los derechos de los valencianos a una vivienda y al suministro eléctrico. *EIDiario.es*. https://www.eldiario.es/comunitat-valenciana/comunidad-valenciana-aprueba-leyes-desahucios_1_3622495.html

Martí, M. i Bonet, J. (2008). Movimientos urbanos hoy: heterogeneidad, fragmentación y globalización. Dins P. Ibarra, *La red en la ciudad: Anuario de movimientos sociales 2008* (pp. 27-42). Icaria Editorial.

Martín Barbero, J. (1987). *De los medios a las mediaciones. Comunicación, cultura y hegemonía*. Editorial Gustavo Gili S.A.

Martín Granados, I. (2016). *Telegram, herramienta de comunicación política*. Asociación de Comunicación Política (ACOP). <https://compolitica.com/telegram-herramienta-de-comunicacion-politica/>

Martín-Retortillo Baquer, L. (2010). Los sistemas de derechos fundamentales en Europa y su influencia en el ordenamiento jurídico español. *Anuario Jurídico de la Rioja*, (15), 11-98.

Martínez Barceló, J. (1998). Del Moviment ciutadà i de la democràcia local. Moviments socials i democràcia local. Pinzellades en tres temps. *Revista catalana de sociologia*, 7(98), 29-72.

<https://www.raco.cat/index.php/RevistaSociologia/article/view/222490>

Martínez i Muntada, R. (2011). Movimiento vecinal, antifranquismo y anticapitalismo. *Historia, Trabajo y Sociedad*, (2), 63-90.

<https://studylib.es/doc/6916663/movimiento-vecinal--antifranquismo-y-anticapitalismo>

Martínez López, M. (2007). El Movimiento de Okupaciones: Contracultura Urbana y Dinámicas Alter-Globalización. *Revista de Estudios de Juventud*, (76), 225-243. <http://www.injuve.es/sites/default/files/Revista-76-capitulo-12.pdf>

Masip, P. i Suau, J. (2014). Audiencias activas y modelos de participación en los medios de comunicación españoles. *Hipertext.net*, (12). <https://www.raco.cat/index.php/Hipertext/article/view/274308>

Massey, D. (2004). Lugar, identidad y geografías de la responsabilidad en un mundo en proceso de globalización. *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, (57), 77-84.

<https://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000019/00000025.pdf>

Mayer, R.E. i Gallini, J.K. (1990). When is an illustration worth ten thousand words. *Journal of Educational Psychology*, 82(4), 715-726. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.82.4.715>

McCann vs. Reino Unido. Sentencia Núm. 18984/91. Tribunal Europeo de Derechos Humanos. Par. 50. (27 de setembre de 1995). <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%2218984/91%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-57943%22%5D%7D>

McLuhan, M. i Nevitt, B. (1972). *Take today. The executive as a dropout*.
Harcourt Brace Jovanovich.^[1]^[SEP]

MeléndeZ, A. (2006). Anverso y reverso en la gestión de un evento cultural. El Fórum de las Culturas 2004 - Barcelona, España. *Estudios y perspectivas en Turismo*, 15(3), 258-270. <https://www.redalyc.org/pdf/1807/180713888004.pdf>

Méndez, R. i Marcu, S. (2010). La posición geoestratégica de España. Dins de J.C. Pereira (dir.), *La política exterior de España. De 1800 hasta hoy* (2a ed., pp. 117-142). Ariel.

Menéndez Rexach, A. (1994). La propiedad en la nueva Ley del Suelo. *Derecho Privado y Constitución*, (3), 63-130.
<http://www.cepc.gob.es/publicaciones/revistas/revistaselectronicas?IDR=7&IDN=377&IDA=9903>

Mercille, J. (2014). The Role of the Media in Sustaining Ireland's Housing Bubble. *New Political Economy*, 19(2).
<https://doi.org/10.1080/13563467.2013.779652>

Micó, J. L. i Casero-Ripollés, A. (2014). Political activism online: organization and media relations in the case of 15M in Spain. *Information, Communication & Society*, 17(7), 858-871.
<https://doi.org/10.1080/1369118X.2013.830634>

Ministerio del Interior (n.d.). *Anuarios y estadísticas*.
<http://www.interior.gob.es/web/archivos-y-documentacion/documentacion-y-publicaciones/anuarios-y-estadisticas>

Mir, J. i Prat, E. (2013). 15-M: intentos de aproximar ética, política y democracia. *Oxímora Revista Internacional d'Ètica i Política*, (3), 23-36.
<https://revistes.ub.edu/index.php/oximora/article/view/9775/12604>

Mironova, O. (2019). *Rent regulation in New York City*. Community Service Society. <https://www.cssny.org/publications/entry/rent-regulation-in-new-york-city>

Molina Roig, E. (2018). *Una nueva regulación para los arrendamientos de vivienda en un contexto europeo*. Tirant Lo Blanch.

Moncloa (10 de noviembre de 2020a). *Remisión a las Cortes Generales de la Carta Social Europea (Revisada)*.

<https://www.lamoncloa.gob.es/consejodeministros/Paginas/enlaces/101120-enlace-carta-ue.aspx>

Moncloa (22 de diciembre de 2020b). *El Gobierno autoriza la firma del Protocolo de Reclamaciones Colectivas de la Carta Social Europea revisada*.

<https://prensa.mites.gob.es/WebPrensa/noticias/laboral/detalle/3921>

Moncloa (14 d'abril de 2021). *El Gobierno ampliará por tres meses más las medidas impulsadas en los últimos reales decretos-leyes sobre contratos de alquiler de vivienda y desahucios*.

https://www.lamoncloa.gob.es/serviciosdeprensa/notasprensa/transportes/Paginas/2021/140421-mitma_vivienda.aspx

Montalbán, R. (2017). Procesos de cambio: la huella de las mujeres en la Plataforma de Afectadas por las Hipotecas de Valencia. *Quaderns de Ciències Socials*, (36), 40-63.

<https://roderic.uv.es/bitstream/handle/10550/76335/6968098.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Moreno Sardà, A. (1977). *Mujeres en lucha. El movimiento feminista en España*. Anagrama.

Moreno Sardà, A. (1988). *La otra 'política' de Aristóteles*. Icaria.

Moreno Sardà, A. (1991). *Pensar la historia a ras de piel*. Ediciones La Tempestad.

Moreno Sardà, A. (1998). *La mirada informativa*. Bosch Casa Editorial.

Moreno Sardà, A. (2007). *De qué hablamos cuando hablamos del hombre*. Icaria.

Moreno Sardà, A., Corcoy, M., Molina, P. i Aguilar, A. (2011). *Manual de Periodisme per a la Ciutadania Plural*. Universitat Autònoma de Barcelona.

Moreno Sardà, A., Molina, P. (2012). La publicidad, fuente documental para explicar permanencias y cambios en las sociedades contemporáneas. *Cuestiones de género: de la igualdad y la diferencia*, (7), 177-195.

<http://dx.doi.org/10.18002/cg.v0i7.909>

Moreno Sardà, A.; Molina, P.; Simelio, N. (2017). CiudadaniaPlural.com: de las Humanidades Digitales al Humanismo Plural. *Revista Latina de Comunicación Social* (72) 87-113. <https://www.redalyc.org/pdf/819/81952828005.pdf>

Moreno Sardà, A., Rovetto, F. i Buitrago, A. (2008). *De quién hablan las noticias. Guía para humanizar la información*. Icaria.

Morin, E. (1974). *El paradigma perdido* (traducción de D. Bergada). Kairós

Müller, S. C. (2010). *El papel de la prensa en la mayor crisis económica que ha vivido la democracia española* [DEA, Universidad Complutense de Madrid].

Musterd, S., Marcińczak, S., Van Ham, M. i Tammaru, T. (2017). Socioeconomic segregation in European capital cities. Increasing separation between poor and rich. *Urban Geography*, 38(7), 1062-1083.

<https://doi.org/10.1080/02723638.2016.1228371>

Observatori DESC (2017). *El govern espanyol també recorre la Llei 4/2016 sobre habitatge*. <https://observatoridesc.org/ca/node/4215>

Observatori DESC (2019). *Comunicat de Valoració del Decret-Llei sobre lloguers de la Generalitat de l'Observatori DESC*.
<https://observatoridesc.org/ca/comunicat-valoracio-del-decret-llei-sobre-lloguers-generalitat>

Observatori DESC, Agència de Salut Pública de Barcelona-Consorci Sanitari de Barcelona, Enginyeria Sense Fronteres, APE i PAH (2018a). La situació del dret a l'habitatge, la pobresa energètica i el seu impacte en la salut a Barcelona. *Radiografies de la situació del dret a l'habitatge, la pobresa energètica i el seu impacte en la salut a Barcelona, 1*. <https://pahbarcelona.org/wp-content/uploads/2018/03/Estudi-Salut-ODESC-alta.pdf>

Observatori DESC, Agència de Salut Pública de Barcelona-Consorci Sanitari de Barcelona, Enginyeria Sense Fronteres, APE i PAH (2018b). Perspectiva de gènere sobre el dret a l'habitatge i la pobresa energètica a Barcelona. *Radiografies de la situació del dret a l'habitatge, la pobresa energètica i el seu impacte en la salut a Barcelona, 2*. <https://pobresaenergetica.es/wp-content/uploads/2020/05/Estudi-Genere-ASPB-ODESC-ESF-alta.pdf>

Observatori DESC, Agència de Salut Pública de Barcelona-Consorci Sanitari de Barcelona, Enginyeria Sense Fronteres, APE i PAH (2018c). Una mirada en profunditat a la salut de les persones afectades per l'accés a l'habitatge i la pobresa energètica. *Radiografies de la situació del dret a l'habitatge, la pobresa energètica i el seu impacte en la salut a Barcelona, 3*.
<https://pahbarcelona.org/wp-content/uploads/2018/11/Informe-III-Estudi-Salut.pdf>

Observatori DESC i Institut de Recerca TransJus de la UB (2018). *La llei del dret a l'habitatge de Catalunya: deu anys de vigència. Balanç i futur*. Thomson Reuters-Aranzadi.

Observatori DESC i PAH (2013). *Emergencia habitacional en el Estado español. La crisis de las ejecuciones hipotecarias y los desalojos desde una perspectiva de derechos humanos*. <https://observatoridesc.org/es/node/4302>

Observatori DESC i PAH (2015). *Emergència habitacional a Catalunya. Impacte de la crisi hipotecària en el dret a la salut i els drets dels infants*. <https://observatoridesc.org/ca/node/4309>

Observatori DESC i PAH (2016). *Exclusió residencial al món local. Informe de la crisi hipotecària a Barcelona 2013-2016*. http://observatoridesc.org/sites/default/files/informeodesc_web.pdf

Observatori DESC, PAH i APE (2016). *Informe sobre emergència habitacional i pobresa energètica: Una radiografia de Badalona, Barcelona, Girona, L'Hospitalet, Lleida, Mataró, Sabadell, Sant Cugat del Vallès, Reus, Santa Coloma de Gramenet, Tarragona i Terrassa*. http://old.pobresaenergetica.es/wp-content/uploads/2016/07/informe_12municipis.pdf

Observatori Metropolità de l'Habitatge de Barcelona (2019). *L'habitatge a la metròpoli de Barcelona 2018*. <https://iermb.uab.cat/es/noticias/presentacion-de-l-habitatge-a-la-metropoli-de-barcelona-2018/>

Observatori Metropolità de l'Habitatge de Barcelona (2020). *L'oferta i la demanda d'habitatges de lloguer. Dades mensuals de portals immobiliaris. Juliol 2020*. https://www.ohb.cat/wp-content/uploads/2020/12/LAB-Oferta-i-Demanda-juliol_20.pdf

Observatorio de Vivienda y Suelo (n.d.). *Boletines Periódicos*. Ministerio de Transportes, Movilidad y Agenda Urbana. Gobierno de España.

<https://www.mitma.gob.es/arquitectura-vivienda-y-suelo/urbanismo-y-politica-de-suelo/estudios-y-publicaciones/observatorio-de-vivienda-y-suelo>

ONU (2000). *Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni (ODM)*.

https://www.who.int/topics/millennium_development_goals/about/es/

ONU (2002). Diecisiete preguntas frecuentes acerca de los Relatores Especiales de Naciones Unidas. *Folleto Informativo*, (27), 1-29.

<https://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet27sp.pdf>

ONU (2015). *Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS)*.

<https://www.un.org/sustainabledevelopment/es/objetivos-de-desarrollo-sostenible/>

ONU (22 de març de 2019). La vivienda es un derecho humano, no solo una mercancía. *Oficina de l'Alt Comissionat de les Nacions Unides (OHCHR)*.

<https://www.ohchr.org/SP/NewsEvents/Pages/AdequateHousing.aspx>

ONU-Habitat (2010). El derecho a una vivienda adecuada. *Folleto informativo* (21), 1-65.

https://www.ohchr.org/Documents/Publications/FS21_rev_1_Housing_sp.pdf

ONU-Habitat (2020). *Mensajes clave Covid y Vivienda*. ONU-Habitat.

https://unhabitat.org/sites/default/files/2020/05/spanish_final_un-habitat_key_messages-covid19_and_housing.pdf

Ortega, J. i Jabardo, M. (30 de juny - 2 de juliol de 2016). *Origen del movimiento en defensa del derecho a la vivienda desde la narrativa de sus activistas: antecedentes estructurales y organizaciones embrionarias*.

Comunicación en el XII Congreso Español de Sociología, Gijón, España.

Pacto Internacional de Derechos Civiles y Políticos. 16 de diciembre de 1966. <https://www.ohchr.org/sp/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>

Pacto Internacional de Derechos Económicos, Sociales y Culturales (PIDESC). 16 de diciembre de 1966.

<https://www.ohchr.org/SP/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx>

PAH Barcelona (12-18 de setembre de 2016). *Agenda de la setmana de PAH Barcelona. Escola PAH*. <https://pahbarcelona.org/es/tag/escola-pah/>

PAH Barcelona (2017). *Valoració dels 2 anys de polítiques públiques d'habitatge de l'Alcaldessa Ada Colau. Barcelona*. <https://pahbarcelona.org/wp-content/uploads/2017/10/Informe-2-anys-Ada-Colau-PAHBcn.pdf>

PAH Barcelona (27 de setembre de 2018). *Manifest de les PAHs catalanes de la campanya Recuperem La 24*. <https://pahbarcelona.org/ca/recuperem-la-llei-24-2015-per-acabar-amb-lemergencia-habitacional/>

PAH Barcelona (9 de juny de 2020). *La Generalitat tanca les portes a les ajudes al lloguer per la Covid-19*. <https://pahbarcelona.org/ca/la-generalitat-tanca-les-portes-a-les-ajudes-al-lloguer-per-la-covid-19/>

PAH Barcelona (n.d.a). *Assemblees*. Recuperat el 2 d'octubre de 2020 de <https://pahbarcelona.org/ca/assemblees/>

PAH Barcelona (n.d.b). *Documents útils hipoteca*. Recuperat el 4 d'abril de 2019 de <https://pahbarcelona.org/es/documentos-utiles-hipoteca>

PAH Barcelona (n.d.c). *Documents útils lloguer*. Recuperat l'1 d'abril de 2019 de <https://pahbarcelona.org/es/docs-utiles-alquiler>

PAH Barcelona (n.d.d). *Documents útils ocupacions*. Recuperat el 4 de març de 2019 de <https://pahbarcelona.org/es/docs-utiles-ocupaciones/>

PAH Barcelona (n.d.e). *Las 5 de la PAH*.

<https://pahbarcelona.org/es/tag/las-5-de-la-pah/>

Palomares, M.; i García, J. (2012). *Sabers i Pràctiques Feministes Una aproximació al moviment feminista de Catalunya*. ACSUR-LAS SEGOVIAS.

Parcerisa, LI. (2014). La PAH: un moviment social contrahegemònic?. *Oxímora Revista Internacional d'Ètica i Política*, (4), 23-40.

<https://revistes.ub.edu/index.php/oximora/article/view/10237>

Parratt, S. (2005). El lema “piensa globalmente, actúa localmente” del desarrollo sostenible y los medios de comunicación. *Politika: Revista de Ciencias Sociales*, (1), 99-107. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=1457243>

Parreño, J. M. (2003). El destino social de la vivienda protegida de promoción privada: el caso de Las Palmas de Gran Canaria (1940-78). *Scripta Nova. Revista electrónica de geografía y ciencias sociales*, 7(146).

[http://www.ub.es/geocrit/sn/sn-146\(093\).htm](http://www.ub.es/geocrit/sn/sn-146(093).htm)

Pastor, M., Carter, V. i Abood, M. (2018). *Rent Matters: What are the impacts of Rent Stabilization Measures?* Universitat US Dornsife de Califòrnia - Program for Environmental and Regional Equity.

<https://dornsife.usc.edu/pere/rent-matters>

Pelegri, M. i Browne Sartori, R. (2013). Hacia una "arqueología de los medios" contrahegemónicos en América Latina. Una propuesta de investigación temática. Dins de F.J. Herrero Gutiérrez, F. Sánchez Pita i A. Isaac Ardèvol Abreu i S. Toledano Buendía (Coords.), *La sociedad ruido: entre el dato y el grito* (pp. 74-75). Sociedad Latina de Comunicación Social.

<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5229382>

Perceval, J.M. (2008). El estado líquido del ciberperiodismo. *Anàlisi: quaderns de comunicació i cultura*, (36), 79-86.

<https://core.ac.uk/download/pdf/38977784.pdf>

Pérez Balbi, M.I. (2015). Hacer visible / Hacer audible. Paralelos entre el escrache de H.I.J.O.S. y la PAH (España). *Nexus Comunicación*, (17), 144-161.

<https://doi.org/10.25100/nc.v1i17.697>

Pérez Barrasa, T., Rodríguez Coma, M.; i Blanco Moreno, A. (2010). Política de gasto en vivienda. *Papeles de Trabajo del Instituto de Estudios Fiscales* (1), 1-65.

https://www.ief.es/docs/destacados/publicaciones/papeles_trabajo/2011_01.pdf

Pérez del Hoyo, R. i Gutiérrez Mozo, M. (2013). Primeras políticas de vivienda en España y su influencia en la evolución de la tipología residencial: el caso de Benalúa (1883-1956). *Revista INVI*, 28(78), 221-255.

<http://revistainvi.uchile.cl/index.php/INVI/article/view/759>

Pérez Díaz, P.L., Berná Sicilia, C. i Arroyas-Langa, E. (2013). La interpretación simbólica de los desahucios en España a través del frame: un análisis semántico de la conversación en Twitter. Dins de B. Lloves i F. Segado (Dirs.), *Actas del I Congreso Internacional de Comunicación y Sociedad Digital* (pp. 732-756). Universidad Internacional de La Rioja.

Pérez Martínez, J. E. (2018) La radio libre en Madrid (1976-1989): los orígenes del movimiento por la libertad de emisión. Commons. *Revista de Comunicación y Ciudadanía Digital*, 7(1), 112-143.

<http://dx.doi.org/10.25267/COMMONS.2018.v7.i1.04>

Perramon Ayza, J. M. (2012). *Bombolles financeres i confusió informativa. Relació entre la informació econòmica als mitjans de comunicació i la presa de decisions d'inversió*. Kit-book. <http://hdl.handle.net/2445/33143>

Pisarello, G. (2009). El derecho a la vivienda como derecho social: Implicaciones constitucionales. *Revista catalana de dret públic*, (38), 2-13. <http://revistes.eapc.gencat.cat/index.php/rcdp/article/download/2174/n38-pisarello-es.pdf>

Pizza, A. (2012). *Barcelona contemporánea: el ocaso de un modelo* (traducción de M. Uribe). *Dearq*, (11), 32-37. <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/5228797.pdf>

Projecte de decret pel qual s'aprova el Pla territorial sectorial d'habitatge, i es despleguen els articles 12.9, 73.1 i 75.1 de la Llei 18/2007, de 28 de desembre, del dret a l'habitatge (n.d.).

https://territori.gencat.cat/ca/detalls/Article/projecte_decret_pla_territorial_sectorial_habitatge-00001

Pruijt, H. (2004). Okupar en Europa. Dins de R. Adell i M. Martínez (coords.), *¿Dónde están las llaves? El movimiento okupa: prácticas y contextos sociales* (pp. 35-60). Los Libros de la Catarata.

PSOE i Unidas Podemos (2018). *Acuerdo de Presupuestos generales del Estado 2019: Presupuestos para un estado social*. La Moncloa. https://www.lamoncloa.gob.es/presidente/actividades/Documents/2018/4_5906908181916812206.pdf

PSOE i Unidas Podemos (2019). *Coalición progresista: un nuevo acuerdo para España*. PSOE. <https://www.psoe.es/media-content/2019/12/30122019-Coalici%C3%B3n-progresista.pdf>

Puente, S. i Grassau, D. (2011). Periodismo ciudadano: dos términos contradictorios. La experiencia chilena según sus protagonistas. *Palabra Clave*, 14(1), 137-155. <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=64920732009>

Puig, G. (2017). *¡Sí se puede!: en busca de la reparación civil: la Plataforma de Afectados por la Hipoteca de Barcelona como performance cultural* [Tesi Doctoral, Facultad Latinoamericana de Ciencias Sociales, Sede Académica de Méjico].

https://flacso.repositorioinstitucional.mx/jspui/bitstream/1026/131/1/Puig_G.pdf

Quintana Pujalte, A.L., Castillo Esparcia, A. i Carretón Ballester, M.C. (2018). Relaciones Públicas ciudadanas. Actores, discursos y construcción de identidad de movimientos contra los desahucios en España. *Revista de comunicación*, (15), 83-97.

<https://www.raco.cat/index.php/ObraDigital/article/view/340684>

Raji, M. y otros vs. España. Decisión sobre la demanda C-3537/13. Tribunal Europeo de Derechos Humanos. (31 de gener de 2013). https://www.mjusticia.gob.es/gl/AreaInternacional/TribunalEuropeo/Documents/1292427582835-Decisi%C3%B3n_MOHAMED_RAJI_c._Espa%C3%B1a.pdf

Ramonet, I. (2011). *La explosión del periodismo Internet pone en jaque a los medios tradicionales* (traducción de B. Moreno-Luque). Capital Intelectual. https://www.felsemiotica.com/descargas/ramonet_explosion_del_periodismo.pdf

Raya, J.M. (2020). *El impacto de la pandemia en el mercado de la vivienda en España: diagnóstico y políticas*. [Documento de Trabajo, Universidad Pontificia de Comillas]. <https://repositorio.comillas.edu/xmlui/handle/11531/53308>

Real Decreto-ley 2/1985 sobre Medidas de Política Económica. 30 d'abril de 1985. BOE Núm. 111. <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1985-8402>

Real Decreto 801/2005 por el que se aprueba el Plan Estatal 2005-2008 para favorecer el acceso de los ciudadanos a la vivienda. 1 de juliol de 2005. BOE Núm. 166. <https://www.boe.es/boe/dias/2005/07/13/pdfs/A24941-24968.pdf>

Real Decreto 7/2015 por el que se aprueba el texto refundido de la Ley de Suelo y Rehabilitación Urbana. 30 d'octubre de 2015. BOE Núm. 261. <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2015-11723>

Real Decreto-ley 7/2019 de medidas urgentes en materia de vivienda y alquiler. 1 de març de 2019. BOE Núm. 55. <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2019-3108>

Real Decreto-ley 8/2020 de medidas urgentes extraordinarias para hacer frente al impacto económico y social del COVID-19. 17 de març de 2020. BOE Núm. 73. <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2020-3824>

Real Decreto-ley 11/2020 por el que se adoptan medidas urgentes complementarias en el ámbito social y económico para hacer frente al COVID-19. 31 de marzo de 2020. BOE Núm. 91. <https://www.boe.es/boe/dias/2020/04/01/pdfs/BOE-A-2020-4208.pdf>

Rengifo Calderón, A. i Oporto del Olmo, A. (2005). Historia, presente y prospectiva de las migraciones en España. *ICE, Revista de Economía*, (826), 155-165. <http://agora.edu.es/servlet/articulo?codigo=1710473>

Resolución 11/5 de 2009. Consecuencias de la deuda externa y de las obligaciones financieras internacionales conexas de los Estados para el pleno goce de todos los derechos humanos, sobre todo los derechos económicos, sociales y culturales. Consejo de Derechos Humanos de la ONU. 17 de junio de 2009. https://ap.ohchr.org/documents/S/HRC/resolutions/A_HRC_RES_11_5.pdf

Rheingold, H. (2004). *Multitudes inteligentes. La próxima revolución social*. Gedisa editorial.

Riquer, B. (2010). La dictadura de Franco. Crítica/Marcials Pons.

Rius, J.C. (2018). Los diez valores éticos por los que apuestan los nuevos medios progresistas. *RUTA Comunicación*, (9), 4-30.
<https://revistes.uab.cat/rutacom/article/view/n9-rius>

Rius, J.C. (2019). *La regeneración del periodismo: el modelo de eldiario.es (2012-2017)* [Tesi Doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona-Departament de Periodisme i de Ciències de la Comunicació].
<https://www.tdx.cat/handle/10803/666649#page=1>

Rodríguez Alonso, R. (2010). La política de vivienda en España en el contexto europeo: deudas y retos. *Revista INVI*, 25(69), 125-159. <http://dx.doi.org/10.4067/S0718-83582010000200004>

Rodríguez López, J. (2002). La inflación persiste en un marco de crecimiento debilitado. *Ciudad y Territorio. Estudios Territoriales*, (133-134), 573-598.

Rodriguez, C. (19-21 de maig de 2003). *La experiencia de nuestros medios. La iniciativa de la comunicación*. IV Conferencia Internacional de Comunicación Social: Perspectivas de la Comunicación para el Cambio Social y el III Encuentro OURMedia/Nuestros Medios, Universidad del Norte, Barranquilla, Colòmbia. <http://www.comminit.com/en/node/150483/37>

Rolnik, R. (2017). *La guerra de los lugares. La colonización de la tierra y la vivienda en la era de las finanzas*. Descontrol.

Romanos, E. (2016). De Tahrir a Wall Street por la Puerta del Sol: la difusión transnacional de los movimientos sociales en perspectiva comparada. *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, (154), 103-118. <http://dx.doi.org/10.5477/cis/reis.154.103>

Roush, C. (2008). Unheeded Warnings. *American Journalism Review* (Octubre/Novembre), 35-39.

RTVE noticias (18 de setembre de 2018). El Congreso admite a trámite la ley de vivienda y pobreza energética propuesta por Unidas Podemos. <https://www.rtve.es/noticias/20180918/ley-vivienda-pobreza-energetica-propuesta-podemos-decae-ante-falta-apoyo-del-pnv/1801940.shtml>

Ruiz-Rico, G. (2008). *El derecho constitucional a la vivienda. Un enfoque sustantivo y competencial*. Ministerio de Vivienda.

Rusiñol, P. (2013). *Papel Mojado. La crisis de la prensa y el fracaso de los periódicos en España*. Debate.

Sabaté Muriel, I. (2016). La ruptura de una economía moral y la deslegitimación de las deudas hipotecarias. *Nómadas. Critical Journal of Social and Juridical Sciences*, 47(1), 103-117. https://doi.org/10.5209/rev_NOMA.2016.v47.n1.52399

Sádaba, T. (2001). Origen, aplicación y límites de la teoría del encuadre (framing) en comunicación. *Comunicación y Sociedad*, 14(2), 143-175.

<https://hdl.handle.net/10171/7975>

Sala, E. i Tutor, A. (2016). *El uso de la imagen como eje de cambio de poder: el caso de la Plataforma de Afectados por la Hipoteca. Carte Semiotiche*, (4), 88-102.

https://www.researchgate.net/publication/325226003_El_uso_de_la_imagen_como_eje_de_cambio_de_poder_el_caso_de_la_Plataforma_de_Afectados_por_la_Hipoteka

Salaverría, R. (2005). *Redacción periodística en internet. Eunsa*.

Salaverría, R. (2009). Los medios de comunicación ante la convergencia digital. Dins de *Actas del I Congreso Internacional de Ciberperiodismo y Web 2.0 (CD-Room)*. Servicio Editorial de la Universidad del País Vasco.

<https://hdl.handle.net/10171/5099>

Sampedro, V. (2014). *El cuarto poder en red. Por un periodismo (de código) libre*. Icaria.

Sánchez Ferriz, R. (2004). Generaciones de derechos y evolución del estado (la evolución histórico-ideológica de las declaraciones de derechos: algún apunte discrepante sobre la teoría de las diversas generaciones de derechos. Dins de Y. Gómez Sánchez (Coord.), *Pasado, presente y futuro de los derechos humanos* (1a ed., pp. 207-228). Universidad Nacional de Educación a Distancia (UNED).

Sánchez Morcillo, J.C. i Abril García, M.C. vs. Banco Bilbao Vizcaya Argentaria. Asunto C-169/14. Sentencia del Tribunal de Justicia de la Unión Europea relativa a una petición de decisión prejudicial. (17 de juliol de 2015). <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=155118&doclang=es>

Sánchez, M.A., Rius, J. i Zarlenga, M. (2012): ¿Ciudad creativa y ciudad sostenible? Un análisis crítico del modelo Barcelona de políticas culturales. *Revista Crítica de Ciencias Sociales*, (99), 31-50.

Sancho, S. i Ros, C. (1998). La població de Catalunya en perspectiva històrica. *La Societat Catalana*, 3, 91-116. https://ddd.uab.cat/pub/caplli/1998/186101/soccat_a1998p91.pdf

Sanmartín, L.M. (2019). PAHWER. *Análisis etnográfico de la Plataforma de Afectados por la Hipoteca* [Tesi Doctoral, Universitat de Barcelona]. <https://www.tdx.cat/handle/10803/669134#page=1>

Sanz, M. (2015). *From victims to activists: The role of communication for the empowerment and impact of the PAH anti-evictions movement in Spain* [Màster en Comunicació per al Desenvolupament, MALMÖ University]. <https://muep.mau.se/handle/2043/19452>

Sassen, S. (2003). *Los espectros de la globalización*. Fondo de Cultura Económica.

Scanlon, K., Fernández Arrigoitia, M. i Whitehead, C. (2015). Social housing in Europe. *European Policy Analysis*, (17), 1-12. <http://www.iut.nu/wp-content/uploads/2017/07/Social-Housing-in-Europe.pdf>

Schlesinger, P.C. (2010). *Selections from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci*. *International Journal of Cultural Policy*, 16(1), 72-73. <https://doi.org/10.1080/10286630902952421>

Scolari, C. (2008). *Hipermediaciones. Elementos para una Teoría de la Comunicación Digital Interactiva*. Gedisa editorial.

Scolari, C. (2009). Transmedia Storytelling: Implicit Consumers, Narrative Worlds, and Branding in Contemporary Media Production. *International Journal of Communication*, 3, 586-606. <http://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/477>

Sebastián Morillas, A. (2017). The role of advertising in Spain in the press and radio during Franco's regime: The birth of consumer society. *Cuadernos.info*, (41), 209-226. <https://scielo.conicyt.cl/pdf/cinfo/n41/0719-367X-cinfo-41-00209.pdf>

Segura, I. (2011). *Dones de Gràcia, Itineraris històrics*. Ajuntament de Barcelona i Districte de Gràcia.

Segura, I. (2013). Històries. Dins de *Quaderns de la Igualtat. La història de les dones i el gènere* (1a. ed., pp. 23-32). Publicacions URV. <http://www.publicacions.urv.cat/lllibres-digital/quaderns-de-la-igualtat/36-quaderns-de-la-igualtat/425-la-historia-de-les-dones-i-el-genere>

Seijas, R. (2016). Criminalización de los movimientos sociales a través del discurso de la prensa liberal y conservadora: el caso de la Plataforma de Afectados por la Hipoteca y los Escraches. *Commons. Revista de Comunicación y Ciudadanía digital*, 4(2). <https://revistas.uca.es/index.php/cayp/article/view/3096>

Sentís, C. (1994). *Viatge en transmiserià*. Edicions la Campanya.

Sequera, J. (2011). Del movimiento vecinal a las movilizaciones por una vivienda digna en Madrid. De la necesidad hecha derecho al derecho hecho necesidad. *Nómadas. Revista Crítica de Ciencias Sociales y Jurídicas*, 29(1). <https://revistas.ucm.es/index.php/NOMA/article/viewFile/NOMA1111140489A/256>

Serrano-Martínez, C. (2021). COVID-19 y vivienda. Experiencias de familias confinadas con menores de cuatro años en el hogar. *EHQUIDAD. Revista Internacional de Políticas de Bienestar y Trabajo Social*, (15), 27-46.

<https://doi.org/10.15257/ehquidad.2021.0002>

Serrano, E. (2012). New technologies, social networks and media: Spanish Revolution. *Revista Româna de Jurnalism si Comunicare*, 7(3/4), 27-34.

<https://ideas.repec.org/a/foj/journal/y2012i3-4p27-34.html>

Serrano, E. (15 de maig de 2014). *El 15M como medio: autoorganización y comunicación distribuida*. 15MP2P. Encuentro transdisciplinar del 15M. Universitat Oberta de Catalunya, Barcelona. <https://tecnopolitica.net/es/content/el-15m-como-medio-autoorganizaci%C3%B3n-y-comunicaci%C3%B3n-distribuida>

Sfez, L. (2005). *Técnica e Ideología: Un Juego de Poder*. Siglo XXI Editores.

Sindicat de Barri del Poble Sec (2017). *La batalla per l'habitatge a Barcelona* [Arxiu d'infografia].

https://issuu.com/sindicatdebarripoblesec/docs/mapa_batalla_habitatge_bcn_2.0_

Sindicat de Llogaters (22 de maig de 2019). *Un #DecretFarsa. Valoració Urgent sobre el Decret de Lloguers aprovat per la Generalitat*.

<https://sindicatdellogateres.org/valoracio-urgent-del-sindicat-de-llogateres-sobre-el-decret-de-lloguers-aprovat-pel-govern-de-la-generalitat/>

Sindicat de Llogateres (n.d.). *10 propostes*. Recuperat el 20 d'abril de 2020 de <https://sindicatdellogateres.org/10-propostes/>

Snow, D., Rochford, B., Worden, S. i Benford, R. (2006). Procesos de alineamiento de marcos, micromovilización y participación en movimientos. Dins de A. Chihu Amparán, *El análisis de los marcos en la sociología de los movimientos* (pp. 31-82). Porrúa.

Sorrentino, C. (2013). El equívoco del periodismo ciudadano. Cómo las nuevas formas de consumo de la información están redefiniendo el periodismo. *AdComunica*, (6), 21-37. <http://dx.doi.org/10.6035/2174-0992.2013.6.3>

Starkman, D. (2009) Power problem: The business press did everything but take on the institutions that brought down the financial system. *Columbia Journalism Review* 48(1), 24-30.

Statista (2020). *Porcentaje de población con vivienda en régimen de arrendamiento en la Unión Europea (EU-27) en 2019, por países*. <https://es.statista.com/estadisticas/610378/porcentaje-de-poblacion-viviendo-de-alquiler-en-los-paises-de-la-union-europea/>

Suárez, M (2019). Objetos desobedientes: escraches y la lucha por la vivienda en la PAH. *Arbor*, 195(793). <https://doi.org/10.3989/arbor.2019.793n3007>

Sulé, X. (2011). Periodisme alternatiu i militant. *Revista Capçalera del Col·legi de Periodistes de Catalunya*, (151), 14-19. <https://www.raco.cat/index.php/Capcalera/article/view/325026/415652>

Sust, T. (25 de març de 2021). Ocho candidatos aspiran a convertirse en Síndic de Greuges de Barcelona. *El Periódico de Catalunya*. <https://www.elperiodico.com/es/barcelona/20210325/sindic-de-greuges-de-barcelona-11610476>

Sung-Tae i Young-hwan (2007). New functions of Internet mediated agenda-setting. *Journalism review*, 1(2), 3-29.

Tamames, R. (1994). *Introducción a la economía española*. Alianza Editorial-Ediciones del Prado.

Tapscott, D. (2009). *Grown up digital. How the net generation is changing your world*. McGraw-Hill.

Tarrow, S. (1994). *Power in Movement. Social Movements, Collective Action and Politics*. Cambridge University Press.

Tatjer, M. i Larrea, C. (2008). *El barraquisme a la ciutat de Barcelona. Can Valero, la Perona i el Carmel*. Institut Català d'Antropologia.

Tatjer, M. i Larrea, C. (2010). *Barraques: la Barcelona informal del segle XX*. MUHBA, Ajuntament de Barcelona, Institut de Cultura.

Tejerina, B. (2018). Els moviments socials en la Transició Política: herències, singularitats i transformacions de la mobilització social en la dècada de 1970. *Debats, Revista de cultura, poder i societat*, 132(1), 69-84.
<http://revistadebats.net/article/view/1734>

Tilly, C. (1999). From Interactions to Outcomes in Social Movements. In M. Giugni, D. McAdam i Ch. Tilly, *How Social Movements Matter* (pp. 253-270). University of Minnesota Press.

TitanPad (12 de novembre de 2016). *Shutting down TitanPad*.
http://blog.titanpad.com/2016/11/shutting-down-titanpad_12.html

Toboso, P. (2018). El movimiento feminista y la política de pactos de la Transición: logros y renuncias. *Debats. Revista de cultura, poder y sociedad*, 132(1), 39-49. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6490737>

Toffler, A. (1980). *The third wave*. Bantam Books.

Toret (Coord.) (2013). *Tecnopolítica: la potencia de las multitudes conectadas. El sistema-red 15M como nuevo paradigma de la política distribuida*. IN3 Working Paper Series-Universitat Oberta de Catalunya.
[https://tecnopolitica.net/sites/default/files/1878-5799-3-PB%20\(2\).pdf](https://tecnopolitica.net/sites/default/files/1878-5799-3-PB%20(2).pdf)

Torres López, J. (2013). Economía, sociedad y democracia europea, bajo la dictadura de los mercados. Dins de Eurobask (Ed.), *La odisea de Europa en la globalización: ¿un viaje sin destino?* (pp 97-104). Europako Mugimenduaren Euskal Kontseilua-Consejo Vasco del Movimiento Europeo.
<http://hdl.handle.net/10234/181646>

Tratado de Lisboa por el que se modifican el Tratado de la Unión Europea y el Tratado constitutivo de la Comunidad Europea. 13 de diciembre de 2007.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2007:306:FULL&from=ES>

Tribunal Constitucional. Sentencia 247/2007, relativa al Recurso de inconstitucionalidad núm. 7288-2006 contra el art. 20 de la Ley Orgánica 1/2006 de reforma de la Ley Orgánica 5/1982 de Estatuto de Autonomía de la Comunidad Valenciana. 12 de diciembre de 2007. <http://hj.tribunalconstitucional.es/es-ES/Resolucion/Show/6214>

Tribunal Constitucional. Sentencia 31/2010, relativa al Recurso de inconstitucionalidad 8045-2006 contra diversos preceptos de la Ley Orgánica 6/2006 de reforma del Estatuto de Autonomía de Cataluña. 28 de juny de 2010.
https://boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2010-11409

Tribunal Constitucional (31 de maig de 2016). El TC admite a trámite el recurso del gobierno contra la ley 24/2015 de Cataluña, que establece medidas en el ámbito de la vivienda y la pobreza energética. *Nota Informativa*, 53/2016.

https://www.tribunalconstitucional.es/NotasDePrensaDocumentos/NP_2016_053/Nota_Informativa_no_53-2016.pdf

Tribunal Constitucional. Auto 101/2018, relativo al recurso de inconstitucionalidad 4752-2017, por el que se mantiene la suspensión de varios preceptos de la Ley del Parlamento de Cataluña 4/2016, de medidas de protección del derecho a la vivienda de las personas en riesgo de exclusión residencial. 2 d'octubre de 2018. <http://hj.tribunalconstitucional.es/es-ES/Resolucion/Show/25771>

Tribunal Constitucional. Sentencia 13/2019, relativa al Recurso de inconstitucionalidad 2501-2016 contra diversos preceptos de la Ley del Parlamento de Cataluña 24/2015. 31 de gener de 2019. <http://hj.tribunalconstitucional.es/es-ES/Resolucion/Show/25846#ficha-tecnica>

Tribunal Constitucional (28 de gener de 2021a). El pleno del TC admite a trámite el recurso de inconstitucionalidad del PP contra varios preceptos de la Ley de Cataluña 11/20, que limita el precio en los contratos de arrendamiento de vivienda. *Nota informativa*, 2/2021.

https://www.tribunalconstitucional.es/NotasDePrensaDocumentos/NP_2021_002/NOTA%20INFORMATIVA%20N%C2%BA%202-2021.pdf

Tribunal Constitucional (28 de gener de 2021b). El pleno del TC por unanimidad estima en parte el recurso de inconstitucionalidad presentado por 86 diputados del PP contra el decreto-ley del Gobierno de Cataluña 17/2019 que regula las medidas urgentes para mejorar el acceso a la vivienda. *Nota informativa*, 4/2021.

https://www.tribunalconstitucional.es/NotasDePrensaDocumentos/NP_2021_004/NOTA%20INFORMATIVA%20N%C2%BA%204-2021.pdf

Trilla, C. (2014). Desigualdad y vivienda. *ACE (Arquitectura, Ciudad y Entorno)*, 9(26), 95-126. <http://hdl.handle.net/2099/15486>

Trilla, C. (19-21 de març 2019). *Mesurar per planificar. La generació d'indicadors i la presentació de l'estat de la qüestió*. Fòrum d'Habitatge i Rehabilitació (FHAR), Barcelona. <https://www.ohb.cat/wp-content/uploads/2019/04/201903-FHAR-Presentaci%C3%B3-Barcelona.pdf>

Tulloch, J. (2009). From amnesia to apocalypse: Reflections on journalism and the credit crunch. *Ethical Space: The International Journal of Communication Ethics*, 6(3/4), 99-109.

Urrutia, J. (2003). *Aburrimiento, rebeldía y ciberturbas. Una aproximación a la Economía Desmercada*. El Correo de las indias.

Valiente, C. (1996). El feminismo institucional en España: El Instituto de la Mujer, 1983-1994. *Revista Internacional de Sociología*, (13), 163-204.

Vázquez, L. D. i Serrano, S. (2011). *Los Principios de universalidad, interdependencia, indivisibilidad y progresividad. Apuntes para su aplicación práctica*. Biblioteca Jurídica Virtual del Instituto de Investigaciones Jurídicas de la UNAM. <https://archivos.juridicas.unam.mx/www/bjv/libros/7/3033/7.pdf>

Vila, F. (2016). La (in)esperada gentrificació cultural. El caso Barcelona. *Periférica*,(17), 285-297. <http://dx.doi.org/10.25267/Periferica.2016.i17.21>

Villafañe, J. (2006). *Introducción a la teoría de la imagen*. Ediciones Pirámide.

Vinelli, N. i Rodríguez Esperón, C. (2004). *Contrainformación: medios alternativos para la acción política*. Continente.

Vinuesa Angulo, J., De la Riva Ámez, J.M. i Palacios García, A.J. (2009). Política de vivienda y urbanismo. *Ciudad y Territorio Estudios Territoriales*, 41(161-162), 505-520. <https://recyt.fecyt.es/index.php/CyTET/article/view/75947>

We are Social España (2019). *Digital in Spain*.
<https://wearesocial.com/es/digital-2019-espana>

Weber, R. (2002). Extracting value from the city: Neoliberalism and urban redevelopment. *Antipode*, 34(3), 519-540. <http://dx.doi.org/10.1111/1467-8330.00253>

Wiener, N. (1965). *Cibernètica i Societat* (traducció de J. Monés). Edició 62 (publicació original de 1950).

Annexos

1. Quadre-resum de variables d'anàlisi de contingut dels mitjans

VARIABLES	DESCRIPCIÓ	CATEGORIES/ SUBCATEGORIES
1. MITJÀ	Capçalera a què correspon la Unitat Comunicativa (UC).	<ul style="list-style-type: none"> - La Vanguardia - El Periódico - La Directa
2. ANY	Any a què correspon la UC. És una variable per facilitar l'anàlisi diacrònic per anys.	<ul style="list-style-type: none"> - 2008 - 2009 - 2011 - 2013 - 2015 - 2017 - 2018 - 2019
3. DIA	Data concreta (dia, mes i any) de la UC	---
4. NÚMERO D'EXEMPLAR	Variable de registre on s'enumeren els exemplars analitzats de cada mitjà per ordre d'anàlisi (en el cas de La Vanguardia: LV1, LV2...; en el cas de El Periódico: ELP1, ELP2...; en el cas de La Directa; LD1, LD2...)	---
5. NÚMERO D'IDENTIFICACIÓ DE LA UNITAT COMUNICATIVA	Variable de registre on s'enumeren les UC analitzades de cada exemplar de cada mitjà (En el cas de LV: LV1/1, LV1/2...; En el cas de ELP: ELP1/1, ELP1/2...; En el cas de LD: LD1/1, LD1/2...).	---
6. TITULAR	Titular literal de la UC.	---
7. ES DESTACA ALGUN PROTAGONISTA EN EL TITULAR?	Variable per determinar si els protagonistes principals apareixen al titular o no.	<ul style="list-style-type: none"> - Apareix protagonista 1 - Apareix protagonista 2 - Apareixen protagonistes 1 i 2 - Apareixen d'altres protagonistes - No apareix cap protagonista

VARIABLES	DESCRIPCIÓ	CATEGORIES/ SUBCATEGORIES
8. TEMA (LITERAL)	<p>Descripció del tema de la UC. A partir de les descripcions de tots els temes, s'ha establert una categoria de temes específics i una de temes generals. A la columna de la dreta, es mostra la categoria general en primer lloc i les específiques corresponents a les dues categories generals principals (dret social i bé de mercat) en segon lloc.</p>	<p>Dret social: quan s'aborden les condicions/dificultats per a l'exercici del dret a l'habitatge.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Desnonaments - ILP 2013 - Pujada lloguers i gentrificació - Habitatge social/ajuts - Ocupacions amb finalitats delictives (des del punt de vista de les implicacions per a la convivència veïnal als barris) - Ocupacions per necessitat (per part de col·lectius vulnerables) - Mort /suïcidi (per amenaça de desnonament) - Pobresa energètica - ILP 2015 - Accions judicials dret habitatge - Finques degradades - Sense llar - Assetjament immobiliari - Espais socials okupats - Alternatives habitatge (habitatge cooperatiu) - Altres polítiques habitatge - Dret a l'habitatge en general (quan es contempen globalment diversos dels aspectes anteriors). - Altres. <p>Bé de mercat: quan s'aborda l'habitatge com a bé de mercat/bé financer.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mercat i sector immobiliari - Sector financer - Situació econòmica general - Altres <p>Escrache</p> <p>Actuació policial (contra ocupacions delictives)</p> <p>Millores als habitatges (rehabilitació, confort...)</p> <p>Defensa medi ambient (front a projectes immobiliaris)</p> <p>Espais socials Okupats</p> <p>Repressió moviments socials</p> <p>Altres</p>

VARIABLES	DESCRIPCIÓ	CATEGORIES/ SUBCATEGORIES
9. GÈNERE PERIODÍSTIC	Gènere periodístic a què correspon la UC.	Informatius/interpretatius Opinió <ul style="list-style-type: none"> - Article d'opinió - Carta del lector - Editorial - Semàfor - Tira còmica Breu Entrevista Altres
10. SECCIÓ	Secció en què es publica la UC sobre habitatge. En aquest cas, les categories són els noms que les seccions reben a cada mitjà i, per tant, són diferents segons el cas.	A La Vanguardia: <ul style="list-style-type: none"> - Economia - Tendències - Viure - Política - Opinió - Sumari* - La Contra A El Periódico: <ul style="list-style-type: none"> - Economia - Societat - Gran Barcelona - Política - Opinió - Tema del Dia - Contraportada A La Directa: <ul style="list-style-type: none"> - Així està el patí - Impressions - Quaderns d'Illacrua - A fons - De dalt a baix - Al peu del canó - Expressions - Roda el món - Cruïlla - Entrants - La Indirecta - Miralls - Què es cou - La línia - La indignació al Parlament

VARIABLES	DESCRIPCIÓ	CATEGORIES/ SUBCATEGORIES
11. AUTOR / LLOC	Variable que recull el nom i cognom de l'autor/a de cada UC i el lloc des d'on escriu la informació.	Es desprenen diferents categories a partir de la informació literal recollida sobre l'autoria, que es concreten a les fileres 12-18.
12. SEXE AUTOR/A	Sexe de l'autor/a de la UC.	<ul style="list-style-type: none"> - Home - Dona - Mixt (quan és autoria compartida i hi ha dones i homes)
13. TIPUS D'AUTOR/A	Tipologia d'autor/a segons el seu perfil.	<ul style="list-style-type: none"> - Periodista - Redacció - Agència - Lector - Opinador/a - Dibuixant - Altres mitjans - Altres
14. LLOC DES D'ON S'ESCRIU (CIUTAT)	Ciutat del lloc des d'on escriu	<ul style="list-style-type: none"> - Barcelona - Altres capitals de província catalanes - Capitals de comarca catalanes (no capitals de província) - Altres ciutats catalanes - Madrid - Altres capitals de CCAA - Altres capitals de província espanyoles (no capitals de CCAA) - Altres ciutats espanyoles - Ciutats estrangeres - No pertinent
15. LLOC DES D'ON ESCRIU (COMARCA)	Comarca del lloc des d'on s'escriu, en cas que es faci des de Catalunya. Si no, s'ha considerat no pertinent.	<ul style="list-style-type: none"> - Barcelonès - Altres comarques Barcelona - Tarragonès - Altres comarques Tarragona - Gironès - Altres comarques Girona - Segrià - Altres comarques Lleida - No pertinent
16. LLOC DES D'ON ESCRIU (PROVÍNCIA)	Província del lloc des d'on escriu.	<ul style="list-style-type: none"> - Barcelona - Tarragona - Lleida - Girona - Madrid - Altres províncies - No pertinent

VARIABLES	DESCRIPCIÓ	CATEGORIES/ SUBCATEGORIES
17. LLOC DES D'ON ESCRIU (CCAA)	Comunitat autònoma des d'on s'escriu.	<ul style="list-style-type: none"> - Catalunya - Madrid - Altres - No pertinent
18. LLOC DES D'ON ESCRIU (ESTAT)	Estat des d'on s'escriu.	<ul style="list-style-type: none"> - Espanya - Estats Units - Altres - No pertinent
19. NÚMERO DE PÀGINA (xifra)	Número de pàgina de la publicació en què apareix la UC sobre habitatge.	<ul style="list-style-type: none"> - Parell - Imparell - No pertinent (si la UC ocupa dues o més pàgines)
20. APAREIX A LA PORTADA?	Variable per recollir si la UC és destacada o no en portada.	<ul style="list-style-type: none"> - Sí - No
21. APAREIX AL SUMARI**?	Variable per recollir si la UC és destacada o no al sumari, només en el cas de La Vanguardia, que es l'única de les tres publicacions on existeix aquesta secció.	<ul style="list-style-type: none"> - Sí - No - No pertinent (a El Periódico i la Directa)
22. NOMBRE CARÀCTERS	Registre del nombre de caràcters amb espais que ocupa la UC.	<ul style="list-style-type: none"> - Menor o igual a 1.000 - 1.001-3.000 - 3.001-5.000 - 5.001-7.000 - 7.001-9.000 - Més de 9.000 - No pertinent (per exemple si la UC és una tira còmica).
23. NOMBRE D'ELEMENTS AUDIOVISUALS	Nombre d'elements audiovisuals que té la UC.	---
24. DESCRIPCIÓ ELEMENT AUDIOVISUAL (S'ha fet l'anàlisi de les variables 24-29 en el cas de la primera i segona imatge amb més pes: Element audiovisual 1 i 2).	Descripció literal del contingut de l'element audiovisual (en cas que hi hagi imatge)	A partir de la informació literal recollida en aquesta variable, s'han establert les categories de les fileres 25 i 26.
25. TIPUS ELEMENT AUDIOVISUAL	Tipologia d'element audiovisual emprat segons el seu format.	<ul style="list-style-type: none"> - Fotografia - Gràfic/infografia - Il·lustració/dibuix - No pertinent

VARIABLES	DESCRIPCIÓ	CATEGORIES/ SUBCATEGORIES
26. FUNCIO ELEMENT AUDIOVISUAL	Funció de l'element audiovisual amb més pes dins de la UC.	<ul style="list-style-type: none"> - Decorativa / Il·lustrativa (decora sense aportar informació addicional a la del text) - Simbòlica (té una càrrega simbòlica/emotiva relacionada amb el contingut del text). - Organitzativa/interpretativa (serveix per facilitar la comprensió de les dades explicades al text, per exemple amb una infografia). - Informativa (imatge que aporta informació addicional no present a la part textual). - Humorística (quan es realitzen en clau d'humor, principalment en el cas de les tires còmiques). - No pertinent
27. AUTORIA ELEMENT AUDIOVISUAL	Denominació literal de l'autor/a de la imatge i organització a la qual pertany.	A partir de la informació literal recollida en aquesta variable, s'han establert les categories 28 i 29.
28. SEXE AUTOR/A ELEMENT AUDIOVISUAL	Sexe de l'autor/a de l'element audiovisual.	<ul style="list-style-type: none"> - Home - Dona - Mixt (si l'element audiovisual, normalment una infografia, ha estat elaborada per dues o més persones, entre les quals hi ha dones i homes). - No pertinent.
29. ORGANITZACIÓ A QUÈ PERTANY AUTOR/A ELEMENT AUDIOVISUAL	Tipologia d'organització a què pertany l'autor de la imatge.	<ul style="list-style-type: none"> - El propi mitjà - Un altre mitjà - Agència - Món empresarial - Institució pública - Tercer sector - Ciutadania - Altres - No pertinent
30. NOMBRE DE FONTS PRIMÀRIES (TOTAL)	Nombre total de fonts primàries principals citades per la informació.	---

VARIABLES	DESCRIPCIÓ	CATEGORIES/ SUBCATEGORIES
31. NOMBRE DE TIPUS DE FONTS PRIMÀRIES DIFERENTS (SEGONS EL SEU ROL SOCIAL)	Nombre de fonts primàries amb rols socials diferents (en aquest cas, es consideraran com a única font les fonts primàries amb el mateix rol social comptabilitzades per separat en la variable anterior).	---
32. FONT PRIMÀRIA PRINCIPAL (s'ha recollit aquesta variable en el cas de les dues fonts primàries principals amb major rellevància: Font primària 1 i 2).	Nom literal de la font primària. Les fonts primàries s'han classificat en les categories generals i específiques, que es detallen en primer i segon lloc, respectivament, a la columna de la dreta.	<p>Rol institucional</p> <ul style="list-style-type: none"> - Govern Municipal - Govern Autonomia - Govern Estat - Parlament Autonomia - Parlament Estat - Partit PP - Partit Socialista - Partit Units Podem - Diversos partits - Poder judicial - Estadística - Policia - Altres institucions públiques - Organisme internacional - Altres <p>Rol econòmic</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sector immobiliari - Sector financer - Empreses d'altres sectors <p>Rol social</p> <ul style="list-style-type: none"> - Moviment social - Afectat (només afectat i no activista organitzat) - Activista (si la persona és alhora afectada i activista d'un moviment organitzat se l'ha considerada activista) - ONG - Comunitat - Ciutadania - Sindicat - Moviment okupa - Economia social - Altres

VARIABLES	DESCRIPCIÓ	CATEGORIES/ SUBCATEGORIES
32. FONT PRIMÀRIA PRINCIPAL (s'ha recollit aquesta variable en el cas de les dues fonts primàries principals amb major rellevància: Font primària 1 i 2).	Nom literal de la font primària. Les fonts primàries s'han classificat en les categories generals i específiques, que es detallen en primer i segon terme, respectivament, a la columna de la dreta.	Altres rols <ul style="list-style-type: none"> - Acadèmic / Expert - Col·legi professional - Mitjà de comunicació - Advocats/ades - Agents del món artístic/cultural - Altres
33. NOMBRE DE PROTAGONISTES (QUANTITATIU)	Nombre de protagonistes principals de la UC	<ul style="list-style-type: none"> - 1 - 2 - 3 o més
34. DESIGNACIÓ DEL PROTAGONISTA PRINCIPAL (NOM, ORGANITZACIÓ, CÀRREC...) (les variables 34-45 s'han recollit per al primer i segon protagonista amb major rellevància: Protagonista 1 i 2).	Denominació amb què es fa referència al protagonista principal i al seu perfil (responsabilitat, càrrec, adscripció...).	A partir de la informació literal recollida amb aquesta variable, s'han establert les categoritzacions de les fileres 35-39.
35. ROL SOCIAL DEL PROTAGONISTA	Rol social del protagonista principal, que s'ha dividit en categories generals i específiques, que s'exposen en primer i segon lloc, respectivament, a la columna de la dreta.	Rol institucional <ul style="list-style-type: none"> - Govern municipal - Govern autonòmic - Govern estatal - Partit PP - Partit socialista - Partit Units Podem - Partit CDC*** - Partit Pirata**** - Diversos partits (per ex. "partits de l'oposició") - Poder judicial - Policia - Parlament Autonomia (la institució i no partits) - Parlament Estat (idem) - Empresa pública - Altres institucions - Organisme internacional - Altres - No pertinent

VARIABLES	DESCRIPCIÓ	CATEGORIES/ SUBCATEGORIES
35. ROL SOCIAL DEL PROTAGONISTA	Rol social del protagonista principal, que s'ha dividit en categories generals i específiques, que s'exposen en primer i segon lloc, respectivament, a la columna de la dreta.	<p>Rol econòmic</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sector immobiliari - Sector financer - Altres sectors - No pertinent <p>Rol social</p> <ul style="list-style-type: none"> - Activista - Afectat - Ciutadania - Comunitat - Economia social - Moviment Okupa - Moviment social - ONG - Sindicat - No pertinent <p>Altres rols</p> <ul style="list-style-type: none"> - Protagonista conceptual (Quan el protagonistes és un concepte i no una persona/organització i no es pot emmarcar en la categoria de rol econòmic/social/institucional) - Acadèmic Expert - Col·legi professional - Mitjà de comunicació - Advocat/ada - Art/cultura - Altres - No pertinent
36. NOM PROPI (SÍ O NO)	Variable que determina si es denomina al protagonista principal amb nom propi o no (amb nom comú).	<ul style="list-style-type: none"> - Sí - No - No pertinent

VARIABLES	DESCRIPCIÓ	CATEGORIES/ SUBCATEGORIES
37. PROTAGONISTA HUMÀ / NO HUMÀ	Classificació dels protagonistes com a humans (persones individuals o grups de persones) o no humans (organitzacions o conceptes abstractes)	<p>Humà</p> <ul style="list-style-type: none"> - Humà individual - Humà col·lectiu <p>No humà</p> <p>No pertinent</p>
38. SEXE PROTAGONISTA (només si és humà individual)	Sexe del protagonista principal de la informació, només pertinent en cas que sigui protagonista humà individual.	<ul style="list-style-type: none"> - Dona - Home - No pertinent
39. POSICIÓ JERÀRQUICA PROTAGONISTA	Posició que el protagonista principal ocupa dins de la seva organització (en cas que en pertanyi a alguna). S'han distingit dues categories segons es tracti de models organitzatius tradicionals més verticals o models organitzatius assemblearis més horitzontals, com en el cas de la PAH.	<p>Models organitzatius tradicionals:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Màxima - Molt alta - Alta - Mitja - Baixa - Molt baixa - No pertinent <p>Models organitzatius assemblearis:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Portaveu (persona encarregada de transmetre públicament el posicionament de l'organització) - Intermedi (amb major implicació i visibilitat pública) - Afectat (persones afectades i activistes sense visibilitat pública rellevant). - Altres - No pertinent

VARIABLES	DESCRIPCIÓ	CATEGORIES/ SUBCATEGORIES
40. VALORACIONS PROTAGONISTA (LITERAL)	Variable que recull literalment els adjectius, qualificatius o expressions que permeten identificar com es valora a la UC el protagonista principal.	<ul style="list-style-type: none"> - Favorable - Desfavorable - Neutra (quan de les expressions utilitzades en el text no es desprèn una valoració favorable/desfavorable). - No pertinent
41. EDAT PROTAGONISTA (LITERAL)	Variable que recull literalment les expressions emprades que facin referència a l'edat/etapa vital del protagonista, en cas que sigui humà individual.	<ul style="list-style-type: none"> - Infància (1-12) - Adolescència (13-17) - Joventut (18-30) - Edat adulta (31-49) - Maduresa (50-64) - Tercera edat (més de 65) - No pertinent
42. ACCIÓ PRINCIPAL PROTAGONISTA	Verb o expressió que descriu l'acció que desenvolupa activament de què és subjecte passiu el protagonista principal.	<ul style="list-style-type: none"> - Actiu - Passiu - No pertinent
43. PROCEDÈNCIA	Variable que recull literalment les expressions emprades que facin referència a l'origen/procedència del protagonista, en cas que sigui humà individual.	<ul style="list-style-type: none"> - Autòcton - Immigrant - Turista - Estranger (quan viatja per d'altres motius diferents a la immigració/turisme, per exemple per negocis o representació política). - No pertinent
44. RELACIÓ ENTRE PROTAGONISTA i FONT PRIMÀRIA PRINCIPAL	Variable que descriu la relació/nivell de proximitat entre el protagonista i la font primària principals per determinar a partir de quin punt de vista (font) s'informa del primer.	<ul style="list-style-type: none"> - Afinitat - Analista / Analitzat (la font analitza el protagonista) - Antagonisme - Complementarietat (són actors que, sense ser necessàriament afins, col·laboren per a un objectiu comú concret). - Identitat (font i protagonista són el mateix) - Altres - No pertinent

VARIABLES	DESCRIPCIÓ	CATEGORIES/ SUBCATEGORIES
45. RELACIONS ENTRE ELS DOS PROTAGONISTES PRINCIPALS	Variable que descriu el tipus de relació (més o menys propera) entre el protagonista principal 1 i 2.	<ul style="list-style-type: none"> - Antagonistes - Afins - Complementaris - Analista / Analitzat - Governant/governat (quan es descriu la relació entre administració i ciutadania sense que aquesta es presenti ni com afí ni com a antagonista). - Neutres - Altres - No pertinent
46. EN CAS QUE LA INFORMACIÓ TINGUI MÉS DE DOS PROTAGONISTES DE QUIN ROL SOCIAL TÉ EL TERCER?	Variable per contemplar el rol social del tercer protagonista si n'hi ha.	S'ha utilitzat la mateixa categorització general i específica de rols socials que en el cas dels protagonistes 1 i 2 (exposada a la filera 35)
47. LLOC ON TRANSCORRE L'ACCIÓ (LITERAL)	Nom literal del lloc on transcorre l'acció.	A partir de la informació literal recollida en aquesta variable, s'han establert les categories de les fileres 48-54.
48. ESPAI I FUNCIÓ SOCIAL / PROPIETAT	Descripció de la funció social de l'escenari principal de l'acció, segons a qui pertanyi.	<ul style="list-style-type: none"> - Econòmic i empresarial - Institucional - Públic - Privat - Semipúblic (quan es troba a cavall entre l'espai públic i espai privat). - Espai natural - Entorn expert (acadèmic) - Social (seu d'organitzacions socials) - Social okupat - Ocupat per necessitat (per part de famílies vulnerables) - Ocupacions delictives (com ara els narcopisos). - No pertinent

VARIABLES	DESCRIPCIÓ	CATEGORIES/ SUBCATEGORIES
49. ESPAI 2 ZONES D'UNA CIUTAT	Variable per determinar si l'escenari on s'ubica l'acció es troba en posicions més centríques/perifèriques de l'espai urbà.	<ul style="list-style-type: none"> - Centre - No centre - Zona residencial - Entorns naturals - No pertinent
50. ESPAI MUNICIPI	Ciutat/municipi on transcorre l'acció si es menciona.	<ul style="list-style-type: none"> - Barcelona - Altres capitals de província catalanes - Capitals de comarca catalanes (no capitals de província) - Altres ciutats catalanes - Madrid - Altres capitals de CCAA - Altres capitals de província espanyoles (no capital de CCAA) - Altres ciutats espanyoles - Ciutats estrangeres - No pertinent
51. ESPAI COMARCA	Comarca on transcorre l'acció si es menciona i l'escenari està situat a Catalunya.	<ul style="list-style-type: none"> - Barcelonès - Altres comarques Barcelona - Tarragonès - Altres comarques Tarragona - Gironès - Altres comarques Girona - Segrià - Altres comarques Lleida - No pertinent
52. ESPAI PROVÍNCIA	Província on transcorre l'acció.	<ul style="list-style-type: none"> - Barcelona - Tarragona - Lleida - Girona - Madrid - Altres províncies espanyoles - No pertinent
53. ESPAI 6 CCAA	Comunitat autònoma on transcorre l'acció.	<ul style="list-style-type: none"> - Catalunya - Madrid - Altres - No pertinent

VARIABLES	DESCRIPCIÓ	CATEGORIES/ SUBCATEGORIES
54. ESPAI ESTAT	Estat on transcorre l'acció.	<ul style="list-style-type: none"> - Espanya - Estats Units (a l'inici del període d'anàlisi hi ha diverses UC sobre l'impacte de la crisi de les hipoteques <i>subprime</i> als EUA sobre l'economia internacional i espanyola) - Altres - No pertinent
55. APAREIX EL CONCEPTE DE DACIÓ EN PAGAMENT?	Forma part del grup de 5 variables que tenen per objectiu valorar si a les UC analitzades es menciona explícitament o implícitament alguna de les cinc reivindicacions bàsiques de la PAH, en aquest cas la dació en pagament.	<ul style="list-style-type: none"> - Sí - No
56. APAREIX EL CONCEPTE DE LLOGUER ASSEQUIBLE?	Forma part del grup de 5 variables que tenen per objectiu valorar si a les UC analitzades es menciona explícitament o implícitament alguna de les cinc reivindicacions bàsiques de la PAH, en aquest cas el lloguer assequible.	<ul style="list-style-type: none"> - Sí - No
57. APAREIX EL CONCEPTE DE STOP DESNONA-MENTS?	Forma part del grup de 5 variables que tenen per objectiu valorar si a les UC analitzades es menciona explícitament o implícitament alguna de les cinc reivindicacions bàsiques de la PAH, en aquest cas Stop desnonaments.	<ul style="list-style-type: none"> - Sí - No
58. APAREIX EL CONCEPTE D'HABITATGE SOCIAL?	Forma part del grup de 5 variables que tenen per objectiu valorar si a les UC analitzades es menciona explícitament o implícitament alguna de les cinc reivindicacions bàsiques de la PAH, en aquest cas habitatge social.	<ul style="list-style-type: none"> - Sí - No
59. APAREIX EL CONCEPTE DE SUBMINISTRAMENTS GARANTITS?	Forma part del grup de 5 variables que tenen per objectiu valorar si a les UC analitzades es menciona explícitament o implícitament alguna de les cinc reivindicacions bàsiques de la PAH, en aquest cas subministraments garantits.	<ul style="list-style-type: none"> - Sí - No

Anotacions Quadre Annex 1

*Quan apareix desenvolupada i no merament enunciada la UC al sumari.

**Quan apareix enunciada al sumari, com a tema destacat que es desenvolupa a l'interior.

*** Correspon a una única menció a Convergència Democràtica de Catalunya (CDC) en una notícia de El Periódico sobre la venda de la seva seu al carrer de Còrsega de Barcelona. El comprador destina l'immoble a pisos de luxe, motiu pel qual s'ha inclòs a la mostra.

***** Correspon a una única menció al Partit Pirata en una notícia de la Directa sobre com aquest partit millora el seu resultat electoral a Berlín en canalitzar el descontent ciutadà contra la pujada dels preus dels lloguers a la capital, entre d'altres factors.

2. Quadre-resum de variables d'anàlisi de contingut del perfil de Twitter de la PAH de Barcelona

VARIABLES	DESCRIPCIÓ	CATEGORIES / SUBCATEGORIES
1. ANY	Any a què correspon el tuit. És una variable per facilitar l'anàlisi diacrònic per anys.	<ul style="list-style-type: none"> - 2011 - 2013 - 2015 - 2017
2. ENLLAÇ TWIT	Recollida del <i>link</i> del tuit per al seu arxiu.	---
3. TIPUS DE MISSATGE	Variable per determinar si es tracta d'un tuit propi o d'un retuit	<ul style="list-style-type: none"> - Tuit propi - Retuit
4. DATA	Data concreta (dia, mes i any) del tuit.	---
5. HORA	Hora en què es difon el tuit. S'ha considerat pertinent només en el cas dels tuits propis, donat que l'hora en què es fan els retuits no coincideix amb aquella en què es va elaborar el tuit original.	---
6. NÚMERO DE TUIT DINS DEL MATEIX DIA	Variable per mesurar quants tuits es fan al llarg del dia.	---
7. MISSATGE DEL TUIT	Recollida literal de tot el text del missatge (enllaços incorporats). A partir dels continguts dels tuits, se n'ha determinat la seva temàtica i funció (variables 8 i 9).	---
8. TEMA DEL TUIT	Determinació de la temàtica del tuit a partir del seu contingut. S'ha considerat pertinent tant en el cas dels tuits propis com en el dels retuits, perquè es considera rellevant per a la recerca tant examinar els temes més presents als tuits propis com en les comparticions.	<ul style="list-style-type: none"> - Manifestació dret habitatge 2011 - ILP estatal 2013 - ILP catalana 2015 - Manifestació Barcelona No Està en Venda 2017 - Lluita contra la banca i els desnonaments - Ocupacions / Obra Social PAH - Reclamació de polítiques pel dret a l'habitatge - Suport a d'altres moviments socials - Trobades amb experts - Vida associativa PAH

VARIABLES	DESCRIPCIÓ	CATEGORIES / SUBCATEGORIES
<p>9. FUNCIO DEL TUIT</p>	<p>Determinació de la funció del tuit a partir del seu contingut. Només s'ha considerat pertinent en el cas dels tuits propis de la PAH de Barcelona, perquè és de qui es vol estudiar la funció amb què tuita.</p>	<p>Comunicar (a la ciutadania general)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Comunicar posicionaments o reivindicacions - Descripció d'una acció (que està duent a terme la PAH) - Compartir articles o material gràfic (que es refereixen a accions de la PAH) <p>Mobilitzar (a la ciutadania en general)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mobilitzar en general - Animar a participar en <i>escrache</i> in situ - Animar a participar en <i>escrache</i> on-line - Donar suport a mobilitzacions d'altres organitzacions <p>Organitzar (a activistes de la PAH)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Celebrar (una victòria o fita) - Motivar (encoratjar els activistes a seguir lluitant) - Agrair (donar les gràcies per fita aconseguida a activistes) - Emocionar (tuits que visualitzen activistes emocionats amb finalitat motivadora)
<p>10. NOMBRE PROTAG.</p>	<p>Només s'ha considerat pertinent en el cas dels tuits propis, que és de qui es volen estudiar els protagonistes destacats.</p>	<p>---</p>
<p>11. AUTORIA</p>	<p>Variable pertinent només en el cas dels retuits (dels tuits propis l'autoria ja és coneguda amb antelació) per tal d'analitzar els perfils de qui la PAH de Barcelona fa comparticions.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Perfil estatal @LA_PAH - Altres PAH catalanes - Altres PAH estatals - Particular / Activista - Altres moviments habitatge - Campanya habitatge - Moviment social 15M/Indignats - Moviment social antiracista - Moviment social Joventut - Moviment social Sanitat - Economia social - Moviment defensa DH - Mitjà de comunicació

VARIABLES	DESCRIPCIÓ	CATEGORIES / SUBCATEGORIES
12. SEXE AUTOR/A	Sexe de l'autor/a del tuit. S'ha considerat pertinent únicament en el cas dels retuits quan l'autor és humà individual (en el cas dels tuits propis es coneix amb antelació que és no humà)	<ul style="list-style-type: none"> - Home - Dona - No identificats (quan el perfil de <i>Twitter</i> no permet identificar el seu sexe). - No pertinent
13. AUTOR HUMÀ / NO HUMÀ	Només s'ha considerat pertinent en el cas dels retuits per valorar amb quina freqüència la PAH de Barcelona comparteix missatges de persones (humans) o organitzacions (no humans).	<ul style="list-style-type: none"> - Humà - No humà - No pertinent (si és tuit propi).
14. L'AUTOR SE SITUA COM A PART DE L'ACCIÓ I N'ÉS PROTAG.?	Només s'ha considerat pertinent en el cas dels tuits propis, perquè el que es vol analitzar és amb quina freqüència @PAH_BCN se situa com a protagonista dels seus tuits (idem en el cas de la variable 15).	<ul style="list-style-type: none"> - Sí - No
15. ACCIÓ PRINCIPAL DE L'AUTOR- PROTAG.	Verb o expressió que descriu l'acció que desenvolupa activament o de què és subjecte passiu.	<ul style="list-style-type: none"> - Actiu - Passiu - No pertinent (si l'autor no és protagonista).
16. HASHTAG 1	Recollida literal del <i>hashtag</i> principal (amb major rellevància) en el contingut del tuit. S'ha classificat la seva funció amb les categories de la dreta, cosa que només s'ha considerat pertinent en el cas dels <i>tuits</i> propis, en tant que només es vol estudiar amb quina funció emprava els <i>hashtags</i> la PAH de Barcelona.	<ul style="list-style-type: none"> - Campanya /reivindicació - Data - Assenyalar l'enemic - Motivació - Suport afectat - Expert/celebritat - Lloc - Altres
17. HASHTAG 2	Recollida del segon <i>hashtag</i> amb major preponderància. Només s'han tingut en compte a efectes de comptar quants tuits tenien més d'un <i>hashtag</i> , però no s'han fet una anàlisi qualitativa d'aquesta segona etiqueta.	
18. HI HA ELEMENTS AUDIOVISUALS	Variable per determinar si un tuit consta o no d'elements audiovisuals. Pertinent només en els tuits propis, ja que es vol analitzar l'ús de la multimedialitat per part de @PAH_BCN (idem en el cas de les variables 19-20)	<ul style="list-style-type: none"> - Sí - No - Imatge no visible (quan es distingeix que hi havia una imatge, però no es visible, cosa que sol passar amb els tuits més antics). - No pertinent.
19. DESCRIPCIÓ ELEMENT AUDIOVISUAL	Descripció de l'element audiovisual (en cas que n'hi hagi)	----

VARIABLES	DESCRIPCIÓ	CATEGORIES / SUBCATEGORIES
20. TIPUS ELEMENT AUDIOVISUAL	Tipologia d'element audiovisual emprat segons el seu format.	<ul style="list-style-type: none"> - Fotografia única - Galeria fotogràfica - Card (o cartell virtual) - Vídeo - Gràfic/infografia - No pertinent
21. DESIGNACIÓ DEL PROTAGONISTA (variable aplicada a dos protagonistes addicionals 1 i 2, a part de l'autor-protagonista si n'hi ha. Ídem en les variables 22-29).	Denominació del protagonista principal al qual es fa referència. S'ha considerat pertinent només en el cas dels tuits propis, en tant que és de la PAH de Barcelona de qui es vol analitzar quins protagonistes destaca en els seus missatges (ídem en les variables 22-29).	A partir de la informació literal recollida amb aquesta variable, s'han establert les categoritzacions de les fileres 22-29.
22. TÉ NOM PROPI EL PROTAG.?	Variable que determina si es denomina al protagonista principal amb nom propi o no (amb nom comú).	<ul style="list-style-type: none"> - Sí - No - No pertinent
23. ROL SOCIAL DEL PROTAG.	Rol social del protagonista principal, que s'ha dividit en categories que s'exposen a la columna de la dreta.	<ul style="list-style-type: none"> - Activistes (quan es tracta d'activistes no afectats directament per una problemàtica habitacional o de persones que compleixen la doble condició d'activistes i afectats però de les quals es destaca més el seu rol d'activistes). - Altres moviments socials habitatge (diferents de la PAH) - Altres PAH (perfils d'altres nodes locals de la plataforma o l'estatal). - Art/cultura (quan el protagonisme és d'un agent cultural o artístic) - Ciutadania en general (sense referir-se ni a persones afectades ni activistes). - Companyies subministradores - Expert / col·lectiu professional - Institucional

VARIABLES	DESCRIPCIÓ	CATEGORIES / SUBCATEGORIES
23. ROL SOCIAL DEL PROTAGONISTA	Rol social del protagonista principal, que s'ha dividit en categories que s'exposen a la columna de la dreta.	<ul style="list-style-type: none"> - Mitjà de comunicació (quan el protagonisme el té un mitjà, amb notícia o material audiovisual). - Món financer - Moviments socials altres temes - Persona afectada (persona afectada per una problemàtica habitacional que no és activista o que, tot i ser-ho, és presentada més com a afectada). - Poder polític/econòmic general (per ex., referències als poderosos). - PP (s'ha configurat una categoria d'aquest partit per la seva elevada presència en els tuits de la PAH, particularment durant el debat de la ILP estatal al Congrés el 2013 i la campanya dels <i>escrache</i>)
24. PROTAGONISTA HUMÀ / NO HUMÀ	Classificació dels protagonistes com a humans (persones individuals o grups de persones) o no humans (organitzacions o conceptes abstractes)	<ul style="list-style-type: none"> - Humà individual - Humà col·lectiu - No humà - No pertinent (si l'únic protagonista és l'autor-protagonista)
25. SEXE PROTAGONISTA (només si és humà individual)	Sexe del protagonista principal de la informació, només pertinent en cas que sigui protagonista humà individual.	<ul style="list-style-type: none"> - Dona - Home - No pertinent
26. ACCIÓ PRINCIPAL PROTAG.	Verb o expressió que descriu l'acció que desenvolupa activament o de què és subjecte passiu el protagonista principal.	<ul style="list-style-type: none"> - Actiu - Passiu - No pertinent
27. VALORACIONS DEL PROTAG.	Variable que recull literalment els adjectius, qualificatius o expressions que permeten identificar com es valora al tuit el protagonista principal.	<ul style="list-style-type: none"> - Favorable - Desfavorable - Neutra (quan de les expressions utilitzades en el text no es desprèn ni una valoració favorable/desfavorable) - No pertinent

VARIABLES	DESCRIPCIÓ	CATEGORIES / SUBCATEGORIES
28. RELACIÓ ENTRE PROTAGONISTA I AUTOR DEL TUIT	Variable que descriu la relació/nivell de proximitat entre el protagonista i l'autor del tuit per determinar quin tipus de relació manté l'autor del tuit amb els protagonistes que anomena als seus missatges.	<ul style="list-style-type: none"> - Afinitat (font i protagonista tenen una relació molt propera) - Antagonisme (font i protagonista tenen una relació d'oposició) - Neutre (quan l'autor del tuit es refereix al protagonista de forma neutral) - Altres - No pertinent
29. RELACIONS ENTRE EL PROTAGONISTA 1 I 2	Variable que descriu el tipus de relació (més o menys propera) entre el protagonista principal 1 i 2.	<ul style="list-style-type: none"> - Afins - Antagonistes - Neutres - Altres - No pertinent
30. LLOC ON TRANSCORRE L'ACCIÓ (LITERAL)	Nom literal del lloc on transcorre l'acció.	<ul style="list-style-type: none"> - Públic (carrers, places...) - Institucional (de les institucions públiques) - Social (seu d'organitzacions socials) - Econòmic/empresarial - Privat (domicilis o d'altres espais particulars). - Espai virtual (s'han classificat en aquesta categoria els tuits que conviden a fer una acció online, per exemple, un <i>escrache</i> virtual. - Altres - No pertinent
31. EL TUIT CONSTA D'ALGUN ENLLAÇ?	Només s'ha considerat pertinent en el cas dels tuits propis, donat que es vol estudiar l'ús de la hipertextualitat per part de la PAH de Barcelona, no d'altres perfils (ídem en les variables 33-34).	<ul style="list-style-type: none"> - Sí - No
32. LINK	Recollida literal del <i>link</i> .	---
33. DESCRIPCIÓ DEL LINK	Descripció general del web a què condueix el <i>link</i> i de la seva pertinença. En funció d'aquesta, es classifica d'acord amb les categories de la columna de la dreta.	<ul style="list-style-type: none"> - PAH (si s'adreça a un web de PAH Barcelona o d'altres del moviment de PAH's estatal). - Extern - No pertinent

VARIABLES	DESCRIPCIÓ	CATEGORIES / SUBCATEGORIES
34. NOMBRE DE RETUITS	Nombre de retuits que ha tingut el tuit corresponent. Només es considera pertinent si el tuit és propi de la PAH de Barcelona, donat que només es vol estudiar l'impacte en forma de comparticions dels tuits d'aquest compte.	---
35. NOMBRE DE M'AGRADES	Nombre de M'agrafes que ha tingut el tuit corresponent. Només es considera pertinent si el tuit és propi de la PAH de Barcelona, donat que només es vol estudiar l'impacte en forma de m'agrafes dels tuits d'aquest compte.	---
36. NOMBRE DE COMENTARIS	Nombre de comentaris que ha tingut el tuit corresponent. Només es considera pertinent si el tuit és propi de la PAH de Barcelona, donat que només es volen estudiar els comentaris rebuts per part d'aquest compte.	---
37. NOMBRE DE MENCIONS	Nombre de perfils que es mencionen al tuit. Només es considera pertinent si el tuit és propi de la PAH de Barcelona, perquè només es vol estudiar l'ús de mencions per part d'aquest.	---

3. Relació de taules i figures

Taules

Taula 1

Dates dels exemplars inclosos a la mostra de l'etapa 1

Taula 2

Dates dels exemplars inclosos a la mostra de l'etapa 2

Taula 3

Dates dels exemplars inclosos a la mostra de l'etapa 3

Taula 4

Dates dels exemplars inclosos a la mostra de l'etapa 4

Taula 5

Nombre d'UC i d'exemplars (Ex.) analitzats de cada mitjà de la mostra

Taula 6

Nombre de tuits de la mostra analitzada del perfil @PAH_BCN

Taula 7

Nombre mitjà de fonts primàries en gèneres informatius/interpretatius (sense breus)

Taula 8

Nombre mitjà de fonts amb rol social diferent en gèneres informatius/interpretatius (sense breus)

Taula 9

Fonts primàries principals per rol als gèneres informatius/interpretatius (amb breus)

Taula 10

Subcategories de les fonts primàries principals amb rol institucional (amb breus)

Taula 11

Subcategories de les fonts primàries principals amb rol econòmic (amb breus)

Taula 12

Subcategories de les fonts primàries principals amb rol social (amb breus)

Taula 13

Subcategories de les fonts primàries principals de la categoria altres (amb breus)

Taula 14

Segones fonts primàries per rol als gèneres informatius/interpretatius (amb breus)

Taula 15

Nombre mitjà de protagonistes principals per publicació

Taula 16

Protagonistes principals amb cada rol social

Taula 17

Subcategories dels protagonistes principals amb rol econòmic

Taula 18

Subcategories de protagonistes principals amb rol institucional governamental

Taula 19

Subcategories del conjunt de protagonistes principals amb rol institucional

Taula 20

Subcategories dels protagonistes principals amb rol social

Taula 21

Subcategories de protagonistes principals amb d'altres rols

Taula 22

Segons protagonistes principals amb cada rol social

Taula 23

Primers protagonistes principals humans i no humans

Taula 24

Humans i no humans entre els primers protagonistes principals amb rol social

Taula 25

Humans i no humans entre els primers protagonistes principals amb rol econòmic

Taula 26

Humans i no humans entre els primers protagonistes principals amb rol institucional

Taula 27

Segons protagonistes principals humans i no humans

Taula 28

Presència de dones i homes entre els protagonistes principals humans individuals

Taula 29

Distribució per sexes entre protagonistes humans individuals amb rol econòmic

Taula 30

Distribució per sexes entre protagonistes humans individuals amb rol institucional

Taula 31

Distribució per sexes entre protagonistes humans individuals amb rol social

Taula 32

Presència d'homes i dones entre el 2n protagonista principal humà individual

Taula 33

Protagonistes principals amb nom propi i sense nom propi

Taula 34

Protagonistes principals amb rol econòmic amb i sense nom propi

Taula 35

Protagonistes principals amb rol institucional amb i sense nom propi

Taula 36

Protagonistes principals amb rol social amb i sense nom propi

Taula 37

Protagonistes amb i sense nom propi segons el sexe

Taula 38

Identificació amb nom propi dels protagonistes principals per sexe i rol social específic

Taula 39

Distribució dels primers protagonistes principals segons si tenen rol actiu o passiu

Taula 40

Primers protagonistes principals amb rol actiu i passiu segons el seu rol social

Taula 41

Actius (A) i passius (P) entre protagonistes principals amb rol social, per subcategories

Taula 42

Primers protagonistes principals amb rol actiu o passiu segons el sexe

Taula 43

Segons protagonistes principals amb rol actiu o passiu

Taula 44

Valoració dels protagonistes principals segons el seu rol social

Taula 45

Valoració dels protagonistes principals humans individuals segons el seu sexe

Taula 46

Valoració de les protagonistes principals dones a La Vanguardia

Taula 47

Valoració de les protagonistes principals dones a El Periódico

Taula 48

Relacions entre el primer i segon protagonista principal

Taula 49

Tipus de relació entre fonts i protagonistes principals

Taula 50

Tipus de relació entre font i protagonista principal segons el rol social del protagonista a La Vanguardia

Taula 51

Tipus de relació entre font i protagonista principal segons el rol social del protagonista a El Periódico

Taula 52

Tipus de relació entre font i protagonista principal segons el rol social del protagonista a la Directa

Taula 53

Tema general de les informacions sobre habitatge

Taula 54

Subcategories de les informacions que consideren l'habitatge com a dret social

Taula 55

Subcategories de les informacions que consideren l'habitatge com a bé de mercat

Taula 56

Tipologia d'escenaris per funció social

Taula 57

Tipus d'escenaris segons es trobin o no al centre dels nuclis urbans

Taula 58

Localització dels escenaris segons l'estat

Taula 59

Localització dels escenaris per comunitat autònoma

Taula 60

Localització dels escenaris per província catalana

Taula 61

Localització dels escenaris per ciutat a la província de Barcelona

Taula 62

Distribució de les UC de La Vanguardia per seccions

Taula 63

Distribució de les UC de El Periódico per seccions

Taula 64

Distribució de les UC de La Directa per seccions

Taula 65

Freqüència d'aparició de les UC sobre habitatge en portada

Taula 66

Portades dedicades a l'habitatge segons el seu tema general

Taula 67

Distribució de les UC sobre habitatge per pàgines parells/ imparells

Taula 68

Gèneres periodístics emprats per informar sobre habitatge

Taula 69

UC per gènere periodístic i per tema general (bé de mercat/dret social)

Taula 70

Tipologia de gèneres d'opinió emprats per cada mitjà

Taula 71

Autoria dels articles d'opinió per sexes

Taula 72

Valoració de protagonistes principals segons el seu rol social als gèneres d'opinió

Taula 73

Valoració dels protagonistes principals amb rol social en les UC sobre els escraches

Taula 74

Caràcters amb espais de les UC sobre habitatge per gèneres periodístics

Taula 75

Tipologia d'autors de les UC

Taula 76

Tipologia d'autors/ores de la UC per sexe

Taula 77

Comunitat autònoma des d'on s'elaboren les informacions

Taula 78

Província catalana des d'on s'elaboren les informacions

Taula 79

Ciutat des d'on s'elaboren les informacions a la província de Barcelona

Taula 80

Nombre i percentatge d'UC segons el seu nombre d'imatges

Taula 81

Nombre i percentatge d'UC segons la tipologia de la seva imatge principal

Taula 82

Nombre i percentatge d'UC amb fotografies com a imatge principal segons la funció de la fotografia

Taula 83

Informacions amb una infografia com a imatge principal, segons considerin l'habitatge com a dret social o com a bé de mercat

Taula 84

Nombre i percentatge d'UC segons la funció de l'element audiovisual principal

Taula 85

Autoria de les imatges per sexe

Taula 86

Evolució del percentatge d'UC de cada tema general a La Vanguardia

Taula 87

Evolució del percentatge d'UC de cada tema general a El Periódico

Taula 88

Evolució del percentatge d'UC que fan referència a alguna de les cinc principals reivindicacions de la PAH a La Vanguardia

Taula 89

Evolució del percentatge d'UC que fan referència a alguna de les cinc principals reivindicacions de la PAH a El Periódico

Taula 90

Evolució del percentatge d'UC de cada tema específic entre les que tracten l'habitatge com a dret social a La Vanguardia

Taula 91

Evolució del percentatge d'UC de cada tema específic entre les que tracten l'habitatge com a dret social a El Periódico

Taula 92

UC sobre ocupacions delictives des de la vessant social/ policial a La Vanguardia

Taula 93

UC de La Vanguardia sobre ocupacions delictives respecte al total d'UC (2017-19)

Taula 94

UC sobre ocupacions delictives des de la vessant social/policial a El Periódico

Taula 95

UC de El Periódico sobre ocupacions delictives respecte al total d'UC (2017-19)

Taula 96

Evolució del percentatge d'UC de cada tema general a La Directa

Taula 97

Evolució del percentatge d'UC que fan referència a alguna de les cinc principals reivindicacions de la PAH a la Directa

Taula 98

Evolució del percentatge d'UC de cada tema específic entre les que tracten l'habitatge com a dret social a la Directa

Taula 99

Nombre d'UC sobre habitatge a la totalitat d'exemplars de la Directa de 2018 i 2019

Taula 100

Ràtio d'UC sobre habitatge per exemplar a la Directa (2018-2019)

Taula 101

Evolució de la proporció de fonts principals de cada rol social a les UC de gèneres informatius/interpretatius de La Vanguardia

Taula 102

Evolució de la proporció de fonts principals de cada rol social a les UC de gèneres informatius/interpretatius de El Periódico

Taula 103

Fonts primàries per rol social en les UC sobre lloguers a LV i ELP (2017-2019)

Taula 104

Evolució de la proporció de fonts principals de cada rol social a les UC de gèneres informatius/interpretatius de la Directa

Taula 105

Evolució de la proporció de protagonistes principals de cada rol social a LV

Taula 106

Evolució de la proporció de protagonistes principals de cada rol social a ELP

Taula 107

Evolució de la proporció de protagonistes principals de cada rol social a la Directa

Taula 108

Evolució de la proporció d'escenaris amb cada funció social a La Vanguardia

Taula 109

Evolució de la proporció d'escenaris amb cada funció social a El Periódico

Taula 110

Evolució de la proporció d'escenaris amb cada funció social a la Directa

Taula 111

Evolució de la proporció d'UC que es publiquen en cada secció a La Vanguardia

Taula 112

Evolució de la proporció d'UC que es publiquen en cada secció a El Periódico

Taula 113

Evolució del nombre i percentatge d'UC que apareixen en portada a La Vanguardia

Taula 114

Evolució del nombre i percentatge d'UC que apareixen en portada a El Periódico

Taula 115

Evolució del % dels temes generals de les UC destacades en portada a LV

Taula 116

Evolució del % dels temes generals de les UC destacades en portada a ELP

Taula 117

Evolució del nombre i percentatge d'UC que apareixen en portada a la Directa

Taula 118

Evolució del % dels temes generals de les UC destacades en portada a LD

Taula 119

Evolució de les extensions mitjanes de les UC (caràcters amb espais)

Taula 120

Nombre de tuits propis, segons si la PAH de Barcelona n'és o no protagonista principal i segons si menciona un o dos protagonistes més

Taula 121

Rol social del protagonista principal (P1) als tuits propis

Taula 122

Percentatge de valoracions desfavorables, favorables o neutres dels protagonistes principals (P1) amb cada rol social als tuits propis

Taula 123

Humans/no humans entre els protagonistes principals (P1) dels tuits propis

Taula 124

Sexe dels protagonistes principals (P1) humans individuals als tuits propis

Taula 125

Tipus de relació entre el protagonista 1 i la PAH de Barcelona com a autora del tuit

Taula 126

Rol social del protagonista principal (P2) als tuits propis

Taula 127

Percentatge de valoracions desfavorables, favorables o neutres dels segons protagonistes principals (P2) amb cada rol social als tuits propis

Taula 128

Presència d'humans i no humans entre el protagonista 2 als tuits propis

Taula 129

Sexe dels segons protagonistes principals (P2) humans individuals als tuits propis

Taula 130

Tipus de relació entre el protagonista 2 i la PAH de Barcelona com a autora del tuit

Taula 131

Classificació dels tuits propis de @PAH_BCN per tema

Taula 132

Classificació dels tuits (propis i retuits) de @PAH_BCN per tema

Taula 133

Funció social dels escenaris dels tuits propis de la PAH de Barcelona

Taula 134

Nombre i percentatge de tuits propis segons el nombre de hashtags emprats

Taula 135

Tuits propis de la manifestació pel dret a l'habitatge (2011) segons el seu hashtag principal

Taula 136

Tuits propis de la ILP estatal (2013) segons el seu hashtag principal

Taula 137

Tuits propis de la ILP catalana (2015) segons el seu hashtag principal

Taula 138

Tuits propis de la manifestació pels lloguers justos (2017) segons el seu hashtag principal

Taula 139

Tuits propis sobre la lluita contra la banca i els desnonaments segons el seu hashtag principal

Taula 140

Tuits propis d'altres temes segons el seu hashtag principal

Taula 141

Funcions dels hashtags principals dels tuits propis

Taula 142

Evolució del nombre de mencions dels tuits propis per any

Taula 143

Rol social dels perfils mencionats per la PAH de Barcelona als seus tuits propis

Taula 144

Nombre i percentatge de tuits propis i retuits entre el conjunt de missatges compartits per @PAH_BCN per any

Taula 145

Rol social dels perfils a qui @PAH_BCN retuita missatges

Taula 146

Activistes retuitats per la PAH de Barcelona per sexes

Taula 147

Evolució del nombre d'interaccions totals i de la proporció d'interaccions per tuit propi per anys i tipologies

Taula 148

Tuits propis segons si fan servir o no elements audiovisuals

Taula 149

Evolució de la proporció de tuits propis amb i sense elements audiovisuals per anys

Taula 150

Elements audiovisuals emprats per @PAH_BCN per tipologia

Taula 151

Evolució del percentatge d'imatges de cada tipus als tuits propis (2011-2017)

Taula 152

Tuits propis segons si fan servir o no algun hipervincle

Taula 153

Evolució del percentatge de tuits propis amb o sense hipervincle (2011-2017)

Taula 154

Tipus de links dels tuits propis segons s'adrecin a webs internes/ externes a la PAH

Taula 155

Evolució del percentatge d'hipervincles interns o externs a la PAH entre els tuits propis amb algun enllaç (2011-2017)

Taula 156

Classificació dels tuits propis per funció

Taula 157

Tuits propis amb funció de comunicació externa, per subcategories

Taula 158

Tuits propis amb funció organitzativa, per subcategories

Taula 159

Tuits propis amb funció de mobilització, per subcategories

Figures

Figura 1

Procés de recollida d'informació i anàlisi de contingut a través de les fitxes d'Excel

Figura 2

Comparativa del % de cada rol social al 1r i 2n protagonista principal a la Directa

Figura 3

Comparativa del % de cada rol social al 1r i 2n protagonista principal a La Vanguardia

Figura 4

Comparativa del % de cada rol social al 1r i 2n protagonista principal a El Periódico

Figura 5

Comparativa del percentatge de 1rs i 2ns protagonistes principals amb rol actiu

Figura 6

Evolució del percentatge d'UC de cada tema general a La Vanguardia

Figura 7

Evolució del percentatge d'UC de cada tema general a El Periódico

Figura 8

Evolució del percentatge d'UC que fan referència a alguna de les cinc principals reivindicacions de la PAH a La Vanguardia

Figura 9

Evolució del percentatge d'UC que fan referència a alguna de les cinc principals reivindicacions de la PAH a El Periódico

Figura 10

Evolució de la proporció de fonts principals de cada rol social a les UC de gèneres informatius/interpretatius de La Vanguardia

Figura 11

Evolució de la proporció de fonts principals de cada rol social a les UC de gèneres informatius/interpretatius de El Periódico

Figura 12

Evolució de la proporció de fonts principals de cada rol social a les UC de gèneres informatius/interpretatius de la Directa

Figura 13

Evolució de la proporció de protagonistes principals de cada rol social a LV

Figura 14

Evolució de la proporció de protagonistes principals de cada rol social a ELP

Figura 15

Evolució de la proporció de protagonistes principals de cada rol social a la Directa

Figura 16

Evolució de la proporció d'UC que es publiquen en cada secció a La Vanguardia

Figura 17

Evolució de la proporció d'UC que es publiquen en cada secció a El Periódico

4. Guió de les entrevistes qualitatives semiestructurades a activistes de la PAH de Barcelona

Bloc 1: Introducció (característiques i trajectòria de la PAH de Barcelona)

- Quin és el nombre i perfil de les persones actives a la PAH de Barcelona en l'actualitat i com ha evolucionat amb el pas del temps?
- Quins són els vostres principals missatges/reivindicacions/campanyes en l'actualitat i com ha evolucionat el vostre discurs des dels vostres orígens l'any 2009?
- Davant de noves problemàtiques, com la pujada dels preus del lloguer o la intensificació del fenomen de la gentrificació, com s'està adaptant l'estratègia de la PAH?
- Des de la creació de la PAH de Barcelona l'any 2009, quins considereu que són els factors més rellevants que han fet créixer la seva incidència sobre l'opinió pública?
- Amb quins col·lectius i moviments socials heu establert majors aliances? I els vostres principals antagonistes?
- Com descriuríeu les característiques del vostre estil i llenguatge a l'hora de comunicar?
- Quines són les vostres fonts de finançament?
- Per què va triar el color verd per a la vostra imatge com a organització?
- El català i el castellà es fan servir de forma equilibrada en els vostres missatges o predomina una llengua sobre l'altra?
- Quins moviments socials heu pres com a referents tant de Catalunya/l'Estat espanyol com d'altres països, ja siguin contemporanis o d'altres moments històrics?
- Quines relacions i mecanismes de coordinació establiu amb d'altres PAH de Catalunya i del conjunt de l'Estat?

Bloc 2: L'estratègia de comunicació de la PAH

- Considereu que heu fet servir per igual els diferents canals (mitjans de comunicació tradicionals, xarxes socials...) o ha predominat l'ús d'uns sobre els altres?
- En quines xarxes socials esteu presents, en quines sou més actius i amb quines funcions feu servir cadascuna d'elles?
- Com ha evolucionat el vostre nivell d'activitat a les xarxes socials des de 2009 fins a l'actualitat?
- Com ha anat evolucionant el nombre i perfil de persones implicades en la gestió/actualització de les xarxes socials al llarg del temps?
- Quan es va obrir la vostra pàgina web pahbarcelona.org? Ha experimentat canvis en el format i continguts des de la seva creació? Quins?
- Quines considereu que són les claus perquè una campanya en xarxes socials presenti moltes interaccions, tingui èxit i acabi incidint sobre els mitjans de comunicació?
- Invertiu en publicitat en xarxes socials?
- Amb quina finalitat dediqueu alguns dels vostres missatges a les xarxes a explicar casos particulars de persones afectades per desnonaments o d'altres problemàtiques relacionades amb l'habitatge?
- Quines considereu que són les claus per aconseguir que un vídeo es faci viral?
- A les vostres xarxes socials, amb quina freqüència compartiu continguts?
- Amb quines entitats/col·lectius/institucions interactueu en major mesura a les xarxes o compartiu els seu continguts?
- Avalueu les estadístiques de les vostres xarxes socials per replantejar la vostra estratègia comunicativa en funció dels resultats obtinguts? En cas que sí, com?
- Quina tipologia d'accions organitzeu per defensar les vostres reivindicacions i quins elements incorporen per atraure l'atenció mediàtica?
- Quins altres canals, més enllà de les xarxes socials, empreu per difondre les vostres accions entre els mitjans de comunicació tradicionals?
- Quins considereu els factors clau perquè els mitjans de comunicació cobreixin *in situ* les vostres accions?

- Se segueix la mateixa estratègia amb tots els mitjans de comunicació o hi ha diferències a l'hora de relacionar-se amb els diferents mitjans? En cas que hi hagi diferències, en funció de quins factors? (línia editorial, audiència, caràcter local/autonòmic/estatal...)
- Quina considereu que és la importància de la notorietat pública de la persona que exerceix com a portaveu de la plataforma per a l'èxit de l'estratègia de comunicació de la PAH?
- Com s'escull la persona que exerceix com a portaveu i com es preparen les seves intervencions i entrevistes?
- De quina manera afronteu les crisis comunicatives, en què proliferen missatges negatius contra la plataforma? (per exemple durant la campanya dels *escraches*).
- Quins són els principals canals digitals de comunicació entre activistes?
- Quines són les funcions més habituals dels missatges que es transmeten a través dels canals anteriors? (organització d'accions, motivació...)
- Es fan formacions sobre Internet i xarxes socials per als activistes de la plataforma?
- Com es prenen les decisions sobre l'estratègia comunicativa a seguir per part de la PAH?

5. Transcripció de les entrevistes realitzades a activistes de la PAH de Barcelona

5.1. Entrevista a Lucía Delgado, una de les fundadores de la PAH de Barcelona, sobre les característiques i trajectòria de la plataforma

Realitzada el 2 de novembre de 2017

1 **P: Per què et vas implicar en la fundació de la PAH de Barcelona?**

2 R: Jo treballava amb l'Ernest Marco, perquè treballava amb ell en un laboratori de
3 la UAB. Treballàvem junts amb la Lucía Martín. L'Ernest formava part del grup de
4 persones que estaven començant a pensar en la idea de passar de V de Vivienda
5 a un nou cicle. Estaven formant un grup sobre hipoteques i un dia em van convidar
6 a anar a una reunió.

7

8 **P: Quins eren els perfils de les persones que s'apropaven a la PAH en els**
9 **seus inicis?**

10 R: En un principi, es va apropar molta gent migrada, sobretot equatoriana, tot i que
11 la situació afectava tota la població. Després, va venir un perfil més divers. En molt
12 poc temps, es va diversificar. Moltes persones, tant migrades com autòctones,
13 deien que, fins que havien arribat a la PAH, havien demanat diners a familiars, a
14 l'administració... A la PAH no ve tothom, ve un mínim de les persones afectades
15 per desnonaments. Sí van més a serveis socials, a l'administració...

16

17 **P: Ada Colau i Adrià Alemany expliquen al seu llibre "Vides hipotecades" de**
18 **2012 que a la PAH hi ha una major participació de dones. Per què?**

19 R: La PAH sempre ha estat un moviment de dones. Quan venien parelles, l'home
20 és el que es quedava en un racó. La dona és que la que s'arremangava,
21 s'involucrava en el moviment. La hipòtesi és que, com el fet de mantenir la llar és
22 una cosa de dones i una llar no són quatre parets, sinó l'espai on et desenvolupes
23 com a família, són les dones les que tenen més cura de la situació familiar. Les
24 dones són més lluitadores. Es poden enfonsar, però, quan arriben aquí i toquen
25 fons, tiren cap endavant. En canvi, diversos homes tendeixen a deprimir-se.

26

27 També els homes reflexionen sobre el seu rol de gènere a la PAH. El seu rol
28 tradicional ha estat portar diners a casa, tirar la família endavant... Quan els homes
29 veuen que han fallat en això... En canvi, aquí veuen que no és culpa seva, sinó del
30 sistema.

31

32

33

34 **P: Pel que fa a l'edat, es detecta algun perfil específic entre els activistes de**
35 **la PAH?**

36 R: Hi ha de tot. És molt heterogeni. Hi ha gent de 60, 70, 80 anys... que han estat
37 avaladors i gent de 30 o 20 i *pico anys* que s'havien hipotecat per començar una
38 nova vida.

39

40 **P: En els darrers anys, ha canviat el perfil de les persones que s'apropen a la**
41 **PAH?**

42 R: Ara la majoria de gent que ve a la PAH és per desnonaments de lloguer i també
43 per ocupacions.

44

45 **P: Quin és el paper de la PAH de Barcelona en el conjunt del moviment de les**
46 **PAH de l'Estat?**

47 R: La PAH Barcelona és la primera, la PAH mare. Però, des de l'inici, hem tingut
48 un caire estatal. Participem a nivell estatal amb moltes campanyes i algunes surten
49 d'aquí. La PAH de Barcelona, les seves assemblees d'assessorament col·lectiu...
50 sempre han estat obertes a tothom que volgués venir, encara que no sigui de
51 Barcelona, per exemple d'altres municipis metropolitans. Fa uns 5-6 anys, quan
52 ens reuníem a la FAVB, va venir una noia de Tenerife. Va agafar un vol
53 expressament per assessorar-se. Si mires mitjans, el web..., veuràs que PAH
54 Barcelona crea un referent del tema d'assessorament col·lectiu, hipoteques... Veus
55 resultats i victòries. És de les que més influència té a nivell estatal. Madrid, València,
56 Múrcia, Màlaga, Almeria, Terrassa, Sabadell...també estan entre les més influents.

57

58 **P: Quan va néixer la PAH, com va començar a plantejar i articular les seves**
59 **primeres reivindicacions i campanyes?**

60 R: Una cosa que té bona la PAH és que no inventem les coses perquè sí. Busquem
61 solucions als problemes que tenim. La primera campanya va ser la de la dació en
62 pagament. No teníem ni idea d'hipoteques. Vam autoformar-nos, vam llegir la llei
63 hipotecària i la vam traduir al llenguatge humà. Si llegeixes la LAU, costa. Sembla
64 que hagi hagut de fer no sé quants màsters.

65

66 Volíem veure de quina manera, mitjançant el que ja hi havia a la llei, podíem buscar
67 solucions. En aquestes esquerdes, vam trobar la figura de la dació en pagament,
68 que permet entregar el teu habitatge i començar de zero. Vam fer documents útils i
69 vam presentar la campanya al Col·legi d'Advocats de Barcelona. Vam mirar que no
70 fos una cosa d'un moviment social, de 2 o 3 persones afectades.

71

72 La dació en pagament ja existia en la llei, però el que diu és que no és obligatòria.
73 Vam decidir demanar-la obligatòria. Això és possible. Falta voluntat política, perquè
74 s'aprovi. Vam fer un document útil i el vam penjar al web. Socialitzem tots els
75 documents que fem.

76

77 Tampoc no fem assessoria individual, sinó col·lectiva, perquè tothom aprengui i
78 s'apoderi i vegi que els problemes d'habitatge no són una cosa que et passa només
79 a tu, sinó també als altres, que són fruit d'un sistema, que no ha aparegut així com
80 un bolet, sinó que respon a determinades polítiques, a un sistema financer... i que
81 és possible assenyalar els culpables.

82

83 També a partir d'aquí vam començar a fer acompanyaments col·lectius per
84 aconseguir entregar documentació al banc i sol·licitar la dació en pagament.
85 Demanàvem que les persones que, amb únic habitatge i que per causes
86 sobrevingudes no podien pagar la seva hipoteca, poguessin començar de zero.
87 Vam començar a sortir als mitjans.

88

89 *Stop desnonaments* va ser la segona campanya. Molt abans que ens arribés cap
90 cas de desnonament, perquè el procés d'execució és molt llarg, ja vam preveure
91 que les execucions hipotecàries desembocarien en desnonaments. Ens vam
92 anticipar. Vam pensar *vinirà un pic fort, hem de mirar com hi fem front*. I vam veure
93 que l'única manera és fer front a un desnonament.

94

95 Que un desnonament es pugui aturar és un altre triomf. El màxim triomf de la PAH
96 ha estat canviar l'imaginari de la societat i que la gent que abans venia destrossada,
97 a través de l'assessorament col·lectiu i l'ajuda mútua, hagi deixat de sentir-se
98 culpable i identifiqui els bancs com a culpables.

99 Abans, la gent entregava les claus enlloc de resistir-se al desnonament, perquè és
100 violent i no només físicament. Aleshores, va venir el Lluís de la Bisbal del Penedès.
101 Ell va dir que no se n'anava de casa seva. Havíem trobat la persona per fer la
102 primera acció. Aquí va començar la campanya *Stop Desahucios*. La vam pensar
103 des d'un inici, no la vam fer pública fins que vam tenir aquest primer cas.

104

105 Què fem? Vam llogar un autocar i totes a parar el desnonament. Vam pensar en un
106 miniprotocol per distribuir rols, ho vam filmar... La campanya *Stop desnonaments*
107 comença així el 2010 i vam fer un vídeo on es veien els rols a seguir: la gent que
108 està amb les persones afectades tranquil·litant-les; la gent que està dinamitzant
109 l'altra gent, amb consignes, sobre com parar la policia si ve; els que s'ocupen de
110 fer mediació entre la comitiva i la família; els que comuniquen l'acció, amb tuits,
111 fotos, vídeos...

112

113 A partir del cas d'en Lluís vam viure un abans i un després. Ens deien abans *Esteu*
114 *bojos, la policia us pegarà...* Però vam aturar desnonaments. Aleshores va arribar
115 el moment del *Sí se puede*. La gent que fins aleshores tenia por va veure que també
116 podia.

117

118 **P: I la irrupció del moviment 15M en quina mesura va contribuir a l'enfortiment**
119 **de la PAH?**

120 R: L'aturada dels primers desnonaments coincideix amb el 15M. Totes les
121 assemblees de *Stop desnonaments* que es formen arran de 15M funcionen igual
122 que la PAH des de l'inici. Les assemblees *Stop desnonaments* es formen des del
123 15M i es relacionen amb la PAH. Algunes van esdevenir part de la PAH a la llarga,
124 no en el primer moment.

125

126 El 15M va funcionar per barris sobretot a Madrid, Barcelona... Durant el 15M, es va
127 produir una explosió de la PAH i va augmentar el nombre de persones implicades.
128 Al principi de 2009, érem un grup de 10-15 persones, però persones més actives
129 en el dia a dia, unes 5. Inicialment, era un perfil més d'activista, intel·lectual..., no
130 tant de persones afectades. Ara seguim convivint els dos perfils. Però, arran del
131 15M, es van triplicar les persones activistes de la PAH.

132 **P: Quin és el procés habitual pel qual una persona afectada s'involucra a la**
133 **PAH?**

134 R: Hi ha de tot. Normalment, la gent necessita desconnectar, després d'un procés
135 llarg com el que suposa un procés d'execució hipotecària, buscar una solució... No
136 tothom s'involucra després. Però hi ha molta gent que es queda. La gent que venia
137 a la PAH i estava a l'atur també podia dedicar més temps a les accions, per exemple
138 recollint signatures de la ILP hipotecària.

139

140 **P: Com va sorgir la idea d'impulsar la campanya de la ILP hipotecària?**

141 R: Aconseguir que una família obtingués la dació era una gran victòria. Però
142 nosaltres volíem assolir canvis legislatius per a tothom. Com ho podíem fer? Vam
143 estudiar els mecanismes per portar a la pràctica aquests canvis. Vam ajuntar les
144 nostres dues reclamacions fins aleshores, *Stop desnonaments* i dació en pagament
145 més l'ampliació del parc públic lloguer, en una proposta d'ILP i, aprofitant que
146 estava el 15M, vam començar a recollir signatures.

147

148 **P: Organitzativament com es va articular aquesta campanya, que va arribar a**
149 **assolir més d'1,5 milions de signatures?**

150 R: Faré una prèvia sobre com s'organitza la PAH. Quan va començar a formar-se
151 la PAH, la gent venia a Barcelona i, quan ja tenia el cas encarrilat, li dèiem *ves al*
152 *teu municipi i forma una PAH*. Els únics requisits eren que fos gratuïta, d'acció no
153 violenta i que fes assessorament col·lectiu. Molta gent que va venir a Barcelona
154 crea la seva PAH al seu municipi, per això a Barcelona va costar fer un nucli dur.
155 Sempre era gent molt bona que marxava al seu municipi a fer la seva PAH.

156

157 Després vam crear una *mini* coordinació de PAH a nivell territori. I amb la campanya
158 de la ILP hipotecària, ens vam coordinar amb gent que estava connectada a d'altres
159 municipis: Madrid, València, Múrcia, Navarra, Terrassa, Màlaga...Vam pensar de
160 quina manera podíem arribar a la ILP hipotecària, fèiem reunions estatals...

161

162 A nivell organitzatiu, tenim esferes. Cada node de la PAH és autònom, es regeix
163 per un marc. A nivell regional, a Catalunya, un cop al mes ens reunim totes les PAH
164 de Catalunya. A Barcelona, l'assemblea de coordinació la fem cada dimarts. En

165 una de les reunions de coordinació de PAH catalanes, va sorgir la idea de la ILP de
166 Catalunya.

167

168 Cada dos-tres mesos, es reuneixen totes les PAH de l'Estat en un lloc per debatre
169 i acordar l'estratègia política del moviment. Això es fa des d'abans del 15M, però
170 abans érem molt poques. Algunes reunions es fan a Barcelona. En una d'aquestes
171 reunions, va sorgir la idea de la ILP per la dació en pagament. Des d'aleshores,
172 vam començar a organitzar-nos, a establir protocols per recollir les signatures...

173

174 La ILP va servir per donar a conèixer la PAH. Va ser el millor que vam poder fer.
175 Que cada dia, a qualsevol poble d'Espanya, hi hagués una persona amb un plec
176 de recollida de signatures, informant sobre què era PAH i sobre el perquè de la
177 dació en pagament, d'aturar els desnonaments, d'ampliar el parc públic de lloguer...
178 Va ser brutal a nivell informatiu. Tothom hi podia participar, recollir firmes i informar,
179 tant a través dels mitjans com a través del contacte personal. La recollida de
180 signatures estava prevista per a sis mesos, però es va ampliar a tres més.

181

182 Tot i que vam recollir més d'1 milió i mig de signatures, el PP no volia admetre a
183 tràmit el debat de la ILP al Congrés. Tenia majoria absoluta. Vam fer una *mani* arreu
184 del territori i, en l'últim moment, van dir que l'acceptaven. Vam fer una pressió brutal.
185 Però, al final, vam voler utilitzar la ILP per descafeïnar la proposta. La PAH acaba
186 retirant la ILP, perquè no vam voler que justifiquessin la seva reforma amb la nostra
187 ILP.

188

189 Tot i això, a nivell organitzatiu, comunicatiu... la ILP va ser el millor que vam poder
190 fer. Es va veure molt clar que l'oposició del PP en temes d'habitatge era la PAH en
191 diversos *mass media*, com Telecinco, Antena 3..., sobretot en el moment dels
192 *escraches*, el moment de major confrontació política amb el PP.

193

194 **P: Pel que fa als *escraches*, que va ser una acció que va suscitar molta**
195 **polèmica, d'on va sorgir la idea de portar-los a la pràctica per part de la PAH?**

196 R: Nosaltres mirem a tot arreu, per veure què fan altres, alhora que també
197 compartim amb els altres el que fem. Creiem molt en el *copyleft*. Per això, tenim

198 documents útils al web, creiem en compartir... I amb el tema de les accions, és
199 igual. Per exemple, a l'hora de pensar en les accions contra els desnonaments,
200 vam veure que hi havia un moviment als Estats Units que ja estava aturant
201 desnonaments. Allà també hi va haver el boom de les hipoteques *subprime*.

202

203 Amb el tema dels *escraches*, per sort, coneixíem un home argentí i li vam comentar
204 que teníem la idea de fer aquest tipus d'acció i que ens donés una *master class*...,
205 que ens expliqués què havia passat a l'Argentina, com ho havien fet. Com aquesta,
206 moltes coses que hem fet han estat per autoformació, a l'inici fèiem tallers, ara
207 també... Vam fer un taller sobre el sistema financer, anem convidant gent, fem
208 també presentacions de llibres...

209

210 **P: Abans de portar a terme els *escraches*, també vau iniciar ocupacions**
211 **d'habitatges buits d'entitats financeres per posar-los al servei de persones**
212 **sense alternativa habitacional. Com afronteu el risc legal que pot comportar**
213 **el desenvolupament d'aquestes accions?**

214 R: Mentre es feia la campanya de la ILP, també estàvem fent la campanya *Obra*
215 *Social la PAH*. Les campanyes són simultànies, unes s'entrellacen amb les altres.
216 Arribem a aquesta campanya, perquè havíem arribat a enfrontar-nos amb el mateix
217 desnonament de la mateixa família cada mes. L'únic que fèiem era parar
218 desnonaments, no podíem pensar estratègicament. Això suposava un desgast.

219

220 Com va passar en els inicis de la campanya *Stop desnonaments*, també vam
221 acabar trobant la primera persona disposada a ocupar. Era l'Elisa, va venir a
222 Barcelona, però vivia a Montcada. Ens va dir *Aquesta vegada no resistiré el*
223 *desnonament*. Teníem ja pensada l'estratègia, però fins aleshores no havíem trobat
224 ningú amb qui portar-la a terme.

225

226 En aquesta campanya, el més habitual ha estat l'ocupació de blocs de bancs. Però,
227 en el cas de l'Elisa, va ser el seu propi habitatge. Vam fer un manual de com fer les
228 coses, un protocol marc. És el procediment de sempre: primer ens autoformem,
229 després expliquem com ho fa la PAH amb protocol-manual, que després és una
230 eina a utilitzar dins del col·lectiu.

231 **P: Però teniu el suport d'advocats i advocades per casos en què el propietari**
232 **dels pisos pugui interposar una denúncia?**

233 R: Sí tenim advocats que ens ajuden i col·laboren amb nosaltres. Per exemple, per
234 preparar la campanya de la dació en pagament, gent que en sabia, advocats... ens
235 van ajudar voluntàriament a traduir el llenguatge legal a un de més comprensible.
236 A part del nucli dur, tenim assessorament extern.

237

238 Però a la PAH, no sé com ho fem... Practiquem desobediència civil. Mira que hem
239 ocupat bancs, pisos buits... i alguna vegada el banc ha fet algun *amago* de
240 denúncia, però, al final, l'han retirada. Les nostres accions estan tan legitimades
241 que, quan ens han volgut denunciar per desobediència, s'han fet enrere. Amb la
242 presència mediàtica de la PAH, això els podria suposar un alt cost a nivell d'imatge.
243 Serà il·legal, però tu has deixat 4 famílies al carrer i t'has enriquit i tu ets un banc
244 rescatat. Aquest argumentari que apel·la al sentit comú és el que ens ha donat
245 legitimitat entre la ciutadania. Nosaltres tenim molt a guanyar i ells molt a perdre.

246

247 **P: Dos anys més tard de la ILP estatal, porteu al Parlament de Catalunya una**
248 **altra ILP contra l'emergència habitacional i la pobresa energètica, que en**
249 **aquest cas sí és aprovada. Representa el primer gran èxit legislatiu de la PAH.**
250 **Quins penses que van ser els principals factors per aconseguir-ho?**

251 R: Quan vam acabar amb la ILP estatal, va quedar un buit. Van descafeïnar tant la
252 proposta... Teníem un panorama polític de majoria absoluta del PP. Aleshores, vam
253 activar la campanya *Romper por abajo* per intentar incidir, no sobre l'Estat, sinó
254 sobre comunitats autònomes, ajuntaments... La coordinadora de Múrcia va pensar
255 a fer una ILP a nivell regional, però ells van tenir impediments. Llavors, vam agafar
256 aquesta idea a Catalunya, que és la que es va convertir en la llei 24/2015. Vam
257 recollir el triple de signatures de les que havíem de recollir.

258

259 La ILP es va aprovar per unanimitat del Parlament. Però, després, el govern del PP
260 la va bloquejar, va tombar alguns articles. El tema de pobresa energètica va seguir
261 vigent, el que van tombar va ser el tema de garantir dret a l'habitatge i la
262 responsabilitat dels bancs. El BBVA li deia al PP *hay que garantizar la estabilidad*
263 *económica* parlant de llei de la PAH.

264 Des de l'aprovació de la ILP catalana, s'ha agafat el text legal i s'ha portat a València
265 i es va aprovar allà la llei d'habitatge. A Madrid, la recollida de signatures l'han feta
266 ara i potser comença la tramitació. A Múrcia, també van agafar el text de Catalunya
267 i van aprovar llei. Hi ha més impugnacions al Tribunal Constitucional de les altres
268 comunitats autònomes. Catalunya és la que té més competències, els recursos dels
269 casos d'altres comunitats són diferents.

270

271 **P: Durant els darrers anys, també heu intentat portar una altra proposta**
272 **legislativa al Congrés, la Ley Vivienda PAH. Després del fracàs legislatiu de**
273 **la ILP hipotecària, què us porta a tornar a intentar incidir sobre les institucions**
274 **estatals?**

275 R: La *Ley Vivienda PAH* ve d'una campanya prèvia, la de *Las 5 de la PAH*, que
276 havia nascut coincidint amb una campanya electoral en què pensàvem que el PP
277 no tindria majoria absoluta. Pensem que és el moment d'incidir perquè pugui haver
278 canvis legislatius. Efectivament, després de les eleccions generals que es van
279 haver de repetir, el PP guanya però no té majoria absoluta. Aquella campanya
280 resumia en cinc les principals reivindicacions de la PAH: dació en pagament, *Stop*
281 *desnonaments*, habitatge social, lloguer assequible i subministraments garantits. A
282 partir de les propostes de la campanya, hem redactat la nostra pròpia llei i l'estem
283 presentant als partits. Aquest procés està en *stand-by*.

284

285 **P: Pel que fa a l'etapa més recent, de quina manera s'ha adequat l'estratègia**
286 **d'acció i comunicació de la PAH a l'encariment dels lloguers i la intensificació**
287 **del fenomen de la gentrificació?**

288 R: La PAH ha mutat i està mutant. Ha vingut gent amb problemes de lloguer i ens
289 hem hagut d'*empapar* de la LAU, fa dos anys que treballem en temes de lloguer.
290 En el Llibre Verd de PAH, tenim l'apartat *consejos básicos de desahucios de*
291 *alquiler*. Tothom ha pogut tenir accés a això. També el Sindicat de Llogateres, els
292 sindicats de barri... utilitzen les nostres coses per difondre aquests temes.

293

294 El juliol de 2017, vam recuperar habitatges de l'edifici d'Aragó 477, un edifici que
295 l'han venut a Norvet, un fons inversió. Vam parlar amb veïnes i vam aconseguir un
296 canvi. A través de la campanya d'Obra Social, vam ocupar 6 pisos del bloc de

297 Norvet. Aquest és un altre actor: els fons d'inversió, els fons voltor, que, juntament
298 amb els bancs, es queden un habitatge buit per especular amb ell. Portem també
299 un any de documents útils sobre temes de lloguer i ocupacions. Tenim reunió avui
300 mateix amb Sindicat de Llogateres, ABTS, FAVB..., que treballen en temes
301 d'habitatge per fer proposta d'anar totes a una amb una altra campanya d'aquí a un
302 mes per ampliar el parc de lloguer públic a Barcelona. A part de documents útils,
303 generem informes de valoració de polítiques públiques, col·laborem amb
304 l'Observatori DESC amb aquesta finalitat, per fer sortir a la llum el que passa a
305 Barcelona. Creiem que és molt important donar altres dades, a part de les oficials.

306

307 **P: Parlaves ara del Sindicat de Llogateres. Amb quins altres moviments**
308 **socials col·laboreu?**

309 R: Durant el 15M, vam tenir relació amb *Democracia Real Ya*, *laioflautas*, *Marea de*
310 *Sanitat*...La PAH formava part de tot el nucli de la plaça. També tenim relació amb
311 la FAVB, vam començar a reunir-nos allà, també amb l'Assemblea de Barri del
312 Poble Sec i amb totes les assemblees de barri. També fem sinergies amb gent que
313 treballa en temes d'habitatge, des de les universitats, mitjans de comunicació,
314 Jutges per la Democràcia... També col·laborem de vegades amb cantants,
315 *celebrities*.... Per exemple Manu Chao va col·laborar amb una cançó per a la PAH.

316

317 **P: Ja per acabar, pel que fa a la vostra organització, compteu amb alguna**
318 **persona alliberada per fer tasques de la PAH, de forma remunerada? Quines**
319 **són les vostres fonts de finançament?**

320 R: No, tots i totes fem acció voluntària i autogestió. Per finançar-nos, fem
321 samarretes, *merchandising*, *pote* que fem els dilluns o dimarts... En aquest espai,
322 paguem molt poc. Ho va heretar algú, estàvem buscant local i van contactar amb
323 nosaltres per deixar-nos el local a un preu de lloguer baix. Des dels nostres orígens,
324 hem anat canviant de local perquè no hi cabíem. Primer vam estar a l'Espai
325 Magdalenes, on estava V de Vivienda. Era un centre social del Raval, on ens cedien
326 espai. Després vam estar a la FAVB, que també ens cedia espai. Després, vam
327 decidir tenir un local per a la PAH al carrer d'Enamorats a prop d'Encants i, després
328 de 2-3 anys, vam acabar a Sants.

5.2. Entrevista grupal a membres de la comissió de comunicació de la PAH de Barcelona sobre la seva estratègia comunicativa

Realitzada el 30 de novembre de 2017

Activistes entrevistats: Lucía Delgado, Luis Sanmartín, José Antonio Quiles, Marta Salgot, Alba Benavent, Lucía Navarro i Ricardo Dubcek.

1 **P: Quins considereu que són els atributs que caracteritzen el vostre**
2 **llenguatge i estil a l'hora de comunicar missatges i que us diferencien d'altres**
3 **organitzacions com partits o sindicats tradicionals?**

4 **Luis Sanmartín:** Hay muchísimos vectores, yo solo voy a destacar dos. En primer
5 lugar, los partidos políticos tecnifican el lenguaje, utilizan palabras complicadas. Los
6 protagonistas son los mismos grupos y no las personas que luchan por la
7 emergencia habitacional. En la PAH tenemos historias muy sencillas y muy
8 humanas de las mismas familias que antes podían sufrir la emergencia habitacional
9 y ahora la combaten. Son historias donde identificas enseguida quiénes son los
10 buenos y los malos. No solo tiene que ver con comunicación sino con la estrategia
11 política general de la PAH.

12

13 Pensando en la campaña que hizo más famosa a la PAH, la ILP 2013 y
14 específicamente los *escraches*, quizás si la PAH hubiera pasado directamente a
15 hacer *escraches*, hubiera sido muy polémico. Fue muy difícil, hubo que hacer frente
16 a una fuerte criminalización. Pero llevábamos tiempo luchando y llegamos aquí
17 después de haber agotado pasos previos.

18

19 Con los bancos, también agotamos todas las vías de negociación antes de la
20 acción, que hacemos cuando no ha quedado ninguna otra vía.

21

22 Como ejemplo del estilo de la PAH, siempre recuerdo la escena de un vídeo,
23 *Burbuja Obra Social*, que justificaba que las familias se podían realojar en pisos
24 vacíos de la banca, con dibujos animados, empático, emotivo... Explica que hay 3
25 millones de pisos vacíos en España y salen bloques en ruinas. El niño pregunta el
26 padre: ¿por qué estamos en la calle si están vacías estas viviendas? Y sale
27 *¡Elemental!*

28

29 El segundo vector es que somos propositivos. Hablamos de positividad, del *Sí se*
30 *puede*. Este lado humano de familias que, en vez de ser un sujeto pasivo, se
31 convierten en un actor activo. Tampoco decimos simplemente que hay una ley que
32 es injusta, como la LAU porque permite que los alquileres se encarezcan. Hacemos
33 propuestas, como el índice de precios del alquiler. Los opositores de la PAH no

34 quieren que se hable de las propuestas. Cuando hay una campaña de
35 criminalización, en realidad se tiene la intención que no se hable de nuestras
36 propuestas. *Sí se puede* no significa solo que puedes ganar, sino que existen
37 alternativas concretas que, si las pones en funcionamiento, solventan el problema.

38

39 **P: De quina manera col·laboreu o manteniu relacions de col·laboració amb**
40 **d'altres PAH locals o d'altres moviments socials en defensa del dret a**
41 **l'habitatge?**

42 **Marta Salgot:** A nivell de comunicació, treballem en xarxa. A l'hora de preparar una
43 acció en un territori, preparem un mapa de moviments de barri. Al *Twitter*, només
44 hi caben 10 perfils. Els citem sempre a *Twitter* quan anem al seu barri. No només
45 ens relacionem amb col·lectius de Barcelona, també de l'Hospitalet, per exemple
46 *Acampada Hospitalet*.

47

48 **Ricardo Dubcek:** De vegades, altres moviments venen a les nostres assemblees,
49 de vegades nosaltres a les seves. Ens cedim espais. Intentem fer sinergies. Al final
50 és una cosa que interessa a tota la ciutadania.

51

52 **P: Quines xarxes socials feu servir amb major intensitat i per què feu servir**
53 **cadascuna d'elles?**

54 **Alba Benavent:** Utilizamos sobretudo *Facebook* y *Twitter* pero tienen dos
55 funciones diferentes, la crónica posterior versus la inmediatez. En *Facebook*,
56 hacemos crónica de lo que va sucediendo. A veces, se hace un evento como parte
57 de las campañas para convocar públicamente la gente, però normalmente esta
58 función es de *Twitter*. *Facebook* recoge todo lo que se ha hecho: vídeos, imágenes
59 de todo lo que ha sido el desarrollo de la acción, lo que ha sido ese *Stop*
60 *desahucios*, la dación en pago que ha conseguido un compañero en un banco...
61 *Twitter* es más la inmediatez.

62

63 **Luis Sanmartín:** Esto no solo es en PAH Barcelona. Existe un protocolo estatal de
64 comunicación de la PAH, donde se dice que *Facebook* y *Twitter* tienen dos públicos
65 distintos. *Facebook* es más interno y *Twitter* es más externo, para prensa. En el
66 protocolo estatal de comunicación, se habla de funciones, lenguaje, tono que

67 delimita funciones de cada red. Cada nodo lo adapta según sus vivencias y la
68 realidad que quiere comunicar. *Facebook* se utiliza normalmente para crónicas, es
69 una ventana a la gente de la PAH. Quien te ve en *Facebook* es la gente de la PAH
70 o que simpatiza con ella, para que sepa qué hacemos, que seguimos siendo
71 resolutivas. Y consiguiendo victorias. Lo hacemos de manera alegre, propositiva.
72 *Twitter* es la red de la inmediatez, donde se establece la relación de hechos de una
73 acción, la narrativa de una acción, como transcurre y concluye. Está mas pensado
74 para miradas externas a la PAH. Prensa suele mirar bastante *Twitter*.

75

76 **P: Quan va començar la PAH de Barcelona a estar present a les xarxes socials**
77 **i com ha evolucionat la seva presència i perfils en aquests canals des**
78 **d'aleshores?**

79 **Lucía Delgado:** La PAH, a tot l'Estat, comença a Barcelona i des d'aquí generem
80 perfils estatals. El 2009, la PAH de Barcelona no existia ni a *Facebook* ni a *Twitter*,
81 ni tenia web. Només existia *Afectados por la Hipoteca*, amb web i xarxes, que es
82 creen des de Barcelona. Primer el web és un *blogspot*, després un *wordpress*... va
83 haver-hi mutacions. El 2010, es generen diferents PAH arreu del territori i va ser
84 quan vam decidir crear els del perfil local de la PAH de Barcelona. Arran del 15M,
85 el 2011, per les nostres relacions amb *Democracia Real Ya*, acabem copiant el que
86 es va fer amb el 15M. Si el 15M va crear perfils a les xarxes per diferents ciutats,
87 per exemple 15M Madrid, Acampada BCN, Acampada Madrid..., nosaltres fem el
88 mateix amb la PAH: PAH BCN, PAH Terrassa... Intentem que totes les PAH tinguin
89 perfils propis a partir de 2011.

90

91 **Luís Sanmartín:** Desde hace un tiempo, utilizamos *Instagram*. Se abrió *Instagram*
92 hace un año y medio en Barcelona.

93

94 **P: Quins són els tipus de continguts més habituals dels missatges que**
95 **transmeteu. Estan adreçats a la mobilització social, a la transmissió de les**
96 **vostres reivindicacions, a la fiscalització i crítica al poder...?**

97 **Ricardo Dubcek:** Muchas veces las funciones van relacionadas. Lo que no
98 hacemos son críticas genéricas en plan *Abajo el capitalismo*, sino que decimos hoy
99 vamos a pedir un alquiler social para esta familia a la que el BBVA quiere

100 desahuciar y, entonces, sí que criticamos al BBVA. O, si en Madrid están parando
101 un desahucio, también recuerdan que se vendió vivienda social a fondos buitres.
102 Siempre se enlaza la crítica con lo que se está haciendo, enfocando el mensaje a
103 la práctica con una visión positiva, que empodera.

104

105 **Lucía Delgado:** Generem discurs amb dades, a partir d'informes, enquestes, bases
106 de dades... Vam fer un informe el 2013, el 2015, el 2016... S'ha col·laborat amb
107 l'Observatori DESC per fer estudis a nivell de Barcelona, Catalunya, Espanya...
108 Volem generar discurs, denunciant mancances de dades oficials del Consell
109 General del Poder Judicial, de l'INE..., aportant-ne de pròpies. També utilitzem en
110 el nostre discurs alguna notícia que està present en l'actualitat sobre habitatge per
111 donar-li la volta.

112

113 **Ricardo Dubcek:** Treballem per canviar mentalitats. Hem passat de *La gent viu per*
114 *sobre de les seves possibilitats i el que li passa és per culpa seva a la culpa és del*
115 *sistema, de les entitats financeres*. Hem volgut canviar el paradigma i la visió que
116 s'ha estat donant des dels mitjans de comunicació i des dels poders públics.

117

118 **P: Quin balanç feu de l'evolució de la vostra activitat comunicativa des de**
119 **2009 fins a l'actualitat?**

120 **Luis Sanmartín:** Antes, teníamos más capacidad de difusión. Es normal. La PAH
121 tiene nueve años. La PAH ha sido un colectivo polémico. Antes era una novedad y
122 vivimos un boom, especialmente cuando presentamos la ILP por la dación en pago
123 en 2013 y hicimos la campaña de los *escraches*.

124

125 La PAH ha sido un colectivo polémico, porque ponía en cuestión el imaginario
126 colectivo asumido, como que la política solo se hacía desde las instituciones.
127 Decíamos que la política también se hacía desde la calle, desde la desobediencia
128 civil. Estas novedades atraen mucho a la prensa. Ahora nos estamos volviendo
129 más creativas para atraer a la prensa, ofrecerle las acciones novedosas,
130 adaptando la estrategia a los nuevos tiempos.

131

132 Antes, hacíamos *escraches* en los domicilios de los políticos, al hacer la campaña
133 de la ILP de la dación en pago en 2013. Pero, con la ILP catalana, hicimos
134 *escraches* silenciosos, informando de las propuestas, sin señalar a nadie.
135 Pensábamos que así podríamos entrar en las redes de forma más simpática.

136

137 A lo largo de estos nueve años, la PAH ha ganado en credibilidad. La PAH ahora
138 hace una afirmación de vivienda y se la toman en serio. Si tu pides una reunión, los
139 grupos parlamentarios del Congreso, en una semana, todos se reúnen contigo. Nos
140 hemos vuelto referentes, no solo aquí.

141

142 También somos referentes en toda Europa. Tenemos una Comisión internacional.
143 Hemos ido a Alemania, a reunirnos con el Sindicato de Inquilinos de allí, y se
144 sorprenden con nuestras acciones, que consideran que deberían ser un referente
145 europeo. Leyes para parar desahucios, que la vivienda vacía de la banca la pueda
146 utilizar la administración de forma temporal... lo está impulsando un movimiento
147 social de base.

148

149 **Lucía Navarro:** També nos hemos reunido con activistas de Londres, que les
150 sorprende que aquí se desarrollen acciones de ocupación de bancos, porque allí
151 no lo pueden hacer. Ella decía *se quejan de la ley mordaza*, allí no se puede hacer
152 nada.

153

154 **José Antonio Quiles:** Añadir que hace unos meses creamos una comisión de
155 *PAHPress*. Hicimos talleres audiovisuales y cogimos testigos e hicimos un montaje.
156 Cuando hay una acción, hacemos *streaming*. En el día a día, hacemos fotos que
157 sirven para *Twitter*, *Facebook*... Hace tiempo teníamos *Comando vídeo* y ahora se
158 ha creado *PAHPress*. En febrero de 2018, hacemos exposición en la Virreina.

159

160 **Marta Salgot:** *PAHPress* té un paper fonamental. Ens passen fotos i vídeos i es
161 passa pel *Telegram* de Comunicació. Sí aquell dia estàs a casa, ell va passant
162 imatges, si ho pots fer *in situ* perfecte, sinó des de casa.

163

164 **P: Quantes persones estan implicades en la gestió i actualització de les**
165 **xarxes socials al llarg del temps?**

166 **Alba Benavent:** *Facebook* lo lleven varias personas: Juanjo, Lucía, yo... a nivel de
167 escribir *posts*. Lo que es la revisión, Lucía lo hace en gran parte, Ricardo y Flor...
168 En total, son unas 5 personas.

169

170 **Ricardo Dubcek:** En el caso de *Twitter* es parecido.

171

172 **Marta Salgot:** Som un equip, cada setmana fem una *TitanPad* en funció de les
173 necessitats i el temps que podem dedicar i ens repartim. De vegades és més, de
174 vegades menys... Va en funció de la feina, horaris, temps... Cada setmana pot
175 canviar, és molt dinàmic. És molt flexible.

176

177 **P: Quines considereu que són les claus perquè una campanya en xarxes**
178 **socials presenti moltes interaccions, tingui èxit i acabi incidint sobre els**
179 **mitjans de comunicació?**

180 **Marta Salgot:** Darrere de cada acció, hi ha tot un estudi de notícies, es fa un
181 *TitanPad* per anar bolcant la informació, de totes les notícies de lloguers, polítiques
182 d'habitatges, notícies del tema relacionades amb l'Ajuntament, la Generalitat...
183 Anem guardant notícies del BBVA, el Santander... En el moment en què es fa una
184 campanya, s'extreuen aquestes notícies, se'n busquen més, es fa un *TitanPad* i es
185 busca un *hashtag*. També es treballa comunicativament cada tema des d'altres
186 comissions. Per exemple, la Comissió *Ley Vivienda PAH* ja passa part del treball
187 fet.

188

189 Tenim alguns *hashtags* fixes i d'altres que es reinventen. Per exemple, entre els
190 fixos, estarien aquells per aturar desnonaments de bancs, com #MaríaSeQueda, o
191 aquells per aturar desnonaments de petits propietaris, que serien #SoluciónPara...
192 Els altres *hashtags* es reinventen... Ens preguntem: quin pot ser més atractiu, més
193 curt, quin pot tenir més tirada...?

194

195 **Lucía Delgado:** Però, no és a través de les xarxes socials que arribem als mitjans.
196 És veritat que les xarxes socials ajuden. La comunicació és més que les xarxes

197 socials. Treballem de forma integral i transversal. Igual que es treballa amb un relat
198 i l'expliquem amb un vídeo, penjant-lo al web i a les xarxes, també ho enviem a
199 premsa. A través d'això, també passa a l'agenda mediàtica.

200

201 **Marta Salgot:** Quan fem això, jo no penso si arribarà a premsa o no. Estem
202 capficats en una campanya perquè se solucioni el tema, no en si venen els mitjans
203 o no... almenys en el dia a dia, potser sí en temes concrets.

204

205 **Alba Benavent:** depende...

206

207 **Marta Salgot:** Han de ser coses puntuals que interessin a la premsa, no és el dia
208 a dia.

209

210 **P: Tendiu a calendaritzar i programar els vostres missatges?**

211

212 **Marta Salgot:** De vegades sí.

213

214 **Lucía Delgado:** Depèn de la persona que ho gestiona.

215

216 **Marta Salgot:** Jo fa temps que no programo res. Crec que és més natural, més
217 fresc... fer-ho en funció del que està passant. Van fent fotos alguns companys i,
218 des de casa, tu vas treballant sobre el moment. Si tens preparats alguns, està bé,
219 alhora que vas posant alguns en el moment. Està molt planificat, però alhora és
220 fresc.

221

222 **Ricardo Dubcek:** En d'altres PAH, sí es programa més. A nivell general es fa un
223 *TitanPad*. I diuen *comencem aquesta campanya les 11h de tal dia*. Sí que es
224 programen tuits. Aquí a Barcelona ho fem menys.

225

226 **Marta Salgot:** Cada vegada es veu més treball propi de cada PAH. Abans es
227 replicava més el que es feia des de Barcelona.

228

229 **Alba Benavent:** Además de la planificación que se pueda tener, lo que hace grande
230 a la PAH, que tampoco somos superexpertas en redes, más allá que sepamos
231 utilizar al 1005% estas redes de comunicación, es que el relato que emite es
232 ganador. Tenemos unas técnicas que pueden funcionar, pero lo que realmente cala
233 es el relato. Lo importante es cambiar el relato imperante que no se puede hacer
234 nada, la negatividad... La calidad del relato es lo que hace grande a este
235 movimiento.

236

237 El discurso que generamos en redes es el que nace de la asamblea. De hecho,
238 en el empoderamiento de las personas que participan de la PAH también tiene que
239 ver el relato que se practica cada día, el relato del *Sí se puede*. Y luego estas
240 mismas personas lo expanden al tuitear.

241

242 **Marta Salgot:** Volem comunicar que *Si ho lluites ho guanyes*. Evitem missatges
243 negatius del tipus *Ens han desallotjat*. Enlloc d'això, posem *Pedro y María no se*
244 *quedarán en la calle, porque seguro que en Carabanchel encontraremos la*
245 *solución*. Mai no volem donar pena, transmetre tristesa... Ho convertim tot en
246 *parriba, luchas y ganas*.

247

248 **P: Amb quina finalitat, dediqueu alguns dels vostres missatges a les xarxes a**
249 **explicar casos particulars de persones afectades per desnonaments o**
250 **d'altres problemàtiques relacionades amb l'habitatge?**

251 **Luis Sanmartín:** No solo es convocar a la prensa, sino ofrecerle cosas que le
252 puedan atraer. A veces trabajamos con periodistas con los que tenemos confianza.
253 Por ejemplo, tras el recurso al Tribunal Constitucional contra la ley 24/015, hicimos
254 una campaña de presión al PP para que no la tumbara. No sólo convocamos prensa
255 a las acciones, por ejemplo a la acción de todas las PAH catalanas ante la sede del
256 PP, sino que también con periodistas de confianza conseguimos entrevistas a una
257 serie de familias. Familias que, gracias a la ley que el PP quería tumbar, habían
258 podido solucionar su problema. Logramos que cada día salieran 1-2 artículos de
259 este tema. La idea a transmitir era: si quieren tumbar la ley, quieren tumbar una ley
260 que funciona y que está generando soluciones.

261

262 **Lucía Delgado:** Explicar històries de vida, més enllà de dades, és la PAH. Ja hi ha
263 d'altres entitats que treballen temes d'habitatge, el valor de la PAH són les
264 persones.

265

266 **Lucía Navarro:** Poner cara y ojos!

267

268 **P: Com es prepara les persones afectades i activistes de la PAH per fer les**
269 **entrevistes?**

270

271 **Lucía Delgado:** Abans que les persones afectades facin entrevistes, hi ha una feina
272 prèvia.

273

274 **Ricardo Dubcek:** Es té molta cura. Es pregunta si algú no vol sortir.

275

276 **Marta Salgot:** És habitual que, quan algú arriba a la PAH, no vulgui sortir. Després,
277 quan entres en la dinàmica, veus que hi ha gent que té el mateix problema i arriba
278 un moment que és el mateix afectat el que parla amb la premsa, agafa el micro...
279 És un procés, no tan llarg. En poc temps, ja el tens. També, abans de cada
280 entrevista, preparem la gent per fer declaracions públiques.

281

282 **Ricardo Dubcek:** Potser el primer dia, veus una persona plorant a l'assemblea,
283 després més tranquil·la, després comença a assumir rols... Li diem *Quién te ha*
284 *visto y quién te ve.*

285

286 **Marta Salgot:** recordo l'exemple de la Yolanda, afectada de *Blackstone*. Va
287 arribar... no té nom i ara va a les xerrades. No té res a veure la dona que era amb
288 la dona que és.

289

290 **Luis Sanmartín:** La gran victoria de la PAH es que ha roto el miedo de las familias.
291 A mucha gente le parece muy evidente ahora. Hay gente que llega culpabilizada
292 por el propio proceso que tienen a sus espaldas, cuando entran aquí no es como
293 la administración. Aquí no atendemos a las personas individualmente, lo que
294 contribuye a culpabilizarlas del problema. Aquí, hacemos sesiones colectivas, para

295 generar empatía general. Su historia que consideraban única, imposible de
296 solucionar... ven que es la del compañero. Se genera un sentimiento de comunidad.
297 Refuerza a las personas que vienen aquí.

298

299 Se genera un empoderamiento emocional a base de generar comunidad y
300 colectivizar los problemas de cada uno de sus miembros. Dando consignas y
301 preparando a la gente antes de hacer declaraciones públicas, no tienen miedo.

302

303 **P: Com s'organitza la comissió de comunicació de la PAH de Barcelona i com**
304 **es relaciona amb les altres comissions de treball?**

305

306 **Lucía Navarro:** Totes les accions comencen a l'assemblea de coordinació.

307

308 **Lucía Delgado:** Ho acabem fent tot una mica. Hi ha gent més específica de xarxes,
309 notes... però, en general, la PAH és molt viva. Ara és d'una manera, fa 2-3 anys
310 seria d'una altra. Bàsicament, la comissió de comunicació intenta fer-ho tot d'una
311 manera o d'una altra. De vegades, no arribem a depèn quines coses. Ara ha
312 canviat una cosa en positiu. Per no sobrecarregar la comissió comunicació, les
313 comissions intenten tenir més fonaments. L'equip de comunicació no ha de fer tanta
314 feina, perquè ja ve feina feta de les comissions. Per exemple, la comissió *Ley*
315 *Vivienda PAH* ja ha fet feina. Hi ha gent dins de la comissió que s'ha ocupat de
316 temes de comunicació. També, dins de la comissió *Obra Social la PAH* de
317 Barcelona, es treballa la comunicació.

318

319 **P: Se segueix la mateixa estratègia amb tots els mitjans de comunicació o hi**
320 **ha diferències a l'hora de relacionar-se amb els diferents mitjans segons la**
321 **seva línia editorial, audiència...?**

322 **Lucía Navarro:** ens relacionem molt amb mitjans independents, més afins.
323 Defugim el periodisme *carroñero*, que es fixa en determinats successos, que intenta
324 manipular... Nosaltres els coneixem, no entrem en el joc.

325

326 **Lucía Delgado:** depèn del moment de la PAH, de la situació política... Des de l'inici,
327 la PAH sempre ha tingut i ha volgut tenir aliances. Hem volgut utilitzar els mitjans,

328 igual que els mitjans ens utilitzen a nosaltres, amb una mena de simbiosi. Jo
329 recordo, abans que la PAH fos superconeguda, problemes amb desnonaments al
330 principi del 15M i venia molta gent. Potser hi havia 150-200 persones per aturar un
331 desnonament. Per això, vam fer el protocol de desnonaments, perquè sempre hi
332 hagués algú amb un megàfon per explicar que fèiem allà. Una de les altres coses
333 a què es referia el protocol era el tema de premsa.

334

335 Vam tenir alguna anècdota, per exemple que hi havia gent de la PAH que volia
336 treure TV3 d'una acció per aturar un desnonament. Arran d'això vam fer el protocol
337 *Stop desahucios*, on deixàvem clar que, als mitjans, els havíem convocat nosaltres,
338 que no els podíem fer fora.

339

340 Hi ha d'altres moviments que no treballen tan assíduament amb mitjans, nosaltres
341 sempre els hem entès com a aliats. És igual quin mitjà sigui. Fem un filtre segons
342 què vulguin. Si volen una família en situació vulnerable, *pobrecilla*, aquí no ens
343 trobaran.

344

345 **Lucía Navarro:** Hem après a defensar-nos d'això.

346

347 **P: Com s'escull les persones que exerceixen de portaveus de la PAH?**

348 **Lucía Delgado:** En un inici, va ser com una cosa natural. La PAH comença a
349 Barcelona i cada PAH a nivell local té un portaveu. A nivell de Barcelona, van sortir
350 diferents persones: érem quatre i les quatre fèiem premsa. Arran de la ILP estatal
351 de 2013, Ada Colau, que feia de portaveu a Barcelona, agafa protagonisme estatal.
352 Sempre han existit portaveus de campanyes a nivell estatal i a nivell català.

353

354 Quan Ada Colau va deixar de tenir disponibilitat com a portaveu, es va mirar qui
355 tenia disponibilitat. Carlos Macías ja havia començat a fer temes de portaveu. Va
356 ser un procés natural. Ara a nivell d'Espanya, s'està plantejant com escollir el
357 portaveu estatal. A la darrera estatal de les PAH, és un tema que va sortir, ara al
358 gener hem d'abordar com fer un protocol. A nivell local, cada node escull el seu
359 portaveu, normalment gent que treballa una campanya. Normalment, s'escull un
360 portaveu per campanya concreta, per exemple, per a la campanya *Obra Social*. No

361 s'ha tingut protocol fins ara, ha estat bastant natural, però ara s'ha vist la necessitat
362 de fer-ho.

363

364 **P: Fins a quin punt creieu que la popularitat de la persona que fa de portaveu**
365 **té rellevància per a l'èxit de l'estratègia de comunicació de la PAH?**

366 **Marta Salgot:** No sentim el tema de la popularitat... Som molt grans, és més el que
367 es veu des de fora que el que sentim des de dins.

368

369 **Ricardo Dubceck:** De vegades no s'entén bé des de fora. El portaveu no és cap
370 dirigent, és el que explica la postura de la PAH, presa en assemblea, no pren cap
371 decisió per si sol. No té cap poder. No és tan important la popularitat. No es tracta
372 de tenir personalismes. El que explica el portaveu és el que s'ha decidit entre totes
373 a l'assemblea.

374

375 **Lucía Delgado:** El relat es construeix en el node i es treballa a la comissió de
376 comunicació i per part de la comissió de cada temàtica o campanya. A partir d'aquí,
377 s'escull una persona que té ganes, que comunica bé..., perquè el relat no el farà ell
378 o ella, sinó que serà consensuat.

379

380 **Marta Salgot:** Jo vaig arribar que encara hi era l'Ada Colau i també vaig veure el
381 moment en què va sortir. En el moment en què l'Ada Colau va dir que deixava de
382 ser portaveu, vam pensar *socorro, auxilio...* Però, és cert que ha deixat *cantera* de
383 gent superpreparada i no ha estat cap problema.

384

385 **Luis Sanmartín:** Al final nos centramos en grandes figuras que surgen del
386 activismo. Mucha gente sintió *¿Qué haremos si no tenemos la figura que sale en la*
387 *prensa?* Y seis meses después, fuimos capaces de aprobar la ley 24/2015. Fue la
388 gran victoria de la PAH de cambio de leyes, luego se replicó en Murcia, Valencia...
389 Al final la fuerza del movimiento no está en la popularidad de una o dos figuras,
390 sino en las personas que trabajan de forma invisible.

391

392 **Ricardo Dubceck:** fer de portaveu és una posició gens envejable, no tens poder i
393 tens moltíssima feina. Estem formant gent, de manera que ningú no sigui

394 imprescindible. Quan l'Ada va marxar, la PAH no es va parar, sinó que va seguir
395 creixent i aconseguint victòries.

396

397 **P: Com es preparen entrevistes amb mitjans dels portaveus?**

398 **Lucía Delgado:** Depèn de la gent que hi hagi a comunicació en cada moment.

399

400 **Luis Sanmartín:** Depende mucho, pero normalmente es un trabajo colectivo. Se
401 deben trabajar datos, contactos con periodistas, pensar la campaña de redes,
402 acompañar el portavoz para que esté tranquilo... Al final no es una persona, hay un
403 equipo detrás y, detrás del equipo, el nodo en su conjunto.

404

405 **Ricardo Dubceck:** Al final, no es debat al detall en l'assemblea. Perquè no hi ha
406 temps. Es busca un equilibri entre l'horitzontalitat i que sigui eficaç. Cal tenir en
407 compte que els portaveus ja tenen interioritzat el discurs.

408

409 **P: Quins són els principals canals de comunicació per als activistes?**

410 **Lucía Navarro:** la gente suele compartir más en *Facebook*, al margen de los que
411 estamos en comunicación.

412

413 **Lucía Delgado:** la gent de la PAH som més de *Facebook*, ens agrada enrotllar-nos

414

415 **Ricardo Dubcek:** tenim mil grups de *Telegram*, *Whatsapp*... Són grups de les
416 diferents comissions. Hi ha grups fixos i grups temporals. Per exemple, es fa un
417 grup per a un acompanyament a una entitat financera i, en acabar
418 l'acompanyament, es tanca.

419

420 **Lucía Navarro:** En general, fem servir *Telegram* (coordinació interna), però encara
421 hi ha algun grup de *Whatsapp*.

422

423 **Ricardo Dubcek:** Hi ha grups de *Whatsapp*, com ara *Comando Twitter*, de tots els
424 que portem *Twitter*. També hi ha grups organitzatius de diferents comissions,
425 campanyes o accions. El mail també es fa servir molt.

426 **Luis Sanmartín:** A nivel regional y estatal, utilizamos un programa que se llama
427 *Mumble* de audioconferencia. Hay comisiones que solo se reúnen cada tres meses
428 presencialmente y, así, siguen en contacto. Las actas se hacen por *Telegram*,
429 *Pads*... También generamos documentos útiles. Cada vez que sacamos una nueva
430 herramienta jurídica, la difundimos por redes. Creamos una gran cantidad de
431 documentos que te pueden proteger frente a desahucios, no paran de crecer. Una
432 de las funciones más importantes de la PAH es que pone a disposición de las
433 personas una gran cantidad de documentos que la pueden proteger frente a un
434 proceso de desahucio.

435

436 **Lucía Navarro:** También nos encontramos consultas, vía *Facebook* sobre todo.
437 Tenemos una manera de contestarlas, sobre todo para que la gente venga a la
438 PAH, porque no hacemos asesoramiento individual y menos por las redes.

439

440 **Lucía Delgado:** Teníem un fòrum a l'inici de la PAH. Estava gestionant això... Hi
441 havia moltíssima gent d'arreu amb necessitats. També tenim telèfon d'informació i
442 dubtes, al final acabem derivant al node corresponent. Segueix sent una bogeria el
443 nombre de gent que ens contacta.

444

445 **P: Finalment, com aprenen les persones afectades i activistes de la PAH que**
446 **no estan familiaritzades amb l'ús dels mitjans digitals a fer ús de les xarxes**
447 **socials?**

448 **Luis Sanmartín:** Cuando llega alguien nuevo, suele ocurrir que se junta con gente
449 ya empoderada en diferentes aspectos. Lo mismo para comunicación. Te juntas
450 con alguien que ya sabe y se produce un aprendizaje natural. Una persona que
451 quiera tuitear se junta con alguien que ya está tuiteando. Una de las barreras que
452 ha roto la PAH es la barrera digital. Además, hacemos talleres de todo, de
453 diferentes temas, también de comunicación, por ejemplo de cómo abrirse una
454 cuenta de *Twitter*, de mail... Las diferentes comisiones suelen hacer talleres.

6. Qüestionaris contestats per la PAH de Barcelona per correu electrònic per a l'actualització de la informació proporcionada a les entrevistes

(Contestats des de la PAH com a organització)

**Qüestionari respost el 29 de setembre de
2020**

1 **P: Quin és l'organigrama actual de comissions de treball de la PAH de**
2 **Barcelona?**

3

4 R: Les comissions són les següents:

- 5 - Comissió de benvinguda i assessorament col·lectiu
- 6 - Comissió de coordinació
- 7 - Comissió de finances i economia
- 8 - Comissió de *Merchandising*
- 9 - Comissió jurídica
- 10 - Comissió de comunicació
- 11 - Comissió PAHranoia (tractament de bases de dades)
- 12 - Comissió d'atenció telefònica
- 13 - Comissió de xerrades
- 14 - Comissió de relacions institucionals
- 15 - Comissió Estratègies PAH (per fer propostes per a la llei d'habitatge estatal)
- 16 - Comissió d'accions
- 17 - Comissió *Stop desnonaments*
- 18 - Comissió de real·lotjaments dignes
- 19 - Comissió de la campanya *Obra social la PAH*
- 20 - Comissió de dinamització
- 21 - Comissió de festes
- 22 - Comissió d'internacional

23

24 **P: Quina és la periodicitat i quan se celebren actualment les assemblees**
25 **obertes (col·lectives) i de coordinació de la PAH de Barcelona?**

26 R: Cada dilluns, de 17h a 20h, fem assemblea de benvinguda i
27 d'assessorament col·lectiu, ara en format on-line i presencial (mixt). El
28 dimarts, de 18h a 20h, es fa l'assemblea de la PAH de Barcelona on-line.

29

30 **P: En el protocol de criteris bàsics de funcionament d'una PAH, es recomana**
31 **que la responsabilitat d'exercir com a portaveu sigui coral i exercida com a**
32 **mínim per dues persones. Després d'haver centralitzat aquesta**
33 **responsabilitat en Ada Colau en l'etapa inicial i posteriorment en Carlos**

34 **Macías, en l'actualitat s'ha adoptat un model més coral de portaveus a la PAH**
35 **de Barcelona? Quina persona/es són actualment les encarregades de fer de**
36 **portaveus de la PAH de Barcelona?**

37 R: Des de que Carlos Macías va marxar, van assumir la responsabilitat com a
38 portaveus Lucía Delgado i Santi Mas de Xaxàs. Se'ls va escollir en una assemblea
39 de coordinació de la PAH de Barcelona. Puntualment, també pot assumir aquesta
40 responsabilitat una altra persona que hagi participat activament en l'acció concreta,
41 però és molt puntual.

42

43 **P: L'any 2017, va comentar que fèieu servir eines de**
44 **conferència telemàtica com *Mumble*. En el context de la covid, heu multiplicat**
45 **l'ús d'aquest tipus d'eines? Quines plataformes per comunicar-vos**
46 **telemàticament heu utilitzat des de l'inici de la pandèmia?**

47 R: Sí utilitzem *Mumble* per a les comissions estatals i ara per a les
48 assemblees catalanes. I, per fer les nostres assemblees locals, fem servir *Jitsi*.
49 Com que estava fallant bastant, veiem la possibilitat de fer servir *Zoom* o
50 una altra plataforma.

51

52 **P: En general, com ha incidit la crisi de la covid i el seu impacte**
53 **socioeconòmic en l'organització, funcionament i objectius/reivindicacions de**
54 **la PAH?**

55 R: En un principi, vam necessitar un temps per assimilar-ho, però ens vam posar
56 treballar en documents útils sobre el Decret llei de l'Estat (*Real Decreto-ley 8/2020,*
57 *de 17 de març complementat pel Real Decreto-ley 11/2020, de 31 de març*), pel
58 que fa a les mesures d'emergència en habitatge, a fer tallers i a fer assemblees on-
59 line i a pensar com tornar al carrer de forma sensata per dur a terme les nostres
60 reivindicacions, ja que la situació durant la pandèmia no ha millorat i hem de
61 continuar batallant. Tenim desnonaments, els bancs i fons voltors no fan lloguers
62 socials i nosaltres continuem amb les nostres reivindicacions, ja que hi ha més
63 famílies que no poden pagar el seu lloguer o hipoteca o han ocupat perquè
64 no tenen alternativa.

65

**Qüestionari respost el 10 de novembre de
2020**

1 **P: El projecte *Ley vivienda PAH* es va admetre a tràmit el setembre de 2018 al**
2 **Congrés dels Diputats. Però quins avenços s'han fet des d'aleshores. En quin**
3 **punt està?**

4 R: La *Ley Vivienda PAH* no es va arribar a aprovar i es
5 va aturar quan va saltar el govern del PP (*per la moció de censura de juny de 2018*)
6 i després vam anar a eleccions (*dues convocatòries a l'abril i novembre de 2019*).
7 Ara tenim un grup de treball, que es diu *Estrategias PAH*, per fer pressió sobre
8 l'actual govern i que inclogui les seves mesures. Perquè es debatés de nou al
9 Congrés, s'hauria de tornar a registrar. El que hem fet és que aquesta llei sigui la
10 base de les nostres propostes per a la llei d'habitatge que el govern diu que vol
11 aprovar. Sense la nostra proposta i sense pressió perquè s'aprovés una llei
12 d'habitatge, el govern no s'hauria mogut per aprovar la seva, que està en procés
13 de rebre propostes i que hauria de començar a caminar a principis de l'any vinent.

14

15 **P: L'any 2020, va obrir comptes a les xarxes**
16 **de les PAH catalanes (*Facebook, Twitter, Instagram, Youtube* i pàgina**
17 **web). Per què s'han creat els perfils catalans a les xarxes en aquest moment?**

18 R: Les xarxes i la pàgina web catalana es va decidir obrir-les aquest any per
19 aglutinar el treball col·lectiu en aquests canals i agafar força al territori com a PAHs
20 catalanes. Ja s'estava treballant conjuntament com a PAH catalanes, simplement
21 es van obrir els canals per reforçar el treball que es fa.

22

23 **P: El novembre de 2017, els membres de la comissió de comunicació de la**
24 **PAH de Barcelona explicaven que feien servir *TitanPad* com a eina de treball**
25 **col·laboratiu en línia, però aquesta plataforma va tancar justament a finals**
26 **d'aquell any. Quina eina fan servir amb aquest objectiu en l'actualitat?**

27 R: Es fa servir aquesta eina a la comissió de comunicació actualment:
28 <https://mypads.framapad.org/mypads/>

29

30

31

32

33

